

F I L O C A L I A

SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINŢILOR PĂRINŢI CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂŢI, LUMINA ŞI DESĂVÎRŞI

Volumul VIII

S C R I E R I D E:

CALIST ŞI IGNATIE, CALIST PATRIARHUL, CALIST ANGELICUDE, CALIST CATAFYGIOTUL ŞI ALŢII ; PRECUM ŞI UN STUDIU AL TRADUCĂTORULUI DESPRE ISTORIA ISIHASMULUI ÎN ORTODOXIA ROMÂNĂ, CU CÎTEVA TEXTE FILOCALICE ALE UNOR CĂLUGĂRI ROMÂNI

T R A D U C E R E, I N T R O D U C E R I Ş I N O T E
de Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
B U C U R E Ş T I — 1 9 7 9

METODA SAU CELE 100 CAPETE
ALE LUI CALIST
ŞI
IGNATIE XANTHOPOL

Introducere

1. Autorii scrierii și legătura ei cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist

Despre Ignatie, al doilea autor al acestei scrieri, nu se știe nimic afară de ceea ce spune Simeon al Tesalonicului : că era din Constantinopol, împreună cu Calist și s-a nevoit împreună cu acesta în viața monahală.

Despre celălalt autor, Simeon al Tesalonicului scrie în plus că a fost și patriarh al Constantinopolului. «În chip deosebit au scris despre aceasta (despre rugăciunea lui Iisus) în zilele noastre, în Duh, ca fiind și ei în Dumnezeu, de Dumnezeu cuvîntători, de Dumnezeu și de Hristos purtători și cu adevărat îndumnezeiți, cel întru sfinți părintele nostru Calist, care a fost și patriarhul de la Dumnezeu al capitalei Noua-Romă și împreună cugetătorul și nevoitorul cu el, Cuviosul Ignatie. Ei au înfățișat în cartea alcătuită de ei, în chip duhovnicesc și într-o gîndire foarte înaltă, în numărul plin de 100 capete, deplina cunoștință despre aceasta» [1].

Pe baza afirmației lui Simeon Tesalonicianul, că acești autori au scris în zilele lui, dat fiind că el a murit la 1430, ca mitropolit al Tesalonicului (în noaptea în care au ocupat turcii acest oraș), s-a dedus, pe drept cuvînt, că el vorbește nu de Calist I, care a fost patriarh în Constantinopol între 1350—1353 și 1355—1363, cum presupune Nicodim Aghioritul în prefață la această scriere, ci de Calist II care a fost patriarh de la 1397, vreme de 7 luni [2].

1. *Împotriva tuturor ereziilor*, cap. 296, în P.G. 155, 542.

2. Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, 1969, p. 784 și 774; A. M. Ammann S. I., *Die Gotteschau im palamitischen Hesychasmus*, Würzburg, 1938, p. 8, 13.

Despre acest Calist se știe sigur că a fost călugăr în mînăstirea Xanthopol din Sfîntul Munte, una din mînăstirile vecine cu mînăstirea Pantocrator, dar tot așa de sigur e că a viețuit și în mînăstirea Xanthopol din Constantinopol. Numele de Xanthopol îl are din faptul că a trăit în mînăstirile cu acest nume și nu din faptul că s-ar fi născut din familia Xanthopol din Constantinopol, căci în acest caz ar fi trebuit să fie dat de Simeon Tesalonicianul ca frate de sînge cu Ignatie, ceea ce nu se întîmplă [3]. Mînăstirea Xanthopol din Galata (Constantinopol) era, poate, într-o legătură cu mînăstirea Xanthopol din Sfîntul Munte [4]. În anul 1431 se vorbește, în mînăstirea Xanthopol din Galata, de Sfinții Xanthopoli [5]. Ziua lui se prăznuiește de către Biserica greacă în 22 noiembrie.

Sub numele lui Calist Patriarhul, în *Filocalia greacă* mai sînt inserate încă două scrieri: una intitulată «Despre rugăciune», în 14 capete, și alta la fel, cu capetele enumerate în continuare pînă la 83. Ultima n-a fost publicată în prima ediție a Filocaliei grecești, ci numai în a doua și a treia [6].

A. M. Ammann recunoaște ca justă această atribuire. Filocalia greacă, în edițiile a II-a și a III-a, numește scrierea din urmă «Capetele ce lipsesc» (din prima ediție) și le numără de la capitolul 15 înainte. A. M. Ammann spune că, în ediția a II-a din Atena, capetele scrierii «Despre rugăciune» au fost adăugate în întregime [7]. Dar, se pare că cele 14 capete din prima scriere reprezintă fragmentul unei alte scrieri a lui Calist. Cel puțin așa rezultă dintr-un manuscris românesc, nr. 500, din mînăstirea Văratec, scris de stareța Nazaria la 1811, la îndemnul duhovnicului Iosif, cuprinzînd 186 de file. În acest manu-

3. A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 13. A se vedea și V. Grumel, *Note sur Callist Xanthopol*, în «Revue des Etudes byzantines», 1960, p. 199—204.

4. Cf. Μέγας Συναξαριστής, noem.-dec., Atena, 1895, p. 482, nota 1. După Ammann, op. cit., p. 13.

5. G. Mercati, *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone*, în «Studi e testi», 56, Città del Vaticano, 1931, p. 473.

6. Ediția I-a (într-un volum) a fost publicată la Veneția 1782, a II-a (în două volume) la Atena în 1893, a III-a (în cinci volume), tot la Atena între anii 1957—1963. Scrierea mai extinsă «Despre rugăciune» e publicată în ediția a II-a, în vol. II, p. 412—459; în ediția a III-a, în vol. IV, p. 299—367.

7. *Op. cit.*, p. 14 nota 2.

scris, numit «Raiul», capetele încep nu cu nr. 15 (ca în Filocalia greacă), ci cu nr. 1 şi cuprinde în total 80 de capete [8].

Tot în ms. 500 de la Văratec scrierea «Raiul» se numeşte «cartea a treia» a patriarhului Calist. Pe de altă parte, în mai multe manuscrise româneşti din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, scrierea «Metoda sau cele 100 de capete ale lui Calist şi Ignatie» e dată ca avînd autor numai pe patriarhul Calist, sau pe Calist Xanthopol [9]. Şi iarăşi, pe de altă parte, alte manuscrise din acea bibliotecă dau sub numele lui Calist şi Ignatie Xanthopol şi scrierea «Raiul» [10].

---

8. Iată numerotarea paralelă din *Filoc. gr.* şi manuscrisul de la Văratec:

Filoc. greacă	*Văratec*
15	1
16—20	2—5
21	6
22—45	7—30
45 al. 2	31
46—55	32—40
55 al. 2	41
55 al. 3	42
55 al. 4	43
55 al. 5	44
56	45
56 al. 2	46
56 al. 3	47
56 al. 4	48
57—62	49—54
62 (Farisee)	55
63—83	56—77
83 al. 2	78
83 al. 3	79
83 al. 4	80

9. Astfel, ms. 1922 cuprinde această sută sub numele lui Calist Xanthopol, f. 3 r.-107 r. Manuscrisul 1474 cuprinde mai multe capete din aceeaşi sută, tot sub numele Sfîntului Calist (f. 2 r.-23 v.; cap. 35, 29). Apoi întreaga sută (f. 23 r.-275 r.). Sînt însă în această bibliotecă şi unele manuscrise în care «*Cele 100 de capete*» sînt atribuite lui Calist şi Ignatie (703, 1409, 1889, 2635, 2799, 2890, 3101, 3457, 3546).

10. Manuscrisele 1981, 2890. În orice caz, ar fi necesară o cercetare mai cu răgaz a tuturor manuscriselor care cuprind scrierile lui Calist (şi Ignatie).

De aici s-ar putea deduce că scrierea «Metoda» e mai mult a lui Calist; poate că Ignatie îi va fi dat numai vreun ajutor la strîngerea citatelor din Părinții anteriori.

În felul acesta, s-ar explica, poate, faptul că scrierea «Raiul», e dată ca a treia carte a Sfîntului Calist. Prima ar fi «Metoda» dată în unele manuscrise sub numele lui Calist și Ignatie Xanthopol, iar a doua «Cele 14 capete despre rugăciune», din care au mai putut face parte și alte capete date sub diferite nume de conținuturi în unele manuscrise din Biblioteca Academiei Române [11].

Tot din faptul că «Metoda», fiind în mod precumpănitor o scriere a lui Calist (prima carte), s-ar explica de ce această scriere se numește și ea, uneori, «Rai», deși e dată sub numele lui Calist și Ignatie și deși numele de «Rai» se dă în textul altor manuscrise numai celei de a treia scrieri, care e dată ca fiind numai a lui Calist [12].

În orice caz elucidarea acestei chestiuni cere o cercetare amănunțită a manuscriselor grecești din diferite biblioteci.

Din notele subliniare date pînă aci se vede cît de des s-au copiat scrierile lui Calist în românește; și n-am dat decît o parte din manuscrisele românești, care o cuprind și care datează de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX.

Mai e de remarcat că, adeseori, scrierile patriarhului Calist, inclusiv cea de sub numele lui Calist și Ignatie, se află în aceleași manuscrise cu cele ale Sfîntului Grigorie Sinaitul. Se pare că scrierile acestor doi autori, împreună cu «Scara» lui Ioan Scărarul, erau cele mai citite de călugării români.

În manuscrisul nr. 1922, din Biblioteca Academiei Române în care după «Cele 100 de capete ale lui Calist Xanthopol» (f. 3—108) urmează opera lui Grigorie Sinaitul (f. 108 r.—264 r.) cu un «Cuvînt înainte» al lui Vasile de la Poiana Mărului

11. Dăm manuscrisele în care se află capete de ale lui Calist, se pare deosebite, de cele 14 și cele 80 (sau 83) «*Despre rugăciune*» și de cele 100 (ale lui Calist și Ignatie); menționăm: «*Chip al luării aminte și al rugăciunii*» (Ms. Acad. 486, 1076, 3790, 3543, 179, 4716, 3547; Neamț, 29, 39, 44, 49). Apoi: Calist Patriarhul «*Capete pentru viața de obște*» (Bibl. Acad. Rom. 3548, f. 278 r.-295 r.); Acelaşi, «*Pentru ascultare*» (Bibl. Acad. Rom. 3548, f. 278 r.-295 r.); Calist Xanthopol, «*Mărturisirea păcatelor*» (Bibl. Acad. Rom. 2519, f. r.-7 r.; 2647, f. 46 r.-59 r.).

12. Așa se numește scrierea «Cele 100 capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol», în ms. 24, 44, 73 din biblioteca mînăstirii Neamț sau în ms. 2890 din Bibl. Acad. Rom.

(f. 108 r.—118 r.) şi o parte din opera lui Petru Damaschinul (f. 265 r.—283 r.), se scrie pe dosul copertei din faţă : *«Această carte ce se numeşte Filocalie, este învăţătoare pentru a minţii rugăciune şi are multe învăţături posniceşti»*. Manuscrisul era considerat deci ca cuprinzînd în esenţă tot ce-i trebuie unui monah în urcuşul lui duhovnicesc.

Dar socotim că şi motivele interne pledează pentru identitatea autorului «Metodei lui Calist şi Ignatie» cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist.

Pentru a vedea aceasta, dăm mai întîi pe scurt conţinutul «Metodei» cunoscută ca a lui Calist şi Ignatie Xanthopol şi apoi pe al celorlalte două scrieri ale patriarhului Calist publicate în acest volum, cu apropierile şi deosebirile dintre ele.

2. Conţinutul «Metodei» lui Calist şi Ignatie Xanthopol şi legătura lui cu conţinutul celorlalte două scrieri ale lui Calist

Dacă toate scrierile cuprinse în Filocalia greacă şi aproape toate scrierile duhovniceşti ale Răsăritului ortodox înfăţişează în sentinţe sau în expuneri mai continui diferitele momente, stări sau trepte ale vieţii duhovniceşti într-o formă nesistematică, «Metoda» lui Calist şi Ignatie vrea să expună întreg urcuşul acestei vieţi în forma în care se împlineşte de fapt. În privinţa aceasta, numai «Scara» lui Ioan Scărarul i se aseamănă. Poate, aceasta i-a şi servit de model. E drept că, capetele cărţii acesteia nu se succed totdeauna în mod riguros după treptele urcuşului duhovnicesc. Aceasta pentru că nici acest urcuş nu are succesiunea strictă pe care o cere ideea noastră de înşiruire sistematică. În viaţă, chiar în viaţa cea duhovnicească, apar anticipat şi pentru momente mai scurte stări şi trepte care se vor înstăpîni deplin în suflet de-abia în faze mai înalte ale ei ; sau în fazele mai înalte revin pentru momente mai scurte unele umbre, trepte şi stări, care s-ar putea socoti de cei ce privesc lucrurile prea schematic că au fost definitiv depăşite. Autorii scrierii de faţă ţin, cu o anumită libertate, seama în expunerea lor de această dezvoltare nu prea simplă a vieţii duhovniceşti. Dar, în general, în scrierea lor se observă cu destulă claritate firul suitor al acestei vieţi.

O altă caracteristică a acestei scrieri este că e alcătuită aproape exclusiv din texte ale Părinţilor mai vechi. Autorii

dau de la ei aproape în fiecare capitol numai cîteva rînduri de introducere și cîteva de încheiere. Dar textele din fiecare capitol și din toată scrierea sînt atît de bine alese și așezate într-o înșirare atît de consecventă, că fiecare capitol și toate la un loc se prezintă ca un întreg bine închegat și într-un suiș organic.

Dar, adeseori, chiar printre textele citate, sînt observații personale care scot la iveală înțelesuri adînci din ele, poate pentru prima dată. Ba, cîteva teme din capitolele dinspre sfîrșit sînt expuse cu cuvinte aproape exclusiv proprii ale autorilor, punînd în lumină asemenea înțelesuri suprinzător de adînci și de noi. Așa e de pildă capitolul 92 despre importanța împărtășirii dese cu Trupul și Sîngele Domnului.

Deosebit de accentuat și de luminos e descrisă preschimbarea firii umane prin îndumnezeirea produsă de rugăciunea lui Iisus, însoțită de căldura iubirii față de El. Intimitatea ce se înfăptuiește între firea umană și lucrarea dumnezeiască este descrisă în termeni capabili să redea toată realitatea subtilă a acestei unități. A se vedea în acest sens capitolul 90 : «Despre credință, nădejde și iubire», unde se spune între altele : «Semnele schimbării (produse de căldura iubirii lui Dumnezeu) sînt că fața omului devine plină de căldură, plină de bucurie, trupul lui se încălzește, frica și sfiala se depărtează de la el și își iese din sine... Moartea înfricoșătoare o socotește ca bucurie».

O altă caracteristică a scrierii este că în tot acest fir suitor al vieții duhovnicești, ea lasă să se observe prezența permanentă și de prim rang a rugăciunii lui Iisus. De aceea autorii ei reiau vorbirea despre această rugăciune în foarte multe rînduri, la toate nivelele la care ajunge viața duhovnicească. Dar, întrucît, după ei, rugăciunea aceasta nu se poate săvîrși ca o metodă formală, făcînd abstracție de piedicile pe care i le opun diferitele patimi, închipuiri și amintiri care ispitesc pe om spre plăceri trupești și-l leagă de lucrurile și de împrejurările care le pot satisface, autorii (sau autorul) își îndreaptă adeseori, după descrierea felului în care trebuie să se facă rugăciunea, atenţiunea la metodele prin care omul se poate feri, se poate curăți de patimi și poate dezvolta în sine virtuțile sau pornirile spre bine, care sfîrșesc în nepătimire. Pe aceasta autorii o leagă strîns de iubire, de îndumnezeire, de vederea luminii dumnezeiești.

În general «liniștea» pe care trebuie să o dobîndească omul duhovnicesc este un proces dinamic, deși liniștit din alt punct

de vedere, e o creștere în blîndețe, în smerenie, dar și în fericirea iubirii, o tensiune continuă spre Dumnezeu, supremul izvor de iubire, care nu e lipsită de momentele dramatice ale pocăinței pentru păcatele cele mai subțiri, pe care, cu cît omul e mai progresat duhovnicește, cu atît le sesizează mai mult în sine, producîndu-i o ascuțită întristare. Și tot acest urcuș sfîrșește în «odihna» în iubirea lui Dumnezeu, care nici ea nu e încremenire, ci o lărgire necontenită a ființei umane pentru primirea și iradierea acestei iubiri.

Foarte puternic este pusă în lumină, în urcușul omului duhovnicesc și în starea lui îndumnezeită, plină de forța iradierii, lucrarea Sfîntului Duh. Toată viața cea nouă, plină de văpaia iubirii lui Dumnezeu, se datorează Sfîntului Duh. Mai rar o scriere ca aceasta în care lucrarea Duhului Sfînt să fie așa de accentuată.

Desigur, aceasta nu înseamnă că atenția acordată Domnului Iisus Hristos trece pe al doilea plan, cum crede Ammann. Pomenirea neîncetată a numelui lui Iisus, cu simțirea fierbinte a iubirii Lui, a dulceții prezenței Lui, este puterea esențială care conduce pe om în tot urcușul lui spre unirea cu Dumnezeu și spre desăvîrșirea proprie. Această putere stă la baza întregului său efort de curățire de patimi, de înaintare spre nepătimire, spre simțirea tot mai adîncă a lui Dumnezeu și spre unirea cu El în însăși persoana Domnului Iisus Hristos. Dacă nu se încurajează închipuirea lui Hristos cu ranele Lui sîngerînde ca în mistica feminină catolică, este pentru că Hristos, Cel cu care omul duhovnicesc sporește legătura neîncetată, este Hristos Cel înviat, Cel devenit străveziu în lumină, Cel care e simțit în primul rînd ca subiect — focar de iubire, sălășluit înlăuntru inimii, nu Hristos al amintirii în starea de răstignire pe cruce, Hristos care nu e, propriu-zis, real prezent, ci mai curînd, doar amintit. Hristos din scrierile duhovnicești ale Răsăritului este Hristos real prezent și transparent în inimă, Hristos din care, de aceea, iradiază puterea în toată ființa umană, dar o putere care e simțită că e din El ca subiect plin de o iubire nesfîrșită.

Reproșul lui Ammann din acest punct de vedere pornește din neînțelegerea spiritualității răsăritene, care nu rămîne la sentimentalismul susținut mai mult de amintire și lipsit de puterea de înduhovnicire a omului, care iradiază din Hristos cel prezent [13].

13. A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 40.

Desigur aceasta stă în legătură și cu altă considerare a esenței operei mîntuitoare a lui Hristos : în învățătura Părinților. Hristos nu ne-a mîntuit prin plata unei echivalențe juridice pe cruce, pentru care trebuie să-I fim mereu recunoscători cu amintirea, privind la această răstignire a Lui pe cruce, cum însuși Ammann declară, ci ne mîntuiește prin legătura reală continuă pe care o avem cu Hristos Cel înviat, desigur și pentru faptul că a primit răstignirea.

Și numai pentru faptul că Hristos e simțit prezent în starea Lui înviată, pnevmatizată, transparentă și iradiantă de putere, tot urcușul duhovnicesc duce pe om spre o pnevmatizare asemănătoare cu a Lui, care pregătește deplina stare de pnevmatizare și transparență în lumină a omului înduhovnicit, în viața viitoare.

Dar dacă «Cele 100 capete» descriu mai mult înfrînările și virtuțile celui ce voiește să ajungă la unirea cu Dumnezeu și la vederea Lui sufletească (am zice faza de curățire, sau făptuitoare), cele 14 capete «Despre rugăciune» ce urmează după ele descriu treapta mai înaltă a rugăciunii, iar cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii «Raiul», sau «Despre rai», descriu aproape exclusiv culmea duhovnicească a unirii cu Dumnezeu, la care a ajuns cel ce s-a străduit să tindă spre ea. Cum va zice Vasile de la Poiana Mărului mai tîrziu, aci ea descrie «rugăciunea văzătoare», spre deosebire de «rugăciunea minții», produs al efortului omenesc. Desigur că și scrierea din urmă acordă un mare loc rugăciunii, pentru că numai rugăciunea introduce nemijlocit la unirea cu Dumnezeu, sau la vederea Lui. Dar cel mai mult ea se ocupă cu «vederea» lui Dumnezeu, care e mai presus și de rugăciune. De aceea, ea se ocupă tot așa de mult, ba chiar mai mult, cu lucrarea Duhului Sfînt, căci starea de rugăciune culminantă și de unire supremă cu Dumnezeu e o stare în care lucrarea Duhului Sfînt a devenit oarecum exclusivă. Starea de unire cu Dumnezeu fiind, propriu-zis, o stare de totală iubire, autorul acordă mai multe capitole descrierii iubirii de Dumnezeu. Astfel temele scrierii a treia a lui Calist se pot socoti acestea patru : rugăciunea, vederea lui Dumnezeu, iubirea Lui, lucrarea Duhului Sfînt.

Dar temele acestea apar într-o măsură mai puțin accentuată încă în «Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie». Afirmația că numai în Duhul Sfînt ne putem ruga lui Iisus

formează conţinutul capitolelor 12—13, 50. Despre trebuinţa Duhului Sfînt pentru cei ce voiesc să urce spre Dumnezeu se vorbeşte în capitolul 6, ba în acest capitol şi în capitolul 4 se afirmă chiar că toată strădania vieţii adevărate a celui credincios este să redescopere harul Duhului Sfînt primit la Botez, dar acoperit de patimi. Despre vederea mai presus de minte a lui Dumnezeu se vorbeşte în capitolul 70, despre iubire, în capitolul 81.

Amîndouă scrierile se resimt, prin marele rol acordat Sfîntului Duh şi iubirii, de influenţa Sfîntului Simeon Noul-Teolog. Viaţa isihaştilor îşi descoperă, în aceste scrieri, faţa ei de viaţă în Duhul Sfînt.

S-ar putea spune că «Cele 100 de capete ale lui Calist şi Ignatie» se deosebesc de cea de a doua scriere nu numai prin faptul că cea dintîi descrie urcuşul spre Dumnezeu, pe cînd a doua descrie vîrful acestui urcuş, ci şi prin faptul că cea dintîi dă o largă întemeiere, în scrisul Părinţilor duhovniceşti anteriori, a stării de unire cu Dumnezeu, descrisă în cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii «Raiul».

Dar cele două scrieri sînt preocupate de aceeaşi culme duhovnicească pe care cea dintîi o descrie ca ţintă de atins, iar cea de a doua, ca ţintă atinsă.

Înrudirea celor două scrieri se face simţită şi în unii termeni proprii şi caracteristici ambelor scrieri. De exemplu, termenul «ἀείβλυτα — pururea izvorîtor», aflat în «Cele 100 capete» (cap. 75), se află şi în cele 80 (sau 83) capete ale scrierii «Raiul» (cap. 22, 43). Preocuparea scrierii «Raiul» de a face pe cititori să cîştige simplitatea şi lipsa de chip a minţii (ἀνείδεον, cap. 21) e proprie şi «Celor 100 capete» (cap. 70). De asemenea, în amîndouă scrierile se foloseşte termenul de «har enipostatic» (Calist şi Ignatie, cap. 70 — Patriarhul Calist cap. 40).

Identitatea aceasta de termeni şi de preocupări s-ar putea ilustra pe larg printr-o cercetare mai amănunţită a celor două scrieri. În ele se simte aceeaşi atmosferă de gîndire şi de stil.

În orice caz, în scrierea «Raiul» (80 sau 83 capete) avem o serioasă aprofundare teologică a temelor din «Cele 100 de capete». Avem în ea stăruitoare analize ale stărilor trăite de contemplativ sau văzător (de ex. cap. 36). Dar avem în ea

și interesante aprofundări hristologice și antropologice (de ex. cap. 38). Sînt descrise în cuvinte entuziaste stările iubirii de Dumnezeu și modul trecerii practice de la multele rațiuni ale naturii și Scripturii la Rațiunea tainică, personală, Cea Una și Supremă. Scrierea cuprinde o analiză admirabilă a «simțirii înțelegătoare» și a stării produse de ea (cap. 41). Capitolul 43 ne dă o cuceritoare descriere a dragostei de Dumnezeu, care e sufletul rugăciunii neîncetate. În capitolele 47—48 avem interesante observații cu privire la deschiderea inimii și la unirea între minte și inimă. În capitolul 52 avem o remarcabilă argumentare filozofică a credinței ca experiență a lui Dumnezeu. Expresia «chip enipostatic» e o paralelă la «luminarea enipostatică» din «Cele 100 de capete» (cap. 60). Desigur, ea se află și la Sfîntul Grigorie Palama. Dar în cele două scrieri de față ea capătă o aplicare practică. Capitolul 57 despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre toate virtuțile legate de ea se resimte de influența Sfîntului Simeon Noul-Teolog. Capitolele 65—73 cuprind frumoase reflexiuni despre minunea unirii lui Dumnezeu cu sufletul.

A celor dintre monahi CALIST și IGNATIE XANTHOPOL:

Metodă și regulă foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuințată cu ajutorul lui Dumnezeu de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuiește liniștirea celor ce se străduiesc cu ea, cu dreaptă judecată.

1. *Cuvîntul de față se împarte în 100 de capete, iar introducerea e socotită ca primul capitol și se ocupă cu darul și harul mai presus de fire, sălășluit prin Duhul Sfînt în cei credincioși* [14].

Ar fi trebuit ca noi, cei ce, potrivit cuvintelor dumnezeiești, sîntem învățați de Dumnezeu (1 Tes. 4, 9) și purtăm înscrisă în inimă, în chip negrăit, legea cea nouă (2 Cor. 3, 2—3), mai luminoasă ca un sfeșnic, și sîntem cîrmuiți de Duhul cel bun și atotdrept, ca niște fii și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos (Rom. 8, 17), să viețuim asemenea îngerilor și să nu avem nevoie să fim învățați de cineva, ca să cunoaștem pe Domnul. Dar depărtarea noastră de la bine

14. De fapt, cap. 1 nu se ocupă cu harul. Dar toată secțiunea întîi (cap. 1—14) se ocupă cu harul și cu modul în care poate fi menținut. În manuscrisele Bibliotecii Academiei scrierea aceasta se numește: Meșteșug și îndreptar.

şi abaterea spre rău, de la cea dintîi răsărire a părului şi, împreună cu aceasta, pizma cumplitului Veliar şi tirania lui neîmpăcată împotriva noastră a sădit în noi pornirea să ne depărtăm în chipul cel mai rău de poruncile mîntuitoare şi îndumnezeitoare şi să ne lăsăm duşi spre prăpăstiile pierzătoare de suflet ; iar ceea ce e şi mai jalnic, (este faptul că), ne-a stîrnit să cugetăm şi să lucrăm chiar împotriva noastră. Drept urmare, potrivit cuvîntului dumnezeiesc, «nu este nimeni care înţelege, nu este nimeni care să caute pe Dumnezeu» (Ps. 13, 2). Căci, îndată ce ne-am abătut de la calea cea dreaptă, ne-am făcut netrebnici (Ps. 13, 3) şi, de aceea, în întregime trupuri (Fac. 6, 3). Iar lipsindu-ne de harul luminător şi dumnezeiesc, avem nevoie să ne îndemnăm şi să ne ajutăm unii pe alţii spre cele bune [15].

2. *Cuvîntul de faţă s-a scris datorită întrebării unui frate oarecare, potrivit ţintei urmărite de el, dar şi pentru împlinirea unei porunci a Părinţilor.*

Fiindcă, în dorinţa ta de a cerceta, după cuvîntul Domnului (Ioan 5, 39), dumnezeieştile şi de viaţă dătătoarele Scripturi şi de a fi introdus în ele fără primejdie, ai cerut adeseori şi de la noi, nevrednicii, un cuvînt şi o regulă scrisă, pentru folosul tău şi poate şi al altora, cum zici, am judecat acum că trebuie să împlinim, cu ajutorul lui Dumnezeu, această dorinţă vrednică de laudă a ta, după ce, mai înainte, n-am voit să o facem. O împlinim acum, prea iubitul nostru fiu duhovnicesc, părăsind lenea care ne însoţeşte, de dragul iubirii şi al folosului tău, uimiţi la culme de sîrguinţa ta pentru cele bune şi

15. Această întrajutorare spre cele bune nu stă în contrazicere cu afirmaţia de mai înainte că toţi ne-am făcut răi. Căci binele pe care îl săvîrşim prin această întrajutorare este mărginit. În afară de aceasta, omul, ajutînd pe altul, depăşeşte în oarecare măsură neputinţa de a fi bun, pe care o trăieşte cînd se închide în singurătatea sa.

de stăruitoarea ta osteneală. Dar, înainte de acestea, o facem temîndu-ne de pedeapsa cu care a ameninţat Dumnezeu, în chip înfricoşător, pe cel ce a ascuns talantul (Matei 25, 25).

Pe lîngă cele spuse, o facem ca să împlinim porunca pe care ne-au lăsat-o Părinţii şi învăţătorii noştri duhovniceşti, încredinţînd cele învăţate de la ei altor bărbaţi iubitori de Dumnezeu. Deci Dumnezeu, Părintele iubirii şi Dătătorul îmbelşugat al tuturor bunătăţilor, să ne dea nouă, celor zăbavnici şi slabi la glas, cuvînt potrivit întru deschiderea gurii noastre (Efes. 6, 19), El care a insuflat adeseori şi animalelor necuvîntătoare cuvînt (Num. 22, 28), spre folosul auzitorilor. Iar ţie şi tuturor celor ce vor citi acestea, potrivit spusei tale, să vă dea urechi să le auziţi cu înţelepciune şi pricepere şi să vieţuiţi în chip drept, precum este plăcut Lui. «Căci fără de El nu putem face nimic» din cele folositoare şi mîntuitoare, precum s-a scris (Ioan 15, 5); şi «de nu va zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni ziditorii» (Ps. 126, 1). Despre acestea, atît.

3. *Cunoaşterea scopului premerge oricărui lucru. Iar scopul acestei lucrări este să arate care este temelia.*

Dacă cunoaşterea scopului premerge oricărui lucru, iar scopul nostru este să spunem cele ce ajută la creşterea duhovnicească, iar al tău, să vieţuieşti cu adevărat potrivit celor spuse, trebuie ca înainte de orice să cercetăm spre ce plinătate a gîndirii celei după Hristos privind, să punem apoi un început folositor ca temelie, ca, apoi, cu timpul, împărtăşindu-ne de ajutorul cel de sus, cu îmbelşugare, să tindem şi spre un acoperiş potrivit zidirii clădite de Duhul.

4. *Începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este să vieţuim potrivit cu poruncile Mîntuitorului. Iar sfîrşitul*

ei este să ne întoarcem la harul desăvîrşit al Preasfîntului şi de viaţă începătorului Duh, dat nouă prin dumnezeiescul Botez.

Deci, începutul oricărei lucrări după Dumnezeu, este, pe scurt, să ne grăbim în tot chipul, cu toată puterea, să vieţuim după legea tuturor poruncilor îndumnezeitoare ale Mîntuitorului. Iar sfîrşitul este să ne întoarcem, prin păzirea lor, la zestrea dată nouă de sus şi de la început din sfinţita cristelniţă, adică la desăvîrşita alcătuire şi naştere duhovnicească a noastră din nou, prin har; sau, dacă îţi place să numeşti acest dar altfel, la lepădarea vechiului Adam cu faptele şi poftele lui şi la îmbrăcarea Celui nou şi duhovnicesc (Col. 3, 9—10), care este Domnul Iisus Hristos [16]. Căci zice dumnezeiescul Pavel: «Copiii mei, pe care iarăşi vă nasc în dureri, pînă cînd va lua Hristos chip în voi» (Gal. 4, 19); şi: «Cîţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat» (Gal. 3, 27).

16. «Reîntoarcerea» la starea noastră dinainte de păcat nu e, totuşi, o întoarcere la o stare fixă; numai cu condiţia aceasta se poate accepta ceea ce spune Ammann că nu există o creştere obiectivă, teologică a harului (*Op. cit.*, p. 25). Starea aceea este totuşi starea omului nou, care e tocmai prin aceasta o stare vie, dinamică. E starea în care e întipărit Hristos, starea în care omul a luat chipul lui Hristos şi de aceea este starea lui Hristos ca om nou, care-l reface pe om în chipul lui adevărat. Dar Hristos care s-a întipărit în cel botezat se desfăşoară în el, ducîndu-l spre măsura plinătăţii Lui, la «măsura bărbatului desăvîrşit». Deci, pe de o parte harul Botezului, ca sălăşluire a lui Hristos nu-l duce pe om dincolo de Hristos, şi în sensul acesta nu-l trece la alt har, dar pe de altă parte există o creştere a omului în Hristos, dind putinţa lui Hristos să se actualizeze tot mai mult în el. Şi fără îndoială că această actualizare a harului în om nu are numai caracter subiectiv (Ammann, *op. cit.)*, ci, în omul ce-şi sporeşte deschiderea spre Hristos prin virtuţi, harul se desfăşoară în mod obiectiv, adică se comunică lăuntric tot mai mult, deşi, pe de altă parte, este întreg în el ca realitate în mare parte virtuală pentru om de la Botez. Avem aci aceeaşi situaţie ca în cazul Revelaţiei care nu mai trece dincolo de Hristos, dar din care Duhul Sfînt comunică continuu puteri şi lumini noi, adică «conduce la tot adevărul», însă numai din Hristos («din al Meu va lua») şi nu din afară de Hristos.

5. *Ce este harul şi cum îl putem dobîndi ? Şi care sînt cele ce-l tulbură şi care cele ce-l curăţesc ?*

Dar ce este harul şi cum îl putem dobîndi şi care sînt cele ce-l tulbură şi care cele ce-l curăţesc îţi va arăta cel ce a strălucit cu sufletul şi cu limba mai mult decît tot aurul. El zice : «Ce înseamnă : «răsfrîngînd ca o oglindă slava Domnului, ne prefacem în acelaşi chip» (2 Cor. 3, 18)? Aceasta se arăta, mai limpede, cînd lucrau darurile minunilor. Dar, nici acum nu e greu, celui ce are ochi credincioşi, să vadă aceasta. Căci, îndată ce ne botezăm, sufletul se face mai luminos ca soarele, curăţit fiind prin Duhul. Şi, nu numai că privim spre slava lui Dumnezeu, ci şi primim o strălucire de la ea. Căci precum argintul aflat sub razele soarelui, trimite şi el raze, nu numai din firea sa, ci şi din lumina soarelui, aşa şi sufletul curăţit şi ajuns mai strălucitor decît tot argintul, primeşte o rază din slava Duhului, pe lîngă slava aflătoare în el ; şi anume una aşa cum se cuvine de la Domnul în Duhul» (2 Cor. 3, 18)[17]. Şi, după puţin: «Dacă voieşti, îţi voi arăta aceasta şi mai limpede de la Apostoli. Gîndeşte-te la Pavel, ale cărui veşminte săvîrşeau minuni (Fapte 19, 12), la Petru, a cărui umbră avea atita putere (Fapte 5, 15). Dacă aceştia n-ar fi purtat chipul Împăratului şi dacă razele lor de lumină n-ar fi fost cu neputinţă de

17. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omil. VII la Epist. a II-a către Corinteni*, in P.G. 61, col. 449. Fără îndoială că nu se poate separa între strălucirea sufletului curăţit şi cea care vine de la Duhul Sfînt, dacă numai stînd sub lumina Duhului, sufletul devine şi el strălucitor. Iar strălucirea ce-i vine sufletului de la Duhul, care-l face şi pe el să strălucească, nu-i o graţie creată, contrar cu ceea ce afirmă Ammann că autorii scrierii «fac o deosebire între darul creat al graţiei şi Dătătorul graţiei» (p. 23). Cum ar străluci creatul în chip dumnezeiesc, primind o lumină creată ? Cum s-ar mai cunoaşte această lumină ce i se comunică, ca una ce îi este proprie Domnului, Duhul ? Cum ar mai oglindi sufletul în acest caz slava lui Hristos, care nu e creată ?

privit, veşmintele şi umbrele lor n-ar fi lucrat minuni [18]. Căci chiar şi numai veşmintele împăratului înfricoşează pe tîlhari.

Dar voieşti să vezi slava aceasta strălucind şi prin trup? «Privind, se zice, la faţa lui Ştefan, au văzut-o ca o faţă de înger» (Fapte 6, 15). Dar aceasta nu era nimic pe lîngă slava ce strălucea înăuntru. Căci ceea ce Moise avea pe faţă (Ieş. 34, 30), aceea purtau aceştia în suflet. Ba chiar cu mult mai mult. Căci ce avea Moise era ceva simţit, pe cînd aceasta era ceva netrupesc. Şi precum culorile luminoase ca focul, ţîşnind din trupurile strălucitoare, spre cele apropiate, transmit şi acelora lumina lor, aşa se întîmplă şi cu cei credincioşi. De aceea, socotesc că cei ce pătimesc aceasta, se desprind de pămînt şi gîndesc la cele din ceruri. Căci e bine să suspinăm aici cu amar, ca nu cumva, bucurîndu-ne de o atît de mare cinste, să nu mai cunoaştem cele zise, pentru că am părăsit aşa de repede acele lucruri şi ne-am împătimit de cele ale simţurilor. Pentru că această slavă negrăită şi înfricoşătoare rămîne în noi o zi sau două, apoi o stingem, aducînd iarna lucrurilor vieţii şi împiedicînd razele ei prin desimea norilor» [19].

Şi iarăşi zice în altă parte: «Trupurile celor ce au plăcut lui Dumnezeu se vor îmbrăca în atîta slavă, cîtă nu pot vedea ochii aceştia. Oarecare semne şi urme neclare ale lor a binevoit Dumnezeu să dea în Vechiul şi Noul Testament. Căci acolo faţa lui Moise strălucea de atîta slavă că nu putea fi privită de ochii israelitenilor (Ieş. 34, 30), iar în Noul Testament, faţa lui Hristos strălucea cu mult mai mult decît aceea» (Matei 17, 2).

18. Chipul lui Hristos nu era purtat de Apostoli şi nu e purtat nici de cei ce se alipesc de El numai printr-o imitare de la distanţă a Lui, ci prin prezenţa Lui lucrătoare în ei. E vădit că aceasta nu e o graţie creată.

19. Sf. Ioan Gură de Aur, *Către văduva tînără*, în P.G. 48, 603. E bine să pătimim aici cele aspre, ca nu cumva bucurîndu-ne de cele cereşti să nu mai fim cu grijă şi să cădem în cele pămînteşti.

Ai auzit cuvintele Duhului? Ai înţeles puterea tainei? Ai cunoscut care sînt durerile naşterii desăvîrşite din sfinţita cristelniţă ce se săvîrşeşte în noi [20] şi cît de mari sînt roadele şi plinătatea şi răsplătirea? Ai cunoscut cît de mult atîrnă şi de noi să-l mărim şi să-l micşorăm sau să-l facem arătat şi să întunecăm acest har mai presus de fire, atîta cît ne este cu putinţă? [21]. Iar cele care-l întunecă sînt furtuna lucrurilor vieţii şi întunericul ce se naşte din patimi, care năpustindu-se peste noi ca o iarnă, sau ca un rîu vijelios şi acoperind sufletul nostru, nu-l mai lasă nici să răsufle, sau să caute spre binele cu adevărat existent şi fericit pentru care a şi fost făcut, ci-l întunecă şi-l îneacă, odată ce e luat întreg în stăpînire de frămîntarea chinuitoare a vîrtejului şi a fumului plăcerilor. Iar de cele contrare acestora, adică de cele ce se nasc din poruncile îndumnezeitoare au parte cei ce nu umblă după trup, ci după Duh. «Umblaţi, zice, în Duh şi nu veţi împlini poftele trupului» (Gal. 5, 16). Acestea sînt folositoare şi mîntuitoare şi conduc, ca o scară, spre vîrful şi spre cea mai înaltă dintre trepte, adică spre iubire, care este Dumnezeu (1 Ioan 4, 8).

6. *În sfîntul Botez primim harul dumnezeiesc în dar; dar acoperindu-l pe acesta prin patimi, îl curăţim iarăşi prin împlinirea poruncilor* [22].

20. Naşterea noastră din nou se săvîrşeşte în acelaşi timp înăuntru nostru, căci noi nu sîntem omorîţi în aşa fel încît să nu se producă în acelaşi timp în noi şi să nu simţim şi noi durerile acestei naşteri ce se produce în noi. Căci moartea omului vechi şi naşterea celui nou în noi se săvîrşeşte şi prin participarea voinţei noastre. De aceea, la Botez ni se cere şi nouă să ne lepădăm de satana şi să ne împreunăm cu Hristos.

21. Deci se poate vorbi şi de o sporire a harului primit la Botez prin eforturile noastre, contrar cu ceea ce spune Ammann (*Op. cit.*, p. 25).

22. Harul Botezului nu se mai pierde, ci numai se acoperă. Odată intrat în relaţie cu Hristos, omul nu mai iese total din ea. Amintirea ei nu o mai poate şterge oricît ar vrea. Se poate spune că urma lui Dumnezeu nu se mai şterge din el, cum de altfel nu se poate şterge nici urma

Noi primim, deci, în sînul dumnezeiesc, adică în sfinţita cristelniţă, în dar, harul dumnezeiesc cu totul desăvîrşit. Dar, dacă, pe urmă, prin reaua întrebuinţare a celor vremelnice şi prin grija de lucrurile vieţii şi prin ceaţa patimilor, îl acoperim pe acesta, cum nu se cuvine, ne este cu putinţă, prin pocăinţă şi prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare, să primim şi să dobîndim iarăşi această strălucire mai presus de fire şi să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur arătarea ei se descoperă pe măsura ostenelii fiecăruia în credinţă. Dar înainte de toate, prin ajutorul şi prin bunăvoirea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci, zice Sfîntul Marcu: «Hristos, fiind Dumnezeu desăvîrşit, a dăruit celor botezaţi harul desăvîrşit al Sfîntului Duh. Căci, El nu primeşte adaus de la noi. Dar ni se descoperă nouă şi ni se arată pe măsura lucrării poruncilor şi ne dăruieşte adaus la credinţă, «pînă ce vom ajunge toţi la unitatea credinţei, la măsura vîrstei plinătăţii lui Hristos» (Efes. 4, 13). Deci orice i-am aduce, odată renăscuţi în El, este de la El şi din El şi era ascuns în El» [23].

---

oricărei alte persoane cu care am intrat odată în relaţie. Aceasta arată caracterul personal atît al lui Dumnezeu cît şi al omului. Omul nu e numai o substanţă chimică, care se poate transforma în întregime prin noi asimilări de materii şi nici Dumnezeu nu este o astfel de esenţă. Teologia catolică cunoaşte numai persistenţa unui «character indelebilis» în cel ce a căzut după Botez în păcate de moarte, sau în cel apostaziat. Dar ce e această pecete, dacă nu e harul însuşi, sau dacă nu se află într-o legătură cu harul ?

23. Sf. Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în P.G. 65, 1028 C; *Filoc. rom.* vol. I, p. 309. Aşa se împacă persistenţa aceluiaşi Hristos în noi şi dinamica vieţii creştine. Harul dat la Botez e Hristos întreg. În acest sens nu se mai dă omului în cursul vieţii un plus de har. Dar întrucît Hristos îşi descoperă în om, prin Duhul Sfînt, tot mai mult lumina şi puterea Lui, are loc în el o sporire sau o creştere a luminii şi puterii lui Hristos şi totodată şi o creştere duhovnicească a omului. Adăugăm de la noi tot mai multă credinţă, dar nu un plus de har.

7. *Cel ce vieţuieşte după Dumnezeu, trebuie să împlinească toate poruncile. Dar cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine celor dintîi şi celor mai cuprinzătoare.*

Precum am spus, începutul şi rădăcina a toată lucrarea aceasta este vieţuirea potrivit cu poruncile mîntuitoare ; iar ţinta şi roada ei este reîntoarcerea la harul desăvîrşit al Duhului, dăruit nouă prima dată prin Botez. Acest har se află în noi — «căci lui Dumnezeu nu-i pare rău de darurile Sale» (Rom. 11, 29) — însă harul acesta este înecat de patimi, dar se poate descoperi prin lucrarea poruncilor. De aceea, se cuvine să ne silim în tot chipul să curăţim şi să facem cît mai vădită arătarea Duhului în noi prin împlinirea, după putinţă, a tuturor acestor porunci. Căci «făclie picioarelor mele este legea Ta şi lumină cărărilor mele» — zice fericitul David către Dumnezeu (Ps. 118, 105) — şi «porunca Domnului strălucită (este cea) care luminează ochii» (Ps. 18, 9), şi «...spre toate poruncile Tale m-am îndreptat» (Ps. 118, 128). Iar cel ce se odihnea pe piept (Sfîntul Apostol Ioan) zice : «Cel ce păzeşte poruncile Lui, rămîne întru El şi El întru acela» (1 Ioan 3, 24), şi «poruncile Lui nu sînt grele» (1 Ioan 5, 3). Mîntuitorul zice, de asemenea : «Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte pe ele, acela este cel ce Mă iubeşte; iar cel ce Mă iubeşte pe Mine, iubit va fi de Tatăl Meu şi Eu îl voi iubi pe el şi Mă voi arăta lui» (Ioan 14, 21), şi «De Mă iubeşte cineva pe Mine, va păzi cuvîntul Meu şi Tatăl Meu îl va iubi pe el şi la el vom veni şi Ne vom face lăcaş la el» (Ioan 14, 23), şi «Cel ce nu Mă iubeşte pe Mine, cuvintele Mele nu le păzeşte» (Ioan 14, 24).

Dar, mai mult decît acestora, cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine poruncilor celor dintîi şi mai cuprinzătoare, oarecum maicilor celorlalte. Căci,

numai aşa vom merge fără greşală spre ţinta ce ne stă înainte, adică vom pune început bun şi vom ajunge la sfîrşitul dorit sau la arătarea Duhului (1 Cor. 12, 7)[24].

8. *Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credinţă a numelui Domnului nostru Iisus Hristos şi, împreună cu ea, vin pacea şi iubirea ce răsar din ea.*

Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credinţă a numelui mîntuitor al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci El însuşi a zis : «Fără de Mine nu puteţi face nimic» (Ioan 15, 5)[25]. Şi împreună cu ea este pacea — căci se cuvine, zice, ca fiecare «să se roage fără mînie şi fără gînduri» (1 Tim. 2, 8) — şi iubirea, căci «Dumnezeu este iubire şi cel ce rămîne în iubire, în Dumnezeu rămîne şi Dumnezeu în el» (1 Ioan 4, 16). Dar pacea şi iubirea nu numai că fac rugăciunea bine primită, ci se şi nasc şi răsar din rugăciune ca nişte raze gemene şi cresc şi se desăvîrşesc din ea[26].

24. Arătarea Duhului înseamnă transparenţa omului şi arătarea Duhului prin fapte de putere care covîrşesc răutatea şi egoismul; e o transparenţă a bunătăţii lăuntrice, care se arată ca lumină prin faţa şi prin toată vieţuirea omului.

25. Aceasta înseamnă că prin chemarea numelui lui Iisus ni se împărtăşeşte însăşi puterea Lui. Căci prin chemarea numelui lui Iisus, I ne adresăm cu iubire Lui însuşi şi El răspunde acestei iubiri.

26. Chemarea deasă a numelui lui Iisus este începutul şi izvorul tuturor virtuţilor. Dar cele dintîi dintre aceste virtuţi sînt pacea şi iubirea, desigur nu de la început într-un grad desăvîrşit. Ele sînt nedespărţite şi strîns împletite cu chemarea numelui lui Iisus, deci şi cu puterea Lui. Căci chemarea acestui nume produce prin ea însăşi pacea de orice grijă, de orice frică, de orice mînie, o înfrînare de la acestea şi o uitare de ele. Dar, în acelaşi timp, cine cheamă numele lui Iisus, o face cu iubire şi cu încredere faţă de El. Desigur, iubirea e şi virtutea cea mai înaltă, la care se ajunge prin toate celelalte. Dar dacă n-ar fi în toate, de la început, o oarecare iubire faţă de Hristos, nu s-ar putea ajunge la iubirea desăvîrşită faţă de El.

9. *Prin fiecare din acestea şi prin toate trei împreună ni se dăruieşte cu îmbelşugare plinătatea bunătăţilor.*

Prin acestea, mai bine zis prin fiecare din acestea şi prin toate trei împreună, ni se dăruieşte cu îmbelşugare şi ne prisoseşte plinătatea bunătăţilor. De fapt, noi nădăjduim că, prin chemarea cu credinţă a numelui Domnului nostru Iisus Hristos, vom primi cu siguranţă mila şi viaţa adevărată, ascunse în El (Col. 3, 3). Căci numele Domnului Iisus Hristos, strigat cu curăţie înăuntru inimii, e ca un izvor dumnezeiesc nesecat din care ţîşnesc cu prisosinţă acele bunătăţi [27].

Iar prin pacea care întrece toată mintea şi nu are nici-un hotar (Filip. 4, 7; Is. 9, 7), ne învrednicim de împăcarea cu Dumnezeu şi întreolaltă. În sfîrşit, prin iubire, a cărei slavă este neasemănată şi care e sfîrşitul şi plinătatea Legii şi a Proorocilor (Matei 22, 39) — căci însuşi Dumnezeu se numeşte iubire (1 Ioan 4, 8) — ne unim în întregime cu Dumnezeu, desfiinţîndu-se păcatul din noi, prin dreptatea lui Dumnezeu şi prin însuşirea de fii după har, lucrată în noi în chip minunat prin iubire. Căci «iubirea, zice, acoperă mulţime de păcate» (1 Petru 4, 8); şi: «Iubirea toate le acoperă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă; iubirea niciodată nu cade» (1 Cor. 13, 7, 8).

27. Hristos nu se sălăşluieşte în inima noastră dacă nu I ne deschidem şi noi în mod conştient şi voit. Iar aceasta noi nu o putem face decît gîndindu-ne mereu la El şi la tot ce înseamnă El pentru noi şi pomenindu-L sau chemîndu-L pe nume. În sensul acesta însuşi numele Lui, chemat continuu, e o deschidere continuă a inimii pentru Hristos cu o tot mai mare afecţiune faţă de El şi deci un mijloc de a-L avea sălăşluit în noi, într-o lucrare tot mai simţită. Nu numele luat în sine cuprinde pe Hristos (poate în aceasta consta caracterul greşit al curentului «Imeaslavia» de la 1913 între călugării ruşi din Athos), ci numele chemat cu credinţă, adică alipirea noastră de El însuşi, prin pomenirea afectuoasă a Lui. Atunci se face o legătură între noi şi El, ca de la persoană la persoană şi, deci, o comunicare a puterii Lui către noi.

10. *Domnul nostru Iisus Hristos în vremea patimii mîntuitoare a lăsat acestea ucenicilor Săi ca pe nişte porunci testamentare şi ca pe o moştenire dumnezeiască; la fel şi după înviere.*

De aceea, însuşi Preabunul şi Preadulcele Domn al nostru Iisus Hristos a lăsat acestea, ca un Părinte adevărat şi iubitor tuturor celor ai Săi, ca pe nişte porunci şi mîngîieri testamentare, ca pe nişte chezăşii sprijinitoare, dulci şi întăritoare [28] sau, mai bine zis, ca pe o moştenire de nerăpit, dăruită de Dumnezeu, atît cînd a ajuns la patima Sa de bunăvoie pentru noi, cît şi cînd s-a arătat Apostolilor după înviere; ba şi cînd avea să se întoarcă la Tatăl Său prin fire şi la al nostru prin har.

Aceasta a făcut-o, spunînd ucenicilor în preajma patimii Sale : «Tot ce veţi cere în numele Meu, vă voi face» (Ioan 14, 13); şi: «Amin, amin zic vouă, că toate cîte le veţi cere de la Tatăl în numele Meu, vă va da vouă. Pînă acum n-aţi cerut nimic în numele Meu; cereţi şi veţi primi, ca bucuria voastră să fie deplină». Şi: «În acea zi veţi cere în numele Meu» (Ioan 16, 23—26).

Şi iarăşi, după înviere a zis : «Celor ce cred, le vor urma aceste semne: în numele Meu, draci vor scoate, în limbi noi vor grăi» (Marcu 16, 17—18) şi celelalte. Lucruri asemănătoare acestora spune şi ucenicul ce se odihnea pe pieptul lui Iisus : «Încă şi multe alte semne a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise în cartea aceasta. Iar acestea s-au scris ca să credeţi că Iisus este Hristos Fiul lui Dumnezeu şi, crezînd, viaţă să aveţi întru numele Meu» (Ioan 20, 30—31). Iar dumnezeiescul Pavel zice: «Întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece» (Filip. 2, 10) şi cele următoare. Dar şi în Faptele Apos-

28. Domnul, dîndu-ne îndemnul chemării Sale, ne-a asigurat prin aceasta pacea şi iubirea. Dar ni le-a făgăduit acestea în plus atît ca porunci cît şi ca daruri întăritoare. Darul nu ne devine propriu dacă nu-l lucrăm.

tolilor s-a scris : «Atunci Petru, fiind plin de Duhul Sfînt, a grăit: cunoscut să vă fie vouă tuturor şi întregului Israel că prin numele lui Iisus Nazarineanul, pe care voi L-aţi răstignit şi pe care Dumnezeu L-a ridicat din morţi, acesta stă înaintea voastră sănătos» (Fapte 4, 8—10); iar puţin mai încolo: «Şi nu este în nici un altul mîntuirea. Căci nu este alt nume dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim noi» (Fapte 4, 12).

Şi Mîntuitorul a spus : «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pămînt» (Matei 28, 18). Aceasta a spus-o şi prin cele ce le-a zis Dumnezeu-Omul către Apostoli înainte de răstignirea pe cruce: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27); şi: «Acestea le grăiesc, ca întru Mine pace să aveţi» (Ioan 16, 33); şi: «Aceasta este porunca Mea, să vă iubiţi unii pe alţii» (Ioan 15, 12); şi: «Întru aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea iubire întreolaltă» (Ioan 13, 35); şi: «precum M-a iubit pe Mine Tatăl şi Eu v-am iubit pe voi. Rămîneţi întru iubirea Mea. De veţi păzi poruncile Mele, veţi rămîne în iubirea Mea, precum Eu am păzit poruncile Tatălui Meu şi rămîn în iubirea Lui» (Ioan 15, 9—11).

Şi iarăşi, după sularea Sa din morţi, Domnul nostru Iisus Hristos se arătă în diferite rînduri la ai Săi, dăruindu-le pacea Sa şi zicînd : «Pace vouă» (Ioan 20, 19). Iar lui Petru, căruia i-a încredinţat conducerea ucenicilor, arătînd că grija turmei este un fel de răsplată a iubirii lui fierbinţi faţă de Domnul Iisus Hristos [28 b], îi spune astfel, a treia oară: «Dacă Mă iubeşti, Petre, mai mult decît alţii, paşte oile Mele» (Ioan 21, 15) [28 c].

28 b. Dacă nu e o interpolare, ceea ce se spune aci, nu e un primat de jurisdicţie, ci unul de iubire. El e însă strict personal al lui Petru. Sau în orice caz, cînd cel ce păstoreşte nu mai iubeşte turma sa, adică credinţa ei, nu mai are nici conducerea, pentru că nu mai are iubirea.

28 c. Acestea sînt cele trei trepte, repetate la nivele tot mai înalte, pe care urcă îngerii, după Dionisie Areopagitul (Ierarhia cerească).

11. *În acestea trei sînt țesute toate virtuțile.*

Iar dacă ar voi să cerceteze cineva în chip limpede și cu de-amănuntul, va afla în această împletitură întreită și de nedespărțit (Eccl. 4, 12), înfățișat și țesut întregul veșmînt nestricat și de Dumnezeu alcătuit al virtuților. Căci viețuirea după Dumnezeu e ca un lanț și ca o linie felurit aurită, avînd o virtute atîrnată în chip bine orînduit de alta și pe toate bine închegate între ele. Fiind multe, împlinesc un singur lucru, anume îndumnezeirea omului care viețuiește cu curăție potrivit cu ele. Căci ele îmbogățesc ca niște legături și inele chemarea mîntuitoare a numelui prea dulce a lui Iisus Hristos, cu credință, ba, dacă voiești, și cu nădejde și cu smerenie și totodată cu pace și cu iubire, ca pe un pom cu întreită tulpină de Dumnezeu sădit și de viață dătător, de care, cel ce se atinge la vremea potrivită și se împărtășește după cuviință, nu gustă moartea, ca primul zidit, ci viața nestricăcioasă și veșnică [29].

12. *Însăși dăruirea și venirea Sfîntului Duh de la Tatăl la credincioși are loc în Hristos Iisus și în sfîntul Lui nume.*

Cu adevărat, dăruirea și venirea Sfîntului Duh are loc în Hristos Iisus și în sfîntul Lui nume, cum zice însuși Dumnezeu și iubitorul de oameni, Domnul Iisus Hristos, către Apostoli: «Vă este de folos, ca să Mă duc Eu. Că de nu Mă voi duce Eu, Mîngîietorul nu va veni la voi. Iar de Mă voi duce, Îl voi trimite pe El la voi» (Ioan 16, 7); și: «Cînd va veni Mîngîietorul, pe care Eu Îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, care de la Tatăl purcede»

29. Biruirea morții depinde de întărirea duhului nostru prin chemarea numelui lui Iisus, prin pacea care-l ferește de frămîntări și prin iubirea ce-l unește cu Dumnezeu, izvorul vieții.

(Ioan 15, 26). Şi iarăşi: «Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Meu» (Ioan 14, 26)[30].

13. *În chip cuvenit ni s-a rînduit de către Sfinţii noştri Părinţi, împreună cu Duhul ce sălăşluia în ei, să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos şi să cerem mila Lui.*

De aceea, vestiţii noştri povăţuitori şi dascăli, împreună cu Preasfîntul Duh ce sălăşluia în ei, preaînţelept ne-au învăţat ca înainte de orice bună lucrare şi osteneală, toţi, dar mai ales cei ce voiesc să pornească pe drumul liniştirii, să se dăruiască lui Dumnezeu, să se rupă de lume şi să se liniştească cu dreaptă judecată, să se roage Domnului şi să ceară fără şovăială mila Lui; şi

30. Duhul Sfînt vine la noi numai din Domnul Iisus Hristos, adică prin umanitatea Lui, după ce a fost ridicată prin înălţare la Tatăl, adică s-a umplut de Duhul, cum e plin El şi ca Dumnezeu; adică numai cînd ea e copleşită de Duhul, încît nu mai e văzută cu ochii noştri de acum. În faptul că e de trebuinţă ca Fiul să se înalţe la Tatăl ca să-L poată trimite pe Duhul, e implicată purcederea Duhului de la Tatăl. Duhul Sfînt nu vine însă ocolind pe Hristos, căci aceasta ar însemna că Revelaţia lui Dumnezeu şi comunicarea lui Dumnezeu cu umanitatea trece mai departe de la Iisus Hristos, sau că în Hristos nu ni se dă Dumnezeu în întregime; ar însemna că se revine iarăşi la o revelare a lui Dumnezeu şi la o comunicare a Lui în afara umanului asumat în modul culminant în Hristos. Dar umanitatea lui Hristos rămîne mijlocul culminant prin care Dumnezeu a venit şi rămîne în legătură cu noi. De aceea, «Duhul de la Sine nu va grăi, ci din al Meu (din Hristos) va lua şi va grăi» (Ioan 16, 14). Dar Duhul nu repetă cele spuse de Iisus în mod concentrat, ci scoate din intimitatea dumnezeiască a lui Hristos, unită în mod suprem cu umanitatea, deci din forma umană a comunicării Lui cu noi, alte şi alte laturi, alte şi alte lumini şi puteri, în alte şi alte forme şi grade. Lucrarea Duhului Sfînt e o lucrare progresivă, ţinînd seama de eforturile sporite ale omului şi de mereu noile forme de înţelegere ale lui. Duhul Sfînt «conduce la tot adevărul» (Ioan 16, 13), în mod treptat, pe măsura creşterii noastre ca indivizi şi ca umanitate în capacitatea de a-l înţelege. Lucrarea Duhului conduce în veci spre tot mai deplina asemănare cu Hristos a celor ce cred în El.

să aibă, ca lucru și ca ocupație neîntreruptă, preasfîntul și preadulcele Lui nume și să-l miște pe acesta neîncetat în minte și pe buze și întru el și cu el să respire, să viețuiască, să doarmă, să privegheze, să se miște, să mănînce și să bea, într-un cuvînt, să se sîrguiască toate să le facă în acest chip. Căci, așa cum în lipsa acestuia, totul se surpă în chip înfricoșat, mai bine zis, nimic nu mai avem din cele ce ne sînt de folos, tot așa, avîndu-l pe acesta, tot ce ne este protivnic se depărtează, mai bine zis, nici un bine nu ne mai lipsește și nimic nu ne este cu neputință. Aceasta ne-a făgăduit-o Domnul zicînd: «Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru el, aduce roadă multă; că fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5). Deci chemînd și noi, nevrednicii, cu credință acest nume și săvîrșind această lucrare înfricoșătoare și prea cinstită, mai presus de orice nume și lucrare (Filip. 2, 9), și întinzînd cu totul pe el pînzele cuvîntului de față, vom începe să vorbim și să pășim înainte.

14. *Cel ce voiește să pășească fără greșală pe drumul liniștirii cu Domnul, trebuie să aleagă, înainte de toate, împreună cu lepădarea de toate, ascultarea desăvîrșită.*

Întru numele Marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care a zis: «Eu sînt lumina» (Ioan 8, 12), viața și adevărul, calea (Ioan 14, 6) și ușa ce duce spre Dumnezeu; și: «Prin Mine, de va intra cineva, se va mîntui și va intra și va ieși și pășune va afla» (Ioan 10, 7, 9), se înțelege (pășune) mîntuitoare; ia aminte la cele ce ți le spunem și la sfaturile adevărate ce ți le dăm.

Înainte de toate, alege-ți, după lepădarea deplină, potrivit cuvîntului sfînt, ascultarea neprefăcută și desăvîrșită; adică caută, cu toată silința, să afli un povățuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are pentru cele ce le spune, în Sfintele Scripturi și să arate că e purtător de Duh, prin viețuirea care con-

sună cu cuvintele. Să fie înalt la înţelegere, smerit la cugetare şi blînd în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeieşti, ca un învăţător asemenea lui Hristos. Iar aflîndu-l pe acesta şi lipindu-te cu toată fiinţa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămîi întreg în atîrnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos însuşi, ca unul ce priveşti la Acela şi nu la om, alungînd departe de tine toată necredinţa şi toată îndoiala ca şi toată părerea de sine şi plăcerea voinţei tale. Şi mergi pe urmele dascălului, cu simplitate şi fără ispitire, făcîndu-ţi conştiinţa ca o oglindă care arată în sine cu limpezime deplină pe povăţuitorul, prin ascultarea desăvîrşită şi fără alegere a lui. Iar dacă, vreodată, diavolul, duşmanul celor bune, îţi seamănă în cuget ceva protivnic, sari ca din desfrînare şi ca din foc la tine însuţi şi stai împotriva înşelătorului care te ispiteşte, cu înţelepciune, spunînd: nu povăţuitul povăţuieşte pe povăţuitor, ci povăţuitorul pe povăţuit; nu eu am să scot la iveală greşala povăţuitorului, ci el are să facă aceasta cu greşala mea; nu eu sînt judecătorul lui, ci el este judecătorul meu, potrivit Scărarului[31]; şi cele asemenea. Căci nimic nu e mai potrivit ca această purtare, adică decît ascultarea celui ce s-a hotărît să rupă fără împotrivire zapisul greşalelor sale şi să scrie în cartea dumnezeiască faptele mîntuitoare. Căci, după fericitul Pavel, însuşi Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeul nostru, Domnul Iisus, făcîndu-se ca noi, pentru noi şi chivernisind cu mare înţelepciune bunăvoinţa părintească, s-a arătat păşind pe acest drum, prin care s-a învrednicit şi ca om de buna plăcere părintească; fiindcă s-a smerit pe Sine, făcîndu-se ascultător pînă la moarte, iar moartea, pe cruce. «Pentru aceea şi Dumnezeu L-a preaînălţat pe El şi I-a dăruit Lui nume» şi celelalte (Filip. 2, 8—9). Dacă e aşa, cine va aştepta cu cutezanţă, ca să nu spunem fără înţelepciune,

31. *Scara raiului* IV ; P.G. 88, 682 AB.

să se împărtăşească de Domnul şi Dumnezeul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos şi de cununile părinteşti, fără să se hotărască să păşească pe aceeaşi cale cu Învăţătorul şi Povăţuitorul nostru Iisus Hristos? Căci, ucenicul, dacă voieşte să ajungă la acestea trebuie să se facă asemenea învăţătorului, avîndu-l ca o pecete şi ca un model, şi să stăruie cu tot sufletul să privească fără clintire la viaţa deschizătorului de drum şi la purtările lui şi să se silească să-i urmeze zi de zi. Căci, despre însuşi Domnul nostru Iisus Hristos s-a mai scris că era supus tatălui şi mamei Sale (Luca 2, 51); şi însuşi Mîntuitorul zice: «N-am venit să Mi se slujească, ci să slujesc» (Matei 20, 28).

Se găseşte vreunul care voieşte să vieţuiască altfel, adică după bună plăcerea şi după voia lui şi fără povăţuitor, şi, totuşi, socoteşte că aceasta este o viaţă îndumnezeită, potrivit raţiunii? Nu, nicidecum; căci acela ar umbla prin şanţuri. Pentru că zice Scărarul: «Precum cel ce nu are povăţuitor se rătăceşte uşor pe drum, aşa şi cel ce umblă pe o cale singuratecă după voia sa, se pierde uşor, chiar dacă are toată înţelepciunea lumii» [32].

De aceea, mulţi, ca să nu zicem toţi, care nu ascultă şi nu umblă potrivit sfatului, seamănă foarte multe cu osteneală şi cu sudoare, lucrînd ca în vis, dar nu seceră cu adevărat decît foarte puţin. Iar unii culeg, în loc de grîu, neghină, potrivindu-se, precum s-a spus, voii şi unei cugetări plăcute lor, decît care nimic nu este mai rău [33]. Martor al acestui fapt este Scărarul, care scrie: «Toţi cîţi încercaţi să vă pregătiţi pentru drumul mărturisirii cu

32. *Scara*, loc. cit.

33. Aci e puterea sobornicităţii ortodoxe. Ea e străină şi de individualismul protestant şi de dictatura unei persoane socotită infailibilă, ca în catolicism. Cel ce povăţuieşte e ascultat, pentru că şi-a însuşit bine şi prin aplicare în viaţa proprie Tradiţia de la început a Bisericii, adică a învăţăturii lui Hristos, predată prin Apostoli şi urmaşii lor.

mintea [34]; toţi cîţi voiţi să luaţi jugul lui Hristos pe umerii voştri, dar apoi vă siliţi să puneţi povara voastră pe grumazul altuia; toţi cîţi vă grăbiţi să vă scrieţi cîştigurile voastre şi în locul lor voiţi să ajungeţi la libertatea voastră; toţi cîţi voiţi să treceţi marea aceasta şi să înotaţi pe ea înălţaţi şi susţinuţi de mîinile altora, cunoaşteţi că aţi încercat să păşiţi pe un drum scurt şi aspru, care are în sine o singură greşală : aceasta este viaţa de sine (idioritmică). Cel ce a înlăturat-o pe aceasta, pentru totdeauna, a ajuns la capăt în toate cele bune, duhovniceşti şi plăcute lui Dumnezeu înainte de a păşi pe calea lor. Căci ascultarea înseamnă a nu te încrede în tine, în săvîrşirea celor bune, pînă la sfîrşitul vieţii» [35].

De aceea, şi tu, învăţînd acestea cu înţelegere şi dorind să deprinzi partea cea bună, care nu se va lua de la tine, a liniştii ce duce la cer, urmează legilor bine orînduite, precum ţi s-a arătat. Îmbrăţişează întîi, cu bucurie, ascultarea; apoi, liniştea. Căci precum făptuirea este calea spre vedere (contemplare), aşa ascultarea e calea spre linişte. «Nu trece, cum s-a scris, hotarele pe care le-au pus părinţii tăi» (Prov. 22, 28); şi: «Vai celui singur» (Ecl. 4, 10). În felul acesta, punînd temelie bună, cu înaintarea vremii, vei pune şi acoperiş strălucitor zidirii Duhului. Căci, precum, acolo, unde începutul e rău, totul e vrednic de lepădat, tot aşa, acolo, unde începutul e bun, totul e frumos şi bine orînduit, deşi uneori se întîmplă şi invers, dar aceasta vine din voinţa şi hotărîrea noastră.

---

34. «Mărturisirea minţii» este pomenirea neîncetată cu mintea a numelui Domnului Iisus Hristos. Prin aceasta mintea îşi mărturiseşte credinţa în Iisus Hristos, chiar cînd nu o face prin cuvinte auzite.

35. *Scara* IV; P.G. 88, 680 BC. Să nu te încrezi că poţi face prin tine însuţi un lucru desăvîrşit. Totdeauna e bine să întrebi şi pe altul. Şi să cauţi să faci acest lucru din nou şi mai bine.

15. *Care sînt semnele adevăratei ascultări, pe care, avîndu-le, cel cu adevărat ascultător, dovedeşte că e ascultător fără greşală.*

Dar, fiindcă această cale are multe şi nesfîrşite chipuri şi, de aceea, şi cei ce păşesc pe ea, păşesc în chip felurit, trebuie să-ţi dăm şi cîteva din semnele ei, pe care păzindu-le ca o regulă şi ca o linie dreaptă, vei vieţui în chip cuvenit.

Dintre ele le spunem pe acestea: cel cu adevărat ascultător, se cuvine, precum ni se pare, să păzească neapărat aceste cinci virtuţi:

Întîi, credinţa, adică să aibă credinţa curată şi nefăţarnică faţă de întîistătătorul său, încît să creadă că vede în el pe Hristos şi se supune Lui, cum zice Domnul Iisus: «Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă şi cel ce vă nesocoteşte pe voi, pe Mine Mă nesocoteşte; iar cel ce Mă nesocoteşte pe Mine, nesocoteşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Luca 10, 16). Iar Scărarul zice: «Şi tot ce nu este din credinţă, este păcat» [36].

În al doilea rînd, adevărul. Unul ca acesta slujeşte adevărului în faptă, în cuvînt şi în mărturisirea sinceră a gîndurilor. «Începutul cuvintelor sale este adevărul», precum s-a scris (Ps. 118, 160); şi: «Domnul caută adevărul» (Ps. 30, 25). Iar Hristos zice: «Eu sînt adevărul» (Ioan 14, 6). El însuşi s-a numit adevărul.

Al treilea lucru cerut e să nu-ţi faci voia proprie. Căci e spre paguba celui sub ascultare să facă voia sa. El trebuie să şi-o taie pe aceasta totdeauna de bună voie, adică nu silit de părintele său.

Al patrulea e să nu se împotrivească în cuvînt şi să nu se certe, în general, pentru că împotrivirea în cuvînt şi cearta nu sînt ale celor bine credincioşi. Căci scrie Sfîntul Pavel: «Iar dacă cineva este iubitor de sfadă, noi, acest obicei, nu-l avem, nici Bisericile lui Dumnezeu»

36. *Scara*, loc. cit.

(1 Cor. 11, 16). Dacă acestea sînt oprite îndeobşte tuturor creştinilor, cu atît mai mult monahilor, care au făgăduit să se supună cu sinceritate, după pilda Domnului. Căci împotrivirea în cuvînt şi iubirea de sfadă îşi au începutul în voia proprie, care vieţuieşte împreună cu necredinţa şi cu mînia cugetului. Pentru că s-a spus : «Călugărul mîndru în cugetare se împotriveşte cu tărie» [37]. Iar contrariul acestui lucru, adică neîmpotrivirea în cuvînt şi neiubirea de sfadă vine din credinţă şi din smerita cugetare.

În al cincilea rînd, acesta trebuie să păzească sinceritatea, adică să facă o mărturisire amănunţită şi sinceră întîistătătorului, cum am dat şi la tundere, ca în faţa înfricoşatului scaun al lui Hristos, înaintea lui Dumnezeu şi a sfinţilor îngeri, făgăduind să avem ca început şi sfîrşit, împreună cu alte făgăduinţe şi îndatoriri ale noastre faţă de Domnul, şi mărturisirea celor ascunse ale inimii. Căci a spus şi dumnezeiescul David: «Am zis: vesti-voi fărădelegea mea Domnului» (Ps. 31, 6) ş.a. Dar şi Scărarul zice: «Ranele descoperite nu se vor face mai rele, ci se vor tămădui» [38].

Cel ce păzeşte aceste cinci virtuţi arătate, cu înţelepciune şi cu ştiinţă, să ştie în chip sigur, că va dobîndi fericirea drepţilor ca o arvună. Căci acestea sînt proprii ascultării vrednice de laudă şi ca o rădăcină şi temelie a ei.

Dar ascultă care sînt şi ramurile şi roada şi acoperişul: «Din ascultare, zice iarăşi Sfîntul Ioan Scărarul, ră-

37. *Scara* XXVIII ; P.G. 88, 965 D.

38. *Scara IV* ; P.G. 88, 681 B. În textul grec se spune : «Ranele biruite». Descoperirea greşalelor în faţa altuia şi prin aceasta în faţa lui Dumnezeu, înseamnă o adevărată biruire a lor, sau un efort al omului de a se dezlipi de ele, efort ajutat de puterea celuilalt, dar mai ales de a lui Dumnezeu. Ele sînt pironite de cel ce le mărturiseşte la stîlpul dezaprobării, ca nişte lucruri urîte ; nu le mai ocroteşte, nu le mai apără ca pe nişte lucruri care nu sînt chiar atît de condamnabile. E un fel de pironire a lor pe cruce.

sare smerenia; din smerenie, dreapta chibzuință (discernămîntul); din dreapta chibzuință, pătrunderea; din aceasta (răsare) vederea înainte, care e o însușire a lui Dumnezeu singur și un dar cu totul deosebit și mai presus de oricare dăruit de El celor în chip fericit îndumnezeiți»[39]. Pe lîngă cele spuse, să-ți fie vădit și că, după ascultarea ce ți-ai însușit-o, îți răsare și smerenia; și iarăși după smerenie, îți va fi dăruită și dreapta chibzuință și, la fel, și celelalte. Deci nevoiește-te cu toată puterea ce o ai să-ți faci fără greșală drumul ascultării. Căci prin aceasta vei ajunge, în chip neîndoielnic, și la cele ce urmează. Iar dacă, înaintînd pe drumul ascultării, vei șchiopăta, să știi că nu vei străbate ușor distanța cealaltă ce îți stă în față, adică viețuirea cea după Hristos, nici nu vei fi încununat cu cununa dăruită biruitorilor. Să-ți fie ascultarea și cele ce țin de ea, amintite înainte, ca o călăuză, precum le este corăbierilor busola spre a se păzi de rătăcire. Căutînd neclintit la ea, vei putea pluti pe marele ocean al virtuților și vei înainta spre portul neînviforat al nepătimirii[40]. Iar dacă va veni asupra ta vreo furtună și vreo clătinare, acestea vor fi pe măsura neascultării tale[41]. Căci, pe cel ce ascultă cu adevărat, nici diavolul însuși, spun Părinții, nu-l poate vătăma.

---

39. *Scara* IV; P.G. 88, 717 (citatul nu e dat literal).

40. Fiecare virtute se întipărește în firea noastră treptat; sau firea noastră ia forma ei dinamică și plină de putere, biruind tot mai mult valul unei opoziții, al unei porniri egoiste spre plăcere. Înaintarea din virtute în virtute e o luptă continuă cu aceste valuri care voiesc să ne tragă în ele, o luptă de creștere continuă în putere. Numai așa se ajunge la starea de înfrîngere a tuturor patimilor, a tuturor valurilor lor, ca la un port al liniștii. Nepătimirea concentrează în ea rezultatul unor eforturi duse, în acest sens, pînă la capăt.

41. În textul grec e «pe măsura supunerii tale». Înțelesul este însă același: pe măsură ce-ți micșorezi neascultarea și sporești în ascultare, valurile pornirilor egoiste ce te asaltează, vor fi mai mici, pentru că nu te-ai supus lor.

Iar ca să-ţi arătăm pe scurt şi cît de mare este cinstita înălţime a cinstitei ascultări, să mai amintim încă un cuvînt al unui Sfînt Părinte: zice, aşadar, iarăşi prea strălucitul luminător al vieţuirii celei după Hristos şi noul Veseleil (Ieş. 31, 2) al scării cereşti [42]: «Părinţii socotesc cîntarea de psalmi drept armătură; rugăciunea, au spus ei, e ca un zid; lacrima neprihănită, spun că este ca o baie; fericita ascultare au socotit că este ca o mărturisire fără de care nimeni din cei împătimiţi nu va vedea pe Domnul (Evr. 12, 14)» [43].

Socotim că sînt destule şi acestea spre arătarea cea mai limpede şi spre lauda imitării de neimitat (a lui Hristos), prin ascultarea de trei ori lăudată. Vom mai avea prilejul să învăţăm a cunoaşte prin cercare, — de vom urca spre cele înalte şi de vom cugeta împreună — care este pricina zdrobirii şi morţii noastre — pentru că n-am fost zidiţi astfel la început —, şi care este iarăşi pricina înnoirii şi nemuririi noastre? Vom afla că pricina celei dintîi, sau a stricăciunii, este încrederea în sine, conducerea de sine şi neascultarea lui Adam, din care s-a născut nesocotirea şi călcarea poruncii dumnezeieşti. Iar pricina celei de a doua, adică a nestricăciunii, este împreună voirea cu Tatăl şi ascultarea de El, a Celui de al doilea Adam şi a Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, din care s-a născut păzirea poruncii Lui. «Că Eu,

---

42. Veseleil a fost arhitectul cortului sfînt. Ioan Scărarul a fost arhitectul *scării duhovniceşti ce urcă la cer ca turnul unei biserici.*

43. *Scara* IV; P.G. 88, 681 AB. Virtuţile alcătuiesc un adevărat templu, sau un locaş sfînt al lui Dumnezeu, pentru că prin ele omul se curăţeşte şi-şi face drumul spre Dumnezeu, ca prin locaşul lui Dumnezeu. Iar, cum virtuţile nu sînt decît trăsăturile chipului restabilit al omului, însuşi omul devine prin ele un locaş sfînt al lui Dumnezeu. Prin ele omul trăieşte cu Dumnezeu în fiinţa şi în lucrările sale, adică cu puterea Lui. Omul este, astfel, şi lăcaşul lui Dumnezeu (1 Cor. 3, 16) şi arhitectul lui, în colaborare cu Dumnezeu. Pătimaşul nu vede pe Dumnezeu, pentru că e încă îngroşat şi întors spre această stare îngroşată a sa, adică nu s-a făcut transparent spre Dumnezeu.

zice Mîntuitorul, nu am grăit de la Mine, ci Tatăl, Cel ce M-a trimis pe Mine, Acela Mi-a dat Mie poruncă ce să spun şi ce să vorbesc. Şi ştiu că porunca Lui este viaţa veşnică. Deci, cele ce grăiesc Eu, precum Mi-a spus Mie Tatăl, aşa le grăiesc» (Ioan 12, 49—50). Precum, deci, în strămoşul nostru şi în cei ca el, rădăcina şi maica tuturor relelor este părerea de sine, aşa şi în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, şi în cei ce doresc să vieţuiască după El, începutul, izvorul şi temelia tuturor celor bune este smerenia.

Această stare şi rînduială, după cum ştim, o păzeşte şi preaînalta şi sfinţita ordine mai presus de noi a tuturor îngerilor celor în chipul dumnezeiesc. Ba şi Biserica noastră cea de pe pămînt. Iar cei ce se abat de la această rînduială şi voiesc să vieţuiască în chip sucit, ca să nu spunem obraznic, am aflat şi credem că s-au rupt de la Dumnezeu şi de la aşezămîntul luminos al Bisericii cereşti şi a toată lumea şi au fost alungaţi şi trimişi în întunericul şi focul gheenei. Aceasta, după cum spunem, au pătimit-o lucrătorii cei răi din jurul lui Lucifer şi flecarii eretici, rău credincioşi din diferite timpuri, cum arată cuvintele Scripturii dumnezeieşti. Aceştia au fost aruncaţi, cum s-a spus, în chip jalnic, din pricina voinţei de a plăcea lor înşişi şi din pricina mîndriei, de la slava şi desfătarea dumnezeiască şi din sfinţita adunare.

Un oarecare dintre înţelepţi a spus că leacurile celor contrare sînt cele contrare. Fiindcă, deci, pricina tuturor lucrurilor întristătoare este neascultarea şi mîndria, iar a celor de bucurie este ascultarea şi zdrobirea inimii, cel ce doreşte să vieţuiască fără greşală trebuie să petreacă în supunerea faţă de un părinte încercat şi nesupus înşelării — care-şi are puterea într-o îndelungată deprindere şi în cunoaşterea celor dumnezeieşti şi în viaţa împodobită cu cununa virtuţilor — şi să socotească porunca şi sfatul lui ca pe cuvîntul şi sfatul lui Dumnezeu. Căci mîntuirea, zice, este în sfătuire multă (Prov. 11, 14); şi:

«Bărbatul nesfătuit e dușmanul său». Iar dacă s-a întîmplat unora dintre Părinții cei vestiți să dobîndească liniștea îndumnezeitoare și desăvîrșirea cea după Dumnezeu, chiar și fără deprinderea în ascultare, aceasta s-a întîmplat prin descoperire dumnezeiască și foarte rar. Dar s-a scris că ceea ce se întîmplă rar nu e lege a Bisericii, precum cu o singură rîndunică nu se face primăvara. Pentru aceea, tu încrede-te în supunerea adevărată, ca într-o știință care te călăuzește la liniștea preafrumoasă și lasă cele ce s-au întîmplat, prin iconomie, o singură dată, și ține seama de cele rînduite îndeobște de cuvioșii Părinți. În felul acesta te vei învrednici și de cununa celor ce viețuiesc după lege.

Pentru că, ce? Se va hotărî cineva să pornească pe drumul ce i se deschide în față, dacă nu l-a cunoscut din cercare, fără un povățuitor neînșelător? Nu va porni cineva pe talazurile mării, lipsit de un cîrmaci priceput. Pentru că nu se va apuca cineva de vreun meșteșug oarecare și de vreo știință fără un învățător nesupus rătăcirii. Se va apuca atunci oare, de meșteșugul meșteșugurilor și de știința științelor și va porni pe calea ce duce la Dumnezeu și pe marea nesfîrșită, sau va îndrăzni să înceapă viețuirea monahală, care s-a asemănat cu viețuirea îngerească, adică nevoința cu ea, și va crede sieși că va ajunge la capătul din urmă al ei, fără un povățuitor și cîrmaci și învățător încercat și adevărat? Cu adevărat, unul ca acesta, oricine ar fi el, se amăgește pe sine în chip nebunesc și a rătăcit înainte de a pune un început, ca unul ce nu se nevoiește după lege. Dimpotrivă, cel ce ascultă de rînduielile Părinților, a ajuns la țintă înainte de a porni pe cale. Căci de unde putem ști din altă parte, dacă luptăm după cuviință împotriva trupului, și dacă ne înarmăm împotriva patimilor și a demonilor? Pentru că, precum s-a spus, patimile stau lîngă virtuți și locuiesc

ușă lîngă ușă [44]. Sau, cum vom putea să stăpînim simțurile trupului și să armonizăm puterile sufletului ca pe niște coarde ale unei chitare? Mai bine zis, cum vom putea deosebi glasurile, descoperirile, mîngîierile și vederile (contemplațiile) dumnezeiești? Sau vicleșugurile, amăgirile și nălucirile drăcești? Și, ca să spunem pe scurt, cum ne vom învrednici să ajungem la unirile cu Dumnezeu, la lucrările îndumnezeitoare și la taine, fără învățătura unui învățător adevărat și luminat? Cu adevărat nu se poate, nu se poate! Căci îl vedem și pe vasul ales, pe Preafericitul Pavel, învățătorul celor negrăite, gură a lui Hristos, lumină a lumii, soare deobște, învățătorul lumii creștine, vestind și tîlcuind *împreună* cu Apostolii Evanghelia. Iar pricina e, precum spune, «ca nu cumva să alerg, sau să fi alergat în deșert» (Gal. 2, 2). Ba mai mult, vedem însăși Înțelepciunea de sine, pe însuși Domnul nostru Iisus Hristos, spunînd despre Sine: «M-am coborît din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Tatălui care M-a trimis pe Mine». Iar despre Preasfîntul și de viață făcătorul Duh spune că «nu va grăi de la sine, ci cîte va auzi va grăi» (Ioan 16, 13).

De dragul rînduielii, care ține la un loc atît cele cerești cît și cele pămîntești, sîntem stăpîniți de frică, de uimire și de spaimă, pentru nimicnicia și trîndăvirea noastră și pentru cele alese din prostie, din părerea de sine, spre o viețuire stîngace, primejdioasă, după o rînduială proprie și în chip nesupus. Căci, cu adevărat, lupta aceasta e plină de frică și zeci de mii sînt tîlharii și nenumărate cursele ispititorilor. Pe lîngă acestea, căderile nu

44. Cînd cultivăm o virtute, se trezește în noi o dorință contrară; cînd ne înfrînăm de la plăceri, se trezește în noi dorința după acele plăceri, întrucît le lăsăm mult timp nesatisfăcute; cînd ne smerim, se trezește în noi dorința de a ne arăta că sîntem cineva. Numai cel ce a ajuns la treapta desăvîrșită a virtuților, a dobîndit nepătimirea, sau a desființat în sine total putința de trezire a dorinței după plăcerile contrare.

se pot număra. De aceea, din cei mulți, foarte puțini sînt cei ce se mîntuiesc (Luca 13, 23). Aceștia însă trebuie să-și facă drumul precum voiesc. Căci, precum s-a scris, «focul va cerca cum este lucrul fiecăruia» (1 Cor. 3, 13); și: «Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui (Ps. 61, 11). Dar nu pur și simplu după cum voiesc ei, ci după cum trebuie să voiască și să viețuiască. Dee Domnul înțelegere tuturor (2 Tim. 2, 7).

Deci, tu și tot cel ce voiește să viețuiască după Dumnezeu, cunoscînd din aceste cuvinte, ca dintr-un ciucure, toată țesătura aurită și duhovnicească a fericitei ascultări, grăbește-te să afli, cum s-a arătat mai înainte, un învățător neînșelător și desăvîrșit. Iar semnul celor desăvîrșiți este, după purtătorul de Hristos Pavel, hrana tare (Evr. 5, 14). Aceștia au, prin deprindere, simțurile întărite ca să deosebească binele și răul.

Căutîndu-l în felul acesta, adică cu osteneală și credință, nu te vei mai abate de la ținta pusă înainte. Căci, «tot cel ce cere — spune Dumnezeiasca Scriptură — va lua și cel ce caută va afla, și, celui ce bate i se va deschide» (Matei 7, 8). Acela îți va descoperi pe rînd și după rînduială, toate cele datorate și lui Dumnezeu plăcute și te va călăuzi spre cele iubite de Dumnezeu și încă și mai duhovnicești și nedescoperite celor mulți. Aceasta, pentru că te va vedea bucurîndu-te din suflet de cumpătare, de puținătate și de simplitate în mîncări și băuturi, de acoperișul cu care te mulțumești, de îmbrăcăminte și mulțumindu-te cu cele de folos și potrivite și trebuincioase timpului și că nu cauți cele de prisos și moi, cu care se mîndresc cei ce viețuiesc, în chip neînțelept, în lux și strălucire și-și înfig sulița în ei și în mîntuirea lor. Căci zice Marele Apostol: «Avînd mîncare și acoperiș, vom fi îndestulați cu acestea» (1 Tim. 6, 8).

Dar tu dorești și vrei să înveți de la noi și în scris cele potrivite începutului și mijlocului și sfîrșitului viețuirii celei după Hristos. Cu toate că întrebarea e vrednică de

laudă, ne e greu să răspundem dintr-odată. Totuşi, cu ajutorul lui Hristos, ne vom sili să-ţi dăm un răspuns la întrebarea ta, zidind pe desăvîrşita şi preacinstita ascultare, ca pe o temelie tare şi neclintită, clădirea mult vestită a întregii case, adică liniştea (isihia) îndumnezeitoare. Fireşte, vorbim aşa, sprijiniţi pe cuvintele Părinţilor, grăite în Duhul, ca pe nişte stîlpi neclintiţi.

16. *Cel ce voieşte cu adevărat să vieţuiască în linişte şi după Dumnezeu trebuie să se îngrijească ca pe lîngă credinţă să fie plin şi de fapte bune. Iar credinţa este îndoită. Şi pe lîngă aceasta cel ce se linişteşte trebuie să fie paşnic, neîmprăştiat, fără griji, sau neîngrijorat, tăcut, liniştit, mulţumitor în toate, conştient de neputinţa sa, să suporte cu bărbăţie încercările, să nădăjduiască în Dumnezeu şi să aştepte de la El ceea ce este de folos.*

a) Zice Mîntuitorul : «Nu tot cel ce-Mi zice «Doamne, Doamne», va intra întru Împărăţia cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Cel din ceruri» (Matei 7, 8). Deci şi tu, iubite, dacă iubeşti, nu cu vorbe goale, liniştea îndumnezeitoare — care dă, de pe acum celor ce o deprind cu curăţie, putinţa să primească arătările Împărăţiei lui Dumnezeu ce strălucesc de departe, iar în veacul viitor mai deplin şi mai desăvîrşit — ci o iubeşti cu adevărat şi cu lucrarea, îngrijeşte-te ca, pe lîngă credinţa drept măritoare, să fii plin şi de fapte bune. Pe lîngă aceea, să fii în pace cu toţi, cît te priveşte pe tine, neîmprăştiat, fără griji sau deplin neîngrijorat, tăcut, liniştit, mulţumitor în toate, conştient de neputinţa ta şi, peste tot, ţine-ţi ochiul neadormit şi treaz faţă de ispitele diferite şi de multe feluri ce ţi se întîmplă în fiecare zi; luptă-te cu răbdare şi cu îndelungă răbdare cu toată furtuna şi cu tot necazul ce vine asupra ta în tot felul.

Despre primul şi al doilea lucru, adică despre trebuinţa ca, pe lîngă dreapta credinţă, să te împodobeşti

cu faptele bune, să-ţi fie învăţător lămurit slăvitul frate al Domnului, care spune: «Credinţa fără fapte este moartă, precum şi faptele fără credinţă» şi: «Arată-mi din faptele tale credinţa ta» (Iacob 2, 26, 18). Iar înainte de acesta, povăţuitorul şi învăţătorul tuturor, Domnul nostru Iisus Hristos, care zice către ucenici: «Mergînd, învăţaţi toate popoarele, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, învăţîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă» (Matei 28, 18—20). Cuvîntătorul de Dumnezeu zice şi el: «Dumnezeu cere de la tot omul care are Botezul acestea trei: credinţa dreaptă de la suflet, cumpătarea de la trup şi adevărul de la limbă»[45].

b) *Credinţa e îndoită.* — Însemnează-ţi însă că credinţa, după cuvintele predate de Dumnezeu, este îndoită. Una e, îndeobşte, cea a tuturor creştinilor ortodocşi, iar alta a unora puţini care prin împlinirea tuturor poruncilor îndumnezeitoare s-au reîntors la chip şi asemănare şi, astfel, s-au îmbogăţit cu lumina dumnezeiască a harului şi şi-au răzimat toată nădejdea în Domnul (Ps. 72, 27)[46]. Şi aceasta, în aşa măsură, — o, minune! — că, după cuvîntul Domnului, ei nu mai deosebesc nimic (nu

45. Cred că e Sf. Grigorie de Nazianz.

46. Împlinirea continuă a poruncilor, sau întărirea în virtuţi, îndumnezeieşte pe om, pentru că ele îl unesc cu Dumnezeu tot mai mult, îl pun în comunicare tot mai puternică cu El. Cunoscînd prin trăire puterea lui Dumnezeu, el îşi pune toată nădejdea în Dumnezeu. Un astfel de om are o vedere (o simţire) a harului ca lumină. Căci harul ca deschidere a lui Dumnezeu spre omul care s-a deschis şi el lui Dumnezeu, e în acelaşi timp lumină în calitatea lui de manifestare a iubirii lui Dumnezeu, dat fiind că orice deschidere a persoanei spre alta se arată ca lumină. Cu cît bunătatea ce se deschide e mai mare, sau cu cît deschiderea însăşi e mai sinceră şi mai totală, cu atît lumina lui e şi ea mai puternică. Lumina lui Dumnezeu Celui atotbun covîrşeşte lumina săracă a omului, sau îl umple pe acesta de o lumină adîncă şi persistentă. În felul acesta faptele izvorîte din credinţa fără vedere, de la început, duc la o credinţă din vedere. Ele se nasc din credinţă şi duc la o credinţă superioară.

mai au nici-o îndoială) în vremea rugăciunii, în cererile ce le îndreaptă spre Dumnezeu, ci cer cu credință și de aceea primesc îndată cele ce le sînt de folos. Astfel, acești fericiți au dobîndit, din faptele sincere, credința sigură, ca unii ce au aruncat de la ei toată cunoștința, deosebirea, îndoiala și grija și s-au botezat (s-au scufundat) cu totul întregi în beția dumnezeiască a credinței, a nădejdii și a iubirii față de Dumnezeu și s-au schimbat cu schimbarea mai înaltă și fericită a dreptei Celui Preaînalt, după proorocul David (Ps. 76, 10) [47].

Despre credința dintîi, nu-i acum timpul potrivit să vorbim pe larg. Dar e foarte potrivit să vorbim despre a doua. Ea răsare și se cîștigă ca un fel de rod din cea dintîi. Căci credința este ca o rădăcină și ca un început al liniștii îndumnezeitoare. «Dacă nu crezi, zice Sfîntul Ioan Scărarul, cum te vei liniști?» [48]. De aceea, zice proorocul

47. Aceștia s-au ridicat peste cunoștința lucrurilor deosebite între ele, peste trecerea prin cunoștință de la unul la altul, de aceea și peste deosebirea lor și peste îndoiala pe care legile lor naturale o pot trezi în putința împlinirii de către Dumnezeu a cererilor lor. Ei se află în «beția trează» de care a vorbit Sf. Grigorie de Nisa, adică în bucuria entuziastă a unirii cu Dumnezeu Cel preaiubitor. Dacă orice unire prin iubire pricinuiește un fel de beție, întrucît se revarsă în cei uniți o putere de viață de la unul la altul, cu atît mai mult unirea prin iubire cu Dumnezeu. Ei sînt scufundați cu totul în beția credinței, a nădejdii neîndoielnice și a iubirii față de Dumnezeu, dar mai ales în beția trăirii covîrșitoare a valului de viață ce le vine din Dumnezeu. Acesta e un botez lăuntric în Dumnezeu, sau în Duhul Lui cel Sfînt. Dar pentru a se scufunda în Dumnezeu, trebuie să se scufunde sau să se boteze în ei înșiși, ieșind din superficialitatea săracă a păcatului, trăită în limitarea egoismului. Numai acolo se întîlnesc cu Dumnezeu. Sf. Isaac Sirul zice: «Scara împărăției acesteia este înăuntru tău, ascunsă în sufletul tău. Botează-te pe tine în tine însuți spălîndu-te de păcat și vei afla acolo trepte, pe care vei putea urca» (*op. cit.*, cap. 31, p. 127). Tema se află și la Calist Catafygiotul.

48. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1113 B. Credința tare dă o statornicie și o liniștire de grijile care chinuiesc pe om. Cu atît mai mult credința din experiența unirii cu Dumnezeu, izvor a toată puterea și a vieții fără știrbiri.

David: «Crezut-am, de aceea am grăit» (Ps. 115, 1). Iar Marele Apostol Pavel zice: «Credinţa este temelia celor nădăjduite, dovada lucrurilor nevăzute» (Evr. 11, 1) şi: «Dreptul din credinţă va fi viu» (Rom. 1, 17) ş.a. Însuşi Mîntuitorul zice către ucenicii care cereau să le mărească credinţa: «Dacă aţi avea credinţă cît un grăunte de muştar, aţi zice smochinului acesta: Scoate-ţi rădăcina şi te sădeşte în mare, şi v-ar asculta. Şi, dacă aţi avea credinţă şi nu aţi deosebi (nu v-aţi îndoi), nu numai cu smochinul aţi face aşa, ci şi dacă aţi zice muntelui acesta: Ridică-te şi te aruncă în mare, s-ar face. Şi toate cîte aţi cere în rugăciune, crezînd, aţi primi» (Matei 21, 22) ş.a., şi apoi: «Credinţa ta te-a mîntuit» (Matei 9, 22).

Dar scrie şi cuviosul Isaac: «Credinţa e mai subţire decît cunoştinţa, după cum şi cunoştinţa e mai subţire decît cunoaşterea lucrurilor ce cad sub simţuri [49]. Căci toţi sfinţii, învrednicindu-se să afle această stare care e iubirea de Dumnezeu, vieţuiesc, din puterea credinţei, în desfătarea petrecerii celei mai presus de fire. Iar credinţă numim, nu pe aceea prin care crede cineva în deosebirea preaslăvitelor şi dumnezeieştilor Ipostasuri şi în Fiinţa preaînaltă şi unică a dumnezeirii, apoi în minunata întrupare în omenitate, în primirea firii noastre, chiar dacă şi aceasta e foarte înaltă, ci acea credinţă care răsare în suflet din lumina harului, avînd mărturia minţii şi spri-

49. Perceperea lucrurilor sensibile e proprie oricui, chiar şi animalelor. Cunoştinţa unor principii raţionale e mai subtilă, căci implică o putere de abstragere de la lucrurile sensibile şi de la multitudinea lor. Dar credinţa e mai subtilă şi decît această cunoştinţă, căci surprinde indefinitul, care e forma realităţii celei mai înalte, sau a persoanei. Cine poate defini persoana cuiva, nesfîrşită în manifestările ei mereu noi? Ea nu poate fi cuprinsă în definiţii exacte ale cunoaşterii raţionale. Cu atît mai mult, cine poate defini experienţa prezenţei şi lucrării Persoanei supreme a lui Dumnezeu? Credinţa e modul de sesizare a celor mai subtile realităţi, fiind ea însăşi cel mai subtil mod de cunoaştere. Căci numai credinţei i se dezvăluie persoana celuilalt, care nu vrea să fie redusă la obiect şi nu poate fi redusă la obiect.

jinind inima ca să biruiască orice îndoială, din siguranța nădejdii, care o ferește de orice înșelare. E credința care nu se arată pe sine în dăruirea auzului urechilor, ci în ochii duhovnicești care văd tainele ascunse în suflet și bogăția dumnezeiască cea ascunsă ochilor fiilor trupului și descoperită în Duhul celor ce se ospătează la masa lui Hristos, prin umblarea în legile Lui, cum a spus El însuși: «De veți păzi poruncile Mele, voi trimite vouă pe Mîngîietorul, Duhul adevărului, pe care lumea nu-L poate primi; și Acela vă va învăța pe voi tot adevărul» ș.a. (Ioan 14, 17; 16, 13); și iarăși: «Pînă ce va veni Acela, care este desăvîrșirea tainelor, și ne vom învrednici în chip arătat de descoperirea lor, credința liturghisește între Dumnezeu și sfinți taine negrăite. Fie ca și noi să ne învrednicim de ele prin harul lui Hristos însuși, acum ca de o arvună, iar acolo în ipostasul (temelia) adevărului, în Împărăția cerurilor, cu cei ce-L iubesc pe El» [50].

c) *Trebuie să fii pașnic.* Iar pentru al treilea lucru, adică pentru trebuința de a fi în pace cu toți, să-ți fie îndemn lămurit cuvîntul fericitului David, ca și al purtătorului de Hristos Pavel, care strigă mai răsunător decît o trîmbiță. Cel dintîi zice: «Pace multă este celor ce iubesc legea Ta și nu le este lor sminteală» (Ps. 118, 165);

50. Isaac Sirul, τα εὑρεθέντα ἀσκητικά, ed. Nichifor Ieromonahul, Atena, 1895, cap. 65, p. 261—262. Credința a doua, mai înaltă, e o vedere în Duhul a bogăției bunătății lui Dumnezeu, venită în sufletul celor ce au împlinit poruncile Lui și, punîndu-se, prin aceasta, în legătură de iubire cu El, și-au subțiat vederea ochilor duhovnicești. Ei se hrănesc din această bogăție ca de la o masă dumnezeiască aflată în ei înșiși. Prezența acestei bogății în sufletul cuiva, e prezența Duhului însuși, căci El le face proprii și intime sufletului. Dar în viața pămîntească această bogăție nu e în mod deplin descoperită. De aceea credința are încă un rol în această viață. Ea e liturghisitorul care ne face cu putință trăirea acestor taine. E mijlocitoare între noi și Dumnezeu; e ca un ochi care e necesar și totuși ca un ochi în care e prezentă, prin reflectare și în același timp prin lucrare directă, lumina, puterea și bunătatea ce iradiază din Dumnezeu.

şi: «Am fost paşnic cu cei ce urăsc pacea» (Ps. 119, 6); şi: «Caută pacea şi o urmează pe ea» (Ps. 33, 13). Iar al doilea zice: «Urmează pacea cu toţi şi sfinţenia, fără de care nimenea nu va vedea pe Domnul» (Evr. 12, 14); şi: «De e cu putinţă, pe cît ţine de voi, fiţi în pace cu toţi» (Rom. 12, 18).

d) *Trebuie să fii neîmprăştiat.* Iar al patrulea lucru, adică trebuinţa de a fi neîmprăştiat, ţi-l va arăta cuviosul Isaac, care zice: «Dacă pofta e rodul simţurilor, apoi să tacă cei ce susţin că păzesc pacea minţii cu atenţia împrăştiată». Şi: «Cu cei împrăştiaţi să nu te însoţeşti» [51].

e) *Trebuie să fii fără griji, sau neîngrijorat.* Iar despre al cincilea lucru, adică despre trebuinţa de a fi fără griji şi neîngrijorat să-ţi fie de învăţătură ceea ce spune Domnul în Evanghelie: «Pentru aceea, vă zic vouă: nu vă îngrijiţi în sufletul vostru ce veţi mînca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca. Oare nu e sufletul mai mult decît mîncarea şi trupul mai mult decît haina? Căutaţi la pasările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitniţe. Şi Tatăl vostru cel din ceruri le hrăneşte pe ele. Nu sînteţi voi mai mult decît ele? Şi cine dintre voi, îngrijindu-se, poate să adauge un cot la statura sa? Iar pentru haină, de ce vă îngrijiţi?» (Matei 6, 25-28). Şi puţin mai încolo: «Deci nu vă îngrijiţi zicînd: ce vom mînca, sau ce vom bea, sau ce vom îmbrăca. Căci toate acestea le caută neamurile. Ştie Tatăl vostru cel din ceruri că aveţi trebuinţă de toate acestea. Căutaţi mai întîi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi acestea toate se vor adăuga vouă. Deci, nu vă îngrijiţi de ziua de mîine, căci ziua de mîine se va îngriji de ale ei. Ajunge zilei răutatea ei» (Matei 6, 31—34).

51. Neidentificat.

Dar zice şi Sfîntul Isaac: «De nu te-ai eliberat de griji, să nu cauţi lumină în sufletul tău»[52]. Iar Scărarul zice şi el: «Un fir de păr tulbură ochiul şi o mică grijă alungă liniştea. Căci liniştea este lepădarea gîndurilor şi renunţarea la grijile părute îndreptăţite. Cel ce a dobîndit liniştea, nu se va mai îngriji nici de trupul său. Căci, «nemincinos este Cel ce a făgăduit aceasta» (Evrei 10, 23)[53].

f) *Trebuie să iubeşti tăcerea.* Al şaselea lucru, adică trebuinţa de a tăcea, decurge din înşiruirea cuvîntului. Dar zice cuviosul Isaac şi despre aceasta: «Cel ce-şi înfrînează limba de la bîrfire, păzeşte inima lui de patimi; şi cel ce curăţeşte inima lui de patimi, vede în tot ceasul pe Domnul»[54]; şi: «Cînd vei pune toate faptele vieţuirii tale pe un taler şi tăcerea pe celălalt, vei afla că ea cîntăreşte mai greu»[55]. Şi: «Mai presus de toate iubeşte tăcerea, că ea te apropie de rod. Căci limba n-are putere să se apropie de el»[56]. Şi: «Mai întîi să ne silim să tăcem; apoi din tăcere se naşte în noi ceva care ne conduce spre tăcere. Dee-ţi Dumnezeu să simţi ceva ce se naşte din tăcere. De vei începe să vieţuieşti astfel, nu ştiu eu ce lumină îţi va răsări ţie din aceasta»[57]. Şi iarăşi: «Tăcerea

---

52. *Op. cit.*, cap. 13, p. 51. Grijile umplu cugetarea total de lucrurile necesare trupului; o trag la suprafaţă. Lucrurile îşi pierd transparenţa. Adîncurile sufletului, cu transparenţa lor spre planul dumnezeiesc, se acoperă. Cugetarea nu mai e preocupată de sensul vieţii. Acest sens nu se mai pune în evidenţă, nu mai e loc şi timp în suflet pentru el.

53. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1109 D, 1112 A.

54. Neidentificat.

55. *Op. cit.*, Cuv. 34, p. 149.

56. Neidentificat.

57. *Op. cit.*, Cuv. 34, p. 149. În tăcere, adîncul nostru e lucrător. Cînd vorbim e împiedicat să lucreze. În tăcere el se întîlneşte cu Duhul dumnezeiesc, care atrage cu putere privirea spre bogăţia şi viaţa Lui; se întîlneşte cu Duhul dumnezeiesc, care e dincolo de el, şi din întîlnirea aceasta se naşte o cunoştinţă, pe care nu o poate şti decît el şi cei cărora le-o comunică sau mai bine zis cărora le-o comunică nu atît prin cuvinte, cît prin felul cum arată şi cum se comportă. În tăcere te întîlneşti cu ceva care te duce iarăşi la tăcere. Tăcerea prinde mai bine taina ce se

este taina veacului viitor. Iar cuvintele sînt uneltele lumii acesteia»[58]. Iar Sfîntului Arsenie, aşa i-a poruncit a doua oară glasul dumnezeiesc: «Arsenie, fugi, taci, linişteşte-te, şi te vei mîntui»[59].

g) *Trebuie să te linişteşti.* Iar despre al şaptelea lucru, adică despre trebuinţa de a vieţui liniştit, să-ţi fie vrednici de crezarea spre dovedire, Marele Vasile şi, iarăşi, Sfîntul Isaac. Cel dintîi a spus: «Liniştea este începutul curăţirii sufletului»[60]. Iar celălalt: «Sfîrşitul liniştirii e tăcerea cu privire la toate»[61]. Cel dintîi a arătat prin aceste cuvinte, pe scurt, începutul liniştirii, al doilea, sfîrşitul ei. Iar în Vechiul Testament s-a spus: «Ai păcătuit? Linişteşte-te» (Fac. 4, 7) şi: «Opriţi-vă şi cunoaşteţi că Eu sînt Domnul» (Ps. 45, 10). Scărarul zice şi el: «Lucrul premergător al liniştii este lipsa de grijă în privinţa tuturor lucrurilor îndreptăţite şi neîndreptăţite. Căci cel ce se deschide celor dintîi, va cădea în celelalte. Apoi, rugăciunea neobosită. Şi, în al treilea rînd, lucrarea nefurată (neabătută) a inimii. E prin fire cu neputinţă celui ce n-a învăţat literele să citească cărţile; dar şi mai

---

petrece în întîlnirea noastră cu infinitatea ce iradiază din Dumnezeu cel personal. Cînd începe limba să o exprime, pierdem trăirea deplină a acestei taine de-o bogăţie indefinită, începem să rupem părţi din ea, care toate la un loc nu pot reda indefinitul. În tăcere, eşti oarecum în mijlocul ei, identificat cu ea; prin grăire te detaşezi, te depărtezi de ea; în cuvinte prinzi numai fîşii din ea, nu mai trăieşti întregul şi întregul acesta nu poate fi combinat din fîşii, pentru că infinitul nu se poate realiza din combinarea părţilor limitate. Desigur nu e vorba de tăcerea diplomatică, ci de tăcerea care e semnul scufundării în infinitul dumnezeiesc prin adîncul inimii.

58. Prin tăcere ne ridicăm în planul infinitului şi al indefinitului, trăit în mod deplin. Prin cuvinte exprimăm lucrurile distincte ale lumii acesteia şi coborîm în lumea aceasta compusă din lucruri finite; cuvintele ne atrag în îngustimile lor făcute pentru lucrurile mărginite ale lumii dinafară.

59. *Acta Sanctorum, Propylaeum Novembris*, în «Synaxarium Constantinopolitanum», Mai, 8, 3; col. 665.

60. Sf. Vasile, *Epist. către Grigorie despre singurătate*; P.G. 32, 228 A.

61. *Op. cit.*, cap. 79; P.G. 304.

cu neputinţă este celor ce n-au dobîndit primul lucru (lipsa de griji), să le lucreze pe celelalte două (rugăciunea şi lucrarea inimii) cu judecată»[62].

Şi, iarăşi, spune Sf. Isaac: «Dorul celui ce se linişteşte este aşteptarea neîncetată a morţii. Cel ce intră fără acest gînd pe calea liniştirii nu poate purta cele ce trebuie să le suportăm şi să le răbdăm în tot felul»[63].

h) *Trebuie să mulţumeşti pentru toate.* Pentru al optulea lucru, sau pentru trebuinţa de a mulţumi pentru orice, să-ţi fie ţie îndrumător Sfîntul Pavel, care porunceşte: «În toate mulţumiţi» (1 Tes. 5, 18). De asemenea, cuviosul Isaac, care zice: «Mulţumirea celui ce primeşte, stîrneşte pe cel ce a dat să dea daruri şi mai mari decît cele dinainte. Cine nu mulţumeşte pentru cele mai mici, va fi nerecunoscător (mincinos) şi nedrept şi în cele mai mari»[64]. Şi: «Ceea ce călăuzeşte darul lui Dumnezeu spre om este inima ce se mişcă spre mulţumire neîncetată. Iar ceea ce călăuzeşte ispita spre suflet, este gîndul de cîrtire care se mişcă pururea în inimă»[65]. Şi: «Gura care mulţumeşte pururea, primeşte binecuvîntare de la Dumnezeu; şi în inima în care stăruie mulţumire se revarsă harul»[66].

i) *Trebuie să-ţi recunoşti neputinţa ta.* Al nouălea lucru este să cunoşti ce mare cîştig dobîndeşte cel ce a ajuns să-şi cunoască neputinţa sa. Aceasta o vei afla luînd

62. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1009 B.

63. *Op. cit.*, cap. 34, p. 152. Cine s-a împăcat cu gîndul că va muri, nu mai e neliniştit de nimic. Iar gîndul morţii nu-l mai sperie pe cel ce crede ferm în viaţa viitoare.

64. *Op. cit.*, cap. 30, p. 126.

65. Neidentificat. Inima care mulţumeşte lui Dumnezeu este o inimă deschisă Lui. De aceea în ea se revarsă alte şi alte daruri. Cea care cîrteşte e o inimă închisă în sine. Ea nu vede darurile primite şi de aceea nu primeşte în fond nimic de la Dumnezeu, sau de la altă persoană. Reducînd toate la nimic, rămîne cu nimic. Ea nimiceşte prin critică şi ceea ce primeşte.

66. Neindentificat.

aminte la psalmul VI al profetului David, în care zice: «Miluieşte-mă, Doamne, că neputincios sînt» (Ps. 6, 2). Şi în altă parte: «Eu sînt vierme şi nu om, ocara oamenilor şi defăimarea poporului» (Ps. 21, 6). Iar Sfîntul Isaac zice: «Fericit este omul care cunoaşte neputinţa sa, pentru că această cunoştinţă i se face lui temelie şi rădăcină şi început a toată bunătatea. Căci cînd va afla cine este şi va simţi cu adevărat neputinţa sa, va strînge sufletul său din starea umflată şi goală, care-i întunecă cunoştinţa, şi-şi va pune sieşi străjuire»[67]. Şi: «Omul care a ajuns să cunoască măsura neputinţei sale, a ajuns la desăvîrşirea smereniei»[68].

j) *Trebuie să răbdăm cu bărbăţie încercările.* Cuvîntul ce ne-a mai rămas şi care împlineşte numărul celor zece înfăţişate de noi, vorbeşte despre trebuinţa de a purta cu bărbăţie şi de a înfrunta cu răbdare încercările felurite şi de multe chipuri ce au să ţi se întîmple. Ascultă, deci, cele ce sînt scrise despre aceasta în Sfînta Scriptură. Căci zice purtătorul de Hristos Pavel: «Fraţilor, nu este lupta noastră împotriva sîngelui şi a trupului, ci împotriva începătoriilor, a stăpîniilor, a stăpînitorilor întunericului veacului acestuia, împotriva duhurilor răutăţii întru cele cereşti» (Efes. 6, 12). Şi: «Dacă sînteţi fără certare, de care s-au făcut părtaşi toţi, iată că sînteţi neligitimi şi nu fii» (Evr. 12, 8). Şi: «Pe care-l iubeşte Domnul, îl ceartă, şi bate pe tot fiul pe care-l primeşte» (Evrei 12, 6). Fratele Domnului zice şi el: «Bărbatul neispitit este necercat» (Iacob 1, 12). Iar Sfîntul Ilie Ecdicul zice: «E de trebuinţă fiecărui creştin, care crede drept în Dumnezeu, să nu fie cu nepăsare, ci să aştepte şi să primească totdeauna încercarea, ca atunci cînd vine să nu se mire, nici să se tulbure, ci să rabde greutatea necazului şi să înţeleagă ce spune, psalmodiind cu prooro-

67. Op. *cit.*, cap. 21, 22.

68. Neidentificat.

cul: «Cearcă-mă, Doamne, şi mă ispiteşte» (Ps. 25, 2). Căci n-a zis: «Certarea ta m-a nimicit pe mine, ci m-a îndreptat pînă la sfîrşit» (Ps. 17, 39) [69].

Nici nu cerceta pricina încercărilor tale, de unde vin, ci roagă-te numai lui Dumnezeu să le porţi cu mulţumire, cum zice Sfîntul Marcu: «Venind încercarea, nu căuta de ce şi prin cine a venit, ci caută să o rabzi cu mulţumire şi fără să ţii minte răul» [70]. Şi iarăşi: «Dacă nu e uşor să afli pe vreunul să placă lui Dumnezeu fără să fie încercat, se cade să mulţumim lui Dumnezeu pentru tot ce ni se întîmplă» [71]. Şi: «Tot necazul dă pe faţă starea sufletului, dacă acesta tinde spre cele de-a dreapta sau spre cele de-a stînga. De aceea, orice necaz ni se întîmplă, se numeşte încercare, dînd celui părtaş la el cunoştinţa voilor lui ascunse» [72].

Iar Sfîntul Isaac, pe lîngă multe altele, spune şi acestea: «Încercarea e de folos pentru tot omul. Dacă e de folos lui Pavel, să tacă toată gura şi să se supună toată lumea lui Dumnezeu (Rom. 3, 19) [73]. Luptătorii sînt încercaţi ca să-şi sporească puterea lor, cei încrezuţi sînt încercaţi pentru ca din cele ce-i vatămă, să înveţe să se păzească pe ei; cei adormiţi sînt încercaţi pentru ca să fie ajutaţi să se trezească; cei depărtaţi de Dumnezeu sînt

69. *Anthologion gnomicum* I; P.G. 127, 1029 A; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 281.

70. *Despre cei ce cred că se mîntuiesc prin fapte*, 198; P.G. 65, 960 A; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 269.

71. *Op. cit.* 200; P.G., loc. cit.; *Filoc. rom.* loc. cit. Orice încercare ne dă putinţa să ne întărim duhul prin credinţă. Nu poate deveni copilul bărbat, dacă nu are prilejul să învingă diferite greutăţi.

72. *Op. cit.* 204; P.G. loc. cit.; *Filoc. rom.* vol. I, p. 270.

73. *Op. cit.* cap. 48, p. 198. Pentru fiecare om e grea întîmplarea care se opune unei aplecări a voii lui. Din acest motiv aceea este pentru el şi se numeşte încercare. Pentru cel cu aplecare ascunsă spre lauda oamenilor, e încercare cuvîntul de osîndă, sau de neapreciere din partea cuiva; pentru cel ce nu are această aplecare, o astfel de întîmplare nu-l doare prea mult. De aceea fiecare încercare e leac pentru o boală ascunsă, dacă se suportă cu bărbăţie şi se cîştigă un fel de nepăsare pentru ea.

încercaţi pentru ca să se apropie de El; cei ai lui Dumnezeu sînt încercaţi pentru ca să se sălăşluiască cu îndrăznire în casa Lui. Nici un fiu neîncercat nu primeşte bogăţia casei tatălui său, ca să fie ajutat de ea. De aceea, Dumnezeu încearcă, mai întîi, şi bate, apoi îşi arată darul. Slavă Stăpînului care prin doftorii amare ne dă bucuria sănătăţii. Nu e om care în vremea încercării să nu se obosească. Şi nu este cineva căruia să nu i se pară amară vremea în care e adăpat cu fierea încercărilor. Dar fără acestea nu e cu putinţă să se dobîndească o sănătate puternică. Însă a le răbda nu stă în puterea noastră (1 Cor. 10, 13). Căci de unde ar avea vasul de lut puterea să oprească curgerea apei, dacă nu l-ar întări focul dumnezeiesc? Dacă ne supunem, rugîndu-ne cu smerenie, cu dorinţă neîntreruptă şi cu răbdare, toate le vom primi în Hristos Iisus, Domnul nostru»[74].

S-a spus, apoi, şi în Înţelepciunea lui Sirah: «Dacă te apropii ca să slujeşti Domnului Dumnezeului tău, pregăteşte-ţi sufletul pentru încercare. Îndreptează-ţi inima ta şi rabdă şi să nu te grăbeşti în vremea asupririi» (Înţ. Sir. 2, 1—2)[75].

---

74. *Op. cit.* Cuv. 48, p. 198—199. Răbdarea este din efortul nostru, dar acest efort nu ne-ar fi cu putinţă fără ajutorul lui Dumnezeu. Sinergia, sau colaborarea omului cu Dumnezeu, are un caracter foarte subtil. Nu stă pe o parte efortul, pe alta ajutorul dumnezeiesc. În efortul nostru însuşi se dovedeşte prezent ajutorul dumnezeiesc, făcînd posibil acest efort, dar acesta rămînînd totuşi şi efort al nostru. Ne ostenim pentru că primim puterea să ne ostenim, dar ne ostenim în mod real. Nu mă laud cu osteneala mea, ca fiind numai a mea, dar partea mea din ea, e cerută totuşi de Dumnezeu.

75. Cel ce vrea să slujească lui Dumnezeu, pune în mişcare puterile bune ale fiinţei sale. Dar tocmai atunci se mişcă şi pornirile contrare. Împotriva înfrînării se trezesc dorinţele de plăcere, împotriva răbdării, pornirea spre comoditate, etc. Numai stăruirea în cele dintîi va slăbi puterea celor din urmă. De aceea, cel ce primeşte încercări nu trebuie să se grăbească să termine repede cu ele. Pornirile rele nu se slăbesc uşor. Trebuie înfruntate şi veştejite timp îndelungat, prin încercări prelungite sau mereu repetate. Numai aşa sînt slăbite cu adevărat.

l) *Trebuie să nădăjduim în Dumnezeu și să așteptăm de la El ceea ce ne este de folos*[76]. Aruncă ancora nădejdii în Dumnezeu care poate să mîntuiască și așteaptă de la El sfîrșitul cel de folos al încercărilor. Căci «credincios este Dumnezeu, care nu ne va lăsa pe noi să fim încercați peste puterea noastră, ci împreună cu încercarea va face și sfîrșitul» (1 Cor. 10, 13). Și: «Necazul lucrează răbdarea, iar răbdarea probare, iar probarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează» (Rom. 5, 4). Și: «Cel ce rabdă pînă la sfîrșit, acela se va mîntui» (Matei 10, 22). Și: «Întru răbdarea voastră veți cîștiga sufletele voastre» (Luca 21, 19). Iar fratele Domnului grăiește așa: «Spre toată bucuria să socotiți, frații mei, cînd cădeți în multe feluri de ispite, cunoscînd că probarea credinței voastre lucrează răbdare; iar răbdarea să aibă lucrul ei desăvîrșit, ca să fiți desăvîrșiți și întregi, neavînd lipsă de nimic» (Iacob 1, 2—4). Și: «Fericit e omul care rabdă ipsita căci făcîndu-se probat, va lua cununa vieții pe care a făgăduit-o Domnul celor ce-L iubesc pe El» (Iacob 1, 12). Și: «Nu sînt vrednice pătimirile timpului de acum de slava viitoare ce vi se va descoperi» (Rom. 8, 18). Și: «Așteptînd, am așteptat pe Domnul și a luat aminte la mine și a auzit rugăciunea mea și m-a ridicat din groapa necazului și din tina noroiului și a așezat pe piatră picioarele mele și a îndreptat pașii mei și a pus în gura mea cîntare nouă, laudă Dumnezeului nostru» (Ps. 39, 1—4). De asemenea, și Fericitul Simeon Metafrastul scrie: «Sufletul legat prin lanțurile dragostei de Dumnezeu socotește ca nimic pătimirea. Căci el se desfată în dureri și înflorește în pătimirea neplăcută și cînd nu pătimește nimic întristător pentru Cel iubit, atunci socotește, mai degrabă, că pătimește, și fuge de tihnă ca de o pedeapsă»[77].

---

76. Acest paragraf nu se numără deosebit. El încheie pe cel dinainte. Căci încercările se rabdă prin nădejde.

77. Neidentificat.

17. *Despre frica de Dumnezeu, care este îndoită: una a celor începători, iar alta a celor desăvîrşiţi.*

Nu trebuie să ne lenevim a vorbi şi despre frica îndoită de Dumnezeu. Dar ni se pare că, vorbind numai despre frica desăvîrşită după ce am încheiat cele opt capete, am nesocoti ordinea. Deci trebuie să vorbim şi despre frica cea dintîi, căci Sfinţii Părinţi au aşezat frica după credinţă.

a) *Despre frica dintîi, sau a începătorilor.* Să ştii, deci, prea iubite, că frica de Dumnezeu este îndoită, una a începătorilor şi alta a celor desăvîrşiţi. Despre cea dintîi s-a scris aşa: «Începutul înţelepciunii este frica de Dumnezeu» (Pilde 1, 7); şi: «Veniţi, fiilor, să mă ascultaţi, frica Domnului vă voi învăţa pe voi» (Ps. 33, 11); şi: «De frica Domnului se abate fiecare de la păcat» (Înţ. Sir. 2, 7); şi: «Unde e frică, acolo e şi păzirea poruncilor» (Înţ. Sir. 2, 16). Iar cuviosul Isaac zice: «Frica de Dumnezeu e începutul virtuţii, dar se spune că este şi rodul credinţei şi ea se seamănă în inimă, cînd cugetarea se desparte de împrăştierea lumii, adunînd gîndurile sale cele ce umblă în împrăştiere, în gîndirea la viitoarea adunare a tuturor» [78]; şi: «Începutul vieţii adevărate a omului este frica de Dumnezeu. Dar ea nu vrea să rămînă în suflet odată cu împrăştierea» [79]; şi: «Înţelepţeşte-te ca să pui temelie în călătoria ta frica de Dumnezeu şi în

78. *Op. cit.*, cap. 1, p. 1. În text: «în viitoarea restaurare». Lumea e acum dezbinată prin păcat. Pornirile ei sînt contradictorii. Mintea trebuie să nu se mute de la un aspect al lumii la altul contrar, ci gîndind la reînnoirea armoniei finale a lor s-o vadă de pe acum readunată în Cel Unul şi să lucreze pentru această readunare, contemplîndu-L pe Acela de pe acum în toate. Aceasta nu e o construire de castele în aer, ci o ancorare în realitatea cea mai de temelie a tuturor.

79. *Op. cit.*, cap. 2, p. 3. Frica ne face să atîrnăm de Dumnezeu. De aceea ea e contrară împrăştierii minţii în lucrurile lumii, privite în ele înseşi, în afara legăturii cu Dumnezeu, sau nu poate rămîne în suflet împreună cu această împrăştiere.

puţine zile te vei vedea din nou în poarta împărăţiei, pe un drum neocolit»[80].

b) *Despre frica a doua, cea desăvîrşită.* Iar despre frica a doua, sau cea desăvîrşită, s-a spus aşa: «Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte» (Ps. 111, 1). Şi: «Fericiţi toţi cei ce se tem de Domnul, cei ce umblă în căile Lui» (Ps. 127, 1). Şi: «Temeţi-vă de Domnul toţi sfinţii Lui; că nu le lipseşte ceva celor ce se tem de El» (Ps. 33, 19). Şi: «Iată, aşa se va binecuvînta omul care se teme de Domnul» (Ps. 127, 4). Şi: «Frica de Domnul este curată; ea rămîne în veacul veacului» (Ps. 18, 10).

Dar scrie şi Sfîntul Petru Damaschinul: «Semnul fricii dintîi este că urăşte păcatul şi se mînie pe el, ca cel rănit de fiară. Iar al celei desăvîrşite e că iubeşte virtutea şi se teme de schimbare. Căci nimeni nu e neschimbător şi în orice lucru în viaţa aceasta trebuie să ne temem pururea de cădere»[81].

De aceea şi tu, ascultîndu-le acestea cu înţelegere, sileşte-te să ţii în tine neîncetat, împreună cu toate cele spuse mai înainte, şi frica cea dintîi. Căci ea e cea mai sigură păzitoare a comorii tuturor faptelor bune. Dacă o ai pe ea, vei avea paşii tăi îndreptaţi spre lucrarea tuturor poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Iar înaintînd pe calea lor, vei dobîndi şi frica desăvîrşită şi curată, prin dorirea virtuţilor şi prin mila Bunului Dumnezeu.

18. *Pentru împlinirea poruncilor şi pentru credinţa în Domnul nostru Iisus Hristos nu trebuie să cruţăm, cînd timpul o cere, nici chiar viaţa noastră.*

---

80. *Op. cit.*, cap 2, p. 5. Frica, ţinîndu-ne atîrnaţi cu toată simţirea de Dumnezeu, e drumul cel mai scurt spre intrarea la El, care e o adevărată restabilire a firii noastre in starea în care eram la început, sau în starea la care puteam înainta uşor, adică în starea de împlinire a omenescului adevărat.

81. *Filocalia rom.*, vol. III, Cuv. 3, p. 200.

Pe lîngă cele spuse, mai trebuie să ştii şi aceea că, de dragul poruncilor de viaţă dătătoare şi de dragul credinţei în Domnul nostru Iisus Hristos, sîntem datori, cînd timpul o cere, să dăm cu bucurie pînă şi sufletul nostru, sau să nu ne cruţăm nici chiar viaţa noastră. Căci însuşi Domnul nostru Iisus Hristos zice, în privinţa aceasta, că, «cel ce şi-a pierdut sufletul său pentru Mine şi pentru Evanghelia Mea, acela se va mîntui» (Marcu 8, 35). Aceasta, fără îndoială, pentru că crede şi nu se îndoieşte, că însuşi Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, Mîntuitorul, este învierea şi viaţa şi tot ce este mîntuire [82].

Căci zice: «Eu sînt învierea şi viaţa. Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu. Şi tot cel ce e viu şi crede în Mine, nu va muri în veac» (Ioan 11, 25—27). Şi: «Aşa a iubit Dumnezeu lumea, că şi pe Fiul Său Unul Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, şi să aibă viaţă veşnică» (Ioan 3, 16). Şi: «Eu am venit ca lumea viaţă să aibă şi mai multă să aibă» (Ioan 10, 10).

Deci, aşa fiind, şi, precum s-a zis, «de cele dinapoi uitînd şi spre cele dinainte tinzînd» (Filip. 3, 14), aleargă, împreună cu Hristos Iisus, fără întoarcere, pe drumul tău.

Dar este bine şi foarte folositor să înfăţişăm mai întîi metoda naturală a preafericitului Nichifor despre chipul în care se poate ajunge înăuntru inimii prin respiraţia pe nas. E o metodă care ajută şi la adunarea cugetării [83]. În felul acesta lucrarea noastră va înainta, cu Dumnezeu, într-un chip cuvenit.

Deci, acel dumnezeiesc bărbat, pe lîngă multe altele, care au fost mărturiile scrise ale sfinţilor, spune şi acestea:

---

82. Cine îşi dă viaţa pămîntească pentru Hristos, o dă pentru învierea sa şi pentru viaţa veşnică.

83. «Metoda» se numeşte naturală, pentru că se foloseşte de procesul natural al respiraţiei, pentru a lega de ea şi actul spiritual al întoarcerii gîndirii spre cele interioare.

19. *Metodă naturală despre chipul în care se poate intra înăuntru inimii și ieși de acolo prin respirația pe nas; și despre însăși rugăciunea practicată de noi, care este: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Această metodă ajută și la adunarea cugetării.*

«Știi, frate, că suflarea pe care o avem este prilejuită de aer. Și aerul îl inspirăm și pentru inimă. Căci suflarea aceasta este pricinuitoarea vieții și a căldurii trupului. Deci inima absoarbe suflarea (suflul) pentru ca să-și dea căldura ei afară prin expirație, iar ei să-și pricinuiască o bună temperatură. Pricinuitorul acestei lucrări, sau mai bine zis slujitorul ei, este plămînul. Acesta, fiind zidit de Dumnezeu cu o țesătură rară, ca niște foale, introduce și scoate conținutul (aerul) fără greutate. Astfel inima, atrăgînd aerul răcoros și alungînd pe cel cald, păstrează netulburată rînduiala pentru care a fost zidită spre susținerea organismului vital.

Deci tu, șezînd în chilia liniștită și adunîndu-ți mintea, introdu-o pe unde intră suflarea în inimă și silește-o să coboare cu suflarea în inimă. Iar intrînd acolo, mintea, după ce se unește cu sufletul, se umple de plăcere și de bucurie nespusă.

Așadar, obișnuiește-ți, frate, mintea ca să nu mai iasă de acolo repede. Căci, la început stă cu greu acolo din pricina închiderii și strîmtorării. Dar, după ce s-a obișnuit, nu-i mai plac umblările pe afară. Căci, «Împărăția cerurilor este înăuntru nostru» (Luca 17, 21). Celui ce o privește acolo și o caută prin rugăciunea curată, cele de afară i se par triste și urîte».

Și, «trebuie să afli și aceasta că, ajungînd tu acolo, nu trebuie să taci și să o lași să stea în nelucrare, ci dă-i rugăciunea: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca lucrare și gîndire neîncetată și nicio-

dată să nu se oprească din aceasta. Căci, aceasta, ţinînd mintea nerătăcită, o face cu neputinţă de prins şi de atins de atacurile duşmanului şi o ridică la iubirea şi la dorul de Dumnezeu»[84].

Acestea le spune acest fericit Părinte, avînd ca scop de căpetenie ca, prin folosirea acestei metode naturale, mintea să se întoarcă din rătăcirea şi robia ei obişnuită, spre luare aminte şi, prin luarea aminte, să se însoţească din nou cu sine însăşi şi aşa să se unească cu rugăciunea, iar apoi să coboare în inimă cu ea, adică cu rugăciunea, şi să rămînă pururea în ea. Aceasta a spus-o şi un oarecare alt bărbat dintre cei înţelepţiţi de Dumnezeu, lămurind metoda înfăţişată mai înainte, ca unul ce a cunoscut prin cercare această sfinţită lucrare[85].

20. *Despre metoda naturală prin inspiraţia pe nări şi despre chemarea, odată cu ea, a Domnului Iisus Hristos.*

Trebuie să facem vădit celui iubitor de învăţătură şi aceea că, dacă vom obişnui mintea noastră să coboare în inimă, odată cu intrarea aerului, vom afla cu siguranţă că mintea nu începe să coboare înainte de a fi renunţat la orice gînd şi de a se fi făcut unitară şi de a se fi golit, nemaifiind stăpînită de nici-o amintire, decît de chemarea numelui Domnului nostru Iisus Hristos. Iar ieşind de acolo şi îndreptîndu-se spre cele de afară, sau spre amin-

84. Ceea ce apare în ghilimele este din «Metoda» lui Nichifor din singurătate (*Filocalia gr.* ed. III, vol. IV, p. 27—28 şi *Filoc. rom.* vol. VII).

85. Se pare că se face aluzie la Grigorie Sinaitul, care a cerut ca respiraţia să nu se facă prea grăbit, pentru ca şi cugetarea sau pomenirea lui Hristos să rămînă mai mult înăuntru, să fie mai adîncită cu mintea în înţelesul pe care-l reprezintă Hristos (*Filoc. gr.* ed. III, vol. IV, p. 71—72. Vezi şi *Filoc. rom.* vol. VII). Metoda are ca scop ca omul să devină conştient la culme de sine însuşi şi prin aceasta de Dumnezeu. Gîndirea la Hristos întăreşte conştiinţa de sine şi conştiinţa de sine întăreşte simţirea prezenţei lui Hristos.

tirile de multe feluri, se împarte (se răvășește) chiar fără să vrea [86].

21. *Dar și dumnezeiescul Gură de Aur și alții dintre Sfinții Părinți de odinioară rînduiesc să ne rugăm în Hristos Iisus, Domnul nostru și în lăuntrul inimii* [87]. *Iar ei spun că această rugăciune e: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă».*

Dar spune și Marele Gură de Aur: «Vă rog pe voi, fraților, să nu călcați și să nu nesocotiți niciodată canonul rugăciunii» [88]. Iar puțin mai încolo: «Monahul trebuie să spună neîncetat, fie că mănîncă, fie că merge pe

86. Încă filosofia greacă veche afirmase că mintea ia chipul conținutului ei: dacă acesta e felurit, se împarte și ea, sau lucrarea ei, iar dacă conținutul ei este unul, se unifică și ea. Dar numai cînd conținutul unic nu e mărginit, mintea poate stărui în el. Altfel va căuta să întregească conținutul mărginit pe care-l cugetă cu altele, sărind mereu de la un gînd la altul. Și numai mintea care s-a ridicat la un conținut infinit, întrucît s-a ridicat din preocuparea de cele din afară și din lucrările ei referitoare la ele, s-a întors spre ea însăși ca subiect indefinit al lucrărilor îndreptate spre ele. De aceea, Dumnezeu cel infinit e contemplat de mintea revenită la ea însăși; mintea ce se experiază pe sine, experiază pe Dumnezeu și viceversa. (Tema aceasta e dezvoltată mult de Calist Catafygiotul).

87. A experia pe Dumnezeu înseamnă a-L experia în stare de rugăciune, căci în acea stare sîntem în comunicare directă cu El și simțim puternic că de la El avem toate. Dar pentru noi Dumnezeu se face accesibil în Hristos. Cînd mintea se adună din toate, se adună în Hristos și se roagă în El. Dar și înăuntru inimii. Căci inima este, din alt punct de vedere, adîncul indefinit al minții, descoperită în starea ei emoțională, sau este o altă latură a ei, prin care se deschide către Dumnezeu. E un adînc care nu se închide în el, ci se deschide în Dumnezeu, sau în Hristos. Cînd se închide, se acoperă însăși inima. Omul devine «fără inimă». Hristos aflat în inima deschisă și descoperită, prin adunarea minții din împrăștiere, e una cu Împărăția cerurilor. De aceea în «Metoda» lui Nichifor se spune că mintea adunîndu-se în inimă, află acolo Împărăția cerurilor, în care nu se mai satură să rămînă.

88. *Epist. către monahi*, plină de tot folosul și priveghere (neautentică); P.G. 60, 752—753.

drum, fie că face altceva: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă». Şi apoi: «Ca numele Domnului Iisus, coborînd în adîncul inimii, să umilească pe balaurul care stăpîneşte peste întinderile ei, iar sufletul să-l mîntuiască şi să-l facă viu. Deci, stăruie întru numele Domnului Iisus, ca inima să primească (să cuprindă) pe Domnul şi Domnul să cuprindă inima şi cei doi să fie una». Şi iarăşi zice: «Nu despărţiţi inima voastră de Dumnezeu şi stăruiţi şi păziţi-o pe ea totdeauna cu pomenirea Domnului nostru Iisus Hristos pînă ce se va sădi numele Domnului în inimă şi aceasta nu va mai gîndi la nimic altceva decît să se preamărească Hristos în voi» [89].

22. *Iarăşi despre respiraţia pe nas, împreună cu luarea aminte la pomenirea lui Iisus înăuntru inimii.*

Sfîntul Ioan Scărarul scrie şi el: «Să se lipească pomenirea lui Iisus de suflarea ta şi atunci vei cunoaşte folosul liniştii» [90]. Iar Sfîntul Isihie zice: «De voieşti, aşadar, să acoperi cu ruşine gîndurile şi să te linişteşti cu

89. Numai cu numele Domnului Iisus poate fi inima păzită. Altfel pune stăpînire pe ea «balaurul», stîrnind în ea iubiri mai puţin curate: iubirea de sine, iubirea de plăceri, care o închid propriu-zis într-un orizont mărginit, întunecînd-o şi pasionînd-o în mod inferior. «Înghiţind» în ea pe Domnul Iisus şi Domnul Iisus «înghiţind-o» pe ea, ei îi devine propriu orizontul infinităţii şi al iubirii curate, de adevărată depăşire, aflată în Hristos, sau lumina Lui nesfîrşită. Ea nu mai e preocupată de ea însăşi în mod egoist; ea îi îmbrăţişează pe toţi şi pe toate. Prin numele lui Iisus ea intră în întinderile de lumină şi de iubire din interiorul lui Iisus, intră în atmosfera Lui. Căci a rosti numele lui Iisus înseamnă a gîndi la El cu emoţie şi aceasta înseamnă a intra în legătură vie cu El. Numele lui Iisus prinde rădăcini dătătoare de rod nu într-o inimă statică, ci într-o simţire «umedă» ce creşte şi ea continuu şi e pururea vie şi caldă în iubirea ei faţă de Iisus. Inima în acest înţeles nu mai poate fi cugetată fără numele lui Iisus, fără gîndirea la El şi fără iubirea Lui care o ţine în această mişcare, aşa cum nu poate fi cugetată o grădină fără pomi sau fără o plantaţie.

90. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1112 C.

bucurie şi să păstrezi cu uşurinţă trezvia în inimă, rugăciunea lui Iisus să se lipească de răsuflarea ta şi vei vedea cum se împlineşte aceasta în puţine zile»[91].

23. *Cel ce voieşte să vegheze cu mintea, şi mai ales începătorul, trebuie să se aşeze, în vremea rugăciunii, într-o chilie liniştită şi neluminată, pentru a-şi aduna, astfel, în chip natural, mintea şi cugetarea din revărsare.*

De aceea, pe lîngă cele arătate mai sus, şi rînduite de Sfinţii şi marii Părinţi, potrivit mărturiilor înfăţişate de noi, despre răsuflarea prin nări şi despre trebuinţa de a ne ruga şi de a cugeta şi veghea în lăuntrul inimii, în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi în sfîntul şi mîntuitorul Lui nume[92] şi de a cere de la El mila, mai e de adăugat şi aceea că, cel ce se sîrguieşte să vegheze cu mintea în inimă, şi mai ales începătorul, trebuie să şadă totdeauna, dar mai cu seamă în vremea rînduită pentru rugăciune, într-un colţ liniştit şi neluminat, precum învaţă şi poruncesc dumnezeieştii Părinţi şi dascăli care au avut experienţa acestei preafericite lucrări. Deoarece, privirea şi vederea ochilor se împrăştie în chip natural spre cele privite şi văzute şi prin aceasta pricinuiesc împărţirea cugetării, ba o şi sfîrtecă şi o fac de multe feluri[93], prin închiderea ei,' cum s-a

91. *Despre cumpătare şi virtute* II, 80; P.G. 93, 1537 A.; *Filoc. rom.* vol. IV, p. 88. Se recomandă legarea pomenirii numelui lui Iisus de ritmicitatea neîntreruptă a răsuflării, pentru a se obişnui să capete şi ea această ritmicitate neîntreruptă. Nu e nimic bizar în această legare a vieţii sufleteşti şi duhovniceşti de trup. Aceasta e o lege a fiinţei omeneşti.

92. Dacă rugîndu-ne în inima în care este Hristos, ne rugăm înăuntrul lui Hristos însuşi, e vădit că ne rugăm şi în numele Lui, prin a cărui pomenire şi gîndire noi ne introducem şi ne menţinem în Hristos. În sensul acesta însuşi numele lui Hristos, chemat de noi, punîndu-ne în legătură cu Hristos, e mîntuitor.

93. Produce în ea contraziceri, sfîrtecînd-o şi făcînd-o să se lupte cu ea însăşi şi anulînd puterea ei de a ajunge la vreun sens unitar,

spus, într-o cămară liniştită şi întunecoasă, însăşi împrăştierea şi nestatornicia, pricinuite de vedere şi privire, încetează şi, astfel, mintea, vrînd nevrînd, se linişteşte şi se adună. Căci zice Marele Vasile: «Mintea neîmprăştiată spre cele din afară şi nerevărsată prin simţuri spre lume, urcă din nou spre ea însăşi»[94].

24. *Minţii i se dăruieşte statornicia înainte de toate prin Domnul nostru Iisus Hristos şi prin chemarea cu credinţă în inimă a sfîntului Său nume. Dar la aceasta ajută şi metoda naturală a inspirării aerului în inimă şi şederea într-un loc liniştit şi neluminat şi cele asemenea.*

Dar înainte de acestea, mai bine zis înainte de toate, în această luptă mintea e ajutată de dumnezeiescul har, venit în suflet prin chemarea curată şi neîmprăştiată şi de un singur gînd[95] a Domnului nostru Iisus Hristos în inimă; deci nu de simpla metodă naturală prelungită, de inspiraţia pe nări, sau de şederea într-un loc liniştit şi întunecos. Acestea n-au fost statornicite de Sfinţii Părinţi pentru altceva decît ca nişte mijloace ajutătoare pentru adunarea minţii în ea însăşi, prin întoarcerea din împrăştierea ei obişnuită şi prin luarea aminte. E ceea ce am spus şi mai înainte. Dar prin ele mintea cîştigă şi puterea de a se ruga neîncetat şi curat şi fără împrăş-

care să o mulţumească şi să dea omului putinţa să-şi închine viaţa unei slujiri unitare superioare.

94. *Scrisoare către Grigorie despre singurătate*; PG 32, 228 A.

95. Studiul cel mai recent asupra «Rugăciunii monologiste» este al lui L. Regnault, *La prière continuelle «monologgiste» dans la littérature apophtegmatique*, în «Irénikon», 1974, nr. 4, p. 462—494. Autorul spune că termenul a fost folosit prima dată de Ioan Scărarul (PG 88, 889 D), ca atribut pentru «Rugăciunea lui Iisus» («Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă»), «pentru că ea exclude, evident, multiplicitatea cuvintelor, dar mai ales multiplicitatea şi varietatea gîndurilor, în special aceea care comportă în mod necesar «contrazicerea» (p. 469).

tiere[96]. Căci, cum zice Sfîntul Nil, «luarea aminte, căutînd rugăciune, va afla rugăciune. Pentru că rugăciunea urmează luării aminte, măcar că e altceva. De aceea, trebuie să ne străduim spre ea»[97].

Dar, despre acestea, atît. Iar tu, fiule, de voieşti să ai viaţă şi de doreşti să vezi zile bune (Ps. 33, 12), şi să trăieşti în trup ca şi cum ai fi fără trup, vieţuieşte după canonul şi regula aceasta.

25. *Cum trebuie să-şi petreacă cel ce se linişteşte răstimpul de seara pînă la Utrenie (privegherea de la miezul nopţii). Şi începutul învăţăturii pe larg.*

După ce apune soarele, chemînd pe Preabunul şi Atotputernicul Domnul Iisus Hristos în ajutor, aşază-te pe un scăunel în chilia liniştită şi neluminată. Şi adunîndu-ţi mintea din umblarea şi rătăcirea ei pe afară şi împingînd-o uşor înăuntru inimii, prin inspirarea aerului pe nas, umple-o cu gîndurile de rugăciune sau cu: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă», adică introdu înăuntru, oarecum unite cu respiraţia, şi cuvintele rugăciunii. Căci zice Sfîntul Isihie: «Uneşte

96. Autorii scrierii de faţă fac o deosebire între adunarea minţii în ea însăşi şi aducerea harului în inimă. Ultimul lucru e ajutat de chemarea neîncetată a numelui lui Iisus. Numai cel dintîi lucru, adică ceea ce dă omul, e ajutat de o respirare regulată şi de şederea într-un loc întunecos. Dar prin adunarea în sine, mintea capătă puterea de a se ruga neîncetat. Încît venirea harului e numai rezultatul indirect al respiraţiei regulate şi al şederii într-un loc întunecos. Avem aci ceva cu totul deosebit de metodele yoghiste, care au un caracter pur natural şi nu urmăresc intensificarea relaţiei credinciosului cu persoana lui Iisus Hristos. Rugătorul credincios prin interiorizare se umple de dragostea lui Hristos, nu se concentrează simplu în esenţa sa proprie, care pînă la urmă face parte din esenţa impersonală a totului.

97. Din scrierea «Despre rugăciune», atribuită în PG 79, 1165—1200, lui Nil Sinaitul (vezi *Filoc. rom.* vol. I, p. 92). Rugăciunea e altceva decît luarea aminte (sau concentrarea minţii), căci ultima e a omului, pe cînd prima e a harului, dacă e rugăciune neîmprăştiată.

trezvia şi numele lui Iisus cu respiraţia, ca şi cu gîndul neîncetat la moarte şi cu smerenia. Căci amîndouă sînt de folos[98]. În felul acesta, să ai, împreună cu rugăciunea şi cu celelalte ce ţi le-am spus, şi gîndul la judecata şi la răsplătirea faptelor bune şi rele; şi să te socoteşti din tot sufletul mai păcătos decît toţi oamenii şi mai nelegiuit decît dracii înşişi şi că vei avea să fii pedepsit veşnic[99]. Dacă gîndul la cele arătate va produce în tine frîngere de inimă şi plîns cu lacrimi, stăruie în el pînă ce acestea vor trece de la sine. Iar dacă nu te-ai învrednicit încă de darul lacrimilor, nevoieşte-te şi roagă-te cu cuget smerit ca să le agoniseşti pe acestea. Căci prin acestea ne curăţim de patimi şi de întinăciuni şi ne facem părtaşi de stările cele bune şi izbăvitoare»[100]. De aceea, zice Sfîntul Ioan Scărarul: «Precum focul topeşte trestia, aşa lacrima curată curăţă toată întinăciunea văzută şi nevăzută»[101]. Iar alt Sfînt Părinte zice: «Cel ce voieşte să se desfacă de răutăţi, cu plîngere se desface; şi cel ce voieşte să agonisească virtuţi, cu plîngere le agoniseşte. Şi,

98. *Despre cumpătare şi virtute* II, 87; PG 93, 1540 D. *Filoc. rom.* vol. IV, p. 89—99.

99. Pomenirea numelui lui Iisus trebuie să fie nu numai o repetare formală a numelui, ci să fie însoţită de gîndul plin de simţire la moarte, la judecata de după moarte şi la păcatele concrete pentru care cel ce se roagă va avea să dea socoteală la acea judecată. Aceasta face ca pomenirea numelui lui Iisus să o unească cu cererea milei Lui. Rugăciunea lui Iisus nu e, prin urmare, numai o tehnică formală, ci persistenţa unei stări de profundă emoţie, care merge pînă la lacrimi. E o stare existenţială, plină de cutremur, a întregii fiinţe.

100. Lacrimile au fost socotite de Părinţi un dar al lui Dumnezeu. Căci ele nu vin numai prin voia noastră, deşi gîndul la moarte şi la judecată pregăteşte venirea acestui dar. Căci te poţi gîndi la moarte cu resemnare, cu încruntare, dar fără lacrimi. Ele sînt semnul ultimului grad de smerenie şi de pocăinţă. De aceea ele implică credinţa în Dumnezeu şi sînt un mijloc de curăţire şi de viaţă nouă, din frica de Dumnezeu şi din dragostea pentru El.

101. *Scara* VII; PG 88, 808 B.

dacă n-ai frîngere de inimă, cunoaşte că ai slavă deşartă. Pentru că aceasta nu lasă sufletul să se umilească»[102].

Iar dacă nu vin lacrimile, scufundă-te în aceste gînduri cu rugăciunea, un ceas; apoi ridicîndu-te, rosteşte cu luare aminte Pavecerniţa cea Mică şi, iarăşi şezînd, ţine rugăciunea cu toată puterea, în chip curat şi fără împrăştiere, adică fără griji şi fără vreun gînd sau vreo închipuire oarecare, ci cu multă trezvie, o jumătate de ceas, precum s-a spus[103]. În afară de răsuflare şi de hrană, fii, în rugăciune, străin de toate, dacă voieşti să fii numai cu mintea. Apoi, însemnîndu-te cu semnul cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci, şi însemnînd de asemenea şi patul, aşează-te pe el şi te gîndeşte la bunătăţile viitoare, sau la pedepse, la firea trecătoare şi înşelătoare a celor vremelnice, la cea fără de veste şi obştească datorie, adică la moarte, la înfricoşata dare de seamă de după sfîrşit şi înainte de sfîrşit, amintindu-ţi de greşalele tale din toată vremea pe scurt şi cerînd cu căldură iertarea lor, apoi, cercetîndu-te cu de-amănuntul, cum ţi-ai petrecut ziua care a trecut. Apoi întinzîndu-te şi spunînd rugăciunea, potrivit celui ce a spus: «Pomenirea lui Iisus să se culce cu tine», dormi 5 sau 6 ore. Mai bine zis dormi după cît e de lungă noaptea[104].

26. *Cum trebuie să faci Utrenia şi cum să petreci timpul pînă dimineaţa.*

Trezindu-te şi lăudînd pe Dumnezeu şi chemîndu-L iarăşi în ajutor, începe întîi primul lucru, adică să te rogi în inimă fără împrăştiere şi în chip curat pînă la un

102. *Apophlegmata Patrum (Pateric)*; P.G. 65, 333 A.

103. Despre trecerea de la rugăciunea lui Iisus făcută şezînd, la cîntarea făcută în picioare, a vorbit înainte de autorii scrierii de faţă, Grigorie Sinaitul *(Cum trebuie alungate gîndurile*, în *Filocalia greacă* ed. III, vol. IV, p. 81; *Filoc. rom.* vol. VII).

104. Iarna, cînd înserează mai curînd (la ora 4,30 apune soarele), timpul de somn pînă la miezul nopţii e mai lung.

ceas. Căci în acest timp mintea se află în starea cea mai liniștită și mai netulburată. De aceea, ni s-a poruncit să jertfim lui Dumnezeu cele întîi născute și cele mai alese ale noastre (Deuteronom 12, 6), adică să-I înălțăm în chip neclintit cel dintîi gînd, prin rugăciunea curată către Domnul nostru Iisus Hristos. Căci zice Sfîntul Nil: «Rugăciune săvîrșește acela care aduce tot gîndul lui cel dintîi lui Dumnezeu»[105]. După aceea cîntă Miezonoptica.

Iar dacă nu te-ai întărit încă pentru o liniștire mai desăvîrșită și, de aceea, încă nu poți, cum am spus, să fii răpit (în rugăciune), sau dacă nu o poți aceasta pentru vreo altă pricină, cum se întîmplă celor ce sînt încă începători în această lucrare, sau mai rar, și celor înaintați, dar încă neajunși la desăvîrșire (căci cei desăvîrșiți «toate le pot în Hristos care-i întărește pe ei» Filip. 4, 13), — ridicîndu-te din somn și ținîndu-te cu toată puterea treaz, cîntă mai întîi Miezonoptica cu toată luarea aminte și pătrunderea. Apoi, șezînd, roagă-te, în chip curat și neîmprăștiat, în inimă, cum s-a arătat, o oră; mai bine zis, atîta cît îți va de putere Dătătorul Bunătăților. Căci zice Scărarul: «Noaptea dă timpul cel mai lung luării aminte, iar cel mai scurt cîntării. Iar ziua, pregătește-te după puterea ta»[106].

Iar dacă, nevoindu-te și în acest chip, ești stăpînit încă de moleșală și de lene, și mintea îți este tulburată de vreo întîmplare oarecare, ridică-te, trezește-te pe cît poți, stăruind în rugăciune. Apoi așezîndu-te, silește-te să te rogi, precum s-a scris înainte, avînd grijă, întotdeauna, să vorbești prin rugăciunea curată lui Dumnezeu Cel curat. Apoi ridicîndu-te, spune cu înțelegere cei șase psalmi, pe al 50-lea și canonul, precum voiești. Apoi șezînd și priveghind, roagă-te cu curăție o jumătate de

105. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*, 126; *Filoc. rom.* vol. I, p. 90. Vezi și Marcu Ascetul, *Despre Botez*; *Filoc. rom.* vol. I, p. 283.

106. *Scara* XXVII; PG 88, 1116 C.

oră [107]. Şi iarăşi ridicîndu-te, cîntă «Laudele», «Doxologia» obişnuită, «Ceasul întîi» şi fă apoi apolisul. Cele spuse prin buzele tale să răsune atîta cît să fie auzite numai de urechile tale, odată ce ni s-a poruncit să aducem lui Dumnezeu şi rodurile buzelor noastre (Evr. 13, 15). Să mulţumeşti din tot sufletul şi din tot cugetul Iubitorului de oameni, Purtătorului de grijă şi Preaînţeleptului nostru Dumnezeu, Celui ce după a Lui milă nesfîrşită ne-a învrednicit pe noi să străbatem liniştit marea nopţii care a trecut şi să vedem postata luminoasă a zilei de faţă; şi să-L rogi tot aşa de fierbinte să ne ajute să străbatem neînviforaţi furtuna întunecată şi sălbatică a demonilor şi a patimilor şi să ne miluiască pe noi.

27. *Cum trebuie să petrecem de dimineaţa pînă seara.*

Iar de dimineaţa pînă la prînz petrece în rugăciunea curată şi neîmprăştiată a inimii, dăruindu-te întreg lui Dumnezeu întreg, atîta cît îţi stă în putere, ca rugîndu-te Lui cu inimă înfrîntă să-ţi ajute ţie, celui neputincios şi trîndav şi lipsit de voinţă. Citeşte în picioare ceea ce ţi s-a rînduit din Psaltire, din Apostol şi din Sfînta Evanghelie. Fă şi rugăciunile către Domnul nostru Iisus Hristos şi cele către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu. Şezînd, apoi, fă şi celelalte citiri din dumnezeieştile Scripturi. După acestea cîntă cu înţelegere «Ceasurile» obişnuite, alcătuite cu multă înţelepciune de către Părinţii Bisericii, stăruind în ferirea sufletului de nelucrare, care este învăţătoarea a toată răutatea. Depărtează,

107. E o Utrenie întreruptă din loc în loc de adunarea minţii şi de rugăciunea lui Iisus. Poate că şi de aceea se numeşte Utrenia şi «Priveghere», avînd să fie mereu întreruptă de răstimpuri închinate luării aminte. Utrenia o făcea isihastul în chilie, după miezul nopţii, dată fiind depărtarea chiliei lui de biserică.

odată cu patimile, şi prilejurile lor, chiar dacă unele par mici şi nevătămătoare.

28. *Despre ferirea de nelucrare şi despre trebuinţa ca cel ce se linişteşte să păzească toată predania bisericească.*

Zice Sfîntul Isaac: «Păziţi-vă, iubiţilor, de nelucrare, fiindcă în ea se ascunde moartea sigură. Căci fără ea nu e cu putinţă să se cadă în mîinile celor ce se străduiesc să robească pe monah. Nu pentru psalmi ne va judeca Dumnezeu în ziua aceea, nici pentru pregetarea în rugăciune. Ci pentru că părăsirea acestora dă putinţă de intrare demonilor. Iar cînd vor găsi loc şi vor intra şi vor închide uşile ochilor noştri [108], ne vor copleşi cu tirania şi necurăţia lor; căci ei stăpînesc, după hotărîrea dumnezeiască, pe slujitorii lor, cu cea mai cumplită răzbunare. Şi aşa ajungem robi lor, datorită nesocotirii lucrurilor mici, de care ni se cere să ne îngrijim pentru Hristos, cum s-a scris de către cei prea înţelepţi: «Cel ce nu supune voia sa voii lui Hristos, va fi supus vrăjmaşului său». Deci, aceste lucruri, care se par mici [109], să le socoteşti ca nişte ziduri faţă de cei ce ne iau pe noi în robie. De aceea, cu înţelepciune s-a rînduit de către cei ce ţin rînduiala Bisericii, să se împlinească acestea înăuntru chiliei, pentru păzirea vieţii noastre în duhul descoperirii (revelaţiei). Pentru aceea, pe nedrept e socotită mică nesocotirea lor de către cei neînţelepţi, care nu se gîndesc la paguba pricinuită de aceasta. Sînt oameni care îşi fac

108. Vor închide uşile ochilor sufleteşti ca să nu vadă cele bune, să nu vadă pe Dumnezeu în inimă; vor închide pe om în el însuşi şi în plăcerile lui, făcîndu-l orb faţă de ceea ce e dincolo de această îngustime.

109. Citirea psalmilor şi rostirea rugăciunilor sînt socotite de unii lucruri mici, declarînd că importantă este unirea cu Dumnezeu şi desăvîrşirea prin ea. Dar aceste lucuri mici prilejuiesc pe cele mari, pentru că în lipsa lor putem fi luaţi în stăpînire de demoni.

şi începutul şi continuarea drumului într-o libertate neînfrînată, care este maica patimilor. De aceea, e mai bine să ne silim să nu nesocotim cele mici, decît să dăm loc păcatului prin lărgimea ce ne-o dăm. Căci sfîrşitul acestei libertăţi necuvenite este o robie cumplită»[110].

Şi iarăşi: «O, ce dulci sînt prilejurile patimilor! Uneori poate cineva să taie patimile şi se linişteşte prin îndepărtarea lor şi se bucură de încetarea lor. Dar pricinile lor nu le poate îndepărta. De aceea, sîntem ispitiţi chiar fără să vrem. Şi ne întristăm de patimi, dar ne place să rămînă în noi pricinile lor. Nu dorim patimile, dar primim cu plăcere prilejurile care le pricinuiesc în noi[111]. De aceea, cele din urmă se fac pricini ale celor dintîi prin lucrarea lor. Căci, cel ce iubeşte prilejurile patimilor se supune şi se face rob, fără să vrea, patimilor. Cel ce urăşte păcatele sale, se opreşte de la ele şi cel ce le mărturiseşte va dobîndi iertare. Dar e cu neputinţă cuiva să părăsească deprinderea păcatului înainte de a fi dobîndit duşmănia faţă de el, şi de a obţine iertare înainte de mărturisirea păcatelor. Căci cea dintîi (duşmănia faţă de păcat) este pricina adevăratei smerenii, iar cea de a doua (mărturisirea) este pricina străpungerii ce se naşte în inimă, din ruşine»[112].

---

110. *Op. cit.*, Cuv. 42, p. 174—175. Libertatea ce o dă patima e aparentă; ea se dovedeşte în scurtă vreme cumplită robie. Beţia, desfrînarea, lenea, se prezintă la început ca manifestări de libertate. Dar curînd, crescînd puterea lor, ele se dovedesc monştri care ne înlănţuiesc şi ne duc la slujirea lor fără să ne putem opune.

111. Ne întristăm cînd patimile ne-au robit, dar ne place să gustăm la început puţin din ele. Socotim că aceste gustări nu ne vor duce la patimi. Adică ne bucurăm de prilejurile patimilor. Dar aceasta înseamnă că şi pricinile patimilor rămîn în noi şi le iubim. Rămîn ca nişte rădăcini, care îndată ce sînt puţin udate, înverzesc cu repeziciune. De aceea efortul de mortificare al lor sau de păzire de ele trebuie să continue toată viaţa.

112. *Op. cit.*, Cuv. 55, p. 218. Mărturisirea păcatelor e pe de o parte o biruire a ruşinii pentru ele, pe de alta o adîncire a sentimentului de

Şi iarăşi: «Nu este alt păcat neiertat decît cel pentru care nu se face pocăinţă» [113].

Dar despre acestea, ajunge. Iar tu, după cîntarea «Ceasurilor» amintite, mănîncă, ţinînd şi în timpul mîncării rugăciunea, ca făcînd aşa, să ajungi, prin puterea harului, la deprinderea de a te ruga neîncetat [114]. Dar cuvîntul despre hrana care susţine trupul, prin înţelepciunea negrăită a Făcătorului, să mai fie aşteptat puţin. Să dăm rînd mai întîi cuvîntului despre hrana care susţine şi dă viaţă sufletului. Aceasta este, potrivit Sfinţilor, sfinţita şi îndumnezeitoarea rugăciune. Şi e foarte cuvenit să facem aşa, deoarece şi sufletul e mai de preţ decît trupul.

29. *Tot despre rugăciune şi despre trebuinţa de a ne ruga totdeauna.*

Precum trupul acesta al nostru, în lipsa sufletului e mort şi rău mirositor, la fel şi sufletul, care nu se mişcă

ruşine, fapt care produce străpungerea sau zdrobirea inimii. Căci mărturisirea nu e o biruire a ruşinii prin nesimţire, ci prin scîrba de păcat şi prin teama de pedeapsa veşnică pentru el. În mărturisire are loc o ruşine culminantă pentru păcat şi bărbăţia care o biruieşte. E bărbăţia ostaşului în toiul luptei, superioară celei dinainte de luptă. Duhovnicul ajută la amîndouă. Numai aşa mărturisirea e un eveniment duhovnicesc de adîncă zguduire şi un început de viaţă nouă. Altfel devine un act nesimţit, formal, care nu răscoleşte fiinţa şi nu ajută la înnoirea vieţii. Cu această străpungere de inimă s-au pocăit şi cei ce au devenit creştini în ziua Cincizecimii (Fapte 2,37-38).

113. *Op. cit.*, Cuv. 30, p. 121.

114. Poate că fapte bune singulare se pot săvîrşi şi numai prin efortul omului. Dar deprinderea de a le săvîrşi, prin stăruirea neîncetată în ele, şi de a nu alterna faptele bune cu cele rele, nu o poate dobîndi cineva decît cu ajutorul harului. Altfel poate face din cînd în cînd cîte un bine, din plictiseala monotoniei pe care o produc faptele rele. De aceea şi păgînii fac uneori bine; dar nu pot face numai bine. Deprindeperea, cîştigată prin stăruinţă, implică o putere deosebită a duhului omului, putere mai presus de fire. Şi mai ales deprinderea rugăciunii neîncetate.

prin rugăciune este mort şi nenorocit şi rău mirositor. Căci trebuie să socotim lipsirea lui de rugăciune mai amară decît orice moarte, cum bine ne învață marele Daniil proorocul, care voia mai bine să moară decît să fie lipsit, fie şi măcar o clipă, de rugăciune (Dan. 6, 10 urm.; 10). La fel ne învață dumnezeiescul Gură de Aur: «Tot cel ce se roagă, vorbeşte cu Dumnezeu. Şi cine nu ştie ce mare lucru este ca, om fiind, să stai de vorbă cu Dumnezeu? Dar nimenea nu poate să înfățişeze această cinste prin cuvînt. Căci această cinste întrece chiar şi măreția îngerilor»[115]. Şi iarăşi: «Rugăciunea e o lucrare comună a îngerilor şi a oamenilor şi, în privința rugăciunii, nimic nu desparte o fire de alta. Ea te desparte de animale, ea te uneşte cu îngerii. Prin ea se ridică cineva repede la petrecerea, la viața şi traiul acelora, la cinstea, la noblețea, la înțelepciunea şi înțelegerea lor, silindu-se să-şi petreacă toată viața în rugăciuni şi în slujirea (închinarea) adusă lui Dumnezeu»[116]. Şi iarăşi: «Cînd vede diavolul sufletul îngrădit în virtuți, nu îndrăzneşte să se apropie, temîndu-se de tăria şi de puterea pe care i-o dau rugăciunile, hrănind sufletul mai bine decît hrănesc mîncările trupul»[117]. Şi iarăşi: «Rugăciunile sînt nervii sufletului. Căci precum trupul e susținut laolaltă prin nervi şi prin ei se mişcă în chip unitar, persistă şi îşi menține tăria, iar dacă îi taie cineva pe aceştia, desface toată armonia trupului, tot aşa sufletele se armonizează şi se susțin laolaltă prin rugăciuni, şi prin ele străbat cu uşurință dru-

115. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre rugăciune*, II; PG 50, 779.

116. *Ibid.* col. 779—780.

117. *Ibid.* col. 780. Rugăciunea hrăneşte sufletul, pentru că aduce puterea lui Dumnezeu în el, pentru că prin dialogul cu Dumnezeu i se comunică sufletului puterea şi viața Lui. Dacă ar fi o simplă lucrare a omului, ea n-ar putea hrăni sufletul cu ceva ce nu e în el însuşi. În general omul nu se poate înnoi prin el însuşi. Căci dacă ființa lui e rea, de unde să scoată din ea o putere prin care să biruiască această slăbiciune?

mul evlaviei [118]. Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și cînd ai scoate peștele din apă. Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu, prin rugăciune» [119].

Și iarăși: «Rugăciunea și cererea fac pe oameni biserici ale lui Dumnezeu; și, precum aurul și pietrele scumpe și marmora fac casele împăraților, așa rugăciunea face pe oameni biserici ale lui Hristos. Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii, decît că zidește biserici lui Dumnezeu? Și Acela pe care nu-L încap cerurile, intră în sufletul viu prin rugăciuni» [120]. Și iarăși: «Ar putea vedea cineva puterea rugăciunii Sfinților și în aceea că Pavel care alerga prin toată lumea ca un înaripat, locuia în închisori, suferea biciuiri, purta lanțuri, trăia plin de sînge și în primejdii, scula morți, vindeca boale, nu se bizuia pe nici una din acestea în mîntuirea oamenilor, ci-și împrejmuia sufletul cu rugăciuni; și, după ce săvîrșea aceste semne și învia morți, alerga la rugăciune, ca un atlet spre cununa din stadion. Căci rugăciunea pricinuiește și învierea morților și toate celelalte. Pentru că puterea ce o are asupra pomilor apa, aceea o au asupra vieții rugăciunile Sfinților» [121].

---

118. Un medic german mi-a declarat că astenia nervoasă, atît de răspîndită în zilele noastre, își are leacul și în cruce, adică în înțelegerea rostului superior al greutăților vieții și în răbdarea lor folositoare pentru creșterea duhovnicească a omului. În orice caz rugăciunea, întărind cu putere dumnezeiască sufletul, aduce întărire și nervilor trupului. Ea aduce liniște și, prin aceasta, potolește agitația care se prelungește și în nervi.

119. *Op. cit.*, col. 781.

120. *Op. cit.*, col. 783. Rugăciunea face pe om biserică a lui Dumnezeu, dar și preot al Lui. Căci și Hristos însuși se află în sufletul care se roagă împreună cu Sfîntul Duh, care se roagă cu suspine negrăite în noi, sau se întipărește în eul nostru în rugăciune. Pentru că biserica nu e numai locul unde se roagă omul, ci și locul unde se află Hristos.

121. *Op. cit.*, loc. cit. Rugăciunea e mai tare ca toate. Pentru că în ea e Dumnezeu, sau în ea omul e plin de Dumnezeu.

Şi iarăşi: «Rugăciunea e prilejul mîntuirii, pricinuitoarea nemuririi, zidul nesurpat al Bisericii, adăpostul nejefuit, înfricoşător demonilor, mîntuitor nouă, binecredincioşilor»[122]. Şi: «Precum toate bogăţiile urmează unei împărătese care intră într-o cetate, aşa toate virtuţile intră împreună cu rugăciunea care intră într-un suflet»[123]. Apoi iarăşi: «Ceea ce este temelia pentru casă, aceea este rugăciunea pentru suflet. Trebuie să o fixăm întîi pe aceasta ca o bază şi ca o rădăcină în suflet şi apoi să zidim cu sîrguinţă pe ea, cumpătarea şi grija de săraci şi toate legile lui Hristos»[124]. «Rugăciunea sîrguincioasă este lumina minţii şi a sufletului, lumină nestinsă şi neîncetată[125]. De aceea, cel viclean aruncă zeci de mii de grămezi de gînduri învălmăşite în minţile noastre. Şi cele ce niciodată nu le-am gîndit, acestea le adună în vremea rugăciunii şi le varsă în sufletul nostru»[126]. «Mare armă este rugăciunea, mare asigurare»[127].

122. *Op. cit.*, col. 784.

123. *Op. cit.*, col. 786.

124. *Op. cit.*, loc. cit. Rugăciunea e fundament al sufletului, pentru că în ea e Hristos, ipostasul firii omeneşti în general, deci şi al firii noastre. Orizontalitatea slujirii oamenilor creşte din verticalitatea unirii cu Hristos, sau din adîncimea care prin noi ajunge mai departe de noi, în Dumnezeu. Din acel izvor de adîncime infinită ies puterile slujirii oamenilor, aşa cum apa care adapă cîmpiile iese din adîncul pămîntului.

125. Rugăciunea răsare din evidenţa şi simţirea prezenţei lui Dumnezeu şi întăreşte această evidenţă şi simţire. Iar Dumnezeu dă un sens tuturor. Prin El ştim pentru ce trăim: pentru desăvîrşirea noastră din El prin iubirea faţă de toţi oamenii, văzuţi şi ei, ca şi noi, în lumina valorii eterne a fiecărui om, lumină pe care ne-a arătat-o Fiul lui Dumnezeu, făcîndu-se om pentru vecii vecilor.

126. *Op. cit.*, loc. cit. Cu cît voim să strîngem mintea mai mult într-un singur gînd esenţial al rugăciunii, cu atît pornirea ei contrară încearcă să se împotrivească, împrăştiindu-se în tot felul de gînduri mărunte. Iar cel rău o stimulează în aceasta. Căci tot ce se petrece în noi, nu provine numai din noi, ci şi din înrîuriri mai puternice decît noi.

127. *Op. cit.*, loc cit.

Iar de Dumnezeu cuvîntătorul (Teologul) zice: «Să-ți fie pomenirea lui Dumnezeu mai neîntreruptă decît respirația»[128]. Și iarăși: «Cugetă la Dumnezeu mai neîntrerupt decît respiri»[129].

Sfîntul Isaac zice, la rîndul său: «Fără rugăciunea neîncetată nu te poți apropia de Dumnezeu»[130]. Și: «A da minții, după osteneala rugăciunii, o altă grijă, înseamnă a pricinui împrăștierea cugetării»[131]. Și: «Orice rugăciune, în care trupul nu se obosește și inima nu se întristează, trebuie socotită un făt lepădat pentru că acea rugăciune e fără suflet»[132]. Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Rugăciunea este, după ființa ei, apropierea și unirea omului cu Dumnezeu; iar după lucrare, rugăciunea este putere susținătoare a lumii, împăcare cu Dumnezeu, maica lacrimilor și totodată fiica lor, ispășirea păcatelor, punte împotriva ispitelor, peretele din mijloc împotriva necazurilor, zdrobirea războaielor, lucrarea îngerilor, hrana tuturor cetelor netrupești, veselia viitoare, lucrarea fără margini, izvorul virtuților, pricinuitoarea darurilor (harismelor), propășirea nevăzută, hrana sufletului, luminarea minții, securea care taie deznădejdea, dovedirea nădejdii, scăpare de întristare, bogăția monahilor, comoara sihaștrilor, micșorarea mîniei, oglinda înaintării, arătarea măsurilor, darea pe față a stării ajunse, descoperirea celor viitoare, semnul măririi. Rugăciunea este judecătoare celui ce se roagă, judecata și scaunul de judecată a lui Hristos înainte de scaunul judecății viitoa-

---

128. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. XXVII*, 4; PG 36, col. 16 B.

129. Idem, loc. cit.

130. Neidentificat.

131. Neidentificat.

132. Neidentificat. Tema aceasta a fost dezvoltată de Sf. Grigorie Palama împotriva lui Varlaam, în Cuv. II din Triada I și II pentru isihaști (vezi *Filoc. rom.* vol. VII). Față de Varlaam care spunea că omul trebuie să fie comod, ca să poată medita nestingherit, Sf. Grigorie Palama spunea că numai trupul care simte neputința, strigă cu toată puterea către Dumnezeu.

re»[133]. Şi iarăşi: «Rugăciunea nu e nimic altceva decît înstrăinarea de lumea văzută şi nevăzută»[134].

Iar Sfîntul Nil zice: «De voieşti să te rogi, leapădă-te de toate, ca să moşteneşti totul»[135]. Şi iarăşi: «Rugăciunea este urcuşul minţii la Dumnezeu»[136]. Şi iarăşi: «Rugăciunea este vorbirea minţii cu Dumnezeu»[137]. Şi apoi: «Precum pîinea este hrană trupului şi virtutea sufletului, aşa e rugăciunea duhovnicească hrana minţii»[138].

Atît despre acestea. Dar e timpul potrivit acum să vorbim pe scurt şi despre hrana trupească, adică despre greutatea, cantitatea şi calitatea ei.

30. *Despre hrana trupească; cum trebuie să se hrănească cel ce se linişteşte.*

S-a scris: «Fiul omului, mănîncă cu cîntarul pîinea ta şi bea cu măsură apa ta» (Iez. 4, 10—11), în aşa fel ca

133. *Scara* XXVIII; PG 88, 1129 A-B. Fiecare din aceste caracterizări ar descoperi, dacă ar fi explicată, însemnate stări şi trepte duhovniceşti de mare subţirime. În rugăciune se arată şi se trăiesc cele viitoare. Ea deschide orizontul nesfîrşitelor perspective de viaţă; ea face străvezii măsurile la care ajunge un om; ea e judecata ce şi-o face cel ce se roagă, în faţa lui Dumnezeu, pentru că în ea se arată şi Hristos şezînd pe scaunul de judecată. Ea e trăirea anticipată a vieţii viitoare.

134. *Scara* XXVIII; PG 88, 1133 C. E înstrăinarea de legătura ispititoare cu lumea şi de puterile nevăzute ale întunericului, îndemnătoare la rău.

135. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*, 37; PG 79; 1176 A. *Filoc. rom.* vol. I p. 79. Numai cînd eşti liber de toate, eşti stăpîn peste toate, adică le ai pe toate prin iubire şi prin înţelegere. Dar mai ales le ai în Dumnezeu în care sînt toate. Le ai în Dumnezeu, fiind unit cu El prin rugăciune. Orice lucru de care ne legăm cu pasiune, ne îngustează vederea şi puterea de îmbrăţişare a tuturor. Această îngustare produce şi ideile definite, cunoscute teoretic; chiar ideile unei cunoştinţe teoretice despre Dumnezeu şi despre cele privitoare la mîntuire. Unde nu e rugăciune e, de aceea, împotrivire în idei şi dezbinare.

136. Idem, *op. cit.* 36; PG cit. 1173 D. *Filoc. rom.* vol. I, p. 79.

137. Idem, *op. cit.*, 3; PG cit., col. 1168 C. *Filoc. rom.* vol. I, p. 75.

138. Idem, *op. cit.*, 101; PG cit., col 1189 B. *Filoc. rom.* vol. I, p. 87.

cel ce se nevoieşte după Dumnezeu să poată trăi din acestea. Căci: «dacă nu dai, cum s-a zis, sînge, nu vei lua Duh»[139]. Dar zice şi marele Pavel: «Îmi asupresc trupul meu şi îl robesc pe el, ca nu cumva altora binevestind, să mă fac eu însumi necercat» (1 Cor. 9, 27). La fel, profetul David: «Genunchii mei s-au slăbit de post şi trupul meu s-a schimbat din pricina untului de lemn» (Ps. 108, 23). Dar şi de Dumnezeu Cuvîntătorul (Teologul) zice: «Prin nimic nu se slujeşte Dumnezeu atît de mult ca prin neplăcuta pătimire; şi lacrimile pun în mişcare iubirea Lui de oameni»[140]. Şi Sfîntul Isaac zice: «Precum o mamă se îngrijeşte de copil, aşa se îngrijeşte Hristos de un trup care suferă şi e totdeauna aproape de un astfel de trup»[141]. Şi iarăşi: «În stomacul plin nu se află cunoştinţa tainelor lui Dumnezeu»[142]. Şi: «Precum cei ce seamănă cu lacrimi vor secera snopii veseliei (Ps. 125, 6), aşa pătimirii neplăcute îi urmează bucuria»[143]. Şi: «Fericit cel ce se opreşte de la toată dulcea pătimire, care-l desparte de Cel ce l-a zidit»[144]. Şi iarăşi: «De

139. Avva Dorotei, *Învăţături*, cap. 10; PG 88, 1724 D. *Pateric*, Longin 5; PG 65, 277 D.

140. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. XXIV, Pentru cinstirea Sfîntului Ciprian* XI; PG 35, 1182 B. Dumnezeu se cinsteşte prin răbdarea greutăţilor, pentru că cel ce face aceasta arată prin credinţa sa că mai presus de toate ale lumii e Dumnezeu.

141. *Op. cit.*, Cuv. 56, p. 223: «Precum un tată se îngrijeşte de un copil, aşa şi Hristos se ingrijeşte de un trup care suferă pentru El şi este aproape de trupul Lui totdeauna». Trupul celui ce suferă pentru Hristos, e trupul lui Hristos însuşi.

142. *Op. cit.* Cuv cit., p. 223: «În trupul iubitor de plăceri nu locuieşte cunoştinţa lui Dumnezeu».

143. Neidentificat.

144. Neidentificat. Părinţii opun «reaua pătimire» (κακοπάθεια), sau pătimirea dureroasă, «dulcii pătimiri», sau pasiunilor de plăcere. Crucea este o rea pătimire. Ea face străveziu pe Dumnezeu pentru că îl dezlipeşte pe om de cele ale lumii. Dulcea pătimire îl desparte de Dumnezeu, pentru că îl leagă de lume, prin plăcerile ce le oferă aceasta trupului.

multe ori, fiind ispitit prin cele de-a dreapta și prin cele de-a stînga[145] și probîndu-mă pe mine însumi adeseori în aceste două chipuri și primind răni nenumărate de la vrăjmașul, dar învrednicindu-mă și de mari ajutoare în ascuns, mi-am cîștigat mie experiență din îndelungatul timp al anilor și, din cercarea și harul lui Dumnezeu, am învățat acestea: că temelia tuturor bunătăților și slobozirea sufletului din robia vrăjmașului și calea care duce la lumină și la viață constă în aceste două moduri: în a te aduna pe tine într-un singur loc și a posti totdeauna, adică a te canoni (disciplina) pe tine prin înfrînarea stomacului în chip înțelept și cuminte, prin ședere nemișcată și prin neîncetata gîndire la Dumnezeu. Căci din aceasta vine supunerea simțurilor, din aceasta vegherea; prin aceasta se îmblînzesc patimile ce se mișcă în trup; din aceasta, blîndețea gîndurilor; din aceasta, mișcările luminoase ale cugetării; din aceasta, sîrguința pentru dumnezeieștile fapte ale virtuții; din aceasta, înțelesurile înalte și subțiri; din aceásta, lacrimile fără măsură ce se nasc în tot timpul și amintirea morții; din aceasta, înțelepciunea curată, străină cu desăvîrșire de orice nălucire care ispitește cugetarea; din aceasta, pătrunderea și ascuțimea cunoștinței celor de departe; din aceasta, înțelesurile tainice mai adînci, pe care înțelegerea le vede cuprinse în cuvintele dumnezeiești, mișcările mai lăuntrice ce se nasc în suflet și felurimea și deosebirea duhurilor deosebite de puterile Sfinților și vederile adevărate care sînt străine de nălucirile deșarte; din aceasta, frica de căile și cărările din oceanul cugetării[146]; din

145. Omul poate fi ispitit prin cele lumești și prin cele rele, dar și prin virtuțile dobîndite care-l pot face să se mîndrească; la fel și prin plăceri și prin dureri, care-l pot face cîrtitor.

146. Cugetarea poate duce pe om pe nenumărate căi, la nenumărate păreri și hotărîri, unele mîntuitoare, altele pierzătoare. E un ocean nesfîrșit de posibilități date omului spre alegere. Dar prin frica de pierderea sufletului se pot evita cărările care duc la naufragiu în adîncul ocea-

aceasta, flacăra rîvnei care biruieşte toată primejdia şi străbate prin toată frica; din aceasta, căldura care dispreţuieşte toată pofta şi o nimiceşte pe aceasta din cuget [147] şi produce uitarea oricărei amintiri a celor trecătoare împreună cu a altora. Şi ca să spunem pe scurt, din aceasta vine libertatea omului adevărat [148] şi bucuria sufletului şi învierea şi odihna cu Hristos în Împărăţia cerurilor [149].

Iar dacă cineva va nesocoti aceste două (adunarea într-un loc şi postirea neîncetată), să ştie că va fi păgubit nu numai de toate cele dinainte, ci va zdruncina şi temelia tuturor virtuţilor prin dispreţuirea acestor două virtuţi. Şi, precum acestea sînt în suflet începutul şi capătul lucrării dumnezeieşti şi uşa şi calea spre Hristos, de le va ţine pe ele şi va rămîne în ele, aşa şi de va ieşi şi va sări din ele, va ajunge în cele două protivnice lor, adică va umbla din loc în loc cu trupul şi se va lăcomi în chip necuvenit, şi cele asemenea» [150].

Şi în alt loc: «Cei ce sînt la început trîndavi şi moleşiţi se sperie şi se tulbură nu numai de nevoinţele acestea şi de altele asemenea, ci şi de sunetul frunzelor pomilor şi sînt doborîţi chiar şi de cea mai mică slăbiciune şi se întorc la cele dinapoi. Iar cei adevăraţi şi cercaţi nu mănîncă să se sature nici legume verzi şi, hrănindu-se cu rădăcini de plante uscate, nu voiesc să guste ceva înainte de ceasul rînduit chiar dacă trebuie să stea, din pricina

---

nului. Corăbierii şi cîrmacii de bărci ştiu că în vreme de furtună trebuie aleasă numai o anumită cale, ca să nu fie înghiţiţi de valuri.

147. Căldura entuziasmului curat pentru cele bune copleşeşte şi nimiceşte căldura interioară a poftei trupeşti, sau a mîniei, sau a ambiţiei.

148. Libertatea adevărată e libertatea de patimi. Ea este însuşirea omului adevărat şi tare. Pînă ce omul mai e robit unor patimi inferioare, el are încă ceva din animalul care se mişcă sub puterea instinctelor.

149. «Odihna» de muncirea patimilor şi a grijilor. Ea e unită cu libertatea.

150. Sf. Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 26, p. 109—110.

slăbiciunii și a neputinței, culcați pe jos, cu ochii împăienjeniți de marea sleire a trupului. Ba chiar dacă s-ar apropia prin acestea în chip necesar de ieșirea din trup, nici atunci nu se lasă să fie biruiți și să cadă, datorită voinței lor întărite. Căci voiesc și doresc să-și silească firea lor pentru dragostea lui Dumnezeu [151]. Și se hotărăsc mai bine să se ostenească pentru virtute decît să păstreze viața vremelnică și toată odihna ce-o poate da ea. Iar cînd vin asupra lor ispitele, mai degrabă se bucură că se desăvîrșesc în ele, sau se fac desăvîrșiți. Și nici în durerile chinuitoare ce trebuie să le rabde în ele, nu șovăie în dragostea de Dumnezeu, ci pînă încetează din viață sînt stăpîniți de dorul să rabde cu bărbăție ispitele și nu se dau înapoi, pentru că în ele se fac desăvîrșiți» [152].

Urmînd, așadar, și noi acestora și ascultînd de cel ce poruncește: «Umblă pe calea împărătească și nu te abate la dreapta sau la stînga» (Prov. 4, 27), îți dăm ție și un chip și o regulă a căii de mijloc. Ea se înfățișează precum urmează.

31. *Cum trebuie să se hrănească cel ce se nevoiește, lunea, miercurea și vinerea.*

În aceste trei zile ale săptămînii, adică luni, miercuri și vineri postește pînă la ceasul al nouălea [153], adică mănîncă o dată pe zi, împărtășindu-te de șase uncii de

151. Crucea e pentru ei numai un prilej de a face dovada tăriei sufletești a duhului lor. Prin această tărie, în care e prezentă și puterea lui Dumnezeu, ei trec la viață și apoi la sfîrșitul lumii și la înviere. Nici apropierea morții nu slăbește dragostea lor de Hristos (Rom. 8, 35; Evr. 11,33), deci credința în El, ca să calce voia Lui. Conștiința legăturii cu Hristos e mai tare decît frica și durerea morții.

152. Idem, *Op. cit.*, Cuv. 54, p. 217. Crucea are putere desăvîrșitoare; nu e numai un mijloc de satisfacere juridică a lui Hristos, pentru jignirea ce I s-a adus, sau de ispășire.

153. Ora 3 după amiază.

pîine[154]. Ia și din mîncări uscate cît ai nevoie, dar cu cumpătare. Apă, dacă voiești, pînă la 3 sau 4 pahare. Urmează canonul 69 apostolic care rînduiește: «Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau citeț, sau cîntăreț nu postește în sfînta Patruzecime (Păresimi) a Paștilor, sau miercurea și vinerea, să se caterisească, în afară de cazul că ar fi împiedicat de boala trupească. Iar de e mirean, să se excomunice (să se afurisească)». Iar pentru luni s-a rînduit după aceea de Sfinții Părinți.

32. *Cum trebuie să se hrănească marțea și joia.*

În aceste două zile, adică marțea și joia, mănîncă de două ori pe zi. La prînz, ia șase uncii de pîine, ceva fiert și ceva din mîncările uscate, cu cumpătare. Ia și vin amestecat cu apă pînă la 3 sau 4 pahare, dacă ai nevoie. Iar seara, ia trei uncii de pîine și ceva din mîncările uscate, sau niscai fructe și vin amestecat cu apă un pahar, sau cel mult două, dacă ai sete mare. Căci foarte mult ajută setea și lacrimilor, dacă e însoțită de priveghere, cum zice Sfîntul Ioan Scărarul: «Setea și priveghere au zdrobit inima; iar din inimă zdrobită au țîșnit lacrimile»[155]. Iar Sfîntul Isaac zice: «Însetează pentru Dumnezeu, ca să te umpli de dragostea Lui»[156].

Iar dacă în aceste două zile alegi, mai bine, o singură mîncare, foarte bine faci. Pentru că întîiul izvor și maica și rădăcina și temelia tuturor bunătăților (virtuților), este postul și înfrînarea. Căci zice și unul din cei din afară: «Alege viața cea mai bună. Iar obișnuința o va face dulce». Dar și Marele Vasile zice: «Unde e hotărîrea voinței, nimic n-o împiedică». Iar un altul dintre purtă-

154. O uncie este egală cu 27 grame, conform art. *Uncia* în «*Dictionnaire des antiquités*», edițiile IX—X, Paris.

155. *Scara* IV; PG 88, 796 B.

156. Neidentificat.

torii de Dumnezeu zice: «Începutul rodirii e floarea; și începutul făptuirii (spre desăvîrșire) e înfrînarea»[157].

Dar toate acestea și cele asemenea acestora vor părea unora grele, ba poate și cu neputință. Însă cel ce ține seama de rodirea ce se ivește din acestea și are în vedere ce strălucire obișnuiesc să pricinuiască acestea, le va socoti ușoare și, cu ajutorul Domnului nostru Iisus Hristos și prin stăruința proprie, după putere, le va vesti ca ușoare și prin cuvinte și prin fapte și le va pecetlui puterea prin acestea. Căci zice Sfîntul Isaac: «Pîinea puțină de la o masă curată curăță sufletul celui ce o mănîncă liber de toată patima»[158]. Și: «Ia-ți doctoria vieții de la masa celor ce postesc și priveghează și se ostenesc în Domnul și trezește sufletul tău din moarte. Căci Cel iubit se odihnește în mijlocul lor, sfințind mîncările, și preface amarul neplăcut din ele în dulceața Sa negrăită. Slujitorii duhovnicești și cerești ai Lui îi umbresc pe ei și sfintele lor mîncări»[159]. Și: «Mireasma celui ce postește e atotdulce și întîlnirea cu el veselește inimile celor ce au darul deosebirii; și viețuirea celui înfrînat este plăcută lui Dumnezeu»[160].

33. *Cum trebuie să se hrănească sîmbăta; și despre priveghere; și ce trebuie să se mănînce în acest timp.*

În fiecare sîmbătă, afară de Sîmbăta cea Mare, trebuie să mănînci, precum s-a rînduit pentru marțea și joia prin hotărîrea sfintelor canoane, pentru că trebuie să priveghezi în noaptea spre duminicile anului, afară de săptămîna brînzei și afară de cazul că nu trebuie să faci

157. Sf. Nil, *Cuvînt către Eulogie, Despre patimi și despre virtuțile ce li se împotrivesc*; PG 79, 1145.

158. *Op. cit.*, cap. 43, p. 181.

159. *Loc. cit.* Îngerii iubesc pe cei ce mănîncă cu înfrînare mîncările lor, căci îi umplu cu simțirea lor curată. Dar ei sînt de față, pentru că Domnul însuși e de față.

160. *Op. cit.* cap. 43, p. 181.

priveghere peste săptămînă pentru marile sărbători domneşti sau ale sfinţilor celor mai mari. Căci în cazul acesta, făcînd privegherea aceea, o laşi pe cea spre duminică. Totuşi, fie că-i aşa, fie altfel, mănîncă, sîmbetele, de două ori. Căci e de folos să te forţezi în săvîrşirea privegherii de noapte. De aceea şi după privegherea ce trebuie să o faci pentru o sărbătoare domnească ce cade în mijlocul săptămînii, e de foarte mare folos să o faci şi pe cea spre duminică, căci mare cîştig îţi va urma din aceasta foarte curînd. Mai bine zis «îţi va răsări, cum s-a zis, lumina de dimineaţă şi veşmintele tale se vor umple repede de strălucire» (Is. 63, 8). Căci zice şi Sfîntul Isaac: «Începutul fiecărei lupte cu păcatul şi cu pofta este osteneala privegherii şi a postului, dar mai ales pentru cei ce luptă cu păcatul din lăuntrul lor. Din acestea se vede semnul urii împotriva păcatului şi a poftei la cei ce poartă cu ele războiul acesta nevăzut. Căci aproape toate atacurile patimilor încep să se micşoreze prin post. Iar după post, mare ajutor în această luptă aduce privegherea. Cel ce în toată viaţa lui iubeşte însoţirea cu această pereche, se face prietenul cumpătării. Dimpotrivă, mîngîierea stomacului e începutul tuturor relelor, iar moleşeala somnului e cea care aprinde pofta trupului. Astfel, calea Domnului cea sfîntă şi temelia a toată virtutea este postul şi privegherea şi trezvia, în slujirea lui Dumnezeu» [161]. Şi iarăşi: «În sufletul ce scînteiază de pomenirea deasă a lui Dumnezeu şi de privegherea neadormită, noaptea şi ziua, Domnul clădeşte spre întărirea acelui suflet norul ce-l umbreşte ziua şi lumina focului ca să-i lumineze noaptea (cf. Ieş. 13, 21—22); şi din lăuntrul întunericului va străluci lumina» [161 b]. Şi iarăşi: «Alege-ţi

161. *Op. cit.* cap. 85, p. 334.

161 b. *Op. cit., cap. 56, p.* 222. Pomenirile lui Dumnezeu sînt tot atîtea scîntei luminoase ale conştiinţei de sine în faţa lui Dumnezeu care luminează sufletul. În timpul acesta dinăuntru întunericului străluceşte lumina lui Dumnezeu, cum strălucea lui Moise pe Sinai.

ție, ca lucrare plină de desfătare, privegherea neîncetată în timpul nopților, prin care au dezbrăcat toți Părinții pe omul cel vechi și s-au învrednicit de înnoirea minții. În acele ceasuri, sufletul simte viața cea fără de moarte; și în simțirea aceasta dezbracă întunericul patimilor și primește Duhul cel Sfînt»[162]. Și iarăși: «Ține lucrarea privegherii, ca să afli mîngîierea în sufletul tău»[163]; și: «Să nu socotești, omule, că în toată viețuirea monahilor este vreo lucrare mai mare ca privegherea de noapte»[164]; și: «Pe monahul ce stăruie în privegherea unită cu discernămîntul (cu deosebirea, sau cu dreapta chibzuire) a minții, să nu-l privești ca pe un purtător de trup. Căci aceasta este cu adevărat lucrare a cetei îngerești»[165]; și iarăși: «Sufletul ce se ostenește în lucrarea aceasta înțeleaptă a privegherii, va avea ochi de heruvimi, prin aceea că-i ațintit și privește la o vedere cerească»[166].

162. *Op. cit., Ep. III,* p. 364. Prin priveghere e dezbrăcat omul cel vechi, căci în ea el se cercetează în toate cutele sufletului și se scîrbește de ceea ce e rău în ele. În cursul ei, lepădînd întunericul patimilor, pătrunde în adîncul lui curat și în el întîlnește pe Dumnezeu, viața cea nouă. Pentru că această cercetare produce și o ascuțită simțire a uriteniei patimilor și o adîncă dorință după viața cea curată, pe care descoperind-o, sau restabilind-o, se umple de iubirea lui Dumnezeu. Iar în această iubire emoționantă simte că e lucrător Duhul Sfînt. În întunericul nopții cel ce priveghează se dezbracă de întunericul patimilor, legat de lucrurile văzute ale lumii și de alipirea pătimașă și deci oarbă, de ele, și se umple de lumina lui Dumnezeu care îi apare cînd nu se mai oprește la lumea sensibilă.

163. Privegherea nu e o stare nemișcată, ci o lucrare, un sondaj care pătrunde tot mai adînc în suflet și în același timp îl dezbracă de patimi și descoperă în adîncul în care se întîlnește cu Dumnezeu, mîngîierea, pe care i-o produce El.

164. *Op. cit.* Cuv. 29, p. 122.

165. *Op. cit.* Cuv. 29, p. 123. De fapt cel ce priveghează noaptea pătrunde cu cugetarea și cu înțelegerea, liniștită de orice alte griji, lumea de dincolo de cea sensibilă, unde simte pe Dumnezeu, asemenea îngerilor.

166. *Loc. cit.*

Dar aceste privegheri să le faci în rugăciuni, în cîntare şi citire, cu curăţie şi fără împrăştiere şi cu frîngere de inimă, singur sau cu o obşte iubită şi de aceeaşi vieţuire [167]. Iar după fiecare priveghere dă-ţi şi o mică mîngîiere pentru osteneala de pe urma privegherii, mîncînd şi bînd ceva. Adică mănîncă trei uncii de pîine, adăugînd ceva mîncare uscată cît îţi este de ajuns. Bea şi trei pahare de vin cu apă. Ia seama, însă, ca nu cumva în ziua în care posteşti pînă la ceasul al nouălea, avînd priveghere, să laşi postul din pricina privegherii. Trebuie şi pe aceasta să o faci, dar nici pe acela să nu-l laşi (Matei 23, 23). Căci s-a rînduit ca mîngîierea să o faci după ce s-a sfîrşit privegherea.

34. *Cum trebuie să mănînci duminicile. Şi despre alte cîteva lucruri. Pe lîngă acestea, şi despre osteneală şi smerenie.*

La fel, să mănînci şi în toate duminicile de două ori pe zi, ca şi sîmbetele. Această rînduială să o ţii fără abatere, afară de caz de boală. Tot aşa să faci şi în zilele îngăduite şi dezlegate de Sfinţii Părinţi de pe urma unui lung obicei şi a unor pricini mai noi, dumnezeieşti sau nu. În acestea nici nu mîncăm numai o singură dată, nici nu mîncăm mîncări uscate. Ci ne înfruptăm din toate cele de folos şi nepătate, şi din legume, dar cu înfrînare şi în cantitatea rînduită. Căci totdeauna cel mai bun lucru este să ne înfrînăm în toate. Dar în cazurile de boală, ne putem împărtăşi, cum am spus, fără să ne ruşinăm, din toate cele folositoare şi legiuite, care susţin trupul.

167. Privegherea nu e o simplă cercetare teoretică, ci o adîncire în fiinţa proprie şi în înţelesurile celor cîntate şi citite ca în faţa lui Dumnezeu, în duhul rugăciunii şi cu inima zdrobită de smerenie şi de conştiinţa păcătoşeniei. Numai aşa privegherea înnoieşte continuu pe om, dezbrăcîndu-l de omul vechi. Numai aşa ea e simţire şi intuire a prezenţei lui Dumnezeu.

Căci Sfinţii Părinţi au învăţat că trebuie să fim ucigători de patimi, nu ucigători de trup [168].

De asemenea, se cuvine să guşti cîte puţin din toate cîte s-au rînduit, adică din toate cîte s-au îngăduit prin făgăduinţă spre a slăvi pe Dumnezeu şi a-I mulţumi şi pentru a nu ne trufi [169]. Dar fereşte-te şi de adunarea celor de prisos. Căci «puţinătatea lucrurilor, cum spune Sfîntul Isaac, învaţă pe om, fără să vrea, înfrînarea. Deoarece cînd le avem din belşug şi le putem folosi cît vrem, nu ne putem stăpîni» [170]. Să nu iubeşti odihna trupului. Căci, tot după Cuviosul Isaac, «sufletul care iubeşte pe Dumnezeu şi-a cîştigat odihna în Dumnezeu» [171]. Alege mai curînd smerenia prin osteneală şi pătimire. Căci «osteneala şi smerenia dobîndesc pe Dumnezeu», cum scrie unul dintre sfinţi [172].

---

168. E o formulare concentrată a ceea ce trebuie să se urmărească şi să se evite prin post. Creştinismul nu e împotriva trupului zidit de Dumnezeu şi destinat învierii şi vieţii veşnice, ci împotriva patimilor care-l umplu de dezordine şi a petrecerii sufletului şi a trupului într-o existenţă lipsită de viaţă adevărată şi de lumină. Postul e tocmai în favoarea trupului, nu în defavoarea lui.

169. Toate sînt date de Dumnezeu şi, gustîndu-le, Îl slăvim şi Îi mulţumim pentru minunata lor potrivire, şi din acest punct de vedere, cu viaţa noastră. Dar dacă ne scufundăm prea mult în plăcerea produsă de ele, uităm de Dumnezeu. Trebuie să ţinem mereu cumpăna (dialectică) între gustarea lor şi detaşarea de ele. Numai aşa Îl slăvim pe Dumnezeu şi Îi mulţumim pentru ele şi Îl socotim mai presus de ele. Nu trebuie să ne plecăm prea mult nici într-o parte, nici în alta; nu trebuie nici să ne scufundăm în ele, nici să le dispreţuim, uitînd de condiţia noastră care are nevoie de ele, şi de mulţumirea ce trebuie s-o aducem lui Dumnezeu că a ţinut seama de această condiţie smerită a noastră, pentru ca prin ele să ne putem ridica la El.

170. Neaflat.

171. *Op. cit. Cuv.* 23, p. 90. Un alt paradox: nu prin odihna trupului se cîştigă odihna sufletului în Dumnezeu, ci prin durerile şi înfrînările trupului. Căci în aceste cazuri îşi caută sufletul reazim în Dumnezeu. Prin cruce se ajunge la înviere.

172. Neaflat.

35. *Cum trebuie să ne hrănim şi să vieţuim în timpul Sfintelor Păresimi şi mai ales în Patruzecimea cea Mare.*

Despre hrana şi vieţuirea din Sfintele Păresimi socotim de prisos să-ţi vorbim în amănunte şi în chip deosebit. Căci aşa cum ţi s-a rînduit mai înainte să petreci în zilele în care posteşti pînă la ceasul al nouălea, aşa se cade să se facă şi în Sfintele Păresimi, afară de sîmbete şi duminici. Mai bine zis, dacă e cu putinţă, cu şi mai multă grijă, cu şi mai multă trezvie, cu deosebire în Sfînta şi Marea Patruzecime. Căci ea e zeciuiala întregului an şi pricinuitoarea cununii nevoinţelor celor ce biruiesc în Hristos, prin ziua purtătoare de lumină a dumnezeieştii Învieri a Domnului.

36. *Despre dreapta chibzuire în deosebi, şi că lucrarea măsurată nu tinde spre slavă; despre supunere.*

Dar şi acestea şi cele apropiate acestora trebuie să le împlineşti cu o dreaptă chibzuire amănunţită, pentru armonia şi starea paşnică a fiinţei noastre îndoite. «Cu înţelepciune, zice, se zideşte casa, şi cu înţelegere se isprăveşte; cu simţire se umplu cămările de toată bogăţia scumpă şi bună» (Pilde 24, 3—4). Dar, scrie şi dumnezeiescul Talasie: «Nebogăţia şi strîmtorarea însoţite de dreapta chibzuire a raţiunii, sînt o cale împărătească. De aceea, asprimea lipsită de dreapta chibzuire sau fără judecată e nefolositoare, ca şi îngăduirea tuturor greşelilor nesocotite, fie într-o parte, fie în alta, contrară [173]. Iar Cuviosul Isaac zice: «Odihnei trupului îi urmează ieşirea din linişte şi tulburarea gîndurilor; şi lucrării nemăsurate îi urmează trîndăvia; iar trîndăviei, ieşirea din linişte. Dar această ieşire se deosebeşte de cea dintîi. Ieşirii dintîi din odihnă îi urmează războiul poftelor trupului; celei de a doua, din trîndăvie, părăsirea locului

173. Neaflat.

de liniştire şi mutarea din loc în loc. Iar lucrarea cu osteneală, ce ţine măsura, nu caută slavă. Micşorarea ei înmulţeşte plăcerea, iar lipsa de măsură, ieşirea gîndurilor »[174].

Iar Sfîntul Maxim zice: «Să nu-ţi îndrepţi toată luarea aminte spre trup, ci hotărăşte-i o nevoinţă după putere şi întoarce toată mintea spre cele dinăuntru. Căci «nevoinţa trupească la puţin foloseşte, iar binecredinciosia la toate» (1 Tim. 4, 8)[175].

Iar dacă talerul trupului atrage şi stăpîneşte şi îngreunează talerul sufletului, aplecîndu-l spre mişcări neregulate şi stricătoare de suflet — căci «trupul pofteşte împotriva Duhului şi Duhul împotriva trupului» (Gal. 5, 17) — tu,frînînd trupul cu frîul înfrînării, mortifică-l, pînă ce, chiar fără să vrea, se face uşor de purtat, se supune la ceea ce este mai bun. Aminteşte-ţi de marele Pavel care zice: «Pe cît se strică omul nostru cel din afară, pe atîta se înnoieşte cel dinăuntru zi de zi» (2 Cor. 4, 16), dar şi de Sfîntul Isaac: «Dă-te pe tine să mori întru nevoinţă şi nu trăi cu nepăsare; căci nu numai cei ce au primit moartea pentru credinţa în Hristos sînt mucenici, ci şi cei ce mor pentru păzirea poruncilor Lui»[176]. Şi tot acesta zice: «Mai bună ne este moartea în luptă (cu păcatul), decît să trăim în greşale»[177]. Şi iarăşi: «Înainte de toate, fă toate cu sfatul şi cu întrebarea Părintelui tău duhovnicesc în Domnul. Căci, astfel, cu harul

174. *Op cit. Cuv. 55*, p. 220. Dreapta chibzuinţă, care nu exagerează nici într-o nevoinţă chinuitoare, nici în tot felul de concesii, e împreunată cu modestia. Ea nu vrea să se facă arătată şi slăvită prin asprime, dar nu atrage atenţia nici prin pogorăminte. Ea nu vrea să «iasă» la vedere. Şi în general ea nu îngăduie gîndurilor să iasă din strînsoarea în care sînt ţinute. Ieşirea dintîi a gîndurilor de pe urma odihnei trupului, duce la curvie; prin ele omul îşi caută prilejul de desfrînare. Ieşirea a doua, din moleşeală, plictiseală, trîndăvie, trage pe om la vagabondaj.

175. *Capete despre dragoste* IV, 63; *Filoc. rom.* vol. II, p. 109.

176. *Op. cit. Cuv. 44*, p. 184.

177. *Op. cit. Cuv. 6*, p. 32.

lui Hristos, îţi vor părea uşor de purtat şi ca pe un drum neted şi cele grele şi protivnice» [178].

37. *Cum trebuie să străbată cel ce se nevoieşte răstimpul de după amiază pînă la apusul soarelui. Şi că trebuie să credem că împărţirea darurilor dumnezeieşti ni s-a dat după osteneala şi măsura lucrării noastre.*

După ce te-ai întărit cum se cuvine nevoitorului, potrivit dumnezeiescului Pavel, care porunceşte că nevoitorul «de la toate să se înfrîneze» (1 Cor. 9, 25), citeşte, şezînd, mai mult din scrierile despre trezvie ale Părinţilor, cît poţi. Pe urmă culcă-te un ceas, dacă zilele sînt mari. Apoi sculîndu-te, fă puţin lucru cu mîinile, ţinînd şi rugăciunea. După acestea roagă-te, cum s-a arătat înainte. Citeşte, meditează şi te sileşte să te smereşti, ca să te socoteşti mai prejos de toţi oamenii. Căci s-a spus că «cel ce se înalţă se va smeri, iar cel ce se smereşte se va înălţa» (Luca 19, 11); şi: «cel ce socoteşte că stă, să ia aminte să nu cadă» (1 Cor. 10, 12); şi: «Domnul celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har» (Iacob 4, 6); şi: «Începutul trufiei omului stă în a nu vedea pe Domnul» (Înţ. Sir. 10, 12); şi: «Cei mîndri au călcat legea foarte» (Ps. 118, 51); şi: «Nu cele înalte cugetînd, ci lăsîndu-vă duşi cu cei smeriţi» (Rom. 12, 16).

Dar şi Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Acesta este cel ce se cunoaşte pe sine cel mai bine, care nu se socoteşte pe sine nimic. Căci nimic nu-i atît de plăcut lui Dumnezeu ca a se socoti cineva pe sine cu cei din urmă» [179]. Iar Sfîntul Isaac zice: «Tainele se descoperă celor smeriţi la cuget» [180]. Şi: «Unde odrăsleşte smerenia,

178. Neaflat.

179. Sf. Ioan Gură de Aur, vezi la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Loci communes* în P.G. 91, col. 245 C. Cine se umflă pe sine nu se vede nici pe sine, nici pe Dumnezeu.

180. Isaac Sirul, *Op. cit.*, cap. 23, p. 142.

acolo izvorăşte slava lui Dumnezeu»[181]. Şi: «Părerea de sine premerge certării»[182]. Sfîntul Varsanufie zice şi el: «Dacă voieşti să te mîntuieşti cu adevărat, ascultă cu fapta. Ridică picioarele tale de la pămînt şi înalţă mintea ta la cer. Şi acolo să fie cugetarea ta noaptea şi ziua. Şi dispreţuieşte-te cu toată puterea pe care o ai. Sileşte-te să te socoteşti pe tine mai prejos de orice om. Aceasta este calea cea adevărată şi alta nu este celui ce voieşte să se mîntuiască, în Hristos, «Cel ce-l întăreşte pe el» (Fil. 4, 13). «Cel ce voieşte aceasta, să alerge ca să o ia» (1 Cor. 9, 24). «Mărturisesc aceasta înaintea lui Dumnezeu Celui Viu» (1 Tim. 5, 21), care voieşte să dăruiască viaţa veşnică fiecăruia care voieşte»[183]. Iar Scărarul zice: «N-am postit, n-am privegheat, nu m-am culcat pe jos, dar m-am smerit şi aceasta m-a mîntuit în scurtă vreme, urmărind aceasta înainte de orice altceva: să nu fiu luat în seamă»[184]. Şi iarăşi zice Sfîntul Varsanufie: «Dacă n-ai grijă de nimic, te apropii de cetate; şi de nu eşti luat în seamă de oameni, vei locui în cetate. Şi de vei fi mort pentru orice om, vei moşteni cetatea şi comorile ei»[185]. Şi: «De voieşti să te mîntuieşti, ţine să nu fii băgat în seamă şi aleargă spre ce-ţi stă în faţă»[186]. Iar după cuviosul Ioan, ucenicul acestui Sfînt, a căuta să fii nebăgat în seamă, înseamnă a nu te socoti deopotrivă cu nimeni şi a nu spune de vreo faptă bună: «Că şi eu am făcut-o».

Apoi şezînd iarăşi, roagă-te în chip curat şi neîmprăştiat pînă ce vine seara. Şi apoi cîntă vecernia obişnuită şi fă apolisul, crezînd din inimă curată că după osteneala şi durerea noastră pentru virtute şi după măsura

181. Idem, *Op. cit.*, cap. 5, p. 41.

182. *Op. cit.* cap. 75, p. 419.

183. βιβλος ψυχοφέστατος, ed. de Nicodim Aghioritul, Veneţia, 1816, p. 221. Răsp. 447.

184. *Scara* XXXI ; PG 88, 992 D1.

185. Varsanufie, *Op. cit.* p. 70 şi 19. Răsp. 38.

186. Idem, *Op. cit.* p. 149. Răsp. 269.

lucrării noastre, vom fi răsplătiţi de Dumnezeu cu cununa darurilor şi cu arătarea nevoinţelor şi cu mîngîierea Sa, cum zice dumnezeiescul psalmist: «După mulţimea durerilor mele, în inima mea, mîngîierile Tale au veselit sufletul meu» (Ps. 114, 6). Căci zice Mîntuitorul: «Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni pe voi» (Matei 11, 28). Iar marele Pavel zice şi el: «De pătimim împreună cu Hristos, ne vom şi slăvi împreună. Căci socotesc că nu sînt vrednice pătimirile veacului de acum de slava ce ni se va descoperi» (Rom. 8, 17—18). Căci zice şi înţeleptul în cele dumnezeieşti Maxim: «Precum se spune, deosebirea împărţirii bunătăţilor dumnezeieşti are drept pricină măsura credinţei fiecăruia. Căci precum credem, avem şi întărirea pornirii spre fapte. Iar cel ce lucrează, pe măsura faptelor lui îşi arată credinţa şi primeşte măsura harului, precum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, pe măsura nelucrării îşi arată măsura necredinţei şi, după măsura necredinţei, se lipseşte de har. Deci rău face cel pizmaş, că pizmuieşte pe cei ce săvîrşesc fapte bune. Căci de el atîrnă şi nu de altul hotărîrea să creadă şi să lucreze, şi pe măsura credinţei să primească harul care îi vine»[187].

Să cerem, deci, din suflet să ni se dăruiască să petrecem cealaltă vreme a vieţii noastre şi să ajungem sfîrşitul ei în chip creştinesc, fără durere, neînfruntat, cu pace şi, pe lîngă acestea, să ni se dea răspuns bun cînd vom sta în faţa scaunului înfricoşător de judecată al Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

38. *Mai mare decît lucrarea este rugăciunea curată.*

Pe lîngă cele arătate, să ştii şi aceasta, frate, că toată metoda şi tot îndreptarul, şi, de voieşti, şi felurimea fap-

187. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute capete*, suta III, 35; PG 90, 1271 CD.

telor s-au stabilit și rînduit pentru că nu putem să ne rugăm în inimă în chip curat și neîmprăștiat. Căci, după împlinirea acestora, cu bunăvoirea și harul Domnului nostru Iisus Hristos, lăsînd toate, ne unim mai presus de cuvînt în chip nemijlocit, cu Cel Unul și unitar și unificator, cum s-a spus de către vestitul cuvîntător de Dumnezeu: «Dumnezeu se unește cu «dumnezei» și se face cunoscut de ei; iar aceasta este iluminarea din ipostas a Duhului Sfînt în inimă»[188]. Ea se naște, cum s-a spus, din amintita rugăciune curată și neîmprăștiată în inimă[188 b].

Acest lucru se întîmplă rar și numai unul dintr-o mie se învrednicește, prin harul lui Hristos, să înainteze pînă la această stare. Iar să plutească peste ea și să se învrednicească de rugăciunea curată și să ajungă la descoperirea tainelor veacului viitor, se învrednicesc foarte puțini care se aleg din generație în generație, prin bunăvoința lui Hristos. Căci spune Sfîntul Isaac: «Precum din zeci de mii de oameni, abia se află unul care a împlinit puțin poruncile și cele legiuite și a ajuns la curăția sufletului, așa abia unul dintr-o mie s-a învrednicit să ajungă cu multă păzire de sine la rugăciunea curată și să spargă acest hotar și să intre la această taină. Pentru că cei mulți nu s-au învrednicit nicidecum de rugăciunea curată, ci numai puțini. Dar la taina aceea de după ea și de dincolo de ea, abia ajunge unul, din generație în generație, prin harul lui Hristos»[189]. Și puțin mai departe

188. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. 34, 13*; PG 36, 253 A. «ἐνυπόστατος ἔλλαμψις» e o iluminare care izvorăște din însuși ipostasul Duhului Sfînt sălășluit în inimă. Ea e simțită ca lumină a Persoanei Lui, sau Îl luminează pe El ca Persoană intrat în relație cu omul ca persoană.

188 b. Dar Duhul Sfînt e subiectul rugăciunii noastre împreună cu noi. De aceea, iluminarea Duhului se naște din rugăciunea curată în inimă, în adîncul transparent al ființei noastre, ce vibrează de comunicarea ce are loc între el și Duhul Sfînt.

189. *Op. cit.*, Cuv. 32, p. 135—136.

zice : «Iar dacă abia cîte unul se roagă cu curăție, ce să zicem despre rugăciunea duhovnicească?» «Toată rugăciunea duhovnicească, tot după el, s-a eliberat de mișcare». «Și cea care se schimbă, e sub cea duhovnicească» [190].

De aceea, și tu, dacă voiești să te învrednicești de acest fel de taină, cu fapta și cu lucrul, sau cu cercarea însăși în Hristos Iisus, silește-te în toată vremea și în tot ceasul și în toată lucrarea să ajungi să te rogi în inimă în chip curat și neîmprăștiat; ca, astfel, să înaintezi ca de la pruncul ce se alăptează «la bărbatul desăvîrșit, la măsura vîrstei plinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13) și să te împărtășești, împreună cu economul credincios și înțelept (Luca 12, 42), de fericire, de laudă și de răsplătire, ca unul ce ai chivernisit cu judecată rațiunile (cuvintele) tale, viețuind cu judecată [191]. De aceea, să nu te clatini în veac, precum scrie despre aceasta Sfîntul Filimon: «Fiule, dacă Dumnezeu te va învrednici, fie noaptea, fie ziua, să te rogi cu mintea în chip curat și neîmprăștiat, să nu ții la vreo regulă a ta; ci tinde cu toată puterea ta să rămîi alipit de Dumnezeu și El va lumina inima ta cu privire la lucrarea duhovnicească» [192].

Iar unul dintre bărbații înțelepțiți de Dumnezeu zice: «De voiești să liturghisești în trup ca unul fără trup, agonisește-ți în ascuns rugăciunea neîncetată în inima ta

---

190. *Op. cit.*, *Cuv.* 32, p. 136. Rugăciunea curată de gînduri încă nu e rugăciunea duhovnicească, sau cu desăvîrșire în Duhul. Căci în rugăciunea curată omul poate înainta încă spre a fi și mai mult în Dumnezeu. Dar în rugăciunea duhovnicească a ajuns la nemișcare, sau la odihna totală în Dumnezeu; căci s-a unit în chip desăvîrșit cu Dumnezeu, nemaiavînd unde înainta, odată ce Dumnezeu este nemărginit în bogăția vieții Lui. Ea nu se mai schimbă, nu se mai întrerupe. E nemișcarea ca stabilitate în rugăciune.

191. A chivernisi cu judecată rațiunile prin care se actualizează rațiunea cea una a ființei noastre, înseamnă a actualiza deplin unitatea și toate puterile ei, unindu-ne cu Cel Unul.

192. *Filoc. rom.* vol. IV, p. 170.

şi sufletul tău se va face încă înainte de moarte ca un înger». Lucruri asemănătoare acestora scrie şi Sfîntul Isaac. Căci, întrebat fiind de cineva, care este vîrful tuturor ostenelilor în această lucrare, adică în cea a liniştii, ca ajungînd cineva acolo să afle că a ajuns la desăvîrşirea vieţuirii, el a răspuns aşa: «Cînd se va învrednici de stăruirea în rugăciune. Căci cînd va ajunge la aceasta, a ajuns la vîrful tuturor virtuţilor. Şi de atunci s-a făcut locaş al Sfîntului Duh. Căci dacă n-a primit cineva în chip sigur harul Mîngîietorului, nu poate săvîrşi această rugăciune fără sforţare şi fără întrerupere. Căci Duhul, zice, cînd se sălăşluieşte în vreun om, acela nu mai încetează din rugăciune pentru că Duhul însuşi se roagă pururea. Atunci, nici cînd doarme, nici cînd veghează, rugăciunea lui nu se întrerupe din suflet. Ci fie de mănîncă, fie de bea, fie de doarme şi orice ar face, ba chiar şi în somnul adînc, bunele miresme şi respiraţiile rugăciunii se mişcă în inima lui fără osteneală. Atunci nu se mai desparte de rugăciune. Şi în toate orele lui, chiar dacă ea încetează în afară, liturghiseşte în el în chip ascuns. Căci «tăcerea celor curaţi e rugăciune», zice unul dintre purtătorii de Hristos [193]. Fiindcă gîndurile lor sînt mişcări dumnezeieşti. «Iar mişcările inimii şi cugetării curate sînt glasuri blînde, prin care cîntă în chip ascuns Celui ascuns» [194].

Şi mulţi alţii dintre purtătorii de Dumnezeu, învăţaţi de har prin cercarea însăşi, au spus multe asemenea lucruri minunate.

---

193. *Aphratis Sapientis Persae demonstrationes*, ed. R. Graffin, Paris, 1894, p. 134. *Dem. 4, despre rugăciune.*

194. *Op. cit.*, cap. 85, p. 347. Unde e Duhul Sfînt e rugăciune neîncetată şi toate mişcările inimii sînt dumnezeieşti, avînd pe Duhul Sfînt ca subiect intipărit în subiectul omului.

39. *Despre numărul mătăniilor dintr-o zi și-o noapte.*

Iar despre numărul mătăniilor, știm că dumnezeieștii noștri Părinți au rînduit trei sute. Atîtea trebuie să facem în fiecare zi și noapte în cinci zile ale săptămînii. Căci sîmbăta și duminica, ca și în alte zile rînduite prin obicei, ba și în unele săptămîni, ni s-a poruncit să ne oprim de la acestea, pentru anumite rațiuni tainice și negrăite. Dar sînt unii care trec peste acest număr. Iar alții le împuținează. Fiecare după cum îi este puterea sau voința. Deci fă și tu după putere. Dar fericit cu adevărat, și aceasta în chip înmulțit, este cel ce se forțează pe sine în toate cele privitoare la Dumnezeu. Căci «Împărăția cerurilor se ia cu sila și cei ce o silesc, o răpesc» (Matei 11, 12).

40. *Nu numai după lupta și măsura lucrării noastre se face împărțirea celor dumnezeiești, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea, destoinicia, credința și dispoziția noastră firească.*

E de știut și aceasta, că nu numai după lupta și măsura lucrării noastre ni se face împărțirea darurilor, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea viețuirii și după destoinicia, ba și după credința noastră în cele ce ne stau în față și după dispoziția noastră firească ce ne este sădită în fire. Căci, zice Sfîntul Maxim: «Mintea e organul înțelepciunii; rațiunea este organul cunoașterii; încredințarea amîndorura e organul credinței întipărită în amîndouă; iar iubirea firească de oameni e organul harismei vindecărilor. Căci tot darul dumnezeiesc are în noi un organ natural, capabil de el, ca putere, ca deprindere sau ca dispoziție. De pildă, cel ce și-a curățit mintea de toate închipuirile sensibile, primește înțelepciunea; cel ce și-a făcut rațiunea stăpînă peste patimile legate de fire, adică peste mînie și poftă, primește cunoștința; cel ce are în minte și în rațiune încredințarea neclintită despre Dumnezeu, primește credința care toate le poate (Marcu

9, 23); iar cel ce a dobîndit iubirea de oameni, după desfiinţarea desăvîrşită a iubirii de sine, primeşte darurile vindecărilor»[195]. Acestea aşa sînt.

Dar ia seama să nu cunoască nimeni lucrul tău, afară de întîistătătorul şi povăţuitorul tău. Şi roagă-te şi pentru noi nevrednicii, care grăim despre bine, dar nu-l facem, ca să ne învrednicim să facem mai întîi cele ce plac lui Dumnezeu, ca apoi să vorbim despre ele şi altora şi să-i îndemnăm să le facă. «Căci cel ce a făcut şi a învăţat, după dumnezeiescul cuvînt, acela mare se va chema» (Matei 5, 19).

Iar pe tine, Domnul Atotţiitorul şi Atotîndurătorul să te întărească şi să te călăuzească, să asculţi acestea cu înţelegere şi să le faci cu toată dorirea. Căci «nu auzitorii legii sînt drepţi la Dumnezeu, după cum spune Sfîntul Pavel, ci împlinitorii ei» (Rom. 2, 13). Şi să te conducă pe tine la tot lucrul bun şi mîntuitor şi să te călăuzească spre sfinţita lucrare înţelegătoare în Duh, ce ne stă în faţă, prin rugăciunile sfinţilor. Amin.

Dar fiindcă am vorbit puţin mai înainte şi despre dreapta chibzuire lucrătoare, e vremea potrivită acum să grăim pe scurt, după puterea noastră, şi despre dreapta chibzuire îndeobşte şi a tot desăvîrşită. Căci aceasta, după Părinţii cei vestiţi, e mai mare ca toate virtuţile.

41. *Despre dreapta chibzuire îndeobşte şi atotdesăvîrşită. Cine este cel ce vieţuieşte contrar firii şi trupeşte, cine este cel ce vieţuieşte după fire şi în chip sufleteşc, şi cine este cel ce petrece mai presus de fire şi duhovniceşte.*

Cel ce petrece şi vieţuieşte contrar firii şi trupeşte, şi-a pierdut în întregime puterea sa de deosebire (dreapta chibzuire). Iar cel ce se înfrînează de la cele rele şi a început să facă binele — cum s-a scris: «Ocoleşte răul

195. *Cinci sute capete*, III, 33; PG 90, 1273 BC.

şi fă binele» (Ps. 33, 13) — acela, ca unul ce e începător şi-şi dă urechea învăţăturii, vine la puţină simţire a dreptei chibzuiri, atît cît poate un începător. Iar cel ce vieţuieşte după fire şi sufleteşte, ca unul ce lucrează cu înţelegere şi judecată, pentru care motiv se socoteşte a fi la mijloc, priveşte la măsura sa şi deosebeşte cele privitoare la el şi la cele ale celor asemenea lui. În sfîrşit cel ce vieţuieşte mai presus de fire şi duhovniceşte, acela, ca unul ce a trecut hotarele potrivite celui începător şi celui de la mijloc şi, cu harul lui Hristos, a înaintat spre cel desăvîrşit, sau spre iluminarea cea din ipostas [196] şi spre discernămîntul atotdesăvîrşit, vede şi sinea sa în chipul cel mai limpede [197]. El vede şi deosebeşte totodată foarte clar pe toţi, dar el nu e văzut şi deosebit de nici unul, deşi, pe de altă parte, se face văzut şi deosebit şi asemănat, ca unul ce e şi se numeşte om duhovnicesc, însă nu pe hîrtie şi cu cerneală, ci prin lucrare şi har [198 a]. Căci zice dumnezeiescul Apostol: «Cel duhovnicesc pe toţi îi judecă, dar el nu e judecat de nimeni» (1 Cor. 2, 15).

42. *Iarăşi despre deosebire (discernămînt), prin pilduire.*

Dintre aceştia, cel dintîi se aseamănă celui ce umblă în noaptea adîncă, tristă şi întunecoasă. De aceea, rătăcind în întunericul în care nu se poate răzima pe nimic, nu numai că nu se vede şi nu se deosebeşte pe sine, dar nu vede nici unde merge şi pe unde umblă, cum zice Mîntuitorul: «Cel ce umblă în întuneric nu ştie unde merge» (Ioan 12, 35). Cel de al doilea se aseamănă celui

196. E o iluminare care porneşte din ipostasul lui Hristos sau al Duhului Sfînt, deci nu are un caracter subiectiv, psihologic, iluzionar, sau de simplă înţelegere.

197. În iluminarea ce o trăieşte, îşi vede în primul rînd sinea sa, sau trăieşte cu cea mai ascuţită conştiinţă sinea proprie.

198a. Se face văzut şi deosebit de alţii prin faptele lui, deşi nici harul din el, nici el nu e înţeles, nu e intuit în intimitatea lui.

ce umblă în noapte străvezie, luminată de stele; de aceea, luminat puţin de razele stelelor, înaintează pe încetul, lovindu-şi picioarele adeseori de pietre, datorită nedeosebirii, şi suferind căderi. Acesta se vede şi se deosebeşte pe sine puţin, ca în umbră, precum s-a scris: «Deşteaptă-te cela ce dormi şi te scoală din morţi şi te va lumina Hristos» (Efes. 5, 14).

Al treilea se aseamănă cu cel ce umblă în noapte cu lună plină și luminoasă; de aceea, îndrumat de scînteierile lunii, călătoreşte în chip mai nerătăcit şi merge spre cele din faţă; el se vede pe sine ca în oglindă şi deosebeşte şi pe cei ce călătoresc împreună cu el, precum s-a zis: «Bine faceţi, luînd aminte la lege, ca la un sfeşnic ce luminează în loc întunecos, pînă ce se va lumina de ziuă şi luceafărul va răsări în inimile voastre» (2 Petru 1, 19). În sfîrşit, cel din urmă se aseamănă celui ce umblă în amiaza statornică şi preacurată, luminată de razele neîmpuţinate ale soarelui. Căci el se vede şi se deosebeşte în chip curat şi pe sine în lumina soarelui, dar deosebeşte şi pe cei mulţi, mai bine zis pe toţi, după dumnezeiescul Apostol (1 Cor. 2, 15) [198 b], ba şi toate cele ce-l întîmpină în orice fel şi oriunde, umblînd şi el fără rătăcire şi călăuzind fără greşală şi pe cei ce-i urmează lui, spre lumina adevărată şi spre viaţă şi spre adevăr. Despre aceştia s-a şi scris: «Voi sînteţi lumina lumii» (Matei 5, 14). Căci zice şi atotdumnezeiescul Pavel: «Dumnezeu Cel ce a zis să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre, spre luminarea cunoştinţei slavei lui Dumnezeu în faţa lui Iisus Hristos» (2 Cor. 4, 6). Dar şi fericitul David zice: «Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne» (Ps. 4, 6); şi: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 9). Iar Domnul zice: «Eu sînt lumina

198b. Numai în lumina lui Hristos omul desăvîrşit se vede pe sine cum este şi cum ar trebui să fie. Ba şi pe alţii.

lumii, cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan 8, 12).

43. *Despre mutările și schimbările ce se ivesc în fiecare și despre slava covîrșitoare ce urmează smereniei.*

Voim să știi și aceea că cei ce au ajuns la desăvîrșire prin curățire și luminare[198c], pe cît e cu putință — căci nu e desăvîrșire desăvîrșită în veacul acesta nedesăvîrșit, ci mai degrabă desăvîrșire nedesăvîrșită — nu au nici ei totdeauna cu ei starea neschimbată. Aceasta, din pricina slăbiciunii și a părerii de sine ce trage uneori pe orice om în jos. De aceea suferă și ei schimbări și furări, spre probarea lor. Dar primesc iarăși ajutorări și mai mari. Iar ceea ce e contrar acestora, Părinții spun că e partea lupilor[199]. Neschimbarea e păstrată pentru veacul viitor. Iar în cel de față, cînd e vreme de curăție, de pace și de mîngîiere dumnezeiască, cînd de tulburare, de învălmășeală, de tristețe. Și aceasta pe măsura viețuirii și înaintării fiecăruia și după judecățile pe care le știe singur Domnul. Iar aceasta se întîmplă pentru ca să se arate, prin acestea, slăbiciunea noastră. Căci «fericit este, zice, cel ce cunoaște neputința sa» (Cf. Iov 37, 7), «ca să nu ne încredem în noi înșine, cum zice Pavel, ci în Cel ce învie morții» (2 Cor. 1, 9). Și așa să alergăm neîncetat spre Dumnezeu întru smerenie și pocăință și mărturisire. Căci zice Sfîntul Isaac: «Cîte una, cîte una, calcă unii poruncile; dar tămăduiesc sufletele lor prin pocăință și harul îi primește. Căci tot sufletul rațional este străbătut de o schimbare neîncetată și schimbările străbat prin tot

198c. Sînt cele trei trepte ale urcușului îngeresc și anume la Dionisie Areopagitul: curățenia, iluminarea și desăvîrșirea.

199. Se pierde ca și cînd ar fi mîncat-o lupii (Conf. Ps. 62, 11). Comp. Epist. lui Filoxen de Maboug († 523) către Patritius, la J. Hausherr, *Contemplation et saintété*, în «Revue d'Ascétique et de Mystique», XIV (1933), p. 195.

omul, în toate zilele lui; şi cel ce are darul desăvîrşirii poate înţelege aceasta din multe. Dar încercările ce i se întîmplă lui în fiecare zi pot să-l înţelepţească foarte mult, dacă veghează, dacă se observă pe sine cu mintea şi cunoaşte schimbarea în blîndeţe şi îngăduinţă, pe care o primeşte cugetarea lui în fiecare zi şi cum din pacea aceasta se întoarce deodată spre tulburare, chiar cînd nu e nici-o pricină; şi cum ajunge în mare şi negrăită primejdie[200 a]. Acesta este lucrul despre care a scris în chip vădit şi fericitul Macarie cu multă purtare de grijă şi sîrguinţă, ca să le fie spre aducere aminte şi învăţătură fraţilor: «Ei să nu se incline în timpul schimbării ce le vine din cauza împotrivirilor, spre deznădejde. Căci, celor ce se află în starea curăţiei, pururea li se întîmplă căderi, cum se ivesc în aer valuri de răcoare, chiar fără a fi ei cu negrijă şi în neînfrînare. Ba mai mult, chiar cînd umblă după rînduială, li se întîmplă căderi, care se împotrivesc ţintei voii lor»[200 b].

Iar ceva mai departe zice: «Deci, ce zice? Că se întîmplă schimbări în fiecare, ca şi în aer. Înţelegi ce vrea să spună prin cuvîntul «în fiecare»? Că şi firea e una. Deci, ca să nu socoteşti că a vorbit numai despre cei nedesăvîrşiţi şi mai de jos, iar cei desăvîrşiţi sînt liberi de schimbare şi rămîn statornici şi neclintiţi în aceeaşi stare, fără gînduri pătimaşe precum zic euhiţii, de aceea a spus: «în fiecare». Cum aceasta, Macarie? Tu zici: «Acum domneşte răcoare şi după puţin e arşiţă, sau poate acum e grindină şi după puţin e vreme bună. Şi aşa se întîmplă spre întărirea noastră şi în noi: acum

200a. *Op. cit.*, cap. 49, p. 199—200.

200 b. Isaac a luat-o din Macarie, cf. Assemani, *Biblioteca Orientalis*, tom. I, Roma, 1719, p. 453.

S-a afirmat de mulţi teologi occidentali că scrierile lui Macarie sînt ale unui euhit. Iată că Sf. Isaac consideră că ideea lui Macarie după care omul duhovnicesc desăvîrşit se poate schimba, este opusă euhiţilor.

e război şi acum e ajutorul harului. Un timp, sufletul se găseşte în iarnă şi asupra lui se ridică valuri aspre şi iarăşi vine o schimbare, căci harul cercetează şi umple inima de bucuria şi de pacea cea de la Dumnezeu şi de gînduri înţelepte şi paşnice». Aceste gînduri înţelepte le arată aci, dîndu-ne să înţelegem că cele dinainte au fost dobitoceşti şi necurate. Şi el (Macarie) îndeamnă zicînd: «Dacă, deci, după aceste gînduri înţelepte şi blînde urmează vreo ispită, să nu ne întristăm şi să nu deznădăjduim. Şi în ceasul odihnei în har, iarăşi să nu ne mîndrim, ci în vremea bucuriei să aşteptăm necazul». Şi continuînd, zice: «Cunoaşte că toţi sfinţii au fost în această stare. Cîtă vreme sîntem în lumea aceasta, ni se ascunde belşugul harului cînd vin aceste ispite. Căci în toată ziua şi în tot ceasul se cere de la noi dovedirea iubirii noastre faţă de Dumnezeu în lupta cu ispitele. Şi aşa se ţine drumul nostru drept. Iar cel ce voieşte să se abată de la aceasta, sau să se schimbe s-a făcut partea lupilor».

O, minunat (este acest) cuvînt al sfîntului! Cum a întărit printr-un mic cuvînt îndemnul lui şi l-a arătat plin de înţeles şi a scos cu desăvîrşire îndoiala din cugetul celui ce-l citeşte. «Iar acela, zice (Macarie), care se abate de la acestea şi se face partea lupilor, nu voieşte să umble pe cale. El şi-a pus în gîndul lui aceasta şi voieşte să umble pe o cărare proprie, necălcată de Părinţi». Şi, după puţin, zice: «Smerenia aduce, chiar fără fapte, iertarea multor greşeli, dar faptele fără smerenie sînt, dimpotrivă, nefolositoare». Şi apoi zice iarăşi: «Pe cît e de trebuinţă sarea pentru bucate, pe atîta smerenia pentru orice virtute. Şi ea poate să zdrobească tăria multor păcate. De aceea, e nevoie să ne întristăm neîncetat în cuget întru smerenie şi cu întristarea cunoaşterii de sine (a discernămîntului). Iar cînd o cîştigăm, ne face fii ai lui Dumnezeu şi ne înfăţi-

șează lui Dumnezeu chiar și fără fapte[201]. Pentru că, fără ea, toate faptele noastre și toate virtuțile și lucrările sînt deșarte. Căci Dumneezu voiește schimbarea cugetării». Și: «În cugetare trebuie să ne îmbunătățim. Ea singură, fără nici-un alt ajutor, ajunge să ne înfățișeze înaintea lui Dumnezeu și să grăiască pentru noi. Smerenia e mai mult decît toate». Și mai spune: «Zis-a oarecare dintre Sfinți: Cînd îți va veni gîndul mîndriei spunîndu-ți: amintește-ți de virtuțile tale, tu răspunde-i: Bătrîne, vezi-ți nelegiuirea ta».

44. *Despre pocăință, curăție și desăvîrșire.*

Străbaterea întregului drum (al mîntuirii) constă în acestea trei: în pocăință, în curăție și în desăvîrșire.

Și ce este curăția pe scurt ? O inimă miloasă pentru toată firea zidită [202].

Dar ce este desăvîrșirea? Adîncul smereniei, care e părăsirea tuturor celor văzute și nevăzute, cele văzute fiind toate cele supuse simțurilor, iar cele nevăzute, cele cunoscute cu mintea. Ea constă în a fi în afară de grija pentru ele [203].

201. S-ar părea că în aceasta se afirmă o poziție oarecum apropiată de învățătura protestantă «sola fide». «Sola humilitate» e totuși deosebită, de «sola fide», căci în ea sîntem întregi ațintiți spre Dumnezeu, dar nu neglijăm nici efortul nostru. Facem fapte, dar nu privim la ele, ci la păcatele sau nedesăvîrșirile noastre.

202. Definiția aceasta a curăției inimii ne arată că inima necurată este inima nemiloasă, deci egoistă. Ea implică considerarea păcatelor ca forme ale egoismului, ale rigidității, ale osificării, ale durității, ale împietririi, *ale răcelii, ale închiderii față de toți și de toate*, deci *și față* de Dumnezeu, care le-a făcut pe toate. De aceea păcatul este moartea sufletului.

203. Adîncul smereniei. Smerenia nu duce într-un gol, ci într-un adînc fără sfîrșit. Prin adîncul ei ajunge în Dumnezeu. Aceasta echivalează cu părăsirea tuturor; inclusiv a propriei persoane pentru a găsi pe Dumnezeu. Dar aceasta nu în sensul de rupere a firii noastre din legătura cu ele și de ieșire a omului din orice simțire de sine. Ba nici măcar în

Şi iarăşi, pocăinţa este «o moarte îndoită şi de bună voie faţă de toate. Iar inima miloasă este arderea inimii pentru toată zidirea, pentru oameni şi păsări şi animale şi demoni, şi pentru toată făptura»[204]. Şi iarăşi: «Pînă ce sîntem în lume şi trăim în trup, chiar dacă ne-am înălţa pînă la înălţimea cerului, nu putem să fim fără fapte, fără osteneală şi într-o lipsă totală de griji. Aceasta este desăvîrşirea, crede-mă. Iar ceeea ce e mai mult decît aceasta, este o închipuire necugetată»[205].

Sfîntul Maxim zice şi el: «Iubirea de înţelepciune, în duhul virtuţii, poate pricinui nepătimirea gîndirii, dar nu nepătimirea firii. Prin ea, adică prin nepătimirea gîndirii, vine în minte harul unei plăceri dumnezeieşti»[206]. Şi iarăşi: «Cel ce a făcut experienţa întristării şi plăcerii s-ar putea numi om cercat, ca unul ce a cunoscut, prin cercare, stările plăcute şi neplăcute ale trupului; desăvîrşit este, însă, numai cel ce a biruit cu puterea raţiunii plăcerea şi durerea trupului; în sfîrşit, om întreg este

---

sensul de nepăsare faţă de ele, căci aceasta ar contrazice mila faţă de ele, cerută mai înainte. Ci în sensul de părăsire a alipirii egoiste la lume şi la propria persoană. Cel ce are milă de toate, nu se îngrijeşte de ele pentru trebuinţele sale, ci pentru mîntuirea şi transfigurarea lor în Dumnezeu. În Dumnezeu ne scufundăm prin adîncul nostru şi prin adîncul tuturor. În toate trebuie să vedem pe Dumnezeu, ca suportul lor nesfîrşit de adînc. Toate sînt prin Dumnezeu şi se desăvîrşesc prin El şi fără Dumnezeu n-ar fi nimic. În acest adînc ajungem prin adîncul smereniei.

204. De la începutul acestui capitol pînă aci e citat din Sf. Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 81, p. 306.

205. *Op. cit.*, Cuv. 50, p. 208—209. Gîndirea adevărată este existenţială; ea creşte din experienţa vieţii trăite. Închipuirile unei gîndiri abstracte, care nu tălmăceşte această experienţă ancorată în realitate, nu sînt produsele unei gîndiri adevărate.

206. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute capete III*, 96; P.G. 90, 1301 C. Avem aci aceeaşi deosebire între bucuria gîndirii care poate fi curată şi între starea produsă în toată fiinţa noastră prin fapte, prin vieţuire, care nu e niciodată liberă de griji, de oboseli, de ispite. Dar numai prin aceasta se ajunge la curăţirea cea statornică a firii.

cel ce a păstrat, prin năzuința statornică spre Dumnezeu, neschimbate deprinderile dobîndite prin făptuire și contemplare (vedere)» [207].

Pentru aceasta s-a și socotit că deosebirea (discernămîntul) e mai mare decît toate virtuțile. Căci cei în care se ivește aceasta, prin bunăvoința lui Dumnezeu, iluminați de lumina dumnezeiască, pot să deosebească, în chip limpede, lucrurile dumnezeiești și cele omenești și vederile tainice și ascunse [208].

Dar e momentul ca în cele următoare să-ți înfățișăm, pe cît se poate, după rînduială, puțin mai limpede, începutul sfinției și îndumnezeitoarei lucrări a liniștirii, anunțată mai înainte. Dumnezeu să ne călăuzească și în cele ce le vom spune.

45. *Despre cele cinci lucrări ale liniștirii dintîi și oarecum introducătoare a începătorilor; sau despre rugăciune, cîntare, meditație și lucrul mîinilor.*

Cel ce începe a se liniști trebuie să petreacă ziua și noaptea în cinci lucrări, prin care slujește lui Dumnezeu. Întîi în rugăciunea de pomenire a Domnului Iisus Hristos, introdusă, cum s-a spus, prin respirația pe nas, în chip liniștit în inimă și iarăși scoasă afară, cu buzele închise, fără nici-un alt gînd sau închipuire; ea se săvîrșește odată cu înfrînarea cuprinzătoare, adică de la pofta stomacului, de la somn și de la lucrările celorlalte simțuri, înăuntru chiliei, în smerenie sinceră.

---

207. Sf. Maxim Mărt., *Cinci sute capete III*, 96; P.G. 90, 1301 C. Aci se face distincție între omul desăvîrșit și omul întreg. Ultimul e cel statornicit în desăvîrșire.

208. Cel ce a dobîndit toate virtuțile, și-a subțiat firea, sau ochiul ei sufletesc în așa măsură că distinge în chip limpede cele dumnezeiești și cele omenești, adică tot ce e tainic și ascuns pentru alții. El a cîștigat o așa zisă «clar-vedere», o putere de identificare a specificului fiecărei persoane, a stării ei dintr-un moment sau altul, a prezenței realităților dumnezeiești în oameni și în lucruri.

Apoi, în cîntare și în citiri din Psaltire, din Apostoli și din Sfintele Evanghelii, din scrierile de Dumnezeu purtătorilor și Sfinților Părinți și din capetele despre rugăciune și despre trezvie, dar și din celelalte cuvinte dumnezeiești ale Duhului. După acestea, să treacă la amintirea păcatelor, însoțită de durerea inimii și în gîndirea la judecata lui Dumnezeu, sau la moarte, sau la chinuri, sau la bucuriile ce ne așteaptă, însoțite neîncetat de lucrul mîinilor, pentru înfrînarea trîndăviei. Și iarăși, să se întoarcă la rugăciune, chiar dacă aceasta cere oarecare silă, pînă ce mintea se va obișnui să scape ușor de împrăștiere prin ocuparea deplină cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin pomenirea neîntreruptă a Lui, prin îndreptarea spre cămara dinăuntru, sau spre locul ascuns al inimii și prin înrădăcinarea neîncetată în ea. Căci, scrie și Sfîntul Isaac: «Sîrguiește-te să intri în cămara din lăuntrul tău și vei vedea cămara cerească. Pentru că aceasta și aceea una sînt. Și prin aceeași intrare le vezi pe amîndouă»[209]. Iar Sfîntul Maxim zice: «Inima cîrmuiește tot organismul și cînd harul ia în stăpînire întinderile inimii, împărățește peste toate gîndurile și mădularele. Căci acolo este mintea și gîndurile sufletului. Deci, acolo trebuie de privit dacă și-a înscris harul Prea Sfîntului Duh legile Sale. Acolo, unde? În organul conducător, în tronul harului, unde se află mintea și toate gîndurile sufletului, adică în inimă»[210].

---

209. *Op. cit.*, cap. 30, p. 127. Adîncul nostru e atît de deschis nesfîrșitului dumnezeiesc, încît nu poți observa nici-o graniță între el și acel nesfîrșit. Dar în acel nesfîrșit sînt trepte nesfîrșite. Sf. Isaac continuă: «Scara Împărăției aceleia este înăuntru tău, ascunsă în sufletul tău; botează-te (scufundă-te) în tine însuți, ieșind din păcat (din îngustarea rigidă a egoismului și a superficialității) și vei afla acolo trepte pe care le vei putea urca».

210. Undeva în *«Răspunsuri către Talasie» din Filoc. rom.*, vol. III, Sf. Maxim susține aci opinia că mintea se află în inimă sau că inima stăpînește asupra ei. Inima reprezintă sensibilitatea înțelegătoare a întregii noastre ființe. Ea e deschisă spre infinitatea lui Dumnezeu și sesizează

46. *De unde trebuie să înceapă cei ce voiesc să se liniştească potrivit raţiunii; şi care este începutul, creşterea, înaintarea şi desăvîrşirea acestei lucrări.*

Aceasta e lucrarea primă şi oarecum introducătoare a vechilor monahi care se hotărăsc să se liniştească potrivit rugăciunii. Ei trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu şi de la împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare, de la negrija de toate lucrurile cu rost şi fără rost şi, înainte de toate, de la credinţă şi de la depărtarea deplină de la cele potrivnice, de la năzuinţa curată, precum s-a spus, spre Cel ce este cu adevărat; să crească prin credinţa care nu e ruşinată şi să înainteze «la măsura vîrstei plinătăţii lui Hristos» (Efes. 4, 13), prin dragostea întreagă dumnezeiască, fierbinte şi desăvîrşită, născută din rugăciunea curată şi neîmprăştiată în inimă, prin rugăciunea duhovnicească nemişcată şi neclintită şi prin ieşirea (extazul), singură şi nemijlocită, izvorîtă din desăvîrşita iubire, spre Cel Unul, prin răpirea şi unirea cu Cel dorit la culme [211]. Aceasta este înain-

adincul specific al fiecărei persoane omeneşti. Numai prin activarea inimii omul ajunge la discernămîntul prin care se cunoaşte profund pe sine, pe Dumnezeu şi pe alţii. Căci acest discernămînt e şi el o vedere a infinităţii lui Dumnezeu şi a indefinitului propriu şi al altora în Dumnezeu. «Întinderea» inimii actualizează indefinitul ei în Dumnezeu. El e activat numai prin har, prin străbaterea lui Dumnezeu cu infinitatea Sa în inimă. De aceea omul duhovnicesc se sileşte să-şi readucă mintea în inimă din împrăştierea ei nefirească în cele din afară şi mărginite. Desigur cele din afară pot fi privite şi de mintea aflătoare în inimă. Dar atunci mintea le vede nu numai în suprafaţa lor şi în simpla lor capacitate de satisfacere a trebuinţelor trupeşti, ci ele îi devin simboale transparente pentru suportul lor ultim şi infinit, care e Dumnezeu.

211. În faza progresată, sau a creşterii duhovniceşti, omul a ajuns la altă credinţă, la cea care nu se mai ruşinează, şi ajunge la măsura plinătăţii lui Hristos, la dragostea deplină faţă de El. Căci aceasta înfăptuieşte şi unirea desăvîrşită cu El. Această dragoste se naşte din cele două trepte ale rugăciunii în inimă: rugăciunea curată care mai înaintează încă şi rugăciunea duhovnicească, care înseamnă unirea deplină cu Hristos şi nu mai are unde înainta. Această rugăciune şi dragoste produc extazul

tarea şi întinderea nerătăcită prin făptuire spre vedere (contemplare). Pe aceasta pătimind-o dumnezeiescul prooroc David şi schimbîndu-se cu acea fericită schimbare (Ps. 76, 10), a strigat cu tărie: «Eu am spus întru uimirea (ieşirea) mea (întru extazul meu): tot omul este mincinos» (Ps. 115, 2). Iar un altul dintre cei mari din Vechiul Testament a spus: «Cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» (Is. 6, 4; 1 Cor. 2, 9). Iar marele Pavel, încheind acestea, adaugă: «Dar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său; căci Duhul toate le cercetează, pînă şi adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10).

47. *Despre regula liniştirii celor începători.*

Drept aceea, datoria începătorilor este, precum am spus, să nu iasă mereu din chilia lor şi să se ferească de întîlnirea şi vederea tuturor, afară de cazul unei mari trebuinţe; dar şi atunci, cu luare aminte, cu toate măsurile de asigurare şi foarte rar. Căci zice dumnezeiescul Isaac: «Cu privire la orice lucru să stăruie în a ţine amintirea gîndului la Dumnezeu, că mai mare este ajutorul ce-ţi vine din păzire, decît ajutorul din fapte» [212]. Căci, nu numai începătorilor, ci şi celor ce au înaintat, acestea le pricinuiesc împrăştiere şi revărsare în afară. Aceasta o spune iarăşi dumnezeiescul Isaac: «Odihna vatămă numai pe cei tineri, dar împrăştierea şi pe tineri şi pe btărîni» [213]. Şi: «Liniştea face moarte simţurile din

şi răpirea, extazul ca act al omului de uitare de sine, răpirea ca act al lui Hristos, prin care omul e atras cu totul din preocuparea de sine. Acum omul nu mai ştie decît pe Hristos. Dar el se trăieşte pe sine în bucuria nemărginită ce o are de Hristos. Extazul acesta e singurul care îl mută pe om nemijlocit în Hristos. Oricare altul îl duce într-o uitare inferioară de sine.

212. Neaflat.

213. *Op. cit.*, Cuv. 60, p. 243.

afară și trezește mișcările dinăuntru. Iar petrecerea în cele din afară pricinuiește cele dimpotrivă, adică trezește simțurile din afară și face moarte mișcările dinăuntru»[214]. Spunînd aceasta, el arată lucrarea și calea spre liniștire prin lucrarea cea bună. Iar Scărarul arată pe cel ce lucrează și înaintează bine pe cărarea aceasta, scriind următoarele: «Se liniștește acela care se străduiește să-și închidă partea netrupească în casa trupească, lucru cu adevărat minunat»[215]. Și: «S-a liniștit acela care a spus: «Eu dorm și inima mea veghează» (Cînt. Cînt. 5, 2)[216]. «Închide trupului ușa chiliei și grăirii ușa limbii și duhurilor poarta dinăuntru»[217].

48. *Despre rugăciunea curată prin luarea aminte și trezvie; și despre lucrarea ei.*

Rugăciunea ce se săvîrșește, cum s-a zis, înăuntru inimii, însoțită de luarea aminte și trezvie, fără nici-un alt gînd, deci și fără nici-o nălucire, face mintea prin cuvintele: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu,* să se întindă în întregime spre însuși Domnul Iisus Hristos,

214. *Op. cit.,* Cuv. 85, p. 339. Deci liniștea (isihia) nu înseamnă și o mortificare a mișcărilor dinăuntru. Dimpotrivă, de-abia ea le trezește la o activitate deplină. Ea naște discernămîntul, iubirea înfocată de Dumnezeu, mila de tot și de toate, bucuria de unirea cu Dumnezeu, «vederea» celor ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, etc.

215. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1097 B.

216. Veghea e și ea o mișcare; e încordare, e privirea atentă și plină de bucurie la bunătățile minunate ce se descoperă celui ce s-a liniștit din partea celor din afară. Cel ce se concentrează la ceva interior, uită de cele din afară. Ba uită pînă și de trupul lui. El pare că doarme.

217. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1100 A. Dar mișcarea dinăuntru trebuie și ea supravegheată. Nu numai ușile spre cele din afară trebuie închise, ci și spre cele rele care pot apărea din obișnuințele cu păcatul, sau din înrîurirea duhurilor rele. Acestea pot și ele să țină sufletul într-un orizont închis, sau legat, prin amintire, de cele din afară. Trebuie ținută deschisă numai poarta spre nesfîrșitul dumnezeiesc, spre iubirea curată de Dumnezeu și de oameni.

pomenit în chip nematerial şi negrăit; iar prin cuvîntul: *miluieşte-mă*, o face să se întoarcă şi să se mişte spre ea însăşi, nesuportînd să nu se roage pentru sine. Înaintînd prin cercare, în chip unitar, spre iubire, se întinde cu totul spre însuşi Domnul Iisus Hristos, după ce a cîştigat încredinţarea limpede despre lucrul de-al doilea [218].

49. *Dumnezeieştii Părinţi ne-au predat să spunem rugăciunea în chipuri felurite. Şi care este rugăciunea?*

Dumnezeieştii Părinţi nu ne-au predat toţi, totdeauna, rugăciunea întreagă. Ci, unul întreagă, altul, jumătate, al treilea, o parte, şi altul altfel, poate după puterea şi starea celui ce se roagă. Dumnezeiescul Gură de Aur ne-o predă întreagă, zicînd: «Vă îndemn, fraţilor, să nu călcaţi, sau să nu nesocotiţi niciodată canonul rugăciunii. Căci am auzit cîndva pe Părinţi zicînd: Ce fel de călugăr este acela care nesocoteşte sau calcă canonul? Ci, fie că mănîncă, fie că bea, fie că şade, fie că slujeşte, fie că e în călătorie, fie că face altceva, e dator să zică: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă*, ca pomenirea aceasta a numelui Domnului nostru Iisus Hristos să întărîte pe vrăjmaşul spre război. Căci toate poate să le afle sufletul care se sileşte, prin amintire, fie rele, fie bune. Mai întîi poate să vadă înăuntru inimii lui răul şi apoi cele bune. Căci amintirea poate să mişte pe balaur şi tot amintirea poate să-l umilească [219]. Amintirea poate să dea pe faţă păcatul care locuieşte în noi (Rom. 7, 16) şi amintirea poate să-l mistuie şi să

218. Omul a trebuit să se convingă întîi despre trebuinţa de a fi miluit, ca să se întindă apoi spre Hristos prin pomenirea Lui şi prin cererea milei Lui. Dar apoi şi simţirea iubirii lui Hristos îl face să ceară mila Lui pentru păcatele sale. El se mişcă de la o simţire la alta, adică de la simţirea lui Hristos la simţirea păcătoşeniei sale şi invers, ca într-un cerc.

219. Amintirea este astfel nu numai un act subiectiv, ci şi o întîlnire cu un alt subiect nevăzut, aşa cum orice simţ şi gînd ne prilejuieşte întîlnirea cu o realitate obiectivă corespunzătoare.

mişte toată puterea duşmanului din inimă. Amintirea poate să biruiască păcatul şi să-l dezrădăcineze în parte. Căci numele Domnului Iisus Hristos, coborînd în adîncul inimii [220], smereşte pe balaurul care stăpîneşte pe întinderile ei, iar sufletul îl mîntuieşte şi îl face viu. Stăruie, deci, neîncetat, întru numele Domnului Iisus, ca inima să înghită pe Domnul şi Domnul să înghită inima şi cele două să se facă una. Dar acest lucru nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci, e nevoie de multă luptă şi de multă vreme ca duşmanul să fie scos şi pentru ca să se sălăşluiască Hristos» [221].

Şi iarăşi: «Trebuie să te întăreşti şi să-ţi struneşti mintea şi să o frînezi şi să pedepseşti tot gîndul şi toată lucrarea celui viclean prin chemarea Domnului nostru Iisus Hristos» [222]. Şi: «Unde stă trupul, acolo să fie şi mintea, ca nimic altceva să nu se afle la mijloc între Dumnezeu şi inimă ca perete despărţitor, sau ca zid care să întunece mintea şi să o despartă de Dumnezeu. Iar dacă ceva răpeşte mintea, nu trebuie să zăbovească în gînduri, ca nu cumva consimţirea cu gîndurile să i se socotească drept faptă înaintea Domnului în ziua judecăţii, cînd Dumnezeu va judeca cele ascunse ale oamenilor (Rom. 2, 16). «Opriţi-vă, deci, de la toate şi stăruiţi în Domnul Dumnezeul vostru, pînă se va îndura de voi» (Ps. 122, 3). Şi nu cereţi nimic altceva de la Domnul Slavei, decît numai mila. Iar cerînd mila, cereţi-o cu

220. Amintirea sau pomenirea Domnului Iisus Hristos ne prilejuieşte intîlnirea cu El şi Il aduce pe El în inimă.

221. Sf. Ioan Gură de Aur, *Epistola către monahi* (neautentică); P.G. 60, 752—753. Amintirea sau pomenirea e o forţă care produce o stare nouă în fiinţa noastră, sau în inimă. Ea aduce păcatul cînd se gîndeşte la el cu plăcere, şi creează deprinderea patimii; sau îl dezrădăcinează cînd e pomenit des numele lui Hristos, întipărind puterea Lui în inimă.

222. Idem, *Op. cit.*, col. 751. Dacă amintirea păcatului vine cu uşurinţă, de la sine, pomenirea lui Hristos cere efort, cere o înfrînare a minţii de la amintirea păcatului. Căci prin această pomenire ea luptă împotriva amintirii păcatului şi alungă orice alt gînd.

inimă smerită şi îndurerată şi strigaţi de dimineaţa pînă seara, iar dacă se poate şi toată noaptea: «Doamne Iisuse Hristoase, miluieşte-mă». Şi forţaţi mintea voastră la lucrul acesta pînă la moarte [223]. Căci lucrul acesta are nevoie de multă forţare, pentru că «strîmtă e poarta şi plină de necazuri calea ce duce la viaţă» (Matei 7, 14) şi cei ce o forţează intră în ea. Căci «Împărăţia cerurilor este a celor ce o iau cu sila» (Matei 11, 12). Vă îndemn, deci, să nu despărţiţi inimile voastre cu Dumnezeu, ci stăruiţi şi păziţi-le pe ele totdeauna cu pomenirea Domnului Iisus Hristos, pînă ce se va sădi numele

223. Adică mintea să nu umble, în vreme ce trupul stă. Trupul e mai greoi; el stă adeseori într-un loc, cîtă vreme mintea vagabondează neîncetat. Să înveţe şi mintea de la trup, să stea uneori nemişcată. Dar, desigur, ea trebuie să stea în gîndul la Dumnezeu. Dacă umblă prin tot felul de gînduri, acestea se interpun între minte şi Dumnezeu. Dar cuvintele «unde stă trupul, acolo să fie şi mintea», mai au şi alt înţeles: să nu stea trupul vreodată uitat de minte; ci conştiinţa să ia seama la fiecare situaţie în care se află trupul. Căci numai prin conştiinţă viaţa omului e legată de Dumnezeu. La rîndul ei conştiinţa este trează numai atunci cînd ea e legată de Dumnezeu. Cînd această legătură nu mai funcţionează, între inima însăşi şi Dumnezeu s-a interpus vreun gînd care o separă de Dumnezeu, ca un zid despărţitor, care întunecă mintea. Cînd un astfel de gînd răpeşte mintea, aceasta să se întîmple numai pentru o clipă, căci zăbovirea în el e o consimţire care va fi socotită la judecata din urmă ca faptă. Se ştie că omul înaintează spre păcat prin patru trepte: atacul (apariţia unui gînd ispititor în minte), convorbirea cu el, consimţirea şi fapta. Împotriva tuturor acestor trepte trebuie să se lupte cu pomenirea numelui lui Iisus. Ea ţine conştiinţa permanent trează. În sfîrşit, mintea se fereşte de gînduri şi prin faptul că nu se gîndeşte la multe lucruri, ca să le ceară de la Dumnezeu prin rugăciune, ci cere numai mila Lui. Aceasta nu e atîta un gînd precis, mărginit, ci o stare existenţială de suflet. Cînd se cer lucruri precise, mintea se poate îngusta după ele. Cerînd mila, cere totul, în mod nehotărnicit, nu în mod precizat. Deci se împlineşte şi prin aceasta cerinţa ca mintea să iasă din îngustările ce i le produc gîndurile definite, cînd vrea să facă experienţa lui Dumnezeu cel nesfîrşit.

Domnului înăuntru inimii şi nu va mai cugeta la nimic altceva, ca să se mărească Hristos în voi»[224].

Dar înainte de acesta, a zis şi marele Pavel despre Domnul Iisus, scriind: «De vei mărturisi cu gura ta pe Domnul Iisus şi vei crede cu inima ta că Dumnezeu L-a ridicat pe El din morţi, te vei mîntui. Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mîntuire» (Rom. 10, 9—10). Şi iarăşi: «Nimeni nu zice «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). A adăugat: «în Duhul Sfînt», adică atunci cînd inima primeşte lucrarea Duhului Sfînt, prin care se şi roagă. Iar aceasta este a celor ce au înaintat şi s-au îmbogăţit cu Hristos, care locuieşte în chip vădit în ei.

Lucruri asemănătoare spune şi Sfîntul Diadoh: «Cînd îi închidem minţii toate ieşirile cu pomenirea lui Dumnezeu, ea cere o ocupaţie care să dea de lucru hărniciei ei. Trebuie să-i dăm, deci, rugăciunea: «Doamne Iisuse...» prin care îşi poate împlini în chip deplin scopul. Căci «nimeni, zice, nu spune *«Domnul Iisus»* decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). Dar acest cuvînt trebuie să-l cugete neîncetat aşa de strîns în cămările sale, încît să nu se abată nicidecum la niscai închipuiri. Căci toţi cei ce vor cugeta neîncetat la acest slăvit şi mult iubit nume în adîncul inimii, vor putea să vadă cîndva şi lumina minţii, pentru că dacă e ţinut cu toată grija de către cugetare, el arde toată pata de pe faţa sufletului, printr-o simţire puternică. Căci «Dumnezeul nostru este foc mistuitor» (Evrei 12, 29).

Ca urmare, Domnul atrage sufletul la iubirea puternică a slavei Sale. Căci, zăbovind numele acela slăvit şi

224. Idem, *op. cit.*, col. 751—752. Dacă la început se cere o forţare a minţii, ca să pomenească cît mai des pe Iisus şi să nu se lase furată de alte gînduri, care să se aşeze ca un zid între ea şi Dumnezeu, cu vremea această pomenire, deci legătura nemijlocită a minţii cu Dumnezeu, sau trezvia conştiinţei devine o stare permanentă, care nu mai cere o forţare atît de grea.

prea iubit, prin pomenirea lui de către mine, în căldura inimii, sădește în ea, fără îndoială, deprinderea de a iubi bunătatea Lui, nemaifiind nimic care să o împiedice. Acesta este mărgăritarul cel de mult preț (Matei 13, 46), pe care-l poate agonisi cineva vînzînd toată averea sa, ca să aibă o bucurie negrăită de aflarea lui» [225].

Iar Sfîntul Isihie înfățișează pe Hristos, scriind astfel: «Cînd sufletul va fi zburat prin moarte în văzduh, avînd cu sine și pentru sine, în porțile cerești, pe Iisus, nu se va mai teme nici acolo de vrăjmașii săi, ci va grăi și atunci din porți către ei cu îndrăzneală ca și acum. Numai să nu slăbească pînă la ieșirea lui, ci să strige către Hristos Iisus ziua și noaptea. Și El va face izbăvirea lui degrabă, după făgăduința Lui nemincinoasă și dumnezeiască, pe care a dat-o, vorbind despre judecătorul nedrept (Luca 18, 1—8): «Zic vouă că o va face și în viața de acum și după ieșirea lui din trup» [226].

---

225. Diadoh al Foticeii, *Cuvînt ascetic în 100 capete*, cap. 59. E una din cele mai vechi mărturii despre rugăciunea lui Iisus. Avem aici și o explicare a luminii minții care se arată prin cugetarea neîncetată la numele lui Iisus. Această pomenire sporește căldura iubirii de Hristos. Și însăși această iubire, ca iubire de ceea ce este bun cu adevărat, face inima luminoasă și capabilă să iradieze lumină. Așa cum preocuparea egoistă de sine produce în suflet întuneric, pentru că produce o închidere a lui, așa iubirea de Dumnezeu, ca izvor personal al binelui, și de alții, se arată ca lumină.

226. *Scurt cuvînt despre trezvie și virtute* II, 47; P.G. 93, 1480—1544; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 78. Atît în viața aceasta, cît și după moarte, sufletul ca să ajungă la Iisus trebuie să fi trecut prin ispitele aduse de demoni și să le biruiască. De aci s-a născut imaginea de «văzduh» ca plan spiritual care se află la mijloc între viața pămîntească și cer, care ne împiedică urcușul cu mintea spre Dumnezeu. Imaginea aceasta a folosit-o întîi Sf. Ap. Pavel (Efes. 6, 12). De aci s-a născut și imaginea scării, ale cărei trepte reprezintă diferite patimi care trebuie biruite, ca tot atîtea piedici spre Hristos. La Iisus ajungem cînd am ajuns la curăția de toate patimile. Iisus este transcendent vieții în patimi. Trebuie să transcendem patimile ca să ajungem la curăție și prin aceasta la Hristos.

Iar Sfîntul Ioan Scărarul vorbeşte tot numai de Iisus cînd scrie: «Biciuieşte pe vrăjmaş cu numele lui Iisus. Căci nu este armă mai tare în cer şi pe pămînt» [227]. Şi nimic nu mai adaugă. Şi iarăşi zice: «Răsuflarea ta să se lipească de pomenirea lui Iisus şi atunci vei cunoaşte folosul inimii» [228].

50. *Dar nu numai la Sfinţii Părinţi amintiţi se găsesc tainic cuvintele sfinţitei şi îndumnezeitoarei rugăciuni în Duh, ci şi la înşişi corifeii Apostolilor Petru, Pavel şi Ioan.*

Nu numai la amintiţii de Dumnezeu purtători Părinţi şi la urmaşii lor poate afla cineva pomenite tainic aceste cuvinte ale sfinţitei rugăciuni, ci, înainte de ei, şi la înşişi Apostolii dintîi şi corifei, adică la Petru, Pavel şi Ioan. Unul zice, cum am spus mai înainte: «Nimeni nu poate spune «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). Iar altul: Harul şi adevărul s-au făcut prin Iisus Hristos» (Ioan 1, 17); şi: «Tot duhul care mărturiseşte pe Iisus Hristos venit în trup, de la Dumnezeu este» (1 Ioan, 4, 2). Iar fruntaşul ucenicilor lui Hristos, la întrebarea Mîntuitorului şi Învăţătorului, adresată Apostolilor: «Cine spun oamenii că sînt Eu?», a răspuns, dînd preafericita mărturisire: «Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei 16, 16). De aceea, şi străluciţii noştri învăţători, care le-au urmat, mai ales cei ce au păşit pe calea vieţii necăsătorite, pustniceşti şi liniştite, au socotit aceste cuvinte, vestite mai înainte, ici şi colo, de cei trei stîlpi ai sfintei Biserici, date de aceia ca cuvinte dumnezeieşti, pe temeiul descoperirii în Duhul Sfînt şi mărturisite de cei trei ucenici atît de vrednici de crezare, drept stîlp al rugăciunii şi au predat celor de după ei să o ţină pe aceasta şi să o păzească în acelaşi fel. «Pen-

227. *Scara* XXI; P.G. 88, 945.

228. *Scara* XXI; P.G. 88, 1112 C.

tru că prin trei martori va sta tot cuvîntul» (Matei 18, 19). Acești gînditori cerești le-au unit și le-au articulat într-un chip desăvîrșit într-un întreg, prin Duhul Sfînt ce sălășluia în ei. De fapt privește rînduiala și legătura lor cu totul deosebită, avînd în ea întipărită înțelepciunea de sus. Căci unul zice: «Domnul Iisus», altul: «Iisus Hristos», iar al treilea: «Hristos, Fiul lui Dumnezeu». În felul acesta unul urmează celuilalt și toți trei se leagă nemijlocit unul de altul prin conglăsuirea și legătura acestor cuvinte îndumnezeitoare. Căci, poți vedea cuvîntul fiecăruia legîndu-se de sfîrșitul cuvîntului celuilalt, pe care-l are ca început, și astfel înaintînd pînă la al treilea.

Același lucru îl vezi privind la adaosul privitor la Duhul. Căci fericitul Pavel spune că nimeni nu poate zice «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt, iar acesta, sau Duhul Sfînt, stînd la sfîrșit, e folosit de Ioan cel cu glas de tunet, ca început, zicînd: «Duhul care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup, este din Dumnezeu» (1 Ioan 4, 2).

Iar acestea le-au pus la rînd nu de la ei înșiși, ci mișcați de mîna Preasfîntului Duh. Căci mărturisirea dumnezeiescului Petru s-a făcut prin descoperire în Duhul Sfînt. «Pentru că toate, zice, le lucrează unul și același Duh, împărțind deosebit ficăruia precum voiește» (1 Cor. 12, 11).

Și, astfel, frînghia întreită și de nedesfăcut (Eccl. 4, 20) a rugăciunii îndumnezeitoare, urzită, țesută și împletită cu mare înțelepciune și pricepere, trece și la cei din timpul nostru, fiind păstrată în același fel. Dumnezeieștii Părinți de după aceea au legat cuvîntul «miluiește-mă» de aceste cuvinte izbăvitoare ale rugăciunii, adică de «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu», mai ales pentru cei mai prunci, sau începători și nedesăvîrșiți în virtute. Căci cei înaintați și desăvîrșiți în Hristos se îndestulează cu rostirea și gîndirea fiecăruia din aceste cuvinte, adică cu «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui

Dumnezeu» ba, uneori și numai cu numele «Iisus», pe care și-l întipăresc înăuntru și-l îmbrățișează cu lucrarea întreagă a rugăciunii, umplîndu-se, prin el, de o plăcere și de o bucurie negrăită, care covîrșește toată mintea, toată vederea și tot auzul. Și astfel de trei ori fericiții, ajungînd în afară de trup și de lume, își închid simțurile prin darul și harul dumnezeiesc și, cuceriți de iubire ca de o beție fericită, se curățesc, se luminează și se desăvîrșesc [229], ca unii ce oglindesc, de acum, în chip neînțeles, ca o arvună, harul mai presus de fire, fără început și necreat al dumnezeirii mai presus de ființă [230].

Ei se îndestulează cu singură pomenirea și cugetarea fiecăruia din numirile arătate ale Cuvîntului Dumnezeu-Om și prin ea sînt învredniciți să fie ridicați la răpiri, la cunoștințe și descoperiri negrăite în Duh [231]. Asigurarea

229. Sînt de remarcat aci două lucruri. Întîi că rugăciunea lui Iisus poate avea forme diferite. Pentru cei înaintați ajunge și o repetare neîncetată a numelui lui Iisus, fie chiar numai cu gîndul. Al doilea, că acest nume singur, repetat cu simțirea dragostei, poate umple pe cel ce-l repetă de o plăcere și de o bucurie negrăită mai presus de minte, care-l face să se simtă afară de trup, de auzire și de vedere. Simțurile lor sînt copleșite de simțirea lăuntrică produsă de har. Iubirea de Hristos care-i cucerește e ca o «beție» (Sf. Grigorie de Nisa), care îi curățește de orice patimă pentru altceva afară de Hristos, îi luminează prin conștiința prezenței lui Hristos și-i desăvîrșește, făcîndu-i să nu simtă altceva decît iubirea curată de Hristos și de oameni. Repetarea neîncetată a numelui lui Hristos e socotită astfel ,prin iubirea de Hristos ce o produce, forța trecerii prin cele trei etape principale ale urcușului duhovnicesc, prin care urcă chiar și cetele îngerești, după Dionisie Areopagitul (curățire, iluminare, desăvîrșire). Repetarea numelui lui Iisus e unită cu un dinamism ascendent necontenit al sufletului.

230. Constatăm aici influența sigură a doctrinei harului necreat a Sf. Grigorie Palama, odată cu cea a lui Dionisie Areopagitul.

231. Fiecare din numirile lui Iisus deschide orizonturi superioare și cuprinde conținuturi din care sufletul se poate înălța la nesfîrșit. În fiecare e o putere de răpire la cunoștințe și descoperiri care nu vin de la om și de la firea creată. Fiecare e o poartă pentru altă și altă revelație ascunsă în Iisus, poartă pe care o deschide Duhul Sfînt prin iubirea ce o trezește El în suflet.

clară şi încredinţarea neîndoielnică a acestora ne-a dat-o în chip luminos preadulcele şi iubitorul de suflet, Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ale cărui cuvinte sînt fapte [232] şi ale cărui spuse sînt, după El însuşi, Duh şi viaţă (Ioan 6, 63) [233], cînd a zis: «Fără de Mine nu puteţi face nimic» (Ioan 15, 5) şi: «De veţi cere ceva în numele Meu, vă voi face» (Ioan 14, 14) şi cele următoare, după cum ne-au fost predate mai înainte.

51. *Începătorii pot, şi ei, să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori cu o parte a ei, dar neîncetat şi înăuntru inimii şi să nu schimbe mereu cuvintele.*

Este îngăduit şi începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori cu o parte a ei, dar înăuntru inimii şi neîncetat. Căci după Sfîntul Diadoh: «Cel ce petrece pururea în inima sa, iese fără îndoială din cele frumoase ale vieţii. Căci umblînd în Duh, nu poate şti de poftele trupului (Gal. 5, 16). Pentru că unul ca acesta, făcîndu-şi plimbările în cetatea întărită a virtuţilor, are virtuţile înseşi ca păzitori la porţile vieţuirii sale curate. De aceea, uneltirile dracilor împotriva lui rămîn fără efect» [234]. Dar scrie şi Sfîntul Isaac: «Cel ce cercetează sufletul său în tot ceasul, se bucură în inima

232. Cuvintele Lui sînt fapte, pentru că produc efecte în suflete şi în fiinţa omului credincios. Dar ele au produs şi lumea. Chiar cuvintele omului, rostite cu putere şi convingere, sînt fapte, pentru că produc stări noi în cei ce le primesc.

233. Cuvintele lui Hristos sînt «fapte», pentru că au în ele puteri care produc stări noi în suflete şi, prin suflete, în trupuri şi în cele din afară. Cuvintele Lui sînt fapte, pentru că din ele iradiază Duh şi viaţă, Duhul şi viaţa Lui. Fiecare comunică prin cuvinte ceva din el însuşi, comunică putere şi duh pe măsura puterii şi duhului lui şi a voinţei de primire din partea auzitorilor. Aceasta ne ajută să înţelegem cum toate au fost făcute la început prin cuvîntul lui Dumnezeu şi cum lucrurile sînt chipurile cuvintelor Lui.

234. *Cuvînt ascetic* 57; P.G. 65, 1167—1212; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 356.

lui de descoperiri. Şi cel ce-şi adună vederea (contemplarea) lui înăuntru, vede în sine strălucirea Duhului. Cel ce dispreţuieşte orice înălţare, vede pe Stăpînul său înăuntru inimii sale»[235].

De aceea nu se cuvine a schimba mereu cuvintele rugăciunii, ca nu cumva, prin schimbarea şi mutarea lor continuă, mintea să se obişnuiască cu nestatornicia şi cu abaterile şi să se facă uşor de furat şi fără roade, ca pomii mereu mutaţi şi săditi în altă parte.

52. *Rodul rugăciunii înăuntru inimii are nevoie de timp îndelungat, de luptă şi de silire. Şi, simplu grăind, tot binele se dobîndeşte cu multă osteneală şi după timp îndelungat.*

Rugăciunea neîncetată înăuntru inimii şi cele de dincolo de ea (mai presus de ea) nu se agonisesc în chip simplu şi la întîmplare şi prin osteneală puţină şi scurtă, chiar dacă se întîmplă unora, cu totul rar, şi aceasta, prin vreo iconomie negrăită. Ci are nevoie, pentru dobîndire, de timp îndelungat, de osteneală şi nevoinţă trupească şi sufletească şi de forţare multă şi întinsă. Căci potrivit părţii ce ni s-a dat din darul şi harul, de care nădăjduim să ne împărtăşim, trebuie să contribuim pe măsura puterii noastre, şi noi cu nevoinţele noastre la dobîndirea ei şi să străbatem timpurile trebuitoare pentru aceasta. Iar scopul ei este, după Sfinţii Învăţători,

235. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 176. Cine se obişnuieşte să se cerceteze mereu ajunge în mod sigur la descoperiri de taine tot mai subţiri în cutele sufletului său şi prin ele la vederea luminii Duhului. Căci sufletul e văzut tot mai mult ca nestînd de sine, şi avînd tot ce se mişcă în el curat de la Dumnezeu. Cine priveşte numai la cele din afară se înalţă pe sine. El nu poate vedea pe Stăpînul tuturor. Se crede pe sine stăpîn al lor. Cine priveşte în sine, nu se mai înalţă şi de aceea vede pe Stăpînul tuturor. Nu se mai înalţă pentru că îşi dă seama cît de puţin se poate stăpîni şi cuprinde pe sine însuşi în mişcarea complexă a vieţii sale indefinite.

să scoatem pe vrăjmaş din întinderile inimii[236] şi să sălăşluim în ea, în chip vădit, pe Hristos. Căci spune Sfîntul Isaac: «Cel ce voieşte să vadă pe Domnul, se sileşte să-şi curețe inima prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu. Şi aşa, în lumina înțelegerii Lui, va vedea în tot ceasul pe Domnul»[237].

Iar Sfîntul Varsanufie zice: «Dacă lucrarea dinăuntru nu va ajuta, împreună cu Dumnezeu, omului, în zadar se osteneşte spre cele dinafară. Căci, lucrarea dinăuntru, făcută cu osteneala inimii, aduce curăție; iar curăția, adevărata liniştire a inimii[238]; iar liniştirea, smerenia; iar smerenia face pe om locuința lui Dumnezeu; iar din locuința aceasta sînt alungați demonii, odată cu patimile. Şi omul se face, astfel, biserica lui Dumnezeu plină de sfințenie, plină de curăție şi de har. Fericit e, deci, acela care vede pe Domnul în cele dinăuntru ale inimii şi-şi

---

236. Acesta e scopul rostirii neîncetate a numelui lui Iisus cu cugetarea îndreptată spre inimă: să scoatem pe vrăjmaşul care stăpîneşte peste întinderile ei şi să facem stăpîn pe Hristos. Propriu-zis, după Sf. Marcu Ascetul şi Diadoh, Hristos se află în inimă începînd de la Botez. Dar mai mult potențial. Vrăjmaşul îşi întinde prin ispitele din afară influențele lui. Prin pomenirea cît mai deasă a numelui lui Iisus, facem actuală în inimă prezența Lui virtuală.

237. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 177. Nu se poate despărți între «lumina minții» şi «lumina lui Hristos» văzută în ea. Căci «lumina minții» nu e decît «lumina înțelegerii» şi «înțelegerea» adevărată e proiectată spre Dumnezeu, care e izvorul a tot ce poate fi înțeles. «Înțelegerea» are totdeauna un «obiect». Şi «obiectul» suprem al înțelegerii, sau izvorul oricărui conținut al înțelegerii e Dumnezeu, Persoana de nesfîrşită iubire şi gîndire, mai presus de gîndire. Acest izvor nu se face evident pînă ce cugetarea e îndreptată spre obiecte finite. Pînă atunci nu s-a ivit în noi lumina adevărată a «înțelegerii», în care se înțeleg toate.

238. E de remarcat această derivare a liniştirii din curăția inimii. Numai patimile frămîntă şi sfîşie inima omului. De aceea numai unde e Dumnezeu, e linişte. Numai din puterea Lui se eliberează omul de frămîntările pentru lucrurile trecătoare, din trecerea pasionată de la unul la altul, sau din grija pasionată de a avea pe unul sau pe altul.

varsă cererea sa, însoţită de plîns, înaintea bunătăţii Lui»[239].

Iar cuviosul Ion Carpatiul spune şi el: «E nevoie de multă nevoinţă şi de timp îndelungat în rugăciuni, ca să aflăm, în starea netulburată a înţelegerii, alt cer al inimii, în care locuieşte Hristos, cum zice Apostolul : «Oare nu ştiţi că Iisus Hristos locuieşte întru voi? Afară, doar, dacă nu cumva sînteţi necercaţi» (2 Cor. 13, 5)[240].

Dar şi marele Gură de Aur zice : «Rămîi neîncetat cu numele Domnului Iisus, ca să înghită inima pe Domnul şi Domnul inima şi să fie cele două, una. Dar lucrul acesta nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci e nevoie de multă luptă şi vreme ca să fie scos vrăjmaşul şi să se sălăşluiască Hristos»[241].

Dar atît despre acestea şi să ne întoarcem la cele ce ne stau înainte.

53. *Despre rugăciunea inimii care nu e curată; şi cum ajunge cineva la rugăciunea curată şi neîmprăştiată.*

Prin stăruirea în regula amintită a rugăciunii curate şi neîmprăştiate a inimii, chiar dacă, poate, ea nu e încă curată şi neîmprăştiată, din pricina piedicilor ce i le pun stările de mai înainte şi gîndurile, cel ce se nevoieşte ajunge la deprinderea de a se ruga în chip nesilit, neîmprăştiat, curat şi adevărat. Adică, ajunge la deprinderea ca mintea lui să stăruie în inimă şi să nu o introducă cu forţare, sau fără luare aminte prin respiraţie şi iarăşi să sară de acolo. Ci să stăruie pururea în ea şi să se roage astfel neîncetat. Căci, zice Sfîntul Isihie: «Cel ce nu are rugăciunea curată de gînduri, nu are armă în război. Iar rugăciune numesc pe aceea care se lucrează neîncetat în adîncurile inimii, ca prin chemarea lui Iisus

239. Varsanufie, *Op. cit.*, *Răspuns 213*, p. 113.

240. Neaflat.

241. *Epistola către monahi* ; P.G. 60, 753.

Hristos, vrăjmaşul ce ne războieşte în chip ascuns să fie biciuit şi ars»[242]. Şi iarăşi: «Fericit este acela care s-a lipit cu cugetarea de rugăciunea lui Iisus şi-L strigă pe El neîncetat în inimă, cum s-a unit aerul cu trupurile noastre, sau flacăra cu ceara»[243]. Şi iarăşi: «Străbătînd soarele deasupra pămîntului se face ziuă, iar numele sfînt şi preacinstit al Domnului Iisus strălucind neîncetat în cugetare, va naşte nenumărate înţelesuri ce luminează asemenea soarelui»[244].

54. *Despre rugăciunea neîmprăştiată şi curată a inimii şi despre căldura ce se naşte din ea.*

Rugăciunea curată şi neîmprăştiată a inimii este, precum s-a spus, aceea din care se naşte o oarecare căldură în inimă, potrivit cu ceea ce s-a scris : «Înfierbîntatu-s-a inima mea înăuntru meu şi în cugetarea mea se va aprinde foc» (Ps. 38, 4). E focul pe care Iisus Hristos a venit să-l arunce pe pămînturile inimii noastre care mai înainte erau purtătoare de mărăcinii patimilor, iar acum sînt, prin har, purtătoare de Duh, cum a zis Domnul nostru Iisus Hristos : «Foc am venit să arunc pe pămînt şi cît aş fi voit să se fi aprins» (Luca 12, 49). Aceasta a făcut odinioară şi cu Cleopa şi însoţitorul lui, cînd i-a în-

242. *Despre cumpătare şi virtute* I, 21 ; P.G. 93, 1487 A ; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 46. Chemarea cu dragoste fierbinte a lui Iisus desparte sufletul de lucrarea vrăjmaşului şi-l arde pe acesta.

243. *Op. cit.*, II, 94 ; P.G. 93, 1541 C ; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 91. Cugetarea nu mai are alt conţinut decît rugăciunea lui Iisus. Dar aceasta nu înseamnă o îngustare a cugetării, ci o adîncire şi o lărgire a ei în oceanul nesfîrşit de înţelesuri, de lumini ale lui Dumnezeu pătruns în umanitatea lui Hristos şi prin ea în gîndirea şi viaţa noastră. Pe calea acestei rugăciuni ajungem să înţelegem «care este lărgimea şi lungimea şi adîncimea şi înălţimea», «iubirii lui Hristos, cea mai presus de cunoştinţă, ca să ne umplem de toată bunătatea lui Dumnezeu» (Efes. 3, 18—19).

244. *Loc. cit.* Înţelesurile nenumărate ce umplu cugetarea, fiind înţelesuri ce răsar din Hristos Dumnezeu-Omul, sînt luminoase ca şi El, reprezintă o lumină unitară adevărată din lumina nesfîrşită.

călzit și i-a înflăcărat să strige, ieșiți din ei (în extaz), unul către altul: «Oare nu era inima noastră arzînd în noi pe cale?» (Luca 24, 32).

Dar zice și Ioan cel minunat din Damasc, într-un tropar din cele alcătuite de el, către Preacurata Născătoare de Dumnezeu: «Focul din inimă mă împinge spre cîntarea dragostei feciorelnice». Iar Sfîntul Isaac scrie: «Din lucrarea plină de putere se naște căldura nemăsurată, care se aprinde în inimă din gîndurile fierbinți ce se mișcă în cugetare. Această lucrare și pază subțiază mintea cu căldura lor și-i dă vedere» [245]. Iar ceva mai departe zice: «Și din căldura aceasta, răsărită în inimă din harul vederii, se naște curgerea lacrimilor» [246]. Și după puțin: «Și din lacrimile neîncetate sufletul primește pacea gîndurilor. Iar din pacea gîndurilor, el se înalță la curăția minții. Iar prin curăția minții omul vine la vederea tainelor lui Dumnezeu» [247]. Și iarăși: «După acestea ajunge

245. *Op. cit.*, Cuv. 9, p. 61. Lucrarea chemării neîncetate a lui Iisus și încordarea menținerii ei are în ea o căldură, căci e întreținută de dragostea față de El. Căldura acestei iubiri subțiază cugetarea, căci o ține îndreptată spre Cel atotsubțire în comparație cu lucrurile și cu mișcările îngroșate ale lumii și ale trupului. Subțirimea plină de dragoste fierbinte a minții față de Cel atotsubțire o face pătrunzătoare, deci capabilă de vederi, sau de intuiții subțiri. Aceste vederi la rîndul lor nasc căldură curată, sau gînduri fierbinți, zice în continuare Sf. Isaac Sirul.

246. *Op. cit.*, loc. cit. Căldura aceasta, una cu simțirea fierbinte a dragostei curate, se face izvor de lacrimi. Trebuie să remarcăm poezia plină de înaltă calitate pe care o inspiră Sf. Părinți acestor trăiri ale dragostei curate de Dumnezeu.

247. *Op. cit.*, loc. cit. Unde sînt lacrimi, e pace dinspre partea gîndurilor ce ne războiesc, căci nu mai e încruntare. Dar e și pacea unor gînduri de iubirea curată, subțire și fierbinte, sau totală, față de Dumnezeu. Căci pacea e acolo unde e iubire și prin urmare deplină încredere în Cel iubit. Dar tot acolo e și înduioșarea ce se revarsă în lacrimi. Iar unde e pace și lacrimi, acolo e și curăția inimii. Căci nici un gînd ascuns nu o întinează față de Cel iubit. Acolo e sinceritate și transparență deplină. În această curăție, transcendentă minții închise în gîndurile legate de lume, sau dincolo de acest plan, mintea vede tainele lui Dumnezeu, ale Celui atotsubțire.

mintea să vadă descoperiri şi semne, cum a văzut Iezechiel proorocul» [248]. Şi iarăşi: «Lacrimile şi lovirea capului în vremea rugăciunii şi clătinarea lui din pricina căldurii, trezesc căldura dulceţii lor înăuntru inimii. Şi după ieşirea din sine (după extaz) cea de laudă, inima zboară spre Dumnezeu şi strigă: «Însetat-a sufletul meu de Tine, Dumnezeule, Cel tare, Cel viu. Cînd voi veni şi mă voi arăta feţei Tale, Doamne?» şi cele următoare (Ps. 41, 3) [249]. Iar Scărarul zice: «Focul, sălăşluind în inimă, a înviat rugăciunea. Iar după ce aceasta s-a înălţat la cer, s-a făcut coborîrea focului în foişorul de sus al sufletului» [250]. Şi iarăşi: «Cine este, aşadar, monahul credincios şi înţelept care a păzit căldura sa nestinsă? Şi care nu a încetat, pînă la ieşirea sa, să adauge în fiecare zi foc la foc, căldură la căldură, dor la dor şi sîrguinţă la sîrguinţă?» [251]. Iar Sfîntul Ilie Ecdicul zice: «Cînd sufletul, odihnindu-se de toate cele din afară, se va uni cu rugăciunea, aceasta învăluind sufletul îl face întreg arzător, după cum focul face fierul. Sufletul este acelaşi, dar nu mai poate fi atins de atingerile din afară, cum nu poate fi nici fie-

248. *Op. cit.*, p. cit.

249. *Op. cit.*, Cuv. 13, p. 51.

250. *Scara* XXVIII; P.G. 88, 1137 A. Numai focul Duhului a înviat trupul Domnului şi L-a înălţat la cer, ca apoi din acelaşi trup să pogoare peste Apostoli, dînd naştere Bisericii, adunării în Hristos şi în Duhul Lui a celor ce cred în El. Numai focul Duhului învie rugăciunea sau învie sufletul prin rugăciune şi înalţă rugăciunea sau sufletul în stare de rugăciune la cer, sau la Dumnezeu, ca apoi să coboare iarăşi de şi mai sus în sufletul ridicat în foişorul de sus, făcîndu-l şi mai aprins la rugăciune şi comunicîndu-Se din rugăciunea unuia celorlalţi. Rugăciunea nu se produce fără Duhul Sfînt şi Duhul Sfînt nu coboară la suflet şi nu înalţă sufletul decît prin rugăciune. Rugăciunea e forma de înviere şi de înălţare a sufletului prin Duhul. Ea e forma de lucrare a Duhului în suflet. Căci prin ea se uneşte sufletul cu Dumnezeu şi aceasta vine din lucrarea Duhului Sfînt, care se face punte vie între suflet şi Dumnezeu, făcînd pe om transparent.

251. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1137 A.

rul arzător»[252]. Şi iarăşi: «Fericit este cel ce s-a învrednicit să se arate în viaţa aceasta astfel şi statura sa, de lut fiind prin fire, şi-o vede arzătoare, datorită harului»[253].

55. *Dar şi căldura are pricini felurite, însă cea mai de căpetenie este cea care se naşte din rugăciunea curată.*

Cunoaşte că şi o asemenea căldură îşi are pricina şi existenţa în noi în multe şi felurite chipuri. Acest lucru e văzut din cuvintele spuse de sfinţi. Căci, ne e greu să spunem că şi din cercarea noastră. Iar cea mai de căpetenie este căldura care se naşte din rugăciunea curată a inimii. Aceasta înaintează şi creşte neîncetat, împreună cu rugăciunea şi se odihneşte (sfîrşeşte) într-o lumină ipostas, adică face, după Părinţi, pe un astfel de om luminat în înţelesul de ipostasiat în ea[254].

---

252. *Culegere 105*; P.G. 127, 1148 A. *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 296. Căldura dragostei lui de Dumnezeu e aşa de mare că nici-un gînd şi nici-o senzaţie din afară nu-l mai atinge, nu-l mai interesează. El devine «de neatins», intangibil.

253. P.G. cit.; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 254. Căldura celui ce se roagă neîncetat nu e numai o simţire subiectivă, ci o stare nouă a fiinţei, devenită arzătoare prin har. Ea se vede arzînd prin harul din ea. Arde păcatele din ea, transmite căldura ei altora. Mîinile înălţate la rugăciune se văd, în vieţile sfinţilor, ca nişte flăcări. E un foc în toată fiinţa, care se face simţit şi într-un fel arătat. Dar e un foc al entuziasmului curat, nu al patimii ruşinoase. E un foc al Duhului care face transparent trupul.

254. Lumina ipostasiată este lumina care are ca ipostas pe Hristos, în sensul că în ipostasul Lui îşi are temelia şi izvorul, deci în sensul că în ea se manifestă ipostasul sau persoana Lui, străbătîndu-l pe omul care a înaintat prin pomenirea neîncetată şi curată de orice alt gînd al numelui lui Iisus pînă la unirea deplină cu Hristos. Prin aceasta omul s-a unit atît de mult cu Hristos, că lumina lui Hristos a devenit şi lumina omului respectiv, căci însuşi Hristos ca ipostas s-a făcut cu lumina Lui ipostas fundamental al omului unit deplin cu El. Căldura sfîrşeşte în lumină. Pînă nu ajunge acolo, sufletul înaintează. Acolo se odihneşte în lumina lui Hristos, ca în iubirea Lui deplin comunicată. Căci în ea are totul. Se odihneşte ca într-o sărbătoare. De căldură au mai scris şi alţi Părinţi duhovniceşti, dar nici unul n-a încadrat-o într-o dezvoltare a vieţii duhovni-

56. *Care este efectul nemijlocit al căldurii inimii ?*

Această căldură topeşte în chip nemijlocit tot ce împiedică rugăciunea cea dintîi să se facă rugăciune desăvîrşit curată. Pentru că «foc este Dumnezeul nostru»; şi anume — «foc ce mistuieşte» (Evrei 12, 29) răutatea dracilor şi a patimilor noastre[255]. Căci, spune Sfîntul Diadoh: «Cînd inima primeşte cu o oarecare durere fierbinte săgetăturile dracilor, — încît celui războit îi pare că primeşte săgeţile înseşi — sufletul urăşte cu amar patimile, ca unul ce se află la începutul curăţirii. Căci, dacă nu s-ar îndurera mult de neruşinarea păcatului, n-ar putea să se bucure îmbelşugat de bunătatea dreptăţii. Deci cel ce voieşte să-şi curețe inima sa, s-o înfierbînte continuu cu pomenirea lui Iisus Hristos, avînd-o numai pe aceasta ca cugetare şi ca lucrare neîncetată[256]. Căci cei ce voiesc să lepede putreziciunea lor, nu se cade ca uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă în rugă-

ceşti ca autorii scrierii de faţă şi ale celor următoare. Se vede şi de aici că aceşti autori, deşi se bazează în această scriere numai pe citate străine, le organizează într-o viziune proprie, unitară. Mai e de remarcat că deşi despre căldură a mai vorbit şi Sf. Grigorie Sinaitul (dar nu aşa de insistent), autorii scrierii de faţă nu-l menţionează nici în această chestiune ca în nici o alta. Se vede că n-au fost ucenicii direcţi ai lui. Ei sînt după Palama.

255. Focul dragostei de Dumnezeu, aprins în noi de Duhul, mistuie orice plăcere şi patimă trupească sau lumească, orice ispită trezită în noi de demoni *faţă* de lucrurile mărginite, care ne înstrăinează de Dumnezeu, făcîndu-le să pălească în micimea lor, faţă de marea frumuseţe a lui Dumnezeu.

256. Deci rostul principal al rugăciunii neîncetate este încălzirea inimii prin dragostea lui Hristos, pînă cînd această căldură sfîrşeşte în lumină, adică în «vederea» sau simţirea prezenţei lui Hristos, izvorul luminii, sau al sensului personalist atotcuprinzător şi viu al existenţei, care în acelaşi timp ne şi susţine pentru veci ca persoane. Cînd rugăciunea neîncetată nu-şi ajunge acest rost, ci devine un formalism monoton, nu şi-a îndeplinit în general rostul ei. Dar ca să-şi îndeplinească acest rost, ea trebuie să fie făcută cu tot mai multă luare aminte şi cu dragoste de Hristos.

ciune, cu păzirea minții, chiar dacă s-ar afla undeva în afara locașurilor de rugăciune[257].

Căci, precum cel ce voiește să curețe aurul, dacă lasă să înceteze focul din cuptor chiar și numai pentru scurtă vreme, face iarăși să se așeze zgura pe aurul curățit, tot așa și cel ce uneori pomenește pe Dumnezeu alteori nu, ceea ce pare să fi cîștigat prin rugăciune, pierde prin întreruperea ei. E propriu bărbatului iubitor de virtute să topească, prin pomenirea lui Dumnezeu, coaja pămîntească de pe inimă, ca astfel topindu-se pe încet răul prin focul pomenirii Celui Bun, sufletul să se întoarcă cu desăvîrșire la fericirea lui firească cu și mai multă slavă»[258]. Și, astfel, mintea, stăruind neîmpiedicată în inimă, se roagă în chip curat și fără rătăcire, după sfîntul care zice: «Rugăciunea este adevărată și nerătăcitoare atunci cînd mintea păzește inima în vreme ce se roagă»[259]. Iar

257. Putreziciunea e o moleșeală care duce la descompunerea în care subiectul nu mai ține în frînă toate puterile și tendințele sale, îndreptîndu-le spre Hristos. Ea poate fi biruită numai prin «păzirea minții» ca să nu fie furată de orice fel de alte gînduri. Acesta e un mare eroism interior, o mare și vie tensiune.

258. *Op. cit.*, cap. 97; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 386—387. Răul așezat pe inimă, sau pe adîncul viu, transparent și orientat spre persoana infinită al subiectului nostru, e o coajă pămîntească, alipită vîscos de plăcerile produse trupului de suprafața văzută a lumii. Binele sau Cel bun, căci binele are un subiect inepuizabil în generozitatea Lui, redă subiectului nostru, sau inimii, libertatea și avîntul unei înaintări în aceeași iubire curată pe care i-o comunică Subiectul suprem. Iar starea aceasta liberă și mobilă e starea firească a subiectului. Pomenirea Celui bun nu se poate face decît în căldura iubirii.

259. Citatul e din «Metoda sfințitei rugăciuni și atențiuni», dată în Filocalie sub numele Sfîntului Simeon Noul Teolog (*Filoc. greacă*, tom. V, 1963, p. 85; J. Hausherr, *La méthode d'Oraison hésychaste*, în: «Orientalia Christiana», 1927, IX, 2, p. 363 urm.). Dar autorii scrierii de față nu menționează numele lui Simeon ca autor al metodei. Dacă ar fi fost a lui, autorii scrierii ar fi menționat aceasta, dată fiind marea personalitate a lui. A se vedea despre tema aceasta: Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 42 urm.

Sfîntul Isihie scrie: «Monah adevărat este acela care păzește trezvia; și cel ce veghează cu adevărat, este monah în inimă»[260].

57. *Despre dorul și dragostea ce se nasc din căldură, luare aminte și rugăciune.*

Dintr-o astfel de căldură și din rugăciunea făcută cu luare aminte, sau din rugăciunea curată, se naște în inimă dorul și dragostea dumnezeiască și iubirea față de numele pomenit al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci s-a scris: «Fecioarele m-au iubit pe Mine, m-au atras pe Mine» (Cînt. Cînt. 1, 3—4). Și : «Rănită de dragoste sînt eu» (Cînt. Cînt. 2, 5)[261]. Dar spune și Sfîntul Maxim : «Toate virtuțile ajută minții să cîștige dragostea dumnezeiască, dar, mai mult decît toate, rugăciunea curată. Căci prin ea, zburînd spre Dumnezeu, iese din toate»[262].

58. *Despre lacrimile din inimă; și, în continuare, despre dumnezeiescul dor și despre dragoste.*

Dintr-o astfel de inimă curg foarte multe lacrimi, care curăță și îngrașă pe cel ce s-a îmbogățit cu ele, dar nu-l seacă și nu-l usucă. Lucrul din urmă vine din frica de Dumnezeu, iar cel dintîi din dragostea dumnezeiască, din dorul și dragostea puternică și nestăpînită față de Iisus Hristos cel pomenit. Căci, fiind cuprinsă de entuziasm, inima strigă: «Fermecatu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și m-ai schimbat cu dragostea Ta dumnezeiască». Și: «Întreg ești, Mîntuitorule, dulceață și întreg, dorirea mea; întreg, Cel de care nu mă satur; întreg ești frumusețe negrăită». Dar strigă și cu Pavel, vestitorul lui

260. *Op. cit.*, II, 57; P.G. 93, 1529 D; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 81.

261. O spune aceasta sufletul (în grecește feminin). Fecioarele sînt sufletele.

262. *Capete despre dragoste* I, 11; P.G. 90, 964 A. *Filoc. rom.*, II, p. 39.

Hristos: «Dragostea lui Dumnezeu ne strînge pe noi» (2 Cor. 5, 14). Şi : «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos ? Oare necazul, sau strîmtoarea, sau prigoana, sau golătatea, sau primejdia, sau sabia ?» (Rom. 8, 35). Şi iarăşi: «Sînt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici începătoriile, nici stăpîniile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălţimea, nici adîncimea, nici vreo altă zidire nu ne va putea despărţi pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru» (Rom. 8, 38—39).

59. *Sfătuire de a nu căuta cele peste măsură; şi învăţătură mai departe despre pomenirea neîncetată în inimă a Domnului nostru Iisus Hristos.*

Bine este să se învrednicească cineva de acestea şi de toate cele de după ele. Dar despre acestea nu e timpul potrivit să vorbim acum. Căci «nu căuta, zice, înainte de timp cele ce sînt ale unui anumit timp»; şi: «Binele nu e bine, cînd nu se face bine». Iar după Sfîntul Marcu: «Nu e de folos să cunoaştem înainte de lucrarea celor dintîi, cele de pe urmă» [263]. Căci, «cunoştinţa îngîmfă», pentru lipsa faptelor; «iar iubirea zideşte, pentru că toate le rabdă» (1 Cor. 8, 1). Dar ca să se învrednicească de ele, omul trebuie să se sîrguiască şi să se nevoiască mereu, să ţină mereu, precum s-a spus, pomenirea Domnului Iisus Hristos în adîncul inimii lui şi să nu o lase afară şi la suprafaţă. Căci despre aceasta spune şi fericitul Marcu însuşi: «De nu se va deschide, prin nădejdea deobşte şi înţelegătoare, încăperea cea mai dinăuntru, mai ascunsă şi mai sinceră a inimii noastre, nu vom putea cunoaşte sigur pe Cel ce locuieşte în ea şi nu putem şti de s-au primit jertfele noastre de gînduri, sau nu» [264].

263. *Despre legea duhovnicească* I, 84; P.G. 65, 927 B; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 237.

264. *Despre Botez*; P.G. 65, 985—1028; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 283.

60. *Despre rîvna fierbinte și despre arătarea dumnezeiască în noi și despre luminarea cea din ipostas a harului* [265].

Făcînd cineva așa, va scăpa ușor nu numai de faptele rele, ci și de gîndurile pătimașe și de nălucirile necuvenite, precum s-a scris: «Umblați cu Duhul și pofta trupului nu o veți împlini» (Gal. 5, 16). Mai mult, acesta va ieși din tot gîndul și din toată nălucirea (închipuirea), arzînd și alungînd, prin rîvna lui fierbinte pentru virtute, toată reaua făptuire ce se lucra mai înainte în sine prin simțurile și prin mintea sa, împreună cu dracii care o susțineau și întipăreau în el răutatea. Căci, spune Sfîntul Isaac: «Înfricoșat este dracilor și iubit de Dumnezeu și de îngerii Lui cel ce dezrădăcinează cu rîvnă fierbinte mărăcinii ce odrăslesc din lucrarea vrăjmașului în el» [266]. El va ajunge la treapta înaintată de a avea în sine încredințarea (simțirea sigură și deplină) iubirii lui Dumnezeu față de el și a arătării și sălășluirii luminării ipostasiate și preadumnezeiești a harului [267]. Iar dacă voiești, poți să spui că prin aceasta el revine în chip strălucitor la noblețea și la învierea duhovni-

265. E o iluminare ce vine inimii din însuși ipostasul Duhului; nu e din ea, nu e subiectivă. Lumina aceasta implică o relație cu persoana Sfîntului Duh.

266. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 177. Căldura rîvnei pentru bine, pentru ceea ce îi place lui Dumnezeu este aceea care arde mărăcinii patimilor ce înțeapă viața sufletească a omului, cu regrete, cu remușcările, cu nemulțumirile produse de ele.

267. Se ivește în el o iluminare ipostasiată prin har în persoana lui, dar care-și are izvorul natural, sau este ipostasiată originar în Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat. Autorii scrierii de față identifică această iluminare cu harul lui Hristos, devenit simțit și intuit. Se resimte în aceasta influența Sf. Simeon Noul Teolog și a Sf. Grigorie Palama. Dacă harul este iubirea lui Hristos față de cel ce-L pomenește continuu, se înțelege că această dechidere a lui Hristos, ca orice deschidere iubitoare a persoanei, se arată ca lumină, pentru că persoana este lumină, sau iubire.

cească lucrată în noi de sus, prin harul Botezului[268]. Dar zice iarăşi Sfîntul Isaac: Aceasta este Ierusalimul şi Împărăţia lui Dumnezeu, ascunsă în noi (Luca 17, 21), după cuvîntul Domnului; acest loc este norul slavei lui Dumnezeu, în care nu vor intra decît singuri cei curaţi cu inima, ca să vadă faţa Stăpînului lor[269] (Matei 5, 8). Numai să nu caute acela, el însuşi, arătarea lui Dumnezeu, ca să nu primească pe cel ce este de fapt întuneric, dar se preface în lumină (2 Cor. 11, 14)[270].

61. *Despre lucrarea dumnezeiască şi despre cea potrivnică.*

---

268. Luminarea ce se produce în noi nu este numai a harului, ci şi a noastră. Lumina harului, sau a iubirii lui Hristos, întîlnind sau producînd iubirea sau deschiderea luminoasă a noastră, ce se înfăptuieşte sub lucrarea lui, devine cu luminarea noastră o singură luminare (iluminare). Lumina harului s-a sălăşluit în noi de la Botez. Prin rîvna fierbinte a pomenirii iubitoare neîncetate a lui Hristos din partea noastră, această lumină devine actuală.

269. Marcu Ascetul, *Despre cei ce cred că se pot îndreptăţi prin fapte*, 28; P.G. 65, 936 A; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 251.

270. Să nu forţeze omul arătarea lui Dumnezeu, căci în acest caz, pierzînd simţirea prezenţei lui Hristos de la Sine, îşi produce o nălucire a luminii lui Dumnezeu, care în realitate e întunericul demonilor. El să urmărească numai curăţirea sa de orice patimă şi de orice gînd şi să-şi sporească iubirea de Hristos, prin pomenirea lui neîncetată. Iluminarea va veni de la sine, de la Hristos. E o orientare duhovnicească cu totul deosebită de cea a misticii feminine occidentale, care forţează o arătare a lui Hristos purtător de răni. Dar nu se poate spune că viaţa duhovnicească, aşa cum e descrisă de autorii scrierii noastre, e lipsită de iubirea lui Hristos, de comuniunea cu El, cum zice A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 40. Nu socotim că o astfel de comuniune decurge numai din concepţia juridică a satisfacţiei adusă de Hristos lui Dumnezeu prin jertfa Lui pe cruce. Dimpotrivă, numai o învăţătură despre mîntuire ca îndumnezeire a omului valorifică real comuniunea lui Hristos cu acesta. Căci mistica feminină occidentală nu trage nici o concluzie practică din comuniunea sentimentală cu Hristos, odată ce nu ne-a dat altceva prin jertfa Lui decît scăparea de o vină. Comuniunea rămîne o chestiune sentimentală de suprafaţă, fără nici-un efect asupra omului.

Iar cînd mintea lui, fără să caute, vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o înlăture. Căci zice Sfîntul Marcu: «Este o lucrare a harului necunoscută pruncului; și este alta, a răutății, care se aseamănă adevărului. Dar bine este să nu primească acestea, de teama înșelăciunii; dar nici să le anatematizeze, gîndindu-se cu teamă că ar putea fi adevărate; ci totdeauna să alerge la Dumnezeu cu nădejde, căci El cunoaște folosul amîndorura. Dar să fie întrebat cel ce are har și puterea de la Dumnezeu să învețe și să deosebească»[271].

62. *Despre învățătorul luminat și neînșelător.*

Iar dacă află pe cel ce-l poate învăța nu precum a cunoscut numai din dumnezeiasca Scriptură, ci precum a pătimit în chip fericit dumnezeiasca iluminare[272], să mulțumească lui Dumnezeu. Iar de nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge la Dumnezeu cu smerenie, socotindu-se pe sine, cu toată sinceritatea inimii, nevrednic și declarîndu-se mai prejos de o astfel de vrednicie și vedere. Iar aceasta și altele ca acestea cîte s-au spus și se vor mai spune, le-am învățat cu harul lui Hristos,

271. Omul nu vede slava lui Dumnezeu în mod cu totul nemijlocit, ci totdeauna prin făptura devenită transparentă ca un nor prin care se vede lumina soarelui. Chiar trupul lui Hristos este un astfel de nor, transparent în gradul cel mai înalt (Matei 17, 5). Altfel omul n-ar putea suporta vederea slavei lui Dumnezeu. Prin aceasta devine și făptura frumoasă, actualizîndu-și bogatele ei culori, sau complexele virtualități, toate purtătoare de lumină fermecătoare. Căci Ierusalimul nu e monocromatic și deci monoton și lipsit de varietate (Apoc. cap. 21).

272. E lumina pe care o «vedeau» cei ce ajungeau la practica neîncetată a rugăciunii lui Iisus în inimă. Ea e «pătimită» pentru că nu e produsă de om, ci primită de la Dumnezeu. Cunoștința lui Dumnezeu din Sf. Scriptură nu e respinsă, dar iluminarea dumnezeiască e deosebită de ea. Dar înainte de a se hotărî să primească acea lumină ca adevărată, sau să o respingă, e bine să întrebe pe unul care a pătimit-o și el. Altfel e mai bine să nu o primească, ca să nu fie înșelat de o falsă lumină.

din gurile nemincinoase care au grăit mişcate de Duhul Sfînt, ca şi din de Dumnezeu insuflatele Scripturi şi dintr-o oarecare cercare.

63. *Despre luminarea adevărată şi despre cea mincinoasă, sau despre lumina dumnezeiască şi despre cea diavolească.*

De fapt, vestiţii noştri Părinţi ne arată în unele din scrierile lor semnele luminării neamăgitoare şi a celei mincinoase. Aşa a făcut şi de trei ori fericitul Pavel din Latro[273], spunînd către ucenicul său care l-a întrebat despre aceasta: «Lumina puterii vrăjmaşe este în chipul focului şi scoate fum şi-i asemenea focului supus simţurilor; iar cînd o vede sufletul cumpătat şi curăţit, e dezgustat şi scîrbit de ea. Iar lumina bună a Celui bun este foarte plăcută şi curată şi cînd se arată sfinţeşte şi umple sufletul de bucurie şi de seninătate şi-l face blînd şi de oameni iubitor». Iar alţii spun la fel. Dar, precum eu am auzit cele spuse înainte prin viu grai, aşa vei auzi şi tu despre acestea la vremea potrivită. Căci acum nu e vremea.

64. *Despre închipuirea necuviincioasă şi despre închipuirea cuviincioasă şi despre cum trebuie să ne purtăm faţă de ele.*

Deoarece, puţin mai înainte, am pomenit despre închipuire şi despre închipuirea necuviincioasă, socotim că e de cel mai mare folos să vorbim pe scurt şi despre ea, mai bine zis, pe cît e cu putinţă, despre toată închipuirea. Căci această mişcare blestemată se opune foarte mult rugăciunii curate a inimii şi lucrării unitare şi neînşelă-

273. Vezi nota 10 la *«Metoda» lui Nichifor din singurătate*, în *Filocalia rom.*, vol. VII, unde se vorbeşte de Pavel din Latro. Vezi şi *Viaţa lui Pavel cel tînăr din Latro*, cap. 38, în: «Analecta Bollandiana», vol. II, (1892), p. 153.

toare a minţii. De aceea, şi dumnezeieştii Părinţi vorbesc de multe ori despre ea şi împotriva ei. Sfinţii de mai înainte au socotit-o asemenea miticului Dedal ca o închipuire cu multe chipuri şi cu multe capete asemănătoare hidrei, ca pe un pod al demonilor. Căci blestemaţii ucigaşi, străbătînd şi trecînd prin ea, intră în comunicare cu sufletul şi se amestecă cu el, făcîndu-l un fel de stup de viespi şi o peşteră de gînduri sterpe şi pătimaşe. O astfel de închipuire trebuie respinsă cu totul[274]. Iar cînd nu voieşti, de dragul pocăinţei şi al plînsului împreunat cu zdrobirea inimii şi cu smerita cugetare, iar înainte de aceasta şi de dragul pătrunderii şi vederii făpturilor, ba şi din voinţa de a compara închipuirea necuviincioasă cu cea cuviincioasă şi de a o opune pe cea din urmă celei dintîi, să o apropii pe cea din urmă de cea dintîi şi să o loveşti pe cea dintîi prin cea din urmă şi astfel să o alungi cu putere pe cea necuviincioasă şi neruşinată ca pe o laşă, dobîndind biruinţă asupra ei. Făcînd astfel, nu numai că nu-ţi va fi pricină de pagubă, ci îţi va fi mai degrabă

274. În manuscrisele vechi româneşti cuvîntul grec «fantazie» se traducea totdeauna cu «nălucire». Noi azi deosebim între «nălucire» şi «închipuire». Prima are mai mult sens de halucinaţie bolnavă. Dar deosebirea dintre aceste două înţelesuri nu e totdeauna deplină. În orice caz prin «închipuirea» pe care o resping autorii noştri nu se înţelege o simplă idee sau intuiţie nouă, ci imaginarea unei situaţii concrete. Ele pot fi rele cînd au în ele ceva ispititor. Dar nu totdeauna sînt rele. Căci nu totdeauna au ceva ispititor în ele. Dar în general cel ce vrea să se concentreze în rugăciune, trebuie să se ferească cu totul de orice închipuiri. Căci ele atrag sufletul la suprafaţă şi-l fac să treacă de la o închipuire la alta. Ele sînt socotite de autorii noştri ca punţi ale diavolului, prin care el însuşi intră în suflet şi-l face pe acesta să iasă din concentrarea în gîndirea simplă a lui Dumnezeu cel neîmpărţit şi nehotărnicit. Dacă gîndirea presupune totdeauna un subiect care gîndeşte, aşa şi gîndirea al cărei subiect nu părem să fim noi înşine, are ca subiect mai adînc în noi, sau în legătură cu noi, un duh rău, sau un demon. El vrea chiar prin închipuirile părute bune să ne rupă de la rugăciune. De aceea trebuie respinse şi ele în vremea rugăciunii. Dar autorii noştri fac în cele ce urmează o excepţie cu închipuirile bune, pentru motivele pe care le înşiră.

pricină de cîştig, ca unul care ţi-ai condus cele ce te privesc cu judecată, fără greşală, ca unul care ai nimicit închipuirea necuviincioasă prin cea cuviincioasă şi ai rănit de moarte şi ucis pe vrăjmaşii tăi cu armele lor, ca odinioară dumnezeiescul David pe Goliat (1 Împ. 17, 51)[275].

65. *Dar nu numai închipuirea necuviincioasă, ci şi cea cuviincioasă e respinsă de sfinţi în rugăciunea curată şi în lucrarea simplă şi unitară a minţii.*

Dar aceasta este o luptă a celor ce sînt încă prunci, sau începători[276]. Căci cei ce au înaintat cu timpul, resping şi alungă în întregime închipuirea necuviincioasă împreună cu cea cuviincioasă, prefăcînd-o şi topind-o în cenuşă, ca ceara ce se topeşte de faţa focului (Ps. 67, 2), prin rugăciunea curată şi prin golirea şi dezbrăcarea minţii de toate chipurile, datorită predării ei în stare simplă lui Dumnezeu, sau, dacă voieşti, datorită primirii Lui şi unirii simple şi fără chip cu El. Căci zice Sfîntul Isihie: «Tot gîndul este închipuirea în minte a unui lucru oarecare supus simţurilor[277]. Pentru că asirianul (diavolul), fiind el însuşi minte, nu ne poate înşela altfel decît folosindu-se de lucrurile sensibile şi obişnuite

275. E o remarcabilă dovedire a valorii închipuirilor bune pentru nimicirea celor rele, pentru cei ce nu au ajuns însă la treapta rugăciunii neîncetate «de un singur gînd». De ele se folosesc însă şi cei desăvîrşiţi pentru a comunica experienţele lor fără chip celor nedesăvîrşiţi. Ba chiar Proorocii se folosesc de ele pentru a împărtăşi revelaţiile lor altora. De aceea revelaţia se foloseşte şi de imagini şi Sf. Scriptură şi cultul sînt pline de imagini.

276. E vorba de combaterea închipuirilor necuviincioase prin cele cuviincioase, descrise în cap. de mai înainte.

277. Este cu neputinţă ca mintea să gîndească la un lucru supus simţurilor, fără să aibă un oarecare chip al lui. Dar Dumnezeu e mai presus de orice chip, deci de facultatea care adună în sine chipurile lucrurilor, sau produce altele după asemănarea lor (facultate imaginativă).

nouă»[278]. Iar Sfîntul Diadoh zice: «Deoarece tot gîndul intră în inimă prin închipuirea (imaginarea) vreunor lucruri supuse simţurilor, lumina fericită a dumnezeirii îi va străluci atunci cînd se va odihni de toate şi va părăsi orice formă ce-i vine din acestea. Căci strălucirea aceleia se arată minţii curate cînd se va goli de toate gîndurile»[279].

Dar şi Marele Vasile zice: «Precum Domnul nu locuieşte în temple făcute de mînă (Fapte 7, 48), tot aşa nici în forme şi plăsmuiri gîndite. Acestea au fost aşezate ca nişte ziduri în jurul sufletului întinat, care nu poate să privească în chip curat spre adevăr, ci este încă sub stăpînirea oglinzii şi a ghiciturii» (1 Cor. 13, 12)[280]. Iar dumnezeiescul Evagrie zice: «Dumnezeu se zice că locuieşte acolo unde e cunoscut. De aceea, mintea curată se numeşte şi tron al lui Dumnezeu. Drept aceea, Dumnezeu nu-şi va arăta înţelesul în înţelesurile care se întipăresc în minte ca nişte chipuri, ci în înţelesurile care nu se întipăresc în ea ca nişte chipuri. De aceea, cel ce se roagă trebuie să se despartă cu totul de înţelesurile care se

278. *Despre trezvie şi virtute* II, 78; P.G. 93, 1537 C; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 87. «Asirianul», sau vrăjmaşul care asediază sufletul nostru, deşi e minte, nu poate pătrunde în sufletul nostru decît prin chipurile lucrurilor sensibile, aţiţînd simţurile noastre spre plăcerea alipirii de ele. Simbolul e luat de la împresurarea Ierusalimului de către asirieni în vremea regelui Ezechia.

279. Nu Diadoh, ci tot Isihie, *Op. cit.*, I, 87; P.G. 93, 1508 A-B; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 63. Trebuie ca mintea să se golească de toate gîndurile mărginite, pentru ca să se unească cu Cel nemărginit.

280. Sufletul întinat, ca suflet ţintuit cu o oarecare plăcere de chipurile lucrurilor, n-a ajuns încă la transparenţa lui firească pentru Dumnezeu, Spiritul total nematerial. Între el şi Dumnezeu stau încă lucrurile ca oglinzi şi ghicituri, sau asemănări aproximative; nu s-a descoperit încă pe sine însuşi ca oglindă deplin străvezie şi deci deplin adecvată pentru Dumnezeu, adică nu şi-a descoperit încă deplin spiritualitatea lui curată. Nu şi-a descoperit încă indefinitul lui, în care se simte infinitul dumnezeirii.

întipăresc în minte ca nişte chipuri. Şi altfel se va întipări mintea văzînd (contemplînd) o minte şi altfel văzînd raţiunea ei. De aci aflăm că cunoştinţa duhovnicească desface mintea de înţelesurile care se întipăresc în ea ca nişte chipuri. Iar ea, deprinzîndu-se să fie liberă de chipuri (fără formă), se înfăţişează astfel lui Dumnezeu»[281].

La rîndul său, Sfîntul Maxim spune în «Scoliile» la Marele Dionisie: «Altceva este închipuirea şi altceva înţelegerea, sau înţelesul. Căci din alte puteri se ivesc acestea şi se deosebesc prin calitatea mişcării. Înţelegerea este lucrare şi facere; închipuirea este pătimire şi imaginare ce vesteşte vreun lucru supus simţurilor sau ceva asemănător cu un lucru supus simţurilor[282]. Simţurile primesc lucrurile într-o formă amestecată. Iar mintea percepe lucrurile în alt mod şi nu ca simţurile. De latura trupească sau duhovnicească[283] ţine, precum am spus îna-

281. Din Nil Sinaitul, *Despre gîndurile rele*; P.G. 79, col. 1228. Dar ea este probabil a lui Evagrie. Ea este tradusă în *Filoc. rom.*, vol. I, p. 48—70. Dar n-am aflat locul în forma exactă din text. Ideea este că mintea primeşte de la orice gînd o formă mărginită, conform gîndului respectiv. E o idee din filosofia greacă veche. Deci ca să aibă simţirea lui Dumnezeu cel nemărginit, mintea trebuie să se elibereze ea însăşi de mărginirea ce i-o dau chipurile lucrurilor mărginite. Numai aşa se poate înfăţişa lui Dumnezeu disponibilă pentru ca El să se întipărească în ea. Sf. Grigorie de Nisa a numit orice înţeles «idol», întrucît prin caracterul lui mărginit nu dă lui Dumnezeu putinţa să se întipărească în minte cu nemărginirea Lui. A vedea însă o «minte» înseamnă a vedea un subiect nehotărnicit, deosebit de orice «înţeles», care e totdeauna mărginit. Altceva e mintea, «subiectul», şi altceva o idee definită a minţii ca subiect. «Cunoştinţa duhovnicească» e cunoştinţa care intră în legătură cu Dumnezeu ca Persoană în mod direct prin Duhul Lui. Dumnezeu se întipăreşte şi El în minte, dar nu prin înţelesuri mărginite, nu prin idei, sau raţiuni, ci ca prezenţă infinită. El imprimă minţii simţirea adîncimii şi iubirii Lui nemărginite.

282. În lucrare mintea este liberă; în închipuire suportă ceva în mod neliber, prin simţuri.

283. «Duhovnicească» înseamnă aci viaţă, derivînd de la vital; deci nu se deosebeşte de trupul viu.

inte, mişcarea pătimitoare şi formatoare [284]. Iar de suflet şi de minte ţine lucrarea deosebitoare şi cea de percepere, sau de înţelegere. Acestei lucrări de percepere îi este supusă şi imaginaţia (lucrarea închipuirii) [285].

La rîndul ei, lucrarea imaginaţiei are trei subîmpărţiri: cea dintîi este cea care dă percepţiilor icoane corespunzătoare lucrurilor percepute prin simţuri ; a doua e cea care dă celor ce rămîn de pe urma percepţiilor chipuri ce nu se reazimă pe icoanele ce se bazează pe ceva real ; aceasta e numită imaginaţie în înţeles propriu ; a treia este cea prin care ia formă toată plăcerea faţă de ceea ce pare bun, sau tristeţea faţă de ceea ce pare rău [286]. Deci nici o închipuire nu se îndreaptă, precum s-a zis, spre Dumnezeu. Căci El este în mod simplu mai presus de orice înţeles» [287].

Şi iarăşi spune Marele Vasile: «Mintea care nu se împrăştie spre cele de afară, nici nu se revarsă prin simţuri spre lume, se urcă iarăşi spre ea însăşi, iar prin ea în-

---

284. E o mişcare în care nu e nimic activ, căci simţurile percep lumea de afară fără un efort. Lumea aceasta, dînd un conţinut simţurilor, le dă şi o formă. Dar şi simţurile dau lumii o formă, deocamdată nu prea definită.

285. Imaginaţia sau lucrarea formatoare de chipuri a înţelegerii e altfel decît lucrarea simţurilor, pentru că prin ea fiecare lucru îşi întipăreşte în mod distinct chipul lui în minte, pe cînd în simţuri lucrurile se întipăresc încă în mod oarecum amestecat.

286. Întîi are loc formarea în minte a chipurilor lucrurilor percepute în momentul respectiv ; apoi imaginarea lor aproximativă sau asemănătoare ulterioară. Dar orice chip al lucrurilor prezente, sau trecute, sau imaginate produce o plăcere, sau o întristare ; deci nu are un caracter pur teoretic, ci unul afectiv, pentru că trezeşte o atracţie sau o repulsie faţă de lucrurile sesizate sau imaginate. Deci nu numai chipurile ca atare scot mintea din concentrarea ei în rugăciune, ci şi afecţiunile de plăcere sau de întristare provocate de ele. Prin aceste afecţiuni sufletul se alipeşte, sau se preocupă în orice caz într-un grad şi mai mare, şi mai total de lucrurile create, angajîndu-şi puterile în ele şi ne mai dîndu-le putinţa să se odihnească în Dumnezeu.

287. Scolii la : *«Despre numirile dumnezeieşti»*, V ; P.G. 4, 201 A-C.

săşi urcă la înţelegerea lui Dumnezeu. Iar înconjurată de lumina frumuseţii aceleia, uită şi de firea însăşi» [288].

Acestea ştiindu-le, deci, şi tu, sîrguieşte-te tot timpul să te rogi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în întregime, liber de închipuiri, liber de întipăriri, cu mintea întreagă curată şi cu sufletul curat. Căci spune şi Sfîntul Maxim:

66. *Despre mintea, sufletul şi inima celor curaţi şi desăvîrşiţi.*

a) *Despre mintea curată.* «Minte curată este aceea care s-a despărţit de neştiinţă şi e luminată de lumina dumnezeiască» [289].

b) *Despre sufletul curat.* «Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi şi se bucură neîncetat de iubirea dumnezeiască» [290].

c) *Despre inima curată.* «Inimă curată este aceea care şi-a înfăţişat amintirea sa lui Dumnezeu cu totul fără chip şi fără formă şi gata să se lase înscrisă numai de în-

288. Sf. Vasile, *Ep. II, 2, Către Grigorie*; P.G. 32, 228 A.

289. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste* I, 33; P.G. 90, 968 A. *Filoc. rom.*, vol. II, p. 41. Ideea că neştiinţa este şi ea o necurăţie, de care mintea trebuie să se curețe o întîlnim înainte de el la Dionisie Areopagitul, după care îngerii se curăţă în tot urcuşul lor de alte şi alte grade de neştiinţă, adică ajung la altă şi altă sesizare a nemărginirii lui Dumnezeu şi a dragostei de El, care e mai mică pînă ce intuiesc mai puţin deplin nehotărnicia lui Dumnezeu. La fel, la Dionisie, după fiecare treaptă de purificare de neştiinţă urmează, în urcuşul îngerilor, o altă treaptă de iluminare. Sensul de necurăţie al neştiinţei arată că ea e o nedeplină pătrundere a lor de către Dumnezeu, o nedeplină transparenţă pentru El; o nedeplină ridicare peste planurile mărginite ale creaţiunii.

290. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste* I, 34; Ibid.; *Filoc. rom. ibid.* Dacă mintea trebuie să se elibereze de neştiinţă şi să se umple de lumină, sufletul trebuie să se elibereze de patimi şi să se umple de pasiunea (pătimire, dar şi îndrăgire) iubirii dumnezeieşti. Mintea e organ al vederii, al cunoaşterii; sufletul e organ al ataşării vii, necurate (patimi), sau curate (iubire) de altceva.

tipăririle Lui, prin care obişnuieşte să se facă El arătat»[291].

Urmînd acestora trebuie să se mai adauge următoarele:

d) *Despre mintea desăvîrşită.* «Minte desăvîrşită este aceea, care prin credinţă adevărată a cunoscut pe Cel mai presus de cunoaştere şi a privit cele generale ale făpturilor şi a primit de la Dumnezeu cunoştinţa cuprinzătoare a Proniei şi a Judecăţii; se înţelege atîta cît poate un om»[292].

e) *Despre sufletul desăvîrşit.* «Suflet desăvîrşit este acela, a cărui putere pasională înclină în întregime spre Dumnezeu»[293].

f) *Despre inima desăvîrşită.* «Inimă desăvîrşită se numeşte, poate, aceea care nu mai are nici-o mişcare na-

291. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice II,* 82; P.G. 90, 1184 A; *Filoc. rom.* vol. II, p. 199—200. A se vedea tot acolo şi nota 4. Dacă mintea cunoaşte pe Dumnezeu prin transparenţa ei străbătută de lumina dumnezeiască, iar sufletul e aprins de focul dragostei de Dumnezeu, inima se ataşează lui Dumnezeu, umplîndu-şi amintirea numai de El, prin pomenire neîncetată. Prin aceasta se înscriu în ea trăsăturile lui Dumnezeu: infinitatea, veşnicia, bunătatea. Prin ea se arată numai Dumnezeu faţă de toţi.

292. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste III,* 99; P.G. 90, 1048 A; *Filoc. rom.,* vol. II, p. 98. Nu e vorba de o cunoaştere teoretică a «universaliilor» în sensul raţional, scolastic, ci de o intuire a Providenţei lui Dumnezeu care le susţine şi le conduce pe toate şi a Judecăţii Lui, care le conduce pe toate, adeseori supunîndu-le unor pedepse, greutăţi, ca să biruiască în ele păcatele prin pocăinţă şi eforturi deosebite şi astfel să le întărească în dragostea de Dumnezeu şi de bunătatea Lui. Un astfel de suflet cunoaşte căile lui Dumnezeu care multora par neînţelese. Pentru aceasta trebuie ca mintea să fi dobîndit o înţelegere prin experienţă.

293. Sf. Maxim Mărt., Op. *cit.,* III, 98; P.G. cit.; *Filoc. rom.* cit. 97. Sufletul e văzut iarăşi ca latura dinamică şi afectuoasă a fiinţei umane. Nu poate fi desăvîrşit sufletul care nu simte întreg dragostea lui Dumnezeu şi nu se simte pătruns întreg de ea. Îndreptarea pasiunii lui în chip absolut spre obiecte neabsolute, îi aduce dezamăgiri continui.

turală de nici un fel spre nimic şi în care, venind Dumnezeu, îşi înscrie, pentru simplitatea ei desăvîrşită, ca într-o tăbliţă bine netezită, legile Lui»[294].

g) *Iarăşi despre mintea curată.* «Numai Sfîntul Duh poate curăţi mintea», după Sfîntul Diadoh[295]. De asemenea «numai Duhul Sfînt poate face mintea statornică», după Sfîntul Ioan Scărarul[296]. Iar Sfîntul Nil zice: «Dacă ar voi cineva să vadă starea minţii, să se golească pe sine de toate înţelesurile şi atunci o va vedea asemănătoare safirului sau culorii cereşti»[297]. Şi iarăşi: «Starea minţii este înălţime inteligibilă (gîndită), asemănătoare culorii cereşti, peste care, în vremea rugăciunii, se arată lumina Sfintei Treimi»[298]. Iar Sfîntul Isaac Sirul zice: «Cînd

294. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice II*, 81; P.G. 90, 1184 A; *Filoc. rom.* vol. II, p. 199. Mişcarea naturală e mişcarea spre făpturi, sau mişcarea născută din pornirea pur naturală a inimii. În inima desăvîrşită s-a imprimat mişcarea Duhului Sfînt, sau mişcarea legilor lui Dumnezeu, ale legilor unirii cu El în iubire, inscrise de El, ca nişte forţe care duc inima spre El. Mişcarea aceasta nu e contrară mişcării naturale a inimii, ci e o restabilire şi întărire a ei. Inima netezită ca o tăbliţă pentru înscrierea legilor lui Dumnezeu în ea, e inima curată, inima eliberată de învîrtoşare şi de alipire la cele mărginite, e inima devenită moale, deschisă pentru Cel nehotărnicit şi pentru toate în El; e inima capabilă de zborul uşor spre înălţimile lui Dumnezeu. E inima care se deschide lui Dumnezeu, cum se deschide o floare pentru a se fecunda în vederea rodului; e inima care se deschide dovezilor iubirii altuia şi în ultima analiză dovezilor subiectului supremei iubiri.

295. Sf. Diadoh, *Capete despre desăvîrşirea duhovnicească 38*; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 344. Dacă curăţia inimii este transparenţa ei pentru Dumnezeu, trebuie ca Dumnezeu însuşi să intre în relaţie cu inima pentru a se vedea pe ea. Apoi numai Duhul e aşa de puternic prin relaţia personală în care ne pune cu Persoana supremă, ca mintea să nu mai fie atrasă de nici-un obiect.

296. *Scara, loc. cit.* Adică o poate face să nu treacă de la un gînd la altul. Căci Duhul deschide oceanul vieţii lui Dumnezeu.

297. Locul e din Evagrie, *Capete gnostice*; la W. Frakenberg, *Evagrius Ponticus*, p. 427.

298. Mintea e vîrful cel mai înalt al fiinţei omeneşti. Peste ea luceşte în vremea rugăciunii lumina Sfintei Treimi, căci aceasta e o luminare a dra-

mintea se dezbracă de omul cel vechi şi se îmbracă în cel nou al harului (Col. 3, 9), va vedea curăţia sa asemănătoare culorii cereşti ; ea a fost numită de bătrînii fiilor lui Israel loc al lui Dumnezeu, cînd El s-a arătat lor în munte» (Ieş. 24, 10) [299].

Făcînd, deci, precum s-a spus mai înainte, adică rugîndu-te curat şi fără închipuiri şi întipăriri, vei păşi pe urmele sfinţilor. Iar de nu, vei avea în locul liniştii, nălucirile, şi în loc de struguri, vei culege mărăcini. Dar să nu-ţi fie ţie aceasta.

67. *Cum se făcea întipărirea proorocilor.*

Dacă unii socotesc că vederile, chipurile şi descoperirile proorocilor au luat naştere prin închipuire şi prin desfăşurare naturală, aceştia să ştie că sînt duşi departe de la ţinta dreaptă şi de la adevăr. Căci, proorocii şi învăţătorii de acum ai celor sfinte au văzut şi au prins cele ce le-au văzut şi le-au prins, în chipuri, nu după vreo rînduială şi desfăşurare naturală, ci mintea fiindu-le întipărită dumnezeieşte şi mai presus de fire printr-o putere negrăită şi prin harul Sfîntului Duh. Căci zice Marele Vasile: «Cei ce au mintea neîmprăştiată şi curată primesc în ea întipăriri printr-o oarecare putere negrăită şi aud în ei răsunînd oarecum cuvîntul lui Dumnezeu» [300]. Şi iarăşi: «Proorocii vedeau prin întipărirea

gostei reciproce dintre persoanele dumnezeieşti comunicată şi celui ce se roagă, aprins şi el de iubirea Sfintei Treimi şi de lumina Ei, care descoperă tot sensul existenţei.

299. După Ammann, la Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 32. Dar nu l-am aflat. Curăţia e transparenţă, sinceritate şi deschidere deplină. Prin curăţie inima se face loc al lui Dumnezeu, căci nici un gînd nu se interpune atunci între inimă şi Dumnezeu.

300. Comentar la Isaia Proorocul, cap. 6, vers 8; PG 30, 440. Chipurile văzute de Prooroci nu sînt cele ce cad sub simţuri, deci nici mărginite. Sînt asemenea unor stări, în care se prelungesc stările interlocutorului. Aşa cum stările unui interlocutor se «întipăresc» în cel ce-l ascultă

ce se săvîrşea în mintea lor». Iar Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul zice: «Acesta, adică Duhul Sfînt, lucra mai întîi în puterile îngereşti şi cereşti». Şi puţin mai departe: «Apoi în Părinţi şi în Prooroci, dintre care unii închipuiau pe Dumnezeu sau Îl cunoşteau, iar alţii cunoşteau de mai înainte viitorul, întipărindu-li-se de Duhul şi aflîndu-se cu cele viitoare ca cu cele de faţă»[301].

68. *Iarăşi despre întipăriri şi despre felurite vederi.*

Dacă unii se îndoiesc de acestea, primind închipuirile şi multele şi feluritele vederi, ei ni se împotrivesc, socotind că urmează sfinţilor. Astfel, susţin că Cuvîntătorul de Dumnezeu zice că Dumnezeu se face cunoscut minţii ca prin nişte umbre, nu din El însuşi, ci din cele din jurul Lui, închipuirea adunînd, din fiecare, o altă trăsătură şi alcătuind, astfel, un fel de unic chip al adevărului ş.a.m.d. Iar despre dumnezeiescul Maxim susţin că socoteşte că mintea nu se poate face nepătimaşă numai prin făptuire, dacă nu trec prin ea multe şi felurite vederi[302]. La fel susţin că şi alţi sfinţi spun lucruri asemănătoare.

---

cu încredere, sau în cel ce se află în relaţie iubitoare cu el, aşa se «întipăresc» stările puternice, de mare forţă comunicativă ale lui Dumnezeu în cei ce se deschid Lui.

301. Sf. Grigorie de Nazianz, Cuv. *28*, cap. 6; P.G. 36, 32 C-33 A.

302. Sf. Maxim Mărt., *Capita alia*, 142; P.G. 90, 1433 B-C. Sînt vizaţi cei ce nu recunosc o întîlnire nemijlocită a minţii cu Dumnezeu cel Unul prin părăsirea gîndurilor multiple, ci numai o cunoaştere de la distanţă a lui Dumnezeu prin combinarea diferitelor idei despre însuşirile Lui deduse din creaţiune. Aceştia nu acceptă învăţătura Părinţilor că pentru cunoaşterea aceasta nemijlocită a lui Dumnezeu e necesară etapa lucrătoare sau făptuitoare, sau curăţia sufletului prin împlinirea poruncilor, sau desăvîrşirea sufletului prin această lucrare. Ei socotesc că cunoaşterea lui Dumnezeu e o chestie de corectă folosire a raţiunii. E vizată aci scolastica, cu care s-a ciocnit Sf. Grigorie Palama în persoana lui Varlaam. Cunoaşterea lui Dumnezeu nu o dobîndeşte o raţiune generală, abstractă, ci o persoană concretă în măsura în care s-a curăţit de păcate,

Unii ca aceştia să ştie că aceste cuvinte au fost spuse de acei Părinţi nu despre lucrarea şi harul cunoaşterii şi vederii primite de la Dumnezeu, care unesc pe om cu Dumnezeu prin experienţa însăşi, ci despre lucrarea pornită de la om, adică din înţelepciunea lui, pricinuind o vedere culeasă din asemănarea şi armonia lucrurilor. Această vedere străbate în chip întunecos la o oarecare înţelegere despre Dumnezeu. Aceasta poate fi dobîndită şi înţeleasă de mulţi, ba chiar de toţi, cum ştie limpede cel ce a cercetat cu pricepere acest fel de spuse ale sfinţilor. Căci s-a scris: «Din mărimea şi frumuseţea făpturilor se cunoaşte, prin asemănare, Făcătorul» (Înţelep. 13, 15). Dar nici ea nu se naşte din mult meşteşugita şi deşarta învăţătură din afară a lumii. Căci aceasta, ca o slujnică necuviincioasă, umflată de înfumurarea sofistică şi demonstrativă, cu pretenţii de atotştiinţă, ce nu voieşte să ţină seama de credinţa evanghelică, de smerenia şi de consimţirea cu adevărul, a fost alungată departe de pridvorul locaşului sfînt.

Dar cuvîntul nostru e închinat iluminării desăvîrşite, pornită din ipostas (enipostasiate)[303]. Căci prin aceasta fruntaşii Apostolilor, care s-au suit pe muntele Taborului cu Iisus, au pătimit, prefăcîndu-se în chip negrăit,

---

s-a smerit, s-a făcut iubitoare. De aceea ea nici nu se poate comunica deplin, ci trebuie dobîndită de fiecare prin experienţa proprie. Totuşi autorii scrierii admit şi o cunoaştere a lui Dumnezeu prin iniţiativa umană, înainte de o astfel de curăţire, dar o consideră inferioară celei obişnuite prin harul lui Dumnezeu, deci prin iniţiativa lui Dumnezeu de a se comunica celor curăţiţi la inimă, în care se sălăşluieşte.

303. Autorii noştri cunosc, deci, pe lîngă iluminarea venită nemijlocit de la Dumnezeu, şi pe cea cîştigată prin cugetare deductivă din făpturi, adică pe lîngă cea tainic-apofatică şi pe cea raţional-catafatică. În cea din urmă privirea chipurilor lucrurilor îşi are importanţa ei pozitivă, spre deosebire de cea dintîi, în care mintea trebuie să se ridice peste orice chipuri. Lumina aceea este numită «enipostasiată», pentru că îşi are izvorul în ipostasul lui Hristos. E lumina ce vine din Persoana Lui, nu-i o închipuire subiectivă.

prefacerea cea bună şi cu adevărat fericită (Ps. 76, 10), şi s-au învrednicit să privească împărăţia şi dumnezeirea cea nevăzută, chiar şi cu ochii simţitori, ridicaţi la o stare mai dumnezeiască şi făcuţi duhovniceşti prin dreapta Preasfîntului Duh (Matei 17, 1 şi 5)[304]. Căci pe cît sînt de departe răsăriturile de apusuri (Ps. 102, 12) şi cerul de pămînt, şi pe cît e mai presus sufletul de trup, pe atît e mai presus lucrarea cea primită şi harul, de cea săvîrşită prin fire[305]. Căci, cea săvîrşită prin fire, cum am spus, are putinţa să înainteze de la cele din afară şi de la mişcarea bine orînduită a celor ce există (de la făpturi), de la ordinea şi legătura lor, prin închipuirile născute din toate, spre un chip oarecare al adevărului şi aşa să se întindă spre Dumnezeu prin credinţă. Iar cea primită se iveşte nemijlocit de la Dumnezeu însuşi, sau din ipostasul Lui, ca o prezenţă reală înăuntrul inimii, dar uneori şi

304. Totul e luat de la Sf. Grigorie Palama, care afirma că chiar prin ochii sensibili fruntaşii Apostolilor au văzut lumina dumnezeiască cea nevăzută, căci prin lucrarea Duhului dumnezeiesc în ei ochii au putut vedea cele dumnezeieşti. De altfel putinţa ca ochiul sensibil să vadă stări şi intenţii sufleteşti ale altui om e dată în mod natural ochiului sensibil. Aceasta pentru că în mod tainic însăşi mintea sau înţelegerea priveşte prin ochii sensibili. Sf. Grigorie Palama zice: «Răspundă (adversarii noştri): dacă s-ar fi întîmplat să fie prezent pe munte vreun animal necuvîntător, ar fi simţit acel animal lumina aceea mai strălucitoare ca soarele ?... Dacă deci a fost văzută de ochii sensibili omeneşti, desigur că acei ochi au văzut-o prin ceea ce îi deosebeşte de privirile necuvîntătoarelor. Or, ce poate fi aceasta decît că prin privirile omeneşti, privea mintea» (Cuv. III, Triada III; la: Pr. D. Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 38). «Prefacerea», de care se vorbeşte aci poate să însemne şi o «ieşire» a Apostolilor din ei, sau o «uitare» de ei înşişi, care e o depăşire spirituală a stării de creatură, dar fără să o anuleze, ci potenţînd-o şi arătîndu-i adevărata ei împlinire.

305. Dacă există o gradaţie în cele create şi totuşi cele superioare nu le anulează pe cele inferioare, ci le arată adevăratul rost şi le ajută să şi-l împlinească, cu atît mai mult există o superioritate a lucrării dumnezeieşti faţă de lucrarea spirituală a creaturii celei mai înalte, care ajută pe cea din urmă să-şi împlinească adevăratul ei rost.

din afară, şi transmite în chip văzut şi mai presus de înţelegere şi trupului din iluminarea şi din lumina atotdumnezeiască. Căci inima pătimeşte, după preaînţeleptul Maxim, în chip mai presus de fire, nu produce ea însăşi îndumnezeirea nefăcută [306].

Căci zice acest sfînt: «Numesc îndumnezeire nefăcută, iluminarea dumnezeirii într-un mod enipostasiat (provenită din ipostas) [307], iluminare care nu e făcută, ci se arată în mod neînţeles în cei vrednici» [308]. Lucruri asemănătoare spune şi Marele Dionisie: «Trebuie să ştim că mintea noastră are, pe de o parte, puterea de a înţelege, prin care vede cele gîndite (inteligibile), pe de altă parte, are unirea care întrece firea minţii, prin care se uneşte cu cele de dincolo de ea» [309].

---

306. Îndumnezeirea nu e produsă de inimă, pentru că dumnezeirea nu e făcută în general, ci e din veci, deci nefăcută. Dar aceasta nu înseamnă că inima nu trebuie să se pregătească, prin curăţirea ei de patimi, sau de îngustarea egoistă, sau că nu trebuie să se deschidă şi prin efortul ei, îndumnezeirii, ca lucrare a lui Dumnezeu. Însăşi «pătimirea» îndumnezeirii este un fel de participare, de deschidere, de lărgire, un fel de efort de înţelegere a stării şi calităţii ce i se dăruieşte, deşi e dăruită, nu produsă de om.

307. Îndumnezeirea e o lumină, dar o lumină transformatoare, şi nu produsă de efortul omenesc, ci o iluminare a întregii fiinţe umane din ipostasul dumnezeiesc, care face şi ipostasul uman iluminat şi capabil să iradieze lumina ipostasului dumnezeiesc; sau e o comuniune în lumină a ambelor persoane, o lumină interpersonală şi ca atare o bucurie şi o lumină între ele, fără să se poată distinge frontiera între bucuria şi iubirea uneia şi a celeilalte. Dar ea îşi are originea în ipostasul dumnezeiesc, ca ultimul izvor plin de iniţiativă al ei, ca ultimul izvor personal al iubirii şi al existenţei, care iradiază ca lumină.

308. *Quaest. ad Thalasium* 61; în P.G. 90, 644 D.

309. Neidentificat. Mintea cugetă şi înţelege, dar nu se cugetă şi nu se înţelege numai pe sine, ci şi celelalte realităţi. Ca atare ea are tendinţa şi puterea de a le atinge pe acelea în oarecare fel, de a se uni cu ele, fără să se confunde cu ele. În special mintea, ca expresie cunoscătoare a subiectului, tinde spre alte subiecte şi se uneşte cu ele; în ultimă analiză tinde spre Dumnezeul cel personal ca ultimul izvor al existenţei şi

Iar Sfîntul Isaac zice: «Am dobîndit doi ochi sufletești, cum zic Părinții; și nu avem aceeași trebuință de fiecare. Căci cu un ochi vedem cele ascunse în făpturi, adică puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea Lui și pronia Lui cu privire la noi, iar cu celălalt ochi privim slava firii Lui celei sfinte, cînd binevoiește Dumnezeu să ne introducă în tainele cele duhovnicești»[310]. Dumnezeiescul Diadoh zice și el: «Ale aceluiași Duh Sfînt sînt harismele înțelepciunii și ale cunoștinței, ca și toate harismele (darurile) dumnezeiești. Dar fiecare din ele are o lucrare deosebită. De aceea, unuia i s-a dat înțelepciunea, altuia cunoștința prin același Duh, cum mărturisește Apostolul (1 Cor. 12, 8). Căci cunoștința unește pe om prin experiența însăși cu Dumnezeu, nemișcînd sufletul spre rațiunile lucrurilor. De aceea, unii dintre cei ce au ales filosofia (înțelepciune) vieții singuratice, sînt luminați de ea întru simțire, dar la rațiunile dumnezeiești nu ajung[311].

Iar înțelepciunea, dacă se dă cuiva, împreună cu cea dintîi, întru frică, lucru care se întîmplă rar, face arătate înseși lucrările cunoștinței, deoarece cunoștința obișnuiește să lumineze, prin lucrare, iar cea de a doua, prin cuvînt. Cunoștința o aduce rugăciunea și multa liniște întru desăvîrșita lipsă de griji, iar înțelepciunea o aduce cercetarea cuvintelor lui Dumnezeu, lipsită de slava de-

al iubirii; tinde a se uni cu El. Propriu-zis spre El tinde în modul cel mai esențial și spre celelalte tinde numai pentru că tinde spre El, găsind și în ele oarecare iubire, spre al cărei grad absolut tinde de fapt.

310. *Op. cit.*, Cuv. 72, p. 281.

311. Cunoștința aci are alt înțeles decît cel modern. Ea e cunoștința prin experiență a lui Dumnezeu însuși, nu a rațiunilor sau a sensurilor lucrurilor. Oamenii duhovnicești nu cunosc pe Dumnezeu în chip mijlocit prin rațiunile lucrurilor, ci nemijlocit prin unirea cu El, sau prin experiența Lui. De aceea nici nu se interesează de cea de a doua, care e rațională, sau generală și de la distanță și ca atare mult depășită de ei.

şartă, şi în primul rînd harul dăruitorului Dumnezeu»[312]. La acestea, Sfîntul Maxim adaugă în «Scolii»: «Fîntîna lui Iacob este Scriptura, apa este cunoştinţa din Scriptură, adîncul este înţelegerea greu de pătruns a tainelor Scripturii. Scoaterea apei cu găleata este aflarea cuvîntului lui Dumnezeu prin învăţarea literelor. Această găleată, nu o avea Domnul (Ioan 4, 6, 11). Căci, fiind însuşi Cuvîntul, nu da credincioşilor cunoştinţa cea din învăţătură şi studiu, ci dăruia celor vrednici înţelepciunea cea veşnică şi neîncetată din harul cel veşnic. Pentru că, găleata ridică învăţătura, luînd o foarte mică parte şi lăsînd întregul necuprins de nici-un cuvînt. Iar cunoştinţa prin har are întreaga înţelepciune cîtă e cu putinţă oamenilor, fără studiu, odrăslind în chip felurit după trebuinţele lor»[313].

Şi iarăşi spune Sfîntul Diadoh: «Mintea noastră e de multe ori greu de ţinut în rugăciune din cauza marii îngustimi şi strîmtorări a lucrării rugăciunii. Dar cu-

312. Diadoh, *op. cit.*, cap. 9; *Filoc. rom.*, I, p. 337. Dacă mai înainte s-a făcut deosebirea între cunoştinţa nemijlocită a lui Dumnezeu şi cea raţională prin raţiunile lucrurilor, acum se face deosebirea între cunoştinţa nemijlocită a lui Dumnezeu şi înţelepciunea care cercetează şi expune prin cuvinte lucrările ce se produc în cadrul cunoştinţei nemijlocite. Astfel cunoştinţa nemijlocită e o lucrare tainică a lui Dumnezeu în suflet, dar lucrarea aceasta e tîlcuită prin cuvinte de înţelepciune. De aceea înţelepciunea e şi cercetarea cuvintelor Revelaţiunii, care expun cunoştinţa nemijlocită a lui Dumnezeu. În continuare se spune că Cuvîntul lui Dumnezeu avea înţelepciunea prin care se tîlcuia pe Sine, de la Sine însuşi, nu prin studiu. Numai cel ce nu se bucură el însuşi de întîlnirea cu Dumnezeu, are nevoie de studiul cuvintelor celui ce se împărtăşeşte de această întîlnire pentru a le tîlcui.

313. Sf. Maxim Mărt., *Cele cinci capete II*, 29; P.G. 90, 1231 AB. Pe cînd cunoştinţa prin studiu ia dintr-un întreg cînd o parte, cînd alta şi niciodată nu intuieşte taina specifică a întregului şi nici chiar părţile nu le cunoaşte în legătura lor vie, intuiţia care e un dar al harului, surprinde întregul în taina lui specifică, pe care nu o pot reda niciodată cuvintele, oricît de multe s-ar folosi.

vîntării de Dumnezeu (telogiei) ea se predă cu bucurie [314], din pricina lărgimii şi libertăţii contemplărilor dumnezeieşti desprinse de experienţă. Deci, ca să nu-i dăm drumul să spună multe şi să nu-i îngăduim să zboare cu bucurie peste măsură, să o ocupăm cît se poate de mult cu rugăciunea, cu cîntarea şi cu citirea Sfintelor Scripturi, netrecînd cu vederea nici tîlcuirea bărbaţilor învăţaţi în ale cuvintelor. Făcînd aceasta, nu o vom lăsa să amestece cuvintele ei în cuvintele harului, nici nu-i vom îngădui să fie furată de slava deşartă, ca una ce s-ar umple de bucurie de multă vorbărie, ci o vom păzi în vremea vederii (contemplării) în afară de orice închipuire şi-i vom face prin aceasta aproape toate cugetările însoţite de lacrimi [315]. Căci odihnindu-se în timpurile de linişte şi îndulcindu-se mai ales de dulceaţa rugăciunii, nu numai că se va elibera de neajunsurile mai sus pomenite, ci se va înnoi tot mai mult ca să se predea cu agerime şi fără osteneală vederilor (contemplaţiilor) dumnezeieşti, înaintînd totodată în cunoştinţa deosebirii (discernămîntului) cu multă smerenie. Dar trebuie să ştim că este şi o rugăciune mai presus de toată lărgimea. Aceasta e, însă, proprie numai acelora care s-au umplut întru toată simţirea şi încredinţarea de sfîntul har» [316].

---

314. De aceea, teologia raţionalist-scolastică preferă speculaţia rugăciunii. Teologia aceasta e varietate şi nestatornicie în gîndire şi mişcare liberă şi arbitrară. Rugăciunea e stăruirea către faţa lui Dumnezeu. Şi numai cel ce are putere să se adîncească în experienţa infinităţii Lui se simte bine, neplictisit.

315. Teologia raţionalist-scolastică e teoria omului care se consideră de sine; rugăciunea e trăirea micimii şi păcătoşeniei sale în faţa lui Dumnezeu. De aceea ea nu e teoretică, ci existenţială. Aşa e teologia de tip patristic, care se bazează pe experienţa lui Dumnezeu în rugăciune.

316. *Op. cit.*, cap. 68; *Filoc. rom.* I, 364. Rugăciunea e mai presus de teologie, ca gîndire şi vorbire despre Dumnezeu. Căci rugăciunea trebuie să se menţină în conştiinţa strînsă a prezenţei în faţa lui Dumnezeu, pe cînd gîndirea despre Dumnezeu şi vorbirea despre El, lunecă subiectiv din faţa lui Dumnezeu, din conştiinţa prezenţei în faţa Lui; ea se mişcă liber,

Ai auzit ? Există, zice, o rugăciune mai presus de orice lărgime, care e proprie numai acelora care s-au umplut întru toată simțirea și încredințarea, adică înăuntru inimii, în chip mai presus de fire, de iluminarea atotdumnezeiască ce iradiază din ipostas [317]. Pe aceasta o numește și Sfîntul Isaac amintire nepecetluită, sau fără formă, fără chip și simplă [318]. Iar alții dintre Sfinții Părinți o numesc altfel.

69. *Despre cele cinci puteri ale sufletului. De asemenea, despre închipuirile proprii ale sufletului și ale minții, și despre trebuința ca să ne ferim cu totul de închipuire,*

scăpînd din conștiința că stă în fața lui Dumnezeu ca Subiect și din convorbirea cu El și socotindu-L ca obiect, față de care se comportă liber. Dar strîmtimea rugăciunii e mai presus de lărgimea gîndirii teologice, e o mai accentuată trăire în densitatea nesfîrșită a prezenței lui Dumnezeu. Ea trăiește pe Dumnezeu neasemănat mai intens și mai adînc, pentru că Îl trăiește ca Subiect revendicator, iubitor, veșnic nou în manifestările puterii și iubirii Lui; nu-L reduce la niște legi permanente ale unui obiect, care devine și el absent pentru conștiința gîndirii teologice. În rugăciune Dumnezeu e «simțit», adică experiat, «atins» de întreaga ființă, ca printr-un simț, în intensitatea prezenței Lui, nu gîndit ca realitate neexperiată. În rugăciune omul experiază iradierea harului sau a energiei lui Dumnezeu asupra sa. Dar autorii scrierii nu sînt împotriva contemplării teologice. Însă ea trebuie să vină după multă rugăciune. Numai atunci înțelesurile dumnezeiești vor fi adînci și vii și se vor baza pe trăirea din rugăciune și vor fi însoțite și de discernămîntul, prin care omul va deosebi pe cele bazate pe realitatea unei experiențe și nu pe simpla construire speculativă, desfăcută de experiența contactului cu Dumnezeu.

317. E o lumină care iradiază din ipostasul, sau din Persoana lui Hristos, în ipostasul sau în persoana celui ce se roagă. Nu e o nălucire, sau un produs subiectiv și inconsistent al celui ce se roagă. E lumina Persoanei dumnezeiești, primită de persoana umană în comunicarea iubitoare dintre ele; e lumina Persoanei supreme, a ipostasului, sau a izvorului personal ultim al ei.

318. Neaflat. Rugăciunea e amintire sau pomenire neîncetată a lui Dumnezeu. E simțirea neîntreruptă a prezenței Lui, dar nu vederea unui chip al Lui, căci chipul are caracter mărginit. Și acesta nu corespunde lui Dumnezeu.

de figuri, de întipăriri şi de forme în rugăciunea curată şi în lucrarea simplă şi unitară a minţii.

Dar, precum s-a arătat, închipuirile vin nu numai de la demoni, ci şi sufletul însuşi are de la sine în chip natural pornirea spre închipuire, prin cele cinci puteri cu care este înzestrat. Acestea sînt: mintea, înţelegerea[319], părerea, imaginaţia şi simţirea, aşa precum şi trupul are cinci simţuri: vederea, mirosul, auzul, gustul şi pipăitul[319 b]. Deci, una dintre puterile sufletului este, precum am spus, imaginaţia (închipuirea), prin care sufletul îşi face închipuiri. De aceea, cei ce voiesc să-şi cîrmuiască şi să-şi lămurească bine cele ale sufletului, trebuie să se sîrguiască să înaripeze şi să înalţe în întregime spre Dumnezeu mai ales puterile care îl unesc pe el cu Dumnezeu în veacul de faţă; iar pe celelalte să le îngrijească, să le folosească şi să le lucreze[320].

Trebuie să cercetăm, deci, ce ne spun Părinţii despre acestea şi să reţinem ceea ce se cuvine.

Deci spune Sfîntul Maxim: «Deoarece sufletul este, prin sine, adică prin fiinţa sa, raţional şi înţelegător, el

319. Mintea e puterea cunoaşterii intuitive a întregului, corespunzînd cu vasul trupului, pe cînd înţelegerea e cunoaşterea legăturilor dintre aspectele lucrurilor privite pe rînd, aşa cum mirosul distinge calităţile după miresmele lor.

319 b. E de remarcat că simţirea sufletului e socotită o paralelă la simţul pipăitului trupului. Căci aşa cum prin pipăit trupul ia contact cu cele sensibile, tot aşa mintea vine în atingere cu Dumnezeu printr-o simţire a ei. E aşa zisa «simţire înţelegătoare», sau «simţirea minţii».

320. Imaginaţia leagă în general sufletul de lumea sensibilă, construind chipurile după asemănarea lor. De aceea de ea nu trebuie să facă uz sufletul cînd se gîndeşte la Dumnezeu. Căci ea împiedică sufletul să se înalţe la Dumnezeu, sau construieşte despre Dumnezeu năluciri necorespunzătoare. Simboalele aplicate la Dumnezeu trebuie eliberate de ceea ce au material. Totuşi o anumită întipărire a lui Dumnezeu se produce în suflet. În acest sens e folosită şi capacitatea imaginativă a sufletului (natura lui imprimabilă).

este, desigur, şi de sine stătător[321]. Iar dacă e de sine stătător, va lucra prin fire pentru sine şi de sine şi împreună cu trupul, înţelegînd şi raţionînd prin sine şi neîncetînd niciodată să lucreze cu puterile sale înţelegătoare, care îi aparţin în chip natural. Căci cele ce-i aparţin prin fire unei unităţi existente în oarecare fel, nu-i pot fi luate atîta timp cît ea există şi subsistă. Deci sufletul, existînd şi subsistînd pururea de cînd a fost făcut pentru Dumnezeu care l-a creat pe el astfel, înţelege, raţionează şi cunoaşte pururea, atît de sine cît şi împreună cu trupul pentru sine şi pentru firea sa. Deci, nu se va afla vreo cauză care să poată despărţi sufletul de cele ce-i aparţin lui în chip natural şi nu pentru trup, după desfacerea acestuia»[322].

Deci, deoarece cunoaştem şi simţim, după cum am fost învăţaţi de sfinţi, că mintea şi înţelegerea se mişcă şi lucrează şi în veacul de acum şi în cel viitor în jurul lui Dumnezeu[323], iar pe celelalte puteri le cunoaştem ca proprii sufletului numai în veacul de faţă, trebuie ca sufletul, ca un cîrmaci iscusit şi ca unul ce are în chip natural stăpînirea peste acestea, să vrea să le ţină pe acestea în lucrare nu numai în timpul de faţă, ci să se sîrguiască să întindă şi în viitor mai ales mintea şi înţelegerea în întregime spre Dumnezeu şi, de aceea, cu El să le unească şi în vremea rugăciunii curate şi a lucrării înţelegătoare, unitare şi simple. Iar de închipuire şi de celelalte puteri să desfacă mintea cu totul[324]. Căci după

321. Sufletul e «ἀνυπόστατος», sau de sine stătător, adică nu e o putere sau o calitate a unei substanţe. De aceea el e baza «ipostasului» uman. El e baza tuturor puterilor şi calităţilor omului şi chiar baza trupului.

322. Sf. Maxim Mărt., *Epist. VII*; P.G. 91, 432 D, 439 A.

323. Se mişcă şi lucrează preocupată în ultimă analiză de Dumnezeu.

324. Din faptul că sufletul va avea mintea şi înţelegerea active şi în viaţa viitoare, deoarece ele sînt îndreptate în esenţă spre Dumnezeu, ca spre ultima realitate pe care vrea s-o înţeleagă în scopul înţelegerii tuturor, autorii scrierii deduc că şi în rugăciunea din veacul de acum,

Sfîntul Nil: «Starea de rugăciune este o deprindere nepătimașă, care răpește, prin dragostea cea mai înfocată, spre înălțimea gîndită mintea iubitoare de înțelepciune și duhovnicească» [325]. Lucrînd astfel, sufletul își va păzi vrednicia cuvenită lui și cinstită.

70. *Tot despre minte.*

La fel, trebuie și mintea însăși să se păstreze și să se păzească pe sine nepărtașă și despărțită de închipuire, ca una ce e ființă neîmpărțită, simplă, de sine stătătoare, curată și luminoasă [326]. Căci ea are de la sine o putere naturală spre aceasta și ca să se întoarcă, să se adune și să se miște spre sine, nereținută de nimic altceva. Aceasta este starea minții, care vine din harul dumnezeiesc [327]. Căci zice Scărarul: «A fixa mintea e propriu numai Sfîntului Duh» [328]. Căci deși, ca putere a sufletului, ea e mișcată și stăpînită oarecum și de acesta, dar ea este și

care e îndreptată spre Dumnezeu, sufletul trebuie să țină active mai ales mintea și înțelegerea, iar de imaginație, care lucrează cu chipurile lumii văzute și țin sufletul legat de aceasta, mintea trebuie să se despartă.

325. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*; *Filoc. rom.* I, p. 80. Nil Sinaitul; PG 79, 1177.

326. Închipuirile, sau produsele imaginației și în general orice fel de chipuri, împart mintea, sau atenția ei și o fac să treacă dintr-o stare în alta; mai mult, aceste chipuri nu numai o împart și o mărginesc, ci o și coboară de la starea luminoasă nehotărnicită în care se află prin fire, umbrind-o sau întunecînd-o după sentimentele ce i le inspiră chipurile.

327. Mintea nu e reținută de nimic în întoarcerea ei spre sine, cînd în sine caută și întîlnește pe Dumnezeu, care e deasupra tuturor, și care le cuprinde virtual pe toate. Dacă n-ar întîlni în sine nimic altceva decît pe sine, n-ar putea să se desfacă de toate, căci mintea e făcută prin fire să tindă spre ceva, să se depășească pe sine, să fie într-o continuă ieșire din sine, fie spre cele din lume, fie spre Dumnezeu, Cel transcendent. Spre Dumnezeu o atrage ca un magnet harul Lui, sau e fluviul Lui de iubire. Deci mintea e ajutată de har chiar în întoarcerea ei spre sine.

328. Numai Duhul poate opri mintea din rătăcirile ei. Căci El e Dumnezeu cel ce vine în suflet cu o putere covîrșitoare și deschide minții orizontul lui Dumnezeu cel nesfîrșit.

se numeşte şi ochiul sufletului şi are, precum am spus, o anumită putere naturală proprie, simplă şi neatîrnată [329]. De aceea, şi cînd se simte stînd după fire în atîrnare de suflet şi de puterile lui, este minte în potenţă. De aci vine şi numirea de om sufletesc (1 Cor. 2, 14) [330]. Dar cînd îşi reia vrednicia sa naturală, simplă şi esenţială şi strălucirea neîmpărţită şi neatîrnată şi stăpînirea de sine, sau se eliberează de alipirile şi mişcările trupeşti şi sufleteşti naturale şi se învredniceşte, ca din minte în potenţă să devină minte în lucrare, sau înaintează la starea de om mai presus de fire şi duhovnicesc, atunci se întoarce statornic la sine în chip neabătut şi prin sine urcă nereţinută de nici-o legătură, în întregime şi desăvîrşit la înţelegerea lui Dumnezeu cea fără formă şi fără chip şi simplă [331]. Căci zice Marele Vasile: «Mintea neîmprăştiată spre cele de afară şi nerevărsată prin simţuri spre

329. Mintea e o putere a sufletului. Dar fiind ochiul sufletului, ea e pe de o parte mişcată de suflet, pe de alta nu se poate să nu se mişte, adică să nu se afle în exerciţiul actului de vedere.

330. Chiar cînd mintea e ataşată numai de simţurile legate de lume şi nu le umple pe acestea de dragostea de Dumnezeu, ea rămîne totuşi minte, dar ca una ce e copleşită de simţurile psihice legate de trup, nu e actualizată ca minte. De aceea un astfel de om se numeşte «om sufletesc».

331. Pe de o parte această stare de minte în lucrare este starea naturală a ei, pe de alta ea este o stare mai presus de fire. E o balansare pe care o aflăm mereu la Sf. Părinţi. Ea e o stare mai presus de fire, întrucît înfăptuirea ei se împlineşte numai prin intrarea în ambianţa simplităţii nesfîrşite a lui Dumnezeu, care redă şi minţii simplitatea ei, deschisă nesfîrşirii dumnezeieşti, fiind umplută de aceasta. Întrucît fiinţa ei simplă se actualizează funcţional în întîlnirea cu Dumnezeu cel mai presus de fire, starea aceasta a minţii e pe de o parte naturală, pe de alta mai presus de fire. La fel, mişcările trupeşti şi sufleteşti, cînd covîrşesc mintea sînt funcţional naturale, dar pe de altă parte ele îşi regăsesc fiinţa lor adevărată, sau naturală, cînd sînt covîrşite de minte şi prin minte de energiile dumnezeieşti. Căci de-abia atunci îşi descoperă rostul pentru care au fost făcute, de medii de iradiere a Duhului dumnezeiesc. Toată gîndirea aceasta despre minte este tributară filosofiei greceşti, dar ea devine creştină cînd mintea unificată, simplă, e înţeleasă ca subiect indefinit şi unitar, deschis Subiectului dumnezeiesc unitar şi infinit.

lume se întoarce la sine, iar prin sine urcă la înțelegerea lui Dumnezeu, și înconjurată și inundată de frumusețea luminii Aceluia, uită chiar și de sine însăși»[332]. Și, astfel, mintea își redobîndește și-și păstrează starea sa cea «după chipul» și «după asemănarea», ca una ce e minte și prin sine se unește și intră în conviețuire, în chip înțelegător, cu mintea dumnezeiască, adică cu Dumnezeu[333]. Iar aceasta e lucrarea, sau mișcarea în cerc, adică suirea din nou a minții la ea și mișcarea de întoarcere spre ea și spre unirea cu ea și prin ea cu Dumnezeu, mișcare care singură este cu adevărat nerătăcitoare și fără greșală, ca una ce e liberă de orice relație. E o unire nemijlocită și mai presus de înțelegere și o vedere mai presus de vedere[334].

---

332. Lumina lui Dumnezeu care scaldă mintea și o inundă este totodată frumusețea Lui, sau frumusețea Lui e lumină. Dar cine poate descrie taina frumuseții ca lumină sau invers? Lumina descoperă adîncurile reale și adîncurile bogate, armonioase și iubitoare, sînt frumoase.

333. Mintea redobîndește «chipul» și «asemănarea» Lui întrucît se unește cu modelul, întrucît devine înțelegere simplă și nesfîrșită a Celui ce e înțelegere și realitatea nesfîrșit inteligibilă și simplă, originară.

334. Mișcarea învîrtitoare și suitoare a minții spre ea însăși, și prin ea spre Dumnezeu, și prin aceasta unirea ei tot mai strînsă cu ea și cu Dumnezeu are ca model învîrtirea suitoare a treptelor îngerești în jurul lui Dumnezeu, descrisă de Dionisie Areopagitul. Cel ce se întoarce spre sine, se întoarce spre Dumnezeu și viceversa. În nesfîrșirea acestei mișcări circulare suitoare a minții în jurul ei și a lui Dumnezeu și în unirea tot mai strînsă cu ea însăși și cu Dumnezeu, se arată din nou că mintea e făcută «după chipul» lui Dumnezeu, avînd în unirea ei cu Dumnezeu o lucrare nesfîrșită pe care niciodată nu isprăvește să o înțeleagă, întrucît niciodată nu termină să se unească și mai mult cu sine însăși și cu Dumnezeu. Omul își rămîne etern un abis apofatic, pentru că se afundă și se îmbogățește fără sfîrșit în abisul apofatic al lui Dumnezeu. Dar acesta e un abis magnetic, care atrage mintea la o înțelegere mereu mai sporită. Dar înțelegînd și văzînd caracterul nesfîrșit al acestui mister, înțelegerea ei este totodată mai presus de înțelegere și vederea ei mai presus de vedere. Apoi nu trebuie uitat că mintea, adunîndu-se tot mai adînc în sine, se adună în mintea lui Hristos, care deși e omenească, e a ipostasului dumnezeiesc, Cel ce gîndește tot mai mult infinitul Său dumnezeiesc prin ea.

Căci spune Marele Dionisie : «Mişcarea sufletului este în cerc. Ea e intrarea în sine însăşi de la cele din afară şi înfăşurarea unitară a puterilor lui înţelegătoare, ca într-un cerc oarecare, dăruind sufletului nerătăcirea şi întorcîndu-l de la cele multe din afară şi adunîndu-l întîi în el însuşi, apoi, devenit unitar, unindu-l cu puterile lui unite în chip unitar. Şi, aşa ea conduce sufletul spre Cel frumos şi bun şi mai presus de toate existent, spre Cel Unul şi Acelaşi fără început şi fără sfîrşit. Sufletul se mişcă în chip de spirală, întrucît e luminat de cunoştinţele dumnezeieşti potrivit cu el însuşi, nu înţelegător şi unitar, ci raţional şi în chip desfăşurat şi ca prin nişte lucrări amestecate şi care trec de la unele la altele[335]. Dar, are şi o mişcare în linie dreaptă, cînd nu intră în sine şi nu se mişcă într-o înţelegere unitară — căci aceasta e, cum am zis, mişcarea în cerc — ci, îndreptîndu-se spre cele din jurul lui şi de la cele din afară, ca de la nişte simboale felurite şi înmulţite, urcă spre vederi simple şi unificate»[336].

Iar Sfîntul Maxim zice: «Mintea, dobîndind unirea nemijlocită cu Dumnezeu, îşi odihneşte cu totul puterea

---

335. Mişcarea sufletului e în spirală, căci suie mereu în jurul său şi al lui Dumnezeu, neintuind dintr-odată toată esenţa sa şi a lui Dumnezeu, ci înaintînd in chip raţional şi desfăşurat, dar şi prin experienţă tot mai sporită, în cunoştinţa de sine şi de Dumnezeu, prin îndreptarea spre realităţile create şi prin urcarea de la înţelesurile lor mai de jos la cele mereu mai înalte şi prin întoarcerea de la acestea spre sine şi spre Dumnezeu, apropiindu-se tot mai mult de sine ca cel ce le cunoaşte şi spre Dumnezeu ca Cel ce e Creatorul şi susţinătorul lor.

336. *Despre numirile dumnezeieşti*, cap. IV, 9; PG 3, 705 A—B. Mişcarea sufletului în linie dreaptă se combină cu cea în cerc, făcînd parte din ea. Căci întîi cunoaşte pe cele din afară, ca de la ele sufletul să se întoarcă spre sine, cel ce le cunoaşte şi spre Dumnezeu, Creatorul lor, descoperit prin sine însuşi, îmbogăţit prin cunoaşterea lucrurilor. Toată această cunoaştere şi unire poate fi şi discursivă şi intuitivă în acelaşi timp. Dar de la un moment dat această cunoaştere devine pur intuitivă, sau prin experienţă, cum spunea Sf. Maxim în continuare.

naturală de a înțelege și de a fi înțeleasă. Iar cînd desface această unire prin înțelegerea ce distinge cele de după Dumnezeu [337], taie unirea cea mai presus de unire, prin care, pînă ce este unită cu Dumnezeu, aflîndu-se mai presus de fire și ajunsă la Dumnezeu prin împărtășire, mută legea firii sale ca pe un munte nemișcat» [338]. Și iarăși: «Mintea curată prin unirea în jurul cauzei, a dobîndit o relație mai presus de fire, prin care, dînd odihnă mișcării, și relației ei naturale mult felurite față de cele de după cauză, odată ajunsă la sfîrșitul negrăit, stăruie în chip necunoscut numai în tăcerea preafericită mai presus de înțelegere, pe care nu o poate arăta nicidecum cuvîntul sau înțelegerea, ci numai experiența prin împărtășire a celor ce s-au învrednicit de trăirea lor mai presus de înțelegere. Iar semnul bine cunoscut și pentru toți vădit al acesteia, este nesimțirea și deslipirea totală a dispoziției sufletului față de veacul acesta» [339].

337. Atunci mintea intră într-o lucrare discursivă, în luarea în considerare a unor idei parțiale în mod succesiv; ea iese din unirea cu Subiectul dumnezeiesc ca Unul și nesfîrșit. Atunci mintea se mută din mișcarea de la un lucru la altul, care e mișcarea ei oarecum exclusivă, spre o mișcare întipărită ei de Dumnezeu mai presus de fire.

338. Sf. Maxim Mărt., *Quaest. ad Thalasium* 33, scolia 3; P.G. 90, 376 B. E o foarte interesantă explicare a cuvîntului Mîntuitorului: «De veți avea credință cît un grăunte de muștar, veți spune muntelui acestuia, ridică-te și te aruncă în mare, și va fi vouă».

339. Neaflat. Această adunare a minții în sine și în Dumnezeu cel nesfîrșit nu e o stare teoretică, ci o stare plină de afecțiune față de Dumnezeu și o lipsă totală de interes și de afecțiune față de cele ale lumii acesteia. Dumnezeu, ca izvorul iubirii nesfîrșite față de om, provoacă în acesta o iubire față de El, care copleșește toate. E o stare de negrăit și de aceea cel ce o experiază, preferă să o trăiască în tăcere. Iar cînd începe să o descrie, exultă în cuvinte ale poeziei liturgice care ridică bunătățile trăite peste orice mărginire. E o stare mai presus de cuvîntul care exprimă trecerea de la un înțeles la altul, de la un lucru distinct la altul. E contemplarea întregului nesfîrșit al subiectului, în special al Subiectului dumnezeiesc.

Dar dacă mintea nu are conlucrarea sufletului spre aceasta, adică spre mişcarea ei neîncetată spre Dumnezeu, nu împlineşte şi nu lucrează nici de la sine lucrul său propriu, sau revenirea la sine însăşi şi urcuşul nereţinut de nimic spre înţelegerea lui Dumnezeu [340]. În acest caz, mintea, neputîndu-şi da rodul prin împreună lucrarea amîndorura (minte şi suflet n.n.), ci unindu-se cu închipuirea (cu imaginaţia), cade într-o lucrare multifelurită şi se depărtează de Dumnezeu [341].

340. «Înţelegerea» lui Dumnezeu trebuie socotită în acest cap. ca «înţelegerea» lui Dumnezeu prin experienţă, sau prin cercare. De altfel mintea fiind prin sine înţelegere, iar Dumnezeu, de asemenea, realitatea în care totul e dat spre a fi tot mai mult înţeles, sau ca o rezervă ne sfîrşită de inteligibilitate, şi în care deci nimic nu e prin fiinţă ininteligibil, sau întuneric opus luminii (cum e de ex. patima), între experienţa şi înţelegerea Lui de către minte există o anumită coincidenţă. Pe lîngă aceea Dumnezeu nu este numai o realitate care se lasă înţeleasă, ci şi una care înţelege ea nesfîrşit mai mult decît înţelege omul şi ca atare susţine înţelegerea acestuia. Dar subiectul înţelegător, fiind la baza a ceea ce înţelege el şi a ceea ce lasă să fie înţeles, nu poate fi înţeles niciodată deplin. În mod special în cazul raportului între minte şi Dumnezeu, înţelegerea Lui de către minte nu e o înţelegere ca aceea pe care o are mintea de la distanţă şi în care e multă închipuire subiectivă, întrucît e scăpată de sub presiunea realităţii imediate a ceea ce se cugetă. Dar dacă sufletul nu ajută mintea în această mişcare spre înţelegerea lui Dumnezeu, ci o trage în jos, spre a sluji mişcărilor lui spre lume şi poftelor trupului, mintea nu poate pune în lucrare tendinţa ei proprie de a cunoaşte prin înţelegere, sau prin experienţă curată pe Dumnezeu.

341. În filosofia din timpul mai nou, care constă într-o analiză a cuvintelor, imaginile sînt socotite ca reprezentînd o neputinţă de a surprinde şi exprima realitatea, ca nişte generalizări simpliste, aflătoare mult sub realitate. Părinţii o ştiau de mult aceasta, cînd socoteau imaginile, «năluciri», sau cînd declarau că îngerii n-au imaginaţie, pentru că cunosc nemijlocit pe Dumnezeu, care e cu mult mai bogat decît orice putere a imaginaţiei de a-L închipui. Filosoful român Lucian Blaga e oarecum în spiritul acestor filosofi cînd spune că toată creaţia spirituală umană inventează o falsă realitate, datorită cenzurii transcendente a Marelui Anonim, care se teme să fie cunoscut de oameni pentru a nu fi răsturnat de pe scaunul lui de stăpîn. Ideea că toată creaţia umană produce o realitate iluzorie, e greşită, cum şi deducerea acestui caracter al ei dintr-o frică a

71. *Iarăşi despre rugăciunea curată.*

De aceea, spune Sfîntul Nil: «Luptă-te să ţii mintea ta în vremea rugăciunii surdă şi mută şi aşa vei putea să te rogi»[342]. Şi iarăşi: «Eu voi spune gîndul meu, pe care l-am spus şi celor mai tineri: Fericită este mintea care în vremea rugăciunii a dobîndit o desăvîrşită lipsă de formă»[343]. Iar Sfîntul Filotei zice: «Rar se pot afla cei ce se liniştesc cu cugetarea. Aceasta e propriu numai acelora care reuşesc să aibă, prin aceasta, pururea, în ei bucuria şi mîngîierea dumnezeiască»[344].

Sfîntul Vasile spune şi el: «Rugăciunea curată este aceea care face limpede înţelegerea lui Dumnezeu în suflet. Iar aceasta este sălăşluirea lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă a avea, prin pomenire, pe Dumnezeu înrădăcinat în tine. Lucrul acesta se întîmplă cînd pomenirea neîncetată a Lui nu e întreruptă prin grijile pămînteşti şi mintea nu e tulburată de patimi neaşteptate, ci iubi-

Marelui Anonim de a fi cunoscut. Multe din creaţiile umane prind ceva din realitatea inferioară creată, sau închipuie o realitate creată, oarecum schimbată uneori în rău, dar totuşi folosesc creaţia dată de Dumnezeu. Omul nu poate crea nimic din nimic. Apoi unele chipuri ale creaţiei pot deveni transparente pentru Dumnezeu şi pentru înţelesurile dumnezeieşti. Dar sesizarea Lui directă e superioară întregii creaţii, în care se foloseşte numai puterea naturală a înţelegerii umane.

342. Evagrie, *Despre rugăciune* 11; *Filoc. rom.* I, p. 76; Nil Sinaitul, De oratione, 11; PG 79, 1169 C. E bine să fie ţinută surdă la sunetele creaturilor şi mută pentru exprimarea lui Dumnezeu prin chipurile luate de la creaturile mărginite, pentru a se simţi intens în faţa lui Dumnezeu şi a se ruga cu adevărat.

343. *Op. cit.* 117; *Filoc. rom.* I, p. 88; PG cit., 1193 B. Forma dă o mărginire minţii după ceea ce cunoaşte. Mintea care ia o formă dă şi lui Dumnezeu o formă, dar aceasta nu mai e Dumnezeu.

344. *Capete despre trezvie* 31; *Filoc. rom.* I, p. 100. Bucuria şi mîngîierea dumnezeiască îi face pe aceia să nu mai umble cu mintea de la un lucru la altul, care toate sînt inferioare.

torul de Dumnezeu, ferindu-se de toate, se refugiază în Dumnezeu și rămîne adăpostit în El»[345].

72. *Altceva este nepătimirea minții și altceva rugăciunea adevărată care e mai mare.*

Trebuie să știm, deci, că, după Sfîntul Maxim, «mintea nu poate să se facă nepătimașă numai prin fapte, dacă nu se face părtașă de multe și felurite vederi (contemplații)»[346]. Dar, după dumnezeiescul Nil, se întîmplă și aceea că, chiar ajunsă nepătimașă, mintea poate să nu se roage cu adevărat, ci să petreacă în felurime de gînduri și să se afle departe de Dumnezeu. Căci zice acest Părinte despre această stare: «Chiar dacă mintea se află deasupra vederii trupești, încă n-a văzut desăvîrșit locul lui Dumnezeu. Căci se poate afla în cunoștința înțelesurilor și să se potrivească cu felurimea ei»[347]. Și iarăși: «Nu tot cel ce a dobîndit nepătimirea, se și roagă cu adevărat. Căci se poate afla în înțelesuri simple și poate fi împrăștiat în istoriile lor și să fie departe de Dumnezeu»[348]. Și iarăși: «Chiar cînd mintea zăbovește în înțe-

345. Părinții filocalici unesc strîns rugăciunea curată cu simțirea, sau cu înțelegerea clară și intensă a lui Dumnezeu. Iar aceasta e legată de pomenirea neîncetată a Lui, de neslăbirea simțirii Lui neîncetate și cu toată ființa, scăpată de îndreptarea gîndirii și văzului spre alte lucruri.

346. *Capita alia 42*; P.G. 90, 1412 C.

347. Evagrie, *Despre rugăciune* 57; *Filoc. rom.* I, p. 81; Nil Sinaitul P.G. 79, 1180 A. Putem să petrecem chiar în cugetări despre Dumnezeu și să nu fim în rugăciune. Căci în acest caz Îl facem pe Dumnezeu obiect al gîndirii și nu trăim intensitatea prezenței Lui ca un Tu direct, căruia ne adresăm, cerîndu-I mila, sau adresîndu-I mulțumire și laudă. Prin aceasta nu vedem «locul» lui Dumnezeu, nu vedem «locul» ocupat de El, sau relația Lui nemijlocită cu noi. Oarecum Dumnezeu nu-i atunci pentru noi nicăiri. Nu «localizăm» în mod spiritual prezența Lui în fața noastră.

348. Evagrie, *Despre rugăciune*, 55; *Filoc. rom.* I, p. 81; Nil Sinaitul P.G. 79, 1177 B.

lesurile simple ale lucrurilor, încă n-a atins și locul rugăciunii. Căci poate să se afle în vederea lucrurilor și să se ocupe cu rațiunile lor. Iar acestea, deși sînt rațiuni simple, întrucît exprimă vederi ale lucrurilor, se întipăresc în minte și o duc departe de Dumnezeu»[349].

Dar zice și Scărarul: «Cei a căror minte a învățat să se roage cu adevărat, aceștia se află în chip propriu înaintea Domnului și grăiesc înaintea Lui, ca cei ce grăiesc la urechea Împăratului»[350].

Din acestea și din cele asemenea, poți cunoaște în chip exact deosebirea celor două stări și neasemănarea ce rezultă din compararea lor, adică deosebirea dintre starea pe care o avem prin primire și cea pe care o avem prin lucrarea noastră. Rodul celei dintîi sînt cercetările și multele și feluritele înțelegeri (explicări); lucrarea celei de a doua este rugăciunea adevărată. Pe lîngă aceasta, vedem că altceva este nepătimirea minții și altceva rugăciunea adevărată. Cel ce are rugăciune adevărată, a dobîndit,

349. *Op. cit.*, cap. 56; *Filoc. rom.*, ibid. Mintea poate fi ocupată și cu diferite înțelesuri curate ale lucrurilor. Ea e ocupată atunci și de numele lucrurilor. Dar și această preocupare o duce departe de Dumnezeu, chiar dacă ajunge să despartă de rațiunile sau de cuvintele lucrurilor, înțelesurile lor pătimașe, adică le vede în chip simplu, sau nepătimaș. (Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste* III, 68; *Filoc.* rom. II, p. 91). Devenită astfel nepătimașă, tot nu se află încă numaidecît în stare de rugăciune și deci n-a ajuns în «locul» lui Dumnezeu. Dar cine n-a observat că oamenii pătimași, perverși, au legat în mod statornic în cele mai multe din cuvintele lor înțelesuri pătimașe? Cuvintele au devenit pentru ei cu «două înțelesuri» în sensul rău al cuvîntului. Prin aceasta au și limitat posibilitățile de descoperire a nesfîrșitelor înțelesuri cuprinse în cuvinte.

350. *Scara* XXVII; P.G. 88, 1100. Rugăciunea e relația directă între cel ce se roagă și Dumnezeu, ca între eu și Tu. În ea e dată apropierea maximă între om și Dumnezeu, ca între două persoane care se află în convorbire. Cel ce se roagă Îl simte pe Dumnezeu ascultîndu-i cererea ca să-i dea ceea ce Îi cere. Dar Îl simte pe Dumnezeu și cerîndu-i la rîndul Lui anumite fapte, anumite atitudini, sau judecîndu-l pentru anumite fapte și atitudini necuvenite.

după Sfinţi, numaidecît şi mintea nepătimaşă. Dar cel ce are mintea nepătimaşă, nu a putut dobîndi numaidecît şi rugăciunea adevărată.

Acestea aşa sînt. Dar să întoarcem cuvîntul la cele ce urmează.

Întrucît nu numai cele spuse înainte, ci şi amintirea celor bune şi contrare obişnuieşte să se întipărească în minte împreună şi să o ducă la lucrarea închipuirii, trebuie să vorbim puţin şi despre aceasta.

73. *Iarăşi despre închipuirile şi întipăririle minţii şi despre semnele amăgirii şi ale adevărului. Care sînt semnele amăgirii?*

Cînd te linişteşti şi voieşti să fii singur cu Dumnezeu singur, să nu primeşti niciodată orice ai vedea, fie că e sensibil, fie că e inteligibil (cunoscut cu mintea), fie dinăuntru, fie din afară, fie că s-ar da drept chip al lui Hristos, fie al unui înger, fie figură de sfînt, fie chip de lumină ce se năluceşte în minte, ci rămîi neîncrezător şi greoi în primirea acestei arătări, chiar dacă e bună, înainte de întrebarea celor cercaţi. Căci aceasta e de cel mai mare folos şi lucrul cel mai iubit şi mai primit de Dumnezeu.

Ţine-ţi mintea pururea necolorată, neîntipărită, fără chip, fără formă, fără calitate, fără cantitate [351]. Fii cu luare aminte numai la cuvintele rugăciunii şi le cercetează şi le cugetă înăuntrul mişcării inimii, după Scărarul care zice: «Începutul rugăciunii constă în alungarea gîndurilor de momeală încă de la începuturile lor printr-un singur gînd; mijlocul ei în a fi cugetarea numai în cele

---

351. Lucrurile colorate proiectează culori în minte, cele cu o formă, îşi proiectează forma, cele cu calităţi (dulci, moi) îşi proiectează calitatea, cele grele sau uşoare, greutatea, sau uşurătatea lor. Toate definesc mintea în funcţie de ele, sau o mărginesc, ne mai lăsîndu-i putinţa să sesizeze cu indefinitul ei infinitatea lui Dumnezeu.

spuse; iar sfîrşitul ei, răpirea minţii la Domnul»[352]. Iar Sfîntul Nil zice: «Rugăciunea cea mai înaltă a celor desăvîrşiţi este o oarecare răpire a minţii şi un extaz (ieşire) deplin din simţire. În vremea aceasta «Duhul se roagă cu suspine negrăite» (Rom. 8, 26) lui Dumnezeu, care vede starea inimii desfăşurată ca o carte scrisă ce-şi arată voia ei prin cuvinte fără sunet. Aşa a fost răpit Pavel pînă la al treilea cer, neştiind «de era în trup sau în afară de trup» (2 Cor. 12, 2). Aşa urcînd Petru la darul rugăciunii, a primit vederea pînzăturii (Fapte 10, 11—16).

A doua rugăciune, după cea dintîi, constă în a spune cuvintele, mintea urmărindu-le cu străpungerea inimii şi ştiind cui înalţă cererea. Iar dacă rugăciunea e întreruptă şi amestecată cu griji trupeşti, ea s-a depărtat de la starea celui ce se roagă»[353].

Rămîi deci în acestea şi nu primi celelalte, pînă ce ajungi la pacea din partea patimilor şi pînă ce poţi să întrebi, precum s-a spus, pe cei cercaţi[354].

Acestea şi cele asemenea acestora, pe care le-am spus pînă acum, sînt pe scurt semnele amăgirii.

Dar ia seama care sînt şi semnele adevărului. Semnele adevărului şi ale bunului şi de viaţă făcătorului Duh sînt iubirea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, blînde-

---

352. *Scara XVIII*; P.G. 88, 1132 D. Prin singurul gînd la Iisus Hristos (μονολόγιστος), sau prin singurul cuvînt al numelui Lui, mintea se poate aprinde de dragostea lui Hristos, încît să fie răpită cu totul la El, uitînd de sine.

353. Nil Sinaitul, *Despre sărăcia de bună voie, către Magnus*, cap. 27—28; P.G. 79, 1004 C. Extazul din simţire este ieşirea din planul sensibil cunoscut cu simţurile. Dar e şi o ieşire din orice fel de înţelesuri. Aceasta e rugăciunea cea mai înaltă. Cea de mai jos de ea e însoţită de o gîndire la înţelesul cuvintelor rugăciunii, desigur o gîndire plină de emoţie, existenţială. Dar e de un grad mai înalt rugăciunea în care sufletul nu se mai gîndeşte la faptele şi la însuşirile lui Dumnezeu exprimate prin rugăciune, ci la El însuşi.

354. Adică nu primi chipuri pînă ce nu ajungi la nepătimire şi pînă ce nu întrebi pe cei încercaţi.

ţea, bunătatea, credinţa, înfrînarea şi cele următoare, cum zice dumnezeiescul Apostol, care le numeşte pe acestea roadele dumnezeiescului Duh (Gal. 5, 22). Dar el zice iarăşi: «Ca fiii luminii să umblaţi. Căci roada Duhului este întru toată bunătatea şi dreptatea şi adevărul» (Efes. 5, 8, 9). Dimpotrivă, a înşelăciunii, e tot ce e contrar. Dar zice şi oarecare dintre înţelepţiţii de Dumnezeu, întrebat de cineva: «În ce priveşte cărarea neînşelătoare a mîntuirii, precum am spus, multe sînt, iubitule, căile ce duc la viaţă şi multe la moarte»; şi, continuînd, zice: «Ai o cale ce duce la viaţă în păzirea poruncilor lui Hristos. În aceste porunci vei afla toată felurimea virtuţilor, dar cu deosebire aceste trei: smerenia, iubirea şi mila. Fără acestea nimenea nu va vedea pe Domnul» (Evr. 12, 14). Şi, după puţin: «Armele de nebiruit împotriva diavolului, pe care Sfînta Treime ni le-a dăruit nouă sînt acestea trei: adică smerenia, iubirea şi mila, la care nici nu poate măcar privi toată tabăra dracilor. Căci nu există la ei urmă de smerenie. Pentru că din pricina mîndriei au fost închişi în întuneric (s-au întunecat) (Iuda 6) şi li s-a gătit lor focul veşnic (Matei 25, 41). Unde este apoi la aceştia umbra de dragoste sau de milă, odată ce au jurat neamului omenesc duşmănie neîmpăcată şi nu încetează să-l războiască pururea? Să ne îmbrăcăm, deci, în aceste haine. Căci cel ce le poartă pe acestea nu poate fi prins de vrăjmaşi» [355].

355. Toate cele trei virtuţi: smerenia, iubirea, mila sînt în fond virtuţi de zidire ale comuniunii între oameni şi de unire cu Dumnezeu, sau virtuţi unificatoare. Smerenia implică respect pentru alţii şi lasă loc lor şi Celui ce vrea să-i ţină pe toţi în unitatea iubirii cu Sine şi între ei. Iubirea e pornire pozitivă de îmbrăţişare a Lui şi a celorlalţi. Iar mila ridică exterior şi interior pe cel căzut la nivelul celui milos. Demonii, prin mîndria, ura şi neîndurarea lor, nu voiesc să ştie decît de ei. Ei nu recunosc măreaţa realitate de taină a lui Dumnezeu şi a celorlalţi. Iar prin aceasta sînt închişi în întuneric. Trăiesc în fantasmagoria că ei sînt în sărăcia de realitate redusă la ei înşişi, singuri existenţi. Iar cei po-

Şi mai încolo zice: «Această frînghie întreită, pe care a ţesut-o şi a împletit-o Sfînta Treime, vedem că e şi una şi întreită [356]. E întreită prin uniri, iar de voieşti şi prin ipostasuri; dar e una prin putere şi lucrare şi prin apropierea de Dumnezeu, prin consimţirea cu El şi prin familiaritatea cu El». Despre ele a spus Stăpînul: «Jugul Meu este blînd şi sarcina Mea uşoară» (Matei 11, 30); iar ucenicul iubit a spus că «poruncile Lui nu sînt grele» (1 Ioan 5, 3). Şi iarăşi zice: «De aceea, sufletul unit cu Dumnezeu prin curăţia vieţii şi prin paza poruncilor şi acestor trei arme, care sînt însuşi Dumnezeu, a îmbrăcat pe Dumnezeu însuşi şi s-a făcut Dumnezeu prin lucrare sau prin smerenie, milă şi dragoste [357]. Căci, trecînd peste doimea materială şi ridicîndu-se peste culmea legii (Rom. 13, 10), adică peste iubire, s-a unit cu Treimea de viaţă începătoare, întîlnind-o în chip nemijlocit şi primind prin lumină lumina şi bucurîndu-se de o bucurie neurmată de altceva şi veşnică» [358].

---

sedaţi de ei ajung să considere toată realitatea ca iremediabil destrămată, absurdă, fantasmagorică. Căci cel ce nu vede taina altora, nu o vede nici pe a sa. Totul se goleşte de adîncime, totul devine fără sens, absurd.

356. Numai Sfînta Treime a putut împleti iubirea cu mila şi cu smerenia, pentru că numai în ea e şi iubirea supremă, arătată atît în unitatea de fiinţă cît şi în treimea de persoane.

357. Cele trei virtuţi îşi au izvorul în Sfînta Treime, mai bine zis în smerenia, iubirea şi mila faţă de oameni, care din Sfînta Treime s-au vărsat în Hristos-Omul şi prin El în toţi cei ce se deschid Lui. În Dumnezeu însuşi, ca iubire, e implicată virtualitatea coborîrii, arătată în coborîrea (chenoza) lui Hristos. Cine nu se poate cobori, nu iubeşte. Acela de fapt nu se înalţă. Un Dumnezeu care nu s-ar putea coborî, n-ar mai fi Dumnezeu personal. Cele trei însuşiri sînt atît de minunate că fac pe omul care le primeşte dumnezeu după lucrare. Generozitatea lor îşi are izvorul în puterea nesfîrşită de viaţă şi de iubire a lui Dumnezeu şi sînt semnul unirii celui ce le are cu Dumnezeu, ca izvor al lor.

358. Ideea despre depăşirea dualităţii materiale e de la Sf. Maxim Mărturisitorul (*Ambigua* ; P.G. 91).

Dar ajunge despre acestea. S-a cuvenit să amintim în oarecare măsură despre semnele şi roadele amăgirii şi ale adevărului, ca şi din ele sau din roadele lor, să cunoaştem pe cei lucrători, din al căror duh sînt. Trebuie să vorbim, acum, şi despre cele două mîngîieri, despre cea dumnezeiască şi adevărată a harului şi despre cea prefăcută şi contrară, folosindu-ne de cuvintele Părinţilor. Zice, deci, despre aceasta Sfîntul Diadoh:

74. *Despre mîngîierea dumnezeiască şi cea prefăcută.*

«Cînd mintea noastră începe să simtă mîngîierea Sfîntului Duh, atunci şi satana mîngîie sufletul printr-o simţire părută dulce, în timpul liniştirilor de noapte, cînd cineva e prins de picoteala unui somn cît de subţire. Dacă, însă, mintea se va afla ţinînd în amintire cu mare căldură numele sfînt al Domnului Iisus şi se va folosi de acest sfînt şi slăvit nume ca de o armă împotriva înşelăciunii, vicleanul amăgitor se retrage, dar se pregăteşte de un război întemeiat împotriva sufletului. Prin aceasta mintea, cunoscînd întocmai înşelăciunea vicleanului, înaintează şi mai mult în experienţa deosebirii (a discernămîntului)» [359]. Şi iarăşi: «Mîngîierea cea bună se iveşte în starea de veghe a trupului sau şi cînd e pe cale să fie prins de somn, dacă cineva, prin pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, s-a lipit de El cu iubirea sa. Dar cea amăgitoare vine, cum am spus, cînd nevoitorul cade într-o picoteală subţire, aflîndu-se numai pe jumătate în pomenirea lui Dumnezeu [360]. Cea dintîi, ca una ce e de la Dumnezeu, voieşte să atragă în chip vădit sufletele ne-

359. *Op. cit.* cap. 31; *Filoc. rom.* I, p. 346.

360. E mai bine să adoarmă cineva greu cu pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, decît să picotească în pomenirea întreruptă a Lui. Starea aceasta de coşmar e o stare mai expusă falselor mîngîieri ale satanei. Căci în ea simţurile ies de sub controlul minţii şi nu şi-au oprit cu totul activitatea, ca în somnul adînc.

voitorilor pentru evlavia lor prin multa revărsare a sufletului spre iubire. A doua, care obişnuieşte să lovească sufletul cu vîntul înşelăciunii, încearcă să fure, prin somnul trupului, experienţa simţirii minţii sănătoase, mai ales cînd se leneveşte în pomenirea lui Dumnezeu. Dacă, deci, mintea se va afla, cum am spus, în pomenirea statornică a Domnului Iisus Hristos, alungă adierea aceea de dulceaţă părută a vrăjmaşului şi porneşte cu bucurie la războiul împotriva lui, avînd ca a doua armă destoinică, pe lîngă har, cele de laudă ale experienţei»[361].

Şi iarăşi: «Dacă sufletul se aprinde, printr-o mişcare neîndoielnică şi lipsită de năluciri, de dragostea lui Dumnezeu, atrăgînd, oarecum, şi trupul în adîncul acelei iubiri negrăite, fie că acesta veghează, fie că e cuprins de somn, în vreme ce se află sub lucrarea sfîntului har, sufletul necugetînd atunci la nimic altceva decît numai la aceea spre care e mişcat, trebuie să ştie că lucrarea e a Sfîntului Duh[362]. Căci, îndulcindu-se sufletul întreg de acea dulceaţă negrăită, nu mai poate cugeta la nimic, deoarece atunci se veseleşte de o bucurie neobosită[363]. Dar dacă mintea e atinsă de o îndoială oarecare sau de vreun gînd întinat, în vremea cît se află sub această lucrare, chiar dacă se foloseşte de sfîntul nume spre apărarea de rău şi nu, mai curînd, spre iubirea de Dumnezeu singur, trebuie să înţeleagă că acea mîngîiere cu chip

361. *Op. cit.*, cap. 32; *Filoc. rom.* I, p. 346.

362. Dacă trupul veghează deplin în timp ce sufletul pomeneşte neîncetat numele lui Iisus, sau cade în somn adînc, în vreme ce sufletul pomeneşte acest nume, să se ştie că se află şi el sub lucrarea Duhului şi e atras şi el în adîncul iubirii lui Dumnezeu, nefiind tulburat de nici-o ispită.

363. Dulceaţa comuniunii cu Dumnezeu este aşa de mare, aşa de nesfîrşită, că nu mai lasă sufletul să se gîndească la nimic altceva. Totuşi aceasta nu înseamnă o dulceaţă lipsită de scufundarea într-un sens nesfîrşit şi în bucuria de el, sau într-o lumină atotcuprinzătoare, în care toate sînt înţelese.

de bucurie este de la amăgitorul. Iar acea bucurie este cu totul lipsită de linişte şi de rînduială, deoarece vrăjmaşul voieşte să facă sufletul să desfrîneze. Căci cînd vede mintea că se mîndreşte cu experienţa simţirii ei, atrage sufletul, cum am zis, cu unele mîngîieri părute bune, pentru ca învăluindu-l în moleşala aceea şi într-o dulceaţă mustoasă, să-i rămînă necunoscută amestecarea vicleană. Din aceasta vom cunoaşte «Duhul adevărului» şi «duhul înşelăciunii» (1 Ioan 4, 6). Desigur, e cu neputinţă să guste cineva cu simţirea bunătatea dumnezeiască, sau să cunoască în chip simţit ispita şi amărăciunea dracilor, dacă nu e încredinţat că harul s-a sălăşluit în adîncul minţii, iar duhurile cele viclene se ţin în jurul mădularelor inimii. Dar, acest lucru, dracii nu voiesc niciodată să fie crezut de oameni, ca nu cumva, mintea ştiind-o aceasta în chip sigur, să folosească împotriva lor arma pomenirii lui Dumnezeu»[364].

Ai acum şi despre aceasta destule şi ele îţi pot ajunge. «Căci dincolo de Cadix nu se poate trece»[365]. Şi: «Dacă ai aflat miere, mănîncă puţin, pentru ca nu cumva, săturîndu-te, să o verşi» (Pilde 25, 16).

75. *Despre bucuria dumnezeiască cea izvorîtoare din inimă.*

E, însă, mai potrivit şi mai propriu să se spună: Cine va putea descrie dulceaţa mierii celor ce n-au gustat-o? Dar, neasemănat mai mult se poate spune aceasta despre

364. *Op. cit.* cap. 33; *Filoc. rom.* I, p. 347. Prima condiţie pentru experienţa harului şi a ispitelor demonice este credinţa. Cine nu crede, are simţirea cu totul tocită faţă de aceste realităţi. Căci bucuria simţirii harului vine din chemarea numelui lui Iisus, bazată pe credinţă; şi tot din credinţă îşi dă seama că stările de dezordine sînt în parte în fiinţa sa şi în parte din lucrările unor agenţi conştienţi de dincolo de om.

365. Era un proverb la cei vechi. Conf. W. Pappe, «Wörterbuch der griechischen Eigennammen», Braunschweig, 1663—1670, p. 255: *Gadeira.*

bucuria dumnezeiască şi despre bucuria mai presus de fire şi de viaţă izvorîtoare, care ţîşneşte ca o apă pururea săltătoare din rugăciunea curată şi adevărată a inimii. Căci, zice Dumnezeu-Omul Iisus: «Cel ce va bea din apa, pe care Eu o voi da lui, nu va înseta în veac. Căci apa pe care Eu o voi da lui, se va face în el izvor de apă săltătoare, spre viaţa veşnică» (Ioan 4, 14). Şi iarăşi: «De însetează cineva, să vină la Mine şi să bea. Cel ce crede în Mine, rîuri de apă vie vor curge din inima lui». «Iar aceasta a spus-o — zice ucenicul iubit — despre Duhul pe care îl vor primi cei ce vor crede în El» (Ioan 7, 39). Marele Pavel zice şi el: «A trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte» (Gal. 4, 6).

76. *Această bucurie duhovnicească are multe înţelesuri şi totuşi este fără nume.*

Această bucurie duhovnicească şi de viaţă izvorîtoare a fost numită mai înainte şi iluminare enipostatică (pornită din ipostas) şi întuneric supraluminos, şi frumuseţe de nedescris, şi cel mai înalt bun dintre cele dorite, vedere şi arătare dumnezeiască şi îndumnezeire; ea rămîne negrăită şi după ce a fost exprimată în oarecare fel, necunoscută şi după ce a fost cunoscută şi neînţeleasă şi după ce a fost înţeleasă [366]. Căci zice Marele Dionisie: «Noi ne rugăm să ajungem în acest întuneric supraluminos şi să vedem şi să cunoaştem prin nevedere şi necu-

366. «Iluminare enipostatică», pentru că îşi are izvorul în ipostasul lui Hristos, nu-i o apariţie inconsistentă; e lumina iubirii Lui, a deschiderii Lui faţă de om. «Întuneric supraluminos», pentru că din pricina intensităţii, lumina dumnezeiască nu poate fi văzută sau înţeleasă de ochii noştri sufleteşti, adică din pricina nesfîrşirii ei, iubirea lui Dumnezeu nu poate fi definită. Dar într-un fel insuficient e totuşi cunoscută, înţeleasă şi exprimabilă. De aceea e totuşi lumină. Şi e lumină pentru că ne simţim bine în ea şi umple de înţeles existenţa noastră şi a tuturor.

noaştere pe Cel mai presus de vedere şi de cunoaştere, chiar prin a nu vedea şi a nu cunoaşte[367]. Căci aceasta este a vedea şi a cunoaşte cu adevărat şi a lăuda în chip mai presus de fiinţă pe Cel ce e mai presus de fiinţă, prin înlăturarea tuturor celor ce sînt»[368]. Şi iarăşi: «Întunericul dumnezeiesc este lumina dumnezeiască, în care se spune că locuieşte Dumnezeu şi care este nevăzută din pricina strălucirii mai presus de toate şi neapropiate, pentru covîrşitoarea revărsare de lumină mai presus de fiinţă. În aceasta ajunge tot cel ce s-a învrednicit să cunoască cu adevărat pe Dumnezeu chiar prin a nu-L vedea, nici a-L cunoaşte, odată ridicat mai presus de vedere şi de cunoaştere, cunoscînd tocmai aceasta, că este dincolo de toate cele cunoscute cu simţurile şi cu mintea»[369].

Iar Marele Vasile zice: «Razele frumuseţii dumnezeieşti sînt cu desăvîrşire negrăite şi nepovestite. Nu le poate înfăţişa vreun cuvînt, nu le poate primi vreo ureche. Fie că ai vorbi de razele luceafărului, fie de strălucirea lunii, fie de lumina soarelui, toate sînt neputincioase să se asemene cu slava aceea şi sînt cu mult mai prejos faţă de lumina dumnezeiască, decît noaptea adîncă şi fără lună faţă de amiaza cea mai curată. Această frumuseţe nu poate fi văzută de ochii trupeşti. Ea poate fi cugetată nu-

367. Pe de o parte prin cunoaşterea, vederea şi exprimarea noastră, necunoscutul, nevăzutul, inexprimabilul se face transparent şi cunoscut şi exprimat; pe de alta, chiar prin necunoaştere, nevedere şi tăcere, ne dăm seama că cunoaştem şi vedem şi facem şi pe alţii să simtă şi să cunoască pe Cel necunoscut, nevăzut şi inexprimabil. E o vedere a nevăzutului prin nevedere, dar şi o transparenţă a Lui prin vedere.

368. *Despre teologia mistică*, cap. II; P.G. 3, 1025.

369. *Epist.* V; P.G. 3, 1073. Chiar cel ce cunoaşte pe Dumnezeu e mai presus de orice cunoaştere şi vedere, şi s-a ridicat la o treaptă mai presus de cunoaştere şi vedere, pentru că a intrat într-o relaţie cu Dumnezeu, care este mai presus de cunoaştere şi vedere. Aceasta nu e numai o teologie intelectuală prin negaţia atributelor pozitive, ci o umplere de puterea lui Dumnezeu cel mai presus de cunoaştere şi de vedere.

mai de suflet şi de minte. Şi dacă a luminat pe vreunii dintre sfinţi, boldul dorului a lăsat în ei o sete neîmplinită. Reţinuţi în această viaţă, ei ziceau: «Vai mie că înstrăinarea mea s-a prelungit» (Ps. 119, 5); şi: «Însetat-a sufletul meu către Dumnezeu cel tare, cel viu; cînd voi veni şi mă voi arăta feţei Dumnezeului meu?» (Ps. 41, 2); şi: «E cu mult mai bine să mă desfac şi să fiu cu Hristos» (Filip. 1, 23); şi: «Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace» (Luca 2, 29). Ei socoteau viaţa de aici o închisoare. Şi pentru că nu se putea sătura de vederea frumuseţii dumnezeieşti, doreau ca vederea strălucirii Domnului să li se întindă în toată viaţa veşnică» [370].

Iar Cuvîntătorul de Dumnezeu zice: «Unde e frică, e paza poruncii; unde e paza poruncii, e curăţirea trupului de norul aşezat peste suflet, care nu-l lasă să vadă curat raza dumnezeiască; unde e curăţirea, e iluminarea; iar iluminarea e împlinirea dorului celor ce se doresc după cele mai mari, sau după Cel mai mare, sau mai presus de tot ce e mare» [371]. Dumnezeiescul Grigorie al Nisei zice şi el: «De vei spăla, prin îngrijirea de viaţa ta, întinăciunea aşezată peste inima ta, îţi va răsări ţie frumuseţea dumnezeiască, cum se întîmplă cu fierul. Căci cînd se va curăţi pe tocilă rugina de pe el, cel ce era puţin mai înainte negru, va scînteia în soare plin de strălucire şi va răspîndi raze. Aşa şi omul dinăuntru, pe care Domnul îl numeşte inimă: cînd va fi curăţit de rugina întinăciunii şi chipul lui ros de cel viclean va înflori din nou, acesta va redobîndi iarăşi asemănarea cu modelul şi se va face bun. Căci cine urmează Celui bun, se face şi el bun asemenea Aceluia» [372].

---

370. Sf. Vasile cel Mare, *Regulae fusius tratatae* (Regule pe larg). *Răsp. la întreb. II*; P.G. 31, 909.

371. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. 39*; P.G. 36, 344 A.

372. Neaflat.

Iar Sfîntul Nil zice: «Fericit cel ce a dobîndit neştiinţa nedespărţită de rugăciune»[373]. Scărarul zice şi el: «Adîncul (abisul) plînsului a văzut mîngîierea; iar curăţia inimii a primit iluminarea. Iluminarea este o lucrare negrăită, văzută în chip nevăzut şi înţeleasă în chip necunoscut»[374]. De aceea, de trei ori fericiţi sînt cei ce, asemenea Mariei de odinioară (Luca 10, 42), şi-au ales partea şi vieţuirea cea bună, pe cea duhovnicească ce nu se va lua de la ei, şi s-au învrednicit de buna moştenire a asemănării cu Dumnezeu, ca cuprinşi de bucurie mare şi extatică, să iasă din ei împreună cu dumnezeiescul Pavel şi să strige plini de entuziasm: «Bunătatea şi iubirea de oameni a Mîntuitorului nostru Dumnezeu s-a arătat nouă, nu din faptele cele întru dreptate, pe care le-am săvîrşit noi, ci după mila Sa cu care ne-a mîntuit pe noi, prin baia naşterii din nou şi prin înnoirea Duhului Sfînt pe care L-a vărsat peste noi cu îmbelşugare prin Iisus Hristos Mîntuitorul nostru[375]. Îndreptăţiţi, astfel, prin harul Lui, să ne facem moştenitori, prin nădejde, ai vieţii veşnice» (Tit 3, 4—5). Şi iarăşi: «Cel ce ne-a uns şi ne-a pecetluit pe noi şi a dat arvuna Duhului în inimile noastre» (2 Cor. 1, 22); şi: «Avem această comoară în vase de lut, pentru ca covîrşirea puterii să fie a lui Dumnezeu şi nu din noi» (2 Cor. 4, 7).

---

373. Cf. J. Hausherr, *Ignorance infinie*, în «Orientalia Christiana Periodica» II (1936), p. 315-362. «Neştiinţa» aceasta înseamnă uitarea de toate cele ce nu sînt Dumnezeu; sau cunoaşterea «fără chip» a lui Dumnezeu, mai presus de orice cunoştinţă. Ea nu se opune «iluminării», pe care o laudă Sf. Vasile şi Sf. Grigorie de Nazianz. Căci iluminarea este prezenţa şi lucrarea «întunericului supraluminos».

374. *Scara VII*; P.G. 88, 813 B. «Abisul plînsului» e un plîns care nu e ţinut între margini, cu care nu se joacă cel ce plînge, din care acela crede că nu se va putea opri şi la a cărui margine crede că nu va putea ajunge.

375. Nu din fapte fără har ne îndreptăm, ci prin harul, care însă trebuie să rodească în faptele noastre, cu conlucrarea noastră.

Aceia aşa au vieţuit, iar nouă să ne fie a ne bucura ca ei, măcar în parte, prin rugăciunile lor, ascultate de Dumnezeu, de mila şi de harul Lui.

77. *Cel ce voieşte să se liniştească cum se cuvine, mai trebuie să fie neapărat blînd cu inima.*

E vremea, acum, fiule, să afli şi aceasta înaintea altora şi după altele că, precum cel ce voieşte să înveţe să tragă bine cu arcul, nu întinde arcul fără semn, aşa cel ce voieşte să înveţe să se liniştească, trebuie să aibă ca semn, să fie pururea blînd cu inima. Căci zice Sfîntul Isidor : «Nu ajunge să te nevoieşti pentru virtute, ci trebuie să fii şi cu măsură în nevoinţă. Pentru că, dacă, străduindu-ne în lupta pentru virtute, o purtăm cu o inimă tulburată, aceasta nu e nimic altceva decît a voi să dobîndim mîntuirea, dar a nu voi să facem cele ce ajută la mîntuire»[376]. Dar încă înainte Proorocul David a spus: «Călăuzi-va pe cei blînzi întru judecată; învăţa-va pe cei blînzi căile Sale» (Ps. 24, 9); iar Sirah zice: «Celor blînzi li se descoperă tainele» (22, 7). În sfîrşit Preadulcele Iisus zice: «Învăţaţi de la Mine că sînt blînd şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă sufletelor voastre» (Matei 11, 29). Şi: «Spre cine voi căuta, dacă nu spre cel blînd şi liniştit şi care tremură de cuvintele Mele?» (Is. 66, 2). Şi: «Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul» (Matei 5, 5), adică inima, care face ca o sămînţă să rodească din har în treizeci, şaizeci şi o sută (Marcu 4, 20), după cum este în ceata începătorilor, sau a celor din mijloc, sau a celor desăvîrşiţi. Unul ca acesta nu tulbură sau nu se tulbură pentru nimic, decît pentru cuvîntul evlaviei.

78. *Cum dobîndim blîndeţea, şi despre cele trei puteri ale sufletului: iuţimea (mînia), pofta şi cugetarea.*

376. Neaflat.

Blîndețea o poți dobîndi ușor, dacă îți întorci sufletul de la toate și îl miști spre iubire și taci cît mai mult, hrănindu-te cu măsură și rugîndu-te pururea, cum s-a spus de către Sfinții Părinți: «Frînează iuțimea sufletului cu iubirea, vestejește pofta lui cu înfrînarea și înaripează cugetarea lui cu rugăciunea; și lumina minții nu se va întuneca niciodată»[377]. Și: «Frînarea iuțimii se face prin tăcerea la vremea cuvenită; frînarea poftei neraționale, prin hrana cu măsură; frînarea gîndurilor fără rînduială, prin rugăciunea într-un singur gînd»[378]. Și iarăși: «Trei sînt virtuțile care aduc minții lumină totdeauna: a nu vedea răutatea vreunui om, a răbda netulburat cele ce vin asupra noastră, și a face bine celor ce ne fac rău. Aceste trei virtuți nasc alte trei mai mari decît ele; astfel, a nu vedea răutatea vreunui om, naște iubirea; a răbda fără tulburare cele ce vin asupra noastră, naște blîndețea; iar a face bine celor ce ne fac rău, ne agonisește pacea». Și iarăși: «Trei sînt stările morale mai generale ale monahilor: cea dintîi constă în a nu păcătui cu lucrarea, a doua, în a nu lăsa să zăbovească în suflet gîndurile pătimașe, și a treia, în a privi cu mintea fără patimă chipurile femeilor și a celor ce ne supără»[379].

79. *Trebuie să te pocăiești repede de toate abaterile ce ți se întîmplă și astfel să te întărești în chip înțelept pentru viitor.*

Iar dacă ți s-ar întîmpla să te tulburi, sau să aluneci într-o cădere și să te abați de la ceea ce se cuvine, trebuie să te împaci repede cu cel ce te-a supărat sau și cu cel supărat de tine și să te pocăiești din suflet și să plîngi și să verși lacrimi și să te mustri pe tine însuți. Și așa, să

377. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste*, IV, 44; P.G. 90, 1057 B; *Filoc. rom.* II, p. 105.

378. Neaflat.

379. Același, *op. cit.*, II, 87; P.G. 90, 1033 A; *Filoc. rom.*, II, p. 74.

agoniseşti luarea aminte pentru viitor şi să te întăreşti cu înţelepciune precum învaţă Domnul Iisus: «De aduci darul tău la altar şi acolo îţi aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului şi mergi şi te împacă mai întîi cu fratele tău şi apoi venind adu darul tău» (Matei 5, 23—24). Dar şi Apostolul Pavel zice: «Toată amărăciunea şi iuţimea şi mînia şi strigarea, împreună cu toată răutatea, să înceteze între voi. Faceţi-vă unii altora buni, îndurători, dăruindu-vă unii altora precum şi Dumnezeu în Hristos s-a dăruit nouă» (Efes. 4, 31—32). Şi: «Mîniaţi-vă şi nu păcătuiţi; soarele să nu apună peste mînia voastră» (Efes. 4, 25); şi: «Nu vă faceţi voi înşivă dreptate, iubiţilor, ci lăsaţi loc mîniei lui Dumnezeu» (Rom. 12, 19); şi: «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele» (Rom. 12, 21). Iar acestea s-au spus despre împăcarea unora cu alţii.

80. *Despre alunecare şi pocăinţă.*

Despre alunecare, Sfîntul Isaac zice: «Să nu ne întristăm cînd alunecăm în greşală, ci cînd stăruim în ea. Căci alunecarea se întîmplă uneori chiar şi celor desăvîrşiţi. Dar stăruirea în ea este moarte deplină. Întristarea cu care ne întristăm pentru alunecările noastre ni se socoteşte în locul unei lucrări curate din har. Dar cel ce alunecă a doua oară în nădejdea că se va pocăi, se poartă cu Dumnezeu cu viclenie. Acestuia îi vine moartea pe neştiute şi nu apucă timpul în care îşi pune nădejdea să împlinească faptele virtuţii»[380]. Şi iarăşi: «Trebuie să

380. *Op. cit. Cuv. 60*, p. 243—244. Fiecare clipă trebuie luată în serios ca şi cînd ar putea fi ultima. Nu trebuie să păcătuim cu voia, în nădejdea că vom avea timp în viitor pentru pocăinţă. Nu noi dispunem de timpul viitor, ci Dumnezeu. De aceea nu trebuie să căutăm să dispunem de timpul de faţă lucrînd împotriva lui Dumnezeu, în nădejdea că ne va da alte clipe în care vom lucra pentru El şi-L vom îmbuna. Dacă ne-a dat clipa

cunoaştem în tot ceasul că în cele douăzeci şi patru de ore ale nopţii şi ale zilei, avem nevoie de pocăinţă. Iar înţelesul numelui de pocăinţă, precum am cunoscut din adevăratul chip al lucrurilor, este acesta: ea e cerere întinsă în tot ceasul, rugăciune plină de zdrobire pentru iertarea celor trecute, care să ne apropie de Dumnezeu; şi întristare care să ne păzească în cele viitoare»[381]. Şi iarăşi: «Pocăinţa s-a dat oamenilor ca har după har. Căci pocăinţa este a doua naştere din nou din Dumnezeu şi după arvuna primită din credinţă primim darul (harisma) Lui prin pocăinţă[382]. Pocăinţa e uşa milii, ce se deschide celor ce o caută pe ea. Prin uşa aceasta intrăm la mila dumnezeiască şi fără această intrare nu vom afla

de faţă, înseamnă că ne-a dat condiţia pentru a ne declara pentru sau contra Lui. Kirkegaard a evidenţiat importanţa clipei prezente pentru a ne decide pentru mîntuire, dar cu argumentul că cine se obişnuieşte să amîne decizia pentru bine o va tot amîna (Der Augenblick). Dar importanţa clipei de faţă e legată mai ales de faptul că e singura clipă dată nouă în mod sigur de Dumnezeu. Deci în fiecare clipă prezentă trebuie să facem binele, pentru că fiecare e singura clipă pe care o mai avem în mod sigur ca dar al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ne dă un şir îndelungat de clipe, ni-l dă în felul acesta, adică ca un şir de clipe din care fiecare pare ultima, sau poate să fie ultima, pentru că ne oferă întregul timp ca un prilej de declarare a noastră pentru Dumnezeu sau contra Lui, făcînd din ea un prilej de a împlini sau nu voia Lui, de a veni sau nu în apropiere de El, de a creşte sau nu în asemănare cu El. Aceasta e ideea mai profundă a Sf. Isaac.

381. *Op. cit., Cuv. 50,* p. 205.

382. Într-o pocăinţă stăruitoare de fiecare clipă se arată rodul împlinit al harului primit în Botez, răspunsul nostru la acest dar. Ea e o adevărată harismă ce creşte din har prin conlucrarea noastră cu el. Pocăinţa e rodul perpetuat şi continuu adîncit al harului Botezului. Biserica ţine şi din acest motiv la Taina Pocăinţei ca la una ce ne dă harul creşterii continui în Hristos, ca un ajutor mereu nou în această creştere, sau ne conduce pe drumul desăvîrşirii. Protestantismul, neştiind de această viaţă nouă în creştere în Hristos, e firesc să fi respins această Taină.

milă [383]. «Pentru că toţi au păcătuit, după dumnezeiasca Scriptură, îndreptîndu-se în dar prin harul Lui» (Rom. 3, 24). Pocăinţa este harul al doilea şi el se naşte în inimă din credinţă şi din frică. Iar frica este toiagul părintesc, care ne călăuzeşte pe noi pînă ce vom ajunge la raiul duhovnicesc. Şi cînd vom ajunge acolo, ne lasă şi se depărtează. Căci raiul este iubirea lui Dumnezeu, în care se află dulceaţa tuturor fericirilor» [384]. Şi iarăşi: «Precum nu e cu putinţă a trece marea cea mare fără o corabie sau o luntre, aşa nu poate străbate cineva spre iubire fără frică. Marea acoperită de aburi săraţi, aşezată între noi şi raiul gîndit cu mintea, o putem trece cu corabia pocăinţei, care are ca vîslaşi frica. Dacă vîslaşii aceştia ai fricii nu cîrmuiesc corabia pocăinţei, prin care străbate marea lumii acesteia spre Dumnezeu, ne scufundăm în marea acoperită cu aburi săraţi» [385].

81. *Iarăşi despre pocăinţă, frică, iubire, plîns, lacrimi şi mustrarea de sine.*

«Pocăinţa este corabia, frica e cîrmaciul ei, iubirea e limanul dumnezeiesc. Frica ne aşează deci în corabia pocăinţei şi ne trece peste marea vieţii acoperită cu aburi săraţi spre limanul dumnezeiesc, care este iubirea, călăuzindu-ne spre Cel spre care străbat toţi cei ce se ostenesc şi sînt împovăraţi (Matei 11, 28), prin pocăinţă. Căci cînd ajungem la iubire, am ajuns la Dumnezeu şi drumul

---

383. De-abia prin pocăinţă ne însuşim activ şi adînc lucrarea harului, devenim conştienţi, într-o simţire dureroasă, de păcătoşenia noastră pe care Dumnezeu ne-a iertat-o şi ne-o iartă continuu, simţim trebuinţa milei Lui faţă de noi şi venirea ei la noi.

384. Op. *cit., Cuv. 72,* p. 282. Toiagul dumnezeiesc al fricii şi al pocăinţei ce odrăsleşte din ea ne conduce pînă la raiul iubirii sau al comuniunii depline cu Dumnezeu. Acolo nu mai e folosit. Căci am ajuns în braţele lui Dumnezeu, unde nu mai trăim decît iubirea Lui.

385. Op. *cit., Cuv. 72,* p. 283.

nostru s-a sfîrşit şi am străbătut la ostrovul care e dincolo de lume, unde e Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh»[386].

Iar despre plînsul cel după Dumnezeu zice Mîntuitorul: «Fericiţi cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia» (Matei 5, 4). Şi despre lacrimi, acelaşi cuvios Isaac scrie: «Lacrimile ce însoţesc rugăciunea sînt semnul milei lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit sufletul în pocăinţă[387] şi ale faptului că a fost primit şi a început să intre prin lacrimi în cîmpul curăţiei. Căci de nu se vor depărta gîndurile de la cele trecătoare şi nu vor arunca de la ele nădejdea în lume şi nu se va mişca în ele dispreţuirea de sine şi nu vor începe să pregătească merindea cea bună pentru ieşirea sufletului şi nu vor începe să se mişte în suflet gîndurile la cele ce sînt acolo, ochii nu vor putea să lăcrimeze. Căci lacrimile izvorăsc din cugetarea curată şi neîmprăştiată, din meditarea îndelungată, neîncetată şi neabătută şi din amintirea oricărui păcat subţire ce s-a ivit în minte şi întristează inima cu amintirea lui. Din acestea se înmulţesc lacrimile şi sporesc tot mai mult»[388].

---

386. Sf. Isaac Sirul, *Op. cit., Cuv. 72*, p. 283. Numai iubirea nesfîrşită a lui Dumnezeu ne odihneşte.

387. Lacrimile sînt semnul pocăinţei adînci a omului, dar şi al mîngîierii ce o simte că Dumnezeu se milostiveşte de pocăinţa lui şi-l iartă. În general omul nu poate plînge de la sine, decît de ciuda nesocotirilor, a jignirilor, din cauza nenorocirilor, sau a unor împrejurări favorabile, deci din motive de egoism. Dar plînsul mîngîietor se naşte in el din mila sinceră a altuia pentru el; cu atît mai mult din mila lui Dumnezeu.

388. *Op. cit., Cuv. 33*, p. 145. În starea de pocăinţă prelungită a sufletului se iveşte în minte amintirea celor mai subţiri păcate şi a gîndurilor de păcate, la care altădată nu ne-am gîndit. Pînza ce se aşează peste conştiinţa noastră sumară de fiecare zi şi peste trecutul nostru adunat în noi şi ţinut într-o stare de inconştienţă, devine tot mai transparentă şi vedem tot mai clar în această cămară toate firele de murdărie ce s-au adunat. Pe lingă aceasta, chiar în vremea pocăinţei pot apărea în noi gînduri subţiri de păcat: de mîndrie, de mulţumire că ne pocăim, de ţinere la ceva din lume, de slăbire a gîndului la Dumnezeu. Pocăinţa este astfel o luptă prin care surprindem cele mai mici amănunte impure

Iar Scărarul zice: «Precum focul topeşte trestia, aşa lacrima curăţeşte toată pata văzută şi gîndită»[389]. Şi iarăşi: «Să ne străduim pentru lacrimile curate şi neviclene, gîndind la desfacerea (moartea) noastră. Căci nu este în acestea înşelare, sau părere de sine, ci mai degrabă curăţire şi înaintare în iubirea de Dumnezeu şi spălare de păcate şi nepătimire»[390]. Şi iarăşi: «Nu crede izvoarelor tale înainte de curăţirea desăvîrşită. Căci nu are credinţă vinul trecut de curînd din teascuri în butoaie»[391]. Şi iarăşi: «Lacrimile din frica (de Dumnezeu), au în ele înseşi paza lor (de păcat). Dar cele ale iubirii, înainte de iubirea desăvîrşită, poate sînt uşor de furat din unii, dacă focul pomenirii neîncetate (a lui Dumnezeu) nu arde puternic în inimă în vremea lucrării lor. Şi e lucru de mirare, cum lacrima cea mai smerită e cea mai sigură la vremea ei»[392]. Şi iarăşi: «Lacrima pentru ieşire (moarte) naşte frica; iar cînd frica naşte lipsa de frică, se arată bucuria; iar cînd bucuria ajunge necuprinsă, răsare floarea cuvioasei iubiri»[393].

---

din noi, puterea cea mai mare de introspecţiune, pentru că e susţinută de emoţia fricii de judecata lui Dumnezeu şi a iubirii de Dumnezeu.

389. *Scara VII*; P.G. 88, 808.

390. *Op. cit.*, loc. cit.

391. *Op. cit.*, loc. cit. În lacrimile celui nedeplin curăţit de patimi se amestecă şi motive impure: ciudă, prefăcătorie ş.a. Numai din sufletul curat curg lacrimi curate.

392. *Scara VII*; P.G. 88, 816. Lacrimile din frica de Dumnezeu nu sînt atît de vrednice de laudă, ca cele din iubirea faţă de El. Dar cele din urmă pot fi furate mai uşor decît cele dintîi, pînă cînd iubirea nu e desăvîrşită. În acest sens, lacrimile mai puţin vrednice de laudă, din frică, sînt mai sigure decît cele mai vrednice de laudă ale iubirii. Iubirea e un lucru înalt şi de aceea nu poate fi dobîndită atît de repede în deplinătatea ei. Să nu ne socotim de aceea ajunşi la starea de iubire prea repede, ci să ne socotim mai degrabă cît mai mult în starea celor ce au motive de frică din pricina necurăţirii depline de păcate.

393. Neaflat. Frica de Dumnezeu ţine pînă ajungem la iubirea Lui. Aceasta, odată dobîndită scoate afară frica. Dar aci se spune concentrat că frica duce la bucuria unirii cu Dumnezeu, în care nu mai este

Iar despre mustrarea (sau ocărîrea) de sine, zice marele Antonie: «Aceasta este marea lucrare a omului, să ţină greşala sa deasupra sa înaintea lui Dumnezeu şi să aştepte ispita pînă la răsuflarea din urmă»[394]. Iar alt sfînt Părinte, întrebat: «Ce ai aflat, Părinte, mai de preţ pe calea ta?», a răspuns zicînd: «Să te ocărăşti pe tine însuţi în toate». Acest lucru lăudîndu-l şi cel ce a întrebat, a zis: «Altă cale afară de aceasta nu este»[395]. Iar Avva Pimen a zis: «Toate virtuţile au intrat în lumea aceasta cu suspin. Scoate o virtute şi fără ea cu greu va sta omul». Şi l-au întrebat pe el: «Care este aceasta?» Şi zise: «Ca omul să se ocărască pururea pe sine însuşi»[396]. Şi zise iarăşi: «Cel ce se ocărăşte pe sine, orice i s-ar întîmpla, fie pagubă, fie necinstire, fie orice necaz, se socoteşte de mai înainte vrednic de ea şi niciodată nu se tulbură»[397].

---

frică; iar din bucuria unirii cu Dumnezeu, se naşte iubirea. Căci orice unire produce, prin bucuria ei, iubirea. Desigur, se întîmplă şi inversul. Unirea şi iubirea nu se pot separa uşor.

394. *Apophtegmata Senum (Pateric)*; despre Avva Antonie 4; P.G. 65, 77 A. A ţine greşala pe umerii săi în faţa lui Dumnezeu, este a o mărturisi continuu şi a nu înceta niciodată a se pocăi pentru ea. E contrar la ceea ce a făcut Adam, căutînd să se ascundă şi să pună vina pentru greşala sa, pe Eva. De greşală nu scapă omul prin sine, ascunzîndu-şi-o, ci atrăgînd mila lui Dumnezeu asupra sa, prin mărturisirea păcatului. Ascunderea e un vicleşug, deci un adaos de păcat. Şi ea de fapt nu reuşeşte să ascundă păcatul, ci îl face şi mai transparent prin viclenie.

395. Un avvă din muntele Nitriei către Arhiepiscopul Teofil din Alexandria, în: Pavel Evergetinos: *Adunare de cuvinte dumnezeieşti şi învăţături ale Sfinţilor şi de Dumnezeu purtătorilor Părinţi* (greceşte). Constantinopol, 1861, p. 161.

396. *Apophtegmata (Pateric): despre Avva Pimen,* 134; P.G. cit., col. 536 A. Cînd fiecare om se laudă în faţa altuia, greu mai pot sta unul lîngă altul. «Nu mai încape lumea de ei», adică nu mai încape nici unul lîngă celălalt. Poate în contactul cu monahii s-a născut un humor al bagatelizării faptelor proprii, foarte agreat de poporul nostru.

397. *Op. cit.,* Avva Pimen 95; P.G. 65, col. 345. Iată un mijloc de păstrare a liniştii proprii.

82. *Despre luarea aminte și despre paza înțeleaptă.*

La fel despre luarea aminte și despre paza de sine scrie dumnezeiescul Pavel: «Vedeți, cum să umblați cu grijă, nu ca niște neînțelepți, ci ca niște înțelepți, răscumpărînd vremea, că zilele sînt rele» (Efes. 5, 16). Iar Sfîntul Isaac scrie: «O, înțelepciune, cît de minunată ești și cum vezi de mai înainte toate, de departe! Fericit cel ce te-a aflat pe tine. Acela s-a eliberat de nepăsarea tinereții. Dacă cineva cumpără cu un preț, sau cu o grijă mică doftoria de patimi mari, bine face. Căci aceasta este adevărata filosofie (iubirea de înțelepciune), ca cineva, și în cele prea mici și mici ce se fac de către el, să vegheze pururea. Acela și-adună sieși odihne mari, și nu adoarme, ca să nu i se întîmple ceva protivnic, ci taie pricinile dinainte de vreme. El suferă pentru lucrurile mici o durere mică, înlăturînd prin ea pe cea mare și luîndu-i înainte. De aceea, zice înțeleptul: «Fă-te veghetor și treaz pentru viața ta. Căci somnul cugetării este o rudenie și un chip al morții adevărate» [398]. Mai zice și Vasile, Cuvîntătorul de cele sfinte: «Celui ce e greoi în cele mici ale lui, nu-i crede că va fi cum se cuvine în cele mari» [399].

83. *Cel ce se liniștește trebuie să se sîrguiască în toate cele spuse; dar înainte de toate să fie liniștit și blînd și să se sîrguiască în chip curat să cheme pe Domnul Iisus Hristos înăuntru inimii.*

Pentru toate acestea, sîrguiește-te în toate cele spuse. Dar înainte de toate, ca să chemi cu liniște și cu blîndețe și cu conștiință curată pe Domnul Iisus Hristos întru

398. Tot textul din Sf. Isaac scoate în relief însușirea înțelepciunii de a fi o asigurare a unui bun viitor și de a avea în felul acesta un caracter profetic. Omul înțelept știe viitorul semenului bun și rău, cum nu știe cel neînțelept, care se mișcă spre viitor ca un orb.

399. *Moralia, Reg. VIII,* cap. 2; P.G. 31, 713 C.

adîncul inimii, aşa cum am spus. Prin aceasta vei avea, înaintînd pe cale, harul dumnezeiesc odihnind în sufletul tău. Căci zice Scărarul: «Nimenea să nu cuteze să vadă vreodată urmă de linişte, pînă ce e tulburat de mînie, de părerea de sine, de prefăcătorie şi de ţinerea minte a răului; dacă nu cîştigă ieşirea din acestea. Iar dacă cineva e curat de acestea, acela va cunoaşte şi singur ceea ce este de folos. Ba socotesc că nici acesta»[400].

De fapt, în acest caz, vei avea nu numai harul odihnindu-se în sufletul tău, ci şi sufletul odihnindu-se în chip desăvîrşit din partea demonilor şi al patimilor ce te tulburau înainte. Căci chiar dacă îl tulbură iarăşi, dar nu mai lucrează în el, pentru că sufletul nu mai e alipit de ei, nici nu mai doreşte plăcere de la ei (sau de la ele).

84. *Despre dragostea cea bună şi care scoate pe om din sine (extatică) şi despre frumuseţea dumnezeiască.*

Căci tot dorul unuia ca acesta şi dragostea lui din inimă şi care-l scoate din sine şi toată simţirea lui caută spre frumuseţea covîrşitoare şi preafericită, pe care Părinţii au numit-o şi vîrful tuturor celor dorite. De fapt, spune Marele Vasile: «Cînd dragostea credinţei cuprinde sufletul, tot chipul războaielor îi apare vrednic de rîs şi toţi cei ce îl hărţuiesc din pricina Celui dorit, mai mult îl veselesc decît îl lovesc». Şi iarăşi: «Ce e mai minunat decît frumuseţea dumnezeiască? Ce gînd e mai plăcut decît cel despre măreţia lui Dumnezeu? Ce dor al sufletului e atît de puternic şi de greu de purtat ca cel ce vine de la Dumnezeu în sufletul care s-a curăţit de toată răutatea şi care spune întru o adevărată simţire: «Rănită de dragoste sînt eu?» (Cînt. Cînt. 2, 5)[401].

400. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1108.

401. Sf. Vasile, *Regule pe larg*, 2; P.G. 31, 909.

85. *Despre ispită și despre retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptare și despre părăsirea din partea Lui prin întoarcerea de la om.*

Ispita e, fie din îngăduința sau din retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptarea noastră, fie din părăsirea din partea lui Dumnezeu care se întoarce de la cineva. Pentru ce? Ca mintea să nu se mîndrească pentru binele ce l-a aflat. Ci, războită și certată, să sporească pururea în smerenie. Căci aceasta e singura prin care nu numai biruiește pe cei ce o războiesc pe ea cu mîndrie, ci se și învrednicește de daruri necontenit mai mari, înaintînd pe cît e cu putință firii omenești, măcar că e legată cu lanțuri de nedesfăcut și apăsată de povara trupului, spre desăvîrșirea și nepătimirea cea după Hristos. Căci zice Sfîntul Diadoh: «Domnul însuși zice că satana a căzut ca un fulger din ceruri (Luca 10, 18), ca să nu privească cel cu chip urît (desfigurat)[402], la locașurile sfinților îngeri. Cum, deci, cel ce nu se învrednicește de părtășie cu slujitorii cei buni, poate avea ca locaș comun cu Dumnezeu mintea omenească?[403]. Ei vor zice că aceasta se întîmplă prin îngăduirea (retragerea) dumnezeiască. Și mai mult nimic nu vor zice. Dar retragerea pentru îndreptare nu lipsește nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci, de multe ori, cum am mai spus, harul numai își ascunde minții, prezența lui, ca să împingă sufletul, prin amărăciunea pricinuită de demoni, să ceară cu

402 Ὁ δυσειδής – cel fără chip, cel desfigurat, cel cu chip urît. Nici satana ca creatură nu poate lepăda chipul ce i s-a dat de Dumnezeu, dar acest chip e strîmbat, e desfigurat, e urîțit dinăuntru. Nimic nu e mai urît decît un chip desfigurat, care poartă în el trăsăturile vicleniei, sau ale multor altor feluri de păcate. Căci acest chip desfigurat arată în același timp cum trebuia să fie cel desfigurat și ce a ajuns prin răutate. E ceva înspăimîntător și totodată demn de milă în el. Satana a rămas spirit înțelegător și înzestrat cu rațiune. Dar ce perversă e inteligența lui și ce sucită rațiunea lui!

403. Aceasta era o învățătură a Masalianilor.

toată frica și cu multă smerenie ajutorul de la Dumnezeu, cunoscînd pe încetul răutatea dușmanului său [404]. E așa cum o mamă depărtează puțin de la piept pruncul ei care nu respectă rînduielile alăptatului, pentru ca speriat de fețele străine sau amenințătoare ale unor oameni sau animale din jur, să se întoarcă cu multă frică și cu lacrimi la sînul mamei. Iar retragerea lui Dumnezeu din motiv de întoarcere de la om, predă, oarecum, legat demonilor sufletul care nu voiește să-L aibă pe Dumnezeu. Dar noi nu sîntem «fiii respingerii» (Evr. 10, 39), să ne ferească Dumnezeu, ci credem că sîntem prunci adevărați ai harului lui Dumnezeu, alăptați prin mici retrageri și dese mîngîieri de la El [405], pentru ca, prin bunătatea lui Dumnezeu, să ajungem la bărbatul desăvîrșit, la măsura vîrstei lui Hristos» (Efes. 4, 13) [406].

Și iarăși: «Retragerea spre îndreptare aduce întristare multă și smerenie și o deznădejde măsurată sufle-

---

404. În vreme ce unii nu știu decît de retragerea pur și simplu a lui Dumnezeu, după ei prezența lui Dumnezeu trebuind să fie și simțită, Diadoh cunoaște o retragere a lui Dumnezeu care e numai o ascundere a Lui, care face prezența Lui doar nesimțită, dar nu total ieșită din suflet. Dumnezeu continuă să lucreze în acest caz în suflet, dar fără să fie simțit direct, ci în fapte. Autorii scrierii de față își însușesc această idee. Ea e proprie și lui Marcu Ascetul, care spune că Hristos e prezent în chip nesimțit în om începînd de la Botez, dar devine simțit prin fapte. Dar și după ei, ca și după Diadoh, Marcu Ascetul, Sf. Simeon Noul Teolog, starea normală și năzuită e aceea cînd prezența însăși a lui Dumnezeu e simțită nemijlocit. Ascunderea sau intrarea într-o prezență nesimțită de om e o stare excepțională, un fel de pedeapsă pedagogică pentru om. Teologii catolici, începînd cu Hausherr, consideră că această prezență nesimțită a lui Dumnezeu în suflet e cea naturală și reproșază lui Diadoh, lui Marcu Ascetul și mai ales lui Simeon Noul Teolog un fel de semimasalianism. Aici stă neînțelegerea teologiei catolice pentru spiritualitatea ortodoxă.

405. Harul în grecește e de genul feminin, deci poate fi asemănat cu o mamă.

406. Diadoh, *Op. cit.*, cap. 86; *Filoc. rom.* I, p. 377.

tului, ca partea lui iubitoare de slavă şi de dorinţa de a se impune altora să vină, după cuviinţă, la smerenie. Ea aduce, deci, îndată, inimii frica lui Dumnezeu şi lacrimi de mărturisire şi dorinţă de multă tăcere prea bună [407]. Iar retragerea pricinuită de întoarcerea lui Dumnezeu (de la suflet), îngăduie ca sufletul să se umple de deznădejde, de necredinţă, de mînie şi de îngîmfare. Trebuie să avem deci experienţa ambelor retrageri (ale lui Dumnezeu) şi să ne apropiem de Dumnezeu potrivit cu felul fiecăreia. În cazul celei dintîi sîntem datori să aducem mulţumire lui Dumnezeu ca Celui ce a pedepsit mîndria cunoştinţei noastre cu retragerea spre mîngîiere, pentru ca să ne înveţe, ca un Părinte bun, deosebirea între virtute şi păcat. În cazul celei de a doua, trebuie să-I aducem mărturisirea neîncetată a păcatelor şi lacrimi nelipsite şi o retragere şi mai mare de la cele rele pentru ca, astfel, prin sporirea ostenelilor, să putem îndupleca pe Dumnezeu să caute, ca mai înainte, la inimile noastre.

Dar trebuie ştiut că, atunci cînd începe lupta între suflet şi satana într-o ciocnire esenţială, din îngăduinţa (lui Dumnezeu), spre îndreptare, harul se ascunde, cum am spus mai înainte, dar ajută în chip neştiut sufletul, ca

407. Acestea sînt roadele pozitive ale retragerii pedagogice, sau ale ascunderii prezenţei lui Dumnezeu, fără plecarea din suflet. Unde nu sînt aceste roade, Dumnezeu a părăsit sufletul pentru că acesta s-a întors de la El. Mîntuirea nu e adusă de un Dumnezeu prezent, dar nelucrător; nu e adusă în chip magic, fără ca El să-şi arate puterea transformatoare asupra omului în faptele şi simţirile lui de om nou. Astfel retragerea pedagogică a lui Dumnezeu e numai într-un anumit sens retragere. În alt sens, Dumnezeu rămîne prezent şi chiar lucrător, dar lucrarea Lui se arată în altfel de roade: în frica de osîndă, în întristarea pentru păcate, în pocăinţă. Dumnezeu se vede prin ele ca un factor ascuns, dar eficient. Sufletul îl simte pe de o parte prezent, pe de alta retras, din nemulţumire pentru păcatele lui şi conducîndu-l prin aceste alte stări şi simţiri spre mîntuire.

să arate vrăjmaşilor lui că biruinţa e numai a sufletului»[408].

Iar Sfîntul Isaac Sirul zice: «Nu e cu putinţă omului să se înţelepţească fără ispitele din îngăduinţă (prin îngăduirea lor de către Dumnezeu) în războaiele duhovniceşti şi să cunoască pe Purtătorul lui de grijă, să simtă pe Dumnezeu şi să se întărească în credinţa în El în chip ascuns, decît prin puterea experienţei pe care a primit-o. Căci, cînd harul vede că a început în cugetarea lui puţin părerea de sine şi a început să gîndească lucru mare despre sine, îndată îngăduie să se întărească ispitele împotriva lui, pînă ce va cunoaşte omul slăbiciunea sa şi va alerga la Dumnezeu şi se va prinde de El întru smerenie. Prin acestea ajunge omul la măsura bărbatului desăvîrşit (Efes. 4, 13)[409], prin credinţă şi nădejde în Fiul lui Dumnezeu, şi se înalţă la iubire. Căci iubirea lui Dum-

---

408. Diadoh, *op. cit.*, cap. 87; *Filoc. rom.* I, p. 378. E dat aci un nou motiv al ascunderii harului: îndată ce începe vrăjmaşul lupta împotriva sufletului, harul se ascunde, ca să arate aceluia că biruinţa asupra lui va fi numai a sufletului. Căci dacă această ascundere încurajează pe vrăjmaş să-şi înteţească atacurile, experienţa acestei retrageri face şi sufletul să-şi întărească rezistenţa şi să-şi sporească în acelaşi timp cererea de ajutor către Dumnezeu. Astfel, de fapt, biruinţa se obţine în mod mai accentuat de către suflet, decît atunci cînd harul lui Dumnezeu lucrează în chip descoperit. Prin aceasta vrăjmaşul vede că nu e uşor de doborît un suflet şi capătă un respect faţă de el şi o teamă de a-l mai ataca atît de uşor şi de încrezător în biruinţa sa. Sufletul însuşi are în felul acesta un prilej de a se întări, iar pe de altă parte, prilejul de a cunoaşte cît de ameninţat e fără ajutorul lui Dumnezeu. De aceea oamenii duhovniceşti primesc cu bucurie şi ispitele şi-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru ele. Dumnezeu voieşte pe de o parte să aibă suflete eroice şi vrea să dovedească satanei tăria sufletului omenesc, pe de alta voieşte ca ele să se lege şi mai mult de Dumnezeu, şi să-şi însuşească şi prin această simţire dramatică ajutorul ce li-l dă Dumnezeu. E aci o dialectică strînsă şi subţire, ca în toate stările spirituale omeneşti.

409. Înaintarea la măsura vîrstei duhovniceşti a lui Hristos, nu se face pe un drum neted, într-o continuă seninătate şi bucurie, ci prin grele şi dramatice lupte şi peripeţii.

nezeu față de om se face cunoscută ca minunată cînd se arată în mijlocul împrejurărilor care-i întrerup nădejdea [410]. Atunci își arată Dumnezeu puterea Lui, în izbăvirea ce i-o dă omului de la El. Căci niciodată nu cunoaște omul puterea lui Dumnezeu cînd se află în odihnă și-i la largul său [411]. Și niciodată nu și-a arătat Dumnezeu lucrarea Lui în chip simțit, decît în țara liniștii și în pustiu și în locuri lipsite de întîlniri și de tulburarea pricinuită de împreuna viețuire cu oamenii» [412].

86. *Despre nepătimire și despre ce este nepătimirea omenească.*

Pe lîngă acestea, trebuie să adăugăm aci și un cuvînt deosebit despre nepătimire și despre desăvîrșire; și apoi să punem, peste puțin, capăt acestei scrieri.

---

410. Atunci iubești cel mai mult pe cineva, cînd te-a scos dintr-o mare primejdie.

411. Numai în situații în care omul nu mai are nădejde la nimic, în așa zisele «situații de limită» (Grenzsituationen, cum le spune filosoful Karl Jaspers), dar totuși nu renunță cu totul la nădejdea într-o minune a lui Dumnezeu, dacă această minune se produce, Dumnezeu își arată omului limpede puterea Lui. Astfel omul o poate confunda cu vreo putere a naturii, destoiniciei omenești. Cînd ești sănătos nu simți atît de ușor darul lui Dumnezeu, ca atunci cînd, bolnav fiind, recapeți sănătatea după ce aproape că nu mai nădăjduiai aceasta.

412. *Op. cit., cuv. 19*, p. 73. Marile minuni sau arătări ale puterii mai presus de fire a lui Dumnezeu se arată în locurile unde se liniștesc sihaștrii. Dar există și o «țară» interioară a liniștii, pe care o găsesc unii credincioși mai ales în clipele «situațiilor de limită», cînd își pun ultima nădejde în Dumnezeu. Atunci ei s-au despărțit spiritual de toți și de toate, căci i-a văzut și le-a văzut fără putere. Atunci nu se mai știu decît față în față cu Dumnezeu, într-o stare, care, deși e de mare tensiune, e în același timp de mare «liniște», căci nimic nu-i mai interesează, nimic nu-i mai tulbură. Atunci omul e întreg numai nădejde îndreptată spre Dumnezeu și se lasă cu totul în voia Lui. Și chiar dacă nu s-ar produce minunea pe care o cere, el se lasă totuși în seama lui Dumnezeu. «Facă Dumnezeu ce va vrea! Orice va fi, simt că aceea va fi voia Lui».

Despre acestea zice Marele Vasile: «Cel ce s-a făcut iubitor al lui Dumnezeu şi doreşte să aibă, fie cît de puţin, nepătimirea Lui şi pofteşte să guste din sfinţenia Lui duhovnicească, din liniştea, din netulburarea şi blîndeţea Lui şi din veselia şi bucuria ce se nasc din acestea, să se străduiască să-şi depărteze gîndurile de la toată patima materială care-i tulbură sufletul; să privească cu ochii curat, neumbrit, la cele dumnezeieşti şi să se facă locaş nesăturat al luminii de acolo[413]. Deprinzîndu-şi sufletul cu o astfel de stare, se face, pe măsura asemănării dobîndite, familiar lui Dumnezeu, iubitor şi atotdoritor al Lui şi, ca unul ce a purtat o luptă mare şi grea şi a ieşit din amestecarea cu materia, poate vorbi cu Dumnezeu cu o cugetare curată şi despărţită de orice amestec cu patimile trupeşti»[414]. Atît, despre nepătimire.

Iar despre ce este nepătimirea omenească, Sfîntul Isaac scrie aşa: «Nepătimirea nu înseamnă a nu mai simţi patimile, ci a nu le mai primi. Căci din multe şi felurite virtuţi, pe care le-au dobîndit unii, arătate şi ascunse, au slăbit patimile în ei şi ele nu mai pot să se răscoale uşor împotriva sufletului[415]. Şi cugetarea nu mai are nevoie

---

413. Omul ca locaş a lui Dumnezeu, e în acelaşi timp subiect dornic să cuprindă cît mai mult din Dumnezeu. Deci e un locaş nesăturat de Dumnezeu.

414. Neaflat. Starea de nepătimire a omului, trăsătură proprie sfinţilor şi atît de lăudată în cîntările bisericeşti închinate lor, s-ar putea numi cu un nume mai înţeles azi şi mai potrivit oamenilor care nu pot ajunge la ea decît eliberîndu-se de patimi, mai degrabă despătimire. Ea nu e o stare neutră, ci o mare putere de curăţie şi de iubire, o mare libertate de toate pornirile inferioare şi egoiste. De aceea de această stare ţine şi puterea «vederii» lui Dumnezeu, a simţirii intense a prezenţei Lui.

415. Voinţa e factorul de acceptare a patimilor, factorul care le face personale. Pînă nu sînt acceptate de voinţă, ele se pot mişca în persoană, sau în jurul interior care înconjoară nucleul persoanei, dar nu au devenit ale persoanei. Dar nu e bine a le lăsa să zăbovească prea mult nici în persoană, la uşa voinţei. Căci uşa poate ceda cînd e forţată prea mult. Împotriva lor trebuie întărite virtuţile, ca nişte ostaşi care ies la respingerea patimilor.

să ia totdeauna aminte la ele, pentru că tot timpul este plină de înțelesurile ei (dumnezeiești) din cercetarea și ocuparea cu cele mai bune moduri de purtare, care se mișcă în minte prin luarea aminte la ele. Dar cînd patimile încep să se miște și să se tulbure, cugetarea e răpită deodată de vecinătatea lor, băgînd de seamă ceva ce a apărut în minte. Deci patimile rămîn în ea nelucrătoare. Așa a spus Fericitul Marcu: «Mintea împlinind, prin harul lui Dumnezeu, faptele virtuților și apropiindu-se de cunoștință, puțin mai simte din partea răului și a pornirii neraționale din suflet»[416]. Căci cunoștința ei o răpește la înălțime și o înstrăinează de toate cele din lume. Astfel, pentru limpezimea, subțirimea, sprinteneala înălțării și ascuțimea minții și pentru nevoința lor, mintea acestora se curățește și mai mult și se dovedește străvezie pentru lumină, pentru faptul că trupul lor s-a uscat prin ocuparea cu liniștea și cu îndelungata petrecere în ea[417]. Pentru aceasta, vederea aflătoare în ei pune

---

416. După Ammann, *op. cit.*, p. 143, nota 1, ar fi vorba nu de Marcu, ci de Evagrie. Ammann citează pe A. J. Wensink, Mystic treatises by Isaak of Ninive, Amsterdam, 1923, p. 345. Se descrie în citatul din Isaac un proces foarte fin din minte. Cugetarea ca funcție a minții nu cugetă la patimi pînă ce acestea nu se mișcă cu tulburare în suflet. Cînd acestea se tulbură în suflet, atenția cugetării este atrasă de ele sau de chipul ispititor, pe care ele l-au proiectat în minte. Atunci mintea, care se ocupa încă de mai înainte cu cugetări curate, se scufundă și mai mult în acestea și patimile rămîn fără putere de înrîurire asupra ei. Căci cugetările acelea sînt atît de înalte și de frumoase, că o fac nesimțitoare față de toate ispitele ce i le oferă patimile.

417. Există o strînsă legătură între transparența minții pentru lumina de sus și între transparența trupului, dobîndită prin înfrînare, prin lepădarea grosimii și grăsimii. Trupul ușurează transparența duhului nu numai spre cei din afară, ci și spre cele dumnezeiești. Printr-un trup subțire, sufletul iradiază ușor și spre cei din afară, dar se face deschis și înțelesurilor înalte, dumnezeiești; sau prin transparența lui se simte mai ușor Dumnezeu. Căci grosimea stă grea și opacă peste minte și în relația ei cu cei de afară și cu Dumnezeu. Îngreunează înțelegerea și

stăpînire uşor şi repede pe fiecare şi-i călăuzeşte spre lucrurile minunate legate de ea. Şi prin aceasta, mult se vor îmbogăţi în vederile lor şi cugetarea lor niciodată nu va fi lipsită de conţinutul cunoaşterii; şi nu vor fi niciodată în afară de acelea pe care roada Duhului le sădeşte în ei. Iar prin obişnuinţa de mulţi ani se vor şterge din inima lor amintirile care mişcă patimile în sufletul lor şi tăria stăpînirii diavolului. Căci atunci cînd sufletul nu se tîrguieşte cu patimile şi nu se însoţeşte cu gîndurile ce pornesc din ele, pentru că este stăpînit neîncetat de altă preocupare, tăria unghiilor patimilor nu se poate prinde de simţirea lui în cei duhovniceşti»[418].

Iar Sfîntul Diadoh zice: «Nepătimirea este nu a nu fi războiţi de demoni, căci pentru aceasta ar trebui, după Apostol, să ieşim din lume» (1 Cor. 5, 10), ci, fiind războiţi de ei, să rămînem nebiruiţi. Căci războinicii purtători de platoşe, deşi sînt ţinta săgeţilor vrăjmaşilor şi aud zgomotul săgeţilor primite, ba şi văd aproape toate săgeţile trimise împotriva lor, nu sînt răniţi, datorită tăriei veşmintelor ostăşeşti; căci, fiind apăraţi de platoşe, cu toate că sînt războiţi, rămîn nebiruiţi. Iar noi, prin toată armătura luminii şi prin coiful mîntuirii, înarmaţi cu toate virtuţile, înfrîngem cetele întunecate ale demonilor (Efes. 6, 11, 17). Căci curăţia vine nu numai din nesăvîrşirea celor rele, ci şi din biruirea deplină a celor rele prin împlinirea celor bune»[419].

Iar Sfîntul Maxim cunoaşte o împătrită nepătimire, zicînd: «Prima nepătimire numesc mişcarea spre un păcat al trupului, neîmplinită cu lucrarea; a doua nepătimire numesc respingerea desăvîrşită a gîndurilor pătimaşe din suflet, prin care se veştejeşte mişcarea patimi-

---

comunicarea în amîndouă direcţiile. De altfel o minte care nu e străvezie pentru cele dumnezeieşti, nu are de comunicat un conţinut duhovnicesc experiat nici celor de afară.

418. Sf. Isaac Sirul, *op. cit., cuv. 81*, p. 210.

419. Sf. Diadoh *op. cit., cap. 98*; *Filoc. rom.* I, p. 387.

lor din prima nepătimire; a treia nepătimire numesc desăvîrşita nemişcare a poftei spre patimi, datorită căreia se produce şi a doua nepătimire, constatatoare din curăţia gîndurilor; a patra nepătimire numesc desăvîrşita lepădare a tuturor închipuirilor sensibile din cugetare, din care îşi ia naştere a treia, prin faptul că nu are închipuirile celor sensibile ca pricini care să producă în ea chipurile patimilor»[420]. Şi iarăşi: «Nepătimirea este starea paşnică a sufletului, datorită căreia e greu de mişcat spre păcat»[421].

87. *Iarăşi despre nepătimire şi desăvîrşire.*

Iar Sfîntul Efrem vorbeşte astfel despre nepătimire şi desăvîrşire: «Cei nepătimitori (despătimiţi), întinzîndu-se peste ei fără să se sature, urmăresc desăvîrşirea fără sfîrşit. Pentru că bunătăţile veşnice nu au sfîrşit»[422]. Şi

420. Sf. Maxim Mărt., *Cele cinci sute de capete,* III, 36; P.G. 90, 968 A. Nepătimirea desăvîrşită, sau a patra, este lipsa chipurilor sensibile din cugetare. Lipsind acestea, pofta de care se eliberează nepătimirea a treia, nu are putinţa să dea chipuri patimilor spre care s-ar putea mişca. Nemişcîndu-se pofta spre astfel de chipuri, lipsesc şi gîndurile pătimaşe din a doua nepătimire. Iar lipsind aceste gînduri nu se înfăptuieşte nici păcatul cu fapta, ceea ce constituie prima nepătimire. În definitiv şi nepătimirea se reduce, în cea mai ultimă esenţă a ei, la golirea minţii de chipurile sensibile, ca şi cunoaşterea cea mai înaltă, directă a lui Dumnezeu cel lipsit de margini. Astfel nepătimirea şi cunoaşterea nemijlocită a lui Dumnezeu coincid. Dar există şi o nepătimire care priveşte la lucruri, la oameni şi la chipurile lor fără poftă, fără patimă. Dar ea e mai fragilă, mai nesigură, ea e nepătimirea a treia, deci a doua după cea mai înaltă. De aci urmează şi contrarul: patimile încep de la simţuri, ca să urce prin chipuri pînă la minte, de unde coboară la fapte prin trup ca patimi formate.

421. Acelaşi, *Capete despre dragoste,* I, 36; P.G. 90, 968 A; *Filoc. rom.* I, p. 42.

422. Neaflat. Nepătimirea e definită aci în înţeles pozitiv, ca desăvîrşire. Iar ca atare e socotită ca neavînd sfîrşit, cum nu are nici desăvîrşirea. Pentru că ea e îmbogăţirea în toate bunătăţile, care nu au sfîrşit. Ca atare nepătimirea nu e indiferenţă faţă de alţii, ci o bunătate curată.

iarăşi: «Ea este desăvîrşită cît priveşte măsura puterii omeneşti, dar e fără sfîrşit (nedesăvîrşită), ca una ce se ridică pururea peste sine însăşi prin adausurile necontenite ce se înalţă neîncetat prin suişurile spre Dumnezeu»[423].

La fel, spune Sfîntul Nil despre desăvîrşire: «Trebuie să înţelegem două desăvîrşiri: una vremelnică şi una veşnică. Despre cea din urmă scrie Apostolul: «Iar cînd va veni desăvîrşitul, va înceta ceea ce e din parte» (1 Cor. 13, 10). Cuvîntul: «Cînd va veni desăvîrşitul» înseamnă că aici (pe pămînt) nu putem cuprinde desăvîrşirea dumnezeiască[424]. Şi iarăşi: «Două desăvîrşiri cunoaşte Sfîntul Pavel şi ştie pe acelaşi om desăvîrşit şi nedesăvîrşit. Pentru viaţa de faţă îl numeşte desăvîrşit, iar faţă de cel cu adevărat desăvîrşit, nedesăvîrşit. De aceea, zice: «Nu pentru că am luat, m-am şi desăvîrşit» (Filip. 3, 12). Şi după puţin: «Cîţi sîntem deci desăvîrşiţi, aceasta să o cugetăm» (Filip. 3, 15)[425].

Numai pătimaşul caută ale sale, sau suferă pentru că alţii nu-i oferă destule mijloace, sau nu i se oferă ei înşişi ca mijloace suficiente pentru plăcerile sale. Despătimitul nu e nici el indiferent faţă de alţii, ci suferă în raport cu ei, dar nu pentru că nu-i oferă mijloace suficiente pentru plăceri, ci pentru că ei înşişi suferă. Pătimaşul are comun cu ceilalţi oameni că suferă în căutarea mereu nesatisfăcută a plăcerilor ca şi aceia, dar într-o despărţire şi nepăsare de ei. Nepătimitorul suferă pentru suferinţa altora, nu pentru sine. El e în adevărată comuniune, în adevărată părtăşie la suferinţa lor. Cel eliberat de patimile de plăcere, suferă de pătimirea curată, dureroasă, neegoistă, pentru alţii. În această privinţă supremul model ne este Hristos. Dar întrucît suferinţa pentru alţii încetează cînd aceia nu mai suferă, însă iubirea din care izvorăşte ea nu are capăt, desăvîrşirea legată cu despătimirea nu are nici ea capăt. Dumnezeu şi semenii pot fi iubiţi veşnic, tot mai mult. Iubirea din cei despătimiţi poate creşte veşnic pentru că se hrăneşte din iubirea lui Dumnezeu, care e nesecată şi fără margini.

423. Neaflat.

424. Neaflat.

425. Neaflat.

88. *Despre înclinarea spre patimă, plăcerea de patimă, primirea patimii şi nepătimirea.*

Dar spune şi Sfîntul Ilie Ecdicul: «Înclinarea spre patimă e materia rea a trupului; plăcerea de patimă e materia rea a sufletului; primirea patimii este materia rea a minţii. Organul celei dintîi e pipăitul; organul celeilalte sînt celelalte simţuri; iar a celei din urmă, dispoziţia contrară»[426]. Şi iarăşi: «Cel ce are plăcerea de patimă este aproape de cel ce înclină spre patimă; iar cel ce primeşte patima e aproape de cel ce are plăcere de patimă. Dar e departe de amîndoi cel nepătimitor (despătimit, nepătimaş)»[427].

89. *Cine este cel ce înclină spre patimă, cel ce are plăcere de patimă, cel ce primeşte patima şi nepătimitorul (nepătimaşul, neîmpătimitul)? Despre tămăduirea primelor şi pricinuirea celei din urmă.*

«Împătimit este cel ce are pornirea spre păcat mai tare ca raţiunea, chiar dacă nu păcătuieşte deocamdată. Plăcerea de patimă o are cel ce are lucrarea păcatului

426. Culegere de sentinţe, 71; P.G. 127, 1142; *Filoc. rom.* IV, p. 291. Trupul înclină spre patimă. Aceasta e un conţinut al mişcării lui. Înclinarea aceasta îl mînă spre pipăitul celor dorite. Sufletul are plăcere de patimă. Aceasta e conţinutul mişcărilor lui pînă ce nu e liber de patimi. Pornirea spre patimă a luat prin suflet un caracter mai conştient. Sufletul tinde spre împlinirea plăcerii pătimaşe prin alte simţuri mai conştiente (văz, auz etc.). Mintea e cea care se hotărăşte să accepte patima. Şi o face aceasta cu o anumită libertate. Organul prin care lucrează ea este o dispoziţie contrară binelui sau lui Dumnezeu. Sînt descrise aci trei faze în dezvoltarea patimilor.

427. Ilie Ecdicul, *op. cit.*, cap. 72; P.G. cit. col. cit.; *Filoc, rom.* IV, p. cit. Această culegere e atribuită şi Sf. Maxim Mărt., *Capita alia*; P.G. 90, 1416 C. Vezi M. Th. Disdier, *Elie l'Ecdicos et les κεφάλαια attribués à St. Maxime le Confesseur et à Jean le Carpathos,* în: «Echos d'Orient» 31 (1922), p. 17—44.

mai slabă decît raţiunea, chiar dacă o suferă în afară[428]. Primitor de patimă este cel care e mai mult liber decît rob mijloacelor (păcatului). Iar nepătimaş e cel ce nu primeşte nimic din felurimea acestora»[429].

La fel, despre tămăduirea celor dintîi zice acestea: «Înclinarea spre patimă se înlătură din suflet prin post şi rugăciune; plăcerea de patimă, prin priveghere şi tăcere; primirea patimii se înlătură prin linişti re şi luare aminte. Iar nepătimirea se naşte din pomenirea lui Dumnezeu»[430].

90. *Despre credinţă, nădejde şi dragoste.*

Dar începutul, mijlocul şi sfîrşitul, iar, de voieşti să spui, şi dăruitoarele şi călăuzitoarele tuturor bunătăţilor (virtuţilor) sînt credinţa, nădejdea şi dragostea, această întreită frînghie ţesută de Dumnezeu; şi mai mult decît toate dragostea, pentru că «Dumnezeu este iubire» (1 Ioan 4, 8). De aceea, nu e drept să nu împlinim lipsa lucrării de faţă şi prin aceasta. Mai bine zis, după Sfîntul Isaac Sirul, «desăvîrşirea multor roade ale Duhului o primeşte cineva atunci cînd se învredniceşte de iubirea de-

428. Textul grec al Filocaliei spune: în afară. Dar la margine se observă : poate înăuntru.

429. Ilie Ecdicul, *op. cit.*, cap. 73; P.G. cit., col. cit.; P.G. 90, col. cit.; *Filoc. rom.* IV, p. cit. Nu cunoaşte deosebirea între aceste grade de împătimire, pentru că nu se află într-unul din ele, deosebit de celelalte.

430. *Op. cit.*, cap. 74; *loc. cit.*; Maxim Mărt., *op. cit.*; P.G. cit, *loc. cit.*; *Filoc. rom.* IV, p. cit. Împătimirea trupului se vindecă prin virtuţile principale ale trupului; înfrînarea şi rugăciunea, ca act de voinţă exercitat asupra trupului şi ca act de chemare a lui Dumnezeu, care opreşte şi trupul de la fapte pătimaşe; plăcerea de patimi, prin priveghere şi tăcere, ca acte de voinţă exercitate asupra sufletului; primirea patimii, prin liniştire şi luare aminte, ca acte de voinţă exercitate asupra cugetării. Neîmpătimirea se naşte din pomenirea lui Dumnezeu, care dă minţii un conţinut fără chip şi o ţine atîrnată de frumuseţea Lui şi de înţelesul Lui nesfîrşit.

săvîrşită»[431]. De fapt, scrie Sfîntul Ioan Scărarul: «După toate cele spuse înainte, rămîn acestea trei: legătura care strînge şi ţine toate: credinţa, nădejdea, dragostea. «Iar mai mare decît toate este dragostea» (1 Cor. 13, 13). Căci «Dumnezeu este iubire» (1 Ioan 4, 8). De aceea, eu văd pe prima ca rază, pe a doua ca lumină, iar pe a treia ca cerc. Dar toate sînt o unică lumină şi strălucire. Căci cea dintîi toate le poate face şi zidi; a doua îmbrăţişează mila lui Dumnezeu şi nu ne face de ruşine[432]. Iar cea de a treia niciodată nu cade, nici nu încetează de a vedea (de a contempla), nici nu lasă pe cel hrănit de ea să se liniştească de nebunia ei»[433].

Şi iarăşi: «Cuvîntul despre iubire este cunoscut îngerilor; şi lor, pe temeiul lucrării iluminării, Dumnezeu le este iubire» (1 Ioan 4, 8). Dar cel ce voieşte să definească acest cuvînt, e ca un orb care numără nisipul mării. Iubirea, după calitate, este asemănarea cu Dum-

431. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 85, p. 384. Desăvîrşirea constă în iubire. Ea e cea mai înaltă dintre virtuţi. Şi întrucît la ea se ajunge deobicei trecînd prin toate virtuţile, ea e şi o culminaţie a fiecărei virtuţi, dar în armonie cu toate celelalte. Nu poate avea cineva iubire desăvîrşită, dacă e un lacom, un îngîmfat, un leneş, un om fără răbdare şi fără smerenie. Toate virtuţile duse la culme în sinteză, înseamnă iubire, sau sînt însufleţite de iubire.

432. Prin credinţă putem toate; ea e tărie în lucrare. Prin nădejde îmbrăţişăm cu vederea toată mila nesfîrşită a lui Dumnezeu, cu toate puterile ei; nădejdea niciodată nu ne face de ruşine în faţa altora, pentru că am avut-o; căci chiar dacă nu ni se împlineşte ceva ce am nădăjduit, ni se împlineşte altceva; dacă nu ni s-a împlinit ceva azi, nădăjduim că ni se va împlini mîine; şi pînă la urmă ni se împlinesc toate în viaţa veşnică; atunci vom fi văzuţi sigur că n-am rămas de ruşine.

433. *Scara* XXX; P.G. 88, 1153—1156. Iubirea nu isprăveşte niciodată de a se adînci privind în taina indefinită a semenului pe care-l iubeşte, sau în taina infinită a lui Dumnezeu. Cel ce iubeşte pe cineva, uitînd de toate şi trecînd peste toate, pare «nebun» celorlalţi. Dar el a găsit în acela «comoara» de preţ nesfîrşit, pe care ceilalţi n-o văd. Au fost şi sînt atîţia «nebuni» pentru Hristos, în stare să jertfească toate pentru El pînă şi viaţa pămîntească, din siguranţă că o vor dobîndi pe planul veşniciei (Matei 10, 39). Cel iubit e mai de preţ decît însăşi sinea proprie.

nezeu, pe cît e cu putinţă muritorilor; după lucrare, este o beţie a sufletului[434]; iar după însuşire, este izvorul credinţei, adîncul fără fund (abisul) al îndelungei răbdări, marea smereniei. Iubirea este, în chip principal, lepădarea a toată gîndirea protivnică[435], dacă iubirea nu socoteşte răul (1 Cor. 13, 5). Iubirea, nepătimirea şi înfierea se deosebesc numai după numiri. Precum lumina şi focul şi flacăra sînt adunate într-o singură lucrare, aşa gîndeşte şi despre acestea»[436].

Iar Sfîntul Diadoh spune: «Socoteşte, frate, că fiecărei vederi duhovniceşti îi premerge credinţa, nădejdea şi dragostea, dar mai mult dragostea. Căci cele dintîi învaţă să se dispreţuiască toate bunurile văzute. Dar iubirea uneşte sufletul însuşi cu virtuţile lui Dumnezeu, adulmecînd printr-o simţire a minţii pe nevăzutul Dumnezeu»[437]. Şi iarăşi: «Alta este dragostea naturală a sufletului şi alta cea care se adaugă ei de la Sfîntul Duh. Cea dintîi se mişcă din voinţa noastră, pe măsură, cînd voim. De aceea, e şi răpită uşor de duhurile cele rele, cînd nu o ţinem cu tărie cu voinţa noastră. Cea de a doua, aprinde atît de mult sufletul spre dragostea lui Dumnezeu, încît toate părţile sufletului nostru se lipesc de negrăita bunătate a dorului de Dumnezeu, într-o nesfîrşită

434. Precum iubirea poate fi socotită «nebunie», aşa poate fi socotită şi «beţie». Prin beţie se pune în relief mai mult entuziasmul ei. Ea vede pe cel iubit atît de frumos, că toate celelalte sînt nimic faţă de acela. E aşa cum vede cel beat realitatea altfel decît ceilalţi. Dar ea e «beţie trează» (Sf. Grigorie de Nisa), pentru că cel ce iubeşte e singurul care vede pe cel iubit aşa cum este de fapt; şi îl poate face să fie aşa.

435. Cel ce iubeşte nu gîndeşte nimic protivnic celui iubit. De aceea poate fi deplin sincer faţă de el, sau cu inima curată.

436. *Scara* XXX; P.G. 88, 1156. Vedem aci afirmată ideea că nepătimirea nu e o stare pasivă, ci o stare de înfocare a iubirii, contrară înfocării egoiste a pătimaşului. Nepătimaşul iubeşte pe Dumnezeu ca un fiu, ca unul care, fără să fie fiu prin natură, a fost înfiat prin dragoste, deci avînd un motiv cu atît mai mare să-L iubească pe Dumnezeu.

437. *Op. cit.*, cap. 1; *Filoc. rom.* I, p. 335.

simplitate a simţirii[438]. Mintea ajunsă atunci ca una care a zămislit din lumina duhovnicească a harului, s-a făcut izvor de iubire şi de bucurie» [439].

Sfîntul Isaac spune la rîndul său: «Iubirea ce se iveşte din niscai lucruri e ca o candelă mică, hrănită de untdelemn şi astfel e şi lumina ei; sau ca un pîrîu care se hrăneşte din ploaie şi a cărui curgere se opreşte cînd conţinutul care-l susţine lipseşte. Dar iubirea care are drept pricină pe Dumnezeu, este ca un izvor a cărui curgere niciodată nu se întrerupe. Căci Dumnezeu singur este izvorul ei şi conţinutul ei nesecat» [440]. Şi întrebat fiind: «Cînd se ajunge la desăvîrşirea multelor roade ale Duhului ?», a răspuns: «Cînd se învredniceşte cineva de desăvîrşita iubire a lui Dumnezeu». Şi întrebat iarăşi: «De unde cunoaşte cineva că a ajuns la aceasta?», a spus: «Cînd se mişcă pomenirea lui Dumnezeu în cugetarea lui, îndată inima lui se mişcă în iubirea Lui şi din ochii

---

438. Numai simplitatea este nesfîrşită, pentru că cuprinde în ea totul în mod concentrat. «Simplitatea simţirii» e cea mai intensă simţire, pentru că nu se împarte în simţiri diferenţiate şi micşorate. Toate părţile sufletului sînt străbătute de o singură simţire, dar de tărie nesfîrşită, a dorului după frumuseţea lui Dumnezeu. Simplitatea e concentrarea într-o unitate a tuturor puterilor şi simţurilor sufletului, care au, prin Dumnezeu, o adîncime şi o bogăţie nesfîrşită.

439. *Op. cit.*, cap. 34; *Filoc. rom.* I, p. 348. Capacitatea de unire intimă şi de colaborare dintre minte şi har, sau dintre subiectul nostru şi Subiectul dumnezeiesc e atît de mare, că e comparată cu unirea în care Subiectul dumnezeiesc, semănînd în subiectul nostru harul Său, îl pune pe acesta într-o stare de sarcină, aceasta dezvoltînd cu puterile lui, puse în mişcare, sămînţa harului în roade de iubire şi de bucurie. Subiectul omenesc nu primeşte pasiv harul dumnezeiesc, ci-l dezvoltă, precum harul face roditor subiectul omenesc.

440. *Op. cit.*, Cuv. 33, p. 143. Iubirea noastră naturală se naşte din niscai fapte pe care ni le-a făcut cineva, sau din niscai legături naturale. Ea oboseşte mai curînd sau mai tîrziu şi slăbeşte mai mult sau mai puţin. Iubirea lui Dumnezeu faţă de noi nu slăbeşte, pentru că El nu are nici un interes pe care I-l slujim. De aceea ţine veşnic tot atît de intens şi susţine şi iubirea noastră faţă de El, pururea neobosită şi nedezamăgită.

lui pornesc lacrimi cu îmbelșugare. Căci iubirea are obiceiul să izvorască lacrimi cînd își amintește de cei iubiți. Astfel fiind, niciodată nu încetează din lacrimi, pentru că nu-i lipsește niciodată conținutul care să-l aducă pe el la pomenirea lui Dumnezeu. Așa încît și în somnul lui se află în convorbire cu Dumnezeu. Căci este un obicei al iubirii să facă unele ca acestea. Și aceasta este desăvîrșirea oamenilor în această viață a lor»[441].

Și a spus iarăși: «Iubirea lui Dumnezeu este călăuză prin fire și cînd vine în cineva fără măsură, face acel suflet să iasă din sine (extatic). De aceea, inima celui ce o simte pe ea nu poate să o încapă și să rămînă cum este, ci, după măsura calității și a iubirii venite în el, vede în el o schimbare neobișnuită. Și semnele ei simțite sînt acestea: fața celui ce o are se face ca focul și-i plină de bucurie și trupul lui se încălzește; frica și sfiala se depărtează de la el și se face ca un ieșit din sine (extatic); și puterea care adună mintea lui în ea însăși pleacă de la el și se face ca un ieșit din minte[442]; moartea cea mai

441. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 85, p. 348. Desăvîrșirea omului constă astfel în iubirea față de Dumnezeu. Iubirea este a inimii și ea se arată în lacrimi, cînd este o simțire puternică, nu o convingere teoretică. Dar inima se aprinde de iubire și se topește în lacrimi, cînd în cugetare se mișcă pomenirea lui Dumnezeu. Deci inima nu lucrează fără cugetare. Se înțelege că numele lui Dumnezeu pomenit mereu în cugetare înduioșează inima la iubire pînă la lacrimi. Deci nici cugetarea la Dumnezeu nu-i o cugetare pur teoretică. Din toate rezultă că Dumnezeu cel pomenit neîncetat, e pomenit astfel pentru că e iubit ca Persoană iubitoare, căci o persoană trezește în alta iubirea prin iubirea sa.

442. Tainica legătură dintre suflet și trup se arată și în căldura ce cuprinde trupul celui cucerit de o mare iubire. El este ca un ieșit din sine, ca unul ce a uitat de sine; toată atenția lui e plecată la cel iubit. E ca un ieșit din minți, dar nu în sens rău, ca să calce bunele rînduieli ale societății, ci în sensul bun, fiind în stare să renunțe la tot ce caută omul «cuminte» în sensul egoist al cuvîntului. E în stare să-și dea viața pentru Cel iubit. «Acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 3, 20). El trăiește pentru alt eu, nu pentru al său. Eul lui Hristos a devenit eul său. Dacă în omul «natural» eul ca subiect este identic

înfricoşătoare o socoteşte ca o bucurie; şi niciodată vederea minţii lui nu pătimeşte vreo întrerupere din înţelegerea celor cereşti; şi, celui absent, îi vorbeşte ca fiind de faţă, nefiind văzut de cineva [443]. Cunoaşterea şi vederea lui naturală a dispărut şi nu simte în chip sensibil mişcarea sa, care se mişcă între lucruri; chiar dacă face ceva, nu simte ceea ce face, ca unul ce are mintea ocupată cu vederea unor lucruri care nu sînt de faţă. Şi cugetarea lui se ocupă pururea cu Celălalt [444]. De această beţie duhovnicească au fost plini odinioară Apostolii şi mucenicii: cei dintîi au străbătut (stăpîniţi de ea) toată lumea, ostenind şi fiind batjocoriţi (1 Tim. 4, 10); cei din urmă, suportînd tăierea mădularelor, şi-au vărsat sîngele lor ca apa; şi suferind chinurile cele mai cumplite, nu s-au descurajat, ci le-au răbdat cu bărbăţie. Şi, fiind înţelepţi, au fost socotiţi ca nişte lipsiţi de minte (2 Cor. 11, 38). Iar alţii au rătăcit prin pustie şi prin

---

cu obiectul grijii sale, în omul umplut de iubirea de sus «eul» ca subiect rămîne, dar eul ca obiect al iubirii sale este altul, este cel iubit de eul lui Hristos. În acelaşi timp se menţine ca eu iubitor; în el nu e o reduplicare egoistă, ci o doime reală: eu ca subiect şi tu ca cel pentru care sînt eu. Aceasta e «ieşirea» din sine, ieşirea din mintea pentru sine, ridicarea la mintea pentru altul. Cel ce iubeşte nu mai are frică să renunţe la sine şi nici ruşine să se comporte în felul acesta, socotit de alţii nebunie. Dar în faptul că eul ca subiect rămîne, se arată că totuşi iubirea cea mai totală nu înseamnă confundare cu altul în impersonal, ci unitate bipersonală. Tu ai devenit dominant însă în mine prin voia propriului eu, instalîndu-te în interiorul propriului eu cu un rol major, dar mărind uriaş puterile eului meu care te-a primit.

443. Îi vorbeşte iubitului absent ca celui prezent, pentru că îl are în sine, şi iubitul absent îi vorbeşte ca unul ce e prezent. Spaţiul a dispărut pentru cei ce se iubesc; a devenit o simplă aparenţă. Ceilalţi văd spaţiul. El nu-l vede. În aceasta stă «nebunia» celui ce iubeşte.

444. Cunoaşterea şi vederea celor din jur, mişcarea lui între ele se săvîrşeşte fără să fie conştient de ele, atenţia Lui fiind aţintită cu totul la cel iubit, dar nevăzut pentru vederea naturală. Poetul Coşbuc zice de mama, preocupată de fiul ei absent: «Scapi fusul jos, nimic nu zici... Şi fetele se miră». «Adormi cu mine în gînd, ca să visezi ca mine».

munți și prin peșteri și prin văgăunile pămîntului (Evr. 11, 38), fără așezare, ei care erau cei mai așezați»[445]. La această nebunie învrednicește-ne și pe noi, Doamne, să ajungem.

91. *Despre Sfînta Împărtășanie și despre mărimea bunătăților pe care ni le pricinuiește împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu conștiința curată.*

Dar, nimic nu ne ajută și nu contribuie așa de mult la curățirea sufletului și la luminarea minții și la sfințirea trupului și la prefacerea amîndorura spre o stare mai dumnezeiască și la nemurire, ba și la biruirea patimilor și a demonilor, sau, mai potrivit spus, la unirea cu Dumnezeu cea mai presus de fire, ca împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu inimă și simțire curată, pe cît e cu putință omului, cu preacuratele și nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu însuși cinstitul Trup și Sînge al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus. Pentru aceasta, e cît se poate de trebuitor să vorbim și despre acestea în chip deosebit, în această scriere, și apoi să dăm sfîrșit cuvîntului. Iar acest lucru e vădit nu numai din cele ce au spus Sfinții Părinți, ci, cu mult mai mult, din cuvintele Vieții înseși și ale însuși Adevărului. Căci zice: «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan 6, 48). «Și aceasta este pîinea care se pogoară din cer, ca cel ce mănîncă din ea să nu moară. Eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorît din cer. De va mînca cineva din pîinea aceasta, viu va fi în veac. Și pîinea pe care Eu voi da, trupul Meu este, pe care Eu îl voi da pentru viața lumii» (Ioan 6, 50—52). Și: «De nu veți mînca trupul Fiului Omului și nu veți bea sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi. Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, are viață veșnică» (Ioan 6, 53—54). Și iarăși: «Căci trupul Meu

445. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 24, p. 104—105.

este mîncare adevărată şi sîngele Meu este băutură adevărată. Cel ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu, rămîne întru Mine şi Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl Cel viu şi Eu sînt viu prin Tatăl; şi cel ce Mă mănîncă pe Mine, acela va fi viu prin Mine. Aceasta este pîinea care s-a coborît din cer şi cel ce mănîncă pîinea aceasta a Mea, viu va fi în veac» (Ioan 6, 53, 58).

Iar purtătorul de Hristos Pavel zice acestea: «Fraţilor, eu am primit de la Domnul, ceea ce v-am predat şi vouă, că Domnul Iisus în noaptea în care a fost vîndut, a luat pîinea şi binecuvîntînd-o, a frînt-o şi a zis: «Luaţi, mîncaţi, acesta este trupul Meu care pentru voi se frînge; aceasta s-o faceţi întru pomenirea Mea». Asemenea şi paharul, după cină, zicînd: «Acest pahar este legămîntul cel nou, întru sîngele Meu. Aceasta s-o faceţi, ori de cîte ori veţi bea, întru pomenirea Mea. Căci de cîte ori veţi mînca pîinea aceasta şi veţi bea paharul acesta moartea Domnului vestiţi pînă ce va veni. Deci oricine va mînca pîinea aceasta şi va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului şi sîngelui Domnului. Să se cerceteze, aşadar, omul pe sine însuşi şi aşa să mănînce din pîinea aceasta şi să bea din paharul acesta. Căci cel ce mănîncă şi bea cu nevrednicie, judecată sieşi mănîncă şi bea, nedeosebind trupul Domnului. Pentru aceea, între voi mulţi sînt neputincioşi şi bolnavi şi mulţi mor. Căci dacă ne-am cerceta pe noi, nu am fi judecaţi. Iar fiind judecaţi de Domnul, sîntem îndreptaţi, ca să nu fim osîndiţi cu lumea» (1 Cor. 11, 23—33).

92. *E de trebuinţă să cunoaştem minunea Sfintelor Taine şi ce este ea, pentru ce s-a dat şi care este folosul ei.*

Căci scrie şi Gură de Aur că «e de trebuinţă să învăţăm ce este minunea Tainelor şi pentru ce s-a dat şi care e folosul acesteia. Sîntem un trup (Rom. 12, 5) şi mădu-

lare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos și din oasele Lui (Efes. 5, 30). Iar cei care au aflat aceasta, să urmeze celor spuse. Deci pentru ca aceasta să nu se înfăptuiască numai prin iubire, ci și cu lucrul însuși, să ne unim prin mîncare cu acel trup pe care ni l-a dăruit, voind să ne arate dorul ce-l are către noi[446]. Pentru aceasta s-a unit pe Sine cu noi și ne-a dat trupul Său nouă, ca să ne facem un trup unit cu Capul. Acest lucru este propriu celor ce se iubesc cu tărie. Acest lucru l-a dat de înțeles Iov, vorbind despre casnicii lui, care-L iubeau în chip covîrșitor, încît ziceau, arătîndu-și iubirea lor: «Cine ne va da putința să ne săturăm de carnea Lui?» (Iov 31, 31). De aceea, și Hristos a făcut acest lucru, ridicîndu-ne la o prietenie și mai mare și arătîndu-ne dorul Lui către noi, căci nu se dă pe Sine celor ce-L doresc, numai ca să-L vadă, ci și ca să-L atingă, să-L mănînce și să se sădească în trupul Lui și să se unească cu El și să-și sature întreg dorul»[447].

Și iarăși: «Cei ce se împărtășesc de preasfîntul Trup și de cinstitul Sînge, stau între Îngeri și Arhangheli și între Puterile de sus și sînt îmbrăcați în însuși vestmîntul împărătesc al lui Hristos, avînd armele duhovnicești. Ba, cu aceasta, încă n-am spus nimic: căci L-au îmbrăcat pe Împăratul însuși. Dar pe cît este de mare și de înfricoșătoare și de minunată Taina, tot pe atîta trebuie să te apropii cu curăție, dacă vrei să te apropii de mîntuire. Căci dacă te apropii cu o conștiință rea, te apropii de osîndă și de pedeapsă. Căci, «cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie Trupul și Sîngele Domnului, judecată sieși mănîncă și bea» (1 Cor. 11, 27). Că dacă cei ce-și pătează por-

446. Nu numai prin iubire ca simțire se susține comuniunea în Biserică, oricît ar accentua unii aceasta, ci și printr-o putere obiectivă, ontologică, dumnezeiască, ce ne vine prin trupul lui Hristos. Prin aceasta ne prinde chiar și trupurile în această unire.

447. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 46 la Ioan*, 2, spre sfîrșit; P.G. 59, 260.

fira împărătească, sînt pedepsiţi la fel cu cei ce o rup, nu e deloc necuvenit ca şi cei ce primesc Trupul cu cuget necurat să sufere aceeaşi pedeapsă cu cei ce L-au rupt prin piroane. Priveşte ce înfricoşătoare pedeapsă a arătat Pavel zicînd: «Cel ce călca legea lui Moise murea pe temeiul a doi sau trei martori. Socotiţi cu cît se va învrednici de o pedeapsă mai mare, cel ce a nesocotit pe Fiul lui Dumnezeu şi a socotit ca un lucru de rînd Sîngele Noului Legămînt, prin care acesta a fost sfinţit?» (Evr. 10, 29)[448]. Sau: «Câţi, deci, ne împărtăşim de trupul acesta, cîţi gustăm din sînge, se înţelege că gustăm din Acela ce şade sus, care e închinat de Îngeri, de Cel apropiat de puterea fără margini. O, cîte drumuri duc spre mîntuirea noastră! Ne-a făcut pe noi trupul Său. Ne-a dat nouă trupul Său. Şi nimic din acestea nu ne depărtează de la rele. O, ce nepăsare, o, ce nesimţire!»[449]. Şi iarăşi: «Un preot minunat mi-a istorisit că a fost învrednicit să vadă şi să audă aceasta: că pe cei ce vor pleca de aici, împărtăşiţi de Taine cu conştiinţa curată, cînd vor muri, Îngerii îi vor duce de aici în suită, pentru Cel cu care s-au împărtăşit»[450].

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschin zice: «Deoarece sîntem îndoiţi şi compuşi, trebuie ca şi naşterea noastră să fie îndoită; la fel şi haina îndoită. Naşterea ni s-a dat prin apă şi prin Duh. Iar mîncarea este însăşi pîinea vieţii, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce s-a pogorît din cer». «Precum la Botez, deoarece oamenii obişnuiesc să se spele cu apă şi să se ungă cu untdelemn, a unit cu untdelemnul şi cu apa harul Duhului şi l-a făcut pe el baia naşterii din nou, la fel, deoarece avem obiceiul să mîncăm pîine şi să bem apă şi vin, a unit cu ele dumnezeirea Sa şi le-a făcut pe ele Trupul şi Sîngele Său, ca

448. Acelaşi, *Omil. cit. la Ioan*, 4; P.G. 59, 262.
449. Acelaşi, *Omilia 3*, cap. 1; P.G. 62, col. 27.
450. Acelaşi, *Despre preoţie*, cartea VI, 4; P.G. 48, 681.

prin cele obişnuite şi după fire, să ajungem în cele mai presus de fire»[451]. «Trupul Lui este cu adevărat unit cu dumnezeirea, dar înţeleg trupul cel din Sfînta Fecioară, nu un trup coborît din ceruri, iar pîinea şi vinul se prefac în însuşi Trupul şi în însuşi Sîngele lui Dumnezeu. Dar, de cauţi să afli modul cum se face aceasta, îţi ajunge să auzi că aceasta se face prin Duhul Sfînt, tot aşa cum Cuvîntul a dat fiinţă trupului Său în Sine din Sfînta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfînt; mai mult nimic nu cunoaştem, decît că Cuvîntul lui Dumnezeu este adevărat şi lucrător şi atotputernic, iar modul de nepătruns». «Celor ce se împărtăşesc cu vrednicie, acesta se face, deci, spre iertarea păcatelor şi spre viaţă veşnică şi spre păzirea sufletului şi a trupului; iar celor ce se împărtăşesc cu nevrednicie, spre osîndă şi pedeapsă, ca şi moartea Domnului». «Şi pîinea şi vinul nu sînt chip al Trupului şi al Sîngelui lui Hristos, să nu fie, ci însuşi Trupul lui Hristos Cel îndumnezeit şi însuşi Sîngele Lui. Căci «Trupul Meu, zice, este adevărată mîncare şi Sîngele Meu este adevărată băutură» (Ioan 6, 55). «Căci este Trupul şi Sîngele lui Hristos, care intră în alcătuirea (în constituţia) sufletului şi trupului nostru, netopindu-se, nestricîndu-se, netrecînd în ceea ce dăm afară, ci rămînînd în fiinţa noastră, ca pricină a păstrării noastre, ca mijloc de curăţire a toată întinăciunea[452]. Chiar dacă aurul s-a pătat, îl

---

451. Sf. Ioan Damaschin, *De fide Orthodoxa*, Libr. IV, cap. XII, P.G. 94, 1117—1148. Celelalte citate tot de acolo.

452. Trupul lui Hristos, pe care-L primim în Sf. Împărtăşanie nu e alt trup decît cel primit de Fiul lui Dumnezeu din Sfînta Fecioară, dar îndumnezeit prin înviere şi înălţare, ca să fie în noi aluat spre îndumnezeire şi spre înviere şi înălţare. De aceea e şi trup pnevmatizat, nevăzut, copleşit de Duhul Sfînt, deşi trup real, ca să fie şi în noi izvorul Duhului deplin şi să ne pnevmatizeze şi pe noi tot mai mult, pentru a birui treptat legile firii, atîrnarea spre cele de jos, procesul de stricăciune şi de moarte definitivă. Căci trupul lui Hristos nu mai e supus procesului de descompunere, datorită Duhului Sfînt care se află în el. De aceea în Sfinţi osemintele rămîn nedescompuse şi de aceea vom învia şi noi,

curăţeşte prin arderea judecăţii, ca să nu fim osîndiţi în veacul viitor împreună cu lumea (1 Cor. 11, 52)[453]. Curăţindu-ne prin aceasta, ne unim cu Trupul lui Hristos şi cu Duhul Lui şi ne facem Trupul lui Hristos. Aceasta este pîinea, care e pîrga pîinii cereşti, a pîinii spre fiinţă (Matei 6, 11). Căci pîinea «spre fiinţă» arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea primită spre păstrarea fiinţei noastre[454]. Trupul Domnului este

căci Hristos cel înviat rămîne cu Duhul Său în sufletul nostru, cu puterea Lui de nestricăciune care-i va da acestuia puterea să-şi învie trupul. Ortodoxia a păstrat înţelesul mîntuirii ca efect întins şi asupra trupului şi cosmosului, afirmînd că mîntuirea deplină este eliberarea trupului de stricăciune şi de moarte prin înviere, datorită umplerii lui de Duhul Sfînt. Toată imnografia Bisericii vorbeşte de aceasta. Căci aşa cum sufletul nostru este în trupul nostru, aşa e, în oarecare fel, şi trupul nostru, prin rădăcinile raţionalităţii şi sensibilităţii lui, în sufletul nostru. Dar atunci cu atît mai mult şi Hristos cel înviat, adică cu trupul nesfîrşit subţiat şi înduhovnicit, e în oarecare fel în sufletul nostru chiar după moartea noastră, dacă l-am primit des în noi în cursul vieţii pămînteşti şi am trăit în El prin voinţa, prin gîndirea şi prin faptele noastre, care au lucrat la înduhovnicirea trupului nostru. Prin mîncarea trupului lui Hristos, pnevmatizat şi subţiat, am hrănit chiar sufletul nostru, întărind prin înduhovnicire rădăcinile raţionale şi sensibile ale trupului nostru în El. Prin mîncare am asimilat în oarecare fel trupul lui Hristos însuşi sufletului nostru, sau viceversa. Despărţirea între suflet şi trup nu e atît de totală, cum ne închipuim. Cu atît mai mult e valabil aceasta cînd sufletul şi trupul nostru sînt în Hristos, în care osmoza între suflet şi trup şi deci şi între dumnezeire şi compusul uman a atins treapta culminantă.

453. Trupul pnevmatizat, înviat, şi deci curat al Domnului, asimilat în sufletul şi în trupul nostru, le duce pe acestea spre curăţie, de multe ori prin pătimirea crucii, pe care ne-o întipăreşte şi nouă din Sine, actualizînd-o în noi. De aceea trupul lui Hristos lucrează în noi şi printr-o judecată, adică prin încercări, pentru ca suportîndu-le cu puterea cu care a suportat Hristos crucea Sa, să ne curăţim şi să nu fim osîndiţi la sfîrşit împreună cu lumea, adică cu cei ce nu vor fi găsiţi la judecata din urmă curăţiţi. Numai în măsura în care ne curăţăm astfel, ne unim intim cu Hristos într-un trup, deveniţi curaţi ca şi El.

454. Trupul înviat al lui Hristos este pîinea care va hrăni cu puterea sa netrecătoare sufletul nostru şi în el rădăcinile raţionale şi sensibile ale trupului nostru, ducîndu-l spre înviere. Hristos este ipostasul, sau temelia ultimă şi vie a ipostasurilor noastre, care cred în El.

Duh de viaţă făcător, pentru că s-a zămislit din Duhul de viaţă făcător. «Căci ceea ce se naşte din Duh, Duh este» (Ioan 3, 6). Iar aceasta o spun nu ca să desfiinţez firea trupului, ci voind să arăt că e de viaţă făcător şi dumnezeiesc [455]. Acestea se numesc chipuri (antitipuri) ale celor viitoare, nu ca unele ce nu sînt cu adevărat Trupul şi Sîngele lui Hristos, ci că acum ne împărtăşim prin ele de dumnezeirea lui Hristos, iar atunci numai înţelegător, prin vedere» [456].

Iar dumnezeiescul Macarie zice: «Precum vinul se amestecă în toate mădularele celui ce bea şi se preface în el şi el în vin, aşa cel ce bea Sîngele lui Hristos, se adapă cu Duhul dumnezeiesc şi acesta se amestecă în suflet în chip desăvîrşit şi sufletul în el. Şi astfel sfinţit, sufletul se face vrednic de Domnul. Căci «toţi, zice, ne-am adăpat din acelaşi Duh» (1 Cor. 12, 13). Iar prin Euharistia pîinii, cei ce se împărtăşesc cu vrednicie, se învrednicesc să se facă părtaşi de Duhul Sfînt şi aşa sufletele vrednice

455. Trupul lui Hristos e atît de pnevmatizat, atît de copleşit de Duhul, atît de subţiat prin Duhul şi de iradiant al Duhului prin toţi porii lui, că se poate numi şi de viaţă făcător. El este aceasta încă prin faptul cu totul deosebit că e zămislit din Duhul Sfînt, a cărui putere s-a unit cu cea a Fecioarei Maria. Duhul Sfînt a întărit puterea de zămislire şi de alcătuire a unui nou om, a Fecioarei Maică atît de mult, că el n-a mai avut nevoie de sămînţă bărbătească. Trupul lui Hristos poartă astfel în el de la început puterea constitutivă a Duhului Sfînt. De aceea e de viaţă făcător.

456. Atunci trupul nostru, nemaiavînd nevoie să mănînce, nu va mai mînca nici trupul Domnului prin chipul pîinii, ca să ne împărtăşim de dumnezeirea lui Hristos. Atunci în chip nesensibil ne va inunda dumnezeirea prin trupul lui Hristos total transparent, total copleşit de ea. Aceasta va fi ca o împărtăşire prin absorbire, prin trăire intimă a Lui în noi, dar trăirea aceasta va fi o înţelegere, sau o vedere mai presus de înţelegere şi de vedere. E aşa cum cei ce se iubesc în lumea aceasta în mod superior, comunică prin contemplare, prin înţelegere. Comunicarea e înţelegere tainică, înţelegerea tainică e comunicare.

pot să vieţuiască în veci [457]. Şi precum viaţa trupului nu e de la trup, ci din afară de el, adică din pămînt, aşa şi sufletul a fost învrednicit de Dumnezeu să aibă mîncare, băutură, veşmînt, care sînt viaţa adevărată a sufletului, nu din firea sa, ci din dumnezeirea Lui, adică din Duhul Său [458]. Căci sufletul are firea dumnezeiască spre pîinea

457. Ceea ce primim prin Sf. Împărtăşanie în mod deosebit este Duhul dumnezeiesc, ca Dumnezeu Cel ce întăreşte sufletul omului în biruirea proceselor nelibere ale naturii şi unifică făptura cu Dumnezeu. Îl primim în primul rînd în suflet şi din suflet trece în trup. Căci în suflet sînt rădăcinile raţionale şi sensibile ale trupului. Sufletul nostru devine pnevmatic, se întăreşte în ceea ce are superior naturii şi poate pnevmatiza şi trupul, sau rădăcinile lui aflate în suflet. Sufletul dobîndeşte astfel o putere neasemănat mai mare de înduhovnicire, de subţiere a trupului. Unirea între suflet şi trup devine tot mai mare, mai adîncă, în trupul lui Hristos, pe care Duhul dumnezeiesc L-a pnevmatizat, L-a subţiat, L-a îndumnezeit, L-a transfigurat deplin. Dacă, după Sf. Maxim Mărturisitorul, în Sfinţi dualitatea e depăşită (dualitatea funcţională, nu cea de substanţă, se înţelege), cu atît mai mult în Hristos. Şi prin împărtăşirea de El se începe depăşirea ei şi în cei ce se împărtăşesc des şi cu conştiinţa curată. Prin aceasta sufletul, adus în unirea cu Dumnezeu, va putea trăi în veci, şi va da în parte şi trupului tărie să copleşească procesele naturale încă în lumea aceasta, iar prin întărirea rădăcinilor lui raţionale şi sensibile în suflet, va putea ca sufletul să învie trupul la o viaţă nesupusă descompunerii, la sfîrşitul lumii.

458. Aceasta înseamnă că sufletul celui ce se împărtăşeşte cu trupul Domnului, se împărtăşeşte prin trup propriu-zis cu dumnezeirea Lui. Dar pe de altă parte, trupul lui Hristos e atît de intim străbătut de Duhul Sfînt, sau de dumnezeirea lui Hristos, că nu se poate spune că numai el hrăneşte trupul omenesc. De altfel Duhul Sfînt ca foc personal al iubirii treimice face din trupul Domnului un complex organic de energii prin care se manifestă această căldură a iubirii, încît prin aceasta el însuşi a devenit numai foc al iubirii. Apoi în cazul că trupul Domnului ar rămîne numai în trupul omului, trupul nestricăcios al Domnului ar trebui să susţină în mod direct trupul omului în nestricăciune, ceea ce nu se întîmplă. Pe de altă parte, viaţa trupului nu se susţine numai din pămînt, ci şi din suflet. Deci şi viaţa îndumnezeită a lui, într-un grad limitat pe pămînt şi deplin în cer, se susţine şi prin sufletul îndumnezeit. Dar ca sufletul să poată susţine trupul cu viaţa lui, trebuie să aibă într-un anumit fel rădăcinile trupului în sine, deci el primeşte într-un fel şi trupul Domnului, sau rădăcinile Lui îndumnezeite în sine.

vieţii, adică pe Cel ce a zis: «Eu sînt pîinea vieţii» (Ioan 6, 48) şi apa vie spre vinul care veseleşte (Ps. 103, 15) şi ca untuldelemn al bucuriei» (Ps. 44, 8) [459].

Sfîntul Isidor zice şi el: «Împărtăşirea de Dumnezeu şi de Taine s-a numit cuminecare (communicatio = cuminecătură), pentru că ne dăruieşte unirea cu Hristos şi ne face să avem comună cu El împărăţia Lui» [460]. Iar Sfîntul Nil zice: «Este cu neputinţă să se mîntuiască credinciosul şi să primească iertarea păcatelor şi să dobîndească Împărăţia cerurilor, dacă nu se împărtăşeşte cu frică, cu credinţă şi cu dragoste de tainicul şi neprihănitul Trup şi Sînge al lui Hristos» [461]. La fel scrie şi Marele Vasile în scrisoarea către Patricia Cezareea, limpede, că «e bine şi de folos să se cuminece (să comunice) şi să se împărtăşească cineva în fiecare zi cu sfîntul Trup şi sfîntul Sînge al lui Hristos. Căci El însuşi a zis: «Cel ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu, rămîne întru Mine şi Eu întru el şi are viaţă veşnică» (Ioan 6, 56). Şi cine se îndoieşte că a se împărtăşi cineva continuu de viaţă, nu e nimic altceva decît a vieţui în chip înmulţit ? Noi ne cuminecăm (comunicăm) de patru ori în fiecare săptămînă: duminica, miercurea, vinerea şi sîmbăta, şi în celelalte zile, dacă are loc pomenirea vreunui Sfînt» [462]. În aceste zile socotesc că Sfîntul şi liturghisea. Căci nu putea în fiecare zi, stingherit fiind de atîtea griji. De aceea,

459. Neaflat în Sf. Macarie.

460. Isidor Pelusiotul, *Epistole*, cartea I, 228; PG 78, 325 A.

461. Sf. Nil, *Epistole*, cartea III, 280; PG 79, 521 D.

462. Sf. Vasile, *Epistolarum classis*, II, 93; P.G. 32, 484. Ideea că prin împărtăşirea deasă, omul poate înmulţi viaţa sa în Dumnezeu, e preţioasă. De fiecare dată omul trăieşte cu sufletul într-un efort de întărire a legăturii sale cu Hristos din altă latură, într-un efort de a sfinţi prin aceasta o altă latură a legăturii sale cu trupul, a legăturii sale cu semenii, într-un efort de a înfăptui prin fapte deosebite, cerute de alte şi alte împrejurări, o altă şi altă virtute. Dacă aceasta e preocuparea generală a vieţii lui, «comunicarea» cu trupul Domnului şi cu puterea Lui îl va susţine de fiecare dată în acest alt efort.

zice și Sfîntul Apolo, că «monahul trebuie să se cuminece, de e cu putință, în fiecare zi cu Tainele lui Hristos. Căci cel ce se depărtează pe sine de acestea, se depărtează de Dumnezeu. Iar cel ce-o face aceasta continuu, continuu se îmbracă cu trupul Domnului [463]. Căci însuși glasul mîntuitor zice: «Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, rămîne întru Mine și Eu între el» (Ioan 6, 56). Deci aceasta le este de folos monahilor, care fac neîncetat pomenirea patimii mîntuitoare [464]. Drept aceea, se cade ca el să fie gata în fiecare zi și să se pregătească pe sine în așa fel, ca să fie vrednic în fiecare zi, totdeauna, pentru primirea Sfintelor Taine. Căci așa ne împărtășim și de iertarea păcatelor» [465].

463. A se îmbrăca cu Hristos înseamnă a se îmbrăca cu putere. Imaginea e luată de la îmbrăcarea cu niscai arme; căci Hristos e ca o armă, sau ca o armătură. Dar se înțelege că pe Hristos Îl îmbrăcăm cînd Îl primim în noi; căci nu ți se comunică puterea cuiva, dacă nu ți se face oarecum interioară. Dar același lucru înseamnă a te împărtăși cu trupul lui Hristos: înseamnă a te îmbrăca cu puterea Lui. Ideea e că trupul lui Hristos cu care ne împărtășim, sau cu care ne îmbrăcăm, nu e ceva care rămîne în noi, sau lipit de noi, ca un lucru pasiv, ci ca un izvor de putere, de care ne folosim întrucît noi înșine ne însușim activ această putere. Dar ca să fim mereu ținuți în stare de putere, trebuie să fim în comunicare continuă cu Hristos; să stăm mereu în comunicare cu Soarele puterii duhovnicești.

464. Se remarcă legătura firească între pomenirea neîncetată a lui Hristos, deci și a patimii Lui, prin rugăciune, și între împărtășirea continuă cu trupul Lui răstignit și biruitor al morții prin cruce. Comunicarea continuă cu trupul Domnului întreține pomenirea continuă a Lui, căci ea e o pomenire cu lucrul, cu fapta, nu numai cu cuvintul. La rîndul ei, pomenirea neîncetată a Domnului cu cuvîntul, ca comunicare a Lui cu mintea, cu duhul, cu inima noastră, se cere după o comunicare deplină cu Hristos prin împărtășirea de trupul Lui.

465. *Historia Lausiaca Palladii*, cap. 72; *vita Abbatis Apollo*; PG 73, 1161. Împărtășirea deasă cu trupul Domnului, ca comunicare a puterii Lui către noi, ca comunicare a Duhului Lui în sufletul și voința noastră, nu trebuie să fie deci o primire magică a Lui, ca lucrînd prin El însuși fără noi. Factorul activ uman comunică cu factorul activ care e Hristos, pentru a deveni și mai activ. De aceea trebuie o pregătire în acest sens

Dar zice şi Sfîntul Ioan Scărarul: «Dacă un trup atingîndu-se de un alt trup, se schimbă în puterea lui de lucrare, cum nu se va schimba cel ce s-atinge de trupul Domnului cu mîini nevinovate? Căci s-a scris şi în Gherontic (Pateric): Ioan de Bostra, bărbat sfînt şi avînd putere asupra duhurilor necurate, a întrebat pe draci, care locuiau în nişte fetiţe furioase şi chinuite de ei cu răutate, zicînd: «De care lucruri vă temeţi la creştini ?». Aceştia au răspuns: «Aveţi cu adevărat trei lucruri mari: unul pe care-l puteţi atîrna de grumazul vostru; unul cu care vă spălaţi în Biserică; şi unul pe care-l mîncaţi în adunare». Întrebîndu-i iarăşi: «Din acestea trei, de care vă temeţi mai mult ?», au răspuns: «Dacă aţi păzi bine aceea cu ce vă împărtăşiţi, n-ar putea nimeni din noi să facă rău vreunui creştin». Deci lucrurile de care se tem răufăcătorii mai mult decît de toate, sînt crucea, Botezul şi Cuminecătura» [466].

93. *Sfîrşitul tuturor temelor înfăţişate pe larg şi îndemn către cel ce a întrebat despre ele.*

Iată, preaiubite fiule, că am ajuns cu Dumnezeu la sfîrşitul cererilor tale. Dacă răspunsul e după voinţa şi scopul tău, nu ştim sigur. Dar e după puterea noastră. Şi ceea ce e după putere, e plăcut şi lui Dumnezeu. Grijeşte numai, ca iubirea ta de învăţătură şi osteneala ta să nu se oprească la aceasta, ci să te arăţi iubitor de învăţătură şi sîrguitor şi cu fapta. Căci zice şi fratele Domnu-

---

din partea omului. «Cine se împărtăşeşte cu nevrednicie, judecată sieşi mănîncă, nedeosebind trupul Domnului» (1 Cor. 11, 29), şi de aceea neconlucrînd cu El. De aceea mai bună e o împărtăşire mai rară, dar bine pregătită, primită cu mare concentrare de putere şi cu hotărîre de a conlucra cu puterea din trupul Domnului, decît o împărtăşire într-o stare laxă nepăsătoare a puterilor proprii.

466. W. Bousset, *Apophlegmata*, Tübingen, 1923, p. 16.

lui cel vestit: «Fraţii mei iubiţi, faceţi-vă împlinitori ai cuvîntului şi nu numai auzitori, înşelîndu-vă pe voi. Că de este cineva auzitor al legii şi nu împlinitor, s-a asemănat bărbatului care priveşte faţa făpturii sale în oglindă. Că s-a privit pe sine şi a plecat şi a uitat cum era. Dar cel ce priveşte în legea desăvîrşită a libertăţii şi stăruie în ea, acela nu s-a făcut numai auzitor care uită, ci împlinitor cu fapta; acela va fi fericit în lucrarea lui» (Iacob 1, 22—26).

94. *Cum trebuie ascultate şi înţelese cuvintele duhovniceşti ale Părinţilor.*

Dar înainte de toate, să înţelegi şi să auzi în chip credincios şi cu cuvenita evlavie rînduielile dumnezeieşti şi duhovniceşti ale Părinţilor. Că zice Sfîntul Macarie: «Neatinse rămîn cele duhovniceşti de cei necercaţi. Dar sufletul sfînt şi credincios se împărtăşeşte cu înţelegere de Duhul Sfînt. Şi comorile cereşti ale Duhului i se fac arătate numai celui ce le primeşte cu cercare. Celui ce nu le-a cercat nu-i este cu putinţă nici măcar să le înţeleagă» [467]. Deci ascultă cu evlavie despre ele pînă ce ţi se va da şi ţie, celui ce crezi, să te învredniceşti de dobîndirea lor. Atunci vei cunoaşte prin însăşi experienţa ochilor sufletului de ce mari bunătăţi şi taine se pot împărtăşi sufletele creştinilor încă de aici. Făcînd astfel, vei culege repede şi roada şi folosul celor scrise şi auzite; şi de la aflarea şi împlinirea lor cu fapta vei înainta la putinţa să îndemni şi să călăuzeşti prin cercarea însăşi şi pe alţi mulţi, spre cele dumnezeieşti şi necunoscute. Fie ca aceasta să ţi se hărăzească şi ţie, celui sprijinit şi îndemnat de mîna prea puternică a Domnului Iisus Hristos.

---

467. Bunătăţile Duhului Sfînt nu se pot cunoaşte decît prin experienţă. Numai cel ce are experienţa lor, are şi înţelegerea lor. Căci experienţa lor e mai presus de orice cugetare teoretică.

Iar fiindcă săturarea de cuvînt e neplăcută auzului, ca şi prea multa hrană dată trupurilor, şi cel mai bun lucru e măsura, se cade ca şi noi, ferindu-ne de săturare, şi alegînd măsura, ca cea mai bună, să mai zăbovim puţin în cuvîntul nostru şi, înfăţişînd un fel de rezumat al scrierii de faţă, să aruncăm apoi ancora acestui cuvînt.

95. *Recapitulare a felului în care trebuie să ne rugăm şi a învăţăturii despre luminarea adevărată şi despre puterea dumnezeiască.*

Spun Părinţii: «Cei ce voiesc să fie trezi cu cugetarea, să se sîrguiască să se roage pururea, în chip curat şi neîmprăştiat, înăuntrul inimii, prin tragerea aerului pe nas, luînd aminte şi cugetînd numai la cuvintele rugăciunii, adică la: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă»; aceasta, pînă la vremea luminării minţii în inimă. Căci zice Sfîntul Diadoh: «Cîţi cugetă neîncetat la preaslăvitul şi mult doritul nume al Domnului Iisus în adîncul inimii, pot să vadă odată şi lumina minţii»[468]. Întîmplîndu-se aceasta cu bunăvoinţa lui Dumnezeu, de atunci, celălalt drum al vieţuirii noastre după Dumnezeu îl săvîrşim în chip neînşelător şi neîmpiedicat, umblînd în lumină, mai bine zis fiind fii ai luminii, cum zice Dătătorul de lumină Iisus: «Pînă aveţi lumina, credeţi în lumină, ca să vă faceţi fiii luminii» (Ioan 12, 36); şi: «Eu sînt lumina lumii, cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii» (Ioan 8, 12). Iar David strigă către Domnul acestea: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 9). Dar şi Sfîntul Pavel zice: «Dumnezeu, care a zis să lumineze lumină din întuneric, pe care a luminat-o în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6).

---

468. *Op. cit.*, cap. 59; *Filoc. rom.* I, p. 357.

De fapt, prin aceasta, ca printr-un sfeşnic nestins şi atotluminos, cei cu adevărat credincioşi sînt călăuziţi şi privesc spre cele de dincolo de simţuri şi li se deschide ca unora ce sînt curaţi cu inima (Matei 5, 8) poarta cerească a toată vieţuirea şi starea înaltă, deopotrivă cu a îngerilor. Şi aşa le răsare acestora iarăşi, ca dintr-un disc al soarelui, putinţa să judece, să deosebească, să străvadă, să vadă înainte şi cele asemenea acestora. Şi simplu grăind, prin aceasta le răsare acestora toată arătarea şi descoperirea tainelor nearătate şi se umplu de puterea dumnezeiască şi mai presus de fire în Duh. Iar prin această putere mai presus de fire şi lutul lor se uşurează, sau mai bine zis povara trupului li se subţiază şi pluteşte, înălţîndu-se.

Prin această putere luminătoare în Sfîntul Duh, şi unii dintre Sfinţii Părinţi, încă fiind în trup, au trecut ca nişte fiinţe nemateriale şi netrupeşti, cu picioarele neudate rîuri neumblate şi mări străbătute de corăbii, au făcut drumuri lungi de zile multe într-o clipă şi au săvîrşit şi alte lucruri minunate în cer, pe pămînt, în soare, în mare, în pustiuri, în cetăţi, în tot locul şi ţara, în fiare sălbatice şi în tîrîtoare şi, simplu, în toată zidirea şi în toate stihiile, şi prin toate s-au slăvit. Şi, stînd la rugăciune, trupurile lor curate şi cinstite se ridicau de pe pămînt ca înaripate, dezbrăcate de grosimea şi greutatea trupească, topite de focul dumnezeiesc şi nematerial al harului [469]. Sub lucrarea acestuia ei se înalţă cu uşurinţă, o, minune, preschimbaţi şi replăsmuiţi într-o stare mai dumnezeiască, prin mîna îndumnezeitoare a puterii şi a

469. Peste tot trebuie să se înţeleagă că e vorba de focul iubirii şi de legătura tainică sau de influenţa pe care simţirile sufletului o au asupra trupului. Trupul devine uşor cînd sufletul e curat şi transparent, prin lipsa de patimi şi prin iubirea care nu are ce să ascundă.

harului, sălăşluite în ei. Şi, după sfîrşitul lor, trupurile preacinstite ale unora din ei rămîn nedesfăcute, adeverind în chip vădit harul şi puterea sălăşluite în ei şi în toţi cei tari în credinţă. Iar după învierea obştească şi a toată lumea, crescîndu-le oarecum aripi din însăşi puterea Duhului aflătoare în ei, se vor răpi în nori întru întîmpinarea Domnului în văzduh, cum zice cunoscătorul celor negrăite, dumnezeiescul Pavel; şi aşa totdeauna cu Domnul vor fi (1 Tes. 4, 17). Pe lîngă acestea şi grăitorul în Duh David cîntă: «Doamne, întru lumina Ta vor purcede şi întru numele Tău se vor veseli toată ziua, adică veşnică, şi întru dreptatea Ta se vor înălţa, că lauda puterii lor Tu eşti. Şi întru bunăvoirea Ta se va înălţa cornul lor» (Ps. 88, 16—18). Şi iarăşi: «Cei tari ai lui Dumnezeu s-au ridicat foarte de pe pămînt» (Ps. 46, 9). Iar mult grăitorul de cele mari Isaia zice: «Celor ce aşteaptă pe Domnul, le vor creşte aripi; schimbase-va puterea lor» (Is. 40, 31).

Dar şi Sfîntul Macarie zice: «Tot sufletul care s-a învrednicit să îmbrace în chip desăvîrşit pe Hristos, în putere şi încredinţare, încă de aici, prin credinţă şi prin străduinţa în toate virtuţile, şi care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios [470], se învredniceşte să primească totdeauna cunoştinţa tainelor cereşti în ipostas [471]. Iar în ziua învierii, ajuns în însuşi chipul ceresc

470. În lumina ce iradiază din Hristos e implicată nestricăciunea trupului Lui; sau invers, în nestricăciunea Lui e implicată lumina ce iradiază din El. Trupul omenesc în Hristos, mai ales după înviere, e revenit prin Duhul Sfînt la o stare de energie sau de complex organic de energii incoruptibil şi de aceea luminos. În trupul astfel pnevmatizat, sufletul se află şi el la nivelul suprem pe verticala conştiinţei, a simţirii curate şi iubitoare, care e o energie ce nu poate slăbi, deci nu se poate corupe. Iar iubirea lui iradiază ca lumină netrecătoare.

471. Primeşte lumina nu ca plutind suspendată, sau ca produs imaginar al subiectului propriu, ci ca izvorînd din ipostasul, sau din Per-

al slavei, trupul împreună slăvit cu sufletul și răpit de Duhul întru întîmpinarea Domnului în văzduh (1 Tes. 4, 17), și învrednicit să se facă de un chip cu trupul slavei Lui, va împărăți în veci împreună cu sufletul și cu trupul Domnului»[472].

96. *Altă recapitulare.*

Obîrșia și maica acestor însușiri noi și mai presus de cuvînt este mai înainte pomenita liniște, însoțită de luarea aminte și de rugăciune întru toată negrija. Acestea au ca o vatră de temelie și ca o pavăză de nebiruit, împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare. Iar din negrijă, din liniște, din luare aminte și din rugăciune se naște în inimă mișcarea plină de căldură care arde patimile și pe demoni și curățește inima ca într-un cuptor. Și din aceasta dorul și dragostea nesăturată de Domnul Iisus Hristos. Iar din acestea dulcea curgere a lacrimilor din inimă, ca dintr-un izvor, care ca un esop curăță sufletul și trupul, prin pocăință, prin iubire, mul-

soana lui Hristos, care ca fundament creator și susținător a toată ființa, a toată energia și a toată iubirea, iradiază lumina. De aceea lumina pe care o primește omul în legătură neîncetată de rugăciune cu Hristos, e o lumină de supremă consistență spirituală, e lumina ce izvorăște din fundamentul ei ultim, din Persoana supremă sau din Treimea de Persoane supreme și creatoare, care nu poate fi decît izvor de lumină, pentru că e izvor de iubire.

472. Neaflat în Macarie. În ziua învierii nu numai sufletul se va umple de lumina slavei modelului Său, a sufletului lui Hristos, ci și trupul se va face împreună slăvit cu sufletul, adică umplut de toată slava sufletului îndumnezeit al lui Hristos și al său propriu. Căci a ajuns și trupul celui credincios în însuși modelul său slăvit, adică în trupul lui Hristos și împreună cu el scăldat în sufletul îndumnezeit al lui Hristos. El va fi împreună chip cu trupul lui Hristos devenit împreună cu sufletul chip desăvîrșit al ipostasului dumnezeiesc al lui Hristos. Ca atare va împărăți împreună cu Hristos, trup și suflet, în unitate cu Hristos ca trup și suflet, în unitatea lor, desăvîrșită de puterea îndumnezeitoare a Duhului.

ţumire şi mărturisire, umplîndu-le de ele. Din acestea se naşte seninătatea şi pacea gîndurilor, care n-are margine, ca una ce întrece toată mintea (Filip. 4, 7). Iar din acestea lumina strălucitoare ca zăpada. Şi, la sfîrşit, nepătimirea şi învierea sufletului înainte de cea a trupului [473]. Şi alcătuirea nouă a chipului şi reîntoarcerea omului la chipul şi asemănarea sa, prin făptuire şi vedere, potrivit acestora, prin credinţă, nădejde şi dragoste; şi odată cu aceasta, întinderea întreagă a lui spre Dumnezeu, unirea nemijlocită cu El, ieşirea din sine, oprirea şi odihna, în timpul de faţă, ca în oglindă şi în ghicitură (1 Cor. 13, 12) şi în arvună, iar în cel viitor împărtăşirea în chip desăvîrşit şi bucuria în veci de vederea lui Dumnezeu faţă către faţă (1 Cor. 13, 12) [474].

473. Din înşirarea acestor stări ce se nasc una din alta, începînd de la linişte, luare aminte şi rugăciune, se vede că liniştea nu e o nemişcare a sufletului, ci o deosebită putere de concentrare şi de creare a unui şir întreg de mari tensiuni duhovniceşti, de pocăinţă, de curăţire de patimi, de iubire. Nepătimirea, sau despătimirea însăşi, care e la vîrful lor, e unită cu învierea sufletului, care e o umplere a lui de viaţa cu totul nouă din plinătatea Duhului Sfînt. Numai din această forţă a unei vieţi total noi în suflet, va rezulta şi învierea trupului, întrucît în acest suflet înviat au fost scoase din dezordine, refăcute şi înviate, înseşi rădăcinile raţionale şi sensibile ale trupului. Efortul de despătimire, împreunat cu rugăciunea lui Iisus, arată că această rugăciune nu are nevoie numai de o metodă formală, cum se interpretează adeseori în Apus («Methode de la prière du coeur»), unde s-a pierdut înţelegerea pentru rostul despătimirii. Pe de altă parte, introducerea minţii în inimă prin pomenirea neîncetată a lui Iisus, are rostul de a reunifica rădăcinile raţionale ale trupului aflătoare în minte cu cele sensibile aflătoare în inimă, adică a scoate raţiunile fiinţei umane din sfîşierea lor în raţionalitatea abstractă şi în sensibilitate dezordonată şi prin aceasta a le face să se reunifice cu modelele lor din Logosul dumnezeiesc, să devină cu adevărat luminoase şi iubitoare, cum au devenit cele ale sufletului şi trupului lui Hristos, în ipostasul Cuvîntului.

474. Deşi pînă la urmă această mişcare suitoare spre Dumnezeu, care creşte pe măsură ce omul devine tot mai mult după modelul său dumnezeiesc, sfîrşeşte în ieşirea totală din sine la Dumnezeu şi la odihna

97. *Aceasta este viețuirea după Dumnezeu cea neînșelătoare și adevărată, predată de Părinți: liniștirea din ascultare, care a fost numită, cu dreptate, de sfinți, și viața cea ascunsă în Hristos (Col. 3, 3).*

Aceasta e calea și viețuirea înțelegătoare, cea după Dumnezeu, și sfințita lucrare a celor cu adevărat creștini; aceasta e viața adevărată, neînșelătoare și nepătată și în chip vădit ascunsă în Hristos (Col. 3, 3). Pe aceasta a deschis-o și a învățat-o Dumnezeu-Omul și Preadulcele Iisus, au străbătut-o dumnezeieștii Apostoli, au urmat-o cei de după ei, urmîndu-le cum se cuvine acelora, vestiții călăuzitori ai noștri, cei care au luminat ca luminători în lume (Filip. 2, 15) de la însuși începutul celei dintîi veniri a lui Hristos pe pămînt și pînă azi, prin razele cuvintelor răspînditoare de viață și prin faptele lor minunate; cei ce au predat și celor din vremea noastră și unii altora această bună sămînță (Matei 13, 24), sfințitul aluat (Matei 13, 33), pîrga cea sfîntă (Rom. 11, 16), vistieria cea nejefuită (1 Tim. 6, 20), harul, puterea cea de sus (Luca 24, 49) mărgăritarul cel de mult preț (Matei 13, 46), moștenirea părintească cea dumnezeiască, comoara de mult preț ascunsă în țarină (Matei 13, 44), arvuna Duhului (2 Cor. 1, 22), semnul împărătesc, apa cea vie

de toate cele trecătoare ale lumii, ea nu e totuși o încremenire, ci o nesfîrșit de intensă și plenară bucurie a comunicării față către față cu Dumnezeu, Persoana sau comuniunea de Persoane infinite. E odihna iubirii sau odihna în iubirea fără lipsuri, fără goluri, fără scăderi, fără oboseli și plictiseli, odihnă care e totodată sorbire nesfîrșită de bucurie și de fericire. Aceasta e ultima perspectivă a mîntuirii în sens creștin. Mișcarea spre ea începe de aici, prin liniște și rugăciune, ca forme ale tensiunii spre Dumnezeu, Partenerul și izvorul iubirii nesfîrșite. Precum se vede, acest capitol e o frumoasă recapitulare originală a întregului drum al urcușului duhovnicesc al celor ce se liniștesc, întocmită pe temeiul capitolelor anterioare compuse în mare parte din texte de ale Părinților.

şi săltătoare (Ioan 4, 14), focul dumnezeiesc, sarea cea de cinste, harisma, pecetea, lumina şi cele asemenea acestora. Această moştenire va fi predată şi în viitor în chip tainic din neam în neam, pînă la a doua venire a lui Hristos pe pămînt[475]. Căci nemincinos este Cel ce a făgăduit: «Şi iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrşitul veacului. Amin» (Matei 28, 20).

98. *Chiar dacă sînt şi alte căi mîntuitoare, dar aceasta este cea de căpetenie şi împărătească, care duce la viaţă.*

Sînt şi alte căi şi vieţuiri, ba de voieşti şi lucrări bune, care conduc spre mîntuire şi odihnesc pe cel ce le străbate. Sînt şi acelea care îndeamnă şi conduc la slujire, sau la neprimirea plăţii. Potrivit cu ele, Mîntuitorul a spus că sînt şi multe lăcaşuri la Tatăl Său (Ioan 14, 2)[476]. Dar aceasta este cea împărătească[477] şi de căpetenie, ca una ce înnoieşte spre înfiere pe cel din pămînt şi cenuşă (Fac. 18, 27) şi preschimbă în chip minunat în dumnezeu pe omul ce o urmează, precum se cuvine[478]. Căci

475. Pe lîngă predania învăţăturii, a rînduielilor de viaţă creştină obştească, şi a Tainelor Bisericii, se continuă şi predania vieţuirii mai înalte şi a meşteşugului rugăciunii neîncetate. Dar aceasta nu se face în mod public, ci în chip tainic şi practic de la Părinte duhovnicesc la ucenic duhovnicesc. Chiar dacă descrierea acestei vieţi se face în scrieri pe care le pot citi mulţi, deprinderea ei se face în mod viu, practic şi în multe privinţe necunoscut celor mulţi, de la Părinţii duhovniceşti la ucenicii lor.

476. Autorii amintesc deci între alte căi posibile ale mîntuirii şi slujirea dezinteresată a semenilor, în societate, în afară de cea a străduinţei de curăţire de patimi şi de rugăciune neîncetată.

477. Cf. J. Pascher, Ἡ βασιλικὴ ὁδός. Der Königsweg zur Wiedergeburt und Vergottung bei Philon von Alexandrien, în: Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums XVIII, Heft 3—4, Paderborn, 1931.

478. «În chip minunat», aşa traduceau bătrînii grecescul «în chip paradoxal». Omul e făcut în chip paradoxal dumnezeu în Duh, pentru că deşi a devenit dumnezeu, el rămîne totuşi după fiinţă om. Paradoxul

spune Marele Vasile: «Duhul Sfînt, venind în sufletul omului, i-a dat viață, i-a dat nemurire, a ridicat pe cel ce zăcea» [479]. Iar cel mișcat într-o mișcare veșnică de Duhul Sfînt [480], s-a făcut o vietate sfîntă [481]. Omul are,

e unirea a două lucruri, sau stări, sau aspecte contrare. Duhul face pe om dumnezeu, fără să-i anuleze umanitatea. E o umanitate cu lucrări dumnezeiești. Omul este și se simte dumnezeu, sau e simțit dumnezeu, dar este și se simte într-un mod care nu-l rupe de legătura cu oamenii; sau e simțit dumnezeu de către ceilalți, dar pentru că n-a ieșit din legătura cu ei. Paradoxul trăit practic e o temă care ar merita o descriere mai dezvoltată. Dar omul e făcut dumnezeu prin și în Duhul dumnezeiesc fără a înceta să fie om, așa cum animalul e făcut om, fără anularea laturii lui animalice, prin sufletul conștient. Totuși Duhul nu intră în constituția omului, cum intră sufletul în constituția lui. Duhul e transcendent omului și totuși întreg omul e ridicat în planul Duhului, ridicat din planul vieții naturale. Dar omul e chiar în planul natural o ființă prin excelență paradoxală, sau minunată. Gura omului vorbește cuvinte pline de sens, cum nu vorbește gura animalului, dar fiziologic gura lui rămîne gură animalică, care înghite mîncare și scoate sunete. Dacă omul e prin excelență o ființă paradoxală, de ce nu s-ar realiza în el pînă la capăt paradoxul după care aspiră? De ce n-ar deveni om sau animal cuvîntător îndumnezeit? Omul îndumnezeit dovedește funcțiuni noi pentru toate mădularele sale, care nu rezultă din natura omului. Și totuși subiectul acestor funcțiuni rămîne omul și le simte întrucîtva în calitatea lui de om și ca atare rămîne într-o legătură de ființă cu ceilalți oameni, cum a rămas chiar și Hristos însuși.

479. Neaflat.

480. Viața veșnică e pe de o parte o odihnă veșnică, pentru că e o rămînere în același Dumnezeu nesfîrșit și nu o trecere de la un nivel mărginit la altul; pe de alta e o mișcare veșnică, pentru că niciodată nu se ajunge la marginea lui Dumnezeu, la săturarea de iubirea Lui nesfîrșită. E respins aici platonismul și origenismul, cu teoria căderilor succesive din pleroma de sus, datorită plictiselii.

481. «ζῶον ἅγιον ἐγένετο». Traducerea exactă ar fi: a devenit animal sfînt. Dar prin aceasta s-ar confunda omul cu «animalele sfinte» de la templele păgîne (de ex. «vaca sfîntă» a hindușilor). În afară de aceea, nu animalul simplu a devenit în creștinism «sfînt» și «îndumnezeit», ci «animalul cuvîntător», conștient, rațional, liber, deci omul. Numai omul își poate însuși conștient sfințenia, îndumnezeirea. Numai prin om se

odată ce Duhul s-a sălăşluit în el, vrednicie de prooroc, de apostol, de înger, deşi e pămînt şi cenuşă[482].

99. *Această vieţuire are multe înţelesuri, din pricina înălţimii ei.*

De aceea, dumnezeieştii Părinţi laudă şi slăvesc această vieţuire cu multe şi felurite numiri. Au numit-o cunoştinţă, făptuire de laudă şi vedere bună a ţintei, rugăciune deasupra oricărei lărgimi[483], trezvia minţii, lucrare înţelegătoare, lucrul veacului viitor, petrecere îngerească, vieţuire cerească, purtare dumnezeiască, ţara celor vii, vedere tainică, ospăţ duhovnicesc, rai îndumnezeit, cer, împărăţia cerească, împărăţia lui Dumnezeu, întuneric supraluminos, viaţă ascunsă în Hristos (Col. 3, 6), vedere a lui Dumnezeu şi îndumnezeire, ceea ce e cu totul mai presus de fire şi cele asemenea acestora.

Acestor dumnezeieşti Părinţi urmînd şi noi, cei ce convieţuim cu tina şi cu lutul, cu gîndurile, cu cuvintele şi cu faptele rele şi necurate, ne-am străduit să împlinim, iubite, cererea ta cu sîrguinţă. Ba, precum ai cerut, nu ne-am îngreunat să spunem chiar şi cele peste măsura noastră, datorită, precum am spus şi în introducere, dragostei tale şi poruncii Părinţilor. Dar povăţuito-

---

poate manifesta Dumnezeu vorbind, gîndind. De aceea s-ar putea zice cel mult «animal cuvîntător sfînt sau îndumnezeit». De aceea şi Fiul lui Dumnezeu a luat firea omenească, sau firea animală cuvîntătoare, nu firea animală simplă. De aceea traducem aci expresia greacă «animal sfînt» cu expresia «vietate sfîntă».

482. Neaflat la Sf. Vasile cel Mare. Paradoxul e descris mai departe. Prin Duhul sălăşluit în sine, omul poate dobîndi calitatea de Prooroc înaintevăzător, de înger vestitor al voilor dumnezeieşti, deşi e pămînt şi cenuşă.

483. S-ar putea înţelege: rugăciune care cuprinde totul. Dar şi rugăciune care părăseşte împrăştierea şi se îngustează la singurul nume al lui Iisus, dar pentru că acest nume cuprinde totul.

rul acestei vieţuiri întocmai cu a îngerilor este Cuvîntul şi Fiul lui Dumnezeu, prin iconomia şi întruparea Sa, ca şi bunăvoirea Tatălui celui fără de început şi împreună lucrarea Sfîntului Duh.

100. *Învăţătură morală.*

Cu ajutorul şi cu harul lui Dumnezeu, trebuie să ne străduim şi să ne nevoim şi noi, după putere, ca să ne învrednicim de pe acum, ca de o arvună, de aceste daruri prea mari şi mai presus de fire, pentru ca nu cumva, din pricina trîndăviei, să ne lipsim, vai, de ele; ceea ce dorim să nu fie.

Stîndu-ne, aşadar, iubiţilor, atîtea şi astfel de bunătăţi înainte, nu numai ca nădejdi şi ca făgăduinţe, ci în adevăr şi în fiinţă, încă de aici, să ne sîrguim, să ne grăbim, să alergăm pînă ce avem timp să ne nevoim, ca şi noi să ne învrednicim de ele, printr-o mică şi vremelnică stăruinţă, dar cel mai mult prin darul şi harul lui Dumnezeu. «Căci nu sînt vrednice pătimirile vremii de acum de slava ce are să ni se descopere nouă» (Rom. 8, 18), cum spune Pavel, propovăduitorul lui Dumnezeu. Mai bine zis, dacă ne sîrguim, le vom afla, după el, încă de acum ca o pîrgă şi ca o arvună (Rom. 8, 23). Căci dacă cei chemaţi dintr-o stare de jos la înrudiri şi părtăşii împărăteşti, fac toate prin fapte, cuvinte şi gînduri, ca să le dobîndească, şi nu numai că nu mai pun adeseori nici un preţ nici chiar pe viaţa lor, pentru astfel de slavă şi cinste, măcar că e curgătoare şi vremelnică, ba uneori îi duce şi la o totală pieire şi nu la vreun folos, cum nu s-ar cuveni ca noi să lucrăm şi să ne străduim pentru părtăşia şi nunta şi unirea la care sîntem chemaţi cu Dumnezeu, Împăratul şi Făcătorul tuturor împăraţilor

care, singur, e nestricăcios și rămîne pururea și dăruiește cinste și slavă strălucită și statornică celor ce sînt ai Lui? Și nu numai atîta, ci am primit și puterea să ne facem fii ai lui Dumnezeu. «Că tuturor, zice, cîți L-au primit pe El, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui» (Ioan 1, 12).

Le dă puterea. Nu ne atrage silnic și nu ne silește împotriva voii noastre. Căci puterea înarmează pe cei ținuți în tiranie de cel ce-i tiranizează, ca să vindece răul cu rău. Dar pe noi ne cinstește cu vechea vrednicie a stăpînirii de sine, ca să fie binele săvîrșit întru totul cu bunăvoirea și harul Său, dar să ni se socotească drept ispravă a străduinței și sîrguinței noastre.

Și Acela, măcar că e Dumnezeu și Stăpîn, a făcut totul din partea Lui, căci pe toți ne-a făcut la fel și de asemenea pentru toți a murit, ca pe toți să-i mîntuiască deopotrivă. Dar ne-a rămas nouă să ne apropiem, să credem, să ne însușim ceea ce ne-a dat, să slujim cu frică, cu sîrguință și cu iubire Iubitorului de oameni și purtătorului de grijă Stăpîn, care ne-a iubit pe noi așa de mult, încît și moarte a voit să sufere de bunăvoie pentru noi, și încă moarte de ocară. Iar aceasta, ca să ne izbăvească pe noi de tirania diavolului și vrăjmașului atotrău și să ne împace cu Tatăl și Dumnezeu și să ne facă moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai Lui, lucrul cel mai minunat și mai fericit.

Drept aceea, să nu ne înstrăinăm pe noi printr-o mică și scurtă trîndăvie și negrijă și prin vreo mincinoasă plăcere de orice fel, de atît de mari și de multe bunătăți, răsplătiri și bucurii. Ci să facem și să înfăptuim toate și, de trebuie, să nu cruțăm nici însăși viața pentru El, cum a făcut El pentru noi, deși e Dumnezeu, ca astfel să ne învrednicim și de darurile de aici și de toate darurile și

cununile. Pe care fie să le dobîndim noi toți, prin bunăvoirea și harul Lui, al preabunului, milostivului și Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a smerit pe Sine atîta pentru noi și răsplătește celor ce se smeresc, de pe acum, în chip lucrător și bogat cu harul Lui mai presus de fire și îndumnezeitor. Că Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu împreună veșnicul și Preasfîntul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în veacurile nesfîrșite ale veacurilor. Amin.

SCRIERILE LUI

CALIST PATRIARHUL

Ale preafericitului Calist Patriarhul
Capete despre rugăciune

1. De voiești să afli adevărul, urmează pilda cîntărețului la chitară. Căci acela și-apleacă capul în jos și, ațintindu-și auzul la cîntare, mișcă pana cu mîna. Și îndată, coardele lovindu-se între ele, chitara scoate cîntarea, iar cîntărețul saltă de dulceața cîntării.

2. Să-ți fie, iubitorule de osteneală și lucrătorule al viei, limpede pilda și să nu te îndoiești. Căci luînd aminte, ca un cîntăreț la chitară, la adîncul inimii, vei vedea cu ușurință ceea ce cauți, pentru că sufletul răpit de iubire la culme, nu se mai poate întoarce la cele dinapoi. «Că s-a lipit, zice proorocul David, sufletul meu de urma Ta» (Ps. 62, 8).

3. Înțelege, iubitule, prin chitară inima ; prin coarde simțirile[484], prin pană mintea, care mișcă cu pricepere desăvîrșită simțirea prin pomenirea lui Dumnezeu. Din această mișcare se ivește în suflet o plăcere negrăită,

---

484. Simțirile inimii, nu cele trupești. E de remarcat această asemănare a rugăciunii lui Iisus cu o cîntare. Rugăciunea e o cîntare și de aceea produce o bucurie, căci ea nu e numai repetarea numelui lui Iisus, ci o scufundare în toată lumea nesfîrșită de înțelesuri, de iubire și de dulceață, cuprinsă în El. Ea e o mișcare în această lume de armonii și de aceea e mereu nouă. Inima vibrează de această armonie și mintea gustă nuanțele ei.

iar mintea curată face să se arate razele dumnezeiești [485].

4. De nu vom închide simțurile trupului, nu va izvorî în noi apa săltătoare pe care a făgăduit-o Domnul samarinencii. Că cerînd aceea apa simțită, a aflat înăuntru ei apa săltătoare a vieții (Ioan 4, 14). Pentru că, precum pămîntul are prin fire apa și în același timp aceasta curge din el, la fel și pămîntul inimii are prin fire această apă săltătoare și izvorîtoare. Ea e ca lumina părintească, pe care Adam a pierdut-o prin neascultare [486].

5. Precum izvorăște apa dintr-un izvor nesecat, așa izvorăște și apa vie și săltătoare din suflet. Aceasta fiind sălășluită și în sufletul lui Ignatie, l-a făcut să zică :

485. Mintea însăși se luminează de plăcerea ce se ivește în inimă, căci plăcerea e plină de un sens. Așa se întîmplă și cu cîntărețul la chitară. Bucuria cîntării se reflectă în ochii lui ca o lumină: «Asta e ceea ce am căutat»! Lumina minții și simțirea s-au unificat, cum s-au reunificat mintea și inima. Nu există lumină adevărată fără bucurie, precum nu există plăcere superioară fără lumină. Plăcerea oarbă e o plăcere inferioară, nedeplină.

486. Aici bucuria lăuntrică, unită cu lumina, e simbolizată cu o apă săltătoare, deci vie, nestătută, mereu nouă. Ea e atît de unită cu lumina, că e numită ea însăși lumină. Căci viața aceasta lăuntrică e deschidere spre sensul suprem al existenței. În ea însăși e sensul suprem al existenței. Ea țîșnește din inimă nu numai pentru că e unită cu mintea, sau cu înțelegerea, ci și pentru că inima curată deschisă spre sens, e deschisă spre sensul și spre viața dumnezeiască nesfîrșită. Inima a devenit prin curăția ei străvezie; așa cum e deschisă cu sinceritate spre oameni, e deschisă și spre Dumnezeu, suprema Persoană iubitoare. Pentru aceasta e însă de trebuință ca omul să nu fie prea alipit prin simțuri de lucrurile din afară, prea captat de plăcerile și interesele trupești pe care dorește să le satisfacă prin ele. Ochiul închis spre cele dinafară, se deschide spre cele nesfîrșite, care vin în valuri în raza înțelegerii.

«Nu este în mine foc iubitor de materie, ci apă lucrătoare şi grăitoare» [487].

6. Asemănatu-s-a trezvia fericită şi de trei ori lăudată, mai bine zis înţelegătoare a sufletului, cu apa ce saltă şi izvorăşte din adîncul fără fund al inimii [488]. Şi, pe de o parte, apa ce ţîşneşte din izvor, umple izvorul însuşi ; pe de alta, apa ce saltă de acolo din inimă şi care, aşa zicînd, mişcîndu-se, e pururea mişcată prin Duhul, umple întreg omul dinăuntru de roua dumnezeiască şi de Duh, iar pe cel dinafară îl face arzător [489].

487. Apă grăitoare se numeşte aşa fie pentru că făcea pe Sf. Ignatie Teoforul să vorbească, fie pentru că era însuşi Duhul Sfînt care grăia. Ea saltă cum saltă înţelegerea de la alte şi alte cuvinte, dovedind viaţa neîntreruptă şi totuşi mereu nouă.

488. Însăşi trezvia sau veghea la cele dinăuntru este o apă izvorîtoare din adîncul inimii, scufundat în abisul nesfîrşit al lui Dumnezeu. Căci veghea aceasta e activă, este un scafandru în oceanul tot mai adînc. Fiind ea însăşi vie, e ea însăşi mereu nouă, hrănitoare cu alte şi alte înţelegeri pe care le primeşte din Dumnezeu. E greu să desparţi această veghe de conţinutul ei mereu nou. Într-un fel e ea însăşi întreţinută de adîncul inimii, susţinută de el.

489. Apa aceasta a vieţii şi a luminii, sau a bucuriei şi a înţelegerii, pe de o parte e mişcată de Duhul Sfînt, deci de dincolo de om ; pe de alta se mişcă ea însăşi, fiind mişcată de Duhul, adică omul simte că se mişcă el însuşi în planul înţelegerii şi al bucuriei. Libertatea Duhului nu stînjeneşte libertatea omului, ci o sporeşte. Subiectul dumnezeiesc se întîlneşte cu subiectul omenesc şi-l face ca el însuşi să primească mişcarea şi să şi-o însuşească. Apa aceasta îi umple inima, ca pe un izvor din care sau prin care izvorăşte ; dar umple şi toate facultăţile şi simţirile lăuntrice ale omului, iar pe omul din afară îl umple de căldură în toate comunicările lui. E înfăţişată în aceste capete o viziune abisală şi liberă a inimii, sau a omului. Omul e subiect de posibilităţi nesfîrşite, pentru că îşi are rădăcinile în Dumnezeu, pentru că e deschis Subiectului nesfîrşit dumnezeiesc. Dumnezeu, nesfîrşit în viaţa şi în înţelesurile Lui, poate comunica omului mereu ceva nou din ele, iar omul şi le poate însuşi, experiindu-se pe sine ca subiect nesfîrşit în aceste posibilităţi ce-i vin din legătura cu Dumnezeu, dar şi le însuşeşte el însuşi, în mod liber. Omul se poate ruga neîncetat, pentru că în rugăciunea sa e deschis vederii lui Dumnezeu cel nesfîrşit. Termeni ca πύρινος (arzător cu trupul),

7. Mintea care s-a curăţit de cele din afară şi şi-a supus simţurile în întregime, prin virtutea cu fapta, rămîne nemişcată ca şi osia cerului, privind spre adîncul inimii, ca spre centru [490] ; şi stăpînindu-şi capul priveşte acolo, avînd ca nişte sonde razele înţelegerii, care scot de acolo înţelesurile dumnezeieşti şi supun toate simţurile trupului.

8. Nimeni din cei neintroduşi, sau care au nevoie de lapte (1 Cor. 3, 2), să nu se atingă de astfel de lucruri oprite, pînă n-a venit timpul. Pe unii ca aceştia, care au căutat înainte de vreme cele proprii unui anumit timp, şi s-au sîrguit să intre într-un părut liman al nepătimirii cum nu se cuvine, Sfinţii Părinţi i-au socotit că fac un lucru nebunesc şi nimic mai mult. Căci e cu neputinţă să citească o scrisoare cel ce nu cunoaşte încă literele.

9. Ceea ce se mişcă, de pe urma nevoinţei, de către Duhul dumnezeiesc, în suflet, face inima senină şi stri-

ἀείβλυτος (pururea ţîşnitor, pururea ţîşneşte), accentul pus pe Duhul, etc., arată că autorul acestor capete, ca şi al scrierii mai largi «Despre rugăciune» care urmează, dacă nu e identic cu unul din cei doi Xanthopoli, care au scris «Cele o sută de capete», în care sînt la fel prezenţi aceşti termeni şi viziunea despre rolul preponderent al Duhului şi al caracterului abisal al inimii, a cunoscut scrierea aceea sau invers, aceia au cunoscut-o pe aceasta.

490. Mintea care s-a curăţit de impresiile din afară şi şi-a făcut simţurile supuse, obişnuindu-le să slujească numai virtuţilor deprinse prin fapte statornice (înfrînare, răbdare, hărnicie pentru slujirea iubitoare a altora, smerenie, etc.), şi-a deschis privirea spre adîncul inimii care se adînceşte în adîncul nesfîrşit al lui Dumnezeu şi izvorăşte mereu înţelesuri însoţite de bucurie din nesfîrşitul dumnezeiesc străveziu prin el. De aceea nu se mai mişcă din această privire, ci rămîne nemişcată în mişcările sale ca axa cerului între aştri, sau ca un spaţiu interplanetar rămas acelaşi între planete. Dar mintea rămîne nemişcată numai pentru că priveşte în acelaşi adînc. Dar în altfel se afundă tot mai mult în privirea lui.

gă : «Avva, Părinte» (Gal. 4, 6) [491]. Aceasta e fără chip și fără formă, dar nouă ne dă un chip prin strălucirea luminii dumnezeiești, și o formă cuvenită, odată cu aprinderea Duhului dumnezeiesc [492].

10. Mintea care s-a curățit prin trezvie, ușor se întunecă, dacă nu se desface cu totul de ocuparea cu cele din afară prin pomenirea continuă a lui Iisus [493]. Iar cel ce a unit făptuirea cu contemplarea [494] (cu gîndirea la Dumnezeu), prin păzirea minții, nu e abătut de zgomote ; nu se clatină (de tulburări, avînd sau neavînd vreun înțeles). Căci sufletul rănit de dragostea lui Hristos, urmează Acestuia ca unui frățior [495].

11. Se poate întîmpla că cei ce petrec în lume pot opri patimile și săriturile de la una la alta, sau se pot opri din gîndirea la ele după cuvîntul : «Opriți-vă și

491. Starea de liniște, sau de simțire a lui Dumnezeu, vine după nevoințe îndelungate ale omului, dar din Duhul Sfînt. Nici nevoințele singure, nici Duhul Sfînt singur nu o produc. Că e o simțire adevărată a lui Dumnezeu și că e de la Duhul, se arată în faptul că omul simte trebuința să strige : «Avva, Părinte !».

492. Lucrarea ce se mișcă în suflet de la Duhul Sfînt e fără formă, căci tot ce e dumnezeiesc e mai presus de formă. Dar dă ființei noastre o formă, adică o face bună, liniștită, bucuroasă, o umple de iubire filială, etc. Cînd lucrarea dumnezeiască atinge o făptură, îi dă acesteia o formă, desigur o formă spirituală, dacă are în ea spirit sau suflet.

493. Trezvia curăță mintea de toate chipurile celor din afară, pentru că ea constă propriu-zis în atenția exclusivă la Iisus, sau la Dumnezeu. Dar deplin se curăță numai dacă încetează cu totul de a se mai ocupa cu plăcere cu chipurile celor din afară, ocupîndu-se continuu cu pomenirea lui Iisus.

494. Mintea nu poate fi ținută în pomenirea lui Iisus numai prin efort intelectual, ci trebuie pus în acord cu acesta efortul practic de a nu mai căuta păcatele prin plăceri, ci de a păstra curăția minții prin fapte bune, curate.

495. Sufletul e mireasa din Cîntarea Cîntărilor. «Frățiorul» e mirele de acolo ce bate la ușă (Cînt. Cînt. 5, 3).

cunoașteți» (Ps. 45, 10). Dar e cu neputință să le șteargă sau să le desființeze. Viața pustnicească le poate însă dezrădăcina cu totul.

12. Dintre apele săltătoare, una are o mișcare mai iute ; alta, liniștită și mai zăbavnică. Cea dintîi nu poate fi tulburată cu ușurință, pentru repeziciunea mișcării. Dacă e tulburată pentru puțin timp, ușor se curăță iarăși, avînd o astfel de mișcare. Dar curgerea încetinindu-se, apa se face foarte mică, și nu numai că se și tulbură ușor, dar aproape că rămîne nemișcată. Ea are nevoie atunci de o curățire din nou, ca să zicem așa, de o nouă punere în mișcare [496].

13. De cei începători, sau aflători pe treapta morală, sau făptuitoare, demonul se apropie prin zgomote nearticulate sau și articulate. Celor de pe treapta vederii (contemplării) le înfiripă formele unor năluciri, încît li se pare că se colorează aerul, ca lumină ; alteori li le înfățișează pe acestea și ca foc, ca printr-o făgăduință protivnică să amăgească pe ostașul lui Hristos.

14. De voiești să afli cum trebuie să te rogi, privește la sfîrșitul luării aminte și al rugăciunii și nu vei rătăci.

---

496. Apa săltătoare din inimă, sau din Duhul Sfînt prin inimă, e viața de bucurie și de înțelegere mereu nouă din oceanul nesfîrșit al vieții dumnezeiești. Aceasta, deși implică o statornicire a privirii minții în inimă și prin transparența ei în Dumnezeu, e totuși mișcătoare prin înaintarea la noi și noi înțelesuri și bucurii în oceanul dumnezeiesc și în comuniunea cu Persoana purtătoare a Lui. Cînd mișcarea aceasta e plină de atenție vie, cînd valuri noi de înțelesuri se revarsă în minte, ea nu poate fi tulburată de chipurile venite din afară și din ispitele care o cheamă spre plăcerile ce-i pot fi oferite de ele. Dar cînd această mișcare a minții în noile înțelesuri și bucurii ce-i vin prin inimă, lincezește, ea poate fi tulburată ușor de chipurile din afară și oprită cu totul.

Căci acest sfîrşit este, iubitule, străpungerea continuă, zdrobirea inimii, iubirea faţă de aproapele. Iar contrarul este, în chip vădit, gîndul poftei, şoapta bîrfelii, ura faţă de aproapele şi toate cele asemenea acestora [497].

Ale Sfîntului Calist Patriarhul
Capete care au lipsit [498]

15. *Raiul de care se vorbeşte este chipul omului.*

Precum cele arătate sînt chipuri ale celor nearătate ale omului, aşa şi raiul preafrumos sădit de Dumnezeu cu înţelepciune la răsărit în Eden (Fac. 2, 8), este chip al omului dinăuntru. Acesta are ca pămînt inima sa, ca pomi pe care are să-i sădească cu voia, mintea lui zidită după chipul lui Dumnezeu, vederile şi înţelesurile dumnezeieşti cu privire la Dumnezeu şi lucrările vrednice de Dumnezeu, care sînt multe şi felurite şi au şi o înfăţişare felurită şi o mireasmă duhovnicească, ba voi adăuga că dau şi o hrană, o desfătare şi o plăcere. Astfel, inima hrăneşte «Edenul» acesta în chip firesc şi are în sine spre plăcere şi bucurie vădită cele dumnezeieşti.

497. Oricît s-ar părea că omul duhovnicesc e cel ce se adînceşte în inima sa şi în vederea lui Dumnezeu prin ea, cu ocolirea celor din afară, semnul adevăratei vieţi duhovniceşti se vede, pe de o parte în zdrobirea inimii pentru poftele egoiste satisfăcute şi pentru relele făcute, iar pe de altă parte în iubirea faţă de aproapele. Propriu-zis nu ieşirea din legătura cu cele din afară e cerută, ci curăţenia, bunătatea pusă în legăturile cu oamenii.

498. Sînt capetele despre rugăciune care lipsesc în ed. I a Filocaliei de la Veneţia, cum se spune pe coperta vol. IV, ed. III. Dar ele sînt ale aceluiaşi Calist Patriarhul, ca şi cele anterioare, fiind numerotate în continuare. Textul din Filocalia greacă, după care am făcut traducerea, e destul de alterat din punct de vedere gramatical şi sintactic în multe pasaje.

Edenul văzut e sădit la răsăritul soarelui văzut, pentru că soarele văzut e chipul soarelui cugetat. Deci, inima e sădită spre luminile cunoştinţei soarelui cugetat. Căci inima, după Părinţi, lipsită de lumina cunoştinţei, nu poate produce înţelesuri şi gînduri dumnezeieşti şi lucrări vrednice de Dumnezeu şi nu se poate umple deplin de vederi dumnezeieşti mai simple şi mai desăvîrşite, ca să fie un rai nou şi mai presus de lume [499]. Dar nici fără ape nu e rai şi nu poate produce pomi frumos împodobiţi şi roditori, precum se cuvine.

De aceea, în raiul din Eden se vede ţîşnind, din mijlocul lui, un izvor care se împarte precum se scrie în patru începuturi (de rîuri) şi adapă faţa pămîntului (Fac. 2, 6), iar în om, ca izvor de apă vie se află mişcarea de viaţă făcătoare a Sfîntului Duh, despre care Domnul a zis : «Apa pe care Eu voi da-o lui, se va face lui izvor de apă» (Ioan 4, 14) vie în inimă, ţîşnind în

499. Inima omului, ca Eden lăuntric, e sădită spre răsăritul soarelui, sau al minţii, care o luminează şi-i dă putere să rodească. Dar acest soare spiritual omenesc îşi primeşte lumina de la cel dumnezeiesc. Acesta e izvorul a toată lumina. De acolo răsare lumina minţii omeneşti. Soarele dumnezeiesc e văzut întîi de mintea omului, sau se reflectă în ea şi din ea se răsfrînge asupra inimii omului. Numai de aceea se poate numi şi mintea omului soarele spiritual din om, ca chip şi oglindă a Soarelui dumnezeiesc. Dar mintea în starea ei naturală nu e despărţită de inimă. De aceea nici de Soarele dumnezeiesc. Acesta, precum prin minte îşi comunică lumina, prin inimă îşi comunică căldura iubirii. Şi precum mintea comunică inimii lumina primită de la Soarele dumnezeiesc, aşa inima comunică minţii iubirea primită de la acelaşi Soare. De aceea numai amîndouă, ca doi ochi îmbinaţi, prind viaţa dumnezeiască, dat fiind că lumina adevărată e şi iubire şi iubirea adevărată e şi lumină. E aşa cum în lumea aceasta soarele văzut şi pămîntul numai împreună ajung la rodire. Propriu-zis rodul iese din pămînt, dar numai sub lumina soarelui, iar soarele, dacă nu luminează un pămînt, nu-şi împlineşte rostul de a pricinui rodirea acestuia. Inima neluminată rodeşte numai porniri de proastă calitate, iar lumina minţii dacă nu întîlneşte o inimă iubitoare, rămîne aridă, abstractă, fără efect bun în viaţa omenească. Tot acest capitol este închinat dealtfel puterii de viaţă făcătoare a Duhului Sfînt, care înviorează ca o apă pămîntul inimii.

chip minunat ca dintr-un Eden și împărțindu-se în înțelepciune, cumpătare, dreptate și bărbăție, ca cele patru începuturi, din care se naște toată virtutea în chip dumnezeiesc [500]. De aceea s-a și spus în continuare că prin acest rîu se adapă toată fața pămîntului, sau a inimii, cu lucrarea spre creșterea, spre odrăslirea și spre producerea rodurilor alese ale virtuților dumnezeiești.

Minunat, dulce și fericit lucru este a înțelege și cele ce sînt cuprinse în izvorul care închipuie mișcarea și lucrarea Duhului viu, care țîșnea, precum s-a spus, în chip mai presus de fire din mijlocul inimii. Izvorul nu este din firea pomilor sau a pămîntului. Pentru că, în acest caz, el nu ar fi ajuns să adape toți pomii atît de numeroși și să-i îngroașe și să-i crească nu puțin; căci el era unul, iar pomii erau mulți și atît de deosebiți între ei, că unii dintre ei aveau însușiri protivnice, unii fiind mai uscați, alții mai umezi, unii mai fierbinți, alții mai răcoroși. Spre toți aceștia, atît de deosebiți între ei, se mișcă, precum am spus, acel izvor unic și de un singur

500. Aci se spune mai direct că așa cum mintea își primește lumina de la Soarele dumnezeiesc (de la Logos), așa inima își primește puterea de rodire a celor bune, sau apa de la Duhul Sfînt. Rîul apei care face inima roditoare se spune că țîșnește din însăși inima omului (din pămîntul Edenului), dar tot așa de clar se spune că el e rîul Duhului Sfînt. El e în fond rîul iubirii, căci virtutea care o produce prin cele patru brațe ale apei culminează în iubire. Iubirea aceasta în mers spre actualizare lucrează prin cumințenie, cumpătare, dreptate și bărbăție. Se afirmă limpede aci că virtuțile sînt roadele Duhului Sfînt, sau ale conlucrării Duhului Sfînt cu strădaințele noastre. Și nu se poate o mai accentuată afirmare a împreunei lucrări dintre firea omenească și puterea dumnezeiască în general. Firea noastră nu e deplină fără alimentarea ei din partea lui Dumnezeu cu lumină și cu iubire, prin minte și prin inimă. Dar mintea și inima au și ele rolul lor în activarea luminii și iubirii de la Dumnezeu. Lumina și iubirea devin ale omului prin primirea lor de către minte și inimă; ele se fac omenești prin faptul că se comunică omului, prin mintea și inima lui. Omul e într-adevăr o ființă creat-necreată, te-andrică, paradoxală, minunată. Edenul e ținut în frumusețea și rodnicia lui de Soarele dumnezeiesc și de ploaia cerească.

fel, lucrînd cît se poate de mult împreună cu toți. Iar împărțindu-se în patru începuturi, pricinuiește în fiecare om cele ce țin de el.

Nu este propriu firii noastre, fie că s-ar gîndi cineva la virtuți, fie la cunoștință și la înțelegerea (vederea) ce ține de ea, nici inimii noastre, iluminarea dumnezeiască mai presus de fire și mișcarea și lucrarea Celui de viață făcător. Ci aceasta s-a dăruit după har credincioșilor, dar țîșnește continuu din lăuntrul inimii, fiind în mod minunat un singur izvor, dar împărțit în chip vădit în patru începuturi, sau virtuți egale, cum am spus mai înainte ; și acestora și tuturor celor ce urmează din ele le ajută cît mai mult apa cea una.

Căci întrucît e Duh, conlucrează cu înțelepciunea; întrucît e cunoștință, ajută celui ce se împărtășește de dreptate ; se numește iarăși cumpătare și putere, ca Unul ce este acestea și se arată de departe astfel și se face împreună lucrător spre cumpătare și bărbăție. Iar Sfîntul Pavel și proorocul Isaia sînt martori foarte tari despre Duhul ca împreună lucrător spre iubire și înțelepciune. Cel dintîi spune de-a dreptul că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfînt dat nouă (Rom. 5, 5). Iar Isaia numără între cele șapte lucrări ale Duhului, duhul înțelepciunii (Isaia 11, 2).

Dar Duhul e nu numai împreună lucrător cu iubirea, ci se face și duh al rîvnei, ce pare într-un mod oarecare opus iubirii. Căci iubirea acoperă, cum s-a spus, mulțime de păcate (1 Petru 4, 8). Dar rîvna ajunge și la mustrări și uneori și la ucideri. Iar aceasta ar putea-o spune și marele prooroc Ilie, prieten al lui Dumnezeu, care a trecut prin sabie pe atîția preoți ai rușinii (3 Împ. 18, 48); și mai înainte, Fineas, care a spintecat pe Madianita împreună cu israelitul (Num. 25, 8) ; iar înainte de aceștia, însuși Marele Moise, dătător al legii vechi,

care adeseori din rîvnă a predat morţii pe mulţi şi încă chiar pe unii dintre bărbaţii din neamul său.

Între cele ce sînt de făptuit lucrul cel mai însemnat este cunoştinţa, iar în cele de contemplat, neştiinţa cea mai presus de minte[501]. Iar acestea, fără Duhul adevărului şi fără Duhul cunoştinţei în suflet, nu se pot săvîrşi şi dobîndi cum se cuvine[502].

Atît bucuria inimii, cît şi întristarea opusă bucuriei sînt în mod vădit roade ale Duhului[503]. Căci auzi Scriptura zicînd că «roada Duhului este bucuria» (Gal. 5, 22) ; dar şi că Dumnezeu dă unora duh de căinţă plină de străpungere (Rom. 11, 8). Şi, ca să spun pe scurt,

501. Nu poţi face nici-o faptă cum trebuie fără cunoştinţă. Dar nu cunoşti nimic cum trebuie, fără să-ţi dai seama de taina care persistă în tot ce cunoşti. Nu poţi cunoaşte o persoană în ceea ce are ea propriu, fără să intuieşti în ea ceea ce nu se poate defini. Nu poţi să-ţi dai seama de ceea ce este Dumnezeu, dacă nu simţi taina Lui mai presus de toate definiţiile în care te sileşti să-L prinzi. Neştiinţa aceasta e mai presus *de tot ce cunoşti, e mai presus de minte. Deci nu există făptuire oarbă* şi nici cunoştinţă adevărată lipsită de taină, de neştiinţă mai presus de cunoaştere. Astfel nu se poate face o despărţire clară între făptuire şi cunoştinţă, dar nici între cunoştinţă şi necunoştinţă. Chiar prin necunoştinţă se cunoaşte ceva. Cunoştinţa împreunată cu recunoaşterea tainei, îmbogăţită prin sesizarea tainei, însoţită de respectul tainei, e la baza oricărei făptuiri drepte.

502. Nu poţi avea cunoştinţa îmbinată cu neştiinţa superioară, adică intuirea adevărată a realităţii, fără Duhul adevărului, care e în acelaşi timp Duhul cunoştinţei şi al tainei, sau al neştiinţei mai presus de cunoştinţă şi prezentă în cunoştinţă. Numai Duhul te ajută să cunoşti ceea ce poţi deveni şi deci să şi făptuieşti în acest scop ; dar tot numai El face să ţi se deschidă sufletul pentru ceea ce e mai presus de cunoştinţa ce se poate exprima. Şi mai ales în intuirea a ceea ce nu putem defini, ne dăm seama că cunoştinţa adevărului întreg nu e de la noi, nu e din efortul nostru.

503. În sentinţa anterioară şi în aceasta, ca şi în unele următoare, autorul se foloseşte de paradox, sau de trăsături opuse, în caracterizarea Duhului. De fapt realităţile spirituale omeneşti, însă mai ales cele produse de Duhul, sau viaţa dumnezeiască însăşi nu se pot cuprinde în formule unilaterale. Ele sînt atît de bogate şi de complexe, că trebuie să ne folosim de termeni contradictorii pentru a le reda în oarecare grad.

după Sfinţii Părinţi, atîta putere are Sfîntul şi de viaţă făcătorul Duh, că El conlucrează şi la cele ale virtuţii, dar şi la dispoziţiile văzute opuse între ele, cum am zis că Scriptura Îl numeşte pe El şi foc şi apă, care sînt cu totul opuse între ele.

Îl numeşte astfel pentru ajutorul dat de Duhul la toate bunătăţile şi frumuseţile din suflet şi pentru lucrarea Lui de viaţă făcătoare şi întăritoare în toate acestea. Pentru aceasta şi numeşte Scriptura acest izvor cînd la singular cînd la plural. Mîntuitorul i-a zis şi El atît izvor cît şi rîuri. De aceea, se şi împarte începutul (de rîuri) şi înaintează în toate virtuţile [504]. Şi, întregul se face ca un suflet de fire nouă al sufletului, care se împărtăşeşte de El. Căci îi dă acestuia o viaţă mai presus de fire şi îl mişcă spre toate cele ce trebuie făcute şi spre cele ce se petrec şi îl desăvîrşeşte precum se cuvine. Eu presupun că şi piatra care a fost lovită de toiagul legiuitorului Moise şi a izvorît mai presus de fire rîuri de apă (Ieş. 17, 6), este inima împietrită din pricina învîrtoşării. Din aceasta, cînd Dumnezeu o loveşte, rănind-o şi străpungînd-o, în loc de toiag cu cuvinte, puterea Duhului scoate, mişcînd-o în chip fericit, pîraie de viaţă făcătoare, ajutînd-o astfel spre toate faptele mari şi potrivite, făcînd vii, am putea zice, o singură apă după fire pe cei mulţi şi nesfîrşiţi care se împărtăşesc de ea. Minunată cu adevărat este această piatră, care fiind purtată de o singură căruţă [505], a răspîndit, izvorînd din ea, apă cît au putut să poarte milioanele şi nenumăratele căruţe. De unde are ea această putere atît de mare şi în ce pămînt umed se aşează, ca să o poarte ? [506]

---

504. Cele patru virtuţi înaintează sau cresc şi în acelaşi timp se ramifică în alte virtuţi, în toate virtuţile.

505. Sfîntul Duh se revarsă în suflet şi îl face din învîrtoşat, viu.

506. E numită aşa inima purtată de un singur trup, de trupul lui Hristos, dar şi de trupurile atîtor oameni care au răspîndit din inima

Şi cu mult mai minunat lucru este pentru cei ce gîndesc, cum vasul inimii atît de mic, purtat într-un trup şi el atît de mic, răspîndeşte, ţîşnind neîncetat, atîta nesfîrşit de apă, milioanelor de duhuri şi nesfîrşitelor trupuri, ca să vieţuiască? De unde-i este inimii această apă şi încă aşa de multă, că întrece orice număr ? Duhul cu adevărat, cum a spus însuşi Adevărul, unde voieşte acolo suflă şi glasul Lui îl auzi, dar nu ştii de unde vine şi unde merge (Ioan 3, 8). De fapt, el suflă pururea [507].

Dacă, deci, ne-am învrednicit de atîta cinste de la Dumnezeu, ca să avem putinţa să sădim în noi, imitînd pe Dumnezeu, raiul dumnezeiesc, necunoscut cu simţurile din afară, dar cunoscut cu mintea, rai mai presus cu mult decît cel dinainte, potrivit celor spuse, şi care ne dă o mare fericire şi e mai presus de orice înţelegere a celui ce n-a pătimit această sfinţită vrednicie, să ne dăruim cu evlavie şi cu dreaptă credinţă de la început liniştirii, prin porunci, şi prin aceasta lui Hristos, Dumnezeu cel în Treime. Iar rămînînd astfel, cu vederea care adună cugetările şi înţelesurile mai înainte spuse, ba şi învăţăturile despre Dumnezeu, şi le sădeşte pe aces-

---

lor apa Duhului Sfînt, sau apa credinţei. Aceasta e Tradiţia vie : inimile purtătoare şi răspînditoare ale apei Sfîntului Duh. Nu prin cărţi s-a ţinut Tradiţia vie, ci prin inimi. Cărţile au fost mărturie acestei lucrări de transmitere vie. Aceasta e contribuţia factorului uman la păstrarea şi transmiterea Tradiţiei vii. Inima e înviorată prin apa Duhului, dar ca să poată fi înviorată trebuie să aibă şi ea o capacitate pentru aceasta. Trebuie să fie capabilă de simţire, de dăruire în iubire către Dumnezeu şi către semeni.

507. Aceasta asigură dăinuirea Bisericii pînă la sfîrşitul lumii : faptul că Duhul suflă pururea. El nu poate să nu sufle. Însuşi începutul suflării Lui de la începutul lumii şi în mod reînnoit şi deplin din Hristos, e o suflare pentru de-a pururi. El are în Sine forţa suflării neîncetate. Acestei suflări neîncetate şi de-a pururi îi corespunde succesiunea neîncetată de inimi care se cer după această suflare şi apă a Duhului, ca să-şi întărească năzuinţele naturale de iubire de semeni, şi după izvorul iubirii, care e Dumnezeu.

tea în inimă ca în Dumnezeu, să-L înduplecăm prin rugăciunea cuvenită să lase Duhul Lui, cu tot ce este în El, în noi și să izvorască în noi înțelesuri dumnezeiești și mai presus de lume, cărora le poți spune și rîuri. Căci «cel ce crede în Mine, zice, precum a spus Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din inima lui. Iar aceasta a spus-o, zice ucenicul iubit, despre Duhul pe care aveau să-L primească cei ce vor crede în El» (Ioan 7, 38). A Lui fie slava în vecii vecilor, Dătătorului celor mai presus de minte.

16. *Despre darul Duhului Sfînt.*

Privește darurile lui Dumnezeu, care nu se căiește de ele, și harurile Celui necuprins, și te bucură de minunea cea făcută cu cel ce s-a împotrivit lui Dumnezeu. Socotește cele ce le face Dumnezeu în Adam cel întîi zidit și cele mai înalte ce le face pe urmă în noi. Suflă în Adam ca suflare de viață, harul Duhului de viață făcător și așa s-a făcut Adam om desăvîrșit ; căci s-a făcut «spre suflet viu» (Fac. 2,7) și nu spre suflet simplu. Căci nu e suflet al omului Duhul lui Dumnezeu, ci spre suflet care viază duhovnicește. Pentru că Duhul Sfînt al lui Dumnezeu se face cu adevărat suflet sufletului, care viețuiește cum trebuie să viețuiască sufletul cuvîntător (rațional) și de chip dumnezeiesc.

Dar nerămînînd Duhul lui Dumnezeu împreună cu sufletul, sau din nefericire depărtîndu-se, s-a pierdut și chipul dumnezeiesc al vieții, demn de sufletul rațional și s-a introdus din nenorocire cel al dobitocului sau al fiarei. Căci fără Dumnezeu nu putem face nimic din cele cuvenite, deci, fără a fi în Duh și în Hristos, cum a spus Hristos (Ioan 15, 5). De aceea, s-a făcut Adam om fără lipsuri, adică întreg, întrucît nu s-a făcut simplu «spre (cu) suflet», ci «spre suflet viu», cînd a suflat Dumnezeu

în el «suflare», ca să fie «viaţă» în sufletele cuvîntătoare [508].

Drept aceea, această suflare a lui Dumnezeu, suflată, cum s-a zis, în Adam, pînă ce a fost în el, nu puţină slavă şi strălucire de chip dumnezeiesc pricinuia celui părtaş de ea. Ca urmare, el se purta faţă de lucruri cu putere străvăzătoare şi proorocească şi era împreună creator cu Dumnezeu [509], sau un al doilea dumnezeu după har. Iar prin aceasta îi făcea plăcere şi lui Dum-

508. Duhul Sfînt nu se face însuşi sufletul omului. În acest caz omul ar fi una cu Dumnezeu în înţeles panteist şi păcatele săvîrşite de om ar fi ale lui Dumnezeu însuşi, sau nu s-ar mai putea face o deosebire între bine şi rău. Dar fără o prezenţă şi o lucrare a Duhului dumnezeiesc în sufletul omenesc, acesta n-ar putea duce o viaţă conformă cu raţiunea lui. Căci omul are în sufletul lui o raţiune şi o libertate, dar ele nu pot funcţiona în modul deplin cerut de ele, decît în unire cu Dumnezeu, decît adăpîndu-se din apa vie a Duhului dumnezeiesc. E ceva analog cu faptul că omul are plămîni, sau ochi, dar fără aerul pe care plămînii trebuie să-l respire, fără lumina pe care ochii trebuie să o vadă, nici plămînii, nici ochii n-ar putea pune în lucrare cum trebuie, capacitatea lor. Omul e făcut pentru o viaţă de comuniune nu numai cu semenul său, ci şi cu Dumnezeu. El e o floare, dar floarea are nevoie de soare şi de ploaie ca să crească şi să-şi pună în valoare toată frumuseţea şi rodnicia virtuală a ei. Omul e o fiinţă cuvîntătoare virtual, dar trebuie să aibă cu cine vorbi ca să pună în valoare această capacitate. Şi vorbirea lui cea mai serioasă e cea pe care o are cu Dumnezeu, deci şi gîndirea, sau raţiunea sa în funcţiunea ei cea mai serioasă. De aceea sufletul raţional sau cuvîntător al omului devine cu adevărat «viu», sau se pune în lucrare numai prin suflarea Duhului în el. De aceea s-a suflat în om lucrarea Duhului în vederea «sufletului viu». Numai astfel omul a putut realiza cu adevărat toate potenţele lui minunate.

509. Pînă ce Adam a păstrat în el suflarea Duhului, suflare de viaţă dătătoare tuturor potenţelor lui, el se mişca între lucruri cu o mare putere de pătrundere, văzînd dincolo de suprafaţa lor organizatorică raţiunile lor în Dumnezeu şi pe Dumnezeu însuşi. De asemenea el avea puterea de a prevedea cum se vor desfăşura lucrurile, pentru că ştia că se vor desfăşura conform cu marea lui forţă de a le transfigura, de a le face străvezii în frumuseţea revelatoare a adîncimii lor nesfîrşite, tainice şi mult grăitoare, în Dumnezeu. De asemenea ştia cum se vor dezvolta relaţiile între oameni: pline de bunăvoinţă, de delicateţe, de iubire, de

nezeu, Făcătorului mai presus de înțelepciune al tuturor, cu vederile și proorociile prea strălucite ale lui [510].

Dar, pentru că și-a plecat genunchiul și a căzut, prin greșală, sub neascultarea cea atotrea, Sfîntul Duh Cel de viață făcător depărtîndu-se, iar el nemaiînțelegînd să păzească mărimea unei vrednicii așa de mari, s-a apropiat cu adevărat de dobitoacele neînțelegătoare și s-a făcut asemenea lor (Ps. 48, 12). Astfel s-a depărtat în chip inconștient și jalnic de scopul dumnezeiesc, consimțind cu întunericul prea înfricoșător și nemaiavînd, din pricina golirii vădite, nimic din darul mai presus de fire al acelei suflări insuflate lui de Dumnezeu.

Dar cînd a venit vremea îndurărilor lui Dumnezeu, Acesta a trimis pe Cuvîntul Său, ca să ne tămăduiască pe noi de stricăciunile noastre (Ps. 106, 20). Iar Cuvîntul poartă pe Duhul unit prin fire cu El, care luminează și face vădită dumnezeirea Cuvîntului [511], sau, dacă

comunicativitate mereu nouă. Avea putere proorocească, pentru că era împreună creator cu Dumnezeu al formelor lucrurilor, ascunse în adîncurile lor.

510. Lui Dumnezeu îi place să fie cunoscut de altă minte, fie ea chiar creată, în înțelepciunea și puterea Lui arătată în creaturi, dar deschisă prin creaturi în adîncimile ei nesfîrșite și în revelări mereu noi. Îi place ca cineva să prevadă împreună cu El bunătățile ce le va descoperi neîncetat, așa cum unui tată îi place ca copilul lui să știe că el îi va face în viitor mereu alte și alte daruri și prin aceasta să-și împrospăteze și sporească mereu iubirea față de el.

511. Duhul luminează și face vădită dumnezeirea Cuvîntului în mod continuu, pînă la sfîrșitul lumii, pe măsura creșterii înțelegerii omenești și a apariției a noi și noi împrejurări, care își cer explicarea, în dezvoltarea istorică a omenirii. Astfel, pe de o parte Revelația s-a încheiat în Hristos, căci tot nesfîrșitul dumnezeiesc ne e dat în El, în forma umană. Pe de altă parte, acest nesfîrșit e scos la iveală de Duhul Sfînt în mod continuu și succesiv. Duhul nu ne face cunoscut ceva ce nu e dat în Hristos, nu ne duce la o Revelație care nu e dată în Hristos. Domnul a spus: «El dintr-al Meu va lua și va vesti vouă» (Ioan 16, 14). Revelația s-a încheiat în Hristos, dar conținutul ei se scoate la iveală, se explicitează, se însușește neîncetat de către oameni, dar nu numai prin oameni,

dorește cineva să spună altfel, puterea Lui, despre care s-a spus prin proorocul David în mărturisirea lui către Dumnezeu, că e pentru toată omenirea : «Trimis-ai lumina Ta și adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi pe mine la muntele cel sfînt al Tău, la cunoștința unitară și prea înaltă a Ta și la sălașurile (Ps. 42, 3) și vederile slavei Tale». La acestea fiind călăuzită mintea purtătoare de Dumnezeu și urcînd și sălășluindu-se în acestea, ajunge mai presus de cele văzute, apropiindu-se în oarecare fel de Dumnezeu Cel Preaînalt. Odată ce a venit, deci, Cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu, purtînd în El prin fire, în calitate de Cuvînt Sfînt al lui Dumnezeu, pe Duhul Sfînt, le este dat, ca urmare, tuturor care au primit prin credință Sfîntul Cuvînt al lui Dumnezeu să primească îndată și pe Sfîntul Duh, care se află în chip neîndoielnic de-a pururea împreună cu Cuvîntul ; le este dat nu numai prin suflare în față, cum l-a primit mai înainte Adam de la Dumnezeu Tatăl și mai pe urmă ucenicii lui Hristos prin suflarea lui Hristos (Ioan 20, 22), ci, deodată, în chip nevăzut, ca o suflare (Fapte 2, 2) a Duhului ce suflă în chip vădit harul Duhului. Ca atare, cei ce se împărtășesc de El, văd, în chip înțelegător, Duhul țîșnind din ei pururea, asemenea unui izvor, și luminîndu-i. Prin aceasta le dă să vadă cu mintea, în chip minunat, cele date lor prin nașterea din nou și li

---

ci și prin lucrarea dumnezeiască a Duhului Sfînt. Această călăuzire prin Duhul conduce pe de altă parte omenirea spre statura bărbatului desăvîrșit, care este Hristos, nu dincolo de El. Hristos e «muntele» spre care călăuzește Duhul Sfînt pe oameni. E o călăuzire spre deplina sălășluire a lor înăuntrul lui Hristos, în comorile de cunoștință, de bunătate, în cămările nesfîrșit de bogate ale Împărăției Sale, pline de El. Acesta e dinamismul Revelației. Și așa trebuie înțeleasă și Tradiția. Nimic din ceea ce e dat în Scriptură și în definițiile Bisericii, rămase fidele Apostolilor, nu se schimbă, dar se adîncește, se scoate la iveală, se asimilează tot mai mult din bogăția ei nesfîrșită cuprinsă în Scriptură și chiar în acele definiții. Pe de altă parte toată puterea Duhului e din Hristos pentru toate generațiile de oameni.

se fac cu putință de cunoscut și de însușit cele ale slavei dumnezeiești [512]. Și prin împărtășirea mai presus de fire de Duhul, prin har, mintea se face în întregime văzătoare, în chip tainic, a unor mari bunătăți. Și, înaintînd prin statornicul ajutor al harului, ajunge la străvederi și mai înainte cunoașteri prin luminarea Duhului și urcă astfel în planul lui Dumnezeu, văzînd unirea ipostatică mai presus de minte a firii dumnezeiești înfăptuită cu firea omului și revărsarea Duhului peste toate [513]. E o unire și o revărsare pe care nu a văzut-o astfel Adam, căci încă nu ajunsese părtaș firii dumnezeiești și cu adevărat dumnezeu prin lucrare.

17—18. *Despre lucrarea dumnezeiască și cea omenească și despre pace.*

Să privim, după puterea noastră, deosebirea între lucrarea Duhului Sfînt și cele ce țin de ea și între lucrarea naturală a noastră și cele ce aparțin ei. Vom vedea

512. Duhul li se dă celor ce cred în Hristos odată cu harul Botezului. Dar după ce se sălășluiește în ei prin har obiectiv cu toată bogăția Lui de slavă și de bunătăți, Duhul îi face să vadă acestea treptat și să și le însușească subiectiv. Intrăm prin Duhul într-un dialog de fapte și înțelesuri cu Hristos, cum se află Duhul într-un dialog din veci cu Fiul, sau Fiul prin Duhul într-un dialog veșnic cu Tatăl.

513. Credem că nu e vorba de unirea ipostasului firii dumnezeiești cu firea omenească, înfăptuită în Hristos, ci de unirea firii dumnezeiești ipostasiată în Persoanele dumnezeiești, cu firea omenească ipostasiată în persoanele omenești, adică de unirea ipostasurilor sau Persoanelor dumnezeiești cu ipostasurile sau persoanele omenești. În această unire persistă în existență și ipostasul sau ipostasurile omenești, cum nu se întîmplă în Hristos, unde locul ipostasului omenesc îl ia ipostasul Cuvîntului. E o unire între Persoana dumnezeiască, sau între Persoanele dumnezeiești și cele omenești, ajunse și ele la o unire între ele aproape asemenea unirii între Persoanele treimice. E o unire maximă, dar în care nu se pierde nici-o persoană omenească. Această unire se înfăptuiește prin deplina revărsare a Duhului peste toate. Căci pînă nu se unește omul cu toate prin Duhul, nu se poate uni nici cu Dumnezeu deplin, rămînînd în el și un sentiment al despărțirii.

îndată că nu e cu putinţă ca noi să fim în pace numai prin lucrarea noastră naturală. Căci pacea este roada adevărată a Duhului, ca şi iubirea şi bucuria adevărată ; este roada adevărată a Lui, pentru ca cei părtaşi de El să se poarte cu îndelungă răbdare şi cu blîndeţe şi să fie în întregime plini de bunătate şi să facă parte şi celor apropiaţi din bogăţia Lui.

Nici-o lucrare naturală a noastră nu e despărţită, de la sine, de vreo pornire sufletească, fiind mişcarea vreunei părţi a iuţimii. Dar nici fără voinţă nu se mişcă vreo lucrare a noastră. Iar voinţa în cel făptuitor atîrnă de poftă, precum în cel văzător (contemplativ) de dorinţă. De aceea în nici-o lucrare naturală a noastră nu pot fi stinse pofta şi mînia, dacă vrea să se împlinească precum se cuvine.

Lucrarea mai presus de fire a Sfîntului Duh în inimă nu-şi are însă naşterea nicăieri în fire, ci este o arătare neînţeleasă în cei miluiţi de El. De aceea, ea se mişcă, sau, ca să spun altfel, se aprinde, în chip vădit, fără să vrem. Pentru aceasta nu are nevoie de nimic din ale noastre, cîte sînt de trebuinţă pentru lucrare, fie că ai numi-o luminare, fie arătare a Duhului. Ea are nevoie numai ca cel părtaş de ea să o privească fără tulburare în inima sa şi să se desfăteze mai presus de fire.

De aceea, lucrarea dumnezeiască, neavînd nevoie deloc nici de voinţă, nici de vreo pornire naturală spre a se pune în mişcare, e vădit că pofta şi mînia rămîn nelucrătoare şi nemişcate în ea. Şi, ca să spunem pe scurt, partea pasională a sufletului (mînia şi pofta) zace aruncată şi nelucrătoare, lucrînd din inimă în chip mai presus de fire numai suflarea Duhului de viaţă făcător. Iar mintea se bucură şi e vie. De aceea, priveşte spre Dumnezeu în pace şi seninătate şi cu toată nepătimirea

și cu tot sufletul, așa cum se cuvine[514]. În această stare sufletul se află într-o legătură iubitoare cu Dumnezeu, avînd ca izvor al luminării și al întinderii spre El pe Duhul, de care se împărtășește în chip fericit din Dumnezeu. Și astfel, privește spre Dumnezeu, deoarece a ajuns la cunoștința negrăitei și mai presus de lumină frumuseți dumnezeiești și iubește pe Dumnezeu Cel mai presus de frumusețe și se bucură cît nu se poate spune, că cunoaște pe Tatăl și moștenirea Domnului Cel atît de nesfîrșit, de nehotărnicit și de necuprins, iar acum și pe Domnul însuși pentru negrăita milă dumnezeiască. Ca urmare, încearcă o pace minunată, văzîndu-se pe sine, datorită harului, nelipsit în nici-un fel de binele cel mai înalt și mai presus de minte. Iar iuțimea (mînia), potrivit celor spuse, nelucrînd, datorită lucrării Mîngîietorului ce se mișcă de sine, îndelunga răbdare, blîndețea, împreună cu cea mai mare bunătate sînt în stările ce călăuzesc, potrivit cu ele, purtarea sufletului, dat fiind că ele sînt roadele Sfîntului Duh (Gal. 5, 22), care se împărtășește celor

---

514. E o analiză și concluzie demnă de remarcat a cauzelor și efectelor lucrării omenești și ale celei dumnezeiești. Cînd se mișcă în noi o lucrare bună fără o poftă inferioară și fără mînie, e semn că e de la Dumnezeu, sau de la Duhul Sfînt. Și atunci avem o bucurie curată de ea. Prin această bucurie ne-o însușim, dar constatăm totuși că nu e de la noi. Iar bucuria e a minții. Ea simte și viața cea nouă arătată în suflet. Partea pasională a sufletului, sau iuțimea (mînia) și pofta, se află într-o stare de nelucrare. De aici pacea cu care mintea contemplă pe Dumnezeu și se bucură de lucrarea Duhului din suflet, care a dus la nelucrare, sau la nepătimire, partea lui pasională. Nepătimirea este astfel o stare de pace, nepasională, care dă putința minții să contemple netulburată pe Dumnezeu, sau chiar și taina semenilor săi și a lucrurilor, taină ascunsă tot în Dumnezeu. Dacă în scrierile duhovnicești anterioare se afirma simplu necesitatea curățirii de patimi și a dobîndirii nepătimirii, pentru ca mintea să poată contempla pe Dumnezeu, aci se explică trebuința ca înseși puterile pasionale ale sufletului să devină nelucrătoare în acest scop, și modul cum se poate ajunge la aceasta.

miluiţi [515]. Dimpotrivă, duhul rătăcirii şi al minciunii, deşi pare să se mişte în suflet fără voinţa şi pornirea celui părtaş la el, nu face nici partea pasională să se liniştească, ci o mişcă şi mai mult, şi nu pune în lucrare nici iubirea faţă de Dumnezeu, sau bucuria, sau pacea. Căci minciuna e fără rînduială şi schimbăcioasă şi cu totul străină de pacea şi de seninătatea cea după Dumnezeu.

Minunat eşti Doamne, lumină lină a păcii minunate, supraodihnitoare, iubită, minunată prin fire, care bucuri pe cei mulţi, strălucitoare la culme. Mă minunez, Atotputernice, Stăpîne Sfinte, că cel de care te-ai atins prin atingeri negrăite, pentru nesfîrşita Ta bunătate, mai trăieşte sieşi şi nu Ţie (2 Cor. 5, 15), Celui mai presus de fiinţă, vieţii de viaţă făcătoare şi izvorului tuturor bunătăţilor şi frumuseţilor. Căci dacă femeia aceea, numai pentru că s-a atins de Tine, ba nici de Tine, ci numai de veşmîntul Tău, Mîntuitorule, mai bine zis nici măcar de veşmîntul Tău, ci numai de ciucurele lui, şi încă pe ascuns, totuşi s-a slobozit îndată de o viaţă atît de bolnavă (Matei 9, 21—22) şi a primit în chip minunat o viaţă sănătoasă, ce poate să se întîmple, Împărate, aceluia, şi ce viaţă poate primi acela de care Tu, Mîntuitorule, te atingi, din bunătate şi în chip vădit, prin atingeri dumnezeieşti negrăite, ca să împlineşti în chip minunat mila Ta cu el? Ştim că, atingîndu-Te cu mîna de soacra lui Petru, s-a stins fierbinţeala ei şi, dobîndind sănătate deplină, îndată s-a sculat şi slujea Ţie plină de uimire (Marcu 1, 30—31) şi bucurie. Dar atingerea aceea s-a întîmplat femeii o singură dată şi de din afară, căci s-a făcut cu mîna. Dacă deci aceea, pentru ceea ce s-a spus, a dobîndit o sănătate

515. Blîndeţea, bunătatea, pacea se sălăşluiesc în suflet datorită faptului că iuţimea lui e pusă în nelucrare. Ele sînt deci în mod precumpănitor roadele Duhului Sfînt.

atît de deplină, ce ar trebui să se petreacă cu cei de care Te-ai atins nu o dată, ci mereu, noaptea și ziua, și aceasta nu din afară, ci în cămara inimii cea mai dinăuntru, cu cea mai mare iubire de suflet și întărindu-i pe ei în chip vădit în cele ce li se întîmplă și mîngîindu-i în cele ce au nevoie și făcîndu-le zeci de mii de bunătăți? Cum, deci, Preaînalte, unii ca aceștia vor trăi loruși și nu mai degrabă în întregime Ție, așa cum se cuvine? Mai bine zis, cum, chiar viețuind numai Ție, nu s-ar socoti pe ei nenorociți și nu și-ar pleca capetele smeriți în fața celor ce i-ar vedea că încetează măcar pentru scurt timp să-și arate recunoștința pentru un astfel de minunat ajutor dat lor prin harul Tău? Slavă Ție, cu adevărat Preaslăvite, Cel ce slăvești pe cei smeriți cu cugetul, și-i faci atît de slăviți, pentru că, îndatorîndu-i cu multe și nesfîrșite bunătăți prin darurile cele negrăite, i-ai făcut și mai smeriți cu cugetul. Pentru că, dîndu-le harul, Te afli înrădăcinat în chip minunat în inima lor, ca a unora ce au fost slăviți. Că Tu însuți ai spus limpede, Înțelepciunea lui Dumnezeu, în Solomon: «Am prins rădăcini în popor slăvit, mai mult decît tot ce se poate închipui. Pentru aceea, M-am înălțat ca un cedru din Liban» (Înț. Sirah 24, 14) în inimă, «ridicîndu-mă peste cele de jos», adică pămîntești, «la înălțime, sau pe muntele dumnezeiesc», ajungînd la înălțimea înțelesurilor dumnezeiești. Și mai zice : «Ca un terebint am întins ramurile mele», se înțelege în cei ce «am prins rădăcini» prin harul Duhului [516].

516. Precum se poate spune că Dumnezeu a prins rădăcină în cei ce-L iubesc, așa se poate spune că și ei au prins rădăcini în Dumnezeu. Ba se poate spune aceasta chiar mai mult. Căci Dumnezeu îi hrănește pe ei cu viață adevărată. Prinzînd rădăcini în infinitatea lui Dumnezeu, sau tot mai adînc în infinitatea Lui, cresc ei înșiși la infinit în înțelegerea, în viața lor, în rodurile ce le aduc. Dar și Dumnezeu, prinzînd rădăcini în ei, își arată în ei tot mai mult din infinitatea vieții Lui și din rodirea Lui în ei. Chiar înrădăcinarea lui Dumnezeu cel nesfîrșit în

«Şi ramurile mele sînt ramuri ale slavei şi ale harului» (Inţ. Sir. 24, 19). Spus-am tot adevărul, însuţi Adevărule, adevărurile de la Sine-ţi, Doamne. Pentru aceasta sufletul curat şi ales Ţie, ca o mireasă [517], a dorit foarte să şadă cu curăţie sub umbra Ta. Şi îndată a şi ajuns sub umbră. Arată-ţi rodul Tău care o îndulceşte cu bogăţie, nu în chip simplu, ci în gîtlejul ei.

Căci nu ajung toţi în chip simplu şi deodată la dulceaţa lui Dumnezeu cu simţirea lor. Departe de aşa ceva. Că atunci cînd zice «mandragora a împrăştiat mireasmă de aromate şi ca o smirnă aleasă a răspîndit bunul miros» (Cînt. Cînt. 7, 13), nu o face aceasta pentru toţi. Şi aceasta o va arăta Sfîntul Pavel zicînd că «unora Unul şi Acelaşi s-a făcut mireasmă a vieţii spre viaţă, iar altora miros de moarte spre moarte» (2 Cor. 2, 16). La fel şi dulceaţa dumnezeiască, iar de vrei să zici, şi slava lui Dumnezeu văzută odată cu aceasta, nu se lasă prinsă de toţi, ci numai de unii pentru simţirile lor înţelegătoare [518]. Aceştia sînt cei ce se

om, creînd o comunicare intimă între El şi om, face ca în concret omul să nu mai trăiască înăuntrul unor margini, ci în nesfîrşirea dumnezeiască, participînd la ea. În ambele formulări se arată valoarea nesfîrşită ce o acordă Dumnezeu omului, perspectiva veşnicei creşteri a acestuia în Dumnezeu, fără a înceta să rămînă totuşi om prin natura lui şi prin culoarea ce o dă conţinutului primit din Dumnezeu. Înrădăcinarea aceasta reciprocă şi-a atins suprema adîncime şi s-a făcut pentru veci în Iisus Hristos.

517. Reamintim că sufletul e în limba greacă de genul feminin (ψυχή).

518. Am mai spus aceasta: termenul de «simţire înţelegătoare» sau de «simţire a minţii», atît de mult folosit de Sf. Părinţi înseamnă înţelegere şi experienţă, în acelaşi timp, sau trăire în ambianţa unei prezenţe spirituale şi aflarea unui sens al ei. Înţelegi o persoană cînd trăieşti în ambianţa ei, cînd îţi devine interioară şi-i devii interior. E ca o «pipăire» spirituală a vieţii spirituale a celuilalt, a stărilor, a intenţiilor, a specificului lui sufletesc, concomitentă cu o «înţelegere» a lui. Unii au această «simţire înţelegătoare» mai mult, alţii mai puţin, alţii aproape de loc. Cei din urmă fac impresia unor orbi spirituali, asemenea unora care sînt lipsiţi de simţul gustului, al mirosului, al auzului. Ei fac impresia unor

nevoiesc cu liniştea şi care prin împărtăşirea vădită de bunăvoinţa dumnezeiască, au dobîndit Duhul de viaţă făcător şi luminător [519]. Şi, în deobşte, ea se face simţită, pe cît e cu putinţă celor curaţi cu inima [520].

De multă cinste s-ar învrednici viaţa zgomotoasă, necurată şi în chip vădit nepărtaşă de Duhul, dacă ar primi şi ea slava lui Dumnezeu şi mireasma şi dulceaţa Lui întru simţirea sufletului. Dar nu se întîmplă aceasta, nu se întîmplă! Pentru aceasta se cere fuga de lume, însingurarea ce-i urmează, liniştirea, viaţa în retragere, purtarea virtuoasă, trezvia, rugăciunea cu luare aminte şi toate cîte aparţin celor ce se pocăiesc în chip desăvîrşit. Acestea se cer, pentru ca să dea loc în suflet bunătăţii nemărginite a dragostei dumnezeieşti şi ca aceasta să se aplece, potrivit însăşi dorinţei ei, cu iubire de oameni, şi Dumnezeu să se sălăşluiască în sufletul ce-L caută cu osteneală şi să se facă, din mila Sa minunată, un duh cu sufletul, înrădăcinîndu-se în adîncul inimii şi de acolo să lumineze în chip minunat ; şi să crească ca un arbore şi să se ridice la înălţime şi să se lărgească în ramuri ale minţii şi să dea roade duhovniceşti ca: iubirea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, blîndeţea (Gal. 5, 22) şi alte zeci de mii de bunătăţi, hrănind cu acestea pe cel părtaş de El. Dacă judeci cum trebuie cele ce se petrec îţi

---

spirite tocite, tîmpite. De obicei cei ce au «simţirea înţelegătoare» ascuţită pentru semeni, o au şi pentru prezenţa tainică a lui Dumnezeu.

519. Chiar această «simţire înţelegătoare» a prezenţei tainice şi spirituale a lui Dumnezeu şi a semenilor are caracterul unei iluminări. E o iluminare produsă de Duhul Sfînt, cînd e vorba de «simţirea înţelegătoare» a lui Dumnezeu.

520. «Curăţenia inimii» e o sensibilitate deosebit de delicată şi de fină a omului, eliberat de pornirile egoiste inferioare. Ea e proprie celor care nu au mintea umplută de tot felul de chipuri ale obiectelor şi de afecţiunea faţă de ele, sau de interese trupeşti şi lumeşti pentru ele, sau chiar pentru persoanele altora privite ca instrumente de satisfacere a plăcerilor şi intereselor lor egoiste.

vei închipui cîtă simțire a slavei, a bunei miresme și a dulceții va intra în suflet din roade încă necunoscute ale Duhului de viață făcător și luminător. Pentru aceasta cu adevărat fericiți sînt cei curați cu inima din cunoașterea virtuților, că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Matei 5, 8), în viața viitoare mai deplin și mai vădit, iar acum ca într-o arvună (Efes. 1, 14), după Scripturi, după care nu numai văd și vor vedea, ci vor și trăi, în chip potrivit, cele mai presus de fire și le pătimesc din parte și se bucură încă de acum de ele în Hristos.

19. *Despre viața contemplativă (văzătoare); și care sînt cele de care are nevoie numaidecît văzătorul; și despre aceea că rugăciunea este a părții văzătoare; și că vederea (contemplarea) este socotită de Părinți în loc de rugăciune.*

Viața contemplativă (văzătoare) este împreună viețuitoare și prietenă neîncetată a sfințitei rugăciuni. Iar amîndouă sînt odraslele cele mai pline de har și îndumnezeitoare ale sufletului. Pentru aceea sînt fapte cu totul nedespărțite ale sufletului purtat de Dumnezeu și lucrat de Dumnezeu după rînduială. Din pricina celor spuse, vederea și rugăciunea sînt atît de unite între ele, încît Părinții spun în chip unitar de amîndouă că sînt faptă și contemplare (vedere) a minții. Căci spune Sfîntul Isaac: «Fapta minții, în lucrarea ei subțire, stă în ocupația cu Dumnezeu și în stăruința în rugăciune și în cele ce-i urmează. Ea se săvîrșește în partea poftitoare (a sufletului) și se numește vedere (contemplare)» [521].

521. Neaflat. Vederea spirituală (contemplarea) o înfăptuiește mintea tot prin partea poftitoare a sufletului, ca și vederea sensibilă, pentru că în vedere e un dor de a vedea, de a cunoaște. Desigur însă că în vederea spirituală, pofta sufletului e ridicată la un nivel spiritual, încît se poate spune, pe de altă parte, că pofta, înțeleasă ca poftă inferioară, a încetat. Pofta se extinde pe toate nivelele ființei umane, de la nivelul trupesc la cel spiritual.

Avem aci un semn al unității, mai mult decît al unirii amîndorura, adică al rugăciunii și al vederii (contemplației)[522]. Pentru aceea și adaugă același că «vederea (contemplația) curățește lucrarea iubirii sufletului, care este o dorire firească ce limpezește partea înțelegătoare a sufletului». E vorba de o lucrare a părții contemplative (văzătoare) a sufletului, adică de rugăciune și de vedere (contemplare)[523]. De aceea spune și Sfîntul Maxim: «Mintea nu poate fi curățită fără convorbirea cu Dumnezeu și fără vederea (contemplarea) Lui»[524]. Și iarăși: «Retragerea și vederea (contemplarea) și rugăciunea micșorează pofta și pricinuiesc chiar încetarea ei[525]; și partea cugetătoare a sufletului e pusă iarăși în mișcare binecuvîntată, îndreptîndu-se spre Dumnezeu

522. Intre rugăciune și vedere (contemplare) nu e numai o unire ca între două lucrări, ci o unitate, prin faptul că au devenit o singură lucrare. Sufletul cînd se roagă intens lui Dumnezeu, Il «vede» (contemplă), și invers, cînd Il «vede» (contemplă), se roagă neimprăștiat. Nu poate face una fără alta.

523. Iubirea adevărată curățește mintea, ca să poată cunoaște cu adevărat pe Dumnezeu. Unde nu e iubire, e egoism. Și egoismul nu permite cunoașterea și ințelegerea adevărată a celuilalt și deci nici a lui Dumnezeu. Dar, la rîndul ei, vederea (contemplarea) lui Dumnezeu curățește dorința naturii omenești de a-L iubi. Avem deci ordinea aceasta: a) contemplarea unită cu rugăciunea, întreținută de poftă; b) iubirea curățită prin contemplare și rugăciune și c) capacitatea minții de a-L cunoaște pe Dumnezeu, curățită de iubire. Dar contemplarea unită cu rugăciunea, deși sînt întreținute de poftă, țin totuși de partea contemplativă (văzătoare, cunoscătoare) a sufletului.

524. Neidentificat. Contemplarea este totodată convorbire, întrucît este și rugăciune. În convorbire nu vorbește numai omul, ci mai întîi vorbește Dumnezeu. Omul aude și se simte obligat să răspundă; mai întîi se simte obligat să înceapă a răspunde, trecînd la rugăciune. În această auzire se contemplă prezența lui Dumnezeu și voia Lui. Aceasta curăță mintea de pornirea păcătoasă de a se închide în ea însăși.

525. E vorba de altă poftă, de cea trupească.

prin vedere duhovnicească şi prin rugăciune»[526]. Şi iarăşi: «Întraripează-ţi cugetarea prin citire, prin vedere (contemplare) şi prin rugăciune».

Astfel, vederea (contemplarea) e în toate o însoţitoare de mare trebuinţă a rugăciunii. Şi amîndouă sînt o lucrare ce ţine de partea înţelegătoare, sau mai bine zis cugetătoare (a sufletului) şi sînt de nedespărţit, cînd mintea e condusă în chip sănătos. Ele se ajută una pe alta, cînd cugetarea e sănătoasă şi stăruie în linişte, cu pricepere cunoscătoare[527]. De aceea Părinţii au numit mintea care se roagă fără lucrarea vederii (contemplării) pasăre neînaripată, ca una ce nu e în stare să se înalţe spre Dumnezeu cu simţirile minţii puse în mişcare şi să se despartă cu totul de cele pămînteşti şi să se apropie de cele cereşti cu toată vigoarea sufletului[528]. După Sfîntul Maxim, vederea (contemplarea) curăţeşte mintea, iar starea de rugăciune o înfăţişează goală (golită) lui Dumnezeu[529]. E vădit însă că aceasta

526. Contemplarea şi rugăciunea pun mintea în mişcarea cuvenită ei, prin care poate cunoaşte pe Dumnezeu, dezlegînd-o de pofta inferioară care o împiedică de la această mişcare firească a ei.

527. «Vederea» (contemplarea) sau conştiinţa prezenţei lui Dumnezeu şi a legăturii cu El prin rugăciune, e «concrescută» cu mintea sau cu cugetarea sănătoasă, sau viguroasă, ce stăruie în linişte şi o apără cu pricepere. Numai cînd e tulburată de tot felul de griji şi ispite lumeşti, mintea, slăbind şi uitînd de sine în sensul rău al cuvîntului, nu mai are limpede conştiinţa prezenţei lui Dumnezeu şi nici puterea să stăruie în legătura cu El prin rugăciune. De aceea efortul spre rugăciune şi spre limpezimea conştiinţei prezenţei lui Dumnezeu e şi metoda cea mai bună de însănătoşire a minţii, de refacere a capacităţii de a cunoaşte pe Dumnezeu ca realitate esenţială, prin stăruirea liniştită în contemplarea Lui.

528. Firea minţii e să fie nu în mişcare continuă pur şi simplu, ci în mişcare de înălţare, asemenea unei păsări înaripate, nu unei vieţuitoare ce se tîrăşte pe pămînt. Numai atunci e fericită şi intră în orizonturile largi, după care se doreşte.

529. Acelaşi lucru îl spune Sf. Maxim după înţeles în *Cap. despre dragoste* III, 97, unde zice că mintea ia chipurile lucrurilor, dar ajungînd în Dumnezeu devine fără formă, adică îşi regăseşte starea ei dezmăr-

o face rugăciunea prin vederea (contemplarea) minții [530], pe care nu ar avea-o, însă, mintea dacă nu s-ar întinde spre vederea lui Dumnezeu pe cît este cu putință [531].

Curăția minții se arată, zice, în descoperirea tainelor [532]. Apoi, curăția minții este desăvîrșirea petrecerii în vederea (în contemplarea) cerească, care se mișcă în afara simțurilor prin puterea duhovnicească a lumii de sus, a minunilor fără număr [533]. De aceea, văzătorul se roagă într-un chip înalt, avînd înțelegerea curățită prin știința contemplației [534]. Căci datorită acestei curății, el vede pe Dumnezeu, pe cît e cu putință, și ajunge cu adevărat fericit, rugîndu-se.

---

ginită (*Filoc. rom.* II, p. 97). Iar în cap. gnostice I, 83, spune că mintea nu se poate apropia de Dumnezeu decît «golită» de toate chipurile referitoare la El (*Filoc. rom.* II, p. 158). Despre vigoarea ce o dă minții rugăciunea vorbește Sf. Maxim în *Cap. despre dragoste* II, 52 (*Filoc. rom.* II, p. 66). Iar despre zborul minții spre Dumnezeu, înaripată de dragostea față de El, care o eliberează de toate legăturile cu lucrurile, vorbește în *Cap. despre dragoste* I, 10 (*Filoc. rom.* II, p. 38). În multe capete arată că prin curăția minții, înțelege curăția ei de legăturile pătimașe cu lucrurile (de ex. *Cap. despre dragoste* I, 14; *Filoc. rom.* II, p. 39).

530. Numai pentru că în rugăciune se trăiește «vederea» lui Dumnezeu, rugăciunea poate goli mintea de toate chipurile lucrurilor.

531. În rugăciune e vedere. Dar numai dacă mintea, la rîndul ei, se întinde spre vederea lui Dumnezeu, rugăciunea poate avea această vedere.

532. Taina tainelor, taina care cuprinde toate tainele, e Dumnezeu. Mintea curățită, golită de chipurile care o mărginesc, recăpătîndu-și dezmărginirea, trăiește în Dumnezeu cel nemărginit și înaintează în El fără sfîrșit.

533. Puterea lumii de sus e puterea Duhului Sfînt. De aceea numai prin puterea Duhului, primită de sus, se mișcă mintea, în contemplarea ei, în lumea acestei puteri, săvîrșindu-se cu ea minuni fără număr, a căror experiență o trăiește.

534. Știința contemplației este o știință practică, dobîndită prin deprindere și experiență. În ea văzătorul și-a curățit înțelegerea, și de aceea rugăciunea lui este înaltă.

20. *Despre: «Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui se cade să se închine în Duh și adevăr» (Ioan 4, 24).*

«Duh este Dumnezeu, zice, și cei ce se închină Lui se cade să se închine în Duh și adevăr» (Ioan 4, 24). A vorbit de închinători la plural și nu de închinător la singular. Iar aceasta e cît se poate de potrivit, odată ce voiește «ca toți să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (1 Tim. 2, 4). Și de fapt aceasta o voiește Mîntuitorul, care a pregătit diferite locașuri (Ioan 14, 2) spre bucuria celor ce se vor îndreptăți. Aceasta o voiește Îngerul marelui sfat, Cel ce din prisosința iubirii Sale de oameni întinde mîinile susținătoare înțelepților, neînțelepților, celor slăbuți la grai și tociți la înțelegere; Cel ce le dă tuturor oamenilor ajutorul mîntuitor, care lucrează în chip împărțit și în multe feluri, după însușirea și voința fiecăruia, ba aș adăuga, după puterea și după învățătura celui ce se lasă călăuzit spre Dumnezeu și s-a hotărît, potrivit celor spuse, să se închine lui Dumnezeu. Căci se întîmplă uneori că cineva, chiar dacă are o fire bună, fiind lipsit de un învățător, nu izbutește să ajungă la ținta desăvîrșită voită de Dumnezeu, iar alții, dimpotrivă, deși au un învățător încercat în cele dumnezeiești și duhovnicești, sînt împiedicați de slăbiciunea firii lor să urce spre desăvîrșire. Dar și unii și alții, și toți la un loc, pot, dacă voiesc, să se închine în Duh și adevăr lui Dumnezeu, fiecare după ceata în care e rînduit, sau după puterea, sau după darul ce-l are de la Dumnezeul tuturor. De pildă, cel neînzestrat, dacă umblă potrivit poruncilor și credinței, urmînd cu smerenie celor încercați, e vădit că se închină cu adevărat lui Dumnezeu în Duh și adevăr. Pentru că Duhul este în credința care vorbește cu limpezime despre lucrurile dumnezeiești și nevăzute. Căci zice: «Cuvintele

pe care Eu le spun vouă sînt Duh şi viaţă» (Ioan 6, 63) [535]. Şi nu cred că e cineva atît de tocit la înţelegere, încît să vrea să deosebească poruncile minunate şi îndumnezeitoare ale Adevărului prin sine, în oarecare fel, de adevăr [536].

Astfel cel ce urmează, precum s-a spus, credinţei, se închină în adevăr şi în Duh lui Dumnezeu, care îl învaţă pe el cele ale credinţei. Şi de aceea el poate fi numit făptuitor şi văzător [537]. Iar cel ce se ocupă cu cunoştinţa făpturilor şi a Sfintei Scripturi şi de la acestea e ridicat, după cuviinţă, ca de la ceea ce e văzut şi grăit, la Dumnezeu, cum e ridicat cineva de la trup la cele ale înţelegerii, e vădit că e urcat la Duh şi prin aceasta nemijlocit la ceea ce e mai presus de minte, adică la Dumnezeu, Adevărul mai presus de orice adevăr, şi se închină în chipul cel mai limpede în Duh şi adevăr lui Dumnezeu [538]. La fel cei ce cîntă şi cei ce se roagă, dacă pricep înţelesul cuvintelor cîntate şi stăruiesc în el, pe cît e cu putinţă, se închină lui Dumnezeu în Duh şi adevăr. Căci sfinţitele cuvinte ale psalmilor şi ale rugăciunilor sînt în chip vădit Duh şi adevăr [539]. Dar şi cel ce s-a adunat în sine, prin împăr-

535. Duhul e în credinţa grăitoare despre Dumnezeu. Căci credinţa e de la Duhul şi Duhul grăieşte prin ea omului.

536. Adevărul nu e deosebit de Cel ce e adevărul prin Sine, de Subiectul suprem al adevărului. Un adevăr care ar sta de sine, negîndit de un Subiect personal, din care iradiază tot adevărul, nu poate fi cugetat. Nici cel mai simplu om nu poate să-şi închipuie aşa ceva. Iar văzînd în adevăr pe Subiectul adevărului, el se închină lui Dumnezeu în adevăr, sau ca Celui ce este izvorul adevărului.

537. Sînt cele două etape principale ale urcuşului duhovnicesc.

538. Cine urcă de la cunoaşterea naturală la cea mai presus de fire, urcă la planul Duhului. Dar acolo e şi Adevărul deplin.

539. Înţelesul cuvintelor psalmilor şi rugăciunilor e duh şi adevăr, dar devine astfel în cel ce le rosteşte cînd le asimilează fiinţei sale, cînd şi le face în mod intim ale sale. Atunci el e în adevăr şi în Duh, căci prin ele nu numai că spune adevărul, ci face cunoscută şi puterea

tăşirea vădită de Duhul[540] şi prin înrîurirea Lui, şi cugetă pe Dumnezeu în lumina cunoştinţei în chip unitar şi fără vedere, se închină, de asemenea, lui Dumnezeu în Duh şi adevăr într-un mod mai înalt[541]. Şi iarăşi, pe lîngă acestea, cel ce oglindeşte în sine lumina slavei iconomiei lui Hristos, pe cît e cu putinţă, şi revărsarea următoare a Duhului lucrător şi mîngîietor, la cei credincioşi, pornită de la Tatăl prin Fiul, se închină şi el cu adevărat în adevăr şi în Duh lui Dumnezeu, în Hristos Iisus.

21. *Despre rugăciune.*

«Cel ce învaţă pe om cunoştinţă, Dumnezeu este» (Ps. 93, 10), precum s-a scris. Dar cum îl învaţă? Dîndu-i rugăciune într-o adiere sfîntă a Duhului ce suflă pururea în cel ce se roagă[542]. Cu adevărat, această

de viaţă care l-a umplut pe el (pe Duhul). Între adevăr şi Duh nu e despărţire, pentru că adevărul e viu, ca unul ce iradiază din Dumnezeu cel viu. Orice persoană e adevăr, dar e adevăr, pentru că e vie. Aceasta e valabil infinit mai mult şi prin excelenţă pentru Persoana dumnezeiască, sau pentru Persoanele Sfintei Treimi unite după fiinţă.

540. Numai prin Duhul se poate aduna cineva în sine. Oarecum omul însuşi îşi este transcendent sieşi, sau mai presus de natură, cunoscîndu-se numai în relaţie cu Dumnezeu, transcendenţa supremă.

541. În privirea făpturilor, în citirea Scripturilor, în cugetarea înţelesurilor cuvintelor rugăciunilor, mintea se desfăşoară şi se ridică la Dumnezeu, trecînd pe rînd de la una sau alta, din puterile şi darurile Lui. Dar cînd mintea se adună din toate acestea («se înfăşoară»), cugetă la Dumnezeu ca la unitatea nesfîrşită. Toate conţinuturile vieţii Lui sînt contemplate deodată în unitatea lor. Mintea se simte atunci scufundată în mod superior în adevărul Treimii personale şi în Duhul, sau în puterea ei ce se comunică omului.

542. Cunoştinţa este pricinuită de rugăciune, căci rugăciunea însăşi este o adiere suflată de Duhul Sfînt în suflet. Deci cunoştinţa este contactul nemijlocit cu Dumnezeu, care se face prezent în fiinţa omului prin suflare. În rugăciune se face cunoscut Dumnezeu, întrucît produce în suflet, prin prezenţa Lui, nevoia să I se adreseze. Dumnezeu se face prezent în suflet ca partener de dialog.

sfințită rugăciune, fiind un dar mare al harului suprabun, se face învățătoare celui ce a agonisit-o, slujind în chip limpede ca un fel de oglindă feței sufletului [543]. În această oglindă mintea își vede limpede abaterile, rătăcirile, robirile, trîndăviile și înșelările; dar nu numai acestea, ci și văzduhul curăției, lumina întinsă a vederii (contemplației), duhul înălțării dumnezeiești și îndumnezeitoare spre Dumnezeu și flacăra de foc întreținută de iubirea de Dumnezeu, simplitatea și libertatea de chipuri a înțelegerii, tăcerea cu privire la toate cele ce urmează de aci și uimirea plină de multă bucurie. Vorbind în general, mintea își cunoaște în rugăciune, fără greșeală, simțirile și năzuințele ei sufletești, așa cum sînt, și descoperă în chip limpede cele dintîi pricini ale începuturilor mișcărilor lor; și pe unele le tămăduiește, de altele se alipește, atît cît poate, după cum sînt vrednice de îngrijire, sau de tămăduire.

Astfel ajunge la viețuirea pricepută a monahilor, întrucît nu învață numai din nevoia de a se folosi, cum trebuie, de minte și de rațiune, de înțelegere și de simțire, ci și ca să dea mîniei și poftei cele cuvenite. Și în general va ști să înfăptuiască bine și frumos armonia îngrijită și bine întocmită a puterilor sufletești cu o pricepere nedobîndită, învățînd să le facă să răsune în chip vădit ca o cîntare duhovnicească mai dulce ca oricare alta în făptuire și în lucrarea vederii (contempla-

543. Rugăciunea dă cunoștință sufletului despre el însuși, prin faptul că se face oglindă în care el însuși se privește. Dar rugăciunea se face oglindă sufletului, prin faptul că i-o ține în față Dumnezeu, sau harul Duhului. Sufletul singur nu și-o poate ține. Rugăciunea, ca și oglinda, are un suport obiectiv. De aceea sufletul, văzîndu-se pe sine în rugăciune, are totodată conștiința că e ținut în legătură cu Dumnezeu. Sufletul se cunoaște însă în rugăciune cu toate stările și pornirile lui bune și rele. Dar vede în același timp și simplitatea lui fără chip, dacă s-a ridicat la curăția de toate legăturile cu lucrurile. Absorbirea în vederea acestei taine negrăite a sale, produce în el o tăcere despre toate, o tăcere despre el însuși și o copleșitoare uimire.

ţiei)[544]. Pentru aceea, pacea iubită a lui Dumnezeu se sălăşluieşte împreună cu bucuria plină de har şi cu o sfîntă iubire în cel ce s-a deprins tainic în adevărata rugăciune şi s-a împodobit întreg cu roadele Duhului. Drept urmare, cel ce a judecat că trebuie să se roage neîncetat (1 Tes. 5, 17), cu toată sîrguinţa, şi în tot chipul, cum zice Apostolul, şi se străduieşte cît se poate de mult cu această lucrare, va fi pus în rîndul ucenicilor lui Hristos. Căci urmînd învăţăturilor lor despre sfinţita rugăciune, s-a făcut fiu al harului în Hristos.

22. *Cîte lucrări are rugăciunea şi de cîtă cinste e vrednică.*

Dacă sfinţita rugăciune duhovnicească ar fi numai învăţătoarea şi arătătoarea datoriilor ce ţin de virtute, şi de cîte laude n-ar fi vrednică! Dar acum că nu e numai învăţătoare şi arătătoare, ci şi mîngîierea îndemnătoare spre tot ce e bun, nu e ea mai presus de toate sfintele laude? Dar fiindcă atît învăţătura cît şi mîngîierea îndemnătoare rămîn fără rodul cuvenit din pricina slăbiciunii celui învăţat şi îndemnat, de aceea e nevoie de o putere pe măsura lor, căutînd vei afla deodată că rugăciunea dă sufletului şi puterea Duhului spre lucrare. Aşa e de mare puterea rugăciunii celor virtuoşi. Şi pe drept cuvînt. Căci rugăciunea insuflată şi, ca să

544. E o pricepere, sau o înţelegere care îi vine omului duhovnicesc ca un dar de sus de a nu lăsa o putere a sufletului să treacă măsura în lucrarea ei, ci de a le ţine pe toate într-un echilibru armonios. Armonia aceasta se simte ca o melodie mai dulce ca oricare alta, atît în fapte cît şi în gîndire. Omul nu va scoate tonuri stridente în comportarea lui şi nici în viaţa lui spirituală, accentuînd prea mult raţiunea faţă de simţire, sau un sentimentalism lipsit de măsură şi de gîndire. De dulceaţa aceasta se vorbeşte şi în cap. 74 din «Centuria lui Calist şi Ignatie», cum se vorbeşte şi de bucuria şi de iubirea care o însoţesc. Aceasta ne face din nou să socotim că acelaşi Calist, care e autorul scrierii de faţă, e şi unul din autorii «Centuriei».

zic aşa, vie şi mişcată în chip vădit printr-o neîncetată izvorîre din inimă, avînd această însuşire prin împărtăşirea şi lucrarea Duhului de viaţă făcător, are, drept urmare, ca foarte necesare, aceste trei lucrări: învăţătura celor cuvenite celor credincioşi, îndemnul mîngîietor spre nevoinţele pentru cele ce trebuie împlinite, şi înainte de ele puterea spre uşurarea celor grele de împlinit. De aceea, Domnul nostru şi Dătătorul Duhului a spus: «Veţi lua putere cînd va veni Sfîntul Duh peste voi» (Fapte 1, 8). Iar această putere o numeşte iarăşi limpede «Mîngîietor şi Învăţător», zicînd: «Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Meu, Acela vă va învăţa pe voi toate şi vă va aduce aminte cele ce v-am spus vouă» (Ioan 14, 26). Iar că prin rugăciune se dă fiecăruia arătarea Duhului spre folos, o arată limpede învăţătura Sfîntului Pavel, care adaugă că unuia i se dă duhul înţelepciunii, altuia, al cunoştinţei şi iarăşi altuia, al vindecărilor (1 Cor. 12, 8—9) şi celorlalţi celelalte, de care Apostolul a amintit. Iar acestea le lucrează unul şi acelaşi Duh, împărţind fiecăruia îndeosebi, precum voieşte, (1 Cor. 12, 11).

Iar cel ce s-a făcut părtaş în orice fel de darul Duhului, primeşte pe urmă în chip necesar cele trei lucrări, adică puterea mai presus de fire, învăţătura mai presus de lume şi mîngîierea dumnezeiască, s-a arătat din sfintele cuvinte ale Domnului pe care le-am amintit. De altfel şi cînd zice Domnul: «Fără de Mine nu puteţi face nimic» (Ioan 15, 5), arată neîndoielnic că pentru tot ce trebuie săvîrşit e numaidecît de trebuinţă puterea dumnezeiască. Dar şi cînd zice: «Să nu numiţi pe nimenea învăţător pe pămînt, căci Unul este Învăţătorul şi Călăuzitorul vostru, Hristos» (Matei 23, 10), arată limpede că omul are nevoie de învăţătura dumnezeiască spre cele ce trebuie şi spre cele ce se fac după voia lui Dumnezeu. Şi cînd întăreşte zicînd: «Eu voi

ruga pe Tatăl şi alt Mîngîietor vă va trimite vouă Duhul Adevărului, ca să rămînă cu voi în veac» (Ioan 14, 16), gîndeşte-te la mîngîierea cea atottrebuincioasă şi nedespărţită de har.

Deci s-a arătat împărţirea darurilor, care deosebeşte în oarecare fel pe unul de altul. Căci altceva este înţelepciunea şi altceva cunoştinţa, după felul lor. Şi proorocia nu e acelaşi lucru cu cele spuse înainte. Şi, altceva sînt darurile vindecării. Şi spunînd pe scurt, fiecare dar al Duhului se deosebeşte de fiecare, pe care le-a înşirat Apostolul (1 Cor. 12, 8—9).

Dar fiecare har e împodobit cu cele trei lucrări ale Duhului de viaţă făcător. Căci cum ar fi mintea cea creată şi legată de trup, părtaşă la bunurile ei şi la virtute, dacă n-ar avea o putere de împărtăşire mai presus de ceruri [545], cînd nici îngerii nu pot aceasta de la ei? Şi cum va fi în stare de împărtăşirea de cele mai presus de ceruri, fără călăuzirea tainică a Duhului? E vădit că va ameţi pînă să ajungă la o aşa de mare înălţime a dărniciei dumnezeieşti şi a tăriei neobosite a virtuţii, dacă n-ar primi sfinţita mîngîiere îndemnătoare a Celui bun.

Deci ce trebuie să cugetăm despre rugăciunea săvîrşită cu înrîurirea Duhului, care e pricinuitoarea a tot darul duhovnicesc dat sufletului, aducînd cu ea puterea învăţăturii şi mîngîierea Sfîntului Duh? De ce laude nu e mai mult decît vrednică o astfel de rugăciune şi cît de mult nu trebuie cinstită de cei ce au dobîndit-o prin har şi căutată de cei lipsiţi încă de ea, odată ce ea leagă cu

545. Natura nu e închisă în ea însăşi. Cu atît mai puţin mintea, ca partea cea mai înaltă a sufletului omenesc. Ea nu-şi dezvoltă bunurile ei, decît împărtăşindu-se de lucrarea Duhului. Dar aceasta înseamnă că are în ea însăşi puterea de a se împărtăşi de lucrarea aceea.

legături sfințite mintea cu Dumnezeu, în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu cu adevărat? [546].

23. *Despre rugăciune.*

După ce mintea a dobîndit cu ajutorul harului o înțelegere vădită a lui Dumnezeu, prin cugetarea la cele din jurul lui Dumnezeu și prin insuflarea Duhului de viață făcător, să se cerceteze pe sine și neputința sa și să vadă cît e de departe de ceea ce trebuie să fie, prin negrija și uitarea datoriilor și prin neștiința celor cuvenite. Și așa, împlinind lucrarea cea dreaptă și adevărată a ocărîrii de sine și a cugetului smerit, să se apropie de Dumnezeu prin rugăciune, smerită cugetare, dar și cu încrederea și cu nădejdea în iubirea mai presus de înțelegere a lui Dumnezeu față de om, din bunătate negrăită. Căci sfințitul Pavel ne învață să ne apropiem de tronul harului cu îndrăzneală, încrezîndu-ne în această iubire covîrșitoare (Evr. 4, 16). Căci nu obișnuiește Dumnezeu să facă ca noi cele ale noastre, ci după mila Lui cea nemărginită. Drept aceea, să nu privim la noi în vremea rugăciunii, ci spre puterea neamintitoare de rău și atotmilostivă a Preabunului nostru Dumnezeu și Tată, ca astfel să avem și noi cu ușurință dragostea Lui cu adevărat mîntuitoare [547].

24. *Tîlcuire la cuvîntul lui Dumnezeu către Avraam: «Ieși din pămîntul tău». Și despre vedere (contemplare).*

546. «ἱεραῖς σχέσεσι». Legăturile cu care rugăciunea leagă mintea de Hristos, sînt relații afectuoase, pline de simțire. Ele nu sînt trimise numai de sus ca niște ancore în solul sufletului, ci apar și de jos, din suflet ca niște actualizări ale potențelor sale, dar totdeauna cu ajutorul trimis de sus, ca niște răspunsuri la chemările de sus.

547. Dragostea de Dumnezeu se sălășluiește în noi cînd privim la dragostea Lui cea pentru noi, sau o simțim pe aceasta lucrînd în noi. Privirea cu încredere la însușirea cuiva îți deschide sufletul pentru primirea acelei însușiri din el.

Zis-a Dumnezeu lui Avraam, adică omului străbătător[548]: «Ieși din pămîntul tău și din rudenia ta și din casa tatălui tău și vino în pămîntul pe care ți-l voi arăta, pămînt din care curge lapte și miere» (Fac. 12, 1). Dar zice și acum, într-un înțeles mai înalt, minții care s-a făcut trecătoare și a străbătut de la cele ce se cunosc cu simțurile, la cele ce se gîndesc cu mintea: «Ieși din simțirea ta și deci și din cele supuse simțurilor și, simplu vorbind, din toată lumea văzută și vino în pămîntul pe care ți-l voi arăta». Aceasta se aseamănă cu ceea ce s-a spus de Domnul: «Vinde-ți averile tale și le dă săracilor și ia crucea ta, adică răstignește-te față de simțire și față de cele supuse simțurilor și față de toată lumea, și venind urmează-Mi Mie» (Marcu 10, 21), care Mă voi sui la Tatăl; desigur nu fără Duhul povățuitor.

Acolo se spune: «A zis Dumnezeu către Avraam», adică a zis Tatăl prin Cuvîntul, sau prin Fiul. Și continuînd, a zis: «Și vino în pămîntul pe care ți-l voi arăta». Dar arătarea se face prin deget. Iar degetul lui Dumnezeu s-a spus că e Duhul lui Dumnezeu, după cuvîntul: «Iar dacă Eu, cu degetul lui Dumnezeu scot dracii» (Luca 11, 20). Iar aceasta o tîlcuiește altădată spunînd: «Prin Duhul lui Dumnezeu» (Matei 12, 28). Așa au spus și înțelepții egiptenilor: «Aceasta este degetul lui Dumnezeu» (Ieș. 8, 19), numind așa lucrarea Duhului[549]. «În pămîntul pe care ți-l voi arăta». E ca și cînd ar zice: «În pămîntul, în care te voi călăuzi prin Cuvîntul și prin Duhul». «În pămîntul în care curge lapte și miere»; adică la înțelegerea lui Dumnezeu în-

548. Omul e o ființă străbătătoare (περάτης), pentru că nu poate rămîne la cele văzute, ci străbate cu gîndirea la o lume cugetată și de acolo pînă la Dumnezeu.

549. Degetul e simbolul lucrării arătătoare. Prin Duhul Sfînt ne arată Dumnezeu calea pe care trebuie să mergem. Duhul este inspiratorul nostru dumnezeiesc. El a arătat Proorocilor viitorul.

suşi şi la cunoaşterea a ceea ce este El [550]. La această cunoaştere, la care trebuie să ajungă mintea, nu poate ajunge altfel, decît călăuzită şi luminată prin iluminarea Duhului de viaţă făcător, care vine la arătare prin Fiul. Iubitorul de oameni Dumnezeu atrage mintea obişnuită, ca să străbată mai sus de înmîurirea fiinţelor gîndite create (îngerii), ca pe un alt Avraam de la cele supuse simţurilor la cele cugetate şi dincolo de ele, unde este privirea şi contemplarea unitară a dumnezeirii în trei ipostasuri. De aceea, foarte potrivit s-a arătat că face aceasta prin întreita putere şi lucrare a unicului izvor dumnezeiesc [551].

Căci însuşi Dumnezeu şi Tatăl este, în înţelesul principal, pămîntul făgăduinţei, pe care avem făgăduinţa că-l vor moşteni cei blînzi (Matei 5, 5) şi cei drepţi la inimă, care se vor sili prin Duhul să se facă moştenitori ai Lui. El este pămîntul din care curge lapte şi miere, luminile de dimineaţă, razele gemene, viaţa şi desfătarea şi curăţia a toată lumea. Miere poate fi numit Cel născut din Tatăl, Cel ce este Fiul lui nedespărţit, prin întruparea Lui ca într-un fagure de miere, din care se îndulceşte şi se veseleşte, cum ar zice cineva, tot ce este omenesc, cu învăţăturile şi cu harurile mai presus de fire şi cu alte zeci de mii de bunătăţi şi frumuseţi [552].

---

550. Dumnezeu este şi «pămîntul» pe care-l vor moşteni cei blînzi. Pămîntul e dat aci ca simbol a ceea ce e ultima temelie a tuturor celor ce se clădesc şi cresc pe el, al ultimului izvor al tuturor bunătăţilor. Acesta e Dumnezeu, ca «ipostasul», sau suportul ultim a tot ce există.

551. Deoarece mintea e atrasă nu numai la contemplarea unui Dumnezeu în general, ci a unui Dumnezeu întreit în ipostasuri, ea e atrasă de împreună lucrarea tuturor celor trei ipostasuri. Mintea sesizează pe acea culme, dar şi pe tot drumul spre ea, un Dumnezeu al iubirii, deci un Dumnezeu tripersonal. Căci n-ar putea fi o iubire eternă, dacă n-ar exista decît o Persoană dumnezeiască, sau cu atît mai puţin, dacă n-ar exista decît o esenţă impersonală.

552. Fiul lui Dumnezeu a făcut dulce ca mierea umanitatea în care s-a întrupat, voind să îndulcească pe toţi oamenii în relaţiile lor cu ea

Lapte e Duhul Sfînt, Cel unitar, care nu e născut, ci purces și alb ca lumina, Cel ce cu hrana Lui crește spre Dumnezeu ființele cuvîntătoare, ajunse asemenea pruncilor, care vor intra în Împărăția cerurilor, cum a zis Domnul.

Așadar, pămîntul și laptele și mierea ce curg din el trebuie văzute după înțelesul cuvenit al lor, ca Tatăl și Fiul și Duhul Sfînt [553]. În acest pămînt e mutată cu totul mintea, ajunsă, potrivit celor spuse, străbătătoare, prin călăuzirea și puterea și lucrarea dumnezeirii, celei în trei ipostasuri.

Căci precum, după Pavel, nimenea nu poate zice «Domnul Iisus», decît numai în Duhul Sfînt (1 Cor. 12, 3), așa nimenea nu ar putea aduna puterea de înțelegere și de vedere a sufletului său spre slava și măreția unitară a unității treimice, decît prin puterea, lucrarea și harul Treimii, odată cu lepădarea celor simțite prin simțuri și a celor gîndite (văzute cu gîndirea, sau contemplate) în Scripturi și în cele supuse simțurilor [554], și prin retragerea din toate cele ce se pot măsura.

și între ei înșiși. La această dulceață au ajuns Sfinții. Duhul Sfînt e și El dulce ca mierea, cum arată dulceața pe care o cîștigă cei ce viețuiesc în El; și alb, pentru nevinovăția Lui, pe care o împărtășește și celor ce cred în Hristos din toată inima. Aceștia s-au făcut ca pruncii prin nevinovăția lor. Și numai făcîndu-se astfel, vor putea intra în Împărăția cerurilor. Acolo nu putem intra decît cu simțire de prunci, dacă sîntem fii ai Celui vechi de zile.

553. Am spus la nota 550 că pămîntul este Dumnezeu, ca suportul și izvorul întregii existențe. Dar în înțeles mai deosebit el este Tatăl, ipostasul din care provin celelalte două ipostasuri.

554. Se vorbește aici de teologia negativă. Nu numai cele sensibile, ci și cele gîndite pe baza Scripturii și a celor sensibile trebuie părăsite, pentru a ne ridica la înțelegerea unitară a lui Dumnezeu în Treime. Dar autorul nu înțelege că teologia negativă ar putea ridica mintea la Dumnezeu ca simplă operație intelectuală de negare a celor cunoscute, ci

Căci «în lumina Ta», a lui Dumnezeu, adică în iluminarea unitară a Ta, «vom vedea lumina» (Ps. 35, 9), sau pe Tine, pe Cel ce luminezi inimile noastre și mintea noastră. Și, numai privind ale Tale, am putea cunoaște ale Tale, ca să nu se poată lăuda cu sine nici-un trup (1 Cor. 1, 29). Pentru aceasta, așa cum Avram, care înseamnă străbătător, pentru că a ieșit cel dintîi, cînd a auzit, și a lăsat toate, precum i s-a poruncit, și s-a mutat în pămîntul în care curge miere și lapte, a primit numele schimbat de Avraam sau de tată al multor neamuri, tot așa și mintea, care, după chipul lui, prin puterea și lucrarea dumnezeirii întreit ipostatice, iese din cele supuse simțurilor și din simțirea lumii și se mută la lumina, adică la contemplarea și privirea unitară a Treimii dumnezeiești, e vrednică să fie numită străbătătoare și se face născătoare și purcezătoare a unor mari și multe înțelegeri negrăite și tainice, ca a unor popoare, dat fiind că i se descoperă și se nasc din ea lucruri minunate, de care se bucură și se veselește ca un tată de copii și petrece în pacea cea întru Hristos.

25. *Despre smerenie și vederea sufletească (contemplare).*

«Minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, și s-a uimit sufletul meu, cunoscîndu-le foarte». Pricina înălțării cu mintea se face prilej puternic de smerenie și ceea ce înalță sufletul la nesfîrșit, aceea îl smerește în chip covîrșitor. Smerenia e început al vederii și vederea desăvîrșirea smereniei. De-ar cunoaște cineva înțelepciunea lumii întregi, fără smerenie e cu neputință să dobîndească vederea care înalță. O numesc vederea care

socotește că ea numai unită cu puterea și cu harul lui Dumnezeu poate ridica mintea la Dumnezeu. Deci unește cu teologia negativă o experiență tainică pozitivă a lui Dumnezeu.

înalţă, căci vederea (contemplarea) pe care o aveau elinii, nu înalţă. Dar nici fără vederea care înalţă nu se poate omul smeri şi nu va încovoia grumazul ca pe un cerc (Is. 58, 5). O, înţelepciune negrăită a Celui ce ne-a zidit pe noi astfel! Cine ar fi cunoscut vreodată aceasta, înainte de a vedea cea mai înaltă înălţare din smerenie, după covîrşitoarea smerire din cele preaînalte?

Dar ar putea zice cineva şi despre mintea îndumnezeită că «cel ce s-a coborît, acela este şi cel ce s-a înălţat»; şi la aceasta s-ar putea adăuga, că cel ce s-a înălţat, acela este şi cel ce s-a coborît (Efes. 4, 10). Căci cînd mintea ajunge să se veselească prin har întru smerenie de cele preaînalte şi să se bucure de cele mai presus de cuvînt, ca de ale sale, atunci se coboară mai jos decît toţi întru smerenie [555 a]. David spune: «Doamne, nu s-ar fi înalţat inima mea, nici nu s-ar fi ridicat ochii mei, nici n-aş fi umblat întru cele mari, nici în cele minunate mai presus de mine, dacă nu m-aş fi smerit cu cugetul» (Ps. 130, 1—2). Dar mintea ar putea spune, pe lîngă aceasta, nu fără dreptate, şi dimpotrivă: «Doamne, nu m-aş fi smerit, nici nu m-aş fi deplîns, nici nu m-aş fi numit pămînt şi cenuşă, dacă nu s-ar fi înălţat inima mea şi nu s-ar fi ridicat ochii mei şi n-aş

555 a. Avem aci un mare paradox: smerenia e înălţare şi înălţarea, smerenie. În smerenie omul se bucură de înălţime şi înălţimea adevărată nu e cunoscută decît în smerenie. Deosebirile între acestea două se anulează cînd sînt adevărate. Trăieşti în smerenia fără sfîrşit, înălţarea fără sfîrşit şi invers. Cine se scufundă în smerenie, se scufundă în experienţa celei mai esenţiale realităţi, deci a celei mai înalte. Înălţarea lipsită de smerenie e o umflare lipsită de conţinutul realităţii; e un balon de săpun. Tot ce atinge cel ce coboară de la înălţime din iubire, umple de înălţimea sa. Fiul lui Dumnezeu, făcîndu-se om, a făcut pe om dumnezeu. Sau în smerenie se vede realitatea în toată măreţia şi densitatea ei. Diavolul nu e smerit, pentru că nu vede măreţia atotstrălucitoare a lui Dumnezeu, măreţia realităţii adevărate. Lipsa de smerenie e pricinuită de o jalnică superficialitate, sau aduce cu ea superficialitatea. De aceea aduce şi o plictisitoare monotonie.

fi umblat întru cele mari şi minunate, mai presus de mine». O, minunate Făcătorule şi Împărate! Uimire pui în inima mea cînd cunosc lucrul înţelepciunii Tale, mintea, care a fost zidită înţeleaptă de către pronia Ta![555 b].

26. *Despre aceleaşi.*

La început, mintea care se întoarce prin har la Dumnezeu, e stăpînită de o stare de descurajare. De aceea, omul în care se află această minte se tînguieşte jelind şi plînge cu durere, zdrobindu-şi pe cît poate inima şi curăţind zi de zi împătimirea ei şi smerindu-se, după cuviinţă, cu toată întristarea. Dobîndind astfel prin harul lui Hristos curăţia cuvenită, prin liniştire, şi străbătînd cu înţelegere la cele ale înţelegerii şi ajungînd la Dumnezeu şi înălţîndu-se la slava Lui şi privind-o cu încordare, e cuprinsă de a doua descurajare a înţelegerii, după cea dintîi, cu mult mai mare, mai fără ieşire şi mai neîncetată. Prin aceasta dobîndeşte o smerenie atît de întărită şi de vădită încît, dacă ar putea, ar ferici pe toţi oamenii, iar pe sine se vede mai rău decît pe oricare; se vede cu o simţire a sufletului în adevăr mai rău decît ceea ce nu există nicidecum. Căci ceea ce nu e, nu poate păcătui, iar pe sine se vede păcătuind pururea.

Dar, văzîndu-se astfel şi smerindu-se, potrivit cu această simţire, totuşi se bucură mult şi se veseleşte, dar nu de sine — căci cum ar face aceasta, odată ce se socoteşte păcătuind neîncetat — ci de Dumnezeu Cel în-

555 b. Cel mai minunat lucru făcut de Dumnezeu este mintea omenească. Minunată este lumea cu raţionalitatea ei obiectivă şi cu legătura ce le uneşte pe toate în mod obiectiv. Dar neasemănat mai minunată este mintea care e singură capabilă să devină conştientă de această raţionalitate şi să le adune pe toate în cugetarea sa; ba să treacă mai sus şi de lume, la o Minte asemănătoare cu ea, dar neasemănat mai înaltă şi mai puternică.

durător, care e mai aproape de el decît răsuflarea sa, sau, ca să vorbesc mai lămurit, care scoate din inima lui rîuri de lumină cerească și pîraie nesecate de minuni ale Duhului, pe care le revarsă în el și-i umplu mintea de lumină, și-i spune simplu: «Sînt cu tine» (Ier. 1, 8)[556].

Drept aceea, Dumnezeu îi descoperă acestuia, ca unui prieten, taine, în chip lămurit, și-l umple de bucurie. Iar acestuia îi vine să zică cuvintele lui David: «Nu după fărădelegile noastre ne-a făcut nouă, nici după păcatele noastre ne-a răsplătit nouă» și cele următoare (Ps. 102, 10); și după Pavel: «Prin har sîntem mîntuiți» (Efes. 4, 13), măcar că împlinește toate poruncile dumnezeiești, pe cît este cu putință, și urăște toată calea nedreaptă și se silește pe cît poate să nu lase nimic din cele ce ajută la mîntuire. Dar cel ce se cunoaște văzînd în sine această bună simțire și pătimind-o, încă nu a ajuns la o vedere adevărată, încă nu varsă lacrimi neîncetate, încă nu a văzut unitatea credinței și nu a dobîndit cunoștința adevărului (1 Tim. 2, 4)[557]. Nu vede cu adevărat slava dumnezeiască, nici marginea lucrurilor omenești. Și, ca să spun pe scurt, nu a ajuns la știința rațiunilor dumnezeiești și omenești în lucruri[558].

---

556. Cînd e experiată măreția și marea milă a lui Dumnezeu, nu se poate ca sufletul să nu-și simtă smerenia. Sau smerenia nu se poate naște în el decît din experiența măreției și marii bunătăți a lui Dumnezeu. De aceea smerenia proprie și măreția lui Dumnezeu sînt trăite împreună. Și drept urmare și descurajarea de propria micime și fericirea de apropierea și de mila lui Dumnezeu. Cu cît e simțit Dumnezeu mai aproape, cu atît smerenia e mai mare. În adîncimile nemăsurate ale smereniei, Dumnezeu e simțit mai aproape ca răsuflarea proprie. El însuși e simțit ca respirînd prin om în adieri de lumină și de viață.

557. Vederea sufletească (contemplația) nu e deci o simplă vedere, ci trăirea prezenței și lucrării dumnezeiești în propria ființă, ca izvor de bucurie, de lumină, de înțelegere a tainelor înalte, ca pricinuitoare de lacrimi de înduioșare.

558. În înțelegerea lucrurilor, în fapte nu sînt numai rațiuni dumnezeiești, ci și omenești. Desigur, la baza lor sînt rațiuni dumnezeiești.

27. *Despre vedere (contemplare).*

Zidirea mărturiseşte prin înţelesurile ei şi Scriptura prin cele duhovniceşti ale ei, slava, împărăţia, înţelepciunea, puterea şi, vorbind în deobşte, măreţia lui Dumnezeu. Dar cît şi ce mărturiseşte din fiecare din acestea ? Foarte puţin, ca o picătură dintr-un ocean. Că nu privindu-se pe sine în puterea Sa absolută (dezlegat de toate) şi, ca să spun aşa, mişcînd toată puterea, sau înţelepciunea, sau slava şi măreţia Sa, a făcut Dumnezeu toate cîte le-a făcut, măcar că nouă ni se arată acestea mari şi slăvite şi pline de înţelepciune şi de putere [559]. Departe de aşa ceva. Fiindcă n-a făcut lumea din vreo trebuinţă a Sa, ci din prisosinţa bunătăţii Sale, potrivit cu folosul celor pentru care avea să o facă. El a cunoscut ce e omului de folos şi cunoscînd aceasta a purces cu multă grijă şi cu măsură, făcînd ceea ce îi dădea omului putinţa să locuiască, să trăiască şi să vieţuiască, deci privind la nevoile lui şi la o bucurie pe măsura lui [560]. Şi

---

Omul lucrează cu materialul lui Dumnezeu. Dar pune şi raţiunile (judecăţile, cunoştinţele) sale în înţelegerea lucrurilor şi în folosirea lor. Omul răspunde raţiunilor lui Dumnezeu cu raţiunile sale, crescute din acelea, conformîndu-se cu ele uneori mai mult, alteori mai puţin, alteori deloc. Dar şi în cazul din urmă, el are în faţa sa datele lui Dumnezeu. Cel ajuns la vederea sufletească adevărată, vede însă în chip conştient raţiunile dumnezeieşti ale lucrurilor şi pune în lucrare raţiunile drepte, naturale, ale raţiunii sale, ca răspunsuri corespunzătoare, simetrice, la raţiunile dumnezeieşti. El nu suceşte raţiunile sale şi nu le acoperă pe cele dumnezeieşti.

559. Nu numai că noi nu sîntem în stare să cunoaştem toată puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu, aflată obiectiv în lume, dar nici Dumnezeu n-a pus în puterea şi ordinea ei toată puterea şi înţelepciunea Sa. Lumea nu e desfăşurarea văzută, accesibilă, a tot ce se află în Dumnezeu în mod nevăzut, inaccesibil, cum spun atîtea filosofii mai mult sau mai puţin panteiste, inclusiv Serghie Bulgakov. Dumnezeu ar fi putut crea şi alte lumi, nesfîrşite la număr, dacă ar fi voit, cum a spus şi Sf. Ioan Damaschin.

560. Dumnezeu a făcut o lume pe măsura omului. Omul a fost criteriul adoptat de Dumnezeu pentru lumea pe care a creat-o. Dar omul

El a plăsmuit pe Adam, privind la cei mulţi [561 a]. Astfel, se poate vedea că nici pămîntul nu le lipseşte, nici oamenilor ce-l locuiesc nu le lipseşte ceva. Pămîntul a fost făcut pe măsura celor de jos, iar cerul şi soarele şi aerul şi marea s-au făcut pe măsura pămîntului. Dar şi fiecare din acestea îşi are măsura sa după măsura celorlalte, de la Dumnezeu, care le cunoaşte pe toate înainte de toate şi le-a adus la fiinţă pe toate, după o rînduială şi putere măsurată, spre o armonie între ele.

Căci dacă Făcătorul n-ar fi început creaţia celor ce sînt, potrivit cu trebuinţa lor, ci numai spre arătarea puterii, înţelepciunii, slavei şi măreţiei Lui, poate ai fi văzut mai degrabă zeci de mii de lumi în loc de una singură. Mai bine zis n-ai fi văzut nici lumi, ca cea văzută acum, ci unele străine, mai presus de fire şi de înţelegere, a căror felurime de înţelepciuni şi frumuseţi, a căror slavă şi strălucire n-ar fi putut-o suporta sufletul uşor, ci ar fi ieşit din trup de spaimă.

Dumnezeu a voit un singur lucru : să facă pe om împărat al celor pămînteşti şi ca un alt dumnezeu al celor ale lui Dumnezeu. Şi, potrivit cu aceasta, a adus la fiinţă lumea aceasta spre folosul uşor şi nemijlocit al acestuia. Căci spune şi oarecare dintre prooroci : «Cel ce a făcut pămîntul ca pe nimic şi l-a întărit pe nimic»

---

este o astfel de fiinţă, că pornind de la vieţuirea în această lume acomodată lui, poate creşte la nesfîrşit în comuniunea cu Dumnezeu, în îndumnezeirea după har. Dumnezeu a ales o măsură : măsura omului. Dar pe om l-a făcut pe măsura Sa, capabil să-şi însuşească la nesfîrşit conţinutul dumnezeirii Sale. Ar fi fost posibil ca Dumnezeu să aleagă şi alte măsuri, toate infinit inferioare infinităţii Lui. Dar pe de altă parte, toate fiinţele ce le-ar fi putut alege potrivit altor măsuri, ar fi trebuit să aibă capacitatea să înainteze în aceeaşi infinitate a Sa, căci altundeva nu puteau să înainteze.

561 a. Dumnezeu n-a făcut lumea pentru un singur om, ci pentru mulţi. Pentru comuniunea între mulţi. A cîtora ? Numai El ştie deocamdată. La sfîrşit vom şti şi noi.

(Is. 40, 23 ; Iov 26, 7) ; sau altul : «Cel ce întinde cerul ca pe o piele peste cele mai de sus» (Ps. 103, 3). Apoi, dacă numai privind la pămînt, acesta e cuprins de cutremur, cît de mare trebuie să fie bogăţia puterii Lui ? De aceea, le-a adus la fiinţă pe toate cele văzute numai cu cuvîntul. Iar cele mai slăvite şi mai bune sînt păstrate pentru veci. Ca să le poată privi sufletul pe acelea, se topeşte trupul prin moarte în mormînt ca într-un cuptor şi se face om nou [561b] pentru noi bunătăţi, desfătări şi vederi noi. Cele văzute acum sînt ca o umbră oarecare şi, cum ar spune cineva, ca un vis lung. Dacă ar vrea cineva să se încredinţeze de aceasta, să privească, dacă are putere, la lumea îngerilor, cunoscută cu mintea, şi va vedea acolo frumuseţe, slavă, înţelepciune şi putere, nu numai negrăite, ci şi neînţelese de noi, măcar că şi lumea aceea, cu toată felurimea şi cu toate minunile ei, a luat fiinţă numai printr-un singur gînd al lui Dumnezeu.

Dacă unele ca acestea sînt lucrul unui singur gînd, ce nu s-ar fi făcut, dacă s-ar fi pus în mişcare toată voinţa, înţelepciunea şi puterea lui Dumnezeu, aşa cum

561 b. În textul grec se spune simplu că «sufletul, ca să poată privi cele viitoare, se topeşte prin moarte în mormînt ca într-un cuptor şi se face om nou». În mod direct se topeşte trupul. Dar întrucît din convieţuirea cu trupul au existat şi s-au dezvoltat în suflet nişte simţiri, ba întreg sufletul a fost influenţat prin ele, acestea, topindu-se şi ele, implică o moarte şi o suferinţă şi pentru suflet, sau un fel de «retopire» sau de refacere şi a sufletului. Propriu-zis, aceste simţiri nu dispar fără urmă, şi deci nici sufletul nu devine ca unul care n-a trăit în trup. Căci peceţile, sau întipăririle puse de simţirile trăite de suflet datorită convieţuirii cu trupul, rămîn în suflet. Dar ele se transfigurează prin suferinţa, prin «crucea», prin care trece şi sufletul odată cu desfacerea trupului. De aceea cînd sufletul va primi din nou trupul în care se vor prelungi simţirile «contrupeşti» ce s-au imprimat în el, aceste simţiri transfigurate vor transfigura şi trupul primit. Desfacerea trupului a fost pentru suflet o experienţă, care l-a învăţat să nu dea simţirilor «contrupeşti» o importanţă şi un conţinut pur trupesc. Aceasta explică în parte de ce fără moarte nu e înviere.

sînt ? Dar, cum am putea să ne apropiem cu mintea, ca să înțelegem ceea ce e nemărginit ? Căci nemărginitul nu are nici-o margine și unde nu e margine, nu e nici mișcare, ci o revărsare, ca să zicem așa, și aceasta în parte, a lucrării și puterii ce pornește din ființă [562]. De aceea, și ceea ce înfățișează zidirea și Scriptura din cele ale lui Dumnezeu, dacă se compară cu puterea lui Dumnezeu, e ceva întunecos și o picătură mică față de oceanul nemărginit și fără fund. Dar, fie să ne învrednicim măcar de cunoașterea acestei picături, ca întinzîndu-ne mintea de la frumusețea, slava și desfătarea, contemplate ca o picătură, la ceea ce e nemărginit și preamărind, după puterea noastră, pe Cel de nesfîrșite ori, în chip nesfîrșit, mai presus de nesfîrșire [563], să ne unim, atît cît ne e cu putință, cu El în chip unitar, într-o stare mai presus de lume, ajunși minți simple, nesfîrșite și nehotărnicite [564], asemenea îngerilor, în fericire negrăită și în bucuria și veselia inimii, prin lucrarea și harul Duhului. Amin.

---

562. Ideea este luată de la Sf. Maxim Mărt., *Răspunsuri către Talasie*, 65: «Unde este o graniță după fire, este și o mișcare. Dar ajunsă în Dumnezeu (lumea), va avea, datorită monadei naturale a Celui în care a ajuns, o stabilitate pururea în mișcare și o identică mișcare stabilă, săvîrșită etern în jurul Aceluiași» (*Filoc. rom.* III, p. 439). Dar autorul scrierii de față adaugă la aceasta și ideea energiilor necreate. În Cel nemărginit nu va mai fi o mișcare între o margine și alta, ci o revărsare continuă de energie, în care va fi prins și sufletul în viața viitoare.

563. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* I, 49; *Filoc. rom.* II, p. 140.

564. Minți nehotărnicite sîntem prin fire, căci niciodată mintea noastră nu se oprește la un gînd, ci mereu trece peste el la altele, făcînd o continuitate între ele. Dar nu are conștiința clară a indefinitului sau nehotărniciei ei. Aceasta o cîștigă în Dumnezeu. Dar în Dumnezeu mintea noastră cîștigă și o infinitate, desigur prin har, întrucît respiră în infinitatea lui Dumnezeu. Toată viziunea aceasta e proprie și scrierii lui Calist Catafygiotul.

28. *Despre cel lucrător (făptuitor) și cel văzător (contemplativ)*[565].

Făptuitorul nu poate dobîndi blîndețea și trezvia cuvenită făptuitorilor, dacă nu cîntă[566 a]. Dar văzătorul (contemplativul) nu poate cînta, sau nu voiește. Nu poate, deoarece se află sub lucrarea harului și se bucură, în tăcere, de cele mai multe ori de o desfătare duhovnicească, veselindu-se cu o inimă netulburată și liniștită[566b]. Și nu voiește, deoarece privește spre un singur lucru și-și mișcă înțelegerea sufletului, într-o liniște adîncă, spre înțelesurile neschimbate și pașnice[567]. De aceea, e nevoie să se adîncească în lucrul vederii lui Dumnezeu cu o tăcere văzătoare (contemplativă). Dacă se arată uneori și citind o vreme, nu e de mirare pentru cei ce cunosc nestatornicia minții și felul schimbăcios și compus al firii noastre. Dar, trebuie să știm și aceea că, după deschiderea vederii din har, citirea rămîne mai prejos de lucrarea vederii. Cea din urmă e pentru sine, iar cea dintîi pentru deschiderea căii înțelegătoare (văzătoare). Căci în nici-o citire mintea nu izbutește să se păstreze neîmpărțită. Dar, în libertatea minții, care se experiază

565. E vechea deosebire făcută de Părinți între cel aflat încă pe treapta curățirii de patimi și a dobîndirii virtuților prin fapte și între cel ajuns la treapta vederii, sau a contemplării lui Dumnezeu din făpturi, sau în mod nemijlocit.

566 a. Cîntarea potolește, sau liniștește, dar ține și treaz pe cel obosit de nevoințe.

566 b. În citire mintea, trecînd de la un înțeles la altul, are o lucrare împărțită. În contemplare însă vede totul deodată într-un act unitar. Aceasta îi dă o mai adevărată experiență a ceea ce e Dumnezeu, ca plinătate nedeșirată, așa cum contemplarea vie a unei persoane o sesizează pe aceasta mai adecvat decît citirea multor lucruri despre ea.

567. «Înțelesurile neschimbate și pașnice» sînt cele ce au în ele un adînc nesfîrșit, încît nu trebuie să se treacă de la unele la altele, cu o anumită grijă și agitație.

tainic în tăcere, vede de cele mai multe ori, în chip unitar, ceea ce se deosebește mult de ceea ce e împărțit [568].

Dar, oare, nu și în cele supuse simțurilor a vedea ceva e mai presus de auzirea despre aceea ? Căci ochii, cum se zice și se mărturisește de toți, sînt mai de încredere decît urechile. Deci, precum în cele supuse simțurilor, așa și în cele cunoscute cu mintea, a vedea, sau a contempla ceva din cele ce se cunosc cu mintea, e cu mult mai mult decît a auzi despre aceea, fapt care li se întîmplă celor ce citesc. Căci, precum femeia samarineană, vorbind cu Cuvîntul adevărat, a vestit celor din cetatea ei dumnezeirea Lui, dar Cuvîntul pentru bogăția bunătății Lui nemărginite, ducîndu-se în cetate și învrednicindu-i pe cei de acolo de vorbirea Lui, aceia ziceau că nu mai au nevoie de mărturia femeii pentru a cunoaște prin descrierea ei dumnezeirea Cuvîntului (Ioan 4, 42), tot așa înțelegerea mărturisind dumnezeirea Cuvîntului dinăuntru, sufletului și puterilor lui, prin vorbirea Cuvîntului despre cele privitoare la El [569a], sufletul nu mai are timp și nevoie de mărturia din afară, odată ridicat prin har la vederea (contemplarea) dumnezeirii Cuvîntului. Fiindcă tot cel ce aude trebuie să vadă cele auzite. Dar, cel ce vede nu are nevoie de cineva care să-l învețe despre ceea ce vede, ce este aceea, dacă cel ce vede e dintre cei ce văd și au ochi cu adevărat. Aceasta se poate vedea și din cazul lui Toma, care deși a auzit, dar, fiindcă n-a văzut, a zis: «De nu voi vedea, nu voi crede» (Ioan 20, 25), iar cînd a văzut, a strigat îndată : «Domnul meu și Dumnezeul meu !».

568. Mintea ajunge simplă și neîmpărțită cînd ajunge la contemplarea Celui nemărginit. Dar atunci e și liberă de tot ce o îngustează și de toată nevoia de a trece de la un lucru mărginit la altul.

569 a. Prin «vorbirea Cuvîntului înăuntru sufletului», se trăiește prezența și presiunea Lui spirituală înăuntru, căci se trăiește trebuința de a-I răspunde cu faptele cerute de El. Aceasta e o adevărată «vedere» a Cuvîntului înăuntru nostru.

Deci, cel ce nu credea înainte de a vedea, a mărturisit el însuşi de la sine adevărul; şi ceea ce nu avea auzind, a dobîndit îndată ce a văzut, adică credinţă. Deci şi de aci se vede că între contemplare (vedere) şi făptuire este atîta deosebire cîtă este între minte şi simţire[569b].

29. *Despre aceleaşi.*

Atît cel prunc cu vîrsta cît şi cel în floarea vieţii, au nevoie de lapte. Dar cel dintîi ca să se hrănească, iar cel de al doilea ca să se îndulcească. Se îndeletniceşte, deci, făptuitorul cu citirea psalmilor, dar aceasta se arată făcînd-o şi contemplativul (văzătorul). Dar, cel dintîi spre întărirea şi asigurarea sufletului, iar văzătorul spre înveselire şi mai ales ca să odihnească mişcarea învăpăiată şi întinsă şi izvorîtoare de lacrimi spre Dumnezeu. Căci, deşi duhul din el saltă peste măsură şi rîvneşte să se veselească mai bine de razele dumnezeieşti şi să se preschimbe şi să crească din slavă în slavă (2 Cor. 3, 18), dar firea compusă a trupului şi firea de lut a inimii slăbeşte. Astfel făptuitorul zăboveşte în cuvintele dumnezeieşti pentru cunoştinţă şi pentru învăţătura şi ştiinţa din ele ; cunoştinţa acestora o primeşte şi contemplativul (văzătorul), dar în tăcere, căci cele ce le învaţă în chip negrăit şi ceea ce puterea lui contemplativă priveşte, cuvîntul nu poate grăi[570]. «Urechea liniştii va auzi, zice, lucruri minunate». A spus «minunate» dar, ce fel de lucruri «minunate», n-a putut să spună. De aceea, a renunţat să grăiască negrăitul celor mai presus de cuvînt. Pentru aceasta, şi cuvîntul

569b. În tot capitolul acesta, autorul a voit să arate superioritatea văzătorului de Dumnezeu faţă de cel aflat în etapa curăţirii de patimi şi a făptuirii prin care se dobîndesc virtuţile.

570. Deci contemplativul nu se dispensează totdeauna de înţelesurile cunoscute din natură şi din Scriptură. Dar chiar atunci el vede atît de adînc în ele, încît nu poate exprima ceea ce vede şi înţelege.

dumnezeiesc îmi cere să fericesc pe cei care au crezut înainte de a vedea (Ioan 20, 29), adică pe făptuitori, dar pe contemplativi îi socotesc mai presus de cei fericiţi. Căci dacă făptuitorul, deşi n-a văzut, are fericirea numai din credinţă, ce ar trebui să cugetăm despre văzător ? Căci acesta, împreună cu umblarea prin credinţă, care s-a ridicat peste cele ce trebuie făcute, vede cele mari şi minunate şi pătimeşte suişuri în inimă [571] şi e îndumnezeit zi de zi, precum se cuvine.

30. *Omului alcătuit dintr-o amestecătură îndoită, Tocmitorul şi Făcătorul tuturor i-a dăruit pe potriva lui şi o îndoită bună pătimire şi o bucurie pe care o voi numi totuşi şi o unică viaţă.*

Părţii văzute a omului i-a dăruit toată lumea văzută; iar celei gîndite, care este sufletul, cele înţelese în zidirea văzută. Dar, precum cu partea simţită a omului e unită cea gîndită, aşa prin toată zidirea văzută, se vede frumuseţea gîndită, împreună existînd în toate cele aflătoare în fiecare lucru. Şi nu este în nici unul din lucruri, oricît ar fi de mic, ceva care să fie lipsit de un înţeles. Şi aceasta este o rînduială foarte potrivită. Căci nimic din toate cele făcute prin Cuvîntul dumnezeiesc al Atotţiitorului pentru om, nu trebuia să se arate făcut fără raţiune, cum ar fi fost dacă n-ar fi fost unită cu partea văzută a zidirii partea gîndită [572].

---

571. Suişurile sau treptele se pătimesc în inima contemplativului, căci nu se mai fac prin nevoinţa omului, ci prin lucrarea Duhului Sfînt. Credinţa nu e părăsită însă nici de el, căci deasupra oricărei trepte atinse, deasupra oricărei experienţe, crede că sînt altele neatinse încă, necercate. Dar credinţa aceasta a depăşit pe cea care se arată în nevoinţele faptelor.

572. Se afirmă aci raţionalitatea întregii creaţii. Nimic nu e în ea fără o raţiune, fără un sens. În acest caz ea n-ar fi fost dată spre creşterea spirituală a omului, care nu poate avea loc fără raţiune, fără înţelegere. Ea ar fi fost fără rost. Am tradus sensibilul şi inteligibilul cu «parte

În acest caz, trupul bucurîndu-se de împreună lucrarea cu cele văzute, sufletul (creştin) ar fi rămas gol ; şi trupul ar fi fost mai mult decît sufletul. Iar acest lucru ar fi fost lipsit de înţeles [573]. Sau, de unde de altundeva, ar avea sufletul, în primul rînd, o viaţă a sa ? De la Dumnezeu ? Dar şi aceasta ar fi în afară de rînduiala Celui ce a zidit toate cu Cuvîntul [574]. Căci atunci sufletul ar fi mai prejos decît fiinţele despărţite de cele compuse. Căci, aşa cum acelea se mişcă din ele înseşi spre Dumnezeu, ne-am mişca şi noi nemijlocit. Dar, atunci, de ce n-ar trebui să ne mişcăm şi noi de la cele simplu inteligibile (gîndite), ca să dobîndim bucuria vederii (contemplării) ? Aceasta ne-ar da, pe de o parte, o treaptă deopotrivă cu a îngerilor, dar, pe de alta, ar fi împotriva firii ca nişte minţi întrupate să tindă spre Cel Bun deopotrivă cu fiinţele cele nemateriale. Căci aceia (îngerii) nu au din afară de ei viaţa lor şi întinderea spre Primul Bine, ci se bucură, începînd de la ei, în chip unitar, de razele dumnezeieşti. Noi însă, fiind mai jos de ei, după fire şi pe planul al doilea după îngeri, ne ridicăm, după rînduiala noastră, spre Dumnezeu şi spre frumuseţea Lui de la trepte mai de jos şi, ca să zic aşa, aflătoare după cele ale îngerilor, neluînd ca început spre aceasta fiinţele despărţite de materie sau, simplu, inteligibile (gîndite). Căci este propriu îngerilor să-şi înceapă întinderea spre Dumnezeu de la ei înşişi. Dar noi ne mişcăm întîi prin raţiune de la cele compuse la făpturile simple (îngeri) şi apoi străbatem prin

---

simţită şi parte gîndită». În realitate nu sînt două părţi. Ci, cum exprimă mai adecvat textul grec, e o singură realitate în acelaşi timp sensibilă şi inteligibilă sau o raţionalitate sensibilizată, fără să se epuizeze în sensibilitate.

573. Lumea e raţională, pentru ca sufletul să se îmbogăţească din toate ale ei şi prin toate să urce la Dumnezeu.

574. Dacă sufletul şi-ar dobîndi conţinutul nemijlocit din Dumnezeu, de ce ar fi fost legat de trup şi prin acesta de lume ?

rațiune, la cele necreate, potrivit cu firea, cum am zis. Și așa ne ridicăm în chip unitar spre noi și spre Dumnezeu [575].

De aceea, ca să ne bucurăm cu mintea și să viețuim potrivit cu noi înșine, și să ne ridicăm spre Dumnezeu, trebuie să contemplăm întîi în toate cele supuse simțurilor, înțelesurile împrăștiate în ele, existînd împreună cu cele ce se văd.

Dar făptuitorul nu poate face aceasta, sau nu voiește. Nu poate pentru că nu are povățuitor sau scriere care să i le arate. Sau nu voiește, pentru că chiar dacă le are pe acelea, nu se încrede în aproapele din pricina mîndriei și a vicleniei, și rămîne lipsit de gustarea acelor înțelesuri, socotind că cele arătate ale Scripturii îi sînt de ajuns spre călăuzire și folosindu-se de creație în chip

575. E o bună argumentare a însemnătății trupului pentru suflet. Trupul are o raționalitate legată de raționalitatea lumii văzute. Dacă sufletul nostru rațional n-ar fi în trupul rațional constituit, legat de lumea rațional organizată, sufletul nu s-ar putea ridica prin gîndire la Dumnezeu. Căci el nu e făcut să se ridice la Dumnezeu în mod nemijlocit ca îngerii. Dar faptul că sufletul se ridică la Dumnezeu prin raționalitatea trupului de care e legată raționalitatea lumii, nu-l face inferior îngerilor, căci și el se ridică pe această cale pînă la Dumnezeu ca și îngerii. Dacă n-ar fi în trup, nu s-ar putea ridica la Dumnezeu, și ar fi inferior îngerilor. Căci i s-ar cere să se ridice la Dumnezeu ca și îngerii, dar ar fi lipsit de o altă cale de ridicare la Dumnezeu. Deci nu se confirmă aci părerea unor teologi ortodocși că sufletul omenesc se poate pune prin minte într-un contact nemijlocit cu Dumnezeu, spre deosebire de învățătura teologiei scolastice (M. Lot-Borodine, *Anthropologie théocentrique* în «Irénikon», Janv.—Fevr., 1939). Deosebirea de teologia scolastică stă în altceva: după concepția patristică sufletul se ridică pînă la Dumnezeu, la experiența Lui, nu rămîne mereu separat de El, prin zidul creației. În concepția Părinților, sufletul intră în comuniune cu Dumnezeu îmbogățit însă de tot conținutul virtuților și judecăților cîștigate în lume, deși aduse la o unitate de mare complexitate. Întrucît creșterea are și caracter moral, raționalitatea trupului, legată de a lumii, trebuie înțeleasă și ca mijloc de formare morală. Cînd nu are loc o astfel de formare, înseamnă că raționalitatea nu e corect observată și aplicată.

sec spre slujirea trupului şi socotind că aceasta ajunge spre buna credincioşie, nemaicăutînd nimic altceva [576]. Iar contemplativul, culegînd din zidirea văzută, cele nevăzute, şi aflîndu-le în conglăsuire cu duhul Scripturii, păşeşte cu pas fericit spre fiinţele despărţite (de materie) şi privind măreţia strălucirii lor, trece prin har cu bucurie dincolo de acestea şi se mută la înţelesurile necreate ale lui Dumnezeu. Şi, desfătîndu-se de nesfîrşirea şi vederea acestora, pe cît e cu putinţă, înaintează în chip negrăit, unitar şi mai presus de fire, spre raza frumuseţii dumnezeieşti. Şi, bucurîndu-se după cuviinţă, în uimire şi într-un chip mai presus de lume, de frumuseţea negrăită şi de strălucirea aceea atotluminoasă, într-o stare unificată şi unitară, nu mai ştie cine este de bucurie şi de mirare şi primeşte revărsarea nesfîrşitei bucurii dumnezeieşti şi descrie, dintr-o simţire îmbelşugată, prin cuvinte şi slove şi făptuitorului, drumul ce călăuzeşte spre adevăr.

31. *Despre împărtăşirea Sfîntului Duh.*

Dar, ştii ce este ceea ce se revarsă în inimile credincioşilor şi care este semnul revărsării ? Este Duhul Sfînt, care se revarsă de la Tatăl prin Fiul şi umple lumea întreagă ; care este şi se revarsă în fiecare dintre credincioşi ; care se împarte fără pătimire şi se împărtăşeşte fără să poată fi luat în stăpînire [577].

576. Sînt oameni seci, uscaţi, care nu găsesc în lume altceva decît un obiect de satisfacere a trebuinţelor pămînteşti ale trupului. Nu-şi dau seama că sufletul e avizat la lume pentru trebuinţele trupului său, cu un scop şi mai înalt : pentru îmbogăţirea şi creşterea sa spirituală şi deci pentru ridicarea la Dumnezeu. Altfel cum s-ar ridica sufletul la Dumnezeu ? În acest caz sufletul ar fi în trup numai spre folosul trupului. Sau aceasta ar duce la negarea sufletului.

577. «Se revarsă fără pătimire (ἀπαθῶς)», pentru că nu se produce în el nici-o tăiere şi pentru că nu e silit de nimic din afară de El la această împărţire. «Şi se împărtăşeşte fără să poată fi subjugat (ἀσχέτως)», pentru

Iar semn al acestei împărtășiri, sau al revărsării în noi, este dorirea Lui întru smerenia sărăciei, lacrima fără durere, pururea curgătoare, iubirea întreagă și nemincinoasă față de Dumnezeu și de aproapele, bucuria din inimă și veselia de Dumnezeu, îndelunga răbdare în cele ce sîntem datori să le răbdăm, blîndețea față de toți și, simplu grăind, bunătatea, unirea minții [578], vederea și lumina, puterea fierbinte pururea mișcătoare a rugăciunii și, ca să spun totul, negrija de cele trecătoare, prin ținerea în minte a celor veșnice. «Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne!» (Ps. 103, 25). «Cu adevărat preaslăvite s-au grăit despre Tine, cetate a lui Dumnezeu» (Ps. 86, 2), adică inimă credincioasă!

32. Sfatul cel mare al Dumnezeului nostru și bunătatea iubirii de oameni cea mai presus de fire și neînțeleasă a Tatălui, sfat de care ai auzit vorbindu-se și pe care a venit să-l aducă Iisus, făcîndu-se Îngerul lui (Is. 9, 6), pentru bunătatea și iubirea covîrșitoare, mai presus de înțelesul sfințeniei, față de neamul nostru, e sfatul prin care se adună rațiunile celor văzute într-o singură Rațiune concentrată (într-un singur Cuvînt), pe care a făgăduit să ne-o dea (să ni-L dea) nouă [579]; el nu

că nu e silit să intre sau să se afle în vreo relație cu altceva, cum sînt creaturile între ele. Aerul și apa se împărtășesc omului, pentru că sînt silite de legile intrinsece lor să se afle peste tot, deci și în om. «Duhul suflă, însă, unde voiește» (Ioan 3, 5). Aceasta arată caracterul Lui personal.

578. Foarte des se accentuează în scrierea de față unitatea la care trebuie să ajungă mintea ca să vadă pe Dumnezeu, sau la care ajunge cînd vede pe Dumnezeu. Cînd atenția minții e furată de multe, înseamnă că nu e ținută de Dumnezeu.

579. Iisus s-a făcut Îngerul sau Vestitorul marelui *sfat* al lui Dumnezeu pentru noi. Pentru că El ca Rațiunea tuturor rațiunilor celor create, sau ca Cuvîntul cuvîntător al tuturor cuvintelor ce ni le spune prin rațiunile celor create, trebuie să aducă și modul și puterea prin care rațiunile sau cuvintele celor create să se adune în El, ca Rațiune și Cuvînt al lor. Căci în împlinirea acestei unificări a constat «sfatul cel veșnic al lui Dum-

va sfîrşi niciodată să te uimească, umplîndu-te de bucurie şi de pătimirea păcii.

33. Dacă ai cunoaşte ţinta măreţiei dumnezeieşti pentru noi şi cele săvîrşite de ea între noi şi Dumnezeu, ai înţelege ce voieşte Dumnezeu cu privire la noi şi unde sînt cele ale noastre şi cît sînt de departe de cele cuvenite. Iar aceasta ţi-ar fi pricină de întristare de Dumnezeu iubitoare, plină de adevărată smerită cugetare.

34. *Despre vedere (contemplare).*

Cel ce cugetă la toate lucrurile lui Dumnezeu, cunoscîndu-le prin vederi ale înţelegerii, va afla, fără îndoială, răsărind în sufletul lui acele trei virtuţi, pe care toate sfinţitele scrieri şi cărţi ne îndeamnă să le spunem, ca oamenii să caute cu toată sîrguinţa să le dobîndească: credinţa, nădejdea, dragostea (1 Cor. 13, 13), sfîrşitul, sau, mai bine zis, temelia tuturor virtuţilor făptuitoare şi văzătoare[580]. Aceasta este cu adevărat sfînta treime cea din noi, prin care ne unim cu Sfînta Treime (cu Dumnezeu cel întreit), apropiindu-ne de ea ca nişte alţi îngeri.

35. *Despre altă vedere (contemplaţie).*

Trei ordini treimice de taine vede, în deobşte, mintea sănătoasă în jurul lui Dumnezeu: personală, naturală.

---

nezeu» cu privire la creaţiune (Efes. 1, 9—10). Această reunificare îşi produce efectul în fiecare dintre cei ce-L primesc pe Hristos, întrucît unitatea tuturor ce o reprezintă El şi puterea Lui de reunificare se aşează în noi ca o putere de a ne uni cu El şi cu toate. Fiecare ne facem purtătorul acestei Raţiuni unitare a tuturor.

580. În iubire se întîlnesc toate virtuţile făptuitoare şi contemplative. Căci cine iubeşte pătrunde în celălalt şi îl cunoaşte. Dar nu iubeşte cu adevărat cel ce mai are o ştirbire în starea morală a sufletului său. Ca să iubeşti, trebuie să crezi, să rabzi, să te înfrînezi, să te smereşti, să combaţi prin toate egoismul tău, să nădăjduieşti în cîştigarea iubirii celuilalt.

şi cea care urmează celei naturale. Treimea cea dintîi îşi dăruieşte minţii descoperirea ei mai ales din Sfintele Scripturi. Cea naturală se contemplă şi din înţelegerea făpturilor. Iar cea care urmează celei naturale e cunoscută şi din adevărul raţional. Intrînd mintea în cea dintîi ordine treimică, sau, mai propriu vorbind, aţintindu-se spre ea, se întîlneşte cu Cel neapropiat, dar nu în chip simplu. Aţintindu-se spre a doua, află cu uimire o bucurie unită cu înţelepciunea. Iar intrînd în a treia treime, pătrunde cu adevărat în întunericul unde este Dumnezeu, ajungînd cu totul simplă, nesfîrşită şi nehotărnicită în starea fără chip şi fără formă [581]. Iar cînd priveşte la toate aceste trei treimi, le vede ca pe un fel de a zecea ordine, în care, cum zic vestitorii adevărului, locuieşte toată plinătatea dumnezeirii (Col. 2, 9) [582]. Atunci priveşte cu adevărat pacea, care întrece toată mintea în desăvîrşirea supremă a harului văzător [583].

581. Treimea se cunoaşte nu numai prin citirea despre cele trei Persoane în Sf. Scriptură, ci şi prin contemplarea firii ei celei una în creaţiune şi în energiile ei ce vin în noi. Căci şi în firea şi în energiile ei necreate sînt prezente cele trei Persoane. Dar cel care trăieşte în sine energiile necreate ale lui Dumnezeu, se află mai presus de cunoaşterea lui Dumnezeu, dobîndită din citirea Scripturii şi prin deducerea Lui raţională din natură. Acela e ridicat la experienţa negrăită (apofatică) a lui Dumnezeu, care poate fi numită de aceea întuneric. În acest caz, mintea, cunoscînd pe Dumnezeu nu din înţelesuri multe şi mărginite ale Scripturii şi naturii, ci într-un mod mai presus de ele, nu mai are nici ea o stare întipărită de chipuri, ci s-a ridicat la starea fără chipuri, la starea nehotărnicită corespunzătoare Celui nehotărnicit şi nesfîrşit, pe care-L experiază. Tema e insistent înfăţişată şi în scrierea lui Calist Catafygiotul ce urmează după aceasta.

582. În Hristos cel întrupat sînt prezente toate cele trei ordini treimice, ca într-un fel de a zecea ordine, în care locuieşte toată plinătatea dumnezeirii, venită la noi trupeşte. Căci în Hristos e întreaga Treime a Persoanelor, e firea Lor şi energiile dumnezeieşti necreate.

583. În Hristos, în care a coborît la noi şi s-a unit cu firea noastră plinătatea dumnezeirii, e înfăptuită şi încorporată pe veci pacea între Dumnezeu şi făptură, pacea între toate, pacea care întrece toată mintea. De aceea în El avem harul desăvîrşit.

36. *Despre altă vedere (contemplație).*

Și iarăși, împărțind mai departe, mintea vede (contemplă) în taină în darul izvorîtor de pace al lui Hristos, trei stări ale simțirii harului Duhului : una mai presus de lume, alta în jurul lumii și alta în sine însăși [584]. Cînd mintea se află în această unitate treimică, sau în această decadă, sau în desăvîrșirea vederii, vede cum cele trei centre ale iubirii dumnezeiești săvîrșesc, prin harul cel bun din suflet, și tainele cele din ea și e umplută de lumină cu privire la ele și se bucură și se umple de strălucire. Drept urmare, întoarce și ea în Duh, în chip desăvîrșit, puterea iubitoare a sufletului spre Dumnezeu și o mișcă pe aceasta, pe cît poate, spre dragostea dumnezeiască și începe de acum să iubească pe Dumnezeu, precum se cuvine. Și urcă și înaintează în iubire și se alipește de ea și se silește, pe cît poate, spre împlinirea poruncilor. Și se sîrguiește, cu ajutorul harului, să afle chipul în care ar putea să se lărgească și să desăvîrșească dragostea de Dumnezeu în sine. Atunci, Dumnezeu și mintea se fac în chip minunat un Duh. Căci Dumnezeu este, prin primire, în chip duhovnicesc în minte, și mintea, prin intrare, în Dumnezeu [585]. Și, vede limpede ceea ce a spus Pavel : «Iar cel ce se lipește de Domnul, se face un Duh cu El» (1 Cor. 6, 17). Atunci Dumnezeu se face minții iluminare, lumină și dragoste; și mintea se veselește în Dumnezeu, bucurîndu-se de ilu-

584. Mintea simte harul păcii izvorîtor din Hristos, ca un har mai presus de lume, ce împacă pe Dumnezeu cu lumea, ca un har ce înconjoară lumea, ca un har ce se așează între toate legîndu-le, făcînd pace între ele, și ca un har care face pace în omul însuși. E o ultimă unitate treimică arătată în legătura dintre aceste trei păci.

585. Unirea între Dumnezeu și suflet se înfăptuiește printr-un act de primire a lui Dumnezeu, ca să se sălășluiască în minte prin Duhul, sau duhovnicește, și printr-un act de intrare a minții în Dumnezeu ; Dumnezeu coboară, iar sufletul se urcă ; Dumnezeu binevoiește, iar sufletul se roagă, primește și se silește.

minarea unică a unei întreite lumini, umplîndu-se de pace și odihnindu-se cu uimire în Hristos precum se cuvine.

37. *Despre altă vedere (contemplație).*

Fie că le grăiește cineva care voiește să le grăiască, fie că le gîndește, fie că le vede mintea contemplativă, cinci sînt rațiunile (înțelesurile) privitoare la Iisus cel întrupat : a slavei, a iubirii, a harului, a păcii și a odihnei.

Rațiunea (înțelesul) slavei se cunoaște din aducerea la ființă a celor văzute și gîndite ; pentru că «toate printr-Însul s-au făcut și fără de Dînsul nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut» (Ioan 1, 3), fie veacuri și cele din veacuri [586], adică toată podoaba cea mai presus de ceruri, și cu atît mai mult cele vremelnice. Iar mai mare decît aceasta este slava pe care o are ca Cel ce e de o fire și șade pe același tron cu Dumnezeu Tatăl și cu Duhul, fiind «chipul Dumnezeului nevăzut» (Col. 1, 15) și «strălucirea slavei Lui» (Evr. 1, 3), avînd prin fire «toate cîte le are Tatăl» (Ioan 16, 15) ; pentru aceasta este «întru Tatăl și Tatăl întru El» (Ioan 14, 10).

Rațiunea (înțelesul) iubirii se vede în aceea că «Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit întru noi» (Ioan 1, 14). Iar a harului, se vede din vărsarea și darul Duhului de viață făcător în noi ; căci «din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har» (Ioan 1, 16). A păcii, pentru că s-a făcut binevestitor al păcii «celor de aproape și de departe» (Efes. 2, 17), «făcînd pace» (Efes. 2, 15) și «împăcînd cele din ceruri cu cele de pe pămînt» (Col. 1, 20); «pentru aceea, și Tatăl ne-a ridicat și ne-a așezat împreună cu El întru cele cerești» (Efes. 2, 6) în Hristos.

586. «Cele din veșnicie (ἐν αἰωνιότητι)», e starea netemporală a îngerilor, dar nu eternitatea fără de început a lui Dumnezeu.

În sfîrşit, a odihnei, pentru că prin El ne-am făcut în chip neîndoielnic moştenitori ai lui Dumnezeu, vrednicie decît care nu e alta mai mare, nici la fel de covîrşitor mai presus de infinitate[587]. Astfel, povăţuită prin cele cinci raţiuni amintite, mintea vede (contemplă) în Duh şi adevăr în Treimea cea Una, trei raţiuni unite ca sfîrşitul minunat al unui unic scop[588]. Aşa înaintează spre arătări vădite ale lui Dumnezeu şi spre înţelegeri dumnezeieşti în vieţuirea potrivită cu Dumnezeu singur, pe cît e cu putinţă, prin iubire, înfrînare, priveghere, citire şi rugăciune, cu cuget smerit şi supus şi cu dreptate negrăită, neslăbind nicidecum din luarea aminte şi din frica unită cu ea. Şi aşa se împărtăşeşte în chip negrăit de multe şi foarte strălucite daruri ale Duhului, în iubire sfîntă, în bucuria inimii, în pacea mai presus de fire şi în bunătăţile ce le însoţesc cu adevărat şi slujeşte ca locaş sfînt şi ca moştenitor nou al lui Dumnezeu şi totodată ca dumnezeu prin voia lui Dumnezeu şi prin har.

38. *Tîlcuire la cuvintele: «A zis Dumnezeu lui Avraam: înmulţind voi înmulţi sămînţa ta» şi celelalte (Fac. 22, 17).*

De aceea, cînd privesc cu ochiul paşnic al sufletului spre Dumnezeu-Omul, adică pe Domnul, prin puterea

587. Sf. Grigorie de Nazianz şi Sf. Maxim Mărturisitorul socotesc pe Dumnezeu ca Persoană mai presus de însuşirile Sale, care sînt infinite. Ajunşi în acea infinitate, ne odihnim, nemaiavînd unde înainta, spre ce năzui. Dar numai dobîndind pacea cu Dumnezeu în viaţa de aici, adică liniştea din partea păcatelor, ajungem la odihna în inifinitatea vieţii şi a iubirii lui Dumnezeu în viaţa viitoare.

588. Ţinta sau sfîrşitul urcuşului tuturor celor ce voiesc, în Dumnezeu, este odihna în iubirea Sfintei Treimi. Căci ea e leagănul supremei iubiri. În ea ajung toate la aceeaşi unitate neconfundată a lor, cum una în neconfundare sînt şi Persoanele Sfintei Treimi. Aceasta e propriu iubirii: să le unească pe cele ce se iubesc în mod desăvîrşit, dar fără să le confunde.

de viață făcătoare a Duhului și îmi aduc aminte în chip vădit de cele cinci rațiuni privitoare la El, despre care am vorbit înainte, văd împlinită în chip minunat făgăduința făcută odinioară lui Avraam de către Cuvîntul ce s-a întrupat, care a zis : «Înmulțind voi înmulți sămînța ta ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării» (Fac. 22, 17). Căci, amintind de cuvîntul : «În sămînța ta se vor binecuvînta toate neamurile», Sfîntul Pavel adaugă că prin sămînță se înțelege Iisus (Gal. 3, 18). Și de fapt e cît se poate de cuvenit să înțelegem prin sămînța înmulțită a lui Avraam pe Domnul Iisus. Căci El singur e supraplin datorită unirii dumnezeirii și a lucrării ; și e nesfîrșit pentru mărimea Sa și de nepătruns pentru mulțimea Sa, și înmulțit în adevăr, în calitate de Dumnezeu al harurilor, ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării ; El este totodată din neamul lui Avraam, ca Cel ce se pogoară din acela. Și nu s-a spus același lucru de Dumnezeu despre Ismael, căci acesta nu era fiul celei libere (Fac. 16, 1, urm.). Ci «în Isaac, zice, se va chema ție fiu» (Evr. 11, 18). Dar nu s-a spus aceasta nici despre Israel. Căci acesta n-a ajuns la o mulțime atît de mare, precum nici toți oamenii de pe pămînt, ca Domnul Hristos, care a fost luat (după omenitate) de către Dumnezeu Cuvîntul din sămînța lui Avraam și s-a făcut o singură persoană Om și Dumnezeu [589]. Nici pacea nu are hotar în El (Is. 9, 7); iar judecățile Lui sînt un adînc fără fund (Ps. 35, 6); și nestrăbătute sînt căile Lui (Rom. 11, 33); și puterea și înțelepciunea și toate cele dumnezeiești în jurul Lui sînt de nesfîrșite ori în chip nesfîrșit nesfîrșite [590]. Întru El

589. Umanitatea lui Hristos are în ea o plinătate cum nu o vor avea nici toți oamenii de pe pămînt. În Hristos s-a înmulțit cel mai mult sămînța omenească a lui Avraam. Iar din umanitatea lui Hristos se va putea îmbogăți la nesfîrșit și în vecii vecilor umanitatea tuturor oamenilor.

590. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* I, 49; *Filoc. rom.* II, p. 140. Persoana este de infinite ori în chip infinit mai presus de infinitatea însu-

neamuri nevăzute au dobîndit, în chip minunat, binecuvîntarea şi o mulţime aşa de mare şi-a găsit, în chip strălucit, sfîrşitul desăvîrşirii ce le sta în faţă [591].

Dar nu era nici potrivit cu Dumnezeu şi nici necesar să făgăduiască Patriarhului că-i va dărui harul înmulţirii poporului din sămînţă (trupească). Căci bucuria de asemenea lucruri e păgînească şi grosolană. Iar unui bărbat care cugetă cele prea bune, cum era Avraam, cel atît de iubitor de oameni, cum era Patriarhul acela, îi era propriu să iubească din tot sufletul pe Dumnezeu şi să se bucure de cunoştinţa şi de vederea mult dorită a Lui şi prin aceasta să primească prisosinţa de înţelesuri şi de vederi şi de iluminări şi să se înmulţească pe măsura lor în chip vrednic de Dumnezeu. Aşa se face Moise rugător vrednic de luat în seamă, ca să vadă pe Dumnezeu arătîndu-i-se întru cunoştinţă (Ieş. 33, 13 urm.). Şi pe cît vedea, după cît era socotit vrednic să vadă, pe atîta se înmulţea (atîta se făcea de mult) ; şi-i venea o aşa de mare mulţime de cunoştinţă, cît nu putea să spună. Iar lui Solomon i s-a dat de la Dumnezeu revărsare şi mulţime de înţelepciune şi de cunoaştere a făpturilor, ca nisipul de pe ţărmurile mării (3 Imp. 2, 35), încît era mai înmulţit decît toţi cei de atunci.

Dacă va cugeta cineva, va şti foarte uşor, în ce fel înmulţeşte Dumnezeu pe om, sau sămînţa omului care a fost dăruit cu har de Dumnezeu. Căci Dumnezeu se

şirilor ei. Toate infiniturile panteiste impersonale sînt nmic faţă de taina persoanei, chiar a celei omeneşti. Căci aceasta le poate cuprinde cu mintea, pe cînd persoana, chiar cea omenească, nu poate fi cuprinsă cu mintea. Cu atît mai mult nu poate fi cuprinsă Persoana lui Dumnezeu. Dar fiind ale Persoanei lui Dumnezeu, însuşirile şi puterile Lui au şi ele o infinitate mai presus de infinitate. Umanitatea lui Hristos, fiind purtată de Persoana Cuvîntului, participă şi ea, în Persoana Lui, la nehotărnicirea Persoanei Lui.

591. Popoarele îşi găsesc desăvîrşirea lor şi puterea străduinţelor pentru înfăptuirea lor în umanitatea lui Hristos. Puterea aceasta se exercită din ea şi ca o atracţie şi ca o întărire a noastră.

bucură prea puţin de simpla înmulţire a poporului. El se bucură de înţelepciunea şi de puterea de cunoaştere duhovnicească a sufletului şi de celelalte virtuţi dumnezeieşti, multe la număr. Pe toate acestea le-a avut cu prisosinţă Domnul Iisus, sămînţa lui Avraam, în care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupeşte (Col. 2, 9), care întrece cuprinsul oricărei mulţimi, în măsură nesfîrşită şi din care e tot ce este şi toată mulţimea. În această plinătate se află şi «vistieriile cunoştinţei şi ale înţelepciunii ascunse în Hristos» (Col. 2, 3). Această mulţime e cu adevărat un dar vrednic de Dumnezeu şi cu totul deosebit, făgăduit de Dumnezeu, după cuviinţă, prietenului deosebit al Său.

Priveşte deci în Hristos Iisus mulţimea adevărată şi nemărginită din cele cinci raţiuni, de care am vorbit înainte. Mai întîi din slava din jurul Lui se străvăd măririle firii dumnezeieşti, proprii lui ca Dumnezeu adevărat ; ele sînt socotite de Părinţi nemărginite pentru mărimea lor şi nepătrunse pentru mulţimea lor. Apoi cele al relaţiei Lui ca Fiu cu Tatăl şi cele care arată adevărata Lui deofiinţime cu Tatăl ; cele ale unirii cu Duhul şi revărsarea darurilor de care se împărtăşesc milioane de oameni, ba poate toată lumea, fără să se micşoreze. Apoi cele ale iconomiei în trup şi cîte au fost pînă atunci şi după aceea, negrăite şi mai presus de număr, care toate, ca să spun pe scurt, pornesc din slava Lui. Apoi pe cele ale iubirii şi harului, ale păcii şi odihnei noastre. De le va privi cineva pe toate, pe cît e de dorit, va afla că Iisus Hristos, sămînţa lui Avraam, e înmulţit întru ascuns mai mult decît mulţimea stelelor cerului şi decît nisipul ţărmurilor mării. Şi va lăuda, precum se cuvine, preamărind această atît de mare făgăduinţă, mai presus de toate, minunată şi tainică a lui Dumnezeu, vrednică de Dumnezeu singur, izvorul harurilor, dată prietenului atotcredincios, ales dintre toţi

şi împlinită spre fericirea obştească covîrşitoare a neamului omenesc şi mai ales a credincioşilor. Slavă Celui ce a binevoit să se facă astfel această înmulţire. Amin.

39. *Tîlcuire la: «Laudă suflete al meu pe Domnul» (Ps. 145, 1).*

«Laudă suflete al meu pe Domnul» din cerul cerurilor, care are ca fiinţă lumina. Laudă-L pe El întru cele înalte, întru toţi îngerii Lui şi întru toate puterile lor. Lăudată este foarte puterea şi înţelepciunea Lui şi binecuvîntat este numele cel sfînt al Lui. Laudă pe Domnul pentru cele de deasupra tăriei apelor şi pentru lumina de deasupra lor ; pentru tăria cerului, pentru rînduiala şi pentru întinderea Lui minunată ; pentru aerul care învăluie totul ; pentru soare, lună şi stele ; pentru slava , frumuseţea, deosebirea lor, pentru aşezarea şi mişcarea lor, pentru fiinţa lor de foc şi fără materie, lucrul cel mai înfricoşător ; pentru lumina zilei, pentru schimbarea ei neîncetată, prin care chiverniseşte cu înţelepciune cele din lume. Laudă suflete pe Domnul pentru împletirea protivnică a celor patru mari stihii neîmpăcate ale universului, din care răsare pacea minunată şi buna statornicie, adică a apei, a focului, a aerului şi a pămîntului. Laudă-L pentru zborul atît de repede şi pentru deosebirea păsărilor, pentru grija de ele, pentru viaţa şi purtarea lor; pentru mare şi pentru stăpînirea puterii ei, ţinută în frîu de nisipul mărunt aşezat pe ţărmuri. Laudă-L pentru toate cele ce se tîrăsc în ea, nesfîrşite la număr, în mii de deosebiri ale chipurilor, mărimilor, însuşirilor, purtărilor şi năravurilor, sau ale obişnuinţelor, puterilor şi lucrărilor lor. Laudă-L iarăşi cu pace şi cu uimire pe Domnul pentru repeziciunea cu care aduce marea cele trebuincioase vieţii omului. Laudă cu bucurie pe Domnul pentru pămînt şi pentru dobitoacele ce se mişcă şi se tî-

răsc pe el, multe și nenumărate după felurile lor ; dar și pentru pomii ce cresc în el, roditori și neroditori, neînchipuit de deosebiți, chiar cînd sînt de același soi ; pentru plante, cereale, pentru legume, pentru cele spre bună mireasmă, pentru cele care ajută la încălzire, la răcorire, la umezeală, la uscăciune, deosebite după foarte felurite rațiuni, într-un chip care covîrșește toată rațiunea, pentru apele care se despart în chip felurit, pentru ploi, pentru ninsori, pentru grindină, pentru tunete și fulgere.

Pentru acestea deci și pentru cele ca acestea, laudă suflete al meu și binecuvîntează pe Domnul, pentru puterea Lui neînțeleasă, pentru înțelepciunea negrăită, pentru slava Lui de nepovestit. Căci toate cele văzute s-au făcut pentru tine, de către un astfel de Făcător, din iubirea negrăită pe care o are pentru tine, ca să viețuiești între aceste lucruri strălucitoare și minunate în chip cuvenit și rațional și să oglindești slava, înțelepciunea și puterea Făcătorului tău Celui atît de iubit, care a dat și pe Unul născut Fiu al Său pentru noi (Ioan 3, 16), care s-a făcut om într-un chip nou, minunat și mai presus de minte.

40. *Despre altă vedere (contemplare).*

La ce s-a gîndit (căci trebuie să zicem și așa) puterea mai presus de putere a stăpînirii Tale, Stăpîne mai presus de ființă ? Și ce Te-ai hotărît (dacă trebuie să o spunem și aceasta) Împărate prea înțelepte? Și ce ai voit prin bunăvoirea neînțeleasă, Dumnezeule prea bun ? Și ce ai făcut, din iubirea Ta nesfîrșită, Doamne Atotțiitorule, în grija negrăită a bunătății Tale față de noi, Preaslăvite ? Slavă bunătății Tale nemărginite, pe care ai arătat-o din purtarea Ta de grijă pentru noi, cu înțelepciune și putere necuprinsă și nehotărnicită, Cel întru toate nepătruns ! Voi spune și eu împreună cu

cuviosul David: «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne; foarte s-au adîncit gîndurile Tale» (Ps. 91, 6). Căci privesc în chip înţelegător în Duh şi adevăr şi iată «plină de slavă e casa Domnului» (Is. 6, 1). Şi privind aşa cum se cuvine, mă văd pe mine casa slavei Domnului, plin de slavă şi de har, în odihnă negrăită şi în pace nespusă şi veşnică. Şi, pe drept cuvînt, mă uimeşti cu totul şi sînt străpuns şi rănit de boldurile iubirii dumnezeieşti şi ard de dogoarea dragostei, în bucurie duhovnicească, fericire şi veselie mai presus de lume.

Mă văd umplut de sfînta lumină din inimă prin darul lui Dumnezeu, ca un sfeşnic nestins al Duhului, dacă se poate spune aşa [592]. Şi aşa sînt introdus în raţiunile făpturilor şi văd toate raţiunile tuturor unite într-o singură Raţiune tainică şi toate ale Scripturii le văd sfîrşind în acea Raţiune [593]. Şi multe taine mi se descoperă adunate în acea unică Raţiune şi arătate prin

592. «Vederea» de care se vorbeşte în aceste capitole este «înţelegătoare», dar nu e simplă «înţelegere» teoretică, ci experienţă înţelegătoare a unei stări reale, a unei pătrunderi a întregii fiinţe umane de prezenţa iubitoare dumnezeiască. Lumina care apare întîi în inimă, datorită rugăciunii neîncetate, se răspîndeşte în toată fiinţa văzătorului, plină de căldura iubirii faţă de Dumnezeu. Întreaga fiinţă a văzătorului devine un sfeşnic al Duhului.

593. Arată cum se face trecerea de la contemplarea raţiunilor lucrurilor şi a înţelesurilor Scripturii, la raţiunea cea una plină de taină. Ea se face practic, nu teoretic, prin iubirea ce vine ca lumină a Duhului prin inimă. Toate raţiunile lucrurilor şi ale Scripturii sînt văzute ca un singur gînd, de mare complexitate, ca un singur cuvînt iubitor al Cuvîntului cuprinzător de numeroase cuvinte, ca raze ale aceleeaşi iubiri grăitoare şi comunicatoare de gînduri iubitoare. Toate se umplu de lumina acelui unic gînd atotcuprinzător şi iubitor al Cuvîntului — Persoană, care umple şi pe văzător. Între gîndurile manifestate de Cuvînt prin natură şi Scriptură, nu e nici-o despărţire. Toate se adună în acelaşi unic gînd şi în aceeaşi unică iubire a Cuvîntului-Persoană. Raţiunea cea unică, deşi se numeşte raţiune, e tainică, pentru că e personală, pentru că revelează un Subiect suprem, izvorîtor de alte şi alte raţiuni, la nesfîrşit, şi nu numai de raţiuni, ci şi de semne şi acte ale iubirii.

Ea celor ce văd în adevăr în Duh. Rațiunea aceea e sfatul cel mare al lui Dumnezeu[594] (Is. 6, 1), la care privind David, a cîntat : «Sfatul Domnului rămîne în veac, gîndurile inimii Lui în neam și în neam» (Ps. 32, 11). Căci sfatul Domnului nimeni nu-l va strica (Is. 14, 26—27). Nu din învățătură e cunoscut și a dat mai departe sfatul acesta, ci din harul duhovnicesc izvorîtor din ipostas[595], har ce luminează mintea întru adevăr și o face în stare să vadă cele mai presus de lume.

«Cine cunoaște puterea mîniei Tale, Doamne ; și iuțimea Ta se va putea număra din frica Ta ?», a spus dumnezeiasca Scriptură (Ps. 89, 11). Dar înțelepciunea duhovnicească grăiește în mine : «Cine cunoaște puterea iubirii Tale ; și dragostea se va putea număra din lucrurile Tale ?». «Minunate sînt lucrurile iubirii Tale, Doamne ; sufletul meu cunoaște foarte. Minunată s-a făcut cunoștința» (Ps. 138, 6) dragostei Tale. Cine va putea privi spre ea în întregime ? Ea nu covîrșește numai prin însușirea ei întinsă de nesfîrșite ori la nesfîrșit[596], ci este negrăită și prin felurimea ei[597]. Căci pornește de aci și de acolo cu o înțelepciune nehotărnicită și cu o deopotrivă putere, o, Preabunule Doamne, care ești unitate după fire, putere și lucrare, dar Treime prin ipostasuri și prin însușirile personale.

---

594. Rațiunea cea unică e «sfat» al lui Dumnezeu, deci e gînd și expresie a Persoanei supreme ; nu e o rațiune impersonală de sine, lucru imposibil de cugetat.

595. «ἐκ Χάριτος ἐνυποστάτου». Expresia se întîlnește adeseori și în scrierea anterioară a lui Calist și Ignatie. Ea arată că harul își are izvorul în ipostasul, sau în ipostasurile dumnezeiești, nu-i o putere impersonală, de sine stătătoare, sau o stare subiectivă a omului. El e harul Persoanei dumnezeiești.

596. Iubirea dumnezeiască e covîrșitoare, chiar și prin calitatea ei de nedescris, sau de infinite ori infinită, adică prin dulceața, prin căldura, prin puterea ei întăritoare.

597. Iubirea lui Dumnezeu țîșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătîndu-se în toate felurile.

Binecuvîntat ești Cel ce ne-ai binecuvîntat pe noi întru toată binecuvîntarea duhovnicească (Efes. 1, 3), întru persoana lui Iisus Hristos al nostru [598], întru care ne-ai ridicat și ne-ai așezat împreună cu El întru cele cerești (Efes. 2, 6), mai presus de toată Începătoria, Stăpînia, Puterea, Domnia și de tot numele ce se numește fie în veacul acesta, fie în cel viitor (Efes. 2, 21), făcîndu-ne împreună moștenitori cu El și în întregime moștenitori ai Tăi, Treime a unui singur Dumnezeu, dîndu-ne în chip minunat toate sub stăpînire, cele din cer și cele de pe pămînt ; întru Hristos Iisus, prin care ne-am și îndreptat, din Cuvîntul cel de o ființă, cu harul Lui, noi pămîntenii. O, covîrșitoare iubire și minunată dragoste ! Ne facem părtași de darul Tău, Dumnezeule în Treime și Cuvinte al lui Dumnezeu. Slăvit ești cu adevărat, Doamne, care ne-ai făcut părtași de slava firii Tale mai presus de înțelegere. Cu adevărat negrăit ești Tu, și necuprinse sînt lucrurile ce le faci și în chip covîrșitor nepovestită este dragostea Ta cea pentru noi.

41. Fericit bărbatul a cărui simțire înțelegătoare [599] a înflorit din liniștea străbătută de rațiune și care, așa zicînd, s-a reîntors la sine și trăiește din insuflarea și înrîurirea Duhului [600]. Ea e rodul cugetării sănătoase

598. «Ἐν τῷ προσώπῳ ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ». S-ar putea înțelege și «în fața lui Hristos Iisus, fața noastră». Binecuvîntînd fața omenească a lui Hristos, a binecuvîntat în ea toate fețele omenești. A spus aceasta Sf. Ciril din Alexandria. Hristos făcînd în Sine iubită fața omenească Tatălui, Tatăl iubește din nou în ea toate fețele omenești.

599. Aceasta e și înțelegere și simțire, pentru că intră în atingere cu o realitate plină de sens, pe care o înțelege nu teoretic, nu de la distanță, ci prin contact, prin experiență.

600. «Simțirea înțelegătoare» s-a reîntors la ea însăși, căutînd să se înțeleagă și în același timp să se experieze pe sine. Adică subiectul care înțelege și înțelegînd experiază realitățile se reîntoarce spre sine însuși, căutînd să se înțeleagă și să se experieze pe sine. Dar întrucît el nu mai

prin har, cugetare care îndreptează simţirile sufletului, ridică mintea şi preschimbă cu uşurinţă inima, cînd străbate, zburînd, spre cele dumnezeieşti [601]. Dar întoarcerea simţirii înţelegătoare la sine, fără liniştea dobîndită cu ştiinţă şi fără curăţia inimii prin har, e mai cu neputinţă decît plutirea omului prin văzduh. A avea cu ea pe Dumnezeu în inimă şi a vedea prin ea pe Dumnezeu, e şi uşor şi folositor. Dar lipsa ei e ca o uitare a lui Dumnezeu, sau fără ea gîndirea la Dumnezeu e mai degrabă o necunoaştere şi o nevedere a lui Dumnezeu decît o vedere sau cunoaştere a Lui [602]. Cel ce a aflat din har această simţire dumnezeiască, a aflat, s-ar putea spune, pe Dumnezeu. El nu mai are nevoie de cuvinte, stînd lîngă Dumnezeu şi alegînd mai bine să liturghisească Lui. El îmbrăţişează tăcerea, mai bine zis tace chiar fără să vrea. Duhul lui Dumnezeu locuieşte în el. Din el răsare iubire, pace şi bucurie duhovnicească. El trăieşte o viaţă schimbată faţă de cea obiş-

e obiect ca lucrurile din afară, ci subiect izvorîtor de nesfîrşite înţelegeri şi experienţe, se sesizează pe sine ca indefinit. Prin aceasta a ieşit din îngustările ce i le-au imprimat chipurile şi înţelesurile obiectelor. Dar el nu poate persista în experienţa caracterului său indefinit decît dacă e ţinut în această experienţă de o putere mai presus de a sa, de adierea Duhului, subiect şi El, dar infinit mai accentuat decît el. În adîncurile indefinite ale sinei sale subiectul sesizează adierea de sus a Duhului, care îl întăreşte pe el ca subiect şi-l face şi mai vădit ca subiect.

601. Îndată ce cugetarea a străbătut prin cele create la Dumnezeu, îndată ce a zburat în celălalt plan, al misterului personal suprem, s-a ivit simţirea sau experienţa înţelegătoare a lui Dumnezeu. Dar experienţa misterului dumnezeiesc are loc odată cu scufundarea, prin această experienţă înţelegătoare, în sinea proprie indefinită, dar de caracter personal. Pe aceasta o află plină de infinitul personal dumnezeiesc.

602. Fără simţirea sau experienţa înţelegătoare a lui Dumnezeu, gîndirea despre Dumnezeu e mai degrabă o necunoaştere a lui. Căci e o speculaţie de la distanţă care nu cunoaşte prin experienţă puterea lui, ci rămîne o simplă noţiune goală de conţinut, sau cu un conţinut creat, construit de noi, infinit străin de realitatea lui Dumnezeu.

nuită şi comună[603]. Se veseleşte de Dumnezeu şi ochii lui înţelegători văd lumina înţelegătoare. Inima lui poartă în ea foc. Împreună cu El este simplitatea şi neschimbarea, nesfîrşirea şi nehotărnicia, neînceputul şi veşnicia dumnezeiască, însoţite de uimire[604]. Lacrimi necontenite izvorăsc din ochii lui; şi nu mai puţin din inima lui curge izvor de apă vie duhovnicească[605]. Se uneşte în chip unitar şi în întregime cu cele cunoscute de această simţire înţelegătoare şi e înconjurat de lumina sfeşnicului unic şi se desfată de o desfătare mai presus de lume şi e plin de entuziasm şi de bucurie, minunîndu-se şi ieşindu-şi din sine în privirea plină de teamă spre Dumnezeu. Cel ce a gustat va înţelege şi va lăuda, cu cea mai mare dreptate, pe Dumnezeu cel mai presus de fiinţă, prea înalt, fără chip, fără calitate, fără cîtime, simplu, fără formă, nesfîrşit, nehotărnicit, necuprins, neatins, nevăzut, negrăit, netîlcuit, neînceput, veşnic, necreat, nestricat, neînţeles, nepătruns, mai presus de putere, mai presus de bunătate, mai presus de frumuseţe. Lui I se cuvine slava şi lauda în veci.

603. Parcă am auzit pe Heidegger, care cere ieşirea omului din «Mann» din vieţuirea ştearsă, generală, impersonală. Dar iubirea de care vorbeşte această scriere, arată că ieşirea din comun, nu înseamnă ieşirea din comuniune, pe care Heidegger nici n-o cunoaşte. Căci relaţiile de comuniune cu alţii sînt profund personaliste.

604. Acesta trăieşte nu simpla veşnicie sau lipsa de sfîrşit a îngerilor, ci şi eternitatea, sau şi lipsa de început a dumnezeirii. Căci nu mai ştie de cînd există. E dincolo de timp. Aflîndu-se în infinitatea lui Dumnezeu, nu mai trebuie să se schimbe, trecînd la altceva şi altceva. Totuşi în aceasta nu-i o monotonie, ci o uimire continuă. Pentru că infinitatea e atît de bogată, că apare în acelaşi timp mereu nouă.

605. Vederea luminii în inimă de către isihaşti, nu producea o stare de simplă concentrare, ci o simţire adîncă ce se revărsa în lacrimi, un mare şi liniştit entuziasm şi o nesfîrşită bucurie. Nesfîrşirea dumnezeiască nu produce o pierdere de sine a conştiinţei, ci o bucurie de nedescris a ei.

42. *Despre iluminarea dumnezeiască.*

Tu, Doamne, care ești înțelepciunea celor săraci de înțelegerea cea dreaptă, ai spus : «Veniți, mîncați pîinea Mea și beți vinul pe care l-am pregătit vouă» (Prov. 9, 4—5). Drept aceea, crezînd iubirii Tale negrăite de oameni, vin, Doamne, eu cel ce sînt cu adevărat sărac cu înțelegerea, ca unul ce greșesc în cele ce le săvîrșesc, și mă rog Ție : Dă-mi darul Tău, Preaîndurate, ca hrană duhovnicească, și Duhul Tău ca băutură. Căci acesta este fără îndoială Duh și lumină. De aceea și zic ai Tăi, că cei ce poartă Duhul, poartă lumina[606]. Astfel, cînd lumina se va arăta mai presus de fire în chip negrăit în mine, voi ști cu adevărat că Tu ești cu mine, ca veșmînt al meu, spre viața cea sfîntă și fericită. Căci cei ce poartă lumina, cum zic iarăși, Hristoase, ai Tăi, Te-au îmbrăcat pe Tine (Gal. 3, 27), strălucirea slavei Tatălui (Evr. 1, 3), viața cea adevărată și neîntinată. Iar aceștia, după Sfinții Tăi, au îmbrăcat și pe Tatăl. Și astfel s-au făcut în chip vădit case și lăcașuri și biserici ale dumnezeirii celei în trei străluciri și mai presus de laudă. Căci ieșind din cele văzute și odihnindu-se în cele gîndite, se odihnesc în chip duhovnicesc întru Tine, dumnezeire mai presus de dumnezeire[607].

---

606. Lumina văzută în inimă nu-i o apariție impersonală, ci lumina ce iradiază din persoana Duhului, sau Duhul Sfînt iradiind plin de lumină din persoana lui Hristos.

607. Dumnezeire mai presus de ceea ce cunoaștem, gîndim și înțelegem noi ca dumnezeire. Expresia vine de la Dionisie Areopagitul. Ne aflăm în plină teologie apofatică. Acolo e o odihnă și o vedere lipsită de orice efort de a înțelege, de a formula, de a se ridica la o stare de fericire mai înaltă. Sufletul se află în adevărata infinitate. Entuziasmul legăturii iubitoare, în care sufletul intră pe această treaptă cu Dumnezeu ca Subiect nehotărnicit, nu se mai lasă exprimat în expuneri teoretice, ci se exprimă în laude adresate lui Dumnezeu, la persoana a doua.

43. *De unde vine în suflet dragostea dumnezeiască?*

Dragostea dumnezeiască se naşte în suflet şi arde fierbinte prin împlinirea poruncilor şi prin meditarea dogmelor dumnezeieşti şi din reaprinderea duhovnicească a Duhului de viaţă făcător în suflet. Ea este ca un suflet al rugăciunii curate, veşnice şi pururea izvorîtoare. Este o mişcare şi o lucrare, o unire şi o privire cuprinzătoare, o răpire, o vedere şi o bucurie cu adevărat sfîntă, din iluminare. Este o cale nerătăcitoare a unirii desăvîrşite şi mai presus de fire cu Dumnezeu. Este un început neîndoielnic al luminii înţelegătoare şi mai presus de fire, izvorîtoare din ipostas, al darului dumnezeirii, al arvunii moştenirii viitoare a sfinţilor, al chezăşiei slavei lui Hristos, al veşmîntului mai presus de ceruri, al veseliei mai presus de lume, al pecetei sfintei înfieri. Dacă trebuie să spunem pe scurt, ea este şi se poate numi începutul minunat al strălucirii, care face de acelaşi chip cu Hristos (Rom. 8, 29) pe cei ce se împărtăşesc şi se fac împreună părtaşi ai negrăitei Lui îndumnezeiri, sau şi fraţi ai Lui şi moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună moştenitori cu El. Pentru aceasta, fericit este cel ce a dobîndit, prin sîrguinţa cuvenită în cele amintite, dragostea negrăită a lui Dumnezeu şi prin stăruinţa în sfînta rugăciune şi în petrecerea liniştită cu El, va fi lipit cu adevărat de Dumnezeu şi se va schimba cu schimbarea îndumnezeitoare şi mai presus de schimbare[608], socotind pătimirile pentru Hristos bucurie (Col. 1, 24) şi «voind foarte în poruncile Lui» (Ps. 111, 1). A Lui fie slava în veci. Amin.

---

608. E o schimbare care nu seamănă cu schimbările pătimaşe ale vieţii pămînteşti. E o schimbare care face pe omul duhovnicesc să nu se mai schimbe. Şi totuşi este în ea o iubire fierbinte şi o uimire continuă. Pătimirile nu-l tulbură. El păstrează şi în ele bucuria sa.

44. *Tot despre dragostea dumnezeiască.*

Dumnezeu este, prin fire, în chip nesfîrşit de nesfîrşite ori mai presus de orice vedere, fie chiar a Heruvimilor. Fără îndoială, dragostea Lui se poate vedea (trăi) în oarecare fel, datorită nesfîrşitei Lui bunătăţi. Căci întrucît a ieşit din Sine, e vădit că a ieşit şi se cunoaşte prin dragoste. Pentru că cele create şi arătate au fost făcute pentru înţelesurile lor. De aceea, în primul rînd, dragostea dumnezeiască se arată revărsată în cele gîndite, adică în Îngeri şi în suflete, ca mai apropiate şi mai proprii lui Dumnezeu. Căci firile înţelegătoare sînt mai apropiate de Dumnezeu. Pentru ele face Dumnezeu în chip vădit şi pe celelalte cu iubire şi, cum s-ar spune, cu dărnicia cuvenită, sau, mai propriu spus, cu mărinimie. De aceea, cei ce văd pot să privească în chip strălucitor iubirea Celui ce în Sine este nevăzut ; prin cele arătate pot să vadă ca prin nişte daruri de logodnă pe Cel cunoscut cu înţelegerea şi mai presus de lume.

Căci între Dumnezeu cel iubitor şi omul iubit se ivesc multe lucruri care vestesc cu înfocare şi din toate părţile iubirea dumnezeiască [609], cum se cuvine, şi mai ales cînd mintea îşi găseşte statornicia şi vederea în inima luminată, aflîndu-se sub lucrarea duhovnicească şi, drept urmare, aprinzîndu-se. Căci atunci sufletul primeşte prin har în inimă arvuna vieţii duhovniceşti, într-o lucrare înţelegătoare bine simţită. Atunci începe să le vadă fără greşală şi foarte sigur, luminate în chip dumnezeiesc şi mai presus de fire, ca nişte daruri de lo-

609. «Vestesc cu înfocare». Lucrurile şi împrejurările în care sîntem mereu puşi, nu vestesc rece pe Dumnezeu. Căci ele vestesc dragostea Lui faţă de noi, iar dragostea Lui care se vesteşte prin ele e caldă, e plină de interes, urmăreşte continuu binele nostru. Această dragoste ne întîmpină fie într-un fel, fie în altul, din toate lucrurile şi împrejurările. Prin toate vrea Dumnezeu să ne ajute, să ne conducă spre El.

godnă ale Celui iubitor și să se gîndească la El de pe acum. Prin aceasta este atras și el și dorește deopotrivă să le întoarcă pe acestea Aceluia[610]. De aceea, caută să-și închipuie cu fericire fața Celui iubitor și se umple de uimire covîrșitoare. Dar obosit oarecum de dragostea față de Dumnezeu și față de orice, își sloboade gîndirea și simțirea din încordare și nu mai știe ce să facă de covîrșirea vederii. Și astfel călăuzit, sufletul se veselește, saltă și se bucură și încetează a-și mai simți greutatea și începe să se înalțe și să iubească și el pe Dumnezeu în chip desăvîrșit și ajunge la o ardere fericită de dragostea Lui, umplîndu-se de tainele lui Dumnezeu și simțindu-se sub lucrarea focului din inimă al Preasfîntului și de viață făcătorului Duh. Acestea se săvîrșesc în chip minunat, ca un cerc sfințit al iubirii, deosebit de dulce. El își ia nașterea din arătarea dragostei dumnezeiești în făpturi și în toate cele ce se săvîrșesc, prin care se arată în chip limpede iubitorul nostru Dumnezeu, ca să ne urce și pe noi la iubirea Lui. Prin ele se face Dumnezeu iubit de noi. Deci cercul începe de la Dumnezeu și sfîrșește la Dumnezeu. Atunci ajungem, ca chipuri ale Lui, la dumnezeiasca asemănare, prin îndulcirea și bucuria de primirea dragostei dumnezeiești, făcîndu-ne buni cu înțelepciune, sau făptuitori cu vedere[611], iubiți de Dumnezeu și iubind pe Dumnezeu ; și pătimim tainele unirii dumnezeiești și de viață făcătoare și ale ieșirii din noi (ale extazului) și cele ale luminii atotstrălucitoare ale cunoștinței sau, ca

610. Cel ce primește daruri ca semne ale iubirii cuiva, se simte îndemnat să răspundă și el cu darurile sale. Dar omul neavînd ce să întoarcă lui Dumnezeu de la sine, îi întoarce cele ce le-a primit de la El.

611. Ajunși de la chip, la asemănare, sau la desăvîrșire, sau pe treapta vederii și iubirii de Dumnezeu, n-am părăsit virtuțile cîștigate pe treapta făptuitoare. Deși am ajuns la înțelepciune, n-am părăsit bunătatea ; deși ajunși la vedere, n-am părăsit faptele.

să spunem pe scurt, fericitele pătimiri în Hristos, Domnul nostru [612].

45. *Despre frica din dragoste.*

Cei ce v-aţi ridicat la iubirea lui Dumnezeu şi la odihna duhovnicească a dragostei tainice şi v-aţi îndulcit şi veselit cu bună simţire şi în chip negrăit de paharul dumnezeiesc, întrucît aţi privit adîncurile tainelor mai presus de lume [613], şi v-aţi desfătat în chip nespus de ele şi v-aţi odihnit în pacea adîncă, vă temeţi încă [614]. Şi luînd aminte la Dumnezeu, vă rugaţi, smerindu-vă în tot felul. Voi auziţi pe proorocul David strigînd cu tărie către Dumnezeu : «Tu eşti veselia mea, izbăveşte-mă de cei ce mă înconjoară» (Ps. 31, 7); şi învăţînd în chip înalt, mai bine zis, duhovniceşte : «Slujiţi Domnului cu frică şi vă veseliţi de El întru cutremur» (Ps. 2, 11). Îl vedeţi şi pe Pavel, «vasul alegerii» (Fapte 9, 15), răpit în al treilea cer şi pătrunzînd în sfinţitul rai şi auzind lucruri negrăite, care nu sînt îngăduite omului a le grăi (2 Cor. 12, 2—4), dar, după aceste lucruri mari, temîndu-se ca nu cumva altora vestind, el însuşi să fie necercat (1 Cor. 9, 27).

Deci cînd dumnezeiescul David, învăţătorul lumii, zice: «Cei ce iubiţi pe Domnul, urîţi cele rele» (Ps. 96, 10),

612. Deşi această unire cu Dumnezeu pare a reprezenta o mistică valabilă în orice religie, totuşi autorul scrierii precizează că toate aceste taine sînt identice cu pătimirea lui Hristos. Hristos a pătimit cel dintîi în firea sa omenească depăşirea durerilor în bucuria de Dumnezeu şi învierea ca ridicare la o stare în care omenescul e cu totul umplut şi copleşit de Duhul dumnezeiesc. Dacă nu s-ar fi petrecut aceste urcuşuri în umanitatea lui Hristos, nu am avea un ajutor ca să se petreacă şi în noi.

613. «Τοῦ θείου κρατῆρος» poate însemna şi paharul dumnezeiesc, dar şi vasul sau craterul fără fund al dumnezeirii. Cei ce au băut din el, au privit adîncurile dumnezeieşti şi s-au îmbătat de ele.

614. Cel ce priveşte în adîncurile de taină ale lui Dumnezeu, pe de o parte se odihneşte într-o pace adîncă, fiind absorbit total în privirea lor, pe de alta se teme încă de ispitele ce-l pot desprinde de acolo.

aceasta înseamnă: «Cei ce iubiţi pe Dumnezeu, temeţi-vă de Domnul». Fiindcă el îi vede că şi după ce au început să iubească pe Dumnezeu, răutatea încearcă să-i atragă şi să li se strecoare în suflet. De aceea, pe bună dreptate şi foarte potrivit, le porunceşte celor ce iubesc pe Domnul şi au ajuns la această stare, să fie încă cu luare aminte şi să urască răutatea. Iar dacă nu v-aţi învăţat să o urîţi, trebuie să vă temeţi încă. Pentru că, dacă n-ar fi aceasta de temut, n-ar fi spus proorocul David celor ce iubesc pe Hristos să o urască.

Căci, deşi bucuria şi veselia de Dumnezeu este o stare înaltă şi dumnezeiască şi cu adevărat plină de har, cel ce o are putînd privi în ea taine mai presus de fire, sufletul nostru este schimbăcios prin fire şi nu e despărţit de lutul pămîntesc şi de trupul ce creşte din el, ca să nu se teamă totdeauna în lupta lui de consimţirea cu el. Ci e înjugat, în chip neînţeles, cu el şi respiră oarecum împreună cu el vrînd-nevrînd şi pătimeşte împreună cu el şi se schimbă în unele privinţe împreună cu el, prin fire, încît ar putea spune cineva că nu are stăpînire asupra lui. Şi trupul îi este un protivnic neobosit, căutînd pretutindeni cîrlige de care ar putea să-l apuce pentru a-l răsturna [615]. De aceea, e nevoie de luptă şi de rugăciune, din pricina fricii. De cîtă frică şi de cîtă tremurare are nevoie sufletul ce tinde spre Dumnezeu şi de cîtă luare aminte şi rugăciune, las celor cu mai multă simţire dintre ascultători să cerceteze şi să deosebească. Dar acestea le poate cunoaşte numai sufletul care a ajuns la treapta vederii prin harul luminător al Duhului şi pătimeşte cele proprii iubirii dumnezeieşti.

615. Ideea despre cîrligele (belciugele), adică despre patimile sau slăbiciunile de care poate fi prins cineva ca să fie răsturnat, a dezvoltat-o L. Binswanger în «*Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*», Zürich, 1942.

Dacă Adam ar fi avut frica cuvenită în atîta covîrșire a darului proorociei și asemănării cu Dumnezeu de care se bucura, n-ar fi fost biruit cu atîta necinste, și nici Samson cel născut din făgăduință (Jud. 13, 3) și purtătorul de Dumnezeu David și mulți alții, între care și minunatul Solomon. Deci, dacă aceștia atît de mari au avut nevoie de temere și de luptă și de luare aminte însoțită de rugăciune, socotește cît de mult au nevoie de acestea cei ce n-au dobîndit darul și lucrarea mai presus de fire a Duhului ? Căci ei nu s-au ridicat la dragostea extatică dumnezeiască și la beția nebună[616] a vederii frumuseții lui Dumnezeu. De cîtă frică și cutremur, luare aminte și rugăciune în Hristos Iisus, însoțită de cuget smerit și neîncetat, nu au deci nevoie aceștia ?

46. *Chipul întreit al dragostei.*

Experiența cunoaște un întreit început al iubirii și, potrivit cu aceasta, trei sînt și iubirile dintîi. Iar rațiunile (înțelesurile) ei sînt de asemenea întreite. Este o iubire sensibilă, adică a simțurilor față de unele dintre cele supuse simțurilor : pofta împătimită de ceva plăcut, cu care iubesc adeseori și animalele necuvîntătoare ceva. Există apoi o altă iubire: o dorință rațională a sufletului după ceva socotit bun, pentru a se ferici prin acel bun. A treia este iubirea înțelegătoare, care se naște din Duhul de viață făcător. În acest caz, o fru-

616. E «iubirea nebună» a lui Hristos, despre care P. Evdokimov a scris o carte : «L'amour fou», pe baza textelor Părinților. E o iubire socotită de lume «nebună», căci cei stăpîniți de ea au lăsat de dragul lui Hristos tot ce oferă lumea, alegînd o realitate văzută numai prin credință. Dar această «iubire sau beție nebună» nu poate fi trăită decît de cei ce văd și experiază frumusețea dumnezeiască, după curățirea de patimi. Ea deci nu are nimic pătimaș în ea. E o «beție trează», cum spuneau Părinții, o beție a înfrînării,o beție a spiritului, a trăirii intense a dragostei înțelepte a lui Dumnezeu.

museţe mai presus de fire se revarsă în inimă fără voie, aprinzînd-o şi lucrînd prin vederea frumuseţii supreme, adică a lui Dumnezeu. Căci precum Dumnezeu e văzut ca frumos nu prin voia sufletului, ci prin fire, fiind frumos şi mai frumos decît toate, aşa şi dragostea dumnezeiască a Lui nu arde pentru că voieşte sufletul, căci e lucrare naturală a Duhului de viaţă făcător pururea în mişcare, lucrînd înăuntru inimii. Ea e atît de departe de o mişcare prin voinţă, că se poate spune, dimpotrivă, mai degrabă, că ea mişcă voinţa[617]. De aceea, iubirea lui Dumnezeu este şi se numeşte, cu dreptate, şi mîngîiere dumnezeiască, fiind o lucrare a lui Dumnezeu în suflet prin suflarea şi sălăşluirea Duhului de viaţă făcător, dar şi o atîrnare a sufletului de Dumnezeu[618]. Ea e unire şi împreună pătimire (compăti-

617. Dumnezeu nu e văzut prin voia sufletului ca frumos, ci frumuseţea Lui se impune acestuia, ca ţinînd de firea Lui. La fel Dumnezeu nu iubeşte fiindcă vrea să iubească, ci iubeşte prin firea Lui. De aceea nici nu e iubit pentru că vrea să fie iubit, sau pentru că vrea sufletul să iubească. Iubirea lui Dumnezeu se mişcă în mod natural în suflet şi sufletul Îl iubeşte pe Dumnezeu în mod natural, cînd e sănătos. Dar fiind vrednic de iubit prin fire şi lucrînd ca atare în suflet, Dumnezeu mişcă totuşi voinţa acestuia spre iubirea Lui, făcînd astfel voia omului să se pună de acord cu voia lui Dumnezeu. În Dumnezeu voia e în acord permanent cu firea. În om se poate întîmpla însă şi dimpotrivă.

618. Dumnezeu nu e prin iubire legat de suflet fără voie (σχέσις); iubirea Lui faţă de om e o lucrare, o acţiune, nu o stare pasivă, suferită. Iubirea omului e relaţie pătimită; nu omul produce iubirea faţă de Dumnezeu, ci ea e produsă în sufletul lui; omul o pătimeşte, o acceptă, sau nu. Dar nu e mai puţin o necesitate pentru om. Şi aceasta dovedeşte că ţine şi de om în mod natural. E natural ca omul să o aibă, dar această trebuinţă naturală se actualizează prin Duhul. Omul nu o poate actualiza decît în relaţia cu Dumnezeu, deci cu ajutorul Lui, sau în relaţia cu semenul său. Ea nu e o calitate monopersonală, ci interpersonală. Tema discutată în teologia catolică: care e mai tare, harul sau voinţa omului, în întîlnirea lor, se rezolvă în alt mod: harul pune voinţa în mişcare, adică o întăreşte. Într-un sens harul e mai tare, dar nu pentru a subjuga voinţa, ci pentru a o întări. Libertatea dumnezeiască întăreşte libertatea omenească. Pe trep-

mire) minunată, atrăgînd mintea întreagă cu toate puterile sufletului şi cu întreaga vigoare a lui spre unirea cu fermecătoarea frumuseţe dumnezeiască, printr-o dorire înţelegătoare a frumuseţii (a binelui)[619].

De aceea, nici una dintre iubirile de mai înainte nu se numeşte propriu zis mîngîiere: nici poftirea a ceva plăcut din cele supuse simţurilor, nici dorirea binelui. Numai dorirea frumuseţii (binelui), cunoscută cu înţelegerea, din lucrarea Sfîntului Duh, ca dorire ce se mişcă cu simţire curată în inimă, este iubirea ce se numeşte mîngîiere[620]. De aceea, Duhul Sfînt care o lucrează pe aceasta, se numeşte Mîngîietor. Ea e cu adevărat iubire, celelalte fiind numai chipuri ale ei. Mai bine zis iubirea sufletului care caută prin raţionament binele pentru bine, este, cu dreptate, un chip al celei dumnezeieşti. Iar cea a simţirii e numai în urma celei sufleteşti. De aceea, cu drept cuvînt, greu cunoaşte cineva dulceaţa şi mîngîierea iubirii şi curăţia deplină a ei, înainte de a fi lucrată inima lui, într-o izvorîre continuă şi în chip vădit, de puterea de viaţă făcătoare a Sfîntului Duh. Căci, nici raţionamentul nu poate mişca puterile sufleteşti, adică inima dinăuntru, ci numai din

tele mai de jos (ale făptuirii), voinţa e mai puţin întărită de har, de aceea e şi mai slabă.

619. «Dorirea înţelegătoare» e deosebită de «dorinţa sensibilă» a dragostei trupeşti şi de «dorirea raţională», pur naturală. E o dorire lucrătoare nu în raţiunea care face judecăţi despre un bine oarecare, cît în inima care e cucerită deodată de lucrarea dragostei dumnezeieşti. În inimă lucrează şi înţelegerea şi toate puterile sufletului. Deci toate sînt cucerite. Cuvîntul grec καλόν, folosit pentru Dumnezeu are şi sensul de frumos, cuceritor, dar şi de bun. În planul superior şi mai ales la Dumnezeu ele se unifică.

620. «Poftirea sensibilă» e mai mult o mişcare în trup; cea «raţională» e rezultatul unei judecăţi a raţiunii. Numai «iubirea înţelegătoare» născută din lucrarea Sfîntului Duh, se mişcă în inimă ca o simţire curată şi numai ea aduce o mîngîiere adevărată.

afară. Cu atît mai puţin o face aceasta simţirea. De aceea, iubirile acestea sînt numai o foarte mică parte şi numai nişte chipuri şi nişte umbre ale iubirii adevărate.

Dar puterea şi lucrarea Sfîntului şi de viaţă făcătorului Duh, pune stăpînire pe întreg locaşul sufletului dinăuntru şi din adînc şi mişcă, deci, cum s-a spus, în întregime, în chip fermecător puterile sufletului, printr-o vedere înţelegătoare a frumuseţii supreme (a binelui suprem), care răpeşte sufletul cu totul spre frumuseţea dumnezeiască prin iubirea propriu-zisă şi printr-un farmec mai presus de lume [621]. Numai în cel ce se petrece aceasta, fiind singur purtător de Dumnezeu şi fiind mişcat în chip dumnezeiesc spre cele ce-i stau înainte, a înţeles fără greşală în taina sufletului, ce este propriu-zis iubirea şi care e bucuria ei şi cum nici-un om nu poate iubi propriu-zis nimic, nici măcar pe Dumnezeu, înainte de împărtăşirea de Duhul de viaţă făcător. Chiar dacă poate iubi oarecum, el nu ştie ce este iubirea cu adevărat şi plăcerea negrăită a ei în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine toată slava.

47. *În ce fel se apropie omul de vederea (contemplarea) lui Dumnezeu.*

Precum mişcarea trupului are nevoie de altceva ce nu ţine de rînduiala ei, adică de ochi şi de altceva mai presus de firea ei, adică de lumină, aşa mişcarea minţii are

---

621. Ideea vrăjirii bune a sufletului prin pilda concretă şi prin iubirea altui subiect, a dezvoltat-o B. Vişeslavţev (*Etica erosului transfigurator*, rus. Ymca-Press, 1931) şi L. Binswanger (*Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*).

nevoie de ochi care sînt deosebiţi de rînduiala ei şi de lumina ce e mai presus de firea ei. De aceea, nu toată mişcarea minţii e după cum se cuvine. Ci, numai cea care se mişcă, precum s-a zis, prin ochi şi prin lumina harului. Iar ochii minţii sînt deschizătura inimii prin credinţă. Şi lumina e Dumnezeu însuşi, lucrînd prin Duhul în inimă. Şi precum lumina simţurilor nu mişcă drept pe cei fără ochi, ci numai pe cel ce vede, aşa şi lumina înţelegătoare, sau Dumnezeu, nu mişcă mintea celui ce nu are deschizătura inimii, ci numai pe cel ce o are. Dar, aşa cum nici ochii n-ar putea lucra ale lor fără lumină, tot aşa nici deschizătura inimii fără Dumnezeu; mai bine zis, inima nici nu se deschide fără Dumnezeu, care lucrează şi e văzut prin ea [622].

622. Trebuie reţinută ideea aceasta despre «deschizătura inimii» prin credinţă, asemănată cu ochii trupului. Aşa cum trupul are deschideri prin simţuri şi n-ar putea trăi fără ele, aşa are şi inima o deschidere nu numai spre oameni, ci şi spre Dumnezeu. De altfel prin simţurile înseşi se deschide nu numai trupul, ci şi sufletul spre lume şi prin lume spre Dumnezeu. Aceasta înseamnă că şi inima are o deschizătură. Dar ea nu se poate mulţumi numai cu ceea ce îi dau ceilalţi oameni, cum se poate satisface trupul, luat în sine, cu ceea ce îi dau simţurile. Inima e deschisă spre infinitatea lui Dumnezeu, spre infinitatea iubirii Lui. Prin aceasta se hrăneşte duhovniceşte din acea infinitate şi trăieşte în ea, fără să se confunde cu ea, cum trăieşte trupul în viaţa lumii prin simţuri, fără să se confunde cu ea. Dumnezeu e şi Cel ce face inima să se deschidă pentru a-L vedea şi a-L primi, dar şi Cel ce e văzut prin ea. De aceea pe de o parte se face «obiect» al vederii, pe de alta, împreună subiect cu inima al acestei vederi. El se vede pe sine însuşi, dar prin inimă. Inima simte pe de o parte că ea vede, pe de alta că Dumnezeu se vede prin ea, aşa cum cel ce grăieşte ale lui Dumnezeu, aci spune că el trăieşte, aci că Duhul grăieşte prin el. Omul dă calificare omenească la ceea ce vede din Dumnezeu şi Dumnezeu dă calificare dumnezeiască acestei vederi a omului. Vederea lui Dumnezeu de către om e în acelaşi timp omenească şi dumnezeiască, e teandrică.

48. *Despre vedere ca lucrare împărtăşită*[623].

După unirea înţelegătoare a inimii prin har[624], mintea vede în lumina duhovnicească şi se întinde în Cel dorit, care este Dumnezeu, ieşind cu totul afară din simţire, făcîndu-se adică fără culoare, fără calitate, fără închipuiri, scăpată de nălucirile celor sensibile. Căci mintea noastră este un vas ce primeşte, pe cît îi stă în putere, lumina neapropiată a frumuseţii dumnezeieşti. Şi e un vas minunat, căci se lărgeşte pe măsura Duhului dumnezeiesc ce se revarsă în el. Dacă revărsarea este mai mare, se face şi vasul mai mare ; iar dacă e mai mică, se face şi el mai mic. Şi iarăşi, prin revărsarea mai mare se face şi el mai tare, iar prin cea mai mică se face mai fără putere[625]. Şi iarăşi, dacă se varsă în el mult, devine mai una cu ceea ce se varsă în el şi păstrează mai nevărsat ceea ce a primit ; iar dacă se varsă în el puţin, îndată el se face slab şi mai fără putere şi nu poate păstra ceea ce s-a vărsat în el[626]. Şi iarăşi : primind mai mult, se uşurează ; dar se îngreunează şi atîrnă în jos cînd e gol de ceea ce i se potri-

623. E ceea ce am spus la nota anterioară : vederea omului e o împreună vedere a lui cu Dumnezeu, sau a lui Dumnezeu cu omul, sau creşterea duhovnicească a omului împreună cu creşterea harului primit.

624. E vorba de unirea inimii cu Dumnezeu prin deschizătura ei. Dar ea nu e o unire pur sentimentală, sau prin simţuri, ci o unire care e şi înţelegere, o unire care produce şi înţelegere, nu numai iubire. De aceea toţi Părinţii cer aducerea minţii în inimă. Din inimă sau împreună cu inima vede mintea pe Dumnezeu, iubindu-L şi înţelegîndu-L în acelaşi timp, sau unindu-se cu El şi înţelegînd ce se întîmplă în această unire.

625. Mintea e ca un vas elastic, elastic la nesfîrşit. Se poate lărgi la nesfîrşit şi se poate micşora pînă a nu mai primi nimic. Poate aceasta va fi existenţa atrofiată a celui din iad. În acelaşi timp cu cît primeşte mai multă revărsare de lumină, cu atît devine mai tare pentru a o putea susţine.

626. Prin acestea se lămureşte sensul duhovnicesc al sinergiei, al împreunei lucrări a omului cu Dumnezeu : cu cît mai mult har, cu atît mai multă putere în fiinţa celui ce-l primeşte şi mai mare unitate între ea şi el.

veşte. Şi iarăşi : fiind mai uşor, ţine mai mult, decît mai puţin.

I se întîmplă şi în alte privinţe cu totul dimpotrivă cu ceea ce se întîmplă vaselor sensibile, care ţin mai uşor pe cele mai mici decît pe cele mai mari. De aceea, socotesc că şi fiul tunetului a spus chiar de la începutul Evangheliei pe care a scris-o : «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1). A spus aceasta, ca să întindă mintea auzitoare după mărimea cuvîntului şi ca prin toată lumina mai mare a lucrului să-i dea minţii o lărgime mai mare şi să o facă mai tare şi mai în stare să se întoarcă spre ea însăşi, dar şi să se întindă după mărimea glasului, spre cuprinderea vederii lui Dumnezeu şi a cît mai marii Lui înţelepciuni. Şi, cînd Iisus îi spune lui Anania despre Pavel : «Vas al alegerii îmi este» (Fapte 9, 15), aceasta trebuie înţeles despre marea putere înţelegătoare a omului dinăuntru, prin care a şi fost răpit pînă la al treilea cer, unde, cum se poate auzi de la el însuşi, «a primit cuvinte negrăite, pe care nu este cu putinţă omului a le spune» (2 Cor. 12, 4).

49. *Despre vedere.*

Mintea noastră este ca un fel de loc, care primeşte lumina arătării dumnezeieşti. Iar însuşirea ei, de care se va vorbi, este minunată, căci se arată pătimind cele contrare unui loc trupesc. Pentru că acest loc cu cît e mai întins, cu atît primeşte un conţinut mai mare. Dar mintea, dimpotrivă, cu cît se strînge şi se adună pe sine, cu atît se face mai încăpătoare. Iar cînd şi-a oprit toată mişcarea raţională şi înţelegătoare, sau de orice fel, vede pe Dumnezeu mai presus de toată mărimea. Îl vede pe El pe cît îi dăruieşte harul Preasfîntului Duh şi pe cît îngăduie firea lui întrupată şi creată să-L vadă pe Cel din afară de acestea. Îl vede nu închipuindu-şi-L în deşert, nici trimiţînd în sus, ca în vis, socotinţele sale, ci

prin puterea negrăită a Duhului dumnezeiesc. Căci Acesta lucrează în lumină, în inima ce pătimeşte o prefacere mai presus de fire. Această prefacere primind-o inima prin har, deşi mintea doarme şi se odihneşte, ea veghează (Cînt. Cînt. 5, 2)[627]. Şi mai degrabă ştie acela că lucrarea aceea e dumnezeiască şi duhovnicească, decît că el este om. Căci are în acea vreme o mişcare duhovnicească neîncetată a inimii[628], izvorîtoare de viaţă şi, ca urmare, de cele mai multe ori, lacrima cea lină. Lucrarea Duhului face inima să aibă pace nu numai cu sine, ci şi cu toţi oamenii. Căci din ea răsare curăţie, bucurie, glasuri rugătoare tăcute, deschiderea inimii, veselie şi desfătare negrăită. Cel ce se împărtăşeşte din ea, ocoleşte cu adevărat şi nu în chip prefăcut, chiar şi cu auzul toată plăcerea trupului, toată bucuria, sau bogăţia, sau slava celor din afară şi trecătoare.

50. Căci acela a primit toate acestea în chip dumnezeiesc şi duhovnicesc, cu inima şi cu mintea, nu numai cu raţionamentul simplu, şi nu se bucură nici numai de lumina aceasta a simţurilor. Căci prin împrăştierea simţurilor se întunecă lumina dumnezeiască şi cunoscută cu mintea şi cu adevărat dulce. De aceea, se foloseşte prea puţin de aceasta; doar atîta cît să mîngîie puţin pe omul din afară. Dar toate le sufere, toate le rabdă (1 Cor. 13, 7), în toate s-a făcut neclintit pentru

627. Mintea adunată în inimă, întîlneşte, prin deschizătura ei, pe Duhul Sfînt. Atunci ea îşi încetează lucrările ei, căci acestea sînt îndreptate spre creaturile mărginite. Ea se scufundă în infinitatea iubirii lui Dumnezeu, nemaiavînd nici o grijă să ajungă la altceva. Iubirea desăvîrşită te odihneşte; nu mai voieşti altceva. Lucrează acum Duhul Sfînt cu iubirea Lui în minte, adică se revarsă tot mai mult în ea. Mintea se lărgeşte doar pentru a primi tot mai mult din El.

628. Mintea şi-a oprit orice lucrare, dar inima se află într-o mişcare neîncetată. Căci prin ea se face lucrătoare iubirea Sfîntului Duh. Fiindcă inima este organul simţirii, deci şi al iubirii. Iar iubirea este o mişcare continuă şi în acelaşi timp statornică. Ea nu trece de la un obiect la altul, cum trece mintea.

simţirea plăcută dinăuntru, născută din iubirea de vederea dumnezeiască. Şi nu este necaz care să-l întristeze, afară doar de păcat.

Pentru locul acela, adică pentru mintea în stare de iubire, mult s-a ostenit marele David, arătînd dorinţa şi osteneala lui, sau cum n-a dat somn ochilor săi, nici aţipire genelor, nici odihnă tîmplelor, «pînă ce, zice, n-am aflat loc Domnului» (Ps. 121, 4—5). Iar înţeleptul Solomon întăreşte aceasta zicînd : «De se va sui duhul celui ce stăpîneşte la inima ta, să nu-ţi laşi locul tău» (Eccl. 10, 4). Dar şi Mîntuitorul porunceşte ucenicilor săi: «Sculaţi-vă să plecăm de aici» (Marcu 14, 15). Şi, săvîrşind Paştele preînchipuirii în foişor, a dat să se înţeleagă acest loc. Pentru aceasta socotesc că fericeşte pe cei săraci cu duhul (Matei 5, 3), însemnînd sărăcia duhului, sau retragerea minţii de la toate şi aşa zicînd golirea şi adunarea ei în ea însăşi. Căci atunci mintea nu numai că vede Împărăţia lui Dumnezeu, ci o şi pătimeşte, dobîndind o desfătare nemuritoare, în pace.

51. *Despre făptuitor şi văzător (contemplativ).*

Văzătorul îşi rodeşte plăcerea vederii adevărate, ca partea cea bună, deprinzînd tăcerea şi privind pe Iisus. Plăcerea aceasta făptuitorul nu o cunoaşte, ca unul ce n-a gustat-o, întrucît de multe se îngrijeşte şi se tulbură (Luca 10, 41), cîntînd şi citind şi ostenindu-şi trupul. Ba şi dispreţuieşte uneori, ca obositoare şi nefolositoare, silinţele care înaripează înţelegerea spre lucrurile înţelegerii minţii şi nevăzute cu simţurile, care aduc prin îndeletnicirea cu ele o plăcere negrăită, iar prin odihnirea în ele o bucurie de nedescris. El nu înţelege că buna noastră pătimire se odihneşte lîngă Cuvîntul adevărat şi de oameni iubitor şi fără nici-o lipsă al lui Dumnezeu şi se naşte din vederea Lui. Căci El este atotdesă-

vîrşit şi nu are nevoie de slujirea noastră. De aceea, El laudă şi primeşte pe Maria care şade la picioarele Lui şi se hrăneşte cu contemplarea cuvintelor Lui şi trezeşte pe omul ei dinăuntru spre înţelegerea lor (Luca 10, 41). Ea nu face la fel cu Marta, căci aceasta se îngrijeşte şi se tulbură de multe, cum zice Cuvîntul însuşi. El zice aceasta nu numai îndemnîndu-le pe acelea spre ceea ce e mai înalt, ci învăţînd pe toţi cei de după ele, ca nu numai să nu mustre ca leneşi pe cei ce voiesc să se ocupe cu vederea şi zăbovesc în aceasta, ci să-i şi laude şi să se silească să le urmeze pilda pe cît pot.

52. *Cum văd contemplativii (văzătorii).*

Contemplativii văd în cele de acum şi în cele ce se fac ca într-o oglindă şi ca într-o ghicitură (1 Cor. 13, 12), starea celor viitoare. Iar oglinda, pe de o parte, nu poartă nici-o grosime a lucrului arătat în sine, dar pe de alta, ceea ce arată nu e cu totul nimic. Căci, tot cel ce iubeşte adevărul va mărturisi că ceea ce se vede în oglindă e un chip foarte clar al unui lucru. Tot aşa şi cele ce sînt şi se fac nu arată vre-o altă grosime sau vreun alt ipostas decît al lor propriu, dar arată totuşi chipurile neîndoielnice ale lucrurilor adevărate celor ce au primit puterea să vadă şi înaintează fără greşală spre Adevărul însuşi [629]. Cînd, deci, auzi pe Pavel zicînd că «prin credinţă umblăm, nu prin vedere» (2 Cor. 5, 7), să nu socoteşti că vorbeşte de credinţa care se naşte numai din auz, prin cuvîntul simplu. Căci altfel cum ar zice acelaşi: «Acum cunosc din parte, dar atunci voi cunoaşte precum am fost cunoscut» (1 Cor. 13, 12)?;

629. Realitatea care stă la baza chipurilor este Adevărul însuşi sau Dumnezeu. Lucrurile n-au în ele vreun alt ipostas, adică vreo altă realitate, ci numai pe a lor proprie. Dar realitatea lor are caracter de oglindă, de chip. În mod necesar ele arată prin ele, temelia lor, sau Adevărul însuşi.

sau: «Cînd va veni ceea ce e desăvîrşit, va înceta ceea ce e din parte» (1 Cor. 13, 10)? Vezi că aceeaşi cunoştinţă de acum ne va ajuta să vedem şi în viitor ? Deosebirea celei din viitor faţă de cea de acum e numai atîta, cîtă e între ceea ce e desăvîrşit şi ceea ce e nedesăvîrşit. Şi iarăşi, cel ce spune că acum umblăm prin credinţă şi nu prin vedere în alt loc spune : «Aşa alerg, dar nu ca unul ce nu văd ; lovesc cu pumnul, dar nu ca unul ce bat văzduhul» (1 Cor. 9, 26). Le spune acestea nu făcîndu-se pe sine însuşi protivnic celor spuse înainte, ci arătînd cîtă cunoştinţă adevărată şi sigură avea despre cele viitoare. El cugetă aşa pentru înţelesul îndoit al credinţei şi al vederii.

Căci este o credinţă care ia fiinţă prin cuvîntul simplu şi deci are nevoie de dovedire. Şi este o credinţă care nu are deloc nevoie de dovedire, sădind o încredinţare îndestulătoare în credincios din unele lucruri vădite. Ea se numeşte şi credinţa întemeiată într-un ipostas [630]. Vei înţelege mai limpede ceea ce spunem, dintr-o pildă. Presupune că-ţi spun că am văzut un om oarecare, mare meşter la ţesut, putînd întipări, prin bătaia ţesutului în pînză, animale, păsări şi chipuri de lei şi de vulturi, de cai, de cară, de războaie şi altele de felul acesta. Dacă nu le-ai văzut pe acestea tu însuţi, ai nevoie de credinţă, ca să consimţi la ceea ce ţi s-a spus numai prin cuvînt. Iar dacă ţi s-ar întîmpla să vezi nu pe ţesător, ci pînza, ai cunoaşte îndată, chiar fără cineva care să-ţi explice, că acesta e lucrul unui om. Căci nu s-a putut produce prin ea însăşi, nici nu a putut fi ţesută de vreo altă vieţuitoare. În acest caz, deci,

630. «ἐνυπόστατος πίστις» credinţă enipostasiată ce creşte din realitatea lui Dumnezeu, experiată de suflet. Ea îşi are dovada în ea însăşi. Tot capitolul vrea să fie o dovedire că cele dumnezeieşti, nu se cunosc în viaţa aceasta numai deductiv şi de la distanţă, ci are loc şi o anumită experienţă a lor. Aceasta e dealtfel toată concepţia filocalică şi în general patristică.

sufletul va fi cuprins de altă credință, cu mult deosebită de cea dintîi.

Tot așa, și ceea ce se înfățișează ca chip general pricinuiește credința. Căci ai văzut un om, să zicem cu păr bălai, sau negricios, înalt la trup, încolo potrivit la toate, la ochi, la culoarea obrajilor, la nas, la buze și în altele, prin care se arată chipul persoanei. Acest chip este al unei persoane (ipostasiat — ἐνυπόστατον). Dacă te-ar întreba, însă, cineva cum este fața acelui țesător, pe care nu l-ai văzut, ai spune că din vederea pînzei ai aflat sigur că cel ce a făcut-o e om cu chipul general al omului, dar că nu cunoști chipul lui personal (ipostasiat), deoarece nu l-ai văzut tu însuți. N-ai tăgădui că țesătorul acestei lucrări bogate este om și că știi că este om și că are chip omenesc. Deci cunoști un chip nepersonal (neipostatic — ἀνυπόστατον), pe care măcar că nu l-ai văzut, totuși îl admiți în general fără șovăire, ca și cînd l-ai fi văzut.

Există, deci, ca să repetăm cele spuse, o credință prin auz, primită pe temeiul unui cuvînt simplu, și există o credință întemeiată în ipostas și primită printr-o încredințare vădită, așa cum este un chip văzut în cineva, ca într-un subiect, și în acest caz se numește ipostasiat, și un chip care nu e în cineva ci se contemplă în rațiunea lui generală, genul nefiind precizat prin multe trăsături deosebitoare [631].

631. «Καὶ ἔστιν εἶδος οὐκ ἔν τινι, ἀλλὰ γενικῷ λόγῳ θεωρεύμενον, οὐ κατὰ πολλῶν γένει διαφερόντων κατηγορούμενον». Ne aflăm în plină logică aristotelică. Patriarhul Calist, sau oricare ar fi autorul scrierii, e nu numai ascet, ci și filosof. El ținea seama de renașterea filosofiei antice în sec. XIV bizantin. Dacă Sf. Vasile cel Mare întrebuințează deosebirea ce o făcea Aristotel între specia generală umană și individ, pentru a o aplica la deosebirea între ființă și ipostas în Sfînta Treime, Patriarhul Calist o aplică la deosebirea între credință care nu experiază realitatea crezută și cea care o experiază.

Toţi contemplativii sînt stăpîniţi de o credinţă întemeiată în ipostas în acest sens[632], dar chipul îl văd în general, nu în ipostas. Dar dacă Dumnezeu n-ar fi un chip inteligibil (înţeles cu mintea), cum s-ar numi El frumuseţe ?[633]. Deci precum există o frumuseţe inteligibilă a lui Dumnezeu, dar nu e văzută în ipostas[634],

632. Toată expunerea dinainte a fost o foarte originală caracterizare a credinţei prin vedere, cu deosebirea ei de credinţa nebazată pe vedere. Credinţa din vedere este numită «ipostatică», pentru că ea vine din însăşi realitatea crezută şi ca atare experiată. Ea vine din puterea acelei realităţi ipostatice trăite, mai precis din prezenţa Persoanei dumnezeieşti experiate. Totuşi această credinţă nu vede Persoana aceea (ipostasul) însăşi. Sînt propriu-zis trei situaţii; credinţa din auz, care nu experiază o lucrare ce vine din Dumnezeu, credinţa din experienţa lucrării ce vine din ipostasul Lui; şi vederea lui Dumnezeu «faţă către faţă», în însuşi ipostasul Lui, cînd credinţa încetează. Aceasta va fi în viaţa viitoare. Deci propriu-zis sînt două credinţe în viaţa de aici şi o vedere faţă către faţă în viaţa viitoare. Credinţa a doua e şi ea nu numai credinţă, ci şi vedere, dar vedere în parte. Ea e credinţa întemeiată pe ceva ce vine din ipostas, dar nu pe vederea ipostasului însuşi. Ea ştie de chipul general al lui Dumnezeu, dar nu-L vede pe El concret, ci crede în El.

633. Cei ce «văd» ştiu că Dumnezeu are un chip ipostasiat, dar nu-l văd ca atare; ei văd numai un chip general al Lui, dar nu văd chipul lui ipostatic. Credinţa lor este ipostatică, în sensul că se bazează pe ceva ce vine din ipostasul dumnezeiesc, dar nevăzîndu-L pe El însuşi, ea rămîne totuşi credinţă, nu a ajuns încă vedere. Cei ce au această credinţă, nu mai cred numai din auz, ci printr-o experienţă a lui Dumnezeu. Totuşi nu văd chipul ipostasiat al frumuseţii Lui. Dar văd o frumuseţe şi ştiu că e a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu n-ar fi frumuseţe, dacă n-ar fi o realitate concretizată, ci numai generală. Dar prin frumuseţea şi puterea lui Dumnezeu văzută de ei, văd totuşi indirect chipul Lui concret ipostatic.

634. Aceasta ar putea fi înţeleasă aşa: frumuseţea lui Dumnezeu e «în ipostas», dar văzătorii nu-I văd chipul ipostatic. Avem aci deosebirea între fiinţă şi lucrare sau energie necreată. Prin cele spuse ceva mai înainte despre Pavel care, pe de o parte vedea chipul, pe de alta nu, şi deci mai avea nevoie de o credinţă, se afirmă că aici pe pămînt încă nu vedem chipul ipostasiat sau personal al lui Dumnezeu, ci numai pe cel general. În viaţa viitoare vom vedea acelaşi chip, dar aşa de clar că nu va mai fi nevoie de credinţă.

înțelege că există și un chip inteligibil al Lui, măreț, atotsfînt, preaslăvit, pricinuind uimire sufletului, umplînd și luminînd cu totul mintea, covîrșind-o cu marea și mult felurita Lui strălucire și aducînd în ea înțelegerea lui Dumnezeu [635]. De acesta întipărindu-se și Manoe, a strigat : «Sîntem pierduți, femeie ! Am văzut pe Dumnezeu» (Jud. 13, 22). Căci tot cel ce se întipărește de chipul acela, mărturisește că aceasta este o dovadă a întipăririi lui Dumnezeu.

Dar și marele Moise a văzut pe Dumnezeu în acest chip, precum s-a scris : «S-a arătat Dumnezeu lui Moise în chip și nu prin ghicituri» (Num. 12, 8). Căci, dacă ar fi lipsit cu totul de un chip vrednic de Dumnezeu, Dumnezeu ar fi cu totul de nevăzut (de necunoscut, de nesimțit). Frumusețea este o armonie și chipul un fel de întocmire statornică [636]. Iar dacă s-ar spune că Dumnezeu e lipsit de un chip vrednic de El, ar trebui să se spună că e lipsit și de frumusețe și cu atît mai mult de față, în care e și chipul și frumusețea.

Dar careva dintre prooroci zice : «L-am văzut pe El și nu avea nici chip, nici frumusețe, ci chipul lui lipsea» (Is. 53, 2—3). Aceasta o spune despre dumnezeirea Cuvîntului, întrucît atîrna pe cruce ca un răufăcător, neavînd nici-un semn al firii dumnezeiești. Căci, cît prirvește omenescul, deși nu mai era în El frumusețe din pricina morții, totuși e vădit că avea chipul unui mort [637 a].

---

635. Aceasta e credința ipostatică : cea care aduce în suflet convingerea despre chipul ipostasiat, pe baza iradierii din El, a ceea ce are El : măreție, lumină, etc.

636. Chipul este ca un fel de «structură». Bunătatea, atotputernicia, înțelepciunea sînt un fel de structură statornică a lui Dumnezeu, izvorul tuturor structurilor. El poate fi și trăit într-un anumit fel ca atare.

637 a. Poate de aci s-a inspirat un sculptor german, cînd a confecționat o mare statuie din lemn a lui Iisus, avînd în loc de față o simplă tablă netedă (în biserica din Schifferstadt, o localitate de lîngă Speyer). Dar aceasta ar însemna că s-a pierdut în suferință și fața omenească a lui

Dar David îl preamărește pe El iarăși ca «împodobit cu frumusețe» (Ps. 44, 3) ; și nu după omenitate. Căci adaugă : «Har s-a vărsat în buzele Tale», ceea ce e propriu dumnezeirii, ca și frumusețea. Iar de fața lui Dumnezeu, David pomenește în multe locuri. Aci zice : «Întors-ai fața Ta și m-am tulburat» (Ps. 29, 7), aci se roagă: «Să nu întorci fața Ta de la mine» (Ps. 26, 14); sau: «Întoarce fața Ta de la păcatele mele» (Ps. 50, 10) ș.a.

Deci dacă nu e oprit de a se vorbi la Dumnezeu de față și de frumusețe potrivită cu Dumnezeu, care nu stă în figură și nu e în ipostas propriu [637 b], e cuvenit să se vorbească și de un chip, care e el însuși și față și frumusețe. Pe acesta avîndu-l întipărit în sine și Pavel a spus : «Așa alerg, nu fără să văd nimic ; așa lovesc cu pumnii, nu ca bătînd aerul» (1 Cor. 9, 26).

Căci Dumnezeu fără să fie văzut în Sine, nici împărtășit, totuși în alt înțeles se vede și Cel necuprins se cuprinde. De aceea, și David ne cere să căutăm pururea fața Lui (Ps. 104, 4), ca avînd în noi întipărirea dumnezeirii, să ne împărtășim de mult și negrăit har și de bucurie și plăcere dumnezeiască. Așa zice David către Dumnezeu despre sine însuși : «Sătura-mă-voi, cînd voi vedea slava Ta» (Ps. 16, 15). Căci, celor ce văd pe Dumnezeu în adevăr și în Duh, începe să li se arate multa și nesfîrșita slavă a luminii feței dumnezeiești. Și desfătarea și bucuria izvorîtoare din ea le este celor ce o pătimesc nesecată și, așa zicînd, de nesuportat din pricina covîrșirii ei, iar celor ce n-au văzut-o și n-au

---

Hristos. Și atunci cum se mai vede suferința Lui și dragostea Lui în stare să primească această suferință ?

637 b. Frumusețea lui Dumnezeu «nu e un ipostas propriu», în sensul că nu alcătuiește un ipostas de sine ca celelalte trei persoane dumnezeiești, dar nu în sensul că n-ar fi întemeiată într-un ipostas, sau în cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi.

gustat-o, de nepovestit și de neînțeles. Căci dacă nici-un cuvînt n-ar putea descrie dulceața mierii celor ce n-au gustat-o, ce meșteșug ar putea să lămurească cele mai presus de minte celor ce nu le-au văzut și nu s-au împărtășit de bucuria și de desfătarea dumnezeiască din ele? Dar despre acestea, pînă aci.

Deci, Sfîntul Pavel, avînd credința în Dumnezeu întemeiată în ipostas (ἐνυπόστατον) și chipul măreț și mai presus de frumusețe, dar neipostatic (ἀνυπόστατον) al lui Dumnezeu[638], a spus că umblăm prin credință (2 Cor. 5, 7), adică prin cea întemeiată într-un ipostas (τῆς ἐνυποστάτου), dar nu printr-un chip văzut în ipostas; adică prin credința care nu pricinuiește îndumnezeirea nenăscută. Căci, zice Sfîntul Maxim : «Numesc îndumnezeire nenăscută iluminarea dumnezeirii prin chipul aflător în ipostas, care nu e făcută, ci se arată în mod neînțeles în cei vrednici. Totuși prin chip se vede frumusețea»[639]. Despre această frumusețe zice Marele Vasile : «Ce e mai vrednic de iubit decît frumusețea dumnezeiască ?». Și iarăși : «Frumusețea adevărată și preaiubită și văzută numai cu mintea curățită e cea din jurul firii dumnezeiești și fericite».

De aceea, și Pavel s-a mărturisit pe sine «simplu în cuvînt, dar nu în cunoștință» (2 Cor. 11, 6). Căci era mare în cunoștință, prin care cunoștea din parte pe Dumnezeu cel mai presus de înțelegere, în chipul inteligibil vrednic de Dumnezeu.

Această cunoștință din parte o avea și Moise, văzătorul de Dumnezeu, care vedea chipul dumnezeiesc cel nevăzut în ipostas, și frumusețea Lui. De aceea, zice : «Dacă am cunoscut că am aflat har la Tine, arată-mi-te

638. Sf. Pavel avea încredințarea despre chipul ipostatic, sau personal al lui Dumnezeu, prin trăirea unei iradieri din El, dar nu vedea acel chip ipostatic însuși.

639. Sf. Pavel nu vedea chipul ipostasiat, dar vedea frumusețea ce iradia din El.

ca să Te cunosc şi să Te văd» (Ieş. 33, 13). Deoarece primise odinioară arătarea dumnezeiască şi slava frumuseţii, dar nu în ipostas, cere şi aceasta, ca unul ce s-a făcut mai desăvîrşit [640]. Dar Dumnezeu nu a consimţit, deoarece aceasta nu e cu putinţă nici unui suflet înţelegător şi nici unei vederi, nici chiar celei îngereşti, ca una ce întrece hotarele a toată cunoştinţa. Moise era văzător de Dumnezeu şi vedea pe Dumnezeu în întuneric, dar nu în ipostas, ci în chip şi frumuseţe inteligibilă, fără suportul ipostatic (personal) [641]. Aşa se poate vedea Dumnezeu, cum a spus şi Moise şi Ilie şi, simplu grăind, toată ceata atotdumnezeiască a proorocilor.

Deci umblăm prin credinţa întemeiată în ipostas (διὰ πίστεως ἐνυποστάτου), care se naşte din cele contemplate în jurul lui Dumnezeu şi îşi ia întărire din slava ce străluceşte din frumuseţea feţei Lui şi mărturia din chipul întipărit al luminii Lui mai presus de strălucire, şi nu prin credinţa ce se naşte în auz din cuvîntul simplu [642]. Iar

640. Moise vedea şi el chipul lui Dumnezeu în frumuseţea ce iradia din El şi era încredinţat deci despre chipul Lui ipostatic, dar nu-L vedea în ipostas.

641. Se poate deci rezuma cuprinsul acestei dezvoltări astfel: se vede frumuseţea lui Dumnezeu şi în acest sens şi chipul Lui, dar nu în ipostas; dar văzătorul ştie de acesta prin ceea ce vede, prin ceea ce iradiază din ipostas.

642. Se precizează din nou înţelesul credinţei întemeiată ipostatic, atît faţă de credinţa întemeiată pe auz, cît şi faţă de vederea ipostasului, sau ipostasurilor dumnezeieşti. Credinţa întemeiată ipostatic e credinţa ce se naşte din lumina ce iradiază din Dumnezeu, din slava Lui, care în acest sens se poate numi şi chipul Lui, dar care nu e un chip văzut ca ipostas. Acesta din urmă întrece puterea oricărei creaturi de a-L vedea, chiar şi a îngerilor. Dar credinţa ce se naşte din vederea slavei şi luminii dumnezeieşti, din cele văzute «în jurul lui Dumnezeu», adică din energiile Lui necreate, e deosebită totuşi de credinţa din auz, pe baza cuvîntului simplu. Ea e o experienţă a prezenţei lui Dumnezeu prin lucrare, dar nu o vedere a fiinţei Lui.

Dacă am reveni la cele trei categorii de cunoaştere a ţesătorului: cunoaşterea lui din auz, din vederea pînzei ţesute de el şi din vederea

dacă aici umblăm prin credința, întemeiată în ipostas, și nu prin chipul văzut în suportul său ipostatic, sau personal, (2 Cor. 5, 7), în veacul viitor nu mai e nevoie din credință. De aceea, aici avem credința întemeiată în ipostas; și deoarece atunci se va vedea mai limpede chipul preamărit al slavei, aici acest chip se vede mai umbrit. «Aici, cum zice Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu, se adună o întipărire din altceva într-o icoană a adevărului, care înseamnă un chip umbrit». Atunci va fi vederea «față către față» (1 Cor. 12, 13) și «încetarea a ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvîrșit» (1 Cor. 13, 10). «Acum, cum zice Fericitul Augustin, vederea din parte a lui Dumnezeu constă în răpirea întregului suflet rațional de iubirea slavei Lui» [643]. Căci în această dragoste sufletul se face unitar și privește în mod unitar ascunsul cel unic și mai presus de toate al lui Dumnezeu. Din chipul, din frumusețea și din fața aceasta se umple de strălucire, se înfrumusețează și se luminează toată mintea, umplîndu-se de strălucire și luminîndu-se duhovnicește și mai presus de lume. Prin acestea se simplifică, se înalță și se umple de uimire puterea văzătoare a ei. Dar tot prin acestea se luminează sufletul în mod tainic și se umple de desfătare dumnezeiască și de veselie. Și, ca să spun pe scurt, prin acestea se slăvesc și se îndumnezeiesc cei ce iubesc vederea și auzirea dumnezeirii și se fac prieteni, următori și văzători ai lui Dum-

---

lui în persoană, credința ipostatică e identică cu cunoașterea țesătorului din vederea pînzei lui, dar nu din vederea chipului lui personal, pe cînd cea din auz e identică cu cunoașterea țesătorului din simplu auz; al treilea caz nu este posibil la Dumnezeu. Deosebirea între credința ipostatică și cea a cunoașterii țesătorului din vederea pînzei țesute de el, e că în pînză nu se vede lucrarea prezentă a țesătorului, pe cînd în această credință se vede însăși lucrarea prezentă a lui Dumnezeu, slava și lumina ce iradiază din El. E ca și cum am vedea mîinile țesătorului lucrînd, dar nu i-am vedea fața.

643. Acum începe să fie cunoscut în Răsărit Fericitul Augustin, cum se vede și din învățătura Sf. Grigorie Palama despre purcederea Sfîntului Duh.

nezeu, încă fiind legați cu trupul. De aceea, străvăd și oglindesc din parte, printr-o simțire înțelegătoare, fericirea bunătăților viitoare și starea veacului acela, «pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici inima omului nu le-a încăput» (1 Cor. 2, 9).

53. *Tîlcuire la cuvintele: «Ierusalimul ce se zidește ca o cetate ai cărei părtași se adună la un loc. Căci acolo s-au suit semințiile, seminții ale Domnului, spre mărturie lui Israel» (Ps. 121, 2—3).*

Ierusalimul se tîlcuiește ca loc al păcii și este chip al locului lui Dumnezeu, adică al sufletului ce are în sine pacea cea întru Hristos. Căci nu orice suflet are în sine pacea cea întru Hristos și poate primi numele păcii, ci cel care se zidește ca o cetate și are piatra cea din capul unghiului, pe care «a așezat-o Domnul în Sion potrivit făgăduinței, piatra cea de mult preț» (Is. 28, 16). Iar Sionul este vîrful văzător al Ierusalimului, care e chipul minții văzătoare a sufletului, plină de pace. Căci dacă ai căuta în altă parte, n-ai putea afla mintea observatoare și privitoare a înălțimilor adevărului. Ea nu e decît în inima, care a primit pacea cea întru Hristos și s-a ridicat întreagă la o stare izvorîtoare de pace [644]. Ierusalimul e, deci, sufletul care petrece în pacea dumnezeiască, avînd

644. Se afirmă trei lucruri: a) mintea vede pe Dumnezeu; b) dar numai adusă în inimă, căci inima are o deschizătură spre infinitatea lui Dumnezeu; c) dar numai o inimă care a scăpat de tulburarea oricăror griji și gînduri poate face loc în ea minții văzătoare, căci numai ea se deschide spre Dumnezeu. S-ar putea spune că există o colaborare între minte și inimă și pe un plan inferior al vieții lor: mintea e în acest caz ocupată de chipurile lucrurilor, iar inima de grijile pentru ele, sau de afecțiunile față de ele. Pentru ca mintea să poată vedea pe Dumnezeu în inimă, trebuie ca mintea să fie curățită de chipurile lucrurilor, iar inima de grijile legate de ele.

piatra cea din capul unghiului și pietrele prețioase rotunde din Sfintele Scripturi, de care se sfărîmă fiarele ce se grăbesc să urce în muntele lui Dumnezeu; care are și asfaltul, adică smerenia pe care o produce Duhul Sfînt și care topește și netezește învîrtoșarea împietrită a inimii cu focul dumnezeiesc, prefăcînd-o în duh zdrobit (Ps. 50, 19) și umilit; și ape din ploi, date Mîntuitorului, care curg din rîurile inimii; ba încă și lemnele neputrezite în vederea unirii, ca niște gînduri ale făptuirii adevărate; apoi cuie și sfredelul care pricinuiește frica și silește spre împlinirea poruncilor dumnezeiești; dar și pe Cuvîntul dumnezeiesc ca ziditor și pe cei de după El, adică pe cei ce cîrmuiesc cu știința primită de la El puterile sufletești; și, simplu grăind, uneltele de zidire, postul, privegherea, cîntarea, citirea și celelalte, ca să spun pe scurt, cîte le-am primit de la Cuvîntul întrupat (prin unealta rațiunii), spre înfăptuirea modului virtuții [645]; și frînghia de finic, adică sfințitele legi ale lui Dumnezeu din Scripturi; și lumina cunoscută cu mintea și soarele mai presus de toată strălucirea și toate cîte răsfrîng lumina în suflet. Ca să spunem totul deodată, toate cîte se folosesc în chip văzut spre zidirea unei cetăți le are în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, sufletul. Căci, el este Ierusalimul înțeles cu mintea și el se zidește ca o cetate spre locuință lui Dumnezeu Celui peste toate, Treimii celei fără de început și de viață făcătoare. Căci, a spus : «Eu și Tatăl vom veni, desigur duhovnicește, și locaș la el ne vom face» (Ioan

645. «ὀργανικῷ λόγῳ εἰς ἀρετῆς τρόπον». Expresia poate fi înțeleasă în ambele sensuri date în traducere. Dar ambele sensuri pot fi îmbinate. Logosul întrupat a dezvoltat rațiunea umană, pe care a asumat-o, în modul virtuții și drept urmare noi înșine putem actualiza în mod sănătos rațiunea firii noastre în modurile virtuților. E vorba aci nu de rațiunea care raționează, ci de rațiunea constitutivă a firii umane. Dealtfel între acestea două aflătoare în om există o legătură. Ideea e de la Sf. Maxim Mărturisitorul.

14, 23), ca şi cînd ar zice: «Îl vom face cetate; şi cetate cu adevărat minunată, întinsă la nesfîrşit»[646].

De aceea spune: «Ierusalimul ce se zideşte», nu zidit. Căci dacă Cel ce locuieşte în suflet e necuprins, cu dreptate e să se întindă şi sufletul la nesfîrşit. Tot de aceea zice: «Ce se zideşte ca cetate» nu «cetate ce se zideşte». Căci, întrucît sufletul se zideşte şi întrucît din îmbinarea multor lucruri felurite se alcătuieşte o unică zidire întinsă în înălţime şi în lungime şi în lăţime spre locuinţa Împăratului fără de început, foarte potrivit i se spune «cetate». Dar întrucît zidirea lui nu primeşte o margine, datorită sălăşluirii în el a Celui nesfîrşit, care nu e propriu unei cetăţi ce se zideşte, sufletul s-a numit, pe drept cuvînt, în Sfintele Scripturi, nu cetate zidită, ci «ca cetate ce se zideşte». Iar semnul vădit că e Ierusalim, dar că e ca o cetate ce se zideşte, este că cei părtaşi de el, adică puterile lui, se adună la un loc şi nu se împart, nici nu rătăcesc împrăştiaţi, ci petrec netulburat în pacea cea întru Hristos, fiind adunaţi la un loc şi avînd o unitate între ei. Apoi, pentru a desăvîrşi adunarea la un loc a părtaşilor cetăţii, mai dă şi un alt semn şi anume că «acolo s-au suit seminţii, seminţiile Domnului, ca mărturie lui Israel». Pe cei ce mai înainte i-a numit părtaşi, acum îi numeşte «seminţii». Căci puterile sufletului nu sînt de un neam străin. Iar cele ce sînt simplu seminţii ale sufletului se fac seminţii ale Domnului, fiind făcute trepte dumnezeieşti şi mai presus de lume în sufletul plin de pace[647].

646. Sufletul se poate deci întinde la nesfîrşit. Are în sine această virtualitate. Dar ea se actualizează dacă are pe Dumnezeu ca cuprins. Altfel se îngustează după lucrurile mărginite, sau rămîne mereu în planul mărginit.

647. Puterile sufletului, devenind în suflet trepte spre Dumnezeu, sînt atît de întipărite de puterea dumnezeiască, atît de preschimbate, încît se pot socoti şi ca ale lui Dumnezeu. Căci prin ele nu numai sufletul urcă spre şi în Dumnezeu, ci şi Dumnezeu coboară la el. În ele se întîlneşte Dumnezeu cu omul.

Iar prin aceasta se fac mărturie și întărire lui Israel, sau minții care vede pe Dumnezeu, și împlinesc toate un singur lucru al lui Dumnezeu: cunoașterea Lui[648]. Și toate aceste puteri înțelegătoare ajută la zidirea cetății lui Dumnezeu Atotțiitorul, pașnică și sfîntă. Căci cu adevărat în ea s-au înălțat puterile sufletești ca niște trepte, făcînd mintea purtătoare de Dumnezeu și pătrunsă de Dumnezeu, văzătoare de Dumnezeu. Căci precum este cu neputință semințiilor sau puterilor sufletului împrăștiate și stăpînite și împărțite de lucruri străine să se facă trepte și să zidească sufletul, întrucît nefiind adunate la un loc, nu-l pot face loc al păcii, nici Ierusalim ce se zidește, ca să vadă cineva în el lucrarea înțelegătoare, așa adunîndu-se acestea la un loc, este cu neputință să nu se înalțe în el ca trepte înțelegătoare și departe conducătoare în Domnul, conglăsuind cu mintea care vede pe Dumnezeu și apărînd-o. Căci, atunci cînd sufletul se zidește duhovnicește ca cetate, într-o așezare pașnică și liniștită, și părtașii sau puterile lui sînt adunate la un loc, puterile înțelegătoare se înalță ca niște trepte ale Domnului și se orînduiesc unitar, alcătuind în chip conștient o oaste unită, aliată cu mintea care privește pe Dumnezeu. Atunci cîntă și tu încetișor: «Ierusalimul ce se zidește, ca cetate ai cărei părtași s-au adunat la un loc; acolo s-au suit semințiile, semințiile Domnului, mărturie lui Israel» în Hristos Iisus, Domnul nostru.

54. *Despre aceleași.*

Dar, poate n-ar fi cu totul nepotrivit să adăugăm la cele spuse și aceasta. Dacă voiești să cunoști că a început să umbrească din pace lumina dumnezeiască sufletul tău; dacă voiești să știi că sufletul tău e un Ierusalim ce se zidește ca o cetate; dacă bagi de seamă că părtașii lui sînt

648. Toate puterile sufletului, deci și simțirea și năzuințele lui, contribuie la cunoașterea lui Dumnezeu.

adunați la un loc, adică toate gîndurile și puterile lui s-au adunat împreună și voiesc să fie într-o unitate, ca să nu fie o cetate dezbinată, ci să-l zidească în chip unit ca pe o cetate; dacă se suie în acest Ierusalim ce se zidește ca o cetate, semințiile Domnului, sau puterile cele mai generale ale sufletului, ajunse dumnezeiești și înălțîndu-se duhovnicește și făcîndu-se ca niște trepte; dacă vezi săvîrșindu-se acestea în tine, să nu încetezi să zidești astfel mai departe. Adu-ți aminte de turnul dezbinării și de zidirea lui și de despărțirea limbilor (Fac. 11, 1—9) și cunoaște că nu toată zidirea e bună, chiar dacă pare din afară astfel.

Vorbind, îndeobște, cei ce au ochi văd două feluri de zidiri și de trepte. Una ce se face spre bine și spre locaș al lui Dumnezeu. Iar semnul ei este că părtașii ei sînt adunați la un loc și semințiile ei sînt seminții ale Domnului ce se înaltă în ea, vestind sufletului lucruri mari, minunate și pricinuitoare de pace, de iubire și de sfințenie, și zidindu-l.

Iar alta ce se face spre răul și spre pierderea sufletului. Semnul ei nemincinos este împărțirea limbilor spirituale și o cumplită tulburare. Iar sfîrșitul e că se face sălaș patimilor, cum s-a făcut turnul dezbinării sălaș șerpilor.

Învață, deci, deosebirea celor două zidiri și nu vei mai greși, cînd voiești să alegi dintre amîndouă pe cea mai bună. Dacă nu sînt stăpînite din vreme în vreme și de multe ori adîncurile inimii tale de pacea și de unirea gîndurilor și de lumina înțelegătoare; dacă nu se urcă din vederea lui Dumnezeu o plăcere negrăită în inima ta; dacă nu pornește din cea mai din mijloc încăpere a inimii tale o reaprindere și o lucrare duhovnicească cu temeiul într-un ipostas[649], încît să ți se pară adeseori că ai biruit

649. «ἐνυπόστατος ἐνέργεια» e o lucrare nesubiectivă și nu de sine, ci pornind din ființa sau din ipostasurile dumnezeiești.

mădularele trupului printr-o bucurie și o lumină înțelegătoare și printr-o vedere adîncă și tainică ce vine de sus, în inimă; dacă nu gustă sufletul tău în chip duhovnicesc taine negrăite; dacă nu se produce în tine în chip unitar și dintr-odată o bucurie negrăită și o uimire neînțeleasă; dacă nu primești sfințenia lui Hristos răsărind înăuntrul tău, — cunoaște că sufletul tău nu este Ierusalim, nici nu se zidește ca o cetate și nici părtașii sau gîndurile lui nu sînt adunate la un loc, nici semințiile sau puterile generale nu s-au făcut seminții ale lui Iisus, nici nu se suie în suflet lucruri minunate bine orînduite, dezvăluind minții și arătîndu-i «cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului, nepărtaș de Duhul dumnezeiesc, nu s-au suit» (1 Cor. 2, 9). Și ia seama să nu zidești turn spiritual de dezbinare, al cărui sfîrșit e distrugerea și împărțirea limbilor spirituale și tulburare și pieire totală, cum s-a spus înainte.

Am voit să spun care este pricina pentru care unii au sufletul lor ca o cetate a Ierusalimului ce se zidește și care e pricina zidirii și pieirii turnului dezbinării; și pentru ce părtașii celui dintîi sînt adunați, iar în turnul dezbinării se întîmplă împărțirea de multe feluri a limbilor. Dar am renunțat la aceasta, cruțînd auzul ascultătorilor printr-o vorbire mai scurtă.

55. *Tîlcuire la: «Aceia erau de neam bun de la răsăriturile soarelui» (Iov 1, 3).*

Cei de neam bun de la răsăriturile soarelui sînt cei de la răsăriturile iluminărilor și arătărilor soarelui înțelegător al dreptății, înnobilați și îmbunătățiți prin privirea și vederea înțelegerii îndreptată spre Dumnezeu; cei ce «s-au născut nu din sînge, nici din voia bărbatului, nici din voia trupului, ci de la Dumnezeu» (Ioan 1, 19). Sînt cei a căror inimă și minte petrece în palatul dumnezeiesc din ceruri și care s-au învrednicit de convorbirea cu

Dumnezeu și s-au împărtășit de taine dumnezeiești și negrăite ale Împărăției. Sînt cei ce s-au făcut trupul lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și mădulare din parte (1 Cor. 12, 27) și contrupești cu El și împreună moștenitori și împreună părtași cu El (Efes. 3, 6), avîndu-L ca moștenire pe El însuși și pe Tatăl, Dumnezeu dintru cele prea înalte, ajunși părtași ai dumnezeieștii firi (2 Petru 1, 4), mai presus de cuvînt. Sînt cei ce au fost pecetluiți cu Sfîntul și de viață făcătorul Duh (Efes. 1, 13), de care se fac părtași și întru care viețuiesc și văd. Sînt cei ce s-au îmbrăcat în veșmintele albe (Apoc. 4, 4) și proprii ale Duhului și în tunici cusute în aur, în pietre scumpe și mărgăritare. Sînt cei ce poartă coif și cunună și pietre de rubin și diamante și tot felul de pietre prețioase. Sînt cei ce mănîncă și beau la masa împărătească o mîncare de care nu se satură și un nectar de care nu se plictisesc. Căci toate sînt Duh și ei se împărtășesc de cele duhovnicești. Multe sînt minunile ce se săvîrșesc în acele curți împărătești. Se află acolo un foc ce răcorește și se reaprinde, se mișcă împunsături ale iubirii, există o apă vie, grăitoare și producătoare de rîuri de viața veșnică; se află acolo un aer bine mirositor la respirat și Duhul dătător de viață și lumina razei unitare în trei străluciri, dar în același timp simplă și mai presus de ființă.

De aceea, aceștia, ca niște văzători și părtași de mari desfătări, s-au despărțit de cele de jos și s-au unit cu cele de sus. Au părăsit vederea celor văzute și s-au dăruit întregi celor gîndite. Au trecut peste cele trecătoare și s-au statornicit în cele statornice. Stau jos pe rogojină și umblă printre cele de sus. Trupul îi leagă și îi trage în jos, dar Duhul se apleacă și dezleagă legăturile arse. Îndată ce au fost dezlegați, zboară mai presus de ceruri cu uimire și repeziciune. S-au unificat prin privirea unitară spre Dumnezeu. S-au însingurat dinspre toate în privirea singuratecă spre Dumnezeu. Sînt mutați de la o slavă la

altă slavă (2 Cor. 3, 18) mai mare a Duhului și trec de la o bogăție la o bogăție mai mare și se desfată de cele negrăite. Și-au zis: «Bună este această bogăție a slavei și a desfătării» și în timp ce priveau la ea, au fost uimiți de una mai mare ca cele dinainte și arătau lor înșiși goi de toate și săraci. Au rămas înmărmuriți, sau mai bine și mai propriu-zis, au rămas cu gura deschisă de extaz și o altă bucurie a cuprins inima lor. Urmează Împăratului puterilor și petrec în convorbire cu El și dănțuiesc împreună cu îngerii, copleșiți de revărsările unui așa de mare har, mai mult decît bucurați de acea negrăită moștenire și nespusă iubire de oameni. Aceștia sînt, pe cît socotesc eu, cei de neam bun de la răsăriturile soarelui în Hristos Iisus, Domnul nostru, a Căruia fie slava și stăpînirea în veci. Amin.

Cînd mintea vede în Hristos adevărul în chip unitar, e vremea de a tăcea (Eccl. 3, 7). Căci e vremea în care se bea nectarul dumnezeiesc al bucuriei și al veseliei duhovnicești; e vremea vederilor de taină și al împărtășirii de lucrurile mai presus de fire. De fapt atunci mintea vede limpede potirul în mîna Domnului, plin de vinul amestecării neamestecate [650], contemplă cît se poate de vădit, turnarea din acesta în acesta (Ps. 74, 8) și cunoaște lămurit că drojdia lui nu s-a deșertat (Ps. 74, 8) [651]. Căci

650. Probabil pentru că sîngele Domnului este unit fără amestecare cu dumnezeirea, ca întreaga fire omenească. Sîngele Domnului e plin de dumnezeire și totuși nu încetează de a fi sînge după fire. Potirul ni-l dă prin preot Hristos însuși, cum se vede în unele icoane românești pe sticlă, în care Hristos stoarce în potir vinul viței ce crește din coasta Lui. Dar avem nevoie de preot pentru a ști că nu noi ni-l dăm. Iar cel ce ni-l dă trebuie să fie preot, sau mijlocitor, pentru că și Hristos e Preot, sau Arhiereul, sau Mijlocitorul suprem. Ca atare trebuie să fie părtaș la preoția lui Hristos. Nu ni-l putem da noi înșine.

651. Turnarea dintr-un potir în altul indică poate practica de la Proscomidie, cînd se toarnă vin dintr-o sticlă în potir, sau poate că se menționează practica de a se turna vinul prefăcut în sînge dintr-un potir în altul pentru împărtășirea unui număr mare de credincioși. Iar acest

străfundul revărsării bunătăţii dumnezeieşti şi, aşa zicînd, adîncul bogăţiei şi capătul harului nu se descoperă nimănui din noi deşertat în viaţa de acum, chiar dacă s-ar învrednici de cel mai înalt urcuş spre Dumnezeu şi de cea mai mare îndumnezeire. Căci capătul şi desăvîrşirea se păstrează tuturor spre împărtăşire în veacul viitor. «Încă nu s-a arătat ce vom fi», după ucenicul ce se rezema pe piept (1 Ioan 3, 2). Iar după Sfîntul Pavel, «acum cunoaştem din parte» (1 Cor. 13, 9—10), «dar atunci desăvîrşitul». Căci atunci păcătoşii vor bea cu drepţii din potirul dumnezeiesc de taină şi din ceea ce e desăvîrşit, ajunşi, după ce oglinzile se vor desface şi adevărul se va descoperi în chip vădit, la simţirea tainei care acum e acoperită în chip tainic.

Drepţii, ca să se poată bucura mai desăvîrşit de răsplătirea nădejdii în Dumnezeu, primind roada faptelor virtuoase, căci despre ei s-a scris: «Îmbăta-se-vor din grăsimea casei Tale şi din izvorul desfătării Tale îi vei adăpa pe ei» (Ps. 35, 9); despre ei a spus şi Domnul că-i va chema în Împărăţia Tatălui şi le va sluji lor (Luca 12, 37), după ce le-a făgăduit că vor bea şi paharul nou în Împărăţia lui Dumnezeu (Matei 26, 29) şi se vor veseli. Iar păcătoşii vor bea spre a se umple de amărăciunea mîniei şi de întristarea veşnică; şi vor gusta atîta cît să ştie de ce nectar prea dulce se vor lipsi în chip nefericit din nesocotinţa lor. La gustarea acestuia în vremea de faţă ne îndeamnă, spre mîngîiere, dumnezeiescul David, zicînd: «Gustaţi şi vedeţi că e bun Domnul» (Ps. 33, 8). Dar păcătoşii nu se întorc spre El. Însă cei ce se întorc, ascultînd, precum se cuvine, de poruncă, şi văd potirul şi turnarea din acesta în acesta, simt din amîndouă părţile, şi de aici

act poate însemna că din trupul lui Hristos sîngele Lui trece în potir, sau în trupul celor ce se împărtăşesc, împreună cu Duhul Lui de jertfă. Dar drojdia nu se goleşte deplin, arătîndu-se că Duhul de jertfă şi de iubire al lui Hristos rămîne neepuizat.

şi de acolo, chemările pline de har binevoitor [652]; şi beau şi se bucură şi-şi îndulcesc deplin simţurile sufletului şi cîntă, cum se cuvine, cîntări pline de mulţumire (euharistice) lui Dumnezeu, strigînd: «Şi paharul Tău este îmbătîndu-ne pe noi ca un prea puternic» (Ps. 22, 7); sau: «Şi mila Ta cea necuprinsă, dată încă de acum, ca dintr-un sîn adînc, ca un vin, ne va urma pe noi în toate zilele vieţii noastre» (Ps. 22, 8) adevărate, adică celei viitoare, statornice şi nemuritoare. Căci pururea vom avea bunătăţile dumnezeieşti viitoare şi vom fi în ele, de vom gusta din amîndouă părţile vinul potirului de viaţă făcător şi nou, aflat în mîna Domnului şi vom bea din el în toate zilele. Deci din ceea ce e arătat, cunosc, în chip cuvenit, ceea ce e ascuns; şi din ceea ce se varsă au dovada a ceea ce e la temelie; şi din parte, ca dintr-o arvună, îşi dau cu socoteala de ceea ce vor avea în viitor.

De aceea, vădit fiind că drepţii se vor împărtăşi acolo mai bogat şi în chip mai obştesc [653] de cele ce se împărtăşesc în parte încă de acum, cît sînt pironiţi în trup şi în grosime şi în întunerecul de jos, David, pe drept cuvînt, n-a zis cu totul lămurit că vor bea atunci drepţii şi păcătoşii, ci spunînd ceea ce e îndoielnic: că poate vor bea păcătoşii, a întrelăsat să spună ceea ce e recunoscut şi vădit: că drepţii vor bea. Căci dacă vor bea, poate, păcătoşii, ar fi de mirare să nu bea drepţii. Lucrul acesta e vădit, odată ce ei se împărtăşesc încă de acum atîta de băutură, încît se şi veselesc şi strigă : «Veselitu-m-ai pe mine, Doamne, întru făpturile Tale şi întru lucrul mîini-

---

652. Turnarea dintr-un potir în altul e pentru cei ce se împărtăşesc o chemare ce vine şi din Hristos, de unde curge sîngele, şi din potir, unde curge şi de unde se împărtăşesc nu numai cînd se împărtăşesc de Hristos propriu-zis, ci permanent, fără ca jertfa lui Hristos, de care se împărtăşesc, să se epuizeze.

653. Împărtăşirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieţii pămînteşti e un chip al faptului că în viaţa viitoare se vor împărtăşi toţi drepţii de Hristos într-o comuniune universală.

lor Tale mă voi bucura» (Ps. 91, 4). Căci prin «lucrurile mîinilor» Lui, arată că ţine şi întinde potirul plin de vinul amestecării neamestecate şi că îl toarnă pe el cu foarte multă iubire de oameni din acesta în acesta (Ps. 74, 8) şi păstrează drojdia din el pentru viitor. Dar acum strigă iarăşi, îmbătaţi, către Dumnezeu: «Paharul Tău este îmbătîndu-mă pe mine, ca un prea puternic» (Ps. 22, 5), în Hristos Iisus şi celelalte[654].

Cînta-voi Ţie Celui ce m-ai făcut pe mine şi Te voi lăuda pe Tine, Preaînalte, Cel ce ai vărsat peste mine milele Tale prin har. Degetul Tău cel sfînt mă îmboldeşte, Preaiubitorule de suflet şi Preabunule Împărate, în cel mai din mijloc lăuntru al inimii mele (Ps. 71, 18), ca să cunosc că Tu singur eşti Cel ce faci lucruri minunate şi neobişnuite şi mişti, cum se cuvine, literele sfintei Tale mîini în cartea vieţii prin atotdumnezeiescul Tău Duh şi mă pregăteşti să văd cu simţire şi să mă întipăresc prin mîna Ta în simţurile înţelegătoare, în chip propriu, de frumuseţea Ta mai presus de uimire. Toate sînt pline de veselie şi de bucurie tainică în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Există o pace, mai mult părută decît adevărată. E cea a trupului care se desfată, care pricinuieşte multă grijă sufletului, chiar dacă pentru o vreme ia înfăţişarea prefăcută a liniştii. Şi există o pace a simţurilor, produsă de închiderea şi de fuga lor de toate, care este urmată de linişte. Dar şi aceasta, măcar că e neasemănat mai bună decît cea dintîi, e de scurtă durată. Căci cînd sufletul e tulburat de gînduri, pătimeşte întreg omul, ca şi atunci cînd e tulburat trupul. Dar există pacea a treia, mai presus de a simţurilor şi a trupului. Ea constă în liniştea puterilor sufletului şi a omului dinăuntru. Ea

---

654. Euharistia îmbată de «beţia trează» a entuziasmului născut din întîlnirea în dragoste cu Hristos. Aceasta este, pe drept cuvînt, încă un motiv pentru care în Euharistie se foloseşte vinul ca element care se preface în sîngele Domnului.

vine din purtarea și sîrguința cea bună, din rugăciunea mai curată, din plînsul mai dulce, din rostirea cu plăcere a cuvintelor dumnezeiești.

Dar aceasta încă nu înseamnă desăvîrșirea păcii. Căci precum trîmbițașul sau cîntărețul la chitară nu poate rămîne neîncetat la lucrul său, deoarece, suferind în chip necesar uneori de osteneala mîinilor și alteori din pricina vreunei neputințe sau a unei împrejurări de boală, trîmbițașul nu poate trîmbița și cîntărețul la chitară nu poate mișca totdeauna cu putere coardele, așa și sufletul care-și cîrmuiește în chip armonios puterile sufletului, nu rămîne totdeauna neschimbat în starea aceasta, ci uneori e stingherit de vreo mînie, stîrnită cu voie sau fără voie de ceva, sau de vreo dorință de schimbare și de trîndăvie, fiind una dintre făpturi și aflîndu-se legat cu grăsimea și cu greutatea trupului. Dar cînd primește prin har prezența Celui nefăcut, care a făcut toate, și se împărtășește de Duhul neschimbat și de viață făcător, se umple de o viață preschimbată și minunată, pricinuită de Duhul de viață făcător și se bucură de o viață mai presus de fire și cu totul neschimbăcioasă. Și precum viază datorită puterii de viață făcătoare, așa și vede, căci Duhul de viață făcător e și lumină. Și se bucură văzînd cele mai presus de fire ale Celui mai presus de fire și se bucură de pacea care întrece toată mintea (Filip. 3, 7), datorită lucrării de înviorare și luminii mai presus de minte a Celui mai presus de minte și bucuriei tainice de cele văzute.

În această pace sufletul nu se schimbă cîtuși de puțin, nici nu suferă de oboseală, nici nu e tulburat de cursele și de uneltirile vrăjmașului, ci privește într-o mișoare neîncetată pe Dumnezeu și cele din jurul Lui, prin puterea și mișcarea, ba s-ar putea spune și prin voia lui Dumnezeu și a Duhului neobosit care lucrează în inimă din temelia ei ipostatică, (personală), nu cum își închipuie unul sau altul, ci cum singur Duhul știe, care «cerce-

tează și cunoaște adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10) și învață pe cei părtași de El, printr-o simțire a sufletului. Deci pînă ce ne sîrguim să aprindem în noi, printr-o viețuire liniștită, harul Duhului și nu-L stingem, și pînă ce sîntem plini de sfințenia și de pacea negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu în Treime, purtăm cu adevărat, precum s-a spus, în smerenie, iubire și rugăciune, pacea trupului și a duhului și a sufletului în chip neobosit [655].

Căci pacea cu osteneală nu e încă pacea desăvîrșită, ci pricinuitoare a celei desăvîrșite. Cea desăvîrșită, potrivit celor spuse, se trăiește cu totul fără osteneală, în odihna sabatismului desăvîrșit și a odihnei în Hristos [656].

Aflînd tu cum, nefiind, ai fost făcut, și cunoscînd cu bună știință pe Cel ce te-a făcut și te-a plăsmuit, și înțelegînd pricina trecerii tale la existență fără o mișcare a ta dinainte, de cugeți bine, alipește-te cu iubire pe tine întreg, cu toate simțurile tale, de prea dulcele Iisus și Dumnezeu, Făcătorul și Ziditorul tău, pentru buna făptuire și pentru vederea feței Lui [657]. Căci viețuind astfel, întru făptuire și vedere, vei dobîndi multe daruri ale lui Dumnezeu și te vei face dumnezeu și duhovnicesc și asemenea, întreg, tu, făptură, cu Ziditorul, veselindu-te veșnic împreună cu Domnul tău și cu Tatăl în iubirea lui Dumnezeu și în odihna cea întru Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în vecii vecilor, ieșind din toate cele văzute. Amin.

---

655. Ultimele două alineate sînt foarte alterate în textul din Filocalia greacă.

656. Sabatismul e un alt nume pentru odihnă, de la sîmbăta (ziua a șaptea), în care Dumnezeu s-a odihnit de crearea lumii (Evrei 4, 10; Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* II, 64). Aci vorbind și de «sabatism» și de «odihna» în Hristos, autorul înțelege poate odihna lui Dumnezeu și a noastră de lucrurile create, dar și odihna în Hristos ce urmează aceleia, cea dintîi fiind reprezentată de sîmbăta, iar a doua de duminica.

657. Am fost făcuți pentru urcușul spre unirea cu Hristos prin cele două etape: prin făptuire și vedere (contemplare).

56. Cînd am văzut și am cunoscut, prin vedere înțelegătoare, de unde am venit aici în chip atît de minunat și unde voi ajunge la sfîrșit, și cînd îmi închipui, în al treilea rînd, pe Cel ce m-a adus la ființă și mă poartă și mă va duce la sfîrșitul meu, înțeleg pe Tatăl negrăit, și nu-mi mai este necunoscută iubirea Lui. Drept urmare, privesc oarecum ca în oglindă taina scopului Lui cu mine. Pentru aceea mă și veselesc de acestea trei cum n-ar putea să spună cineva. Dar veselia aceasta așa de mare e urmată adeseori de o tristețe tot așa de mare, cunoscîndu-mă pe mine în chip neîndoielnic, petrecînd în mod nevrednic de chemarea mea. Pe urmă văzînd cum îmi arăți slava Ta cea neapropiată prin zidire și înțelegînd cum îmi arăți iubirea Ta negrăită față de mine, prin întruparea Unuia Născut Fiului Tău și cunoscînd unirea Ta cea negrăită și mai presus de fire cu mine, așa cum mi-o înfățișezi într-o împărtășire negrăită pururea izvorîtoare, mă minunez foarte de slava Ta și mă uimesc de mila Ta neobișnuită față de mine. Căci în felul acesta mă scoți din toate cele văzute și mă odihnești de toate cele gîndite, Treime Sfîntă mai presus de ființă.

Dumnezeu, voind să facă în chip prea înțelept pe om, ca pe un înger pe pămînt, ca pe un animal ceresc, după chipul și asemănarea dumnezeiască, a așezat în el, potrivit cu aceasta, suflet înțelegător, în stare de cunoștința lui Dumnezeu. Și de aceea zice: «Eu am zis, dumnezei sînteți și toți fii ai Celui prea înalt» (Ps. 81, 6) prin har, ca niște îngeri de a doua treaptă, care contemplă în tăcere pe Dumnezeu și sînt înălțați spre El prin dragoste, în lumina duhovnicească. Dar omul pămîntesc nu se poate înălța la starea îngerească, dacă nu s-a făcut în chip vădit duh ca îngerii [658]. Iar că cel credincios se face duh prin

658. Numai duhul se poate înălța la starea îngerească, pentru că și îngerul e duh. Dar aceasta nu înseamnă lepădarea trupului, ci covîrșirea lui de Duhul dumnezeiesc. Trupul părăsește prin aceasta trebuințele materiale. El se hrănește cu pîinea îngerească, adică cu lumina dumne-

credință, adică din nesfîrșita putere și nesfîrșitul dar al lui Dumnezeu, preschimbîndu-se oarecum într-o plăsmuire dumnezeiască și tainică, o arată Mîntuitorul, zicînd că «ceea ce e născut din Duh, Duh este» (Ioan 3, 6). Iar că cei cu conținut sufletesc se nasc duhovnicește, o mărturisește credinciosul Ioan zicînd: «Le-a dat lor putere să se facă copii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui, care nu din sîngele bărbatului, nici din voia trupului s-au născut, ci din Dumnezeu» (Ioan 1, 14), spre a fi omul lăuntric, adică cel după chipul lui Dumnezeu care l-a făcut pe el [659]. Dar deoarece nașterea nu e după fire, ci după har, ea se dă celor ce se nasc duhovnicește, prin primirea de către ei și nu e sub stăpînirea lor [660]. De aceea mintea părtașă de ea e, precum se cuvine, și tron al Sfîntului Duh [661]. Căci precum fierul aprins se face și

---

zeiască. El a devenit transparent și ușor. E ca și cînd omul n-ar mai avea trup. Trupul îl face doar capabil să vadă înțelesurile dumnezeiești în cele materiale.

659. Nașterea din Duh e o mare taină. Ea nu e ca nașterea din trup care-l face pe om tot trup; nu e nici-o creație din nimic. Ci e o ieșire din Duh, o alcătuire din Duh, dar și o ridicare a omului la starea de om duhovnicesc, la starea de duh care a existat de mai înainte ca om trupesc înzestrat cu suflet. Duhul preschimbă pe om prin energiile Sale. Duhul îl face subiect al energiilor Sale. Omul e asemenea Duhului cînd a ajuns la această stare, dar se deosebește de Duhul, prin faptul că nu s-a ridicat și nu se menține prin el însuși în această stare, ci prin Duhul. Omul se naște întîi din trup; Dumnezeu îl naște după aceea în Hristos din Sine, făcîndu-l asemenea Lui. Dar o oarecare naștere din Sine după crearea din nimic (după prima naștere din pămînt), a efectuat-o Dumnezeu cu omul încă de la început.

660. Nașterea din Duh, nefiind o naștere după fire, ci după har, nu se produce decît cu voia celor doi, a omului și a Duhului. Ca atare nu rămîne în stăpînirea omului, fără voia lui și a Duhului. Viața cea nouă se naște prin libertatea amîndurora și se menține în planul libertății. Omul nu se află într-o relație naturală, necesară cu Duhul.

661. Nefiind născut după fire din Duhul, nu e numai fiu după har al Duhului, ci și tron sau loc al lui, adică deosebit după fire, subordonat Lui. Tronul sau locul e mai puțin decît împăratul care șade în el, dar se împărtășește de slava Lui.

el foc, dar nu se preface în foc prin fire, ci prin transmitere şi împărtăşire, pînă ce se află împreună cu focul, şi e scaun al focului, întrucît focul se aşază şi se odihneşte în fier, aşa şi mintea se face duh şi tron al Duhului prin naştere din Duhul, sau prin unire cu El şi prin împărtăşire de El, Dumnezeu învăluind în chip vădit mintea şi unindu-se cu ea şi odihnindu-se în ea ca într-un scaun.

Iar aceasta este începutul minunat al înaintării sufletului nu spre treapta îngerului, a celei mai smerite dintre puterile cereşti, ci spre treapta lui Dumnezeu Celui prea înalt, ca apoi să coboare la cea a scaunului, apoi a heruvimului, apoi a serafimului şi de aci pînă dobîndeşte în întregime însuşirea îngerului, a treptei celei mai smerite, vestind celor apropiaţi în Duh minunile şi tainele lui Dumnezeu. Căci, dacă împărtăşirea, după înţelepţii în cele dumnezeieşti, trebuie să premeargă transmiterii, e limpede că mintea trebuie să se împărtăşească mai întîi de Duhul, adică să se facă scaun (tron) al Lui, şi apoi să transmită cele duhovniceşti [662], apoi să se facă

662. Sufletul ajunge întîi prin îndumnezeire la Dumnezeu şi apoi coboară pe rînd la treptele îngereşti. Căci întîi e împărtăşirea directă de Dumnezeu şi apoi transmiterea celor primite de la Dumnezeu tuturor cetelor îngereşti. Viziunea lui Dionisie Areopagitul despre îngeri ca mijlocitori ai luminii dumnezeieşti către oameni e completată aci, sau explicată printr-o viziune alternativă. Desigur, rămîne întrebarea: oare cu treptele mai de jos ale îngerilor nu se petrece acelaşi lucru? Şi atunci, oare nu se împărtăşesc ei mai înainte de noi de Dumnezeu, ca să nu mai aibă nevoie să-L cunoască prin omul îndumnezeit? Sau nu comunică şi ei din împărtăşirea lor directă de lumina dumnezeiască cetelor îngereşti de pe treptele superioare? Poate că răspunsul, în ce priveşte pe om, stă în faptul că omul ca fiinţă unită cu trupul poate cunoaşte într-un mod deosebit pe Dumnezeu şi îngerii îşi pot înmulţi şi ei cunoştinţa de Dumnezeu prin omul îndumnezeit. Omul poate cunoaşte sau înţelege pe Dumnezeu în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, cum nu-l pot cunoaşte sau înţelege îngerii. Căci înţelepciunea lui Dumnezeu e de multe feluri. Un fel al ei, poate cel mai minunat, s-a arătat în Hristos. Şi pe aceasta o cunosc oamenii în Biserică. Iar îngerii o cunosc pe aceasta mai ales prin oameni (Ef. 3, 10). Cel înălţat coboară pînă la îngeri, ca să vestească îngerilor

heruvim în Duh, care înseamnă revărsarea și mulțimea înțelepciunii dumnezeiești ; după aceea să voiască să înțelepțească pe ceilalți, slujind asemenea serafimului, ca una ce, prin cunoașterea înțelepciunii și prin paharul și băutura ei, a ajuns la iubirea aprinsă și pururea mișcătoare a lui Dumnezeu — căci așa se tălmăcește numele de serafim —, ca astfel să încălzească și să aprindă pe alții spre iubirea lui Dumnezeu ; și apoi să continue drumul, venind pînă la treapta de a învăța pe aproapele care este cea a îngerului. De aceea cei ce nu au ajuns dumnezei în Duh și scaune ale lui Dumnezeu și heruvimi și serafimi și celelalte trepte duhovnicești de mai jos, n-ar putea fi nici îngeri siguri și n-ar putea nici sluji lui Dumnezeu, nici învăța cele cuvenite în Duh și adevăr. Drept aceea, adevărata înaintare a sufletului își ia începutul de la împărtășirea de Dumnezeu Cel prea înalt, și, precum s-a spus, așa înaintează în Hristos Iisus, Domnul nostru [663].

Mărturisi-voi Ție, negrăite Doamne în Treime, nu cele proprii Ție, ci cele proprii mie, după putință. Căci Tu, negrăite, împreună cu ale Tale, Te-ai preaînălțat, aflîndu-Te de nesfîrșite ori mai presus de orice cuvînt și minte ce voiește să Te înțeleagă, sau să vorbească despre Tine. Căci Tu m-ai zidit prin hotărîrea Ta mai presus de orice măreție, altfel decît pe orice altceva; m-ai plăsmuit cu mîna Ta; după chipul și asemănarea Ta m-ai zidit. Iar eu, deșert făcîndu-mă în toate acestea așa de mari și de

ca un om cele ale lui Dumnezeu. Dar coboară și mai jos pînă la oameni ca să vestească acestora ca un înger cele ale lui Dumnezeu. Cel înălțat la împărtășirea de Dumnezeu, primește un rol misionar. Pildă culminantă în această privință ne este Hristos.

663. Sufletul întîi se înalță la treapta la care s-a înălțat Hristos, apoi săvîrșește și el un drum al chenozei, al coborîrii cu Hristos, care nu rămîne numai acolo sus spre a primi închinare, ci coboară în chip nevăzut și lucrează la înălțarea altor și altor suflete care cred în El, prin învățătura și prin Tainele Sale. În Hristos e nu numai înălțarea omului la Dumnezeu, ci și chenoza sau coborîrea Lui spre slujire.

cinstite și slăvite daruri, m-am arătat peste măsură de nerecunoscător, nesocotind poruncile Tale, care sînt și ele sfinte și pricinuitoare de pace, de bucurie adevărată și de putere îndumnezeitoare. Și ceea ce e și mai minunat, este că, înainte de a mă fi adus pe mine la existență, ai zidit, pentru mine și pentru viața mea și pentru vederea și cunoașterea Ta și pentru desfătarea duhovnicească copleșitoare de cele din jurul Tău, lumea de o atît de mare frumusețe și slavă, împodobită în chip bogat și felurit, cu putere și cu înțelepciune creatoare, fără de care n-ar putea să existe nici-un ceas. Și prin ea viețuiesc și propășesc trupește, întrucît mă hrănesc cu ea și mă bucur de ea; dar și sufletește, căci prin ea cunosc, contemplînd plin de uimire, noianul prea înțelept și atotputernic al purtării de grijă și al iubirii Tale.

Acestea le-ai făcut Tu, negrăitule. Iar eu, lipsitul de minte, mi-am risipit viața, împotrivindu-mă poruncilor Tale, cu adevărat dulci și vrednice de iubit pentru cei ce au minte. Vai suflete nesimțit! Vai ce învîrtoșare! Nu te gîndești, nenorocitule, că numai ca să trăiască trupește o viață muritoare, sluga săracă se supune stăpînului și împlinește cu prisosință poruncile lui, chiar dacă unele din ele sînt grele; și aceasta nu în folosul lui, ci al celui ce le-a dat. Iar tu, lipsitule de minte, nesocotind în chip nevrednic poruncile unui astfel de Ziditor, Binefăcător și Hrănitor, deși sînt date pentru tine și pentru slava ta nemuritoare, le întorci pe dos. Mă înspăimînt de nerușinarea și de veșnica ta osîndă!

Zis-am, Doamne, sufletului meu sărman și cu adevărat păcătos, făpturii Tale, Prea iubitorule de suflet, cînd m-ai întors pe mine spre Tine, Prea Bunule, bucuria mea cea negrăită: ai multe bunătăți duhovnicești, suflete! Mănîncă, bea, veselește-te (cf. Luca 12, 19). Iar cînd s-a răzvrătit, păcătosul, împotriva Ta, am fost chinuit și umilit foarte (Ps. 37, 8). Dar, o, bogăția bunătății Tale,

Preabunule! Cînd m-am abătut în chip greșit de la calea Ta cea dreaptă și de la bine, Tu, venind în chip minunat, prin daruri necuprinse, iarăși m-ai întors. Și mîncînd cu adevărat și bînd și, prin acestea, veselindu-mă duhovnicește, precum se cuvine, m-am depărtat iarăși de multe ori de la mila Ta, rostogolindu-mă, nu știu, prin uneltirea cumplită a diavolului, sau prin neatenția mea, sau prin amîndouă, sau poate și prin vre-o judecată mai adîncă a Ta, din care vin îngăduirile, părăsirile și certările povățuitoare în chip felurit [664].

Și iarăși și de multe ori m-am înfundat în mocirlă adîncă, unde nu era o temelie tare (Ps. 68, 2) [665]. Astfel m-am ticăloșit și m-am încovoiat, înfingîndu-se în mine spinul, sau acul aducător de moarte al păcatului și, scurt vorbind, multele rele cîte le-a uneltit vrăjmașul cu viclenie împotriva sufletului meu pentru grozava mea nepăsare și pentru cumplita mea nebunie.

Dar Tu niciodată nu m-ai trecut cu vederea pînă la sfîrșit, ci cu glas duhovnicesc ai strigat în adîncul de taină al inimii mele [666] și ai zis sufletului meu descurajat: «Mîntuirea ta sînt Eu» (Ps. 34, 3), nu te teme, ci întoarce-te la odihna ta, nu rătăci. Și așa m-ai mîngîiat pe mine, Iisuse, care nu ții minte răul, ci Te-ai făcut mie, în chip vădit, sprijin de mîntuire. Și ca o dreaptă a Tatălui m-ai prins cu putere și certarea Ta povățuitoare m-a îndreptat iarăși (Ps. 17, 39), ca de atîtea ori, la bucuria cea mare de atîtea taine negrăite. Vino deci, Cuvinte

664. Despre acestea vorbește Diadoh al Foticeei, cap. 94; *Filoc. rom.* I, 385.

665. «ὑπόστασις» — un suport, care să nu mă lase să mă înfund mai jos. Răutatea nu are limită. Singur Dumnezeu, mai bine zis Hristos, s-a făcut «ipostasul» sau suportul umanității tuturor celor ce cred în El.

666. Expresia: «Dumnezeu strigă în conștiința omului» nu e numai o metaforă. De fapt El strigă în adîncul omului și cînd acesta s-a rostogolit în păcate. Omul aude acest glas și trebuie să dea un răspuns. Chiar dacă răspunsul lui e negativ, el e tot un răspuns. Dar prin răspunsul negativ nu scapă de strigătul lui Dumnezeu; nu-l poate înăbuși pe acesta.

al lui Dumnezeu, în inima mea, ca o pecete tare, pentru ca să văd lumina negrăită mai presus de fire! Vino înăuntrul brațelor mele, ca să lucrez faptele sfintelor și de viață făcătoarelor Tale porunci! Vino, Iisuse Hristoase, Împărate mai presus de ceruri, vino ca să viețuiesc în Tine duhovnicește! Apropie-Te, printr-o plăcută simțire, de mine, cel ce mă întorc la Tine din tot sufletul, veselia mai presus de lume a celor în care locuiești. Fă să strălucească în mine ca un fulger strălucirea Ta! Vino, Tu Cel nesfîrșit în înțelepciune, ca să se adune sufletul meu la sine, și prin aceasta și la Tine ![667]. «Și să se risipească și să se îndepărteze cei ce dușmănesc sufletul meu în deșert» (Ps. 3, 8) și mă prigonesc degeaba și mă chinuiesc fără cruțare. «Păzește-mă, Doamne, rogu-te, pururea, ca pe lumina ochilor» (Ps. 16, 8), ca să Te privesc veșnic pe Tine, împreună cu Tine[668], Preaslăvite și Negrăite Doamne.

57. Ce sînt eu, Doamne, Cel ce ești nezidit, decît pămînt și cenușă (Fac. 18, 27)? Și ce este timpul meu, al celui ce trece ca o umbră și ca un vis scurt, înaintea Ta, Cel fără de început, în ochii căruia o mie de ani sînt ca ziua de ieri, care a trecut și ca o strajă în noapte (Ps. 89, 4)? Și ce este înțelepciunea mea la Tine, Cel ce ai făcut

667. Ca de atîtea ori în scrierile duhovnicești, se spune și aci că adunarea sufletului în sine, înseamnă totodată adunarea lui în Dumnezeu. Căci adunarea în sine înseamnă venirea omului la conștiința de sine, prin întrebarea despre ultimul său temei și rost. Și atunci nu poate să nu dea de Dumnezeu ca acest ultim temei și rost. Atunci aude glasul lui Dumnezeu, pe care împrăștierea în tot felul de ocupații exterioare neesențiale, îl înăbușise.

668. Numai dacă Duhul însuși privește în noi pe Domnul, îl putem privi și noi în Duhul. Căci lucrarea Lui de privire a lui Dumnezeu ne devine privirea noastră. Numai dacă cel ce știe să se vadă pe sine e cu noi și ne transmite în chip iubitor puterea lui de vedere, îl vedem și noi pe el împreună cu el. Aceasta se întîmplă chiar și în relațiile dintre oameni.

cerurile întru înțelepciune și pămîntul și toate ale lui deodată și în aceeași clipă, ca să stau înaintea Ta, Preaiubitorule de suflet, întreg, spre a-Ți răspunde? Nu, Stăpîne, te rog, nu! Părinții nu iau răsplată de la pruncii nou născuți pentru cele făcute lor, nici nu cer vre-o faptă, ci se îngrijesc cu simplitate, cu iubire și cu sîrguință, în chip vrednic de laudă, de datoriile lor, hrănindu-i pe cît pot și îmbrăcîndu-i. Pentru aceea și Tu, Sfinte, Părinte veșnic și Preaiubitor al nostru, ca Cel ce ești Făcătorul nostru al tuturor din nimic, rogu-Te nu Te supăra pentru greșalele și fărădelegile mele nici nu cere, Iubitorule de oameni, de la mine, fapte pe măsura harului Tău. Nu, Bunule, nu! Ci precum se cuvine să fie iertați pruncii, tot așa, și cu mult mai mult și nesfîrșit mai mult, iartă cele ale mele și înmulțește darul Tău neprihănit întru mine, care am nevoie de ajutorul Tău, ca cel ce sînt slab cu înțelegerea. Căci Tu ești Cel ce m-ai făcut și m-ai zidit și m-ai plăsmuit din nou, Atotlăudate, cu un scop prea bun, ca odată ce m-ai făcut bun și m-ai împodobit foarte cu frumusețile cele îndumnezeitoare, ca pe un chip adevărat al Tău, să mă slăvești în chip strălucit și preaînalt. Căci n-ai venit să judeci, ci să mîntuiești lumea (Ioan 3, 17). Amin.

58. Osîndit fiind de însuși cugetul meu, precum Tu însuți cunoști, Doamne, cele din lăuntru ale mele, vezi că nu am nevoie, Preaînțelepte, de nici-un judecător. Judecata Ta se face, cu dreptate, în lucrurile îndoelnice. Dar cînd cel ce se împotrivește s-a osîndit cu adevărat el însuși și se vede și se mărturisește nu numai simplu păcătos, ci ca păcătuind zi de zi și ceas de ceas, cruță-l, Doamne, Iubitorule de oameni, de judecată. Milă caut și har cer, Izvorule al milei și al harului! Tu ești Cel ce ai binevoit să Te faci om pentru mine. Tu ești Cel ce din prisosința bunătății Tale, nu ne faci nouă

după fărădelegile noastre, și din covîrșitoarea iubire față de noi, nu ne răsplătești după păcatele noastre (Ps. 102, 12), ci Te lași mai degrabă biruit de iubirea proprie Ție, și depărtezi de la noi fărădelegile noastre, pe cît sînt de departe răsăriturile de apusuri. Drept aceea, pe Tine te rog, Doamne Iisuse Hristoase, care nu ții minte răul, Prea Milostive Stăpîne, și de la Tine cer, deși cu nevrednicie, Cel ce ierți toată fărădelegea și tot păcatul meu, pune în inima mea pecetea desăvîrșită și darul cu adevărat sfînt al Prea Sfîntului Tău Duh, prin puterea și înțelepciunea Ta, ca prin acestea făcînd, pe cît e cu putință, prin puterea harului Tău, cu înțelepciune și cumințenie duhovnicească, ceea ce este plăcut înaintea Ta, să curgă iarăși din inima mea rîurile cele duhovnicești ale înțelepciunii Tale neprihănite și să mă aflu întru înțelegerea adevărului și într-o lumină pe potriva ei. Fă să fiu de aici înainte în părtășie cu Tine și cu ale Tale, luminat în vecii vecilor, dar încă de acum, de lumina Ta mai presus de slavă, prin mila Ta neînchipuită și prin harul Tău negrăit. Amin.

59. Nu a cunoscut cineva mai limpede uneltirea, sau, dacă trebuie spus altfel, atacul diavolesc personal, decît cel ce a scăpat de draci și s-a izbăvit pentru o vreme de atacurile lor. Și nimeni nu scapă și nu se izbăvește de ele, cum am spus mai înainte, dacă n-a dobîndit în inimă înrîurirea și suflarea dumnezeiască personală [669]. Iar aceasta o naște credința însoțită de smerenie și de iubirea lucrătoare de Dumnezeu și de oameni, prin petrecerea în liniște, împreună cu privegherea, prin citirea aici lucrătoare, aici văzătoare și deci de Dumnezeu cugetătoare, și prin rugăciune. Iar iubirea lucrătoare

669. Am tradus aci prin «atac personal» și «suflarea personală» expresiile προσβολὴν ἐνυποστάτως și ῥοπὴν ἐνυπόστατον, primul pornind din ipostasul diavolului, a doua din al lui Dumnezeu.

poate fi numită, cu adevărat, împlinirea, pe cît e cu putință, a sfintelor porunci ale lui Dumnezeu. Din acestea se naște deci nu numai o înțelegere mai curată și mai străvezie a lui Dumnezeu, ci vine în suflet și cunoștința amănunțită și deosebirea limpede a diavoleștilor uneltiri de rele urzitoare. Căci cu cît sînt mai mari nevoințele, cu atît e mai mare și războiul dracilor pismași, porniți cu furie în chip covîrșitor și fără răsuflare spre tot felul de chinuiri viclene ale sufletului purtător de Dumnezeu. Așa că dacă n-ar sta aproape cu iubire de oameni Hristos, Mîntuitorul poporului său, și nu s-ar lupta pentru credincioși, cu adevărat nu s-ar mîntui nici-un om, chiar dacă ar fi sfînt.

60. Am cunoscut cît se poate de limpede și-Ți mărturisesc, Doamne, că din neluare aminte, din nerecunoștință și din lucrare nesocotită m-am făcut, în chip înspăimîntător, mai rău ca dobitoacele necuvîntătoare, eu, cel cuvîntător. Căci acelea își păstrează firea lor și viețuiesc potrivit cu ea, dar eu n-am cunoscut nici măcar un ceas care este cu adevărat lucrarea curată a firii mele, din pricina urîciunii patimilor spurcate și din împătimirea și tulburarea pricinuite de cele trecătoare. De aceea, prostit la minte, nu cunosc firea mea, așa cum este, sau cum trebuie să fie cu adevărat. Și m-am lăsat prins în însoțirea drăcească pentru săvîrșirea răului. Și sînt cu adevărat mai rău și decît aceia în hotărîrile mele. Căci dacă aș fi fost ca aceia, nesupus boalei și nemuritor și neavînd trebuință de ceva spre a trăi, aș fi fost fără îndoială cu mult mai rău, nenorocitul de mine, și mai nestăpînit în pornirile nebunești. Dar, iată, deși nu sînt nemuritor, ba sînt supus boalelor dese și lungi, totuși păcătuiesc și mă bucur de păcatele mele și le uneltesc. Și ceea ce e și mai rău, e că nu tind numai spre unul dintre rele, iar de celelalte mă feresc, ca fiecare din aceia. Căci unul din aceia e pricinuitor al iubirii de

argint, altul al slavei deşarte, altul al iubirii de plăcere şi altul al altei patimi, sau, mai bine zis, fiecare e prieten şi împreună lucrător spre una din ele al celor ce se lasă înduplecaţi de el. Eu însă singur sînt îndrăgit de toate patimile şi le săvîrşesc pe toate. Şi aceasta în chip atît de pătimaş, că chiar dacă nu mă mişcă dracii şi nu mă momesc din afară, mă mişc eu însumi spre patimi, sau mai vîrtos cad în ele, în chip jalnic. Din această pricină, chiar dacă n-am săvîrşit unele dintre ele, aceasta s-a întîmplat nu pentru că m-aş fi ferit de bună voie de ele, sau nu le-aş fi voit anume, ci nu le-am săvîrşit pentru că n-am putut. Iată că sînt deci, cu drept cuvînt, cu mult mai rău ca aceia. Căci aceia, măcar că sînt nemuritori şi liberi de boli şi n-au nevoie de nimic pentru a trăi, totuşi nu înclină nici unul dintre ei decît spre un singur fel de păcat. Iar eu, ale cărui zile sînt nu numai puţine ci şi împovărate de boală, de neputinţă şi de greutăţi, tind spre tot păcatul şi sînt gata să-l săvîrşesc cu toată sîrguinţa. Cu adevărat sînt cu mult mai rău decît dracii.

Ci, Doamne, Doamne, Cel nemăsurat în milă şi care voieşti prin fire mîntuirea în aşa fel că n-ai ţine minte nici răul dracilor, dacă ar vrea să se pocăiască, întăreşte-mă cu înţelepciune şi cu tot ce se cuvine, ca să mă pocăiesc cum trebuie pentru păcatele săvîrşite şi întoarce-Ţi cu îndurare Prea Sfînta Ta faţă, Stăpîne, Cela ce eşti viaţă fericită şi mai presus de fire şi bucuria statornică mai presus de lume a drepţilor, dragostea fără măsură şi iubirea de oameni şi milostivirea negrăită. Fă cu sufletul meu care strigă : «Miluieşte-mă, Cel ce eşti uşor de împăcat», marea şi minunata Ta milă, ca să arate celor ce o cunosc că şi pe draci, dacă s-ar întoarce şi ar zice «Miluieşte-mă» către bunătatea Ta cea fără margini, aşa cum sînt, nu i-ai alunga de la mila Ta şi nu i-ai depărta, Tu, care eşti izvorul haruri-

lor. Căci dacă pe mine, care sînt mai rău ca aceia şi mai nesocotit decît dobitoacele necuvîntătoare, eşti în stare să mă miluieşti, cu adevărat nu ar fi nici om, nici demon, care, căzînd la Tine şi strigînd «Miluieşte-mă», nu ar afla îndată în prisosinţa bunătăţii Tale nemărginite, milă bogată şi minunată şi mai presus de toate nădejdile. Miluieşte-mă, Iisuse, care eşti şi Tatăl nostru şi izvorul milei.

61. Multe îmi vin în minte, Doamne, să le gîndesc. Dar nimic nu este ceea ce aş putea înţelege, în chip sigur, pînă la capăt. Nu este în toate un singur lucru, în a cărei cunoştinţă să nu am vre-o lipsă. Prin aceasta mă dovedesc neputincios a cunoaşte ceva aşa cum se cuvine, în chip vădit, simplu şi deplin. Văd cerul acesta şi pămîntul cu adevărat. Dar ce sînt acestea, sau de cine au fost făcute şi cum se susţin şi celelalte multe despre ele, şi firea lor, e vădit că nu cunosc. Pot arăta cu uşurinţă aerul, apa şi focul celor ce voiesc. Dar care este firea fiecăreia din acestea, cine ar putea-o spune ? Şi cum una tinde în jos, alta în sus, iar aerul în toate părţile, nu şi-ar putea deschide şi n-ar putea deschide nimeni gura şi n-ar putea mormăi un cuvînt. Dar trec peste acestea, neştiind ce să spun. Firul de păr, care pare cel mai neînsemnat, ca unul ce nu poate fi prins cu simţurile noastre, din ce iese şi cum ? Cum se ivesc toate firele de păr în timp şi după o anumită rînduială ? Şi ce cunoaştem despre firele de păr, ce sînt ele ?

Pentru aceea, te rog, Doamne, izbăveşte-mă de gîndurile închipuirii, care învinovăţesc pe aproapele şi judec toate şi osîndesc pe toţi. Acoperă-mă cu braţul Tău cel tare, că sînt slab la minte şi foarte tocit, ca să cuget despre acestea. Cine cunoaşte măsurile cerului şi ale pămîntului, mărimea şi greutatea lor ? Cine cunoaşte cursul atît de repede şi de neobosit, pe lîngă aceea şi

atît de măestrit și de regulat al soarelui ? Cine va înțelege puterea care le poartă pe acestea atît de înțelept ? Cum ar cunoaște acestea cel ce nu poate avea nici măcar cunoștința țînțarului ? Fiind atît de lipsit de înțelegere și de puterea înțelepciunii, nu mă bizui decît pe harul de la Tine, cînd vorbesc de îndumnezeire și de unirea mai presus de fire cu Dumnezeu, prin lucrarea dumnezeiască proprie Lui și prin înțelegerea dată de El, pe cît e cu putință.

62. Numai cei ce au primit simțirea duohvnicească prin pătrunderea cea din har, înțeleg pe cei ce n-au dobîndit simțirea duhovnicească, și sînt conduși sufletește prin sunete limpezi și lămurite spre cele ce se întîmplă. Căci unul ca acesta poate să le deosebească pe toate, după Sfîntul Pavel, deși el nu e judecat de nimeni altul (1 Cor. 2, 15). Fiindcă cei ce sînt altfel, nu numai că nu văd lipsa Duhului dumnezeiesc, ci și fericesc uneori, din neînțelegere, pe cei vrednici mai mult de compătimire, întrucît nu au primit simțirea Duhului prin har, ci sînt purtați mai degrabă de duhul lumii și sînt «sufletești», cum îi numește cuvîntul dumnezeiesc (1 Cor. 2, 14). Iar cei duhovnicești la simțire și aprinși de focul dumnezeiesc, nu judecă nicidecum lucrurile, cu grabă, sau după latura văzută, ca cei mulți. Ci după adevărul neschimbat și veșnic din ei, fiind învățați în chip sigur de Duhul de viață făcător și luminător, care dăruiește celor în care se sălășluiește o altă viață decît cea obișnuită, o viață mai presus de fire și o lumină și o cunoștință deosebită de a ochilor celor mulți.

Așa a fost Iacob Patriarhul, care schimbînd de multe ori locul, a rămas apoi într-un unic loc, dar a văzut acolo multe cu ochiul pătrunderii și a spus lucruri minunate despre fiii săi (Fac. 49, 1 și 5). Așa a fost Isaia

cel mai puternic în cuvînt dintre prooroci. Căci văzînd pe Iisus dus ca o oaie spre junghiere (Is. 53, 7), nu s-a lăsat înșelat nici de pătimirea, nici de smerenia Lui și de purtările proprii ei, ci a văzut tainic în acestea, cu ochiul pătrunderii, slava Lui, așa cum se cuvine ; măcar că L-a văzut pe Iisus lipsit de chip și de frumusețe (Is. 53, 3) și supus celorlalte pătimiri, a mărturisit totuși dumnezeirea Lui. Așa a fost, ca să spunem pe scurt, fiecare dintre sfinții prooroci, care credeau cu înțelegere cele duhovnicești, prin iluminarea Duhului.

Cel ce voiește să cunoască cu ușurință pe cei ce au în ei duhul lumii, sau, mai potrivit zis, pe cei purtați de duhul lumii, să-și aducă aminte de ceata cărturarilor și fariseilor din Evanghelie, cum se îndeletniceau cu cele părute bune și țineau cu împătimire la cele arătoase și pofteau cu toată puterea sufletului și prin pășirea și schima cuvioasă să fie numiți «învățători» și nu urmăreau altceva decît să-și potrivească un chip la arătare și să laude cu fățărnicie viața virtuoasă (cf. Matei 23, 3, 4). De aceea, vai ce orbie ! pe Iisus Hristos, Fiul cel prea adevărat al lui Dumnezeu Cel peste toate, L-au osîndit cu înverșunare, din pisma pe care o năștea în ei duhul lumesc, la moarte ; au osîndit la moarte viața dumnezeiască și adevărată.

Căci dacă Duhul Sfînt nu vorbește în noi, precum s-a spus, din pismă (Iacob 4, 5), e vădit că Duhul lumii grăiește din pismă și de aceea judecă cu nedreptate și întru întunecare. De aceea se vor tăia (Apoc. 1, 7), precum s-a scris, în vremea judecății deobște a lui Dumnezeu și se vor plînge pe ei înșiși, nu fără dreptate, de starea lor. Căci vor vedea pe Cel pe care L-au străpuns (Ioan 19, 37) și se vor întreba cu nedumerire, zicînd : «Nu este Acesta Cel pe care L-am socotit ca nimic și nu socoteam viața Lui nebunie ? Cum deci a fost rînduit Acesta între fiii lui Dumnezeu?» (Înț. Sol. 5, 4—5).

Căci făcîndu-se de batjocură întunericului părerii de sine prin duhul lumesc poticnindu-se cumplit, pe drept cuvînt nu au putut să cunoască adevărul şi să umble pe urmele Lui, ca cei ce au mintea dreaptă şi pe Duhul cel luminător.

Iar despre cei duhovniceşti, Pavel zice : «Oare nu ştiţi că vom judeca pe îngeri ! Cu atît mai mult cele trebuincioase vieţii» (1 Cor. 6, 3). Astfel cel ce are Duhul, pe toate le poate judeca (1 Cor. 2, 15), dar pe acesta, cum zice Domnul, nu-l poate primi lumea, nici vedea (Ioan 14, 17). Deci toţi cîţi n-au îmbrăcat, prin simţirea adevărată a sufletului, Duhul cel Sfînt mai presus de ceruri, nici nu-l au pe Acesta lucrînd în ei cele negrăite, în taină, şi grăind cele de nepovestit, sînt vădiţi ca avînd duhul lumii. «Iar voi, zice Pavel, nu sînteţi în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. 8, 9).

Vezi, că cei ce au Duhul în ei, nu sînt trupeşti ? Şi că cei ce sînt lipsiţi de Acesta, nu numai că nu pot să judece drept în cele dumnezeieşti, dar nici nu pot să fie ai lui Hristos ? «Iar noi nu am luat duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu, ca să vedem cele dăruite nouă de Dumnezeu» (1 Cor. 2, 12). Înţelegi că cele dumnezeieşti şi adevărul nu le pot cunoaşte decît cei ce au primit Duhul lui Dumnezeu ? Căci aşa a spus şi Domnul : «Cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul» (Ioan 16, 13). Vezi de unde răsare în minte adevărul întreg, deci şi judecata sigură şi liberă de păcat ?

De aceea, Duhul Sfînt se numeşte Duhul sfatului, Duhul ştiinţei, al înţelegerii, al înţelepciunii (Is. 11, 2), Duhul stăpînitor (Ps. 50, 14), Duh drept (Ps. 50, 12), Duhul adevărului (Ioan 14, 17), iar la Isaia «Duhul judecăţii» (Is. 4, 4). Aceasta pentru că în El sufletul e

dus de-a dreptul spre cele ce trebuie spuse și fiindcă, lucrînd El în suflet, acestea toate sînt judecate cum trebuie, dat fiind că sufletul e părtaș de El. Dar, fără Duhul, toate sînt pline de întuneric și pustii de adevăr. Iar cel pustiu de adevăr, va greși ca urmare și în cele spuse. Acela, încercînd să judece, va alege cele mincinoase și nu va nimeri adevărul. «Căci nimenea, zice, nu cunoaște cele ale celuilalt, decît Duhul care locuiește în el» (1 Cor. 2, 11). «Căci Duhul toate le cercetează» (1 Cor. 2, 12). Dacă s-ar putea afla adevărul fără El, Duhul Sfînt nu s-ar mai numi Duhul adevărului, Duhul judecății și celelalte spuse înainte. Deci de va grăi cel ce judecă fără Duhul adevărului, va fi susținătorul minciunii, născocind ceea ce nu este și, scurt vorbind, va cădea din adevăr și se va scoate cu voia de la Dumnezeu și de la slava lui Dumnezeu ; și va fi tăiat cu dreptate, ca unul ce judecă și se rostește cu grabă în chip protivnic adevărului, vînzînd dreptatea cu nepricepere, ca un alt Iuda. Căci și acela, de trei ori ticălosul, a fost osîndit din pricina aceasta, că a vîndut dreptatea și adevărul, cum nu se cuvenea, adică pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe Cel trimis de la Tatăl ca dreptate și care s-a numit El însuși pe sine adevărul (Ioan 14, 6).

Fariseu nenorocit și orb, gol de Duhul care luminează ochii înțelegători ai sufletului ! Tu te grăbești cu mîndrie să judeci greșit din cele arătate cele dinăuntru ale omului, ca și aceia care, văzînd învieri minunate de morți și mii de semne dumnezeiești, pe care Iisus, ca Dumnezeu adevărat, le lucra numai cu o încuviințare, în loc să-L laude și să-L preamărească și să creadă în El, s-au supărat și s-au mîniat pentru foarte înțeleapta și de oameni iubitoare dezlegare a sabatului și pentru că nu posteau ucenicii Mirelui (Matei 9, 16), nici nu se spălau cu grijă (Matei 7, 2). Farisee nebune și prea lipsite de minte și plin de întuneric ! Voiești să îndrepți

izvorul înțelepciunii și al harurilor minunate și negrăite și, trecînd cu vederea faptele unei așa de mari puteri, vezi pe cele mai neînsemnate și făcute după o judecată încă neînțeleasă de tine. Cît de stîngaci, de neștiutor și de nesimțit ești ! Te poticnești cum nu trebuie de cele ce nu sînt, cum ar zice cineva, nimic, neminunîndu-te, după cuviință, de faptele cele prea mari care s-au săvîrșit, și neslăvind și nelăudînd, pe cît se poate, pe Cel ce le-a lucrat pe acelea. Apropie-te cu smerenie de Acesta și cere cu sinceritate să ți se dea motivul dezlegării acelora care tu socotești că au fost trecute cu vederea, contrar obiceiului.

Deci, lucrul cel mai rău dintre toate este, pe cît se vede, părerea de sine și viclenia ce urmează după ea. Unul ca acesta este atît de întunecat, pe cît se socotește că știe, și pe atît de lipsit de minte, pe cît nu-și cunoaște neștiința.

Și iarăși, vai ție, fariseu orb, care nu cercetezi lăuntrul paharului, de este curat, ci îți închipui că e de trebuință să înfăptuiești și să vezi curățenia din afară și cea văzută (Matei 23, 26). Nu auzi ce poruncește Hristos, adevărata Înțelepciune, despre judecată ? Căci El zice : «Nu judecați după vedere, ci judecați cu judecata cea dreaptă» (Ioan 7, 24). Nu înțelegi că nu se poate judeca drept, nici rosti judecăți drepte după ceea ce s-arată ? Căci aceasta înseamnă «după vedere». Cum deci tu, nesimțitule, netemîndu-te de porunca Tatălui și neînțelegînd că nu ceea ce se vede este omul adevărat și nu din ceea ce se vede trebuie el judecat, te porți fără rușine, în loc să te ascunzi ? Dar e firesc să faci așa. Căci lipsit de viața adevărată a luminii, a înțelepciunii, a adevărului și a cunoștinței din El și a celorlalte bunătăți ce ne vin și ni se împărtășesc din Duhul, nu numai că nu poți judeca cele ale altora fără greșală, dar nici pe tine nu te poți vedea în ce rău zaci. Scoate,

dacă mă asculţi, bîrna din ochiul tău, adică părerea de sine din mintea ta, şi atunci vei putea străvedea cum se cuvine, căci vei putea trece prin paiul, sau prin păcatul care s-a lipit, dintr-o răpire şi uitare, de ochiul aproapelui (Matei 7, 5). Dar pînă ce ochiul tău dinăuntru nu vede lumina cunoscută cu mintea, e vădit că întunericul e pricinuit de bîrna aflată în el.

De aceea, nu afirma cele ce sînt proprii numai celor luminaţi, înainte de a te cerceta pe tine cu toată priceperea şi înainte de a alunga răul departe de tine. Căci făcînd aşa, te faci batjocura dracilor şi a patimilor nebuniei. De aceea, fapta aceasta e foarte greşită şi pornirea spre ea e primejdioasă. Să grăiască şi să judece, deci, cei izbăviţi de Domnul, cum sfătuieşte fericitul David: «Cei pe care i-a izbăvit Domnul din mîna vrăjmaşilor» (Ps. 106, 2), celor cunoscuţi cu mintea, «şi i-a adunat din ţări», adică din deprinderile pătimaşe şi neîmpăcate şi mult felurite, unindu-i între ei şi cu slava Lui. Să grăiască şi să judece aceştia, căci au fost adunaţi şi uniţi şi luminaţi, ca unii ce au fost izbăviţi şi mîntuiţi [670].

Tu, însă, pînă ce nu eşti, precum s-a spus, plin de lumina duhovnicească, asigură-te cu tăcere şi să nu-ţi fie frică să mărturiseşti că voieşti mai bine să înveţi şi că nu ştii, ceea ce e pricină de mîntuire, nu de pierzanie. Căci cum nu te va ruşina pe tine Hristos care zice: «Eu nu judec pe nimeni» (Ioan 8, 15)? Iar tu ce spui? «Eu îi judec pe toţi». O, ce neştiinţă, ca să nu spun nesimţire! «Tatăl toată judecata a dat-o Fiului» (Ioan 5, 22). Fiul a luat de la Tatăl lucrarea judecăţii. Iar tu de unde o ai, dacă nu ţi-e dată? Oare locuieşte Treimea şi umblă vădit în tine, potrivit făgăduinţei (2 Cor. 6, 16)? Oare te vezi pe

670. Cei uniţi prin iubire nu se mai judecă unii pe alţii. De aceea să nu judece cineva pe alţii, înainte de a fi cîştigat iubirea faţă de ei. Se înţelege că atunci nu-i va mai judeca.

tine în Dumnezeu Cuvîntul şi pe Dumnezeu Cuvîntul în tine? Sau în Dumnezeu? Oare curg în tine rîurile Sfîntului Duh, sau izvorăsc ele din lumina neapropiată înăuntru inimii tale? Sau celelalte cîte le lucrează Dumnezeu în sfinţii Lui în chip arătat ? Nu mai ai mult pînă acolo ?

Opreşte, deci, limba ta de la rău, şi buzele tale, ca să nu vorbească viclenie (Ps. 33, 12). Caută, întreabă pe alţii şi învaţă cu grijă de la ei şi nu învăţa pe alţii; şi judecat de alţii, nu te rosti, nu judeca nicidecum tu însuţi. Trebuie să fie cineva foarte prost ca să-şi închipuie că, orb fiind, poate cerceta cele scrise în cărţi. Dar e cu mult mai prost cel ce-şi închipuie că poate cunoaşte fără Duhul cel viu, cele ale altuia. Unul ca acesta nu poate cunoaşte întocmai nici ale sale cum sînt.

Dar acestea sînt uneltiri şi ispite ale diavolului viclean şi pizmaş şi urîtor al binelui, pornite în chip vădit împotriva noastră, pentru că noi înşine ne-am umplut de viclenie din părerea de sine şi ne-am lăsat înduplecaţi, cum nu se cuvine, să purcedem a judeca. Prin aceasta el voieşte ca, poticnindu-ne cu nepricepere, să greşim în chip nefericit împotriva adevărului şi în loc să ne apropiem de el şi să-l cunoaştem, să rămînem nefolosiţi şi să ne facem pricini de sminteală şi de vătămare nu numai nouă înşine, ci şi celor apropiaţi, şi, odată cu aceasta, supuşi înfricoşatei judecăţi a lui Dumnezeu. Cunoscînd deci uneltirea diavolului şi ascultînd de porunca marelui Pavel, să nu judecăm înainte de vreme (1 Cor. 4, 5), pînă ce nu va veni în noi Domnul în Duh, ca să ne lumineze şi să ne descopere cele adînci, învăţîndu-ne fără greşală cunoştinţele şi descoperirile vederilor dumnezeieşti şi lucrurilor tainice. Arătîndu-ne, astfel, în chip neamăgitor, duhovniceşti şi purtători de Dumnezeu, mai bine zis dumnezei, ne va călăuzi spre slavă şi ne va restabili în harul străvăzător. Atunci vom cunoaşte, în chip curat, la ce

rău ne duce voința de a judeca, goliți de harul lui Hristos. Dar tot atunci vom judeca fără greșală întru dreptate.

63. Dumnezeu l-a învrednicit pe Israel de la început de ajutor și de multă și minunată ocrotire și l-a avut dintre toți oamenii ca parte a moștenirii Sale. Dar lucrurile mari de ajutorare și ocrotire, pe care le face Dumnezeu celor ce cred în Hristos, întrec așa de mult pe cele din Israel, cît întrece sufletul trupul ; și atîta le acoperă pe cele de acolo, cît acoperă soarele stelele. Mai bine zis, atît întrec cele ale noastre pe cele ale israeliților, cît întrece trupul umbra sa. Căci cu adevărat acelea sînt umbra celor ale noastre, dacă vrea cineva să înțeleagă. Acolo vezi pe Faraon, despotul amarnic și nemilos și pe ipistații (supraveghetorii) aspri, purtînd chipul satanei și al oastei lui, care nu aduc asupriri trupești necruțătoare, ci necăjesc cu sîrguință și în chip neobosit sufletul. Moise conduce acolo poporul lui Dumnezeu (Ieș. 3, 10). La noi, ce covîrșire ! Însuși Fiul și Cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu cel ipostatic întrece mult și nesfîrșit litera legii. Acolo e toiagul (Ieș. 7, 9, 20 ; 8, 2 și 1), aici crucea (Matei 27, 32). Acolo lemnul, prefăcut în chip minunat în șarpe, înghițea șerpii (Ieș. 7, 12) ; aici crucea, unealta răutății, folosită de o atît de mare bunătate, se arată, printr-o prefacere oarecare, pierzătoarea demonilor. Acolo Egiptul e furat de aur, de argint și de podoaba altor veșminte (Ieș. 12, 35, 36). Dar facem și noi aceasta pe ascuns în minte, aducînd iarăși lui Dumnezeu frumusețea noastră eliberată de păcat. Acolo stîlpul de foc și norul conducînd pe Israel de-a dreptul la mare (Ieș. 13, 21) ; aici vederea lui Dumnezeu și dragostea fierbinte a Lui, care conduce mintea credincioasă și văzătoare la lacrimi neîncetate, în care se pierde toată vrăjmășia și se omoară, după

ce mintea a ieşit din robia patimilor, precum s-au pierdut atunci în chip minunat slugile lui Faraon şi Faraon însuşi în mare, după trecerea mării de către iudei (Ieş. 14, 28). Şi spunînd pe scurt, dacă ar vrea cineva să privească şi să vadă toate cele de atunci ale iudeilor, le va afla pe acelea umbre şi chip ale celor ce se săvîrşesc acum cu credincioşii adevăraţi.

Iar cel ce voieşte să cunoască deosebirea dintre cele ale noastre şi ale iudeilor mai pe scurt şi mai limpede, să se gîndească la propovăduirea legii vechi şi a celei noi şi nu va greşi. Cea dintîi vorbeşte despre făpturi şi anume despre acestea văzute, că au fost făcute la început de Dumnezeu. Căci se spune : «A făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul şi celelalte. Propovăduirea legii noi nu vorbeşte numai despre cele supuse simţurilor, ci şi despre cele cunoscute cu mintea dintre făpturi, mai bine zis şi despre cele necreate cunoscute cu mintea, de pildă : «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1). Legea iudeilor spune : «A zis Dumnezeu : să facem pe om după chipul şi asemănarea noastră» (Fac. 1, 26). Iar a noastră spune : «Şi Cuvîntul trup s-a făcut şi s-a sălăşluit întru noi» (Ioan 1, 14). Aceea spune : «Să stăpînească peste peştii mării şi peste păsările cerului şi peste dobitoace, şi peste tot pămîntul» (Fac. 1, 26). Aceasta însă zice : «Şi din plinirea Lui noi toţi am luat» (Ioan 1, 16). În aceea se spune : «A zis Dumnezeu : să se facă lumină» (Fac. 1, 3) ; în aceasta : «Dumnezeu care a zis : să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6).

Deci cel ce ia aminte la toate cele spuse şi anume la amîndouă propovăduirile, va înţelege limpede cît de mult întrec şi covîrşesc bunătăţile noastre pe cele ale legii vechi şi va spune că acelea sînt umbră şi chip faţă de adevărul nostru, sau al lui Hristos. Şi va lăuda şi

preamări harul şi purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care de la umbră şi chip urcă firea noastră la mila mai presus de fiinţă a bunătăţii supralumeşti în Hristos Iisus, Domnul nostru.

64. *Dumnezeu se lasă pentru iubirea Lui de oameni prins de orice simţ înţelegător.*

O, Prea Sfinte Cuvinte ipostatic şi Înţelepciune şi Putere a lui Dumnezeu (1 Cor. 1, 24)! Cum te voi lăuda, Doamne, a Cărui fiinţă şi slavă e neapropiată? Cum voi preamări bunătatea Ta cea nemărginită, eu care sînt om şi port o minte mărginită?[671]. Dar voi lăuda, voi preamări cele la care pot ajunge. Astfel voi veni din orice parte la simţirea slavei şi bunătăţii Tale şi sufletul meu se va lipi cu toată puterea de Tine (Ps. 62, 8). Şi aşa auzindu-Te pe Tine, mă voi teme cu adevărat şi voi ieşi din toate întru Tine, după Proorocul care a zis: «Auzit-am, Doamne, auzul Tău[672] şi

671. Mai înainte a spus că mintea este nehotărnicită, indefinită. Contrazicerea se împacă în sensul că mintea omenească se poate întinde la nesfîrşit, adică nu sfîrşeşte niciodată de a se întinde, pentru a cuprinde tot mai mult din Dumnezeu, care niciodată nu sfîrşeşte a i se dărui şi mai mult. Dar tocmai de aceea niciodată mintea nu va ajunge să fie nesfîrşită în act ca Dumnezeu, căci atunci n-ar mai avea ce să primească de la Dumnezeu.

672. «Auzul» lui Dumnezeu e atît de atent, încît se face aşa zicînd, auzit şi înspăimîntă sufletul. De multe ori se aude şi liniştea. Sau se aude mai mult în tăcerea cuiva auzul lui, sau atenţia lui. «Auzim» adeseori liniştea, sau atenţia încordată cu care ne aude sau ne urmăreşte cineva; auzim «auzul» lui şi aceasta ne face deosebit de atenţi în cuvintele, în purtările noastre. Atenţia lui e sesizată însă de încordarea mea, de «auzirea» mea, sau o provoacă pe aceasta.

Sufletul ieşind din toate, intră în Dumnezeu, sau în lumea demonilor. În neant nu poate ajunge. Din fiinţa pe care a dat-o Dumnezeu, din fiinţa generală creată în care este (Das Sein), nu mai poate ieşi. Dar adevărata ieşire (extaz) este transcenderea din ordinea creată, în Dumnezeu, de la viaţă la mai multă viaţă.

m-am înspăimîntat; înţeles-am lucrurile Tale şi am ieşit din mine» (Avac. 3, 1—2)[673].

Tu, Cuvinte Preaînalte, neînţelese, bătînd la uşă (Apoc. 3, 20), e vădit că ai bătut la auzul miresei din Cîntarea Cîntărilor, a cărei inimă s-a uimit din pricina Ta[674], ieşindu-şi din ea. De aceea a căutat să Te vadă cu multă simţire şi a strigat : «Arată-mi faţa Ta şi mă fă să aud glasul Tău. Că faţa Ta este frumoasă şi glasul Tău, dulce» (Cînt. Cînt. 2, 14). Iubit-am să spun şi cele ce le-a spus şi Iov, că «cu urechea mea Te-am auzit mai întîi, iar acum Te-a văzut ochiul meu» (Iov 42, 5)[675]. Căci precum eşti Cuvîntul şi Înţelepciunea, aşa eşti şi «lumina adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan 1, 6) ; întîi ca lumina văzută de la început, apoi ca lumina luminînd, ca Cel ce eşti soarele dreptăţii, pe cel ce vede, ca să vadă mai presus de minte, în chip fericit, înălţat prin virtuţi, cele dumnezeieşti şi mai presus de fire, cele negrăite proprii lui Dumnezeu singur şi iubirii mai presus de lume[676]. De aceea, şi Ioan vesteşte lămurit : «Am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr» (Ioan 1, 14). Căci, întrucît eşti Dumnezeu adevărat, eşti cu adevărat şi lumină, precum mărturiseşte iarăşi Ioan. De aceea şi cei ce au luat din plinăta-

673. Înţelegerea deplină a lucrurilor Domnului înseamnă trecerea în Dumnezeu, adîncul ultim şi transcendent din care se explică, în care se luminează ele.

674. Auzirea lui Hristos de către om la uşa lui, se aude ca o bătaie la uşa acestuia. Cu această auzire bate la auzul miresei din *Cîntarea cîntărilor*.

675. Auzirea lui Dumnezeu, sau auzul «auzului» Său premerge vederii Lui, prin care El intră şi mai mult în planul accesibil nouă. Dumnezeu nu mai e simţit ca unul ce e nevăzut, ci se vede slava Lui, lumina Lui.

676. Fiul lui Dumnezeu luminează întîi din creaţiune, ca Logos şi Înţelepciune ce a lucrat şi lucrează prin ea ; apoi luminează pe cel înălţat prin virtuţi, ca să vadă cele dumnezeieşti, necreate ale Lui, care sînt mai presus de creaţiune.

tea Ta dar negrăit, strigă, Negrăite, deschis, că Tu ești Dumnezeu, «Cel ce a zis să lumineze din întuneric lumină, care a luminat în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6). Și Tu luminezi și faci să strălucească în chip vădit cele negrăite, ca astfel să ne pregătești să vedem cele mai presus de fire, mai presus de lume ale harului și adevărului, mai presus de ceruri, și să ne veselim.

De aceea Te faci cunoscut, cu iubire de oameni, nu numai prin auz și vedere, ci și prin pipăit, după cum spune ucenicul ce se odihnea pe piept despre : «Cele ce le-am auzit, cele ce le-am privit, cele ce le-am văzut și mîinile noastre le-au pipăit despre Cuvîntul vieții» (1 Ioan 1, 1). Fiindcă dacă te faci și haină celor credincioși, odihnindu-i pe ai Tăi, e vădit că cobori, Bunule, și la pipăitul lor înțelegător și îndumnezeitor [677]. Căci, cîți s-au botezat în chip fericit întru Tine și în credința în Tine, Te-au și îmbrăcat, în chip și mai fericit, pe Tine (Gal. 3, 27), Dăruitorule mare, după Apostolul Pavel, vestitorul sfînt al adevărului. De aceea, s-a bucurat cu sufletul de Dumnezeu Tatăl și de Domnul, Isaia, trîmbița proorocească cu mare sunet, cînd a fost îmbrăcat de El în chip minunat, cu Tine, Doamne, căci veșmîntul mîntuirii și haina veseliei cu care l-a îmbrăcat Tatăl, în chip mai presus de minte, ai fost Tu (Is. 61, 10) [678]. Căci în lumina cea nepătrunsă și mai presus de fire din jurul lui, cel prea învăluit de Dumnezeu Te

677. Tot capitolul acesta se resimte de influența Sf. Simeon Noul Teolog (de ex. *Traités théologiques et éthiques* II, în : «Sources chrétiennes», nr. 129, trat. IV, p. 38). «Pipăitul înțelegător» e deosebit de cel prin simțuri. Ca și simțirea înțelegătoare, el este o întîlnire duhovnicească nemijlocită cu Hristos, care e totodată și înțeleasă.

678. Adeseori Proorocii închipuiesc, în ceea ce li se întîmplă, pe Domnul Hristos ca om. Tatăl îl îmbracă pe Isaia, ca să arate că prin el îmbracă umanitatea primită de Fiul Său, cu slava dumnezeiască. Dar cuvîntul Proorocului e interpretat de autorul scrierii, în fraza următoare, și în sensul că lumina ce o vedea proorocul în jurul lui ca veșmînt de slavă, era văzută de el ca Hristos însuși.

vedea revărsat pe Tine, pricina desăvîrşită a unei atît de mari bucurii. Şi mai ales cînd a înţeles că acest veşmînt e mîntuitor ; căci Te vedea pe Tine ca mîntuire.

Tot aşa, din nesfîrşita bogăţie a iubirii, Te faci mirosit în chip înţelegător de către cei ce au credinţă sănătoasă şi odihneşti şi prin aceasta în chip minunat pe ai Tăi, iar ei Te slăvesc şi Te laudă, că «mir vărsat e numele Tău» (Cînt. Cînt. 1, 3) ; şi Te vestesc celor apropiaţi zicînd : «Măr frumos la vedere şi bun la miros şi dulce la gust este frăţiorul meu şi nardul meu a răspîndit mirosul mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 1, 12)[679]. De aceea şi Apostolul Pavel, purtîndu-Te pe Tine, a zis că «sîntem buna mireasmă a lui Hristos» (2 Cor. 2, 15).

Dar şi gustare Te faci credincioşilor şi cină, mîncare şi băutură a sufletului, dînd viaţă şi hrănind în chip minunat şi crescînd şi îndulcind tainic, cum se cuvine, pe cel ce se împărtăşeşte. Aceasta simţind şi David, prin gustarea Ta, ca prooroc purtător de Dumnezeu a spus semenilor săi : «Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul» (Ps. 33, 9). Căci dacă eşti văzut şi ca măr, Te vor mînca cei flămînzi ca pe o hrană tare bună şi se vor sătura cei săraci cu duhul (Matei 5, 3), adică cei smeriţi cu cugetul ; şi Te vor lăuda pe Tine, Doamne, pentru belşugul bunătăţii gustării (Ps. 21, 27) cei ce Te caută pe Tine pururea, ca să Te afle şi să Te mănînce.

Căci din belşugul puterii dătătoare de viaţă se întinde sfînta hrană şi băutură. Şi vor vieţui inimile celor ce Te mănîncă pe Tine în veacul veacului (Ps. 21, 27). Căci, fiind veşnic şi nestricăcios, îi faci pe cei ce

679. Nardul răspîndit de suflet e mireasma mirurilor lui Hristos, a mirurilor revărsate în umanitatea lui Hristos şi din ea în ceilalţi. Dumnezeu nu e o abstracţiune gîndită, ci oceanul vieţii care, prin atingerea de viaţa omenească, ia calitatea corespunzătoare conţinuturilor tuturor simţurilor.

Te mănîncă, nestricăcioși și-i călăuzești spre veșnicie, prin lucrarea covîrșitoare proprie Ție. Pentru aceea din bunătatea Ta nemărginită, care înfrumusețează și face bine, chemi și îndemni pe cei cuvîntători, zicînd: «Veniți, mîncați pîinea Mea și beți vinul pe care vi l-am pregătit vouă» (Prov. 9, 5), numindu-Te pe Tine însuți astfel. Căci ai zis cu alte prilejuri: «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan 6, 35); și: «M-au părăsit pe Mine, izvorul vieții» (Ier. 2, 13). Și, de fapt, îți îmbii trupul și sîngele Tău, cele atît de sfinte, spre mîncare și băutură (Matei 26, 26—28).

Astfel, prin toate simțurile înțelegătoare hrănești pe ai Tăi, veselindu-i, Prea Iubitorule de suflet, Doamne, făcîndu-Te lor lumină, viață și desfătarea mai presus de toate bunătățile cele mai presus de fire. Binecuvîntat ești Iisuse, mana duhovnicească, cerească, nesfîrșit hrănitoare. Slavă iubirii Tale negrăite față de noi, milostivirii Tale negrăite și îndelungii Tale răbdări, Stăpîne. Amin.

65. *Duhul lui Dumnezeu locuiește în cei credincioși.*

E un lucru foarte minunat pentru simțirea sau suflarea înțelegătoare [680], revărsarea Duhului de viață făcător în inimile de carne, care au primit credința sănătoasă în iconomia întrupării Cuvîntului. Căci e un lucru minunat, precum s-a spus, să se verse din dumnezeirea necreată și mai presus de fire darul, puterea și lucrarea. Dar să se și unească cu inima și să o miște

680. Simțirea plină de înțelegere a lui Dumnezeu este pentru omul înduhovnicit neîncetată și necesară ca o respirație. Inima lui respiră în Dumnezeu. Duhul Sfînt se revarsă prin minte, sau prin înțelegere ca aerul în plămîni. E o aluzie la concomitența răsuflării și a pomenirii numelui lui Iisus. Duhul intră în inima spirituală a omului, concomitent cu intrarea aerului în inima lui de carne. Căci inima de carne este expresia organică a inimii spirituale.

neîncetat, este un lucru cu totul mai presus de fire și nespus de uimitor.

66. E un lucru foarte minunat că după ce Tatăl a zidit în Duhul, prin Cuvîntul dumnezeiesc, toate cele supuse simțurilor și cunoscute cu mintea (Colos. 1, 16), Treimea însăși locuiește și umblă (2 Cor. 5, 16) și petrece în chip vădit în cugetul omenesc. Căci e mare minune că fiecărui credincios evlavios i se trimite un înger de către dumnezeirea întreit ipostatică. Dar să binevoiască să vină și însăși Treimea, nesfîrșită în putere și de viață făcătoare, în om și să-l întărească și să lucreze în chip dumnezeiesc și duhovnicesc în el, e cu totul mai presus de orice minune [681].

67. E cu adevărat un lucru minunat că inima credincioasă poartă în ea sfînta rază a Dumnezeului Cel Preaînalt care este peste toate. Căci este un lucru dulce, folositor și minunat și de oameni iubitor că Dumnezeu face mintea să se lumineze din afară, prin Sfintele Scripturi. Dar să se și dea pe Sine Însuși, în adevăr și în fapt, ca lumină credinciosului, și aceasta în lăuntrul

681. Sfînta Treime nu locuiește static în cugetarea omului, ci o mișcă pe aceasta spre alte și alte ținte, spre scopul ultim al ființei umane: îndumnezeirea. Dar «umblarea» Treimii în suflet are și alt înțeles: între Persoanele Sfintei Treimi se săvîrșește o comunicare de iubire, de care se resimte și ființa noastră. Aceasta înseamnă că noi iubim pe Tatăl în Fiul și cu iubirea Fiului și strigăm către Tatăl prin Duhul: Avva, Părinte! Toate Persoanele treimice se imprimă în mișcarea sufletului, făcînd pe om să simtă în sine dragostea de fiu a Fiului (înfiat) și chiar prin aceasta dragostea Tatălui asupra sa; dar și pe Duhul ridicîndu-l peste alipirea neliberă la cele de jos, la entuziasmul liber al iubirii față de Tatăl suprem. Omul simte astfel lumina Treimii, ca lucrare de îndumnezeire, de înfiere, de înduhovnicire. Dar inima omului n-ar simți lucrarea Treimii în ea și nu s-ar simți și pe sine prinsă în această lucrare, sau întipărită dinamic de ea, dacă n-ar fi capabilă să trăiască în infinitatea dumnezeiască.

inimii, nu în afară, şi pururea, nu în chip trecător, întrece în chip vădit chiar minunea cea mai presus de toată înţelegerea.

68. E un lucru foarte minunat, că Acela pe care-L poartă cu mîndrie şi uimire Serafimii şi toate Puterile cerurilor, e purtat de inima credinciosului. Dar faptul de a nu-L purta numai, ci de a se şi uni cu El şi de a se întipări de El, e mai presus de orice minune.

69. Cu adevărat e o minune fără măsură că sufletul este scaun şi pat şi căruţă, prin har, al Dumnezeului nesfîrşit în înţelepciune şi nemărginit în putere, care are cerul ca scaun. Dar cine va putea să se minuneze cît se cuvine de faptul că sufletul e şi iubit de El întratîta, că e făcut să şi respire împreună cu El şi să fie părtaş de bunătăţile mai presus de ceruri şi i se încredinţează aşa de mari taine [682].

70. Cu adevărat minunat şi uimitor lucru este că Dumnezeu, Cel ce nu are loc unde să se odihnească (Is. 66, 1), se odihneşte în chip vrednic de Dumnezeu în inimă [683]. Dacă un împărat, chiar pămîntesc şi măr-

682. Sufletul e făcut de Dumnezeu «scaun» al Său, pentru că Dumnezeu împărăţeşte din el, făcîndu-l şi pe el părtaş al împărăţiei peste patimi; e făcut «pat», pentru că Dumnezeu se odihneşte în el, întipărind şi în el odihna Lui; e făcut «căruţă», pentru că sufletul nu e static, ci duce pe Dumnezeu la faptele sale bune, pentru că el însuşi se înalţă cu Dumnezeu tot mai sus, la ceruri. Dar mai mult decît acestea, Dumnezeu se introduce în «respiraţia» sufletului, sau în orice clipă de trecere a lui de la o stare la alta, făcînd sufletul ca orice astfel de trecere să o facă cu Dumnezeu, să fie ca o apă săltătoare, mereu vie.

683. Orice fiinţă conştientă se odihneşte numai în iubirea sigură şi totală a altei fiinţe conştiente. De aceea şi Dumnezeu află cea mai plăcută odihnă în inima omului care-L iubeşte în mod sigur şi total. Omul poate iubi sigur şi total pe Dumnezeu prin inimă. Inima este organul şi locul iubirii. Iar inima poate iubi la nesfîrşit, pentru că se poate umple

ginit în putere, atunci cînd îmbrățișează pe cineva cu iubire și dă mîna unui nobil, îi pricinuiește celui îmbrățișat sau celui căruia i-a dat mîna, multă slavă și cinste și adaugă, pe drept cuvînt, aceluia mare bucurie, ce se va întîmpla cînd de cel miluit se atinge, în chip vădit, nu un împărat pămîntesc, ci Dumnezeu Cel fără de început și necreat și Făcătorul și Domnul tuturor, Căruia îi stau de față cu frică zeci de mii de zeci de mii de îngeri și-I slujesc mii de mii; și se atinge nu simplu, ci în lăuntrul inimii, ba mai vîrtos, și locuiește în el, nu vremelnic, ci veșnic, în așa fel că se și unește cu el și-l slăvește și-l îndumnezeiește la culme și-i dăruiește, celui ce-L primește și e cu har dăruit, zeci de mii de negrăite bunătăți ? Cît de mare și de negrăită slavă și cinste și bucurie se va întipări în el, iar aceasta pentru veșnicie ? Cu adevărat minunate și mai presus de minte sînt acestea. Miluiește-mă, Doamne, Treime Sfîntă !

71. E minunat lucru că Dumnezeu, Cel ce a zidit toate și, ca urmare, le și susține pe toate, e cuprins și ținut în chip necuprins, dar vădit și neîncetat, de către inima credincioasă. Dacă un împărat muritor și cu stăpînire mărginită ar veni și ar bate la casa cuiva și ar intra în ea și ar mînca și bea cu acela, făcîndu-se comesean cu el, aceasta s-ar face pe drept cuvînt, celui ce a primit astfel pe împăratul acela, slavă, cinste și bucurie, plăcere și mîngîiere foarte mare. Dar dacă Însuși Împăratul veșnic și Domnul tuturor și Făcătorul celor văzute și cugetate intră fără zgomot nu în casa, ci în inima unui miluit oarecare, nu ca să se îndulcească cu

---

de iubirea nesfîrșită a lui Dumnezeu, întorcîndu-i-o ca iubire a sa. «Ale Tale dintru ale Tale». În relația de iubire a sufletului cu Dumnezeu se împlinește aspirația omului de a iubi la nesfîrșit și de a fi iubit la nesfîrșit.

acela de bunătăţile din inima lui, ci de cele împărtăşite de El din izvorul ceresc, şi de mîngîierea mai presus de ceruri, adusă de El, ce socoteşti că va face cel ce L-a primit ? Cît se va bucura ? Şi ce veselie şi desfătare nu va avea acesta ? Va fi întreg numai fericire şi încă foarte mare şi minunată. Căci e cu adevărat o minune de neînchipuit că Cel ce umple toate şi se află mai presus de toate, îşi face o inimă omenească oarecare casa şi biserica Sa veşnică.

72. «Dumnezeu, Cel ce a spus să lumineze din întunerec lumină» (2 Cor. 4, 6), luminează în inimile credincioşilor cu strălucire. Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile lor prin Sfîntul Duh dat lor (Rom. 5, 5)[684]. Dumnezeu trimite pe Duhul Fiului Său în inimile lor şi acesta strigă: «Avva, Părinte» (Gal. 4, 6). Credincioşii lipiţi astfel de Domnul (o, minunată unire!), sînt un Duh cu Dumnezeu (1 Cor. 6, 17). Dar, oare cine vine la simţirea nemijlocită a bunătăţilor arătate ale harului ?

73. Credincioşii sînt în chip vădit moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună moştenitori cu Hristos (Rom. 8, 17), ca un fel de hristoşi de al doilea, părtaşi ai firii dumnezeieşti (2 Petru 1, 4), fapt ce întrece toată mintea şi scapă întregii înţelegeri. Iar prin aceasta se fac fii ai lui Dumnezeu şi dumnezei prin lucrare şi har. Ca atare ei văd şi pătimesc în chip mai presus de fire cele mai presus de lume, sau, ca să spunem mai potrivit, se împărtăşesc de «cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit» (1 Cor. 2, 9) în chip natural. Slavă iubirii neînţelese a lui Dum-

684. Lumina este una şi aceeaşi cu iubirea, precum întunericul este una cu ura. Dumnezeu este lumină, este deschidere, pentru că este iubire.

nezeu Tatăl, a Treimii, a Celui ce ne-a iubit pe noi din bunătatea negrăită și mai presus de ceruri.

74. *Tot credinciosul e cinstit în chip covîrșitor de Dumnezeu.*

«Cel născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6), după cuvîntul lui Hristos. O, mărime nemăsurată a harului ! O, dar negrăit ! Dumnezeu zidește pe om cu astfel de mari și minunate daruri. Deci, cel creat e prin fire făptură. Dar din belșugul covîrșitor al dărniciei Sale, Domnul atotîndurat, Treimea cea mai presus de ființă și a toate lucrătoare, umplînd făptura de har, ridică pe om pînă la ultima înălțime a Duhului necreat, unindu-l cu Sine însuși, cum nu-și poate închipui cineva, îndumnezeindu-l și făcîndu-l fiu și Duh. Căci spune : «Eu am zis : dumnezei sînteți și toți fii ai Celui Preaînalt» (Ps. 81, 6). Și s-a scris despre Dumnezeu : «Poruncă a pus și nu va trece» (Ps. 148, 5) ; și : «Sfatul Domnului rămîne în veac, gîndurile inimii Lui din neam în neam» (Ps. 32, 11), avînd fire neschimbată. Dar și cuvîntul și porunca și voia și sfatul Lui ni le-a adus nouă Cuvîntul ipostatic al Lui, făcîndu-se Înger al acestui mare și minunat sfat mai presus de fire (Is. 9, 6). El insuflă ucenicilor Săi Duhul (Ioan 20, 22) și astfel, născîndu-i din nou duhovnicește, îi arată în chip tainic Duh și așa îi face fii ai lui Dumnezeu. «Căci toți cei purtați de Duhul, sînt fii ai lui Dumnezeu» (Rom. 8, 14). Iar dacă sînt fii, e vădit că sînt și dumnezei. Căci cel născut are numaidecît firea celui ce l-a născut. De aceea, îi învață Mîntuitorul pe ucenici să numească pe Dumnezeu, Tată (Matei 7, 9), avînd părtășie la Duhul. Astfel, Sfînta Treime îi face pe cei credincioși dumnezei și fii și duhuri, descoperindu-le în chip covîrșitor tot darul minunat ce se poate cugeta.

75. *Tîlcuire la: «Întinzîndu-și aripile Sale i-a luat pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi» (Deuteronom 32, 11).*

Înțelege, primește în simțirea înțelegătoare, cele ce ți le spun acum. Știu foarte bine că, minunîndu-te, te vei umple de bucurie duhovnicească, sau de plăcere dumnezeiască. Căci zice Duhul Sfînt prin proorocul David : «Cel ce șezi pe Heruvimi, arată-te!» (Deuteronom 32, 11). Și iarăși : «Cel ce vede adîncuri fără fund șade pe Heruvimi» (Ps. 98, 1). Și iarăși : «S-a suit pe Heruvimi» (Ps. 17, 11). Dar ce face cu credincioșii ? Un lucru foarte minunat, în chip covîrșitor mai presus de ceea ce s-a spus mai înainte. Căci Dumnezeu nu se așează numai pe noi, dîndu-ne viața, încălzindu-ne, păzindu-ne și veselindu-ne în chip minunat, cum face pasărea cu puii ei. Ci, o, minune a dragostei dumnezeiești !, ne așează pe Sine însuși și se face pe Sine ca o căruță nouă a noastră, mai presus de înțelegere, prin prisosința nesfîrșită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță și purtîndu-ne în chip nespus la bunătățile negrăite și supralumești ale vieții mai presus de ceruri și pregătindu-ne astfel să ne desfătăm de cele mai presus de fire și să ne umplem de pace și să ne odihnim în cele de netălmăcit și să ne bucurăm și să gustăm în chip dumnezeiesc și duhovnicesc și să ne îndulcim, precum se cuvine, de ele. Căci zice și marele Moise în Duh: «Întinzînd aripile Sale, se înțelege Dumnezeu, i-a primit pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi» (Deut. 32, 11). O, iubire negrăită! Chiar și numai a-și întinde aripile Lui și a-i primi pe credincioși și a se face, astfel, în chip vădit, purtătorul lor e pentru ei o vrednicie cu adevărat mai presus de a heruvimilor și pricină de mare și negrăită bucurie. Dar a-i și lua și ridica pe umerii Lui, umbrindu-i acolo (cu aripile) cum zice proorocul David, nici mintea heruvimilor n-ar putea să înțeleagă și să laude după cuviință, ceea

ce se petrece. «Că precum este mărirea Ta, așa este de neînchipuit și mila Ta» (Înț. Sirah 2, 20), Treime Sfîntă, slavă Ție!

76. Schima monahilor și făgăduințele ce țin de viața călugărească cer o minte însingurată [685]. Dar aceasta numai Dumnezeu o lucrează și o înfăptuiește printr-o sîrguință cu toată puterea și după rînduială. O lucrează împărtășindu-i harul Său de viață făcător. Și o înfăptuiește, făcîndu-se văzut în chipul unitar și unic al Împărăției și al slavei Lui atotțiitoare. Căci singur El este Preaînalt, necompus cu cele multe și neasemănat, datorită ridicării Lui neasemănate peste toate, singur puternic în înțeles propriu, toate fiind puternice prin împărtășire de El, singur cu adevărat înțelept, toată înțelepciunea înțelepților fiind prin darul Lui, singur fiind cu adevărat și în chip veșnic și de aceea Făcătorul și Ziditorul tuturor celor ce sînt. Pentru aceea cu drept cuvînt și foarte bine s-a zis: «Din El și pentru El și spre El sînt toate, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor» (Rom. 11, 36).

Dacă, deci, acestea sînt în acest fel și toate împreună sînt bune și frumoase, ca unele ce au existență din Dumnezeu și prin El se păstrează și se susțin și spre El caută și în El își au capătul; și dacă pe cei ce se folosesc cum se cuvine de toate cele spuse, îi unește cu Dumnezeu, ca Cel ce e Tatăl acestora, al bunătății, al iubirii, al cumpătării, al înțelepciunii, al cunoștinței, al vederii, al făptuirii cuvenite, al îndumnezeirii, al desfătării dumnezeiești și al bucuriei ce ține de ea, al păcii mai presus de ceruri, al temerii evlaviei, al tăriei și al sfatului, al căii dreptei credințe, al științei și al tuturor cîte țin de firea cuvîntătoare și o îndulcesc, o umplu de slavă și o veselesc și o fac asemenea cu Dumnezeu și o îndumnezeiesc; dacă, deci, precum s-a spus, tot ce e bine și frumos e de la

685. O minte însingurată de toate.

Dumnezeu singur, cu adevărat deșert este cel ce, după ce s-a făcut iubitorul acestor bunătăți și frumuseți, se desparte și se rupe de Dumnezeu, izvorul și rădăcina tuturor bunătăților și frumuseților. Căci acesta nu va avea nimic nici din cele prin fire frumoase și bune, odată ce s-a întors cu nerecunoștință de la Făcătorul și susținătorul lor, de la Cel în care-și au temelia toate cele bune și frumoase. Ci chiar de va socoti că se află în cele bune și frumoase, nu va fi cu adevărat în bine și frumos, ci într-o rătăcire și batjocură cumplită. De aceea trebuie să stăruim cu toată ființa noastră în Dumnezeu singur și numai la legea Lui trebuie să gîndim și numai de ea să ne alipim. Numai așa ne vom face părtași de slava curată, de desfătarea nemincinoasă și de bogăția nesfîrșită și neclătinată și vom avea împreună toate bunătățile și frumusețile de care am vorbit, ba și pe Dumnezeu locuind și umblînd, o, minune în noi (2 Cor. 6, 16). Numai așa ne vom bucura de bunătățile cu adevărat nevăzute și neauzite cu simțurile din afară. Numai așa vom viețui în chip unitar și unic în Hristos Iisus, Domnul nostru.

77. Cînd petrecem liniștit în smerita cugetare și avem inima purtătoare de Duh, lucrată de har, mintea, armonizîndu-se în chip fericit cu adevărul, se face văzătoarea multor vederi dumnezeiești și e călăuzită în taine negrăite mai presus de lume și se socotește cu adevărat ca o nouă venită și ca o trecătoare între lucrurile lumii. Și se desfată și se bucură în chip vădit în Duh de lucrurile ce sînt mai presus de minte și cu totul dincolo de înțelegere. Scurt vorbind, adeseori e întipărită și de Dumnezeu în chip minunat și pătimește ieșiri pline de uimire la Dumnezeu și urcă spre îndumnezeire, ca spre o pătimire fericită, în tăcere și în vedere și în dragoste mai presus de fire, cu înrîurirea și puterea Duhului luminător și de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

78. Cel ce, potrivit proniei, cugetă numai la Dumnezeu și petrece în El [686] și vede în chip limpede pe Dumnezeu în Duh, umblînd și petrecînd în sine, împlinește în chip vădit porunca dumnezeiască a Domnului Iisus, care zice: «Rămîneți întru Mine și Eu întru voi» (Ioan 15, 4). Și s-a unit, de aceea, în chip străin cu Dumnezeu și s-a făcut mort în chip minunat și foarte fericit împreună cu El [687]. Și astfel, s-a făcut lucrător nerătăcit al poruncilor lui Dumnezeu [688]. Căci a zis Mîntuitorul: «Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru el, multă roadă aduce», adică multe virtuți (Ioan 15, 6) [689]. Drept aceea, să se silească tot cel ce voiește să dobîndească virtuțile, prin vedere și rugăciune, să rămînă și să stăruie cu toată puterea în Dumnezeu, ca văzînd Dumnezeu nevoința sfîntă a sufletului, să plece cerurile și să se facă foarte vădit, în chip minunat, umblînd și petrecînd înăuntru sufletului. Prin aceasta va hărăzi celui părtaș de El bucuria de toate bunătățile și frumusețile și buna plăcere pentru toate sfintele porunci. Căci El însuși a zis: «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 6), chiar dacă vi se pare că faceți.

686. E o voință a proniei lui Dumnezeu, sau a planului Lui cu lumea, să cugetăm numai la El, să-L iubim numai pe El și numai în El să iubim pe toate celelalte și să ne unim cu ele; pentru că numai El le cuprinde pe toate.

687. Un alt înțeles al răstignirii lui Hristos. El s-a răstignit pentru a arăta că a murit lumii pentru Dumnezeu și pentru a pune în umanitatea Lui această putere pentru a ne-o comunica și nouă. De aceea Botezul înseamnă moarte cu Hristos și naștere la viața nouă din viața lui Dumnezeu primită de El prin înviere.

688. Dumnezeu conduce lumea spre scopul Lui într-un chip mai rodnic prin poruncile Lui, cînd ele sînt împlinite de noi. Deci pronia lui Dumnezeu se înfăptuiește și prin noi, desigur cînd împlinim poruncile lui Hristos și tindem să ne facem asemenea Lui și să ne unim cu El prin această împlinire.

689. Virtuțile reprezintă deci împlinirea proniei lui Dumnezeu sau roada ei în noi. Căci prin ele am ajuns asemenea lui Dumnezeu și ne-am unit cu El.

79. Dacă dragostea cere să nu se ascundă comoara, nici înțelepciunea cea de folos obștesc, e vădit că nici lucrarea înțelegerii și vederea lui Dumnezeu și năzuința spre ea, nu trebuie să se țină în minte nescrisă, ci trebuie să se pună și să se însemne în scris, din dragostea pentru folosul obștesc. Căci omul fiind un animal cugetător, înzestrat cu minte și cu pricepere și, de aceea, cugetînd despre Dumnezeu cele ale credinței, din cele ce s-au făcut pentru el, se naște în el înțelegerea dumnezeiască și cuvenită și intră cu știință în țara poruncilor. Dar pentru aceasta are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu Cel sprijinitor. Și, de aceea, se roagă des cu lacrimi, cerînd lui Dumnezeu să-i ușureze împlinirea poruncilor. «Iar cînd va binevoi să se îndure, Tatăl se va îndura de fiu» (Ps. 102, 13). Dumnezeu se va îndura adică de cel ce se roagă Lui și va vărsa îndată (o, minune!) din Duhul Său peste el, sau în inima lui se va mișca și aprinde simțirea iubitoare față de Dumnezeu pe care Îl primește. Și-i va hărăzi, cum nu se poate spune, îndrăznire, ca unui fiu față de tatăl. I-o hărăzește ca pe o arvună, prin acea vărsare și lucrare a Duhului peste cel ce se împărtășește, și-l îndulcește pe acesta în chip covîrșitor, îl îmbunează, îl smerește și-l înalță într-un chip nou în slavă și cinste, prin unirea cu el. Și-l conduce la iubiri înflăcărate și așa de mari, că tot ce vede în jurul lui Dumnezeu socotește ca al său propriu; și curțile Tatălui, bogăția, slava, tăria, frumusețea, înțelepciunea, stăpînirea și toate cele frumoase și toate cele bune, mărirea și lauda, toate sînt desfătarea și lauda și bucuria sa, ca ale unui fiu. Cînd deci sufletul ajunge la vederile acestea, prin împărtășirea de Duhul, ca la niște vederi firești, adică cînd le vede în Dumnezeu Cel în Treime, atunci vede pe Dumnezeu cu adevărat ca pe un Tată foarte iubit, în chipul în care am spus și se umple de bucurie, avînd întipărit numai pe Dumnezeu, de care se desfată și se veselește mai presus de fire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

80. *Care e plăcerea propriu-zisă?*

Socotesc că oricine s-a apropiat de aceste lucruri cu judecată, va spune că plăcerea propriu-zisă e ceea ce nu poate fi pus pe seama firii şi nu poate fi grăit prin cuvînt şi ceea ce dăinuieşte ca o stare îndelungată şi umple inima de bucurie şi după trăirea ei; ceea ce e departe de plăcerea după trup, care este idolească (legată de un chip) şi nu e o plăcere propriu-zisă. Drept aceea tot cel ce doreşte plăcerea, să caute plăcerea înţelegătoare (spirituală), duhovnicească, curată şi care nu se împrăştie, şi nu va greşi, ci mai degrabă se va muta cu uşurinţă de la cele de pe pămînt la cele cereşti, cu gîndirea lui şi apoi cu tot sufletul. Căci aceasta este plăcerea adevărată şi propriu-zisă: plăcerea inimii neurmată de părerea de rău, adevărata plăcere a sufletului raţional şi nemuritor, care rămîne veşnic luminoasă, pururea izvorîtoare, neosîndită, şi mai degrabă vrednică de dorit, fericită şi însoţitoare nezgomotoasă a sfinţilor din veac, paşnică, blîndă, dătătoare de îndrăzneală, strălucitoare, cu bun chip, evlavioasă, luminoasă, plină de bucurie şi lucrătoare şi după aceea. Iar dacă te-ai îndulcit înţelegător (spiritual) [690] şi duhovniceşte cu ea prin cercare, cu siguranţă vei consimţi cu cele scrise. Iar dacă nu, ţine deocamdată cele spuse, prin credinţă.

81. *Despre plăcerea trupească.*

Iar plăcerea care nu e înţelegătoare (spirituală) şi a Duhului, ci a trupului, e greşit să se numească plăcere. Căci, aceasta aducînd, odată împlinită, o amară părere de rău, în chip mincinos se numeşte plăcere. E o plăcere

690. «Plăcerea înţelegătoare» sau gustată «înţelegător» e opusă celei gustate cu simţurile. Dar ea nu e numai o plăcere intelectuală (amor intellectualis), ci e o bucurie curată a întregii fiinţe, o stare de euforie. E experienţa realităţilor gîndite, a comuniunii cu Dumnezeu cel iubitor, dar şi o înţelegere a acestor realităţi trăite în iubirea Lui.

falsă și străină de sufletul rațional, e nerațională, josnică, greoaie, iubitoare de întuneric, zgomotoasă, stingheritoare, trecătoare, supusă repede veștejirii. Căci, îmbătrînind trupul, se retrage cu rușine fără să vrea; e osîndită, ticăloșește viața, o face nefolositoare, roabă, apăsată de osîndă, lacomă de mîncare, moleșită, fără chip, fără nădejde, nesocotită, aducînd tristețe întunecată celui ce o lucrează, după săvîrșire. Dacă ai pătimit acestea, fără îndoială cunoști adevărul celor spuse. Iar dacă te-ai păzit, prin mîna lui Dumnezeu, ascultînd de cuvintele mele, ca de cuvintele adevărului, să știi că vei secera rodul strălucitor al vieții [691].

82. Am primit lumina duhovnicească pururea strălucitoare și viața mai presus de lume și dumnezeiască și prin ele hrana și desfătarea, năzuințele și doririle, uni-

691. E descrisă toată dezordinea și stricăciunea adusă de plăcerile inferioare. Părinții socotesc în general că viața ordonată, care duce la îndumnezeire, e o viață călăuzită de rațiune, în unire cu harul, sau în comuniune cu Dumnezeu cel personal, pe cînd patimile care desfigurează ființa umană au un caracter nerațional, adică egoist. Ordinea în ființa proprie și în societate e ținută prin rațiune, care ia în considerare armonia dintre toate; dezordinea, descompunerea individuală și socială e efectul patimilor iraționale. E implicată aci învățătura despre persoane și lucruri ca încorporări ale rațiunilor Cuvîntului dumnezeiesc, între care există în mod firesc o armonie. Rațiunile gîndite ale lucrurilor, corespunzînd rațiunilor gîndite ale Logosului, sînt încredințate rațiunii gînditoare, rațiunii-subiect a persoanelor, ca chipuri ale Rațiunii-Subiect, suprem reprezentată de Cuvîntul ipostatic, pentru ca aceste persoane să aibă un conținut comun al dialogului între ele și cu Logosul. În toate luminează Cuvîntul dumnezeiesc, sau Rațiunea supremă. Dar lucrurile și rațiunea finită a persoanelor sînt sinteze armonioase ale rațiunilor în starea lor încorporată. Cînd rațiunea umană gînditoare face un uz rău de aceste sinteze, stricînd armonia în ființa umană, și între persoane și lucruri, se produce o dezordine și o stricăciune generală. Menținerea în armonie a rațiunilor lucrurilor, a relațiilor dintre persoanele înseși și între persoane și lucruri, nu se poate face decît ascultînd de învățătura dată de Subiectul veșnic al rațiunilor făpturilor și urmînd pilda acestui Subiect întrupat. Acest lucru se accentuează în mod special în capitolul următor.

rile și bucuriile neasemănate ale dumnezeirii întreit ipostatice și simțirile iubitoare negrăite împreună cu Hristos Iisus, Domnul tuturor. Dar, vai de ticăloșia și de nebunia mea! Vai de răutatea necuminţeniei mele! Mintea mea, care a ajuns prin har mai presus de ceruri, furată uneori, se apleacă spre gunoaiele mincinoase, pămîntești și pline de tot mirosul urît. Vai, cine nu se va mira și nu va plînge de cele ce le fac și nu va ruga, din milă, pe Dumnezeu ca să-mi dăruiască, cu iubire de oameni, o mai mare putere prin Duhul luminător și de viață făcător, ca să alung mai ușor pe diavolul ce uneltește și pe vrăjmașul ce viclenește împotriva sfintei și minunatei mele vieți?[692]. Voi toți, Prea Sfinților Îngeri și voi toate sufletele drepților, rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine, cel nesimțit și coborît la cuget.

83. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de cît care nimic nu e mai mare, ca Cel ce ești necuprins, ca Cel ce ești totul, ca Făcător al totului și de nesfîrșite ori nesfîrșit mai presus de toate, ca Cel mai presus de ființă; Doamne al meu, Doamne, sfîntă unire negrăită și netălmăcită, împreună suflare a creștinilor, slavă Ție! Cum, Stăpîne, văzîndu-Te pe Tine strălucind în inima mea noaptea și ziua, nu ies pururea afară din mine (nu sînt pururea în extaz) prin harul covîrșitor, ci rămîn nepăsător și nesimțitor față de un astfel de dar, Preaputernice? Vai, cît de păcătos sînt!

Dacă ai cunoaște cine este cel ce m-a legat pe mine și de cine m-a legat și prin cine, te-ai fi apucat repede

692. Orice viață omenească e sfîntă și minunată prin valoarea ei veșnică, prin misterul ei nehotărnicit; chiar și prin înfățișarea ei desfigurată de rău, de păcat, se străvede chipul dumnezeiesc, taina și valoarea ei. De aceea chiar în iad, persoana umană rămîne indestructibilă. Are în ea posibilități veșnice de a experia chinurile răutății, neconformitatea ei cu ele. Dar demonii uneltesc în chip special cînd văd o viață care s-a făcut sfîntă și minunată în chip actual, prin silințele ei.

de lucru, plin de uimire, şi ai lăuda pe Dumnezeu cel mai presus de fiinţă, mulţumindu-I cît se poate de mult pentru toate cîte le face în chip minunat, din bunătatea Lui.

Dacă ai înţelege, deci, cît de departe sînt de taina lui Hristos, venind la o uimire mai mare, decît o poate spune cuvîntul, ai osîndi trîndăvia, nepăsarea şi negrija mea, ca să nu spun nesimţirea şi neînţelegerea vădită.

În vremea aceea, răspunzînd Iisus, a spus: «Mărturisescu-Mă Ţie, Părinte, Doamne al cerului şi al pămîntului că ai ascuns acestea de la înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pruncilor. Da, Părinte, că aşa a fost bunăvoirea înaintea Ta» (Matei 11, 25, 26). Cere pururea, roagă-te, ca să nu pătimeşti fără înţelepciune în cele de întristare ale vieţii în chip nevrednic şi de Dumnezeu şi de amîndoi. Şi iartă-mă!

Calist Angelicude

Introducere

După unele știri despre Calist Angelicude, date de A. Erhard[693], reluate de H. G. Beck[694 a], cu acest autor s-a ocupat în timpul mai nou Stelian Papadopol[694 b], care i-a publicat și opera «Împotriva lui Toma de Aquino»[694 c]. Autorul acesta, căruia în *Filocalia greacă* și în P.G. 147, 817—826, i s-a publicat o mică scriere „Ἡσυχαστικὴ τριβή", tradusă în acest volum sub titlul *«Meșteșugul liniștirii»*, e numit în *Filocalia greacă* și în Patrologia Greacă (P.G.), Calist Tilicude. Stelian Papadopol a confirmat știrea dată de A. Erhard și Beck, că numele lui adevărat este Calist Angelicude și a adus noi știri despre el. Acest autor a fost activ în a doua jumătate a secolului XIV lîngă localitatea Melenic din Macedonia, trăind pînă spre sfîrșitul secolului XIV. El viețuia într-o «așezare» monahală de lîngă acea localitate, într-un fel de sihăstrie, în care a clădit și o biserică, fiind ajutat și de țarul sîrb din acea vreme. În jurul acestei biserici viețuiau mai mulți asceți, tunși în monahism de Calist. Într-un document al patriarhiei din Constantinopol el este numit «om duhovnicesc, virtuos și isihast». Numirea de «isihast» se dădea, după disputele isihaste de la mijlocul secolului XIV, unui monah care se ocupa cu rugăciunea minții și care a ajuns prin nevoința lui cu liniștirea pînă la vederea luminii dumnezeiești.

---

693. A. Erhard, Theologie, in : K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, Leipzig, 1897, p. 158 și 160.

694 a. *Op. cit.*, p. 784.

694 b. Στηλ. Παπαδοπούλου, «Ἑλληνικαί μεταφράσεις θωμιστικῶν ἔργων. Φιλοθωμισταί καὶ ἀντιθωμισταί ἐν Βυζαντίῳ. Atena 1967, p. 156—172.

694 c. Idem, Καλλίστου Ἀγγεληκούδη, κατὰ Θωμα Ἀκινάτου, Atena, 1970.

După localitatea unde vieţuia, se mai numeşte şi Melenichiotis. În codex Vatopedi gr. 736 şi Arundel 520 din British Museum se păstrează o operă ascetică a lui, alcătuită din 30 de «Cuvinte». Stelian Papadopol a dat titlul acestor «Cuvinte» în introducerea lui din ediţia scrierii lui Calist contra lui Toma de Aquino. Cuvîntul XXII, care poartă titlul „Ἡσυχαστικὴ τριβή", pare să fie, după titlul lui şi după cuvintele cu care începe, identic cu scrierea din Filocalia greacă şi cu traducerile ei româneşti mai vechi, date sub numele lui Calist Tilicude şi cuprinse sub titlul «Iscusirea (sau Iscusul) liniştii» în mai multe manuscrise (de exemplu în manuscrisele care se află în Biblioteca Academiei R.S.R. cu nr. 1841, f. 102 v-119 v, scris la 1818 şi în cel cu nr. 2435, f. 208 v-218 v, apoi în manuscrisul cu nr. 40, f. 44—55 v, din Biblioteca Patriarhiei Române care datează din secolul XIX).

Iată cîteva din titlurile pe care le găsim în «Cuvintele» scrierii sale ascetice : Cuvîntul III : *«Rai duhovnicesc, sau luminile dumnezeieşti ce au ca poartă* vederea *prin Duhul»* ; Cuvîntul IV : *«Despre intrarea prin Domnul în raiul duhovnicesc şi despre poarta şi cheia lui* ; şi explicarea cuvintelor : *«De va intra cineva prin Mine se va mîntui»* ; Cuvîntul XIII : *«Despre plăcerea şi bucuria duhovnicească şi prilejurile lor»*; Cuvîntul XIV : *«Cum trebuie să ne folosim cu ştiinţă* de *contemplarea lui Dumnezeu»* ; Cuvîntul XXI : *«Despre viaţa ascunsă în Hristos»*; Cuvîntul XXIV : *«Despre făptuitor şi contemplativ»*; Cuvîntul XXV : *«Despre contemplare»*.

Preocuparea stăruitoare cu «raiul duhovnicesc» şi cu contemplarea, preocupare pe care o întîlnim şi în «Suta de capete» a lui Calist şi Ignatie şi în «Capete despre rugăciune» şi în continuarea lor sau în «Raiul» patriarhului Calist, preocupare care merge pînă la identitatea titlului multor «Capete», face loc presupunerii că cele din urmă sînt influenţate de scrierea lui Calist Angelicude, sau scrierea lui de acelea. Problema va putea fi soluţionată definitiv numai după un studiu paralel al scrierii lui Calist Angelicude şi a celor trei

scrieri amintite. Beck spune : «Se pare că (Calist și Ignatie) au urmat îndeaproape opera lui Calist Angelicude, pe care au umplut-o cu citate»[695]. Vom vedea în introducerea la scrierea lui Calist Catafygiotul, publicată tot în acest volum, că și ea respiră același duh și e plină de aceleași preocupări.

Mai trebuie menționat că și cealaltă scriere mare a lui Calist Angelicude, împotriva lui Toma de Aquino, acordă același rol Sfîntului Duh și curățirii inimii în cunoașterea lui Dumnezeu, în care vede autorul deosebirea între dreapta credință moștenită de la Sfinții Părinți și raționalismul scolastic.

695. *Op. cit.*, loc. cit.

CALIST ANGELICUDE

Meşteşugul linîştirii[696]

Nu se poate pocăi cineva, fără liniştire; nici nu poate atinge în vreun fel oarecare curăţia, fără retragere; şi nu se poate învrednici de convorbirea cu Dumnezeu şi de vederea Lui pînă ce se află în convorbire cu oamenii şi îi vede pe ei. De aceea, cei ce şi-au făcut o grijă din a se pocăi de greşalele lor, a se curăţi de patimi şi a se bucura de convorbirea cu Dumnezeu şi de vederea Lui — care este capătul de drum şi ţinta celor ce petrec după Dumnezeu, şi arvuna, ca să zic aşa, a moştenirii veşnice a lui Dumnezeu — urmăresc cu toată sîrguinţa liniştirea şi socotesc drept lucrul cel mai folositor să se retragă şi să ocolească pe oameni, cu toată simţirea sufletului. Începutul lor în viaţa de liniştire este plînsul, ocărîrea şi dispreţuirea de sine, pentru care, spre a le face în chip cît mai curat, iau asupra lor privegherile, starea în picioare, înfrînarea şi osteneala trupească, al căror sfîrşit deobşte este rîul de lacrimi ce porneşte din ochii celor ce cugetă cele smerite întru frîngerea inimii. Căci precum în cei ce tind spre curăţie şi o dobîndesc prin fapte, sfîrşitul este pacea din partea gîndurilor, aşa în aceia sfîrşitul este, cum am spus, curgerea lacrimilor [697].

---

696. P.G. 147, 817—825.

697. Se face şi aci deosebirea între cei lucrători şi cei contemplativi, sau văzători, sau rugători. Cei dintîi ajung la pacea din partea gîndurilor, iar cei de al doilea la şiroaiele de lacrimi. Lacrimile vin dintr-o conştiinţă foarte apăsătoare a păcatelor, care produce în cel ce o adînceşte o simţire atît de adîncă de părere de rău, de durere, de chin, de «străpun-

Iar de aci începe mintea, în chip firesc, să pătrundă în firile lucrurilor și să vadă măiestria lui Dumnezeu. Lucrul ei este, de acum, să prindă și să contemple înțelesul dumnezeiesc al puterii, al înțelepciunii, al slavei, al bunătății și al celorlalte cîte sînt în Duhul lui Dumnezeu. Ea pătrunde totodată în tainele Scripturii, gustă bunătățile mai presus de fire, se bucură de frumusețile mai presus de lume și se face încăpere a iubirii lui Dumnezeu. Și așa e cuprinsă de dor, se bucură și se veselește, alergînd spre capătul din urmă al virtuților, spre dragostea Făcătorului a toate [698]. Nu mai pătimește și nu se mai teme de nici-o rătăcire prin cele de aici, deși are de suferit unele lunecări și porniri păcătoase și mișcări necuviincioase din multe pricini, ca una ce e schimbăcioasă [699]. Dar din acestea trebuie să se reculeagă, depărtînd de la ea orice descurajare. Mintea acestora, înaripîndu-se cu nădejdea iubirii de oameni a lui Dumnezeu, zboară spre cele dumnezeiești, îndeletnicindu-se cu lacrimile, cu rugăciunea și cu celelalte nevoințe pomenite, și se desfată cu raiul dumnezeiesc al dragostei, atîta cît îi este cu putință. Nu mai vede nimic altceva, nici chip, nici grosime, nici înfățișare, nici altceva peste tot, ca să grăim pe scurt, afară de lacrimi, de pacea dinspre gînduri și de dragostea lui Dumnezeu. Căci prin acestea se păstrează și neîmprăștierea

---

gere» a inimii, încît încep să-i curgă lacrimile, care nu curg pînă mai este în om o anumită învîrtoșare.

698. Cei ajunși la starea contemplativă pătrund întîi înțelesurile tainice ale lucrurilor și ale Sf. Scripturi și prin ele contemplă măiestria lui Dumnezeu din creațiune și pe Dumnezeu însuși. În ei își face loc iubirea lui Dumnezeu, care îi silește spre tot mai multă iubire a Lui. Aceasta e capătul tuturor virtuților, cu a căror agonisire s-au ocupat încă în faza făptuitoare.

699. Avem în acestea totuși unele asemănări cu «Raiul» patriarhului Calist. De acest «Rai» chiar se pomenește în cele următoare. Cel ajuns la această stare nu mai e ispitit de lucrurile din afară, dar are încă în sine firea sa schimbăcioasă și, în resturile unor obișnuințe rămase în sine, putința unor alunecări și porniri necuvenite.

minţii şi se dăruieşte şi mîntuirea sufletului. Căci stă de veghe cumpătarea şi se roagă în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Şezînd în chilia ta, mintea ta să aibă îndrăznire către Dumnezeu întru smerenie: smerenia pricinuită de nevrednicia şi de nimicnicia ta; îndrăznirea, pentru dragostea nemicşorată a lui Dumnezeu şi pentru neţinerea minte a răului de către El. Şi sufletul e ridicat la cinste înaintea lui Dumnezeu, cînd, măcar că se recunoaşte păcătos, totuşi îndrăzneşte în iubirea de oameni a lui Dumnezeu şi se socoteşte atîrnat de El [700]. De aceea, porunceşte şi Sfîntul Pavel, zicînd: «Să ne apropiem cu îndrăznire de tronul harului» (Evr. 4, 16). Căci îndrăznirea către Dumnezeu este un fel de ochi al rugăciunii, sau o aripă, sau o atîrnare minunată [701]. Nu are îndrăznire cineva, cînd socoteşte că ar fi bun — să nu fie!, fugi de acest gînd — ci cînd zboară spre nădejdea dumnezeiască, înaripat de gîndul negrăitei iubiri a lui Dumnezeu şi al uitării răului de către El. Roagă-te, deci, cu îndrăzneală în cuget smerit, hrănit de nădejdi bune în Dumnezeu, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, precum s-a zis. Trebuie să cauţi pururea cu grijă cele ce potolesc

700. În «Vieţile Sfinţilor» se vorbeşte mult de «îndrăznirea» ce o au ei la Dumnezeu. Dar aci «îndrăznirea» e văzută ca unită cu smerenia. Sfîntul are «îndrăznire» la Dumnezeu nu pentru bunătatea sa, ci pentru încrederea în mila lui Dumnezeu, care nu ţine minte răul săvîrşit. De aceea ea se împacă cu smerenia. Căci chiar în această îndrăznire sufletul e conştient că în tot ce are şi primeşte atîrnă de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Dacă s-ar socoti bun, n-ar mai fi bun în realitate şi n-ar mai cere de la Dumnezeu ceva. Ar socoti că Dumnezeu e obligat să-i dea.

701. «Îndrăznirea», fiind unită cu rugăciunea, arată din nou că nu e o încumetare a omului în sine. A îndrăzni în rugăciune înseamnă a socoti că ai nevoie de Dumnezeu, dar în acelaşi timp că ai încredere în mila Lui. Rugăciunea e «ochi» spre Dumnezeu, pentru că în ea vezi mai mult mărimea, puterea şi bunătatea Lui; e «aripă» spre Dumnezeu, pentru că fără ea nu îndrăzneşti şi nu poţi să te apropii de El; e «atîrnare» afectuoasă şi neînţeleasă de Dumnezeu, pentru că simţi că nu poţi nimic fără El.

trupul și izbăvesc mintea de tulburare. Iar acestea sînt: mîncarea măsurată, băutura ușoară, somnul scurt, starea în picioare după putere, plecarea genunchilor pe cît se poate, într-o înfățișare de smerenie, haină neluată în seamă, cuvînt puțin, cît e de trebuință, culcarea pe jos, și toate celelalte cîte îmblînzesc în parte trupul. Iar deodată cu acestea trebuie să te îndeletnicești cu toate cîte trezesc mintea și ajută la alipirea ei de Dumnezeu. Iar acestea sînt: citirea Sfintei Scripturi și a sfinților tîlcuitori ai lor, dar și aceasta cu măsură; psalmodierea cu pătrunderea înțelesului; cugetarea la cele spuse în Scripturi și la minunile văzute în zidire; rugăciunea cu gura pînă ce sfîntul har al Duhului o va mișca în chip simțit din inimă; căci atunci e altă sărbătoare și timpul altei prăznuiri, negrăită din gură, ci lucrată în inimă prin Duhul [702].

Iar pînă atunci îndeletnicește-te cu cele spuse așa: pleacă-ți genunchiul de cîte ori poți și roagă-te, șezînd așa; îngreunîndu-te de rugăciune, treci la citire, precum s-a zis; pe urmă iarăși revino la rugăciune. Și îngreunîndu-te iarăși de ea, ridică-te la puțină cîntare; și apoi revino din nou la rugăciune. Și iarăși îngreunîndu-te, întoarce-te la îndeletnicirea mai înainte pomenită, cu măsură; și apoi iarăși dăruiește-te rugăciunii. Folosește-te puțin și de un lucru de mînă, pentru alungarea plictiselii, cum ai auzit de la Sfinții Părinți. Dar pururea, în toată lucrarea ta cea după Dumnezeu, de dimineață pînă dimineață, să stea la locul de frunte rugăciunea. Toate celelalte îndeletniciri să fie folosite, cum s-a zis, din pri-

702. Rugăciunea e slujbă adusă lui Dumnezeu și deci sărbătoare. Sînt trei noțiuni legate între ele. E sărbătoare, pentru că e oprire de la lucrurile lumii și ocupare cu cele dumnezeiești, care e propriu-zis o odihnă în ele și bucurie și lumină. Dar cea mai deplină sărbătoare e rugăciunea care se face în inimă și e lucrată acolo de Duhul Sfînt. Căci atunci nu mai e nici grija rostirii cuvintelor rînduite, iar experiența lui Dumnezeu e mai puternică.

cina îngreunării la rugăciune. Iar cînd vine mila în suflet şi harul Duhului face să ţîşnească din inimă rugăciunea ca dintr-un izvor, atunci mintea să se îndeletnicească numai cu rugăciunea şi cu vederea, desfăcîndu-se pe sine de toate şi desfătîndu-se numai cu rugăciunea şi cu vederea în raiul dragostei dumnezeieşti [703].

Rugăciunea are stăpînire asupra tuturor faptelor bune; ea naşte lacrima pocăinţei; ajută cu putere la pacea din partea gîndurilor, îndemnînd ca singur Dumnezeu să fie socotit pacea desăvîrşită; ea e maica dragostei de Dumnezeu ; singură ea curăţeşte puterea cugetătoare a sufletului, întipărind în ea pe Dumnezeu, Cel ce pricinuieşte şi curăţia îngerilor; îndreptează puterea poftitoare a sufletului spre Dumnezeu întru curăţie, căci alipindu-se de Dumnezeu şi stînd de vorbă cu El, care e prin fire Binele şi Frumosul nesfîrşit şi mai presus de fire [704], leagă toată pofta de El; iar mînia, într-atîta o îmblînzeşte, încît omul cade şi se roagă lui Dumnezeu, iar sufletul se smereşte prin căderea la El; căci nimenea, rugîndu-se, nu poartă un cuget nesmerit şi mînios. De aceea, scurt vorbind, cuvioasa rugăciune curăţeşte şi îndreptează toate puterile sufletului şi toate lucrările făptuitoare şi înţelegătoare; şi mai ales îşi alipeşte vederea

703. Ca şi patriarhul Calist, aşa şi autorul acestei scrieri uneşte strîns rugăciunea cu vederea sufletească a lui Dumnezeu. Nu te poţi absorbi total în rugăciune, fără simţirea prezenţei lui Dumnezeu.

704. Dumnezeu e prin fire Binele mai presus de fire. Nu e un Bine supus unor legi ale naturii. Ci e desăvîrşit liber de acestea şi deci neîngustat de nici-o lege. E bun propriu-zis, adică e bun pentru că vrea, dar în acelaşi timp aceasta ţine de firea Lui. Libertatea şi firea sînt la El unul şi acelaşi lucru; libertatea aceasta nu poate fi şi rea, pentru că n-ar mai fi o libertate deplină. Răul exercită totdeauna o silă asupra celui rău. Tot ce e creat e supus unor legi, în ultimă analiză măcar legii dumnezeieşti. Pentru că nimic din cele create, nu-şi este propria lege a existenţei sale. Numai în comuniune cu Dumnezeu făptura raţională e complet liberă. Pofta acestei făpturi e îndreptată spre bine, dar Binele adevărat şi deplin e Dumnezeu.

de Dumnezeu şi, ca urmare, de dragostea dumnezeiască, într-o petrecere şi vieţuire liniştită, potrivit cu cele spuse mai înainte. Iar gîndul tău, întorcîndu-se înăuntru tău, să cugete şi să privească la locul acela al inimii de unde curge lacrima, rugîndu-se netulburat de răsuflarea pe nas. Şi să rămînă cît mai mult acolo. Căci e un lucru foarte folositor, care aduce lacrimi multe şi necontenite, desfiinţează robia minţii, pricinuieşte pacea înţelegătoare a sufletului, prilejuieşte rugăciunea şi lucrează împreună cu Dumnezeu la aflarea rugăciunii inimii prin harul Duhului de viaţă făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru [705].

Trebuie să ştii, văzătorule, care vezi lucrurile de taină şi te desfătezi de ele, că, precum Dumnezeu şi omul sînt doi, tot aşa sînt două, fie ca gen, fie ca specie, plînsul şi lacrimile. Căci una se deosebeşte mult de cealaltă, măcar că amîndouă sînt bune şi dăruite de Dumnezeu şi ne cîştigă bunăvoinţa lui Dumnezeu şi moştenirea hărăzită de ea. Plînsul are ca izvor frica de Dumnezeu şi întristarea, iar lacrimile, dragostea dumnezeiască şi pe Dumnezeu. Cel dintîi nu veseleşte firea prea mult, cele de al doilea veselesc mult şi mai presus de fire. Cel dintîi este

705. Autorul acestei scrieri asociază cu rugăciunea săvîrşită în inimă mai mult lacrimile. Luminarea dumnezeiască rămîne rezervată numai treptei duhovniceşti celei mai înalte. Dar şi celor ajunşi la ea li se recomandă o anumită rezervă în acceptarea ei. Am avea deci mai întîi un apofatism ca simţire a lui Dumnezeu, care nu e văzut, şi apoi sus de tot, ar fi luminarea. Aceasta înseamnă că rugăciunea în inimă e o rugăciune pătrunsă de o mare simţire. Frica de pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcate, parcă îi strînge celui ce se roagă, inima şi stoarce din ea lacrimi. Gîndul adunat în inimă intensifică această simţire de durere a inimii, căci prin el subiectul lui e chinuit intens de păcatele sale. Netulburat de nimic altceva, acela cugetă cu toată simţirea numai la păcatele sale. Dar cugetarea la păcatele sale trebuie să fie asociată şi cu dragostea de Dumnezeu cel milostiv, cu înduioşarea provocată de mila Lui. Aceasta contribuie din nou la intensificarea simţirii inimii, a înmuierii ei, la prefacerea ei în izvor de lacrimi.

al începătorilor, cele de al doilea, ale celor ajunşi la desăvîrşire prin har [706].

Cinci sînt lucrările liniştii: rugăciunea, sau pomenirea neîncetată a lui Iisus, introdusă prin respiraţie în inimă, fără nici-un fel de gînd [707], ceea ce se izbuteşte prin înfrînarea deobşte a pîntecelui, a somnului şi a celorlalte simţuri, înăuntru chiliei, cu ajutorul smereniei. Apoi puţină cîntare şi citire din Dumnezeieştile Evanghelii şi din Sfinţii Părinţi şi din capetele despre rugăciune, mai ales ale Noului Teolog [708], ale lui Isihie şi Nichifor ; cugetarea la judecata lui Dumnezeu, la moarte şi la cele asemenea; în sfîrşit, puţin lucru de mînă. Şi iarăşi trebuie să se facă întoarcerea la rugăciune, chiar dacă lucrul acesta cere o oarecare silire, pînă ce mintea se va obişnui să lepede împrăştierea de la sine prin gîndul la Domnul şi prin neîncetata consimţire cu osteneala inimii. Aceasta e lucrarea monahilor începători care voiesc să se liniştească. Deci, unul ca acesta trebuie să nu iasă des din chilie, să se ferească de orice convorbire şi privire, afară de cazul unei mari trebuinţe. Dar, şi atunci, să o facă cu luare aminte, cu pază şi cît mai rar. Pentru că nu numai începătorilor, ci şi celor ce-au înaintat unele ca acestea le pricinuiesc împrăştiere.

---

706. Aci se face deosebire între plîns, sau tînguire, care e produs mai mult de gîndul la păcate, şi între lacrimi, ca produse mai mult de dragostea de Dumnezeu. Dar acestea două nu sînt totuşi total separate. În lacrimile produse de dragostea de Dumnezeu nu se uită de păcatele pe care Dumnezeu le-a iertat cu milostivire, iar în plînsul pentru păcate nu lipseşte total încrederea în mila iertătoare a lui Dumnezeu.

707. Înainte s-a vorbit totuşi de introducerea unui gînd în inimă. Dar acela a fost gîndul la păcate, sau la mila lui Dumnezeu. Gîndurile care nu trebuie introduse în inimă sînt gîndurile la lucrurile din afară, trebuincioase hranei, plăcerilor, gînduri de slavă, gîndurile grijilor. Acestea ţin mintea în afară. Gîndul la păcate şi la Dumnezeu o ajută să intre şi să rămînă înăuntru, în inimă, şi lîngă Dumnezeu.

708. Credem că aci se face aluzie la metoda întreitei rugăciuni a Sf. Simeon Noul Teolog.

Rugăciunea aceasta făcută cu luare aminte, fără gîndul la ceva, prin cuvintele: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu», înalță mintea în chip nematerial și cu totul negrăit spre însuși Domnul cel pomenit, iar prin: «miluiește-mă pe mine», o face să se întoarcă la ea însăși, nesuferind să nu se roage pentru sine. Dar cel ce a înaintat în dragoste, se îndreaptă prin experiență numai spre Domnul, pentru că a luat încredințare despre lucrul al doilea (despre iertare). De aceea, Părinții nu ne predau totdeauna rugăciunea întreagă, ci unul întreagă, cum e Gură de Aur [709], altul pe «Domnul Iisus», ca Pavel, care a adăugat: «în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3), vorbind de rugăciunea din timpul cînd inima primește lucrarea Duhului Sfînt, prin care se și roagă; aceasta e rugăciunea celor ce au înaintat, deși încă nu pînă la desăvîrșire, care este iluminarea. Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Lovește pe vrăjmaș cu numele lui Iisus» și: «Pomenirea lui Iisus să se lipească de răsuflarea ta» [710], și nu mai adaugă nimic. Dar e îngăduit și începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori să se roage în minte cu o parte a ei. Să nu schimbe însă des felul rugăciunii, ca să nu pătimească o împrăștiere prin aceasta.

Stăruind în metoda amintită a rugăciunii curate, chiar dacă nu în chip curat, din pricina închipuirilor cu care este obișnuit și a gîndurilor ce i se fac piedică, cel ce se nevoiește ajunge la obișnuința de a se ruga nesilit, de a stărui cu mintea în inimă și de a nu o introduce în chip silit prin inspirarea aerului, ca pe urmă să sară îndată de acolo, ci să stăruiască acolo și să se roage de la sine. Aceasta este și se numește rugăciunea inimii [711]. Ei îi pre-

709. P.G. 60, col. 751—756.

710. *Scara* XXVII; P.G. 88, col. 1112 C.

711. Rugăciunea inimii se numește abia aceea care nu se face în chip silit, prin introducerea forțată a minții în inimă. Căci în acest caz mintea nu poate sta mult în inimă, neavînd obișnuința statorniciei în gîndul interiorizat la Dumnezeu. Rugăciunea inimii, ca stăruire de la

merge o anumită căldură în inimă, care izgoneşte gîndurile ce împiedică rugăciunea curată amintită să se împlinească în chip desăvîrşit. Şi, aşa stăruind mintea se roagă neîmpiedicat în inimă. Iar într-o astfel de căldură şi rugăciune, dragostea faţă de Domnul Iisus cel pomenit se naşte în inimă în aşa fel încît încep să curgă din ea din belşug şi lacrimile dulci din dorul lui Iisus cel pomenit.

Deci, pentru a se învrednici cineva de acestea şi de toate cele de după ele, pe care nu e vremea să le spunem acum, trebuie să se sîrguiască, cum s-a zis, să aibă frica lui Dumnezeu înaintea ochilor, împreună cu pomenirea lui Iisus înăuntrul inimii şi nu simplu în afară. În felul acesta se depărtează uşor nu numai de la faptele cele rele, ci şi de la gîndurile patimilor şi sporeşte pînă acolo încît se umple de încredinţarea dragostei lui Dumnezeu faţă de sine. Dar, să nu caute el însuşi să vadă arătarea Lui, ca să nu primească pe cel ce, fiind întuneric, se preface a fi lumină. Iar cînd, fără să caute mintea vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o lepede, ci să întrebe pe cel ce are putere să înveţe, şi să afle astfel adevărul. Şi dacă află pe cineva care să-l înveţe, nu numai după cum a cunoscut din Dumnezeiasca Scriptură, ci fiindcă a pătimit în chip fericit şi el însuşi iluminarea, să dea mulţumire lui Dumnezeu. Dacă nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge cu smerenie la Dumnezeu, socotindu-se pe sine nevrednic de o astfel de vedere, precum am învăţat şi în privinţa aceasta cu fapta de la Părinţi, chiar dacă în unele scrieri ale lor arată semnele luminii amăgitoare şi neamăgitoare.

Dar precum toate cele spuse înainte le-ai auzit prin glas viu, aşa şi despre aceasta vei auzi la vreme potrivită. Căci acum nu e vremea potrivită. Acum trebuie să afli, mai degrabă, împreună cu altele şi înainte de altele,

---

sine a minţii în inimă şi în gîndul la Dumnezeu, din interiorul ei, cere de aceea pentru agonisirea ei, multă deprindere.

aceasta: că precum cel ce voiește să învețe a săgeta, nu întinde arcul fără un semn, așa cel ce vrea să învețe a se liniști, să aibă ca semn blîndețea necontenită a inimii, netulburînd și netulburîndu-se niciodată pentru nimic, afară de cazul cînd e vorba de dreapta credință. Iar aceasta o poate dobîndi ușor, depărtîndu-se de la toate și tăcînd cît mai mult. Și dacă i se întîmplă vreodată să nu facă așa, să se căiască îndată și să se ocărască pe sine, iar pentru viitor să ia aminte, ca să cheme în liniște și în conștiință curată pe Iisus, punîndu-L ca început, cum am zis înainte. Iar înaintînd pe cale, să aibă harul dumnezeiesc odihnindu-se în suflet și nu numai așa, ci și odihnindu-i sufletul în chip desăvîrșit de dracii și de patimile care-l supărau înainte, și veselindu-i-l cu o veselie negrăită. Căci, chiar dacă îl supără iarăși, nu-l mai înrîuresc, fiindcă nu mai e în tovărășia lor și nu mai dorește plăcerea de la ei. Fiindcă toată dorința unuia ca acesta s-a îndreptat spre Domnul, cel ce i-a dat harul Său. Mai este el războit prin îngăduință, dar nu prin părăsire. Pentru ce ? Ca să nu se înalțe mintea lui, pentru binele ce l-a aflat, ci ca, războit, să țină în el necontenit smerenia, singura prin care, nu numai că învinge pe vrăjmașii fāloși, ci se și învrednicește de daruri mereu mai mari.

Fie ca să ne învrednicim și noi de acestea din partea lui Hristos, Care s-a smerit pe Sine pentru noi și Care dăruiește celor smeriți harul Său cu îmbelșugare, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

CULEGERE DIN SFINŢII PĂRINŢI,

Despre rugăciune şi luarea aminte[712]

Cel ce se nevoieşte pe calea virtuţilor trebuie să-şi dea toată sîrguinţa pentru a nu fi coborîtă înălţimea sufletului său prin răscoala patimilor. Căci, cum ar putea sufletul, pironit jos de plăcerea trupului, să privească spre lumina minţii înrudită cu el, cu un ochi liber ? De aceea el trebuie, înainte de toate, să se nevoiască întru înfrînare, care e străjerul sigur al neprihănirii, şi să se silească a nu lăsa mintea conducătoare să petreacă în gînduri necurate. E nevoie, deci, de toată sîrguinţa omului dinăuntru, ca mintea să nu se împrăştie, ci să se pironească de ţinta slavei lui Dumnezeu. Aceasta, ca să scăpăm de judecata Domnului, care zice: «Vai vouă, că sînteţi asemenea mormintelor văruite, care pe dinafară se arată frumoase, dar pe dinăuntru sînt pline de oasele morţilor şi de toată necurăţia. Aşa şi voi, pe dinafară vă arătaţi oamenilor drepţi, iar pe dinăuntru sînteţi plini de făţărnicie şi de fărădelege» (Matei 23, 27—28). De aceea,

---

712. P.G. 147, col. 827, în nota de sus se spune: Ejusdem ut videtur, Calisti Tilicude.

e nevoie de luptă grea, şi aceasta după lege, cu inima, cu cuvîntul şi cu fapta, ca să nu primim în deşert harul lui Dumnezeu, ci precum ceara ia forma lucrului întipărit în ea, aşa şi noi să dăm omului dinăuntru un chip după învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos, împlinind, cu fapta, cuvîntul spus de Pavel. Căci zice acesta : «V-aţi dezbrăcat de omul cel vechi, împreună cu faptele lui, şi v-aţi îmbrăcat cu cel nou, care se înnoieşte cu cunoştinţă după chipul Celui ce l-a zidit pe el» (Col. 3, 9—10). Om vechi numeşte toate păcatele şi toate întinăciunile deosebite la un loc. «Să dăm chip, zice, omului nou întru înnoirea vieţii» (Rom. 6, 1) pînă la moarte, ca să ne facem vrednici să zicem cu adevărat : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine» (Gal. 3, 20). E nevoie, deci, de multă sîrguinţă şi grijă neadormită, ca nu cumva, neîmplinind ceva din cele poruncite, nu numai să cădem de la o aşa de mare răsplată, ci să ne şi supunem unor aşa de înfricoşate ameninţări. Dar, cînd diavolul încearcă să uneltească şi cu multă stăruinţă îşi suflă gîndurile sale, ca pe nişte săgeţi aprinse, în sufletul ce petrece în linişte şi singurătate şi îl aprinde dintr-odată şi preface amintirile celor odată aruncate de el în statornice şi greu de împrăştiat, trebuie să scăpăm de aceste uneltiri prin trezvie şi luare aminte mai încordată, precum un atlet răstoarnă planurile vrăjmaşilor prin paza cea mai atentă şi prin agerimea trupului.

De asemenea, trebuie să dăm toată grija rugăciunii şi chemării ajutorului de sus pentru surparea vrăjmaşului şi pentru abaterea săgeţilor lui. Aşa ne-a învăţat Sfîntul Pavel, zicînd: «Peste toate luînd pavăza credinţei» şi celelalte (Efes. 6, 15). Căci cînd sufletul, moleşindu-şi

stăruința și încordarea cugetării, dă drumul amintirilor întîmplătoare ale unor lucruri la nimereală, atunci, cugetul purtat în chip nestrunit și nepriceput spre aceste amintiri și îndeletnicindu-se tot mai mult cu ele, schimbă unele închipuiri înșelătoare cu alte închipuiri înșelătoare și adeseori sfîrșește în stricăciunea unor cugetări nerușinate și nesocotite.

Dar, această nepăsare și împrăștiere a sufletului trebuie îndreptată și vindecată printr-o mai strînsă și mai încordată luare aminte a cugetului și acesta trebuie făcut să se îndeletnicească pururea cu cele bune. Căci înțeleptul adevărat, avînd trupul locaș sigur și cămară de cugetare pentru suflet, fie că se află în tîrg, fie în adunare, fie la munte, fie la cîmp, fie în mijlocul unei mari mulțimi, rămîne statornic în mînăstirea sa naturală, adunîndu-și mintea înăuntru și cugetînd la cele cuvenite lui. Fiindcă trîndavul, chiar șezînd acasă poate rătăci în toate părțile prin gîndurile de afară, iar cel ce se află în tîrg, dar veghează, e ca în pustie, întors numai spre sine și spre Dumnezeu și neprimind prin simțuri tulburările ce vin sufletului de la lucrurile văzute.

Drept aceea, cel ce se apropie de Trupul și Sîngele lui Hristos, în amintirea Celui ce a murit și a înviat pentru noi (2 Cor. 5, 15), trebuie nu numai să se curețe de toată întinăciunea trupului și a duhului (2 Cor. 6, 11), ca să nu mănînce și să nu bea spre judecată (1 Cor. 11, 20), ci să-și vădească în sine limpede voința Celui ce a murit și a înviat pentru noi, prin aceea că nu se curăță numai de tot păcatul, ci și moare păcatu-

lui și lumii și viețuiește lui Dumnezeu (Rom. 6, 11)[713]. Dintre gîndurile rele, unele nu intră deloc în sufletul nostru, dacă ne îngrădim cu multă sîrguință ; altele se nasc înăuntru și odrăslesc din pricina lenevirii noastre. Dar dacă punem mîna pe ele din vreme, le înăbușim degrabă și le îngropăm. Altele, însă, se nasc și cresc și trec în faptele rele și strică toată sănătatea sufletului nostru, cînd am ajuns la multă trîndăvie. Dacă nu facem primul lucru, e bine să facem al doilea lucru și anume ca gîndurile ce au pătruns odată să le alungăm degrabă și să nu le îngăduim să zăbovească mai mult, ca să nu ne facă lăuntrul rău. Iar dacă ajungem cu trîndăvia pînă aici, există, prin iubirea de oameni a lui Dumnezeu, o tămăduire și pentru această trîndăvie, și multe leacuri a pregătit bunătatea cea negrăită și împotriva unor astfel de răni.

Te îndemn, deci, cîtă vreme ești în trup, să nu dai drumul inimii. Căci precum plugarul nu se poate încrede în vreun rod crescut în ogorul lui, fiindcă nu se știe ce se va alege de el, înainte de a-l închide în hambarele lui, așa nici omul nu poate da slobozenie inimii lui atîta vreme cît are suflare de viață. Și, precum omul nu știe ce patimă îi va ieși în cale, pînă la ultima lui răsuflare, așa nu-i este îngăduit monahului să dea drumul inimii pînă mai are răsuflare ; ci trebuie să strige pururea către Dumnezeu, cerînd Împărăția și mila Lui. Căci, știind vicleanul sigur că cel ce se roagă

713. Conținutul scrierii acesteia seamănă cu cea de mai înainte a lui Calist Tilicude. Dar se pare că e alcătuită din extrase din una mai mare, nu totdeauna bine legate între ele.

fără împrăștiere lui Dumnezeu, va putea izbîndi multe, se silește să împrăștie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate. Dar, noi știind aceasta, să ne oștim împotriva dușmanului nostru ; și cînd stăm la rugăciune și plecăm genunchii să nu îngăduim nicidecum nici-unui gînd să intre, nici alb, nici negru, nici din dreapta, nici din stînga, nici scris, nici nescris, afară de cererea către Dumnezeu și de iluminarea și de raza de lumină ce-i vine părții conducătoare a sufletului din cer [714].

Dar de multă luptă și de multă vreme e nevoie în rugăciuni, ca să aflăm starea netulburată a cugetului, care e ca un alt cer în inimă, unde locuiește Hristos [715], precum zice Apostolul : «Nu știți că Hristos locuiește în noi ?» (2 Cor. 13, 5). De vrea cineva să vadă starea minții sale, să se păzească pe sine de toate gîndurile și, atunci, mintea sa se va vedea pe sine asemenea culorii cerești a safirului [716]. Nu va vedea însă mintea locul lui Dumnezeu în sine, pînă nu se va ridica mai sus decît toate înțelesurile din lucruri, pînă nu se va dezbrăca de patimi, care o leagă prin înțelesuri de lucru-

714. Să nu lăsăm în vremea rugăciunii să intre în suflet nici gînd alb, nici negru, nici scris, nici nescris, adică nici gînd bun, nici rău, nici din vreo carte, nici auzit de la cineva. Să avem în minte numai cererea ce o adresăm lui Dumnezeu.

715. Cugetarea la Hristos în inimă, e ca un cer boltit peste inimă, spre care privește inima, căci o vede ocupată cu Hristos. Dar cugetarea tulburată de tot felul de gînduri e ca un cer noros, în care nu se vede Hristos, sau apare pentru scurte momente și dispare iarăși. Propriu-zis ea nu mai e atunci un cer ; căci nu mai are o transparență spre Hristos.

716. Evagrie, *Capete despre rugăciune*, 18 ; *Filoc. rom.* I, p. 62.

rile sensibile [717]. Şi patimile le va alunga prin virtuţi, iar gîndurile simple prin vederile duhovniceşti. Şi aceasta iarăşi, prin arătarea luminii însăşi [718].

717. Mintea îşi cîştigă transparenţa pentru Dumnezeu cînd se eliberează de toate gîndurile lucrurilor, care o îngustează şi-i acoperă fiinţa. Mintea eliberată de gînduri îşi descoperă nehotărnicia ei, adîncul ei fără hotar în Dumnezeu ca cel nesfîrşit, care nu se poate arăta decît în acest adînc potrivit Lui însuşi. Dumnezeu nu poate lua loc într-o minte îngustată, căci în acest caz e îngustat şi El. Iar un Dumnezeu îngustat într-o noţiune scolastică nu mai e Dumnezeu. De aceea mintea, văzîndu-se pe sine aşa cum este, vede în ea totodată pe Dumnezeu.

718. E folosită aici deosebirea pe care o face Sf. Maxim între gîndurile simple ale lucrurilor şi gîndurile asociate cu o patimă, sau cu dorinţa de a avea acele lucruri, de a se îndulci de ele (*Capete despre dragoste* III, 42—44; *Filoc. rom.* II, p. 85). Patimile ca forme ale egoismului sînt alungate prin virtuţile ca forme ale renunţării la sine, iar gîndurile simple ale lucrurilor prin «contemplaţii» în Duh, care văd prin lucruri raţiunile dumnezeieşti ale lor ce depăşesc chipurile lucrurilor. Dar mai sus decît ele este vederea luminii lui Dumnezeu însuşi. Mai amintim că pe cîtă vreme patimile îngustează sufletul prin caracterul lor egoist, virtuţile îl lărgesc prin tendinţa lor de iubire a lui Dumnezeu şi a semenilor.

CALIST CATAFYGIOTUL

Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă

Introducere

Autorul și conținutul scrierii

Scrierea aceasta, tradusă în românește, se află în multe manuscrise. Ea pare să fi fost citită mult, deși e de un înalt nivel teologic.

Ea se află și în Biblioteca Academiei R.S.R., în manuscrisul 1602, cuprinzînd 122 ff., în manuscrisul 2022, cuprinzînd 113 ff., în manuscrisul 2027, cuprinzînd 143 ff., în manuscrisul 2568, f. 33 r-270 v, în manuscrisul 3001, f. 92 r-207 r, de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX [719].

Erhard [720] și Beck [721], respingînd opinia că acest Calist este identic cu patriarhul Calist II, spun că el «pare» să fi trăit pe la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului XV. Nicodim Aghoritul spune și el, în prefață le lucrarea lui din Filocalia greacă, că nu se știe nimic cînd și unde a trăit acest autor.

Dar conținutul și forma scrierii ne îndeamnă să nu socotim improbabilă identificarea lui cu patriarhul Calist. Poate că această scriere e tot a patriarhului Calist, dar dintr-o vreme cînd petrecea într-o retragere (*καταφυγή*), în timpul îndelungatei sale vieți călugărești. Desigur, Calist Catafygiotul concentrează scrierea sa în jurul unei teme oarecum noi care se găsește mai puțin în cele două scrieri ale patriarhului Calist și în «cele 100 de capete» ale lui Calist și Ignatie. Este tema «Unului», cu care se unește mintea noastră, dacă se silește să iasă din împărțirea în diferite gînduri, devenind și

719. În ms. 2568, f. 2 r. începe: «Toată jivina din ceea ce are fire cu lucrarea sa ceea ce este bună se împărtășește și din odihna și din dulceața pe potrivă». La fel în ms. 1602.

720. *Op. cit.*, p. 160.

721. *Op. cit.*, p. 784.

ea una. Tema «Unului» e de origine neoplatonică. Dar la Calist Catafygiotul prin «Unul» se înțelege subiectul dumnezeiesc, care se străvede prin toate operele și lucrările Lui. Idealul persoanei umane este să se pună în legătură prin toate aceste opere și manifestări cu Subiectul ce se face simțit și «văzut» prin ele. Căci «Unul» acesta e viu, e plin de iubire. De aceea, El e, în același timp, întreit. Acest Unul e în același timp simplu, căci dacă ar fi felurit ar fi compus din părți, care toate ar fi mărginite și n-ar putea realiza prin unirea lor pe Unul. Dar simplitatea Lui e nesfîrșit de bogată. De aceea, mintea unită cu El nu mai are nevoie să treacă la altceva, ci își găsește în El odihna eternă. Această odihnă însă, tocmai pentru că acest «Unul» e nesfîrșit de bogat, nu-i o încremenire și nici o plictiseală, ci o «mișcare stabilă», o adîncire neîncetată în iubire. Se poate spune că această scriere este o sinteză între gîndirea abstractă a lui Dionisie Areopagitul și simțirea plină de entuziasm a Sfîntului Simeon Noul Teolog. Autorul ei a anticipat, prin descrierea simțirii înflăcărate a sufletului în unirea cu Persoana sau cu Persoanele dumnezeiești, caracterul plin de simțire al creațiilor misticii feminine ale Occidentului, dar a menținut totodată ca temei al acestei simțiri o profundă consistență teologică.

«Unul» e transcendent creației, nu e imanent ca la Plotin, pentru că numai așa e cu adevărat Unul și izvor a toată unitatea. Dar El nu rămîne închis în unitatea Sa, ci iese prin toate lucrările și operele Sale spre noi, ca să ne ridice la unirea cu El.

Mintea se unește cu El și-și regăsește unitatea și simplitatea, sau se găsește pe sine însăși și odihna din mișcarea de la o idee la alta, de la un lucru la altul, de la o alipire pătimașă la unul sau altul dintre lucrurile create, întrucît se depășește pe sine. Numai dincolo de sine, mintea s-a regăsit pe sine. Aceasta înseamnă că numai uitînd de sine în dragostea față de celălalt subiect, subiectul nostru se regăsește pe sine în unitatea sa deplin concentrată. Căci el e făcut să se înalțe peste sine, printr-o iubire totală și înflăcărată în care se concentrează întreg, cum e făcută pasărea să zboare.

În insistența cu care autorul vorbește de abisul «Unului» am putea vedea o asemănare cu gîndirea lui Meister Eckart

sau Jacob Böhme. Dar la Calist Catafygiotul acest abis e un abis al iubirii, deci al Persoanei din veci existente, nu al unei esențe abstracte; ascunzimea Lui e ascunzimea Subiectului indefinit, care licărește în același timp prin toate.

Socotim că scrierea aceasta e poate cea mai frumoasă din toate scrierile filocalice, prin profunzimea teologică și prin simțirea înflăcărată a ei.

Dar tocmai prin aceasta e foarte aproape de scrierea «Raiul» (în 80 sau 83 capete) a patriarhului Calist, care se caracterizează prin descrierea aproape la fel de înflăcărată a simțirii sufletului, trăită în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Avem în această scriere o amețitoare descriere a întîlnirii minții cu «Unul» dumnezeiesc. E o scriere de înălțimea teologică a scrierilor areopagitice, de influența cărora se resimte, dar și o încreștinare a filosofiei neoplatonice a «Unului» (vezi de ex. cap. 43), printr-o mai insistentă accentuare a caracterului Lui personal și prin marea importanță ce o dă simțirii de iubire în relația cu El.

Avem în ea aceeași subliniere a rolului absolut necesar al Duhului Sfînt în unirea sufletului cu Dumnezeu și în simțirea înfocată a iubirii față de Dumnezeu în această unire. Puntea între sufletul creat și Dumnezeu cel transcendent o face Duhul Sfînt și numai El. El ne ridică din natură, din speculațiile noastre de la distanță asupra lui Dumnezeu, la El însuși, și prin aceasta la adevărata noastră natură (vezi cap. 74, 75, 81, 82, 84). Avem în ea afirmarea aceleiași trebuințe de a face mintea fără chip (ἀνείδεον — cap. 58, 33), simplă (cap. 20, 30, 51, 91). Lumina dumnezeiască, văzută de isihaști, e aprofundată în suișuri nesfîrșite (idee luată de la Sfîntul Grigorie de Nisa și de la Sfîntul Maxim Mărturisitorul). Prin depășirea a tot ce e înțeles, ea e în același timp un întuneric supraluminos, termen luat de la Dionisie Areopagitul. Termenul ἀείβλυτα (pururea izvorîtoare) din cele două scrieri ale patriarhului Calist (cap. 53, 86) îl găsim și aici, atît în forma aceasta (cap. 72) cît și în forma ἀπειρόβλυτος (cap. 49).

Ba mai mult, chiar «Metoda în 100 capete a lui Calist și Ignatie» folosește nu numai aceiași termeni caracteristici, ci afirmă ca ideal suprem de atins pentru omul duhovnicesc unirea sufletului ca «Unul» (cap. 38). Tot așa e comună lui Calist Catafygiotul și «Metodei» lui Calist și Ignatie ideea

că rugăciunea ajunsă la culmile ei, a ieşit din mişcare, nemaiputînd cădea din această stare (Metoda, cap. 38). Atmosfera duhovnicească, elanul iubirii, al scufundării şi odihnei eterne în abisul dragostei fără sfîrşit a lui Dumnezeu, sînt aceleaşi în scrierea «Raiul» a lui Calist patriarhul, în scrierea lui despre rugăciune şi în scrierea lui Calist Catafygiotul. Deosebirea ar fi doar atîta, că această atmosferă şi aceste teme ating în scrierea lui Calist Catafygiotul un grad şi mai înalt, sau ultimul grad de simţire entuziastă şi învăpăiată.

Scrierea aceasta, de la sfîrşitul Filocaliei greceşti şi de la sfîrşitul spiritualităţii bizantine, reprezintă nu numai o sinteză magnifică a întregului scris duhovnicesc de mai înainte, ci şi o culme a subtilităţii de gîndire şi a simţirii de intensă spiritualitate a Bizanţului.

ALE LUI CALIST CATAFYGIOTUL,

Cele ce s-au păstrat din capetele prea înalte şi de dreaptă judecată (silogistice) despre unirea dumnezeiască şi viaţa contemplativă.

1. Orice fiinţă găseşte, în chip firesc, odihnă şi plăcere mai cu seamă în lucrarea mai înaltă a firii sale. Pentru aceea, de ea se bucură şi de ea se alipeşte cel mai mult. Deci şi omul, ca unul ce are minte, şi ca unul de a cărui viaţă ţine în chip firesc a cugeta, se îndulceşte şi se împărtăşeşte de odihnă mai ales cînd cugetă la cele înalte şi la cele despre sine, fie că le zice cineva acestora bune, fie frumoase. Iar aceasta se întîmplă cu adevărat cînd are pe Dumnezeu în minte şi cugetă la însuşirile Lui, pentru că El este fiinţa cea mai înaltă, cugetată cu mintea şi mai presus de minte şi iubeşte în chipul cel mai înalt şi mai presus de minte pe om şi-l cinsteşte cu cinstirile cele mai înalte şi cu bunătăţile mai presus de minte ale Sale ; şi aceasta pentru veşnicie.

2. Orice naştere face pe cel născut să fie asemenea celui ce l-a născut. Căci a zis Domnul, că «ce este născut din trup, trup este şi ce e născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6). Prin urmare dacă cel născut din Duh este duh, e vădit că va fi şi dumnezeu, după Duhul ce

l-a născut, odată ce şi Duhul din care s-a născut cel părtaş de Duhul e Dumnezeu adevărat. Iar dacă unul ca acesta e dumnezeu, fără îndoială va fi şi văzător. Căci Dumnezeu îşi are numele (θεὸς) de la a vedea (θεωρεῖν). Prin urmare cel ce nu vede (nu contemplă), sau nu s-a învrednicit încă de naşterea şi împărtăşirea duhovnicească, sau învrednicindu-se de ea îşi închide din nepricepere puterea văzătoare şi se întoarce prosteşte de la dumnezeieştile raze cugetate cu mintea în jurul Soarelui Dreptăţii, cugetat cu mintea, deci, după ce s-a făcut părtaş de puterea văzătoare, se lipseşte în chip nefericit de lucrarea ei, măcar că tinde spre sfinţenie.

3. Toate cele ce sînt şi-au primit mişcarea de la Cel ce le-a făcut, potrivit cu raţiunea şi cu firea lor, deci şi mintea. Dar mişcarea minţii ţine pururea, ceea ce înseamnă că e fără sfîrşit şi fără hotar. Deci e împotriva vredniciei şi a firii ei, să se mişte în chip mărginit şi hotărnicit. Iar aceasta se întîmplă cînd se mişcă între cele mărginite şi hotărnicite. Căci nu se poate ca obiectul să fie mărginit şi hotărnicit, iar mişcarea minţii privitoare la el să înainteze la nesfîrşit. Deci mişcarea neîncetată a minţii are nevoie de un obiect nesfîrşit şi nehotărnicit, spre care să se mişte potrivit cu raţiunea şi cu firea ei. Dar nesfîrşit şi nehotărnicit cu adevărat nu este nimic, afară de Dumnezeu, care este Unul prin fire şi în înţelesul propriu. Deci mintea trebuie să se întindă spre Unul cel nesfîrşit şi propriu-zis, adică spre Dumnezeu şi spre El trebuie să caute şi să se mişte. Căci aceasta ţine de firea ei [722].

722. Mintea, fiind pururea în mişcare, are nevoie propriu-zis de un obiect cu care să se ocupe fără sfîrşit. Acest obiect trebuie să fie el însuşi nesfîrşit, nehotărnicit. Ca atare el trebuie să fie acel Unul, care are în El totul. Căci dacă ar fi unul din multe, n-ar putea fi nemărginit. În acest caz mintea ar trebui să treacă veşnic de la unul la altul şi niciodată nu şi-ar găsi un obiect pe măsura mişcării ei nehotărnicite. Deci niciodată

4. Nesfîrşite şi nehotărnicite sînt şi cele contemplate în jurul lui Dumnezeu. Dar nici în acestea nu-şi găseşte mintea desăvîrşit bucuria ei. Căci caută pe «Cel din care». Fiindcă oricine se bucură în chip firesc de cel asemenea lui. Deci mintea fiind una după fire, măcar că e multe după actele înţelegerii, întinzîndu-se şi mişcîndu-se spre Dumnezeu, Cel Unul după fire, dar multe după lucrare, nu se poate bucura deplin, înainte de a pătrunde prin Duhul în Cel Unul nemărginit prin fire, trecînd de la cele multe [723]. Numai în Dumnezeu cel Unul, aşadar, se poate bucura mintea deplin. Căci fiecare din existenţe se bucură de ceea ce-i este propriu în chip firesc. Dar propriu minţii în chip firesc este să

---

nu s-ar putea odihni cu mişcarea ei nesfîrşită în Cel nesfîrşit. Desigur, între odihnă şi mişcarea nesfîrşită pare o contradicţie. Dar acestea se împacă atunci cînd mintea pătrunde în Cel nesfîrşit. Atunci ea a ajuns şi în mişcarea ei nehotărnicită şi în odihna ei. Nesfîrşirea mişcării şi-a găsit *nesfîrşitul de la care nu mai trebuie să treacă la altceva;* în El şi-a găsit odihna. A ajuns în acea «mişcare stabilă», sau «stabilitate mobilă», de care a vorbit Sf. Grigorie de Nisa. Acest «obiect» nu mai e obiect propriu-zis. Căci obiectul e posedat de înţelegere, deci e limitat. «Obiectul» infinit al minţii e subiect: e Subiectul suprem dumnezeiesc. În general un subiect e înţeles cu adevărat de un alt subiect; numai între ele se realizează o înţelegere. Pentru că numai prin subiectul celălalt se înţelege un subiect pe sine însuşi, fiind ajutat de acela să se înţeleagă. Obiectul nu poate fi înţeles prin el însuşi. Apoi mă lasă în întuneric. Nu mă ajută să mă înţeleg. Dar în înţelegerea altui subiect, înaintez totodată la nesfîrşit, cu deosebire în înţelegerea Subiectului dumnezeiesc. În El mă odihnesc, pentru că nu trebuie să trec la altceva şi altceva; şi totuşi înaintez în înţelegere. Căci niciodată nu-L epuizez în înţelegere şi nu mă epuizez în înţelegerea mea. Iar înţelegîndu-L pe El, înţeleg şi obiectele.

723. Încă Sf. Grigorie de Nazianz şi Sf. Maxim Mărturisitorul au spus că *Dumnezeu este de nesfîrşite ori mai presus de infinitatea Sa şi de toate* însuşirile Sale infinite (Sf. Maxim, *Capete gnostice,* I, 49—50; *Filoc. rom.* II, p. 140—141). Dar autorul scrierii de faţă precizează că faptul că Dumnezeu e mai presus de însuşirile Lui se explică prin aceea că El e Cel «din care» sînt acestea. El e subiectul lor.

se mişte, să se întindă, să ajungă şi să se bucure deplin în Dumnezeu, Cel singur Unul în chip simplu şi nehotărnicit [724].

5. Toată mişcarea celor create, deci şi a minţii, se grăbeşte spre oprire şi linişti re şi caută să ajungă la stabilitate şi la odihna în ea. Căci tot ce e creat îşi cere un sfîrşit şi o odihnă. Dar mintea este singura dintre cele create, care, mişcîndu-se între ele, nu poate să se împărtăşească de oprire şi de linişti re. Căci, ceea ce e creat, ajungînd la sfîrşitul potrivit lui, odată ce a şi început, mişcarea fără sfîrşit a minţii rămîne, pe drept cuvînt, ca atare şi cere ceva spre care să se mişte fără sfîrşit. Ea nu se va linişti şi nu-şi va putea ajunge ţinta, sau nu va avea în sine o mişcare fără sfîrşit, cum s-a zis înainte, dacă se închide între cele hotărnicite şi mărginite. Dar aceasta e departe de firea minţii, care, în chip vădit, este pururea mişcătoare. Deci, nu este propriu să-şi afle liniştirea sau stabilitatea în cele create. Dar unde ar putea mintea să se folosească de ceea ce este propriu, adică să rămînă stabilă în mişcare şi să se liniştească în acest înţeles şi să fie în pace şi să primească o adevărată simţire de odihnă, dacă nu ajunge în Cel necreat şi necircumscris [725]. Iar acesta este Dumnezeu, care este Unul în înţeles propriu şi mai presus de lume. Deci mintea trebuie să ajungă prin mişcare în acest Unul şi necircumscris (nemărginit), ca să-şi afle liniştea

724. Dacă Dumnezeu ar fi nehotărnicit, dar compus, mintea iarăşi ar trece de la o parte a Lui la alta, la infinit. Nu s-ar odihni în adîncirea în Cel nehotărnicit şi cu adevărat Unul.

725. Mintea nu se poate folosi de ceea ce-i este propriu, adică de mişcarea ei fără sfîrşit, care trebuie să fie în acelaşi timp o odihnă, decît în Cel nehotărnicit, de la care nu trebuie să treacă mai departe, deci în care se odihneşte, sau s-a stabilizat, dar în acelaşi timp se şi mişcă spre tot mai multă înţelegere. Numai în El «e stabilă prin mişcare», sau «se mişcă în stabilitate».

sa firească şi să-şi dobîndească odihna înţelegerii [726], după cum se cuvine. Căci, nici-o minte ajunsă în acel Unul, nu va mai fi lipsită nicidecum de stabilitatea prin Duhul, de odihna minunată, de nesfîrşitul care e sfîrşitul tuturor, şi de mişcare. Fiindcă a ajuns la Cel nehotărnicit, nemărginit, necircumscris, fără chip, fără înfăţişare şi cu totul simplu. Iar acesta este Unul, de care s-a spus, adică Dumnezeu.

6. Dacă Dumnezeu face, cum zice David (Ps. 103, 4), pe îngerii Săi duhuri şi dacă pe oamenii pe care-i naşte Duhul, tot El îi face duhuri, cum a zis Domnul (Ioan 3, 6), atunci şi omul este înger născut din Duh prin împărtăşirea vădită de El [727]. Dar lucrul îngerului este să privească necontenit faţa Tatălui nostru cel din ceruri, precum a zis iarăşi Domnul (Matei 18, 10). Deci, cel ce se împărtăşeşte în chip vădit de Duhul, trebuie să privească, pe drept cuvînt, şi el faţa lui Dumnezeu,

726. «Odihna înţelegătoare» are fie înţelesul de odihnă opusă celei trupeşti, fie înţelesul de odihna înţelegerii. Căci în Dumnezeu e satisfăcută setea minţii după înţelegerea tuturor, deşi înaintează în acelaşi timp în această înţelegere. În unirea cu Cel iubit, Îl înţeleg deplin şi totuşi înaintez mereu în înţelegerea Lui.

727. Dacă pînă aici odihna minţii în Dumnezeu a fost explicată numai din firea mişcării ei nesfîrşite şi din nesfîrşirea lui Dumnezeu cel Unul, acum e explicată din lucrarea Duhului în minte. Numai Duhul eliberează pe om de legea gravitaţiei spre cele materiale, impusă omului de trupul lui. Numai Duhul îl ajută să copleşească pornirile spre cele de jos. Duhul e «porumbelul» şi face şi pe om «porumbel» zburător şi asemenea îngerului netrupesc. Toată învăţătura aceasta despre Dumnezeu ca Unul se deosebeşte de învăţătura neoplatonică despre Unul, prin faptul că Unul acesta nu e fundamentul imanent al tuturor, ci e transcendent, «mai presus de lume şi de fire» şi ridicarea la El se face prin Duhul Sfînt, nu pe cale naturală. Dar preocuparea de Unul arată, în cultura bizantină de atunci, interesul pentru neoplatonism şi aceasta explică întemeierea şcolii neoplatonice la Florenţa de către Gemist Pleton, după 1453.

dar şi să tindă spre ea [728]. De aceea, învaţă şi proorocul David zicînd: «Căutaţi pe Domnul şi vă întăriţi; căutaţi faţa Lui pururea» (Ps. 104, 4). Drept aceea, nu-şi păzeşte ceea ce este propriu cel ce, făcîndu-se părtaş Sfîntului, de viaţă făcătorului şi de dragoste dătătorului Duh şi, ajungînd la experienţa naşterii negrăite din Duhul şi ridicîndu-se la vrednicia îngerului, pe urmă pentru păruta prisosinţă a evlaviei sale, îşi închide simţirea înţelegătoare pentru Dumnezeu şi nu vrea să se întindă spre El şi spre cele dumnezeieşti. Iar aceasta o face, cu toate că Mîntuitorul porunceşte să rămînem în El, fiindcă şi El rămîne în noi, precum zice şi David: «Veniţi la El, să vă luminaţi» (Ps. 33, 5). Şi cu adevărat, de vom face cele cuvenite nouă [729] şi cele ce urmează din ele, vom vedea în lumina lui Dumnezeu Tatăl, adică în Duhul Sfînt, lumina din preajma lui Dumnezeu, adică adevărul dumnezeiesc, de nu vom alege mai bucuros să ne întoarcem cu nepricepere de la razele dumnezeieşti.

7. În trei moduri ajunge mintea la vederea lui Dumnezeu: mişcîndu-se de la sine, mişcată de altul şi pe cale mijlocie. Mişcarea de la sine se săvîrşeşte numai de către firea minţii, folosindu-se de voinţa sa prin imaginaţie (închipuire). Sfîrşitul acestui mod este contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu, pe care şi le-au

728. Faţa lui Dumnezeu, expresia subiectului Lui, trebuie privită, sau contemplată, dar în acelaşi timp cel ce contemplă trebuie să se întindă tot mai mult în înţelegerea Lui. E aceeaşi stabilitate şi mişcare în El.

729. Întinderea spre Dumnezeu e proprie nouă, e cuvenită nouă, deşi se înfăptuieşte prin Duhul. Căci e propriu minţii să fie în Dumnezeu cel nehotărnicit. Dar nu poate să se salte în Unul cel transcendent prin puterile ei, cum se poate întîmpla aceasta în neoplatonism, unde Unul este imanent lumii. Pe drept cuvînt Lossky vede asigurată prin transcendenţa Unului, caracterul Lui personal, spre deosebire de neoplatonism unde Unul este o esenţă impersonală (Essai sur la théologie mysthique de l'Eglise orientale, Aubier, 1944, cap. Tenebrele divine).

imaginat și învățații elinilor în oarecare fel. Al doilea mod este mai presus de fire și se înfăptuiește numai prin voința și iluminarea lui Dumnezeu. De aceea, mintea se află, în acest caz, cu totul sub puterea lui Dumnezeu și e răpită spre descoperiri dumnezeiești și gustă din tainele negrăite ale lui Dumnezeu și vede cum se vor împlini cele viitoare. Iar modul aflător la mijlocul acestora, e o împreunare în oarecare măsură a amîndorura. Întrucît se înfăptuiește prin voia și imaginația proprie a minții, e la fel cu modul mișcării de la sine. Dar se împărtășește de cel al mișcării prin altul, întrucît mintea se unește, prin iluminarea dumnezeiască, cu sine însăși și vede, dincolo de unitatea sa, în chip negrăit, pe Dumnezeu. Căci, atunci, iese afară din toate cele ce se văd și se zic în jurul lui Dumnezeu, nemaivăzînd nici izvorul binelui sau îndumnezeirea, nici înțelepciunea sau stăpînirea de putere făcătoare, sau pronia, sau altceva dintre cele dumnezeiești, ci umplîndu-se de lumina duhovnicească și de bucuria adusă de focul dumnezeiesc amestecat cu iubirea [730].

8. Mintea, folosindu-se de imaginația sa pentru contemplarea celor nevăzute, e povățuită de credință. Iar luminată de har, primește întărirea nădejdii. În sfîrșit,

730. Primul mod al vederii lui Dumnezeu e cel natural. Acesta e propriu-zis o contemplare a însușirilor lui Dumnezeu prin cugetare care se folosește oarecum și de închipuiri. Al doilea e modul mai presus de fire, pricinuit în minte exclusiv de luminarea dumnezeiască. Aceasta răpește mintea la vederea și gustarea tainelor dumnezeiești și la cunoașterea celor viitoare. Al treilea mod e un amestec din cele două anterioare. Catafaticul (afirmativul) se îmbină cu apofaticul (cu negrăitul). Cugetă și mintea, dar e ajutată și de Duhul Sfînt să vadă în cele cunoscute cu mintea cele ce depășesc înțelegerea. Acest mod de vedere a lui Dumnezeu depășește cunoașterea intelectuală a însușirilor lui Dumnezeu, întrucît înțelegerea omului pătrunde la experiența luminii plină de înțelesuri, dar și mai presus de înțelegere, care iradiază din Dumnezeu, și se umple de bucuria pricinuită de focul dragostei lui Dumnezeu.

răpită de lumina dumnezeiască, se face vistierie de dragoste față de oameni și cu atît mai mult față de Dumnezeu. Astfel, slujba și mișcarea întreită a minții se face desăvîrșită, îndumnezeitoare, sigură și neclintită, prin credință, nădejde și dragoste. Și, ajungînd la acest loc larg din vîrful cetății, cum ar zice cineva, s-a pus în siguranță în cetățuia dragostei. Căci, cum a zis Pavel, «dragostea toate le suferă, toate le rabdă», pentru bunul credinței și al nădejdii. «Dragostea, zice, niciodată nu cade» pentru unirea ei înfocată și pentru legătura negrăită cu Dumnezeu [731].

9. Nimic din ceea ce e creat nu e unul în chip desăvîrșit [732]. Căci nu e greu de văzut că fiecare se deosebește de fiecare, printr-o oarecare însușire proprie. Dar, întrucît sînt create, nici una nu se deosebește de nici una, fiecare avînd început și sfîrșit, aflîndu-se sub fire și nefiind propriu-zis una în chip simplu. «Unul» este cu adevărat numai Cel Necreat, întrucît e simplu, fără de început, fără de sfîrșit, nehotărnicit și, de aceea, nemărginit. Iar Acesta e Dumnezeu.

Numai privind spre Acesta, prin împărtășire de Duhul de viață făcător, mintea își primește și ea, zi de zi, creșterea cuvenită ei, întărindu-se în unitatea, simplitatea și în starea ei de îndumnezeire [733]. Căci, se știe

731. În starea credinței, sufletul e departe de Dumnezeu, cugetînd la însușirile Lui. Prin nădejde e pe drum, avînd ceva din Dumnezeu care i-a venit în întîmpinare. Prin dragoste e cu totul în brațele lui Dumnezeu.

732. Ar putea spune cineva că sufletul, deși creat, e totuși unul. Dar el are nevoie de a se compune cu trupul. În afară de aceea e într-o dependență de Dumnezeu. Deci «se compune» prin fire cu Dumnezeu, fără ca și Dumnezeu să se compună prin fire cu sufletul. În același fel «se compune» și îngerul cu Dumnezeu. Deci calitatea lui de creatură nu-i permite nici lui să fie unul în mod eminent.

733. Unitatea și simplitatea minții se menține și se întărește și ea numai prin Dumnezeu, prin privirea la Dumnezeu. Căci Dumnezeu fiind Unul și nehotărnicit, mintea privindu-L nu se împarte între diferite obiecte,

sigur că, în afară de Unul și de privirea în Duh spre El, nu se poate avea o minte tot mai bună. Aceasta, pentru că mintea s-a împrăștiat, slăbită de lumea mult împărțită și de patimi, și are nevoie de o putere mai presus de lume și de privirea spre «Unul» mai presus de fire pentru ca, răpită fiind din cele împărțite, să iasă afară din patimi și din dezbinare și să dobîndească chipul dumnezeiesc[734]. De aceea, și Domnul roagă pe Tatăl, ca să fim și noi, credincioșii, una în Tatăl și Fiul însuși prin Duh. Una, cum și Ei sînt una, (nu în înțelesul credinței greșite cum spunea Sabelie că sînt una), ca să fim făcuți desăvîrșiți, cum trebuie, atît prin harul Duhului unificator, cît și prin privirea unitară, în Dumnezeu cel Unul.

Aceasta ne este în chip limpede adevărata îmbunătățire și aceasta este sfîrșitul și adevărata și singura noastră odihnă. De aceea, pizmașa și de oameni urîtoarea ceată drăcească, împărțind în chip necuvenit credința, prin născocirea multor dumnezei, a risipit în chip amăgitor unitatea minții și nu a lăsat-o să aibă imaginea Unului mai presus de lume[735]. Aceasta, pen-

nu se sfîșie în lucrarea ei. În acest înțeles Dumnezeu este izvorul și susținătorul unității sufletului. Dar prin aceasta sufletul în același timp crește. Căci în unitatea lui se adună nu numai toate puterile și lucrările lui, ci și puterea lui Dumnezeu i se comunică tot mai mult, în comuniunea ce o are sufletul cu El.

734. Privind spre Unul cel mai presus de fire, adică de creațiunea compusă, mintea e răpită de la privirea celor compuse și multiple, sau iese din ele și ia «chipul» Unuia cel nehotărnicit, devenind ea însăși una și nehotărnicită, sau actualizînd această calitate a ei.

735. «Imaginea Unuia mai presus de lume». Propriu-zis Unul nu are o imagine, ci se întipărește ca unitate în minte, aducînd-o și pe aceasta la unitatea ei firească. Unul ca necompus nu poate fi decît mai presus de lume, căci toate cele din lume sînt compuse; compuse măcar prin dependența de Unul mai presus de lume. Mintea ridicată la această stare de unitate, e ridicată și ea la o stare mai presus de lume, într-o transcendență. În trăirea acestei unități eminente, trăiește totodată pe Dumnezeu

tru ca, prin sădirea închinării la mulţi dumnezei şi prin privirea şi slujirea lor, să înduplece mintea să se mişte împotriva firii ei şi să o facă să poftească tot felul de patimi şi minciuna în loc de adevăr şi virtute[736]. De aceea, îndeamnă Duhul Sfînt prin Proorocul, zicînd: «Veniţi la El, adică la Unul, şi vă luminaţi» (Ps. 33, 6); iar în alt loc: «Eu sînt Dumnezeu cel dintîi şi Eu după aceea, şi afară de Mine nu este alt Dumnezeu» (Is. 41, 4; 44, 6); şi iarăşi: «Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul tău Domn Unul este» (Deut. 6, 4). Treimea ipostasurilor dumnezeirii celei una nu împarte Domnia cea una. Persoanele sînt cu adevărat trei, dar cu toate acestea Dumnezeu este Unul, în fiinţă, putere, voinţă, lucrare şi în toate celelalte însuşiri fiinţiale. Aşadar, a sluji unităţii lui Dumnezeu, a privi şi a te aduna cu toată puterea spre ea, ieşind din cele multe, este voie a lui Dumnezeu şi îmbunătăţire a minţii, precum şi cale de aflare a adevărului şi rod al dragostei dumnezeieşti şi al îndumnezeirii.

10. Dacă multa împărţire este minciună, iar Unul este adevărul, mintea care se înalţă în Duh spre Unul, spre Cel mai presus de lume, spre Cel ridicat peste toate, spre Cel din care sînt cele multe, se înalţă spre Adevărul însuşi. Şi dacă mintea nu poate ajunge liberă de patimi, de nu o eliberează adevărul (Ioan 8, 32), e vădit că mintea se face liberă de patimi cînd se îndreaptă şi se înalţă într-un chip unic spre Unul cel mai presus de lume. Deci, mintea e ajutată în dobîndirea ne-

---

ca întipărit în ea. Dar Dumnezeu cel Unul e în acelaşi timp întreit în Persoane, nu e una în sensul lui Sabelie, care nu recunoştea decît o singură Persoană.

736. Virtutea ţine de unitatea minţii şi o promovează, pentru că reprezintă depăşirea patimilor ca forme ale egoismelor ce se luptă între ele. Adevărul nu poate fi nici el decît în unitate, căci dezbinarea slăbeşte realitatea şi o face neînţeleasă.

pătimirii, a stării îndumnezeite și a înfierii dumnezeiești, cel mai mult de libertate, și nicidecum de robie [737]. De aceea «robul, zice, nu știe ce face Domnul său» (Ioan 15, 15). Dar, dacă neștiința e proprie robului, e vădit că cel ce s-a împărtășit de libertate, cunoaște tainele Tatălui și i se îngăduie să urce bine și frumos spre vrednicia înfierii. Căci, precum a nu ști înseamnă în chip vădit opusul lui a ști, așa și legea robului e opusă în chip hotărît celei a fiului. Și dacă cel ce nu știe e rob, cel ce știe nu este nicidecum rob, ci slobod sau, mai bine zis, fiu. La fel, dacă Duhul adevărului eliberează, prin însuși acest fapt face fii ai lui Dumnezeu pe cei în care Duhul se află. «Cîți sînt purtați de Duhul lui Dumnezeu, zice, sînt fii ai lui Dumnezeu» (Rom. 8, 14) [738]. Deci, dacă a căuta spre «Unul» cel mai presus de lume, înseamnă a căuta adevărul, iar adevărul dăruiește libertatea și libertatea este semnul vădit al înfierii dumnezeiești, și dacă nimic nu este mai mare ca acest har al înfierii și nimic altceva nu e socotit mai potrivit firii raționale, atunci e foarte rațional și cît se poate de necesar ca mintea să tindă, să caute, și să se adune, purtată de Duhul, cu toată pu-

737. Patimile arată robia sufletului. Nepătimirea e semnul libertății lui. Nepătimirea deschide sufletul pentru Dumnezeu. Iar în Dumnezeu e libertate. Dumnezeu e lărgimea nehotărnicită, care dă sufletului putere să se lărgească la nesfîrșit, să nu rămînă lipit de un lucru mărginit, să nu se lipească pe rînd și fără voie de ele. Aflîndu-se în Dumnezeu, sufletul e deschis totului, e deschis adîncului fără fund, sau înălțimii nemărginite de nimic. Nimic nu oprește mintea să se întindă, să crească în conținutul ei, să îmbrățișeze totul.

738. Duhul eliberează de legea trupului, a naturii, întărind duhul nostru, care e prin fire liber. Dar libertatea celui născut din Duhul, nu e o libertate a unui individ care nu ține la nimic, ci libertatea fiului. Fiul e liber, dar e liber în iubirea față de Tatăl, liber să înainteze în iubirea nețărmurită a Tatălui, crescînd el însuși în iubirea sa; e liber să stăpînească peste toate, căci toate sînt ale Tatălui său suprem.

terea, spre Unul cel mai presus de lume, adică spre Dumnezeu[739].

11. Căci zice Duhul Sfînt: «Domnul Dumnezeul tău, Domn Unul este» (Deut. 6, 4). Prin aceasta, dumnezeirea Duhului are grijă să ridice mintea spre Unul cel mai presus de lume. Căci nu e îngăduit a propovădui pe Unul, iar întoarcerea şi privirea minţii spre El a nu o înfăptui. Ceea ce zice Duhul Sfînt, vrea să fie şi înţeles. Iar a înţelege ceva, presupune întoarcerea minţii spre acel ceva[740]. Căci, dacă lipseşte întoarcerea minţii spre ceea ce e de înţeles, lipseşte şi ceea ce ar avea mintea să înţeleagă. În cazul acesta, propovăduirea Celui Unul ar fi absurdă (fără rost), precum absurdă ar fi şi credinţa în El. Iar dacă acestea ar fi absurde, atunci, a nu cugeta pe Unul prin întoarcerea şi înălţarea minţii spre El, ar fi şi mai absurd.

12. Dacă cele cauzate şi raţionale tind prin fire spre cauză şi o caută întorcîndu-se spre ea, şi dacă toate au drept cauză pe Dumnezeu, de la care e şi mintea, iar Dumnezeu este vîrful şi Unul în chip simplu, urmează

739. Nu e o necesitate care se împlineşte de la sine, adică nu e o necesitate a naturii, ci o necesitate cerută de duh, pentru creşterea, pentru împlinirea lui. La fel nu e o raţionalitate a naturii, care se impune de la sine, ci o raţionalitate cerută de raţiunea împlinirii spirituale, de înfăptuirea sensului existenţei.

740. E ceea ce am spus mai înainte. Învăţătura despre Dumnezeu Unul ar rămîne o teorie goală, fără ajutorul dat de Duhul Sfînt de a ne înălţa spre El, de a ajunge la experienţa Lui şi de a avea viaţa în El. Iar aceasta o face Duhul Sfînt întrucît înduhovniceşte mintea, adică o eliberează de patimi, sau de alipirea pătimaşă la lucrurile mărginite. La adevăr se ajunge prin despătimire, prin înduhovnicire. Căci împătimirea s-a produs ca o cădere în păcat, în patimi. Iar aceasta e şi o cădere din adevăr. Adevărul e unitatea, iar ridicarea în unitate e chestiune de efort duhovnicesc şi moral. Deci această înălţare a minţii spre Unul cere şi voinţa minţii de a se întoarce spre El.

că mintea prin fire tinde şi caută spre Cel ce e vîrful şi Unul în chip simplu, întorcîndu-se spre El ca spre cauza ei.

13. Dacă «din El, prin El şi spre El sînt toate» (Rom. 11, 36), iar între toate se află şi mintea, atunci şi ea este din El şi prin El. Ba, ea este în chip mai deosebit din El şi prin El, din pricina asemănării ei cu Dumnezeu. Prin urmare, ea trebuie să şi caute spre El mai mult ca toate. Iar cuvintele «spre El» arată că mintea trebuie să caute prin întoarcere spre arătarea Celui Unul mai presus de lume. Aşadar mintea trebuie să caute spre «Unul».

14. Cele multe vin din Unul, dar nu şi Unul din cele multe. Creaţiunea înfăţişează pe cele multe. Aşadar, creaţiunea este în chip vădit din Unul. Iar Unul este mai presus de creaţiune, ca Făcător şi Ziditor. Deci, cel ce contemplă cum trebuie creaţiunea, numaidecît va conchide din contemplarea ei, la Unul cel mai presus de lume. Fiindcă în cele cauzate sînt foarte multe ecouri, din care se cunoaşte Cel ce a adus la fiinţă prin măiestrie, înţelepciune, putere şi bunătate şi cu purtare de grijă, toate, precum a voit. De aceea, şi Isaia zice în Duhul : «Ridicaţi ochii voştri şi vedeţi cine v-a arătat toate acestea ?» (Is. 48, 26). Prin «toate acestea» a numit cele multe cauzate, iar prin «cine» a voit să ridice mintea spre Cel din care sînt acestea, care este, după fire, în chip simplu Unul.

15. Creaţiunea încă e adunată într-o unitate, însă compusă şi cu multe părţi şi nu fără de început, odată ce e creată. Dar, Unul care creează, nu e Unul numai ca cel ce rezultă din multe şi felurite lucruri, ca un în-

treg simfonic cu un singur scop, ci și întrucît, fiind necreat, este cauza începătoare și mai înainte de început a tuturor. Mintea, ridicîndu-se spre cele dinapoi, ajunge în chip necesar la ceva care este Unul începător și orînduitor al ordinii văzute, al facerii, al armoniei și al conviețuirii tuturor celor ce există într-o unitate. Căci altfel ar merge înapoi la nesfîrșit, ceea ce este absurd. Căci, tot ce se mișcă și devine, a fost o vreme cînd n-a existat ; și dacă n-a existat, a început. Iar dacă a început, a fost pus în mișcare. Dar, atunci, trebuie căutat cine a pus în mișcare totul și cine l-a adus la existență. Acesta trebuie să fie și nemișcat [741]. Căci, dacă nu, cine e cel ce mișcă pe cel ce nu e sub o altă putere, odată ce e necreat ? Iar dacă e nemișcat, e și neschimbăcios. Și dacă e așa, desigur este simplu, ca nu cumva fiind compus să se schimbe Cel ce am văzut că e neschimbăcios. Căci compunerea e începutul stabilității [742]. Iar desfacerea e punctul din urmă al mișcării. Deci, la Acela nu e compunere, ca să nu rezulte o stabilitate mai pe urmă. Și nu e o astfel de stabilitate, ca să nu fie nici

741. E formula lui Aristotel : «Mișcătorul nemișcat».

742. Odată ce s-a compus ceva, a început stabilitatea lui, la care l-a dus mișcarea ; adică a început să aibă o formă a lui. Dumnezeu, nefiind compus, n-a trebuit să premeargă o mișcare pentru a se compune. Dar autorul scrierii îmbină în mod original logica speculativă cu experiența lui Dumnezeu. El dovedește logic că Dumnezeu este Unul mai presus de lume și că mintea tinde spre El ca spre Unul. Dar la acest Unul nu se poate ridica mintea decît prin curățirea de patimi și această ridicare constă într-o întipărire a Lui în ea, prin privirea ei la El și prin Duhul Sfînt. El îmbină într-un mod original logica și mistica. Una se sprijină pe alta. Răsăritul ortodox nu le-a despărțit pe acestea ca Occidentul creștin, reținînd exclusiv speculația sau catafaticul, sau cum face de exemplu un Vl. Lossky, reținînd exclusiv mistica sau apofaticul (*Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944). În Occident numai la Nicolae Cusanus observăm această îmbinare, datorită influenței Răsăritului asupra lui.

desfacere [743]. Şi nu e desfacere, ca să nu fie schimbare şi mişcare la Cel neschimbat şi nemişcat. El mişcă, dar nu e mişcat, şi aduce la existenţă, dar nu e adus la existenţă şi nu devine. Deci, dacă e neschimbat şi nemişcat, numaidecît e şi necompus şi de aceea atotsimplu şi absolut Unul mai presus de lume. Iar mintea care se întinde spre El, iese din toate în tot chipul din pricina privirii spre Cel mai presus de bunătate şi a dorinţei după Cel mai presus de toate, mai bine zis după Cel din care sînt toate şi spre care tind toate în chip firesc [744]. Iar aceasta întîmplîndu-se, cum se cuvine, mintea iese afară şi din patimi. Căci mintea care s-a înălţat mai presus şi decît cele mai presus de bunătate [745], greu mai poate rămîne în ruşinea patimilor. De aceea, zice Legea : «Numai Lui să-I slujiţi» (Deut. 6, 16), adică Celui ce e Unul. Deci, trebuie să tindem spre Unul din vîrf dacă vrem să împlinim şi legea lui Dumnezeu şi să ne aflăm şi deasupra patimilor.

16. «Domnul singur, zice, îi conducea pe ei şi nu era cu ei dumnezeu străin» (Deut. 32, 12). Vezi puterea celui Unul şi singur ? Nu era cu ei dumnezeu străin, pentru că Domnul singur îi conducea pe ei. Dar Domnul nu călăuzeşte pe cei ce se întorc de la El. Cînd cineva îi

---

743. La Dumnezeu nu e o stabilitate ca rezultat al mişcării, pentru că în acest caz începînd iarăşi mişcarea în El, l-ar duce la descompunere. La El e o stabilitate neprodusă de mişcare, ca să nu fie prin mişcare supus şi unei desfaceri. La El stabilitatea e eternă. Dar e o stabilitate stăpînă pe mişcare. Autorul a dovedit în acest fel interesant formula lui Aristotel despre Dumnezeu ca mişcătorul nemişcat.

744. Unul, în această învăţătură, nu e obiectul unei simple doctrine logice, speculative, ci din El iradiază puterea atractivă asupra minţii, care privindu-L în baza acestei atracţii şi dezlipindu-se de cele multe şi mărginite, se face şi ea una, sau se întăreşte şi ea în unitate.

745. «Cele mai presus de bunătate» sînt însuşirile lui Dumnezeu. Mintea se ridică mai presus şi de ele, cînd priveşte la Subiectul din care iradiază ele.

urmează cuiva, înseamnă că s-a întors spre acela. Nevoind, deci, să avem cu noi alt dumnezeu, pe dracul, sau vreo patimă, trebuie să urmăm Celui ce e Unul și singur, printr-o întoarcere cu mintea spre El, ca să se spună și despre noi cu dreptate și să se creadă că «Domnul singur îi călăuzește pe ei și nu este cu ei dumnezeu străin».

17. Deci cele multe sînt toate din Unul, dar sînt din Unul în chip felurit, pentru că și modul în care vin acestea din prima unitate este felurit. Căci unele din acestea sînt începute și create ; altele sînt necreate și lipsite de început temporal. Dar tuturor le este în tot chipul cauza Unul cel mai presus de fire. Însă unora prin creare, altora prin fire [746]. De aceea, nu la fel ne apropiem de toate acestea și nu ni le însușim la fel. Ci, de cele aflătoare sub stăpînire și în starea creației, trebuie să ne apropiem pentru altceva, nu pentru ele, precum de oglindă ne apropiem pentru ceea ce se arată și ia chip în ea. Astfel nu ne apropiem de creațiune pentru îmbunătățire, ci pentru arătarea Unului suprem în ea [747]. Dar, de cele fără început și care sînt din El prin fire, ne apropiem nu pentru altceva, ci pentru ele și pentru Cel din care sînt. De acelea, trebuie să ne apropiem cu adevărat pentru ele înseși și lor le este apropiat prin fire Unul culminant. Mai bine zis, ele sînt aproape prin fire de Unul suprem și din vîrf. De acestea nu trebuie numai să ne apropiem, ci să și creștem în ele și să ne sîrguim prin ele spre imitarea Binelui prim și unic și spre întipărirea Lui în noi și așa, prin împreuna lucrare și ajutorul harului, să dobîndim demnitatea sla-

746. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice*, I, 50; *Filoc. rom.* II, p. 141. Dar autorul nostru trage concluzii originale din această învățătură.

747. Mai limpede spus, creațiunea nu ne îmbunătățește prin ea însăși, dar ne îmbunătățește dacă vedem prin ea pe Unul. Ea nu ne poate ridica prin ea însăși mai sus de noi, odată ce e mai prejos de noi.

vei chipului și asemănării cu Dumnezeu [748]. Astfel, cele cauzate din creațiune, privite drept, înalță mintea, prin această privire, la oglindirea Unului și o unesc, dezlegînd-o de toate, în chip simplu cu înțelesul unitar al Unului, dacă mintea privește la ele cum se cuvine. Iar cele care au pe Unul cauzator și lucrător prin fire, întrucît Acela dă minții prin ele o formă asemenea lor, au puterea să unească mintea cu însuși Unul acela [749].

Prin urmare, din toate cele cauzate în orice fel, fie prin creare, fie prin fire, mintea poate să se adune în chip natural, fie prin făptuire, fie prin contemplație, spre Cel ce e cauza cea unică în mod felurit [750]. Iar dacă mintea, folosindu-se fie de una, fie de mai multe din cele create, sau din cele naturale ale lui Dumnezeu, nu se folosește pentru Unul, nici pentru ca să se aducă pe sine adunată la primul Unul și să privească întreagă, în mod unitar și simplu, numai la El, într-o sfîntă împărtășire și înrîurire a Duhului luminător, aceasta i se socotește ca păcat, chiar dacă această folosire lasă părerea că e bună. Căci, cei ce se folosesc cum se cuvine de cele ce sînt de la Unul, trebuie să le ducă iarăși la

748. Se afirmă întîlnirea noastră nemijlocită cu bunătatea lui Dumnezeu, cu iubirea Lui, cu puterea Lui, iar prin ele întipărirea subiectului lor dumnezeiesc însuși în mintea, sau în subiectul nostru, care se întîlnește cu ele. Se repetă mereu afirmația că prin însăși privirea minții la Dumnezeu, sub lucrarea puterii lui Dumnezeu asupra ei, se întipărește Dumnezeu în minte, dîndu-i chipul Lui de bunătate, de iubire, de sfințenie, de nehotărnicie.

749. Privind prin cele create, mintea se unește cu înțelesul Unuia care le-a creat. Dar unindu-se cu cele care iradiază din Unul prin fire, adică cu energiile Lui, mintea se unește cu Unul însuși, sau cu Subiectul acestor energii.

750. Astfel mintea se poate aduna, mînată de firea ei, fie din întîlnirea cu lucrurile create, fie din întîlnirea cu energiile necreate, spre Unul, care e cauza lor în mod diferit. Din lucruri se adună prin făptuire, sau prin curățirea de patimi și prin virtuți, luînd atitudinea dreaptă față de lucruri cu fapta, din energiile necreate prin contemplarea, sau prin vederea minții propriu-zisă.

Unul. «Toată ieşirea arătării luminoase, pornită de la Tatăl şi venită la noi, ca un dar bun, ne umple ca o putere unificatoare şi ne întoarce iarăşi în sus spre unitatea şi simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui cel ce adună toate. Căci, din El şi spre El sînt toate». Iar dacă nu se adună şi nu se înalţă mintea spre El, aceasta s-a abătut de la firea sa şi întrebuinţarea lucrurilor nu se mai face în mod cuvenit, dacă nu se face aşa.

18. Este o făptuire ce premerge contemplaţiei şi este o făptuire ce-i urmează. Cea dintîi se săvîrşeşte trupeşte, ca să dea minţii, care a înfrînat pornirile trupului şi l-a făcut să se poarte, cu bună rînduială, putere să păşească cu picior slobod întru ale sale, care sînt cele duhovniceşti şi acolo să lucreze bine, ceea ce e de folos pentru ea. Iar a doua, începînd de la minte şi de la cugetarea în Duh, adună mintea spre Cel mai presus de minte, care este Dumnezeu şi de care apropiindu-se mintea, se apropie de Unul. Căci Dumnezeu este Unul.

Atunci şi mintea însăşi se uneşte cu sine într-o unitate şi se face neîmpărţită. Fiindcă Unul este pricinuitor al unităţii şi al simplităţii de chip dumnezeiesc, cînd este contemplat. Căci este cu neputinţă ca mintea, contemplînd pe Unul, să nu fie şi ea una şi simplă. La fel, privind cele împărţite şi compuse, numaidecît se împarte şi se face felurită.

Am numit în chip simplu Unul, pe Cel simplu prin Sine. Fiindcă mintea, suferind schimbările după lucrare, iar ea însăşi fiind simplă, e necesar să fie simplă şi după lucrare numai cînd vede pe Unul. Iar dacă ar vedea pe Unul, dar ea ar fi împărţită cel puţin în două, care ar fi pricina ce-ar face o parte a ei să se deosebească de cealaltă, care vede pe Unul ? Ea, sau ar vedea altceva, sau n-ar vedea deloc. Iar lucrul din urmă s-ar putea întîmpla din trei pricini : sau pentru că n-ar vrea să

vadă, sau din pricina tocirii, sau pentru că ar fi făcută pentru altă lucrare, dar nu pentru vedere. Dar, dacă ar presupune cineva că vede altceva, iată că mintea n-ar mai vedea simplu pe Unul, ci două lucruri în chip contrar rațiunii. Și văzînd două, n-ar mai putea fi una. Căci se taie, cum s-a arătat, în cele ce le contemplă. Iar dacă n-ar vedea, aceasta n-ar fi din pricină că nu voiește, căci mintea rațională nu poate fi în nelucrare nici măcar pentru cea mai scurtă clipă. Dar, nici n-ar putea fi mintea tocită în această privință, iar în alta să fie ascuțită. În acest caz, ar fi compusă și nu simplă. Ea ar consta din niște părți neasemănătoare, cum ar fi și dacă o parte a ei ar vedea, iar alta ar fi rînduită pentru altfel de lucrare. Căci și aceasta ar fi un semn al compoziției. Dar aceasta e cu totul nepotrivit să se spună, avînd în vedere simplitatea minții. Pentru acestea, cînd mintea cea una și simplă contemplă pe Cel simplu Unul, trebuie să fie una și în lucrare. Și dacă e una în chip simplu, vede pe Cel simplu Unul. Așadar, orice făptuire sau vedere (contemplare) a ei trebuie să se îndrepte în chip necesar spre Unul cel mai presus de minte. Iar de nu, cu nimic nu se va folosi, ci în zadar se va arăta mintea lucrînd, sau contemplînd. Căci odată ce e supusă împărțirii, va fi lucrătoarea patimilor, nefiind purtată de simțirea sufletului spre unirea unitară cu Unul cel mai presus de minte. Și numai unirea aceasta poate să limpezească și să curețe vederea minții, înălțînd-o și îndreptînd-o spre Unul și făcînd-o să pătimească alipirea de Acela din care, prin care și întru care sînt toate și spre care se fac, sînt și ființează toate [751].

---

751. O frumoasă analiză logică prin care se dovedește că numai dacă mintea e simplă, se poate concentra întreagă spre vederea lui Dumnezeu cel Unul. Dacă ar fi compusă, o parte a ei ar vedea pe Dumnezeu, iar alta ar rămîne lipită pătimaș de lucruri. Dar în acest caz, partea rămasă alipită

19. Unirea dumnezeiască mai presus de minte cu sufletul este cel mai înalt dintre bunurile dorite. Dar pentru unirea dumnezeiască este nevoie de asemănarea cu Dumnezeu. Iar pentru asemănarea cu Dumnezeu, este nevoie de lucrarea minţii, adică de contemplaţie (de vedere) [752]. Căci aceasta este proprie şi lui Dumnezeu, şi de la ea i s-a dat lui Dumnezeu numele (θεωρεῖν — θεός). Deci contemplarea urcă drept la înţelegerea lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu trimite de pretutindeni minţii văzătoare ca un fel de raze şi mintea văzătoare are pe Dumnezeu ca ţintă [753a]. Iar Dumnezeu este Unul cel mai presus de lume.

Pe de altă parte, este în firea minţii să se facă în fapt asemenea cu ceea ce vede. Aceasta o arată şi glasul de Dumnezeu cuvîntător al Sfîntului Grigorie, care zice că «mintea vede şi pătimeşte strălucirea lui Dumnezeu». Căci, ceea ce a văzut mintea, aceea a şi pătimit, întrucît s-a făcut asemenea. «Mintea se colorează, zice Petru din Damasc, după cele ce le vede». Şi precum privind la cele împărţite şi felurite, se împărţeşte şi se face felurită, aşa înălţîndu-se la privirea Unului simplu şi mai presus de lume, se face una, cum am spus mai înainte [753b]. Iar fiindcă, ajungînd în Unul, vede pe Cel fără

---

de lucruri ar tulbura şi partea care contemplă pe Dumnezeu. Sau dacă numai o parte a ei ar contempla pe Dumnezeu, conştiinţa împărţirii ei ar introduce o mărginire şi în Unul. În acest caz, cel contemplat n-ar mai fi Unul.

752. Lucrarea minţii este contemplarea sau vederea duhovnicească. Ea urmează lucrării de mai înainte, sau făptuirii, îndreptată asupra trupului pentru curăţirea lui de patimi.

753 a. Aşa cum lucrurile sensibile sînt văzute pentru că trimit un fel de raze la ochiul sensibil, tot aşa Dumnezeu e văzut de minte, pentru că Dumnezeu trimite un fel de raze inteligibile (înţelese) la minte. Deci prin orice fel de contemplare a lui Dumnezeu, chiar dacă pare pur intelectuală, se stabileşte un fel de contact între Dumnezeu şi minte.

753 b. Faptul că contemplarea sau vederea duhovnicească a lui Dumnezeu implică venirea unor raze de la Dumnezeu la minte, are ca urmare

de început, nemărginit, fără formă şi simplu — căci aşa e Unul — se face şi ea fără de început, nemărginită, fără formă şi simplă după lucrare [754]. Şi pătimind acestea şi preschimbîndu-se astfel, se află într-o asemănare cu dumnezeirea, pe cît e cu putinţă. Şi aşa se suie la cel mai înalt dintre toate bunurile dorite, la unirea dumnezeiască mai presus de minte şi negrăită, care este cea mai înaltă ţintă voită de Dumnezeu. Dar, pentru aceasta mintea trebuie să se încordeze cu toată puterea spre a se grăbi şi a năzui în Duh să ajungă la contemplarea şi vederea Unului mai presus de lume.

20. Cînd mintea este împărţită între multe, sau cel puţin între două, e vădit că nu vede pe Cel ce e simplu Unul şi de aceea este hotărnicită, mărginită şi întunecată. Căci aşa sînt cele ce nu sînt cu totul simple. Dar, cînd ajunge într-o atingere fără pipăire cu Unul cel adevărat, cunoscîndu-L printr-o vedere înţelegătoare în Duh, fără ajutorul ochilor, se face fără de început, nesfîrşită, nehotărnicită, fără chip şi formă, se îmbracă cu negrăirea şi se deprinde cu tăcerea uimirii, se umple de bucurie şi pătimeşte cele negrăite. Dar să nu socoteşti că spun că se face fără de început, nesfîrşită şi nehotărnicită după fiinţă, ci după lucrare, pentru că ceea ce se preschimbă nu e fiinţa minţii, ci lucrarea. Căci dacă s-ar preschimba mintea după fiinţă cînd vede şi pătimeşte îndumnezeirea, sau cînd se îndumnezeieşte spre vederea lui Dumnezeu, ar fi ea însăşi Dumnezeu după

---

că mintea sau subiectul omenesc se întipăreşte de chipul lui Dumnezeu, adică se face asemenea Lui. Astfel asemănarea omului cu Dumnezeu nu se poate înfăptui fără contemplarea Lui.

754. Lucrarea văzătoare de Dumnezeu a minţii nu mai e propriu-zis lucrarea ei, ci lucrarea lui Dumnezeu în ea, e raza Lui activă în minte. Ea însă devine atît de proprie minţii, că mintea o trăieşte ca a sa. Aşa trebuie să înţelegem că văzătorul trăieşte această lucrare ca neîncepută, nemărginită, simplă, fără formă.

ființă. Dar, așa ceva nu este nici măcar vreunul dintre îngeri, ci numai singurul, supremul și unul Dumnezeu este Dumnezeu după ființă. Dacă, prin urmare, e absurd să spunem că mintea se îndumnezeiește după ființă, rămîne să zicem că pătimește aceasta prin lucrarea vederii însăși. Deci, nu are în fire să se prefacă ființa sa, ci lucrarea. De altfel dacă mintea se preschimbă în chip firesc, cum s-a zis, după cele ce le contemplă, dar nu contemplă cîtuși de puțin ființa dumnezeiască, ci lucrarea, nu se va preface nici ea după ființă, ci după lucrare [755].

21. Toate strălucind [756] din Unul cel mai presus de lume, nu se desfac în nici-un chip de Acela de la care și-au luat ființa, ci precum s-au făcut prin Acela, așa se și susțin și se desăvîrșesc prin El și nu este nimic în nici-una din ele, în care să nu vină ca o curgere și ca o mireasmă din Făcătorul Acela cu adevărat Unul [757]. Și toate cele părtașe la existență aproape că dau glas, desco-

755. Deosebirea răsăriteană între ființa și lucrarea lui Dumnezeu permite deci acestei învățături să vorbească de o îndumnezeire a minții după lucrare, dar nu după ființă. Teologia scolastică vorbind de o contemplare a ființei lui Dumnezeu de către minte în viața viitoare, ar trebui să ajungă la concluzia unei îndumnezeiri a minții după ființă, deci la un panteism.

756. Toate lucrurile strălucesc, pentru că vin de la Cel ce e lumină. Pe drept cuvînt, poporul român numește cosmosul «lume», adică lumină. Cele fizice au lumina ca ultimă esență a lor. Persoanele luminează cînd se deschid cu sinceritate altora, deci și ele sînt în actualizarea lor, ca factori de relație conștientă, lumini. Dar lucrurile fizice sînt luminoase și pentru că au un sens, un logos din Logosul dumnezeiesc, care e sensul suprem al tuturor. Iar persoanele sînt luminoase, pentru că trăiesc în lumina conștiinței și caută sensurile lor în toate.

757. Nici una din cele create nu stă de sine, ci toate sînt susținute de Făcătorul printr-o lucrare ce iradiază din El (ἀπόρροια), toate persistă și înaintează spre ținta lor și spre o țintă generală, nu printr-o legătură statică cu El, ci printr-o putere ce vine din El în iradiere continuă, cum iradiază continuu dintr-un focar de lumină razele lui.

perind nu pe Unul cel mai presus de lume (căci Acesta se află deasupra oricărei contemplații sau înțelegeri), ci o rază oarecare a Unului cel mai presus de lume. De aceea, dat fiind că toate Îl strigă pe Unul și toate tind spre Unul și însuși Unul cel mai presus de lume se arată pe Sine minții prin toate, e neapărat de trebuință ca mintea să fie îndrumată, povățuită și dusă spre Unul cel mai presus de lume. Iar aceasta se face, pe de o parte, fiind silită de îndemnul multelor făpturi, pe de alta, prin faptul că însuși Creatorul cel Unul, despre care am vorbit, vrea să fie văzut de minte, în prisosința bunătății Sale, ca mintea să experieze în aceasta adevărata viață. Căci însuși Unul cel negrăit zice: «Eu sînt viața» (Ioan 11, 25); și: «Aceasta este viața de veci, ca să Te cunoască pe Tine Unul adevăratul Dumnezeu» (Ioan 17, 3); iar în altă parte: «Căutați pe Domnul și va trăi sufletul vostru» (Ps. 68, 33). Fiindcă vederea e din căutare, iar viața din vedere [758]. El ar vrea să fie văzut de minte, ca aceasta să se veselească, să se lumineze și să se bucure, cum zice David: «Întru Tine e locașul tuturor celor ce se veselesc» (Ps. 86, 7); și: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 10). El a făcut, pe de o parte, mintea văzătoare, iar pe de alta, a semănat ale Sale în toate cele ce sînt, încît prin ele, ca prin niște deschizături să se arate minții într-o lumină a înțelegerii, cucerind-o, luminînd-o și atrăgînd-o spre Sine [759].

758. Vederea preschimbă viața celui ce vede, pentru că pune pe cel ce vede în legătură cu un conținut văzut. De aceea cînd e văzut un focar de viață sănătoasă, sau mai presus de lumea trecătoare, acesta îi hrănește viața și o înalță la o treaptă netrecătoare. Vederea, sau ceea ce se vede, are un efect ontologic, s-ar putea spune. Nu mă schimb în viață, prin vedere, numai pentru că iau pildă de la o viață superioară pe care o văd, sau sînt influențat de un exemplu rău pe care-l văd. Ci din focarul pe care-l văd vine în mine un curent (ἀπόῤῥοια) de putere în sensul bun sau rău al cuvîntului.

759. Cuvîntul lui Dumnezeu, ca Rațiune-Subiect, a dat rațiunii-subiect a omului, rațiunile-obiect ale sale, plasticizate în lucruri, ca să aibă un

22. Dumnezeu, care este Binele treimic cel Unul, ceea ce a făcut, a făcut voind. Dar, ceea ce voieşte Dumnezeu este binele cel mai înalt. Căci bunătatea îi este fire. Deci, întrucît El a făcut mintea ca văzătoare a Lui şi a celor ale Lui, iar aceasta adună mintea văzătoare spre Unul, e lucru voit de Dumnezeu ca mintea să-L contemple (să-L vadă) pe El. Şi aceasta, pentru că El este prin sine Binele suprem. Căci Dumnezeu este Unul în sens propriu şi simplu şi a căuta şi a se aduna mintea în chip unitar spre El, este, cum s-a arătat, de asemenea binele cel mai înalt [760].

23. Dacă dragostea îndeobşte este una şi de nedesfăcut, după învăţătura înţelepţilor lui Dumnezeu, Unul este şi cel iubit. Căci dacă cele iubite ar fi cel puţin două, ar fi şi două iubiri, sau iubirea cea una s-ar împărţi în două şi nu s-ar mai chema una şi nedespărţită. Însă odată ce se spune că iubirea în general e una şi nedesfăcută, trebuie să înţelegem că Unul este şi cel iubit [761]. Dar Cel ce e iubit e mai înainte de iubirea faţă de El şi pînă nu are

conţinut comun de dialog cu subiectul uman. Ele sînt tot atîtea cuvinte ale Cuvîntului-Persoană către persoanele umane, ca prin ele acestea să-I răspundă Lui. Lucrurile sînt ochii prin care ne priveşte Dumnezeu-Cuvîntul. Lumea e ca o sită străbătută de ochi prin care ne priveşte Dumnezeu Cuvîntul şi noi Îl privim pe El.

760. Dumnezeu este Binele cel mai înalt în Sine, sau pentru Sine. Dar mintea care se adună prin vedere în El, primind pe Dumnezeu în sine, se face de asemenea, prin participare, binele cel mai înalt.

761. Iubirea nu se poate împărţi. Tot ce ţine de ea e concentrat în ea. De aceea se îndreaptă întreagă spre cel iubit. Din acest motiv chiar cînd cei iubiţi sînt doi, ea se îndreaptă întreagă spre fiecare şi în felul acesta îi uneşte. Şi suferă cînd îi vede că vor să rămînă dezbinaţi. Ea vrea să-i vadă uniţi pe cei iubiţi, ca să nu se împartă ea însăşi. În Dumnezeu se realizează această dorinţă a ei. În Dumnezeu îi vede uniţi pe toţi, pentru că Dumnezeu e Unul în care îşi au originea şi suportul toţi. Iubind pe Dumnezeu cel Unul, ea se satisface în deplinătatea ei nedesfăcută. Ea nu mai e expusă la nici-o suferinţă.

cineva ceva din Cel iubit, nu poate avea iubirea față de El [762]. Iar dragostea este iubirea întinsă pe care ne cere legea naturală și scrisă a lui Dumnezeu s-o avem față de Dumnezeu. Legea naturală îndeamnă mintea iubitoare de bine să caute cel mai mare bine, care este Dumnezeu; iar legea scrisă poruncește: «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, din tot sufletul tău, din toată inima ta și din tot cugetul tău» (Deut. 6, 5); și: «Domnul Dumnezeul tău un Domn este» (Deut. 6, 4). Deci Unul este cel vrednic de iubit: este Unitatea treimică. Iar Aceasta premerge minții în dragostea ei față de Ea [763]. Deci, mintea trebuie să dorească să se întindă spre Unul cel mai presus de lume, ca prin aflarea și vederea Lui să i se aprindă dragostea față de El și omul să se poată face împlinitor al legii și al poruncii, iubind, potrivit cu cele spuse, pe Domnul Dumnezeul lui.

24. Este cu neputință ca mintea, care s-a urcat spre Unul cel mai presus de înțelegere, să nu se umple de iubire față de El. Căci se întîlnește cu o frumusețe negrăită și necuprinsă, pornind din Acela ca dintr-o rădăcină atot-

---

762. Cel iubit există înaintea iubirii față de El. Mai bine zis, dacă există o iubire în noi, trebuie să fi existat cineva vrednic de iubit înainte de a fi existat noi, capabili să-l iubim. Trebuie să știi de Cel iubit și să ai ceva de la El, sau să simți în tine calitatea care îl face vrednic de iubit, pentru ca să-L iubești. Dacă subiectul nostru simte nevoia să iubească și să iubească în gradul culminant, înseamnă că Cel vrednic de această iubire culminantă există înainte de el, înainte de orice subiect uman care simte nevoia să iubească, există înainte de orice iubire omenească.

763. Dacă cel ce iubește trebuie să primească ceva din Cel iubit în sine, înainte de a-L iubi, sau ca să-L poată iubi, Cel iubit trebuie să comunice ceva din iubirea Lui celui în care vrea să trezească iubirea față de El. Aceasta înseamnă că trebuie să existe în Cel iubit o iubire, ca să poată comunica din ea celui a cărui iubire o voiește. Ca să aibă însă această iubire în sine, înainte de a fi omul, trebuie să fie într-o comuniune. Astfel Dumnezeu ca supremul izvor al iubirii și ca supremul Subiect vrednic de iubit, trebuie să fie un Dumnezeu în mai multe Persoane, care totuși să fie deplin unite prin iubirea lor.

ţiitoare. De aceea, ea e atunci atît de plină de iluminările dumnezeieşti, încît se află ca o mreajă în primejdie să se rupă de povara mulţimii de peşti, şi e covîrşită de uimire privind frumuseţea mai presus de minte. Ba, e beată ca de vin şi-şi iese din sine ca o nebună şi pătimeşte o uimire mai presus de înţelegere, neputînd privi la arătarea mai presus de frumuseţe a frumuseţii neobişnuite. Din pricina aceasta e ţinută, aşa zicînd, în lanţurile iubirii şi se simte arzînd ca de o mare sete [764].

Căci acest Unul este Unul mai presus de înţelegere, dar propovăduit de toate ca pricinuitorul mai înainte existent al tuturor, ca începutul, ca sfîrşitul şi ca susţinătorul tuturor. El a adus la fiinţă frumuseţile şi bunătăţile tuturor celor frumoase şi bune, printr-o izvorîre din puterea Sa de frumuseţe şi de bine făcătoare, aflîndu-se El însuşi de nesfîrşite ori nesfîrşit mai presus de toată frumuseţea şi bunătatea şi fiind Unul mai presus de lume şi fără asemănare. Numai El este din fire vrednic de iubit, mai presus de tot ce e vrednic de iubit, întrucît numai El e în înţeles propriu bun şi frumos, mai presus de tot ce e bun şi frumos [765]. Numai El e cu adevărat vrednic de iubit, prin legea firii şi a ordinii, ca pricinuitor al tuturor. Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît întrece toate cele vrednice de iubit prin covîrşirea frumuseţii şi a bunătăţii şi este cu adevărat Unul mai presus de lume, ca Cel singur cu adevărat existent şi cauzator al tuturor celor ce sînt.

764. Alte antinomii ale iubirii: ea face liber pe cel ce o are şi totuşi îl ţine ca în lanţuri, căci nu o poate părăsi; ea satisface în chip desăvîrşit şi totuşi persistă în ea setea neîncetată a unui dor de şi mai multă dragoste, o sete atît de mare, că cel ce iubeşte parcă arde din pricina ei.

765. Dumnezeu umple sufletul, cînd e văzut ca Unul, de atîta bucurie şi lumină, pentru că unitatea Lui nu e o unitate abstractă, matematică, ci plinătatea de viaţă care le cuprinde pe toate cele ce sînt mai presus de toate frumuseţile şi bunătăţile lumii. Din Dumnezeu, ca singurul cu adevărat Unul, iradiază orbitor toate frumuseţile, luminile, sensurile, darurile.

Să năzuim, deci, prin buna sîrguință, să ajungem în Duh la aflarea și cunoștința Celui ce e singur Unul, de la care sînt începuturile tuturor și în care sînt hotarele tuturor. Făcînd așa, cu siguranță ni se va deschide de la sine poarta dragostei dumnezeiești prin harul lui Hristos și vom intra la odihna Domnului nostru (Evr. 4, 3), în fericire și veselie multă, și vom cunoaște bucuria împărtășirii de Unul și vom gusta din dulceața dumnezeiască, devenind și noi una și nemaifiind sfîșiați și împărțiți, potrivit cu rugăciunea Mîntuitorului către Tatăl, în care cere: «ca să fie una, precum și noi una sîntem» (Ioan 17, 22). Atunci, vom fi păzitorii deplini ai poruncii care zice: «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot sufletul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuți» (Deut. 19, 18). Atunci, vom fi ajuns la desăvîrșirea cea cu putință omului. Căci «sfîrșitul legii este iubirea» (Rom. 13, 10). În aceasta atîrnă nu numai toată legea și Proorocii (Matei 22, 10), ci și cei desăvîrșiți după Dumnezeu în Hristos.

25. Toate unindu-se în chip firesc în Duhul, împărțirea înseamnă o cădere din Duhul. De aceea, și mintea cînd se împarte în lucrarea ei, este în afară de petrecerea în El după har. Iar aceasta o suferă privind lucruri felurite. Căci nu poate avea neîmpărțirea privind lucruri felurite. Fiindcă, dacă ar presupune cineva că se poate aceasta, nu ar putea explica ușor de ce mintea liniștită e alta decît mintea tulburată. În acest caz mintea celor purtați de Dumnezeu s-ar arăta asemenea celei tulburate de neorînduiala patimilor, ceea ce e absurd. Deci, mintea făcîndu-se după lucrare asemenea cu ceea ce privește, în mod necesar privind la cele compuse, se face și ea felurită și, căzînd din simplitate, nu poate să-și păstreze neîmpărțirea. Iar aflîndu-se împărțită, e mai puțin decît toate curată de păcat, odată ce și însuși faptul de a se împărți e socotit păcat de cei ce pot să pătrundă în

aceste lucruri. Dacă, prin urmare, puterea înţelegătoare a minţii cere să guste, prin privire spre Unul suprem şi mai presus de lume, într-o simţire înţelegătoare, în chip unitar, Binele cel mai presus de fire, cînd petrece în împărţire, cade în afară de har.

De aceea, trebuie să ne prindem de Unul cel mai presus de lume şi să căutăm la El singur cu tot sufletul, dacă vrem să scăpăm de împărţire şi înstrăinare. Dar, nu numai atît, ci chiar dacă mintea ar privi spre un singur lucru, dacă acesta ar fi creat, nu ar putea izbuti să se facă neîmpărţită. Căci unul creat nu se poate numi propriu-zis simplu, odată ce este hotărnicit, compus şi circumscris ; şi de aceea, nici nu are dreptul să fie numit în chip simplu Unul. Iar mintea aţintindu-şi privirea spre el, nu va avea lucrarea sa simplă şi unică. Căci privirea ei va fi hotărnicită şi circumscrisă şi compusă, cum este şi ceea ce e contemplat de ea [766]. Ca atare va cădea din

766. Nu numai cînd priveşte spre multe mintea e împărţită şi deci tulburată, ci şi cînd priveşte spre un singur lucru, dar creat. Căci un lucru creat, fiind mărginit, nu poate absorbi mintea întreagă în privirea lui, ci rămîn în ea mari rezerve neangajate în această privire, rezerve care protestează împotriva angajării minţii, împotriva preocupării ei de acel singur lucru, producînd în om o sfîşiere. E o sfîşiere pe care o experiază aproape permanent fiecare din noi. În nici-un lucru nu găsim totul. De aceea cu o altă parte din fiinţa noastră tînjim spre altceva. Mai ales nu găsim totul cînd îl privim ca stînd de sine. El rămîne atunci şi neexplicat. El e potenţial compus măcar prin faptul că e legat de temeiul ultim al tuturor, de Dumnezeu. Numai Dumnezeu e explicabil prin Sine, fiind şi cuprinzînd totul. Dar fiecare lucru se arată compus şi prin faptul că e hotărnicit. Căci orice margine implică conştiinţa a ceva dincolo de margine (Simon Frank, *La connaissance de l'être*). De aceea nici-un lucru nu e în chip simplu Unul. Căci necuprinzînd toate, presupune că dincolo de el, alăturea de el, sînt şi altele.

Dar Unul adevărat nu poate fi nici un fel de temelie imanentă a totului în sens panteist. Unul în acest sens e silit de legea sa interioară să se diversifice, deci are în sine multiplicitatea în mod potenţial. El e natură, nu e subiect. El e identic cu multiplul ce iese din el. Dar nu e aşa Subiectul dumnezeiesc şi de aceea nici subiectul uman, făcut după

harul dumnezeiesc, care o face simplă, fără de început și necircumscrisă. Și va fi în afară de Unul cel ascuns și mai presus de înțelegere [767]. De asemenea, se va lipsi de slava sa, care este bucuria de a fi obîrșia unică și fără de început a lucrării, bucuria de nehotărnicire, de simplitate, de a fi ajuns fără chip și unitară. Și nu va ajunge să pătimească în sine întipărirea frumuseții mai presus de fire și atotnegrăită. Drept aceea, se cuvine ca mintea să caute și să tindă spre Cel fără de început, simplu, nehotărnicit și cu adevărat Unul și de acolo să se grăbească a se face luminată și a se împreuna cu unitatea de obîrșie, care adună toate și, ca urmare, cu sine însăși. Prin aceasta, nu numai că va fi iubită de Cel Prea Bun, ca una ce s-a făcut asemenea, cît îi este cu putință, cu nehotărnicia și simplitatea Celui fără chip și fără formă, ci va putea și să iubească frumusețea dumnezeiască și mai presus de frumusețe și de fire, ca una ce este înălțată, cum s-a zis, spre asemănarea cu ea [768]. Căci, dacă în cel

---

chipul Lui. Energiile divine nu sînt una cu ființa divină, iar pe de altă parte ele nu sînt nici una cu lumea. Aceasta e creată prin energii, nu emanație a lui Dumnezeu. Pericolul panteismului paște teologia occidentală, care nu face o deosebire între energiile necreate și creație. Subiectul uman poate rămîne sau redeveni și el unul, pentru că se bucură de un fel de «transcendență» față de natură. Dar e o transcendență creată, nu creatoare. Însă se poate considera ca participînd la transcendență, pentru că tinde să se ridice peste lumea creată și numai în lumea necreată își găsește împlinirea. Subiectul uman actualizează în mod conștient nehotărnicirea sa și poate trăi în nesfîrșirea subiectului divin, pentru că s-a făcut asemenea cu El prin primirea energiei Lui necreate, fiind capabil să o primească.

767. Nemaifiind în legătură cu Unul prin vedere, mintea va fi în afară de harul, sau de raza transformatoare ce vine din El. Nu va fi actualizată simplitatea ei și nu va primi în această simplitate nesfîrșita bogăție a Unului, pentru că nu are harul Celui cu adevărat Unul, sau legătura cu El, care le cuprinde prin Sine pe toate.

768. Numai mintea care se unește cu Unul dumnezeiesc, se unește, în lucrările ei, și cu sine însăși, devenind una în lucrare, cum e una în ființă. Numai ea e conștientă de unitatea ei nehotărnicită și și-o trăiește.

asemenea obişnuieşte să se nască o dispoziţie iubitoare faţă de cele asemenea, e vădit că mintea va fi iubită şi va iubi pe Dumnezeu, fiindcă ceea ce este asemenea, este asemenea unuia asemenea şi precum asemănarea îşi are complimentul ei care îi corespunde, tot aşa cine iubeşte este iubit la rîndul său. Iar o împreună pătimire mai mare ca aceasta între Dumnezeu şi suflet, nu există [769].

26. Mintea se ridică peste firea sa atunci cînd se ridică desăvîrşit la ceea ce e mai presus de minte, făcîndu-se fără chip şi fără formă şi în întregime îndumnezeită, fără de început şi nesfîrşită şi, aşa zicînd, mai presus de unitatea sa [770]. Iar cînd îşi păstrează în sine înţelegerea sa, chiar dacă se îndeletniceşte cu cele dumnezeieşti şi mai presus de simţuri, ea se mişcă şi lucrează în chip natural şi rămîne încă în firea sa. Iar ceea ce e mai presus de fire întrece cu mult ceea ce e după fire şi

Numai prin trăirea unităţii sale nehotărnicite în lucrare, a unităţii sale abisal de bogate, trăieşte unitatea infinit de bogată a lui Dumnezeu. Dar şi invers, numai trăind relaţia intimă cu Subiectul divin, trăieşte realitatea indefinită a subiectului propriu.

769. «Pătimire mai mare între Dumnezeu şi suflet nu există». E vorba de afecţiunea trezită de Dumnezeu în suflet şi invers. Afecţiunea aceasta e nu numai gîndită, ci şi produsă de răspunsul fiecăruia la dorinţa celuilalt. Desigur, Dumnezeu acceptă cu voia această afecţiune produsă de răspunsul iubitor al sufletului omenesc. Adunarea minţii din toate în Dumnezeu e şi o faptă a iubirii, un răspuns afectuos al omului la dorinţa lui Dumnezeu, nu numai o mişcare intelectuală.

770. Mintea trece, într-un act de totală iubire pentru Dumnezeu, dincolo de sine. Iar întrucît ea e tot ce e mai înalt în ordinea creată, mintea ridicîndu-se peste sine, se ridică în transcendenţa divină. De aceea mintea e făcută pentru transcendenţă, implică în ea relaţia cu transcendenţa. Dar întrucît numai cele create sînt pe măsura înţelegerii ei, ridicîndu-se în Dumnezeu, mintea se ridică la ceea ce e mai presus de înţelegere. Căci planul înţelegerii coincide într-un anumit fel cu planul creat, sau imanent. Dar această intrare în planul transcendent este o experienţă sau o pătimire a infinitei bogăţii mai presus de lume, ascunsă în Unul dumnezeiesc.

e cu mult mai sus. De aceea, trebuie să ne placă a ne sili să ne ridicăm la ceea ce e mai presus de fire, care e mai bun, după porunca ce zice: «Rîvniți cele mai bune dintre daruri» (1 Cor. 12, 31). Dar mintea aflîndu-se în ceea ce e mai presus de fire, se află în Dumnezeu. Căci Dumnezeu este în afară de toată firea, fiind Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul [771]. De aceea, mintea trebuie să tindă spre Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul și spre El trebuie să se silească a privi și a se ridica pentru ca, aflîndu-se în Unul Cel mai presus de fire, într-un chip mai presus de lucrarea ei naturală, să ajungă la o stare mai bună decît cea a sa după fire [772].

27. Fiecare dintre făpturile existente se bucură de cele proprii ale sale și se odihnește în chip natural în ele.

771. Se afirmă transcendența lui Dumnezeu, ca Cel ce e mai vechi decît toate, sau atotvechi, adică fără de început și Unul în mod simplu. Tot ce e în fire, în natura creată, poate fi unul în mod compus, sau legat de altceva. Sufletul de exemplu e legat de trup și pe lîngă aceea, ca și îngerul, e legat de Dumnezeu (ἐσχέσει). Singur Dumnezeu e simplu în mod absolut, nefiind legat de nimic (ἄσχετος).

772. Ridicarea minții peste firea ei, în Unul divin transcendent, înseamnă ridicarea ei peste lucrarea ei naturală; înseamnă că Dumnezeu sădește în ea lucrarea Lui, deci că Dumnezeu o ridică prin lucrarea Lui, deși mintea și-a însușit această lucrare a Lui, și prin pătimirea ei. Transcendența lui Dumnezeu, în învățătura creștină, nu înseamnă închidere a lui Dumnezeu într-un plan inaccesibil creaturii, ci ea indică simplu că El e din alt plan decît cel creat, natural, imanent, supus legilor naturale. Înseamnă că există o putință pentru creatură de a fi ridicată din planul naturii; că există un alt plan unde poate fi ridicată. Iar întrucît acest plan e planul voinței și al libertății suverane și al puterii absolute peste orice lege, în manifestarea binelui, creatura conștientă nu poate fi ridicată decît de lucrarea lui Dumnezeu cel transcendent în acel plan. Transcendența lui Dumnezeu e o transcendență activă, capabilă și doritoare să lucreze asupra planului naturii create, pentru a o ridica în planul iubirii și libertății Sale absolute.

Prin ridicarea în acest plan, subiectul uman devine mai bun decît este după fire. El ajunge la plenitudinea exercițiului libertății adevărate, cîtă vreme în planul naturii sale nu o poate exercita plenar.

Dar ele toate au preexistat mai înainte după cauză, în Cauzatorul cel atotoriginar. De aceea, mintea va ajunge în chip firesc la bucuriile adevărate și va avea fericirea netrecătoare și se va odihni desăvîrșit, cînd, străbătînd și lăsînd în urmă toate, se va întinde la cauza aceea originară, unică și cu totul prima și va ajunge, printr-o întoarcere înțelegătoare, acolo de unde au luat ființă toate începuturile, mijlocurile și sfîrșiturile (țintele) tuturor; la cauza în care și-au avut de mai înainte temeiul și sînt ținute toate și prin care sînt duse spre ținta proprie cele ce se desăvîrșesc; la cauza pentru care dobîndesc pătimirea cea bună cele ce se împărtășesc de această bună pătimire [773] și de către care a fost zidită și mintea însăși, așa cum este. Căci, în oarecare chip, mintea întorcîndu-se spre cauza proprie a tuturor, se întoarce spre sine însăși, întrucît cauza aceea este prototipul (modelul) ei [774].

De fapt, fiecare se iubește pe sine în chip firesc și mai ales mintea pătimește de această iubire [775]. Dar, fiind chip suprafrumos al frumuseții necuprinse a Unului cel mai presus de înțelegere, caută cu dragoste, prin întoarcere, spre cauza ei, pentru că, precum s-a spus, privind acolo se vede pe sine și se iubește pe sine mai presus de orice [776].

---

773. Pătimirea cea bună e pătimirea fericirii și a iluminării, a iubirii. Căci toate acestea sînt produse în noi de Dumnezeu. Chiar în viața pur pămîntească nu dobîndim fericirea numai ca un rod al acțiunii noastre, ci și ca un rod al iubirii ce ni se dăruiește de către altul.

774. Numai pentru că mintea, adunîndu-se în Dumnezeu, se regăsește pe sine, ajutată de cauza și de modelul ei, care lucrează în ea în mod eficient, ea, depășindu-se pe sine, experiază, în chip paradoxal, în același timp cea mai deplină fericire sau pătimirea cea mai bună. Iar prin aceasta, deși ajunsă în afară de sine, realizează dorința ei firească de fericire deplină.

775. Mintea se iubește mai mult decît orice făptură, pentru că e conștientă de sine.

776. Așa se împacă iubirea de sine cu depășirea de sine. În cauza sa, mintea iubește atît pe Dumnezeu cît și pe sine. Dealtfel în general, iubind pe altul, orice subiect își găsește în aceasta fericirea sa. Deose-

Dar, și altfel, cei ce-și au ființa de la cineva, simt în chip firesc o pornire de dragoste față de acela de la care sînt, precum și invers, părinții sînt stăpîniți de dragoste față de cei născuți din ei. De aceea, în cel ce se întoarce spre Unul, care e cauza tuturor, răsare o mare plăcere. Căci se întoarce, cum s-a zis, în același timp spre Acela în care este și totodată spre sine însuși. Fiind că în Acela există de mai înainte, în virtutea cauzei, toate și anume și mintea, ca una din toate, se află în Unul cel mai presus de înțelegere, ca în cauza și în modelul tuturor.

28. Precum din Cel ce este mai presus de ființă, e toată ființa, din Cel mai presus de fire toată firea, din Cel netemporal și necompus toate cele vremelnice și compuse și din Cel necreat toate cele create, așa din Cel fără chip s-a făcut tot chipul și din Unul mai presus de lume cele multe arătate. Deci, cel ce nu se îndeletnicește cu Unul cel fără chip și nu caută spre El, atîrnînd oarecum de El, ci spre ceva din cele văzute în chip și zidire, acela dă întîietate la ceea ce este neasemănat mai prejos de Cel ce este așezat deasupra, și se află aproape de închinătorii la idoli. Căci cu ce se îndeletnicește cineva și spre ce năzuiește, aceea și dorește. Iar ceea ce dorește, aceea îl și biruiește. Și ceea ce-l biruiește, aceea îl și robește. Și astfel unul ca acesta slujește cu adevărat zidirii în locul Ziditorului. Căci mintea fiecăruia s-a robit și slujește lucrului spre care năzuiește și cu care se îndeletnicește. Și pe acela îl iubește. Dacă, deci, îndeletnicirea cu altceva și privirea la altceva decît la Unul cel simplu și fără chip aduce atîta lunecare, sîrguința noastră trebuie să se îndrepte spre Unul cel simplu și fără chip spre a-L cunoaște prin întoarcere și întindere înțelegătoare, ca să avem

---

birea de egoism, e că subiectul meu nu pornește la iubirea altuia cu intenția de a găsi fericirea sa. Ea îi vine fără să se gîndească nici-o clipă la ea.

parte de comorile a toată cunoştinţa (2 Petru 2, 9). Căci, cei ce s-au unit cu El se împărtăşesc de odihna sau de oprirea a toată contemplarea, de încetarea cugetării, de tăcerea mai presus de minte şi de veselia de netălmăcit, din multă uimire [777].

29. Dacă toate cele ce există doresc existenţa, iar existenţa tuturor se află după cauză în Unul cel mai presus de existenţă, urmează că toate cele ce există şi mai ales cele raţionale, dacă se mişcă drept şi cum trebuie, dorind existenţa, doresc pe Unul cel mai presus de existenţă [778]. Deci, mintea care nu se întinde spre Unul cel mai presus de existenţă, nici nu-L doreşte pe El, se foloseşte greşit şi păcătos de mişcare şi cade din vrednicia ei, care stă în cunoaşterea Unului cel mai presus de existenţă şi în unirea atotdumnezeiască şi mai presus de minte cu El, ca şi în iubirea Lui.

30. Cauzele au în chip prisositor frumuseţile celor cauzate. Iar cauza tuturor îndeobşte este Unul cel mai presus de fiinţă. Deci, dacă mintea s-ar alipi de ceva din cele ce sînt în urma Unului mai presus de fiinţă, ca bun, sau ca vrednic de atenţia minţii, şi-ar greşi, fără îndoială, ţinta. Ea ar fi iubitoare de bine, dar nu s-ar mişca spre Unul prim şi propriu şi mai presus de fiinţă, din

777. În unirea cu Unul încetează şi contemplarea, sau vederea duhovnicească. Ba încetează chiar orice efort de înţelegere. Pentru că nu mai e nevoie să se treacă la o mai mare înţelegere, la înţelegerea a altceva mai înalt. E o stabilitate în Acelaşi nesfîrşit, sau nehotărnicit; o stabilitate într-o înţelegere mai presus de orice înţelegere; şi deci o înţelegere decît care alta mai înaltă nu există.

778. Existenţa tuturor îşi are originea în Unul cel mai presus de existenţă, în Cel transcendent creaţiunii multiple şi compuse prin firea ei. Pe de altă parte, toate cele ce există doresc să existe mai mult şi etern. Drept urmare, toate îşi caută întărirea existenţei lor şi plusul de existenţă în Cel mai presus de existenţă. Dacă nu o caută acolo, suferă o slăbire a existenţei lor.

care sînt toate cele bune prin împărtășire, ci s-ar mișca, prin nepăsare și nepricepere, spre cele ce se împărtășesc de bunătate. Dar mintea care se cercetează cu succes își întinde privirea înțelegerii spre Unul cel mai presus de ființă, cunoscînd limpede că astfel va dobîndi cu prisosință ceea ce dorește, ajungînd în cauza sa prin acea privire înțelegătoare. Ea va cunoaște că nimenea nu-i dăruiește bunătățile sale, sau oricare altele, decît Unul cel mai presus de fire. Căci, chiar de ar socoti că unele din ele îi vin dintr-o putere a sa, acestea nu obișnuiesc să rămînă pururea în mintea iubitoare. Numai Sfîntului Duh I s-a încredințat să facă aceasta și să le lucreze cum vrea, și în cine vrea, fiind Domn al firii stăpînitoare și persoană a Unității în trei ipostasuri. Deci, spre Unul cel mai presus de fire trebuie să se întoarcă mintea. Căci la El este nu numai izvorul tuturor bunătăților, ci și împărțirea neîmpiedicată a darurilor.

31. Toate cele ce există doresc în chip firesc binele. Iar binele adevărat este Unul, măcar că se zic multe bune. Căci binele în chip simplu și, așa zicînd, desăvîrșit nu-l vei afla nicicînd în cele multe, ci în ele vei afla numai un bine numit așa în virtutea vreunei împărtășiri de bine, întrucît participă la binele din Unul mai presus de fire; deci nu-l au din ele înseși. Numai Unul acela mai presus de fire e bun în chip simplu și mai presus de bunătate, izvor a toată bunătatea și dăruitor ultim al celor ale sale, întorcîndu-le pe toate spre Sine în chip firesc. El este izvorul a toată ființa, existența, destoinicia, puterea, mișcarea, lucrarea, însușirea și a oricărei frumuseți și bunătăți. Simplu vorbind, toate cele ce există și cele contemplate în jurul lor își au ieșirea prin facere din Unul cel mai presus de ființă. De aceea, mintea care e purtată spre altceva și nu spre Unul simplu și mai presus de ființă își are mișcarea greșită. Ea se mișcă poate

spre bine, dar nu spre binele simplu şi propriu-zis, nici spre Cel ce face cele bune şi pe cele mai bune şi pe celelalte care au nevoie de bine şi de mai mult bine, printr-o covîrşitoare revărsare binefăcătoare.

32. Deci mintea celor mulţi, zăcînd din nepricepere în împărţire şi fiind sfîşiată de cele multe, nu cunoaşte Binele, adică pe Unul simplu, nici nu-L caută, nici nu se îndeletniceşte cu El. Despre aceştia zice Duhul în David: «Mulţi zic: cine ne va arăta nouă cele bune?» (Ps. 4, 7). Dar nu Binele. Şi, pe drept cuvînt. Îngrijindu-se şi trudindu-se cu multe, au uitat că «un lucru trebuieşte» (Luca 10, 42). Acest lucru, sau partea arătată de Cuvîntul lui Dumnezeu, ca cel bun, l-au trecut cu vederea sau, nesocotindu-l, s-au păgubit de el fără să se gîndească măcar că merită să fie căutat mai presus de toate. Iar cei ce s-au lăsat povăţuiţi de David, ca de un pedagog, şi au judecat că trebuie să calce pe urmele lui, zic: «Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne» (Ps. 4, 6), adică cunoştinţa slavei Tale celei una s-a întipărit în noi ca într-o oglindă. Astfel norodul cel mult se bucură de bunătăţile cele multe. Iar cei ce vieţuiesc duhovniceşte, se luminează de cunoştinţa Binelui cel Unul şi simplu, fiind luminaţi mai presus de lume [779].

33. Precum apa unui rîu e mai mare cînd curge unită, decît cînd e despărţită în multe pîraie, aşa şi privirea minţii şi mişcarea şi dorinţa ei este mai puternică atunci cînd se aţinteşte spre un singur lucru în chip unitar şi fără împărţire, şi nu despărţită în multe şi multe feluri. Iar aceasta se întîmplă cînd se întinde, caută şi priveşte la Unul cel simplu şi mai presus de lume. Căci Unul atot-

---

779. Se afirmă o opoziţie între norodul celor mulţi care se bucură de plăcerile celor multe, dar toate puţin satisfăcătoare, rămînînd cu mintea împărţită între ele, şi între cei puţini care se desprind de ele şi se concentrează în bucuria nesfîrşită de Unul cel nesfîrşit de bogat.

simplu și mai presus de lume are cu adevărat puterea de a o aduna. Și învrednicindu-se mintea să-L vadă pe Acesta, e cu neputință să nu ia forma Lui, pe cît se poate, asemenea unui chip, și să nu se facă unitară, simplă, fără culoare, fără chip [780], fără calitate, cu neputință de atins, nehotărnicită, nesfîrșită, fără figură și simplu una mai presus de lume, luminată de razele dragostei dumnezeiești [781] și mai presus de lume și încununată cu descoperirea cunoștinței tainice, a tăcerii și a neînțelegerii mai presus de cuvînt și de înțelegere [782], desfătîndu-se de o bucurie duhovnicească și de o veselie cerească. Căci mintea ajunsă acolo s-a preschimbat într-o minte mai dumnezeiască [783] și a îmbrăcat formă dumnezeiască, întipărindu-se duhovnicește de Cel ce e simplu, fără chip și figură, Unul, și celelalte spuse înainte. Iar de nu i se întîmplă aceasta și nu pătimește o astfel de prefacere dumnezeiască, nu a ajuns la atingerea și la întipărirea Unului cel mai presus de lume. Căci Dumnezeu este unitate unificatoare și Minte mai presus de înțelegere. De aceea, mintea primește întipărirea Lui mai presus de lume, atunci cînd, deodată cu cele spuse, se face ea în-

780. Pe de altă parte, mintea privind la cel Unul nehotărnicit, își recîștigă și ea nehotărnicirea și în sensul acesta ia chipul Lui (εἰκών), care este în același timp libertatea de orice chip definit, conturat, cu margini de jur împrejur (ἀνείδεον). Mai jos se spune: «cu neputință de atins», în sensul că nici-un lucru nu o atinge și nici-o persoană nu o poate tulbura, sau prinde.

781. Dragostea luminează dinăuntru chipul persoanei, dar îi arată în același timp nehotărnicia, adîncimea fără fund.

782. Neînțelegerea aceasta nu e o lipsă de înțelegere, ci o înțelegere mai presus de înțelegere. De aceea cel ce o are tace, dîndu-și seama că nu o poate exprima. Ea luminează chipul celui ce o are, mai mult decît îl luminează orice înțelegere obișnuită.

783. Pe orice treaptă nouă a unirii cu Dumnezeu, mintea se face mai dumnezeiască, nu prin ființa, ci prin lucrarea dumnezeiască mai bogată al cărui subiect a devenit, prin sălășluirea lui Dumnezeu cu lucrarea Lui, în subiectul celui ce privește la Dumnezeu.

săşi unitate mai presus de înţelegere, pătimind aceasta prin întipărirea dumnezeiască [784].

34. Treimea dumnezeirii mai presus de fiinţă este împreunată într-o unitate mai presus de fire. Căci Dumnezeu este o unitate întreit ipostatică. De aceea, sufletul nu poate ajunge la asemănarea înrudită cu Dumnezeu, ca un chip al Lui, decît dacă, rămînînd întreită, se face una cu sine în chip mai presus de fire. Iar prin cele trei părţi ale sufletului nu înţeleg partea raţională, mînia şi pofta. Căci nu în acestea constau, propriu-zis, cele trei părţi ale sufletului. Sufletului raţional nu-i este prea proprie pofta şi mînia. Acestea sînt luate din partea neraţională şi i se alătură lui pentru vieţuirea trupească de aici, fiind în ele înseşi neraţionale şi întunecate. Iar sufletul este raţional şi firea lui e plină de lumină înţelegătoare. Propriu sufletului trebuie să spunem că sînt acelea fără de care nu-şi poate împlini lucrarea sa. Dar fără mînie şi poftă poate lucra; şi mai ales atunci lucrează cu adevărat, cînd lucrează fără acestea. Deci acestea nu sînt cu adevărat părţi ale sufletului, ci, cum am spus, puteri ale laturii animalice şi de jos a vieţii, care-i stau sufletului alăturea.

De aceea, sufletul raţional, privind cu înţelegere la cele de sus şi întipărindu-se în el cele cunoscute cu mintea şi întinzîndu-se, şi, aşa zicînd, sărind peste sine, aruncă undeva departe, ca pe o bagatelă deşartă, pofta şi mînia, neavînd la ce să întrebuinţeze acestea acolo unde e simplitate, lipsă de chip, de formă, de culoare şi toate celelalte cîte cer o minte dezlegată şi cu totul simplă.

Sufletul e întreit potrivit cu simplitatea lui, întrucît e minte ce se foloseşte de cuvînt (raţiune) şi de duh, care sînt cele mai proprii lui şi vatămă mai puţin decît toate

784. Întipărindu-se în minte, Unul cel fără chip şi mai presus de înţelegere, aceasta se face ea însăşi una în chip mai presus de înţelegere.

simplitatea lui [785]. Pentru că nici Treimea dumnezeirii celei una, al cărei chip e sufletul, nu e o piedică a unităţii şi simplităţii Sale, ci dumnezeirea este unitate întru totul simplă şi mai presus de fiinţă şi, totuşi, nu mai puţin o Treime neclătinată. Astfel sufletul, sau mintea (căci sufletul e minte şi întreg minte), cuvîntul (raţiunea) şi duhul, făcute în chip mai presus de fire una, ne înfăţişează asemănarea propriu-zisă a dumnezeirii celei una în trei ipostasuri. Iar aceasta nu poate proveni din altă parte decît din privirea şi contemplarea unităţii treimice mai presus de fire [786]. Pentru că aceasta este cea care a făcut şi sufletul astfel şi care-l readuce la această stare după ce a căzut. Căci fără aţintirea şi fără privirea spre Ea, e cu neputinţă să i se întîmple aceasta sufletului. Iar neîntîmplîndu-i-se aceasta şi nerevenind la asemănare, ne arătăm lipsiţi şi de acest mod (treimic) de a fi.

Spunem acestea despre lucrarea contemplativă şi despre adevăr, care sînt cu deosebire vrednice de toată sîrguinţa şi fără de care nu e cu putinţă să ne săltăm la starea nepătimaşă [787]. Căci precum binele ne cere făptuirea ca

785. Într-adevăr, Părinţii cunosc două treimi ale sufletului: una care constă în raţiune, în mînie şi poftă, şi alta care constă în minte, raţiune sau cuvînt, şi duh. În prima treime părţile sînt mai puţin unite. De aceea uneori ei consideră sufletul deosebit de mînie şi poftă. În a doua, părţile sînt atît de unite, că una nu poate fi cugetată lucrînd fără celelalte. Treimea aci nu slăbeşte unitatea. Toţi Părinţii o consideră pe aceasta chip al Sfintei Treimi.

786. Numai prin aceasta este sufletul unul şi întreit, sau chipul Sfintei Treimi, pentru că a fost făcut pentru privirea nu a unui Dumnezeu unipersonal, ci a lui Dumnezeu, Unul în fiinţă, dar întreit în Persoane. Chiar dacă nu priveşte conştient pe Dumnezeu ca Treime, sufletul este legat de Dumnezeu ca Treime. Treimea îşi întipăreşte, începînd de la creaţie, neîncetat chipul în suflet.

787. Aci se face o legătură între chip şi nepătimire. Chipul treimic al lui Dumnezeu în om, reactualizat prin contemplarea lui Dumnezeu cel treimic, coincide cu revenirea sufletului la nepătimire. Căci chipul se tulbură prin alipirea pătimaşă la lucruri, prin mînie şi poftă, sau prin slăbirea lucrării văzătoare proprie minţii.

să ajungem nepătimași, așa adevărul ne cere contemplație ca să ajungem dumnezeiești la chip, slujind lui Dumnezeu în toate și dorind să ne facem dumnezei prin lucrare, și să fim asemenea, pe cît se poate, cu modelul prim [788]. Iar dacă e necesar să ne facem una pentru a ne asemăna cu unitatea modelului mai presus de lume, iar această unitate se înfăptuiește în noi prin privirea, contemplarea, întinderea și întoarcerea înțelegătoare spre Unul cel mai presus de lume și prin căutarea neîntoarsă spre acest Unul, atunci trebuie să ne silim în tot felul să privim spre Unul cel mai presus de lume și mai presus de înțelegere și să ne atîrnăm de El întregi cu toată sîrguința, din toată inima și din tot sufletul și să hrănim în noi înșine dragostea Unului mai presus de lume și mai presus de simplitate, încît însăși dragostea Lui să ni se facă aripi simple în suișul nostru înțelegător spre El. În felul acesta vom fi totdeauna ca în văzduh, într-o stare unitară fără chip, împreună cu Domnul (1 Tes. 5, 17), cu Unul treimic cel adevărat, lăudînd cu mintea, cu cuvîntul și cu duhul Treimea, uimiți, copleșiți și uniți cu Unul în chip unitar mai presus de unire.

35. Unitatea sensibilă este începutul a toată mulțimea numerică. Iar unitatea mai presus de lume este începutul a toată mulțimea văzută și gîndită și a tot ce este. Precum, deci, tot numărul își are începutul de la unitate, așa tot ce există oriunde, pornește de la Unul mai presus de lume, fie în calitate de cauză naturală, fie făcătoare [789]. Dar unitatea numerică, întrucît este supu-

---

788. După ce a spus, în propoziția dinainte, că la nepătimire se ajunge prin contemplare, acum spune că la ea se ajunge prin făptuire și că prin contemplare se ajunge la îndumnezeire. Dar contrazicerea se poate rezolva, dacă ținem seamă că înainte de a porni prin contemplare spre îndumnezeire, trebuie să fie realizată prin făptuire, nepătimirea.

789. Unul dumnezeiesc e cauza naturală a energiilor Sale necreate și cauza făcătoare (creatoare) a fapturilor.

să simţurilor, se pune cea dintîi faţă de cele ce îi urmează ei prin fire. Căci, fiind începutul tuturor celor numărate, simţirea numărînd o pune întîi pe ea. Dar cu unitatea mai presus de lume, fiindcă este mai presus de minte, se petrece invers. Căci unitatea aceasta, deşi e, prin fire, înainte de toate, mintea o pune după toate. Fiindcă nici-o minte n-a putut să înceapă de la Unul cel mai presus de lume şi de la El să înainteze la cele multe. Ci, dimpotrivă, de la cele multe se urcă şi se adună la Acela. Acolo este necesar numărul unu simţului pentru a înainta la cele multe ; altfel nu e cu putinţă să numere sau să înainteze precum voieşte. Aici, însă, sînt necesare minţii cele multe, pentru ca prin ele să-i fie cu putinţă ridicarea la Unul mai presus de lume şi să se adune în sine, neputînd urca pe nicăieri prin altă parte spre închipuirea Unului mai presus de lume.

Astfel, mintea, folosindu-se de rînduiala şi de calea potrivită ei, începe de la cele multe, sfîrşind la Unul cel mai presus de lume şi cel mai din vîrf. Fiindcă unul cunoscut cu simţurile e uşor de cuprins şi uşor de limitat; simţul îl pune în chip natural şi prin afirmare primul, cum o cere firea lui. Dar Unitatea cea mai presus de lume, căutată cu mintea, fiind mai presus de fire şi scăpînd înţelegerii, nu poate fi afirmată prima, potrivit cu firea ei, ca să înceapă mintea de la ea, ci, mai degrabă, fiind mai presus de fire, o află mintea în chip mai presus de fire, nu la început, ci la sfîrşit, după trecerea şi, ca să zic aşa, numărarea celor multe [790].

---

790. Nu e vorba de procedura gîndirii logice. Aceasta poate afirma pe Unul din care provin toate la început. Ea e aşa zisa gîndire deductivă, scolastică. Nu e vorba nici de o gîndire inductivă, care se ridică de la concret şi individual la abstract, sau la general. Ci e vorba de experienţa reală a Unuia dumnezeiesc, care deşi e concretă, totuşi experiază pe Cel în care sînt toate. La această experienţă se ajunge prin creşterea duhovnicească ce trebuie să treacă prin cele multe, desprinzîndu-se prin despă-

Căci, deoarece mintea are prin fire înțelegerea, iar Unul mai presus de lume este neînțeles în Sine și neapropiat, mintea înclină din obișnuință spre cele multe chiar fără să vrea, dat fiind că, pe de o parte, ea nu se poate opri de a cugeta, iar pe de alta, nu are putere să prindă pe Unul cel mai presus de lume și din vîrf. Dar, căutînd spre cele multe, în fiecare vede ceva de înțeles cu mintea, nu ca fiind de sine, ci ca al unui oarecare unul. Pe urmă, adunînd din fiecare lucru văzut înțelesul care se străvede și constatînd prin contemplare că acestea conglăsuiesc întreolaltă și nu se împotrivesc și toate sînt ca niște flori dintr-o rădăcină, înaintează de la cele multe la Unul cel mai din vîrf, din care sînt toate cele multe; și se adună în chip firesc de la existențele naturale la o ordine mai presus de fire, în care vede pe Unul cel mai presus de fire și de ființă, întrucît aparține firii minții să vadă unitar cele mai presus de fire, prin cele după fire. Iar văzînd mintea în chip negrăit izvorul țîșnitor și făcător al tuturor bunătăților și frumuseților și desfătîndu-se de Unul cel mai presus de ființă, nu se mai întoarce de bună voie spre cele multe, deși sînt și acestea existente și bune și părtașe de partea cea bună [791].

Căci fiind în chip firesc iubitoare de bine și de frumos, mintea nu mai iese de bună voie de la Cel mai presus de toate, decît dacă e silită la aceasta de cine știe ce împrejurare. Dar, fiindcă modul de a fi al celor

---

timire de ele. De aceea acest Unul e aflat în chip suprafiresc, duhovnicesc. Acestei căi i s-a dat precădere în Răsăritul creștin. Sau s-a cerut numaidecît și această cale.

791. În pasagiul acesta se afirmă mai puțin desprinderea prin despătimire de cele multe pentru a ajunge la Unul. Se descrie mai mult desprinderea intelectuală. Dar prin ea se ajunge la o unire trăită cu Unul. Astfel acest pasagiu e caracteristic pentru unirea logicii și a misticii în această scriere. Dar autorul arată în continuare că însuși urcușul nu e numai logic-intelectual, ci și duhovnicesc, sau mai ales duhovnicesc, adică desprindere de cele multe prin virtuți, prin despătimire, prin iubire de Dumnezeu.

ce există e diferit, diferită e și privirea lor înțelegătoare și diferit se ridică și mintea prin ele la Unul cel mai presus de lume și de fire. După părerea mea, ea trebuie să facă tot numai cîte o mică porțiune din calea ce duce de la cele multe spre Unul cel mai presus de fire și lume, pentru ca, urcîndu-se ca pe o scară, să facă mișcarea în chipul cel mai sigur și să cunoască de e vreo lipsă în ea, sau în ceea ce trebuie să fie și dacă se desfață de această lipsă ; și dacă da, să-și dea seama ce e greșit și ce o desparte de frumusețea aceea și o reține din urcușul spre ea, sau de la ospățul dumnezeiesc ; și ce ar trebui să facă pentru a se întoarce de unde s-a rostogolit ? În felul acesta va cunoaște și pîcla patimilor și transparența inimii curate și va oglindi cunoștința adevărului, văzîndu-l cum este el, și se va face părtașă de vederi cerești, va primi o simțire dumnezeiască și nu-i va scăpa creșterea sau scăderea proprie. Peste tot va cunoaște multe lucruri minunate și va înțelege care este scopul liniștii și al închiderii în chilie.

Dar despre acestea din urmă, voim să vorbim chiar aci : Toate cele ce sînt se împart în create cunoscute cu simțurile, în create cunoscute cu mintea și în necreate cunoscute cu mintea (inteligibile). Iar deasupra tuturor este Cel necreat și Unul mai presus de minte și de ființă. Învîrtindu-se ochiul sufletului, adică mintea, între cele dintîi și privind adînc în ele după ce și-a ales să se liniștească prin nevoințe, se ridică de la făptuirea în singurătate a celor cuvenite, ca de pe o treaptă oarecare, la contemplarea (privirea) Celui cu adevărat existent și la îndeletnicirea cu El, ca și la desfătarea de cele cerești, la petrecerea fericită în razele adevărului și la îmbogățirea fără sfîrșit cu cele veșnice și la îndulcirea minunată cu ele. Ba, poate că, prin împreună lucrarea harului, cu înaintarea vremii, va fi și răpită de la pămînt și, statornicindu-se prin deprindere în lumina

înţelegerii, va ajunge nesimţitoare faţă de cele de aici, punînd stăpînire pe ea Cel mai presus de minte şi întipărindu-se în ea Cel ce este neasemănat mai presus decît tot binele.

Această sfîntă scară ce e împărţită în cinci şi pe care ne urcăm întocmai ca pe nişte trepte spre ţinta ultimă, nu are o distanţă spaţială între treaptă şi treaptă, ci o deosebire, o ordine a calităţii proprie fiecăreia. Ca existenţe, creaturile supuse simţurilor şi creaturile cunoscute cu mintea sînt la fel. Dar cele din urmă întrec într-o mare măsură pe cele dintîi, aşa cum întrece mintea, simţirea, prin însuşirea ei. Şi iarăşi, necreatele cunoscute cu mintea (inteligibile) întrec cu mult creaturile cunoscute cu mintea (inteligibile). Dar amîndouă aceste trepte se află între cele ce sînt şi, de aceea, necreatele cunoscute cu mintea ca existente sînt subordonate Unului necreat, mai presus de minte [792]. De aci e vădit că vederea şi contemplarea cea mai înaltă a minţii este aceea prin care se odihneşte în Cel ce întrece toate, după ce a trecut de la făptuire şi a ajuns în ascunzimea aceea din ultimul vîrf, aşezată mai presus de toate, precum cea mai smerită este aceea prin care se mişcă între cele supuse simţurilor, sau mai bine zis cea a omului făptuitor [793].

---

792. Necreatele inteligibile, sau necreatele cunoscute cu mintea, cum sînt energiile necreate şi însuşirile dumnezeieşti, ca bunătatea, dreptatea, etc., au comun cu createle inteligibile, ca de exemplu cu îngerii, sau cu sufletul, că sînt dintre cele ce pot fi cunoscute cu mintea (inteligibile) şi pot fi experiate şi ca atare fac parte dintre cele ce pot fi socotite ca existente. Ca atare sînt şi ele subordonate lui Dumnezeu ca fiinţă, ca Unul întreit în Persoane, care e mai presus de existenţă şi ca atare mai presus de minte, sau de înţelegere.

793. Aci numeşte şi odihna în Cel ce e mai presus de minte, vedere şi contemplare, după ce altă dată a socotit această odihnă mai presus de vedere şi contemplare. Dar termenii care exprimă trăirea pe aceste înălţimi duhovniceşti, sînt totdeauna improprii. De aceea pot fi folosiţi şi unii şi

Deci mintea, fiind iubitoare de bine (frumos) prin fire, trebuie să dorească ceea ce e în toată privința mai bun (mai frumos), nu numai ca să-l aibă, ci și ca să pătimească preschimbarea în mai bine, sau mai presus de minte, așa cum se cuvine, întrucît, precum s-a zis, schimbarea pe care o primește mintea este potrivită cu ceea ce vede și cu ceea ce se desfătează. Dar, deoarece nestatornicia împletită cu firea minții nu se va depărta de la ea pînă mai e ziua de azi (Evr. 3, 12) și, cum se zice, pînă se mai mișcă umbrele (Cînt. Cînt. 2, 17), adică pînă ce nu ne vom muta de la viața de aici, care arată ca într-o oglindă, în ghicitură și umbrit adevărul, trebuie ca atunci cînd cădem de la contemplarea și vederea Unului necreat, Cel mai presus de minte, să ne silim a ne opri la necreatele cunoscute cu mintea, care sînt cele mai aproape de El, ca să ne fie întoarcerea la Unul cel necreat și mai presus de lume, mai ușoară [794]. Iar de cade pîclă mai groasă peste minte, întunecîndu-i înțelegerea și aducîndu-i la trîndăvie lucrarea contemplației, trebuie să ne întoarcem la rugăciuni însoțite de făptuirea din inima smerită și să ne izbăvim de întuneric prin puterea rugăciunii și prin lacrimi, făcînd iarăși un fel de temelie din făpturile supuse simțurilor [795]. Sălăș-

---

alții. Totul depinde de cum sînt înțeleși. Fapt e că autorul admite conștiința unei odihne în Unul cel întreit în Persoane, fără ca aceasta să însemne înțelegerea sau contemplarea ființei Lui.

794. Năzuința adevărată a minții sau a subiectului uman este să ajungă înăuntru Subiectului dumnezeiesc. Numai în iubirea Lui își poate afla odihna, precum o odihnă relativă își află subiectul omenesc în lumea aceasta, numai în ambianța unei persoane iubitoare. Orice ocupare a noastră cu bunuri și valori impersonale este o cădere într-o stare lipsită de adevărata mulțumire.

795. Făptuirea nu constă numai din fapte bune propriu-zise, ci din tot ce ajută la curățirea noastră: rugăciune, lacrimi, frica de pedepsele veșnice, înfrînarea, răbdarea, smerenia, etc. Dar în toate e și o atitudine de altă înțelegere a lucrurilor, de altă folosire a lor, sau mai bine zis o detașare de ele, considerate ca singura realitate.

luindu-se astfel lumina înţelegătoare în inimă, printr-o lucrare duhovnicească cu izvorul în ipostasul Duhului, şi luînd mintea cu pricepere stăpînirea peste făptuire, urcă ca pe un vîrf de munte şi ca la un pisc de observaţie, de unde poate să contemple cele ce le rămîn celor mulţi nu numai nevăzute, ci şi necăutate şi neînţelese. Căci fără aceasta nimenea nu se va vedea nici pe sine, nici pe Dumnezeu, măcar în treacăt. A vorbi acum despre această făptuire, nu e, poate, cu totul în afară de scopul nostru.

36. Trei lucruri lăuntrice trebuie să aibă sufletul în vedere pe treapta făptuirii : puterea raţiunii, mînia şi pofta ; şi trei din afară : dorinţa de slavă, de plăcere şi de mai mult. Aceste două treimi le tămăduieşte sufletul privind la petrecerea lui Iisus Hristos în trup, prin cele patru virtuţi generale, adică prin înţelepciune, dreptate, cumpătare şi bărbăţie, şi cu harul Domnului Iisus [796].

Prin aceasta dă minţii putinţa să se înalţe neîntunecată, să privească cele dumnezeieşti şi să contemple pe Dumnezeu. Căci cînd a fost dus Domnul Iisus în pustie de către Duhul, avînd să biruiască pe diavol, a tămăduit partea poftitoare a sufletului prin post ; partea raţională prin priveghere şi rugăciune liniştită; şi mînia prin împotrivire în cuvînt ; iar iubirea de plăcere, de slavă şi de argint, întrucît flămînzind, n-a cerut, cum Îl îndemna diavolul, ca pietrele să se facă pîini, nici nu s-a aruncat pe Sine jos de pe aripa templului, ca să fie preamărit de mulţime că n-a păţit nimic din cădere, şi nici nu s-a lăsat înduplecat să i se închine aceluia, după ce Îi făgăduise că va primi bogăţia tuturor împărăţiilor.

796. Spre deosebire de morala filosofică, sau naturală, în care se socoteşte că cele patru virtuţi cardinale pot fi cîştigate de om exclusiv prin puterile lui, aci ele sînt puse în legătură cu Hristos. Numai privind la Hristos şi primind ajutorul harului, ele pot fi dobîndite deplin.

Ci prin împotrivire mînioasă, dar înțeleaptă și dreaptă, cumpătată și bărbătească, a respins pe satana, învățîndu-ne și pe noi cum să-l înfrîngem în orice atac al lui [797].

Același lucru îl poate vedea și-l poate cunoaște cineva și în crucea Mîntuitorului. Vedem pe Mîntuitorul cînd se apropie vremea, că se roagă, depărtîndu-se de învățăceii Săi (Matei 26, 26). Aceasta aduce vindecarea părții raționale. Veghează, priveghează și rabdă cele de pe cruce. Aceasta este leac pentru partea poftitoare. Nu răspunde împotrivă, nu se ceartă, nu strigă, măcar că este ocărît, ci se roagă pentru cei ce Îl chinuiesc. Căci ține de buna folosire a mîniei, ca să doboare pe diavol prin împotrivire în cuvînt. Dar oamenilor care îl chinuiesc, fiindcă și ei sînt chinuiți de satana, le răspunde cu tăcerea, cu îndelunga răbdare, și cu rugăciunea pentru ei. E scuipat, primește palme, rabdă batjocuri. Aceasta este spre vindecarea iubirii de slavă. E adăpat cu oțet, e hrănit cu fiere, e răstignit, e străpuns cu sulița. Aceasta e doftorie pentru iubirea de plăcere. E atîrnat gol pe cruce, doarme afară, e lipsit de sălaș, e nesocotit de toți, ca un sărac și ca un cerșetor. Aceasta e omorîrea iubirii de argint.

Mîntuitorul a arătat, așadar, de două ori doftoria patimilor dinăuntru și din afară : cînd a început să se arate lumii cu trupul și cînd avea să plece din lume. De aceea cel ce privește la El, la învățătura și la crucea Lui, făcîndu-se, după cît îi este cu putință, următor Lui, cu înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, va opri ca și El lucrarea patimilor acestora îndreptată spre rău, iar prin aceasta și a tuturor celorlalte. Se va folosi de

797. Mînia nu trebuie desființată cu totul, ci folosită cum se cuvine prin cele patru virtuți cardinale, cum a făcut Domnul Iisus Hristos. Cu mînia astfel folosită putem birui diferitele patimi. În felul acesta facem și din mînie o putere pozitivă, așa cum a voit-o Dumnezeu cînd ne-a înzestrat cu ea, și desființăm și ispita patimilor, sau înseși patimile din noi.

acele virtuţi cum trebuie, şi după ele de toate, şi va fi bărbat cu adevărat făptuitor şi cît se poate de pregătit spre a căuta şi a privi la Dumnezeu şi a se ocupa cu El, întru aţintirea înţelegerii.

Astfel, începînd mintea de la făpturile cele multe supuse simţurilor şi văzînd buna lor întocmire, înţelegînd apoi făpturile cunoscute cu mintea (inteligibile) şi mutîndu-se la cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile), a urcat ca pe o scară toate patru treptele [798]. Iar după acestea urmează negrăirea, tăcerea şi uimirea dumnezeiască şi, scurt vorbind, privirea şi contemplarea Unului mai presus de lume şi unirea cea mai presus de înţelegere. Aceasta este cununa liniştii, bunul cel mai înalt şi mai desăvîrşit, pe cît e cu putinţă în viaţa aceasta, capătul adevărului, roada credinţei, raza strălucitoare a slavei nădăjduite, temelia iubirii, cumpăna minţii, statornicia neîncetatei mişcări a ei [799], odihna ne-

798. Prin privirea lucrurilor văzute fără patimă urcăm pe prima treaptă; prin privirea la creaturile inteligibile (îngeri, suflet, valorile lor), urcăm la a doua treaptă; prin trecerea de la acestea la experienţa inteligibilelor necreate, sau a energiilor şi însuşirilor dumnezeieşti, urcăm la a treia treaptă; în sfîrşit, prin odihnirea în Dumnezeu, Făcătorul celor două dintîi şi izvorul celor de al treilea, mintea a urcat pe a patra treaptă.

799. Urcuşul spre Unul a fost nu numai un urcuş intelectual, ci unul prin făptuire, prin rugăciune, prin întărirea dragostei pentru Dumnezeu, ca unicul şi atotcuprinzătorul Bine. Starea trăită în unirea cu El este pe de o parte o stare de supremă concentrare şi linişte, pe de alta o stare de nesfîrşită bucurie. Ea e o stare de linişte supremă, pentru că nimic nu mai atrage sufletul spre altceva, bucurîndu-se în ea de adîncul nemărginit al totului şi de iubirea nesfîrşită. Ca atare ea este o stabilitate neclintită în Binele nesfîrşit. Dar tocmai pentru că acest Bine este nesfîrşit, niciodată sufletul nu isprăveşte gustarea Lui şi nu se satură. Stabilitatea aceasta e totodată, de aceea, o neîncetată mişcare. Ideea stabilităţii pururea în mişcare, sau a mişcării pururea stabilă, formulată de Sf. Grigorie de Nisa, e opusă ideii origeniste despre plictiseala sufletului ajuns în Dumnezeu şi ieşirea din El sau căderea pentru o nouă aventură. «Cumpăna minţii» e echilibrul dobîndit de minte din cunoaşterea tuturor şi bucuria de toate în Unul.

înțeleasă, starea unitară, arvuna lucrării veacului viitor, pricina unei bucurii de neînchipuit, cămara păcii, stingerea cugetărilor trupești, întoarcerea de la veacul acesta, împătimirea de cel viitor, desfacerea de viața pătimașă, creșterea lăuntrică a nepătimirii, veselia sufletului, adunarea, odihna și paza mișcărilor și puterilor sufletești și, vorbind atotcuprinzător, cunoștința dumnezeiască și nepătimirea.

Dacă mintea se împrăștie din pricina moleșirii noastre, sau a vreunei împrejurări din afară, trebuie să avem grija să o aducem iarăși la bunul ei propriu, care este contemplarea, prin lepădarea patimei ce s-a așezat ca o piedică și abate mintea de la scopul ei. Trebuie să băgăm de seamă cît e de departe de la bunul cel mai înalt și pentru ce. Să vedem, oare privirea e îndreptată spre făpturile supuse simțurilor, sau spre făpturile cunoscute cu mintea (inteligibile), sau spre cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile) ? Sau e despărțită de Unul cel mai presus de lume, Cel singur adevărat și mai presus de orice unu, prin gînduri deșarte, sau de vreo trebuință oarecare ? Și, cunoscînd aceasta, să înlăturăm piedicile ce stau la mijloc, ca iarăși să revină, în chip unitar, cum cere rînduiala însăși, la contemplarea și vederea Unului mai presus de lume. Căci, aflîndu-se mintea în afară de Unul cel mai presus de lume, necreat și mai presus de minte, zace în împărțire și n-a ajuns la binele propriu-zis, chiar dacă se mișcă bine. Fiindcă binele din vîrf este Unul cel mai presus de minte și de ființă, necreat și simplu. Și acesta este sfîrșitul cel mai înalt spre care tinde mintea. Și mișcîndu-se mintea în chip sănătos, urcă acolo prin cele spuse și pătimește unirea mai presus de minte. Deci, trebuie urmărit cu toată puterea Cel nesfîrșit. Trebuie căutat Cel mai presus de minte, trebuie contemplat Unul Cel fără chip și trebuie ajuns pe acest drum la Cel necuprins, ca să dobîndim

moștenirea unitară a Unului, a Dumnezeului suprem, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos și al Duhului de viață făcător, prin care luminîndu-ne să ne învrednicim de harul contemplației și să ne facem dumnezei prin lucrare, îndumnezeiți prin darul lui Dumnezeu.

37. Odată ridicată mintea în ținutul ascunzimii dumnezeiești, ea păstrează în mod natural tăcerea, fiind unită cu simplitatea și deci în chip unitar cu Unul cel mai presus de înțelegere și luminată prin împărtășirea de Duhul [800]. Căci, ce ar și avea de zis, odată ce a ajuns deasupra puterilor sale de înțelegere și se află în afară de orice înțeles și golită cu totul, ca fiind mai presus de înțelegere ? [801]. Fiindcă, dacă mai are nevoie de cuvînt ca să grăiască, e vădit că mai și înțelege. Pentru că orice cuvînt vine în urma unui înțeles. Iar dacă înțelege ceva, cum se află în ținutul ascunzimii ? Căci nu este ascuns propriu-zis, ceea ce, nefiind văzut de alt organ, e văzut totuși de minte. Fiindcă, astfel, multe s-ar zice ascunse, pentru că foarte multe sau, ca să zic așa, toate cîte le vede mintea, le vede necunoscîndu-le alt organ care le

800. Ajunsă în intimitatea ascunsă a dragostei lui Dumnezeu, mintea tace. Căci simplitatea aceea mai mult decît plină de toate bunătățile, nu se lasă descrisă de cuvintele noastre, care nu pot prinde decît mici părticele din ea și nu ajung, oricît de multe ar fi, să redea această plinătate nesfîrșită a simplității dumnezeiești. Simplitatea nesfîrșită se cere să fie trăită cu simplitatea noastră nesfîrșită, în intensitatea ei nepătrunsă, neincercînd să o fărîmițăm în mici bucăți, care nu pot nici separat, nici împreună să redea plenitudinea ei. Cine încearcă să descrie iubirea trăită la sînul celui iubit ?

801. Mintea se află acolo golită de înțelesuri, de noțiuni, nu pentru că s-ar fi sărăcit cu totul, ci pentru că le-a depășit pe toate, sau e mai presus de toate. Toate înțelesurile au devenit nevăzute prin covîrșire. La ce mai folosesc hîrburile, pentru cel ce are vasul întreg ? Dar vasul cuprinde toate hîrburile, însă și nesfîrșit mai mult : cuprinde armonia lor, strălucirea acestei armonii în soare, capacitatea vasului de a ține un conținut.

vede. Prin urmare cele ascunse ar fi aproape nesfîrșite la număr, ceea ce este absurd. Dar numai Unul este ascunsul propriu-zis, la care se ridică mintea după toate, ca la Cel din care sînt toate, fie văzute, fie cugetate. Deci și ea, ridicîndu-se la El ca la Cel mai presus de toate, fie văzute, fie zise, fie cugetate, iese afară din înțelegere, din vedere și din grăire. Ba putem zice că încă n-a urcat pînă acolo, nici nu a ajuns în ascunzimea dumnezeiască, pînă ce mai poate grăi. Căci pînă atunci înțelege încă. Dar ascunsul este neînțeles, deci mai presus și de cuvînt[802]. Prin urmare, mintea urcată odată în ținutul ascunzimii dumnezeiești și unificată, păstrează tăcerea, nu pentru că vrea, ci în chip natural, fiind luminată în chip unitar de Unul cel mai presus de înțelegere.

38. Dacă cuvintele obișnuiesc să facă mintea să propășească și să înainteze, ele o înalță în această înaintare pînă acolo unde cuvîntul nu mai ajunge, adică pînă la lucrarea care se săvîrșește în tăcere. Iar dacă ar folosi mintea pururea cuvinte și sufletul ar avea pururea trebuință de ele, eu nu văd care ar fi înaintarea minții prin grăire. Dar grăirea nu este folositoare numai pentru făptuire, ci și pentru contemplație, întrucît mintea urcă de la cuvintele despre lucrurile ce au un chip, la Unul cel fără chip, cel simplu mai presus de cuvînt, dezlegat

802. E o dovedire, așa zicînd, logică a faptului că ascunzimea dumnezeiască nu e o ascunzime numai pentru vederea sensibilă, ci și pentru înțelegerea minții. Căci altfel ascunsul n-ar fi numai unul, ci multe. Pentru că multe sînt cele nevăzute de ochii sensibili, dar cunoscute de minte. E o dovedire a teologiei apofatice. Ea nu e însă numai o renunțare intelectuală de la exprimarea a ceea ce e mai presus de înțelegere, ci o experiență pozitivă a unirii cu Unul. Căci mintea e «luminată de Unul», sau de Duhul Sfînt în această unire. Ca atare mintea știe de această unire, dar știe totodată că ea e mai presus de înțelegere. Ea știe pe «că» al unirii, dar nu înțelege pe «cum».

de toate şi propriu, unde orice cuvînt apare fără rost, sau, mai drept vorbind, este chiar o piedică [803].

Căci cuvintele se folosesc atîta timp cît se face peste tot o trecere de la un înţeles la altul. Dar Unul simplu, dezlegat de toate (absolut), nehotărnicit şi fără chip, Unul pur şi simplu şi propriu şi aflător mai presus de cuvînt, cum va avea trebuinţă de cuvînt ca să se facă de la El trecerea altundeva ? [804]. Sau, cum ar putea fi cuprins ? Căci cuvîntul obişnuieşte să cuprindă ceva. Dar Unul este necuprins, întrucît este nemărginit şi fără formă. Iar dacă cuvîntul nu este potrivit pentru Unul cel ascuns şi mai presus de minte, întrucît Acela e necu-

803. O argumentare prin reducere la absurd. Dacă mintea ar avea pururea trebuinţă de cuvinte, ea n-ar mai avea propriu-zis trebuinţă de ele, căci n-ar ajuta-o la o înaintare pînă dincolo de ele, ci ar ţine-o mereu in ţinutul lor mărginit. Un exemplu asemănător: dacă avionul n-ar tinde pe tot parcursul zborului spre pista de aterizare, n-ar mai zbura. Cuvintele ajută mintea să se înalţe pînă dincolo de ţinutul lor. Acesta e folosul teologiei catafatice sau afirmative, pentru cea apofatică, sau a tăcerii.

804. Un cuvînt urmează altuia, pentru a se trece de la un înţeles la altul. Prin înşirarea cuvintelor se arată legătura unui înţeles cu altul, sau dependenţa unui înţeles afirmat, de altul care trebuie afirmat şi deci şi a lucrurilor între ele. Dar mintea ajunsă în Dumnezeu, unde ar mai trece dincolo de El, folosind un cuvînt sau multe ? Dumnezeu nu are nevoie să fie explicat prin alte cuvinte, deci prin alte lucruri, căci toate sînt inferioare Lui, deci fără putinţa de a ajuta la explicarea Lui. Prin astfel de cuvinte Dumnezeu ar fi arătat ca legat de alte realităţi. Dar Dumnezeu e absolut, adică dezlegat de toate (ἀπόλυτος, ἄσχετος). Desigur se poate vorbi despre Dumnezeu, cînd se arată coborîrea Lui la oameni, la faptele Lui mîntuitoare pentru ei; sau cînd cel ce a făcut experienţa Lui vrea să tălmăcească ceva din această experienţă altora. Sau se vorbeşte despre El cînd nu se ajunge propriu-zis la experienţa Lui, care întrece înţelesurile şi cuvintele, ci se speculează numai despre El cu raţiunea. Dar fericirea omului ajuns în Dumnezeu însuşi nu se poate descrie şi omul respectiv însuşi nu are nevoie să şi-o descrie. Despre Dumnezeu nu se poate vorbi în mod deplin adecvat şi pentru motivul că El e lipsit de «formă». Forma, definită în ea însăşi, poate fi definită şi altora, dar lipsa de formă nu se lasă definită, căci în acest caz se dă Celui fără formă o formă.

prins și fără formă, urmează că este potrivită tăcerea. Așadar, cei ce au înaintat, trebuie să ajungă de la grăire la tăcere, întrucît au înaintat la contemplarea simplă, fără chip și fără formă.

39. Dacă cuvintele sînt pentru lucrurile cunoscute, iar ascunsul e necunoscut, urmează că ascunsul e în afară de cuvînt. Căci dacă necunoștința ascunsului e mai presus de cunoștință, iar ce-i mai presus de cunoștință nu are lipsă de cunoștință, cu atît mai puțin are lipsă de cuvînt. Deci, mintea care s-a urcat la Unul ascuns și simplu, păstrează tăcerea în chip firesc. Și dacă nu tace prin fire și neforțat [805], încă n-a urcat la Unul cel ascuns și mai mult decît simplu.

40. Precum oamenii ce se nevoiesc cu liniștirea, ieșind uneori din chilie, cunosc prin însăși fapta lor deosebirea dintre a ședea și a ieși, tot așa și cei ce, aflîndu-se aproape de slava lui Dumnezeu prin contemplare, pătimesc tăcerea, dar uneori încep iarăși a grăi, se știu pe ei înșiși în ce stare sînt atunci cînd cade peste ei tăcerea prin fire și nu prin voință, și cum sînt atunci cînd înclină spre grăire. Cînd le vine tăcerea, ar dori să nu le fi fost dat să deschidă niciodată gura, rămînînd în starea aceea. Căci sînt ca niște alți îngeri pe pămînt, uniți cu adevărul în mod unitar, fără chip, fără vedere trupească, fără formă și, simplu, prin priviri de-ale minții, care nu trec de la un lucru la altul, avînd în ei numai copleșirea și uimirea, fără a înțelege ceva, mai bine zis privind fără vedere trupească iluminările fără de început și dumnezeiești. Iar coborîndu-se mintea de

805. Tăcerea celui ajuns la unirea cu Unul nesfîrșit nu e impusă de voința lui, nu e intenționată cu scopul de a face impresie, nu e produsul unei măiestrii, ci se impune firesc, neforțat, de însuși nesfîrșitul trăit al Unului.

acolo, ca una ce e schimbăcioasă, încep să grăiască şi să treacă cu înţelegerea de la una la alta, prin multe şi felurite treceri. Şi ca să le revină iarăşi starea tăcerii, care e cu mult mai înaltă decît cea a grăirii, îmbrăţişează liniştea şi-şi păzesc simţurile de cele supuse lor şi se folosesc de toată destoinicia ca să se ferească nu numai de grăire, ci şi de înţelegerea însăşi, spre a putea zice şi ei cu David: «Amuţit-am şi m-am smerit şi am tăcut despre cele bune» (Ps. 38, 3). Deci, a grăi chiar cele bune e un lucru mai jos decît tăcerea [806].

41. Dumnezeirea nu e nici descoperită, dar nici ascunsă în întregime. Că este, e un fapt care s-a descoperit şi încă foarte lămurit. Dar ce este acest «este», e un lucru ascuns. Şi trebuie să ştim că «ce este» se deosebeşte foarte mult de «că este». «Că este» se arată din lucrare, iar «ce este», din fiinţă. Lucrul din urmă nu li s-a îngăduit nici îngerilor să-l ştie despre Dumnezeu. Căci Dumnezeu este de nesfîrşite ori nesfîrşit mai presus de tot ce este [807], şi mai presus de toată mintea şi înţelegerea. Deci, cînd mintea se îndeletniceşte cu cele

806. În textul grec: τῆς μετὰ λόγου σιγῆς — tăcerea cu cuvîntul. Tăcerea nu e muţenia întunericului total, al lipsei de conştiinţă şi de orice cunoştinţă. E o tăcere care vorbeşte, care spune mai mult decît cuvintele, dar care se manifestă şi prin cuvinte. E o tăcere care cuprinde pe Cel necuprins în cuvinte, adică cuprinde mai mult decît toate cuvintele. Cel ce vede acest necuprins tace pentru că nu-l poate exprima, dar tăcerea aceasta iradiază din el, pentru că iradiază trăirea acestui necuprins. Tăcerea aceasta iradiază şi prin cuvinte.

807. ὑπὲρ πᾶν εἶναι — Dumnezeu e mai presus de tot ce este şi de este în general. Căci este înseamnă sesizabil de cele ce se bucură de existenţă, înseamnă a fi în contextul celor ce sînt, a fi dependent de toate şi în ultima analiză de Dumnezeu, de care depind toate. Sîntem în plină terminologie areopagitică. Dar autorul scrierii aduce totdeauna o interpretare nouă, cum se vede în cele spuse în continuare. Un filosof sau teolog german ar traduce distincţia între «că este» şi «ce este», vorbind de «das Dass» şi «das Was».

ce arată că Dumnezeu este, are să grăiască multe și să filosofeze foarte frumos. Omul poate fi numit atunci și filosof și teolog. Dar, după ce mintea s-a ridicat și înălțat mai sus de la cunoștința că Dumnezeu este, cuprinsă de ascunzimea dumnezeiască și străbătută de întipărirea lucrării a ceea ce este ea, și s-a făcut prin har cu totul fără chip, fără putința de a fi atinsă [808] și fără ochi, atunci orice cuvînt care poate spune ceva despre Dumnezeu se oprește și mintea unificată rămîne nemișcată [809], odată ce a pătruns în Cel neînțeles. Ea se predă atunci întreagă Celui ce e dincolo de toate, unde nu e nici cuvînt, nici înțeles și unde nu poate înainta felurimea gîndirii, ci simplitatea, necuprinderea, tăcerea și uimirea. Acolo vede pe Cel fără chip, nesfîrșit și nemărginit și se bucură într-un mod neobișnuit și minunat de vederea Celui nevăzut. Și văzînd chipul fără chip [810], se face, pe bună dreptate, și ea dezlegată de toate (absolută) și fără chip [811]. Și ca să spun pe scurt,

808. Mintea ajunsă la acea experiență tainică, e dincolo de orice contact, nimic nu o atinge (ἀνέπαφος), chiar spiritual. Pentru că trăiește realitatea dumnezeiască care covîrșește simțirea oricărei atingeri de către altceva. Realitatea lui Dumnezeu trăită de ea nu e numai mai presus de înțelegere, ci și de orice simțire oarecum îngroșată, fiind sesizată printr-o simțire mai presus de simțire. E o experiență de supremă subtilitate și finețe. Mintea nu se simte atinsă nici de lucruri, iar persoanele experiază în mod accentuat transcendența ei misterioasă. Descrierile acestea sînt de nivelul celor ale lui Meister Eckart, dar nepătate de nici-o umbră panteizantă.

809. Efortul de înțelegere al minții se oprește și în acest sens mintea rămîne nemișcată, deși în alt fel ea e într-o neîncetată mișcare de uimire în nesfîrșirea dumnezeiască.

810. Τὸ ἀνείδεον εἶδος. Dumnezeu cel Unul propriu-zis, e fără chip, fără contur, dar pe de altă parte însăși această nehotărnicie a bogăției, puterii și iubirii Sale, e un «chip».

811. Mintea privind chipul fără chip al lui Dumnezeu, se întipărește și ea de acest chip fără chip, adică de «chipul» nesfîrșirii și nehotărniciei în bucuria și bogăția primită de la Dumnezeu. Prin aceasta se face și ea absolută sau dezlegată de toate cum e Dumnezeu însuși. Căci nu se mai

se molipseşte, asemenea celor contemplate de ea nevăzut şi privite fără ochi trupeşti, de frumuseţea dumnezeiască mai presus de fire, şi slăveşte în ea însăşi pe Dumnezeu care a zidit-o astfel.

42. Dumnezeu se numeşte Unul nu numai pentru că este simplu, aflat mai presus de toată compoziţia, ci şi pentru că El singur există propriu-zis între toate cele ce se zic că există, dar îşi au existenţa de la El. Căci ceea ce nu există în sens propriu şi simplu, nu este nici Unul în sens propriu şi simplu [812 a]. De asemenea se numeşte Unul pentru că este la fel pretutindeni în chip necuprins, şi pentru că singur El e neasemenea cu toate şi în afară de toate; apoi pentru că e veşnic, fără început şi fără încetare şi pentru că trimite tuturor la fel, în chip prea curat, raza dumnezeiască a proniei Sale, chiar dacă nu toate o primesc la fel. În sfîrşit, fiindcă se face cunoscut tuturor, fără să fie supus relaţiei, cerînd o minte nesupusă varietăţii, fără chip, fără formă, fără culoare, ieşită din atingerea cu toate cele ce sînt şi, simplu, dezlegată de toate, ridicată în nesfîrşitul nemărginirii, mai presus de vreme, de loc, de fire şi de cele ale firii, spre a se face văzut ei întrucîtva, în chip unitar, mai presus de unirea cea înţelegătoare [812 b].

simte atunci atîrnînd de nimic din cele create. Ea nu mai simte nici relaţia cu Dumnezeu, ca o relaţie de dependenţă, căci umplîndu-se de Dumnezeu, trăieşte neatîrnarea sau absolutitatea Lui. Pe de altă parte chiar a înţelege pe Dumnezeu în mod dezlegat de orice relaţie, ca şi El (într-o stare absolută), ţine de firea minţii.

812. a. Se face legătura între faptul că Dumnezeu este Unul în mod simplu şi între faptul că El e singurul care există în sens propriu. În afară de aceea Dumnezeu este singurul care există în mod simplu, pentru că, vorbind de El, nu e nevoie de a mai pomeni de nimic, pentru a determina existenţa Lui, cum e cazul cu toate celelalte.

812 b. Pentru că Dumnezeu există în mod simplu, neavînd nevoie pentru a exista de relaţia cu altele, mintea trebuie să ajungă şi ea într-o astfel de stare ca să înţeleagă existenţa Lui.

43. Deoarece unirea duhovnicească ce se înfăptuiește între Dumnezeu și minte este mai presus de înțelegere, se spune că mintea este mai presus de firea sa în acele clipe, înfățișîndu-și pe Unul ascuns și mai presus de fire, printr-o simțire înțelegătoare într-un mod dezlegat de toate (în mod absolut). Cu toate acestea, ceea ce pătimește mintea este potrivit cu firea ei curățită prin har[813]. Căci a înțelege este pentru minte ceea ce este pentru ochi a vedea. Să folosim o pildă : Cine privește în întuneric, pe de o parte nu vede nimic, dar pe de alta vede că întunericul acela este unul și mai vede că nu vede; căci dacă ar fi acoperit la ochi ar socoti poate că e lumină în jurul lui, sau că se află în jur niscai lucruri, dar așa, văzînd, vede clar că nu vede. Cu alte cuvinte, străbaterea întunericului de către puterea văzătoare și vederea celor ascunse de el, e mai presus de firea ochilor, dar nu și faptul de a vedea că nu vede. Tot așa e și cu mintea : Înălțîndu-se în ascunzimea dumnezeiască și ridicîndu-se dincolo de înțelegere, nu vede nimic. Căci cum ar putea să vadă ? Vede însă că nu vede nimic și că ceea ce nu vede este Unul, ascuns ca într-o negură, din care vine tot ce există, fie că e văzut, fie că e cugetat, fie că face parte din creațiune, fie că

813. Într-un mod dezlegat de toate (într-un mod absolut — ἀπολύτως). În simțirea, prin care e sesizat Dumnezeu pe acea înălțime duhovnicească, nu e implicată simțirea a nimic altceva și nu e determinată de nimic altceva. Pentru că mintea e ridicată atunci peste firea ei și simte pe Dumnezeu nu prin simțirea ei naturală, ci printr-o lucrare dumnezeiască ce se împărtășește minții ca simțire. Totuși ceea ce simte mintea din Dumnezeu e acomodat oarecum minții omenești. Simțirea împărtășită minții de Dumnezeu, s-a făcut simțire potrivită omului. Deși mintea e întinsă dincolo de sine, nu se confundă cu Dumnezeu. Aceasta se arată mai ales în faptul că mintea rămîne conștientă de sine. Deși e întinsă dincolo de sine, vede că ea însăși e aceea care e întinsă dincolo de sine. Aceasta o explică autorul scrierii în rîndurile ce urmează, cu exemplul ochilor care privesc în întuneric.

este necreat şi veşnic. Dacă n-ar vedea aceasta, nu s-ar vedea pe sine întinsă dincolo de sine. Dar, fiindcă vede aceasta, vede cît se poate de clar că nu vede, ceea ce nu vede fiind mai presus de vedere[814], cu neputinţă să fie văzut. A pătrunde şi a vedea înăuntru ascunzimii celei una şi mai presus de minte, întrece firea minţii. Dar a privi la întunericul dumnezeiesc al acelei ascunzimi şi a-şi înfăţişa unitatea aceea negrăită care se află mai presus de toate într-o taină de negrăit, şi a vedea că nu vede în acel întuneric nimic, este propriu minţii curate care vede în Duh.

Căci nu are mintea vederea înţelegătoare închisă şi nelucrătoare, cînd vede că nu vede decît în chip simplu pe Unul cel dumnezeiesc întru ascunzime. Aceasta ar fi semnul neştiinţei[815]. Dimpotrivă, atunci vede mai clar, cînd se înalţă mai presus de minte şi-şi contemplă (vede) nevederea sa, privind în ascunzimea Unului atot-

814. Vede că nu vede. Dar vede nu numai că nu vede, ci că Cel pe care nu-L vede e cineva. Ea e conştientă de existenţa Celui pe care nu-L vede, adică a lui Dumnezeu. Şi e conştientă şi de sine că nu-L vede. Deci nu vede, întrucît e mai presus de actul vederii. Adică nevăzînd, ştie mai mult decît atunci cînd vede, ştie mai intens de Cel pe care nu-L vede. Şi e mai conştientă de neputinţa sa de a-L vedea, adică e mai conştientă de sine însăşi şi de limitele sale. Ca să ştie de această nevedere, îi trebuie o conştiinţă, sau o vedere mai intensă ca a sa proprie. Paradoxul acesta vine de la Socrate care a spus: «Ştiu că nu ştiu nimic». Sf. Grigorie de Nisa a introdus în acest paradox un dinamism. El a spus («Viaţa lui Moise»): «Pe măsură ce mintea urcă, urcă în a cunoaşte că nu cunoaşte». Autorul scrierii de faţă aduce o precizare nouă: «Văd că nu-L văd pe Cel ce văd că e în întuneric».

815. Deci nu se poate spune că mintea ridicată peste înţelegere e cu totul nelucrătoare. Chiar faptul că vede că nu vede altceva decît pe Unul cel simplu ascuns în întuneric, e o dovadă că lucrarea ei nu e suprimată cu totul. Aceasta ar însemna neştiinţa pur şi simplu. Dar experienţa ce o are mintea despre Unul cel din întuneric, nu e o neştiinţă pur şi simplu, ci mai mult decît orice pretinsă cunoştinţă a Lui.

simplu. Căci vede limpede că Unul acesta ascuns e Cel din care sînt toate. Dar ce este, nu vede [816].

Iar pricina pentru care se zice că mintea este în cele mai presus de firea sa, este aceea că priveşte în atotsimpla ascunzime a lui Dumnezeu. Dar aceasta este ceva potrivit cu firea ei, cînd ajunge curată. Căci se poate spune că este potrivit cu firea ei să se ridice în ceea ce e mai presus de fire, păşind fără vedere, adică în chip neînţeles în ascunzimea dumnezeiască unitară, mai presus de simplitate şi de minte. Ea nu are atunci nici-o percepţie cunoscătoare, decît pe a Unului neieşit din Sine [817]. Ajunsă acolo, mintea, printr-o mişcare proprie ei, sfîrşeşte într-o oprire şi o odihnă. Nu într-o odihnă de la contemplare — aceasta este o patimă nebunească — ci într-o oprire şi o odihnă de la trecerea de la un înţeles la alt înţeles sau vedere. Căci mintea, după ce s-a săltat acolo sus, căzînd în adîncul nesfîrşirii sau nemărginirii, unde se scufundă în lumina înţelegătoare a necuprinsei ascunzimi dumnezeieşti, înmărmureşte şi se opreşte, aşa zicînd, ne mai experiind nimic altceva decît uimirea în acea negrăită strălucire înţelegătoare. Şi nemaitrecînd de la una la alta, pătimeşte totuşi lucrarea unei iluminări înţelegătoare [818], privind nemişcat în as-

816. Privind în vedere, pe lîngă faptul că nu vede decît că acolo este ascuns Unul, mai vede şi aceea că din acest Unul provin toate, deşi ce-i acel Unul nu vede.

817. E în firea minţii să se ridice mai presus de firea ei, adică să privească fără nici-un simţ pe cel Unul şi ascunzimea Lui. Iar aceasta e cea mai subţire sesizare a Celui atotsubţire. În acea supremă subţirime a lui Dumnezeu sînt rădăcinile tuturor celor mai mult sau mai puţin groase, precum în subţirimea ultimă a minţii sînt rădăcinile tuturor lucrărilor ei îngroşate. Prin subţirimea ei ultimă mintea sesizează pe Unul în subţirimea Lui supremă, în care se cuprind ca virtualităţi toate cele care sînt mai groase ca El.

818. «Lumina înţelegătoare», care e traducerea expresiei greceşti: νοερὸν φῶς, nu înseamnă o lumină pe care o înţelege sau prin care înţelege mintea, ci pur şi simplu o lumină spirituală, opusă celei sensibile.

cunzimea mai presus de ființă, umplîndu-se de nepricepere și înfrumusețîndu-se în chip unic și unitar de adîncimea lăuntrică neapropiată a strălucirii ce nu se destramă [819].

Dacă s-ar opri de la contemplare, cum ar experia uimirea și iluminarea ? Deci se zice de minte că se oprește în înțelesul că, ajunsă acolo, nu mai trece de la un lucru la altul, ci contemplă pe Unul, împătimită de strălucirea Lui, bucurîndu-se și umplîndu-se de strălucire și nemișcîndu-se din stabilitatea în care a ajuns. Prin urmare nu-și închide bucuria contemplării (a vederii). Căci a nu contempla nicidecum nimic, e o patimă care trebuie ocolită și care nu e de laudă, ci e plină de întunericul neștiinței. Amintita stabilitate a minții se naște și se susține prin strălucirea neapropiată a luminii și este o contemplare ce nu dorește mutare, ci odihnă și statornicie. Căci Unul acela mai presus de fire, ascuns în taina Lui și mai presus de ființă, este nesfîrșit și fără margine pentru orice minte ; și nu lasă mintea care-L contemplă, să privească în altă parte, dacă s-a împărtășit de curăția cuvenită ei și de ajutorul dumnezeiesc. Iar mintea nu cade altfel din această contemplare dumnezeiască și strălucire mai presus de frumusețe și de infinitate, decît dacă e atrasă de vreun lucru de care e împătimită, sau de vreo alipire la ceva, sau de nestatornicia naturală de care suferă [820].

Lumina aceea e de fapt mai presus de înțelegere, deși e rădăcina tuturor înțelesurilor.

819. Mintea pătimește lucrarea unei iluminări duhovnicești, prin care privește cu o neputință de înțelegere și uimire fără sfîrșit în interiorul abisal și infinit de bogat al Unului. Nu trece la altceva, dar nu e moartă, ci într-o lucrare primită de la Dumnezeu, care înseamnă un fel de mișcare, dar nemișcată spre altceva. Neînțelegerea, la al cărei capăt nu ajunge niciodată cu toată nemăsurata înțelegere, o ține într-o atenție neîncetată de a înțelege mai mult și mai mult.

820. Aluzie la teoria lui Origen, potrivit căreia sufletul, plictisindu-se de monotonia vieții în Dumnezeu, dorește să iasă de acolo și așa cade

44. Ține de firea minții să înțeleagă. Iar înțelegerea se înfăptuiește în mișcare și mutare [821]. Deoarece, însă, mintea ajunsă în Dumnezeu se află deasupra înțelegerii și mișcării, pe drept cuvînt s-ar putea zice că mintea se ridică deasupra firii sale cînd își înfățișează pe Dumnezeu desfăcut de toate [822]. Căci orice înțeles e dat de un lucru. Iar unde nu e contemplat un lucru, nu se naște și nu se află un înțeles. Deci, Dumnezeu, neputînd în nici-un fel să fie văzut ca un lucru, se arată minții prin cele aflate în chip natural în jurul Lui, adică prin cele ce le lucrează, care țin locul puterii ce izvorăște din cineva care are putere. Întrucît, deci, mintea obișnuiește în toate celelalte să contemple puterile împreună cu cele ce au puterea [823], caută și la Dumnezeu același lucru. Dar neputînd reuși în aceasta, pentru că Dumnezeu e mai presus de firea oricărei minți create, contemplă cele din jurul lui Dumnezeu. Iar pe Dumnezeu și-L înfățișează fără să-L vadă, adică printr-o intuire simplă și de o clipă [824]. Înaintînd însă în văzduhul liniștii și do-

într-o existență pămîntească. Infinita frumusețe și bogăție a Unului în care ajunge mintea, nu poate produce în veci o saturație în aceasta. O plecare de acolo a minții, sau o dorință de a pleca de acolo e de neînchipuit. În afară de Dumnezeu nu sînt decît lucruri, simțiri și cunoașteri infinit inferioare în frumusețe, în bogăția de sensuri, în puterea de atracție.

821. Înțelegerea se înfăptuiește în mișcarea și mutarea de la un înțeles la altul; în adaos de înțelesuri noi, care să aducă un plus de lumină în cele cunoscute mai înainte, prin asociere, pilduiri și contraste, sau contradicții.

822. Orice lucru îl înțelegem în legătură cu altele. De aceea înțelegerea noastră sporește trecînd de la un lucru la altul, aflînd legătura unui lucru cu altul. Dar cu toată această sporire, tot în planul mărginit rămînem. Cel ajuns în Dumnezeu nu mai are nevoie de această trecere de la un înțeles la altul, căci Dumnezeu nu mai e înțeles în legătură cu altele, ci e dezlegat de toate (absolut) avîndu-le în sine pe toate.

823. Contemplăm puterile împreună cu subiectele, sau cu suporturile din care pornesc.

824. Mintea în străduința de înțelegere a ei caută întotdeauna subiectul puterilor prin care se realizează în lume diferite efecte. Numai atunci

bîndind bunăvoinţa dumnezeiască şi lucrînd în ea Duhul dumnezeiesc şi preaslăvit, mintea e răpită de la lucrarea înţelegerii tot mai des spre starea fără chip, fără calitate şi simplă, pătrunzînd repede înăuntru inimii, prin puterea mai presus de fire a Duhului [825].

Oprindu-se aci, în simţirea prezenţei dumnezeieşti, şi neînţelegînd nimic, se află mai presus de înţelegere. Iar prin faptul că de la înţelegerea celor din jurul lui Dumnezeu s-a urcat la simţirea prezenţei dumnezeieşti, s-a făcut, cum s-a spus, simplă. Şi, pentru că se află mai presus de înţelegere, se zice că petrece mai presus de firea sa.

45. Tot ce se zice că e ascuns, e necesar să aibă ceva arătat în afară, din care se străvede că e ascuns. Căci, altfel, s-ar socoti, mai degrabă, că nu există. Pentru că, ceea ce nu dă nici-un fel de cunoştinţă arătată despre existenţa sa, ar putea să fie socotit egal cu ceea ce nu există nicidecum. Deci, fără îndoială că şi ascunsul lui Dumnezeu e însoţit de anumite arătări.

Păşind mintea pe urma acestora, primeşte o simţire a ascunzimii dumnezeieşti, urcînd de la cele cuprinse

ea ajunge oarecum la un capăt mulţumitor al înţelegerii ei. Dar pe Dumnezeu ca Subiect nu-L poate găsi în lume. Şi numai El e Subiectul desăvîrşit care nu suferă nimic de la lume, ci toate cele din lume depind de El. Ca să-L găsească pe El trebuie să depăşească toate cele din lume. Şi să contemple puterile din jurul Lui, puterile prin care a creat şi susţine lumea însăşi, pe care vede că nu au putut-o face şi nu o pot susţine subiectele omeneşti. Contemplînd puterile din jurul lui Dumnezeu, sau lucrările Lui, vede în ele printr-o intuiţie simplă şi simultană pe Subiectul lor; e o vedere a Lui fără ochi. Dar şi logic, mintea presupune un Subiect la baza oricăror manifestări.

825. «Văzduhul liniştii» e ambianţa liniştii în care petrece omul înaintat duhovniceşte. Numai în această stare poate avea loc răpirea. Căci liniştea e şi o concentrare netulburată a minţii spre Dumnezeu cel nesfîrşit în frumuseţea Lui. Dar aceasta se face prin lucrarea Duhului şi odată cu pătrunderea minţii înăuntru inimii, în adîncul fiinţei proprii, după ieşirea statornică din împrăştiere.

ale lui Dumnezeu la ceea ce e necuprins. Iar ridicîndu-se acolo, știe sigur că este ceva ce scapă cuprinderii sale naturale și se află deasupra oricărei cuprinderi cu înțelegerea, fie ea chiar îngerească, fie mai presus de fire. De asemenea știe că acest ceva este ascuns și începutul și sfîrșitul acestei firi și ființe (create) și a tot ce există, iar în Sine este mai presus de fire, de ființă, așezat nesfîrșit mai sus decît toată existența ; că e nefăcut, fără de început, nehotărnicit și necuprins nici de natură, nici de loc, nici de timp. Acest ceva este Unul cel ascuns și mai presus de minte. De la El pornește în chip natural înțelegerea dumnezeiască [826] cea de multe feluri, care ne ridică iarăși și ne întoarce prin povățuiri și înălțări înțelegătoare spre Unul cel ascuns și mai presus de fire și începătura tuturor.

Și mintea se unește atît de mult cu El, încît înțelege că este și că este Unul ; ba mai știe și că este în tot felul de neînțeles ceea ce este acest Unul. Iar despre ceea ce se află mai presus de minte și scapă înțelegerii, ce ar putea să spună cuvîntul mai mult ? Neputînd spune deci cuvîntul despre Acesta mai mult, mintea va privi la El fără grai și fără cuvînt, în totală tăcere și în chip unitar și mai presus de înțelegere, ca la ceva ascuns, și se va bucura ca de Cauzatorul și Dăruitorul tuturor. De asemenea, se va minuna de El ca de Cel ce este mai mult decît luminos și mai mult decît bun, mai mult decît înțelept, mai mult decît puternic și va simți o dumnezeiască bucurie prin faptul că și cele prin care se arată Unul cel ascuns și mai presus de ființă sînt nesfîrșite și nehotărnicite și mai ales prin faptul că se face cunoscut firii raționale. Dar aflîndu-se mintea în unele

826. Dacă înțelegem pe Dumnezeu în orice fel, e pentru că El însuși se înțelege pe Sine. Înțelegerea aceasta a Lui ne-o împărtășește și nouă. Se face înțelegerea Lui de către noi. Mai ales înțelegerea Lui cea mai presus de fire este exclusiv a Lui. «Întru lumina Ta vom vedea lumină»,

ca acestea, nu va mai socoti potrivit să întrebuinţeze şi să înşire cuvinte, trecînd de la un lucru la altul.

Deci cel ce se foloseşte nu de tăcere, ci de grăire, nu se află în starea cea mai înaltă a minţii. Căci starea cea mai înaltă a minţii, precum ar mărturisi şi cei ce nu preţuiesc nimic mai mult decît adevărul, este să fie pe treapta cea mai înaltă a lucrării sale. Iar treapta cea mai înaltă este privirea la ceea ce e mai înalt, de care se zice că se săvîrşeşte fără vedere (fără ochi), deci cu atît mai vîrtos şi fără putinţa de a fi descrisă prin cuvinte.

46. Pătrunzînd mintea fără vedere trupească în ascunzimea atotdumnezeiască, unică, mai presus de început şi de pe cel mai înalt vîrf, primeşte de acolo o undă la fel de nevăzută, unică şi unitară, plină de o strălucire mai mult decît frumoasă, mai mult decît luminoasă şi negrăită, care cheamă mintea, în tăcere, într-un adînc al minunării şi uimirii şi umple inima de o lucrare duhovnicească şi de o dulce bucurie. Aceasta se face minţii lumină înţelegătoare, strălucire şi dragoste dumnezeiască pe măsura ei, precum şi veselie ce se răspîndeşte în raze. Ea are punctul de plecare în Dumnezeu, de unde e toată darea cea bună (Iacob 1, 17), împărtăşindu-se prin curăţia minţii, iar conţinutul, cum ar zice cineva, în descoperirile dumnezeieşti ale Scripturilor şi în făpturile contemplate în chip înţelept şi drept, în linişte şi rugăciune. Căci nu poate fi văzută oricum unitatea ascunsă şi cea mai lăuntrică şi mai presus de înţelegere a dumnezeirii, ci în raza unitară care porneşte de acolo şi care umple pînă peste măsură vederea şi contemplarea înţelegătoare. Nepătimind aceasta, cel ce urcă din afară în chip raţional şi prin cunoaşterea naturală spre Unul mai presus de fire şi ascuns

și simplu, nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nu e luminat în chip înțelegător [827].

47. Vederea atotstrăvezie, unică și unitară, a minții aflătoare în Dumnezeu, pătrunzînd în ascunzimea dumnezeiască cea una și primind, într-o fulgerare de strălucire, o rază dumnezeiască din izvorul de lumină fără de început și nesfîrșit, nu cere numai tăcerea gurii, ci și a minții. Căci e cu putință ca chiar cînd gura tace, mintea să se miște lăuntric spre ceva și să se mute de la un gînd și de la un înțeles la altul și să se ocupe cu lucruri felurite. Acestea sînt așa zisul cuvînt lăuntric, de care e departe mintea care s-a înălțat la ascunzimea fără formă și atotsimplă a unității dumnezeiești. Căci, altceva este contemplarea minții, și altceva mișcarea ei lăuntrică spre ceva și cugetarea, care este una cu cuvîntul lăuntric [828]. Aflîndu-se mintea în cele create și compuse, sau felurite în alt chip, întîi privește și pe urmă le cugetă, variindu-și lucrarea. Căci într-un singur lucru găsește adeseori nu puține înțelesuri [829]. Dar, în ascunzimea aceea dumnezeiască și atotlăuntrică, uni-

827. Cel ce vrea să ajungă la Unul dumnezeiesc prin rațiune și cunoaștere naturală, pășind nu pe o cale lăuntrică, ci prin reflexiuni asupra lucrurilor din afară, nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nici lumina «înțelegerii» (nesensibilă) mai presus de fire. Aceasta e «teologia» rațională, care nu ajunge la experiența lui Dumnezeu, ci vorbește despre El ca de un obiect exterior. Părinții și scriitorii bizantini nici nu acordă acesteia numele de teologie.

828. Cuvîntul sau cuvîntarea lăuntrică este mișcarea cugetării de la un lucru la altul. Prin aceasta cugetarea nu ajunge în Dumnezeu, chiar dacă se ocupă cu Dumnezeu.

829. Cînd se ocupă cu lucrurile create și compuse, mintea întîi le privește global și apoi le cugetă, analizîndu-le. În privire îmbrățișează de obicei un lucru în întregul lui. Cugetarea analizează apoi elementele și aspectele lui componente și așa se umple de o varietate de înțelesuri prin ceea ce se despante de cunoașterea sa proprie, sau de cunoașterea de sine și ia succesiv chipul definit al înțelesurilor pe care le cugetă pe rînd.

că și unitară, își înalță și își lărgește ochiul văzător (contemplativ) și se luminează de simplitatea luminii dumnezeiești, însă nu se mișcă într-o lucrare de cugetare. Căci simplitatea unitară scapă cugetării ce trece de la un lucru la altul, sau plăcerii de varietate ; iar ascunzimea nu lasă să se spună despre ea cu gura lucruri gîndite, din plăcere. Pentru aceste pricini, omul, după ce s-a ridicat în chip înțelegător în ascunzimea dumnezeiască preaslăvită și unică, păstrează în chip firesc tăcerea, cu gura și cu mintea.

48. Cînd mintea, întorcîndu-se, tinde în întregime spre Dumnezeu și lucrarea ei văzătoare se scufundă în razele atotstrălucitoare ale frumuseții dumnezeiești și urcă fără închipuire la simplitatea și nehotărnicia Unului ascuns și fără chip și se face una cu sine însăși prin întinderea și privirea ei spre Unul, sub adierea Duhului, ajunge cu cugetul în starea vădită a pruncului și gustă Împărăția negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu, după cuvîntul Domnului : «De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor» (Matei 18, 3). Căci atunci mintea iese din orice legătură și din relația cu toate, înălțîndu-se peste hotarele a toată cunoștința, a oricărui fel de înțelegere, a toată compoziția și felurimea și întinzîndu-se la Cel negrăit, mai presus de minte și necunoscut [830]. De aceea, păstrează în chip firesc tăcerea, din pricina stării sale

830. Pruncul nu știe de caracterul implacabil al legilor naturii, care-l împiedică de la un lucru sau de la altul. El își trăiește deplin libertatea, știind numai de dragostea sa față de mama. Așa știe mintea înduhovnicită numai de dragostea ei de Dumnezeu. Scufundată în dragostea care strălucește de lumina dragostei lui Dumnezeu, ea a uitat de sine, s-a înălțat peste sine, dar în același timp s-a făcut una cu sine, ieșind în altfel din uitarea de sine în care e pierdută cînd e prinsă în grija de tot felul de lucruri. A trebuit să revină la ea însăși pentru ca prin transparența ei să pătrundă în lumina dragostei dumnezeiești.

care e nu numai mai presus de cuvînt, ci și mai presus de lucrarea înțelegătoare și care are în sine pe Cel ascuns și mai presus de fire și fără chip, împreună cu bucuria și dulceața Lui, într-o împărtășire înțelegătoare [831].

49. Văzătorii contemplă pe Dumnezeu într-un chip fără chip și într-o frumusețe mai presus de lumină, nematerială și necompusă, în fața Lui atotsimplă[832]; ei văd unitar pe Unul, încununat de bunătăți nesfîrșite, împodobit de splendori nenumărate, luminînd toată mintea cu razele unei frumuseți strălucitoare; contemplă fericirea negrăită și de nepovestit, izvorul bunătăților și frumuseților, belșugul nesecat pururea țîșnitor, vistieria mai presus de plinătate, fără fund, nedeșertată a slavei, care umple cu covîrșire mințile cele fără ochi de o mare desfătare. Căci din unitatea aceea duhovnicească și mai presus de fire, așezată mai presus de toate în ascunzimea nepătrunsă, izvorăște tainic bucurie, mulțumire și veselie curată într-un rîu pururea curgător.

---

831. Mintea scufundată în lumina dragostei părintești a lui Dumnezeu, se află mai presus de lucrarea înțelegătoare, așa cum pruncul trăiește la sînul mamei dragostea ei și a lui dincolo de orice efort de înțelegere. Înțelegerea are aci înțelesul înțelegerii noastre obișnuite. Dar cînd imediat după aceea se spune că văzătorii se bucură de dulceața pe care o gustă în unirea cu Dumnezeu într-un chip înțelegător, înțelegerea capătă pentru autorul nostru un alt înțeles: e înțelegerea simplă, care nu caută să înțeleagă mai mult, dintr-o conștiință a mărginirii înțelegerii prezente. «Împărtășirea înțelegătoare» mai înseamnă aci și o împărtășire nesensibilă. Ea e un contact, o întîlnire nemijlocită cu Dumnezeu, o primire a Lui în suflet, dar nu ca o realitate a simțurilor.

832. «Într-un chip fără chip». Prezența lui Dumnezeu pe care o intuiesc văzătorii nu e un haos, ci o nesfîrșită dragoste îndreptată spre ei. Aceasta e «chipul» Lui. Ei simt în Dumnezeu o intenție. Nu e un haos mișcat sau încremenit într-o orbie și lipsă de orice intenție conștientă. Ei intuiesc în Dumnezeu o frumusețe mai presus de orice frumusețe. E frumusețea iubirii și a bunătății intenționate. Intenția aceasta intuită a lui Dumnezeu, e «fața» Lui.

Din ea se revarsă un noian nestrăbătut și necuprins de bunătate negrăită, de dragoste netălmăcită și de purtare de grijă neînțeleasă, printr-o putere fără hotar și printr-o înțelepciune de negrăit. Căci ele rămîn nepătrunse chiar și de îngeri și de serafimi, ca unele ce se află mai presus de orice minte. Căci chiar și cele ce se zămislesc în timpul de aici în noi într-un chip negrăit, iar în cel viitor vor ieși la arătare, ca printr-un fel de naștere, și se vor desăvîrși, răpesc și mintea heruvimilor, deși le înțelege numai într-un chip întunecos. O, bunătatea, sfatul, dragostea, mila, puterea, înțelepciunea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu ! Cu adevărat «fericiți sînt aceia cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora li s-au acoperit păcatele» (Ps. 31, 1). Și «fericit e omul pe care îl va povățui Domnul și din legea Lui și a Duhului îl va învăța pe el» (Ps. 93, 12).

50. Cele nevăzute celor din lume, care nu pot să primească pe Duhul Sfînt (Ioan 14, 17), cum a zis Domnul, se descoperă celor ce le-a fost drag să se retragă și să șadă departe de lume și de cele din ea. Acelora le-a strălucit, prin harul dumnezeiesc, lumina înțelegerii și «răsăritul din înălțime» al Soarelui duhovnicesc (Luca 1, 78) a deschis ochii inimii lor și li s-a făcut sprijin de la Dumnezeu, ca să «pună suișuri în inimile lor» (Ps. 83, 6) și să se lumineze de razele prin care văd pe Dumnezeu. Drept urmare, li se arată foarte lămurit alte multe taine dumnezeiești și duhovnicești, vrednice de vederea duhovnicească. Pe lîngă acestea, celor ce viețuiesc în chip cuvios li se descoperă și starea lor viitoare, veșnică și fără prihană, care va fi nu numai mai presus de simțuri, ci și mai presus de minte. Căci atunci se vor schimba în întregime, ajunși fiind la o stare mai presus de minte și la viața și desfătarea cea mai presus de înțelegere. Ei se vor desfăta și bucura, ca niște dumnezei prin lucrare,

înaintea lui Dumnezeu prin fire, de bunătățile mai presus de fire, izvorîte din Dumnezeu cel prea înalt și singurul prin fire. Căci vor sta în cerc în jurul Lui și vor prăznui în chip atotsfînt și prea curat sărbătoarea dumnezeiască mai presus de minte, alcătuind, împreună cu toate cetele bine orînduite ale îngerilor, adunarea sărbătorească și mai mult decît fericită, plină de acea prea vestită desfătare și prea bună veselie.

Mare și necuprins este rîul curgător al veseliei curate a darurilor mai presus de frumusețe ! Căci dacă frumusețea cea văzută, ce se face cunoscută minții prin simțuri, care-i hotărnicită și supusă măcinării și care nu e nici simplă, nici necreată, obișnuiește să pricinuiască sufletului o desfătare nu lipsită de farmec, nu le va fi greu celor ce au minte și țin seama de deosebirea de planuri, să cunoască și să înțeleagă, ce-ar simți dacă s-ar afla în fața frumuseților gîndite cu mintea, dar totodată mai presus de minte, nehotărnicite și netrecătoare, care izvorăsc din Dumnezeu, din care sînt toate cele bune și frumoase și care nu sînt nici create, nici începute. Iar aceasta spre bucuria și veselia lor, prin împărtășirea de viața dumnezeiască și de starea veacului acela.

51. Mintea, bucurîndu-se să iasă din lungimile distanțelor de timp și spațiu și din însușirile lor ce hotărnicesc, se golește cu adevărat, prin simplitatea unitară și prin viața nemeșteșugită și fără chip, la care se ridică. Și pășește mai presus de fire, fără nici-un acoperămînt și fără nici-o piedică, prin neînțelegere și negrăire, în țara lipsei de început, a necuprinderii, a nesfîrșirii și a nemărginirii, mișcată duhovnicește de puterea și de iluminarea dumnezeiască din inimă, care o conduce spre nesfîrșire și se întinde împreună cu vederea ei (a minții) [833]. Atunci

833. În toată scrierea de față, autorul explică mai amănunțit cele ce se petrec în inimă cînd mintea, introducîndu-se și petrecînd în ea prin

răsare în suflet pacea lui Dumnezeu şi bucuria negrăită a Duhului; şi o veselie de netălmăcit se revarsă în el şi o uimire mai înaltă decît cunoştinţa[834] îl cuprinde, făcîndu-l să cînte cu Psalmistul: nu că «se va arăta», ci că «se arată Dumnezeul dumnezeilor în Sion» (Ps. 83, 7), adică în mintea ce călătoreşte pe culmi şi priveşte din înlăţime. «Doamne, Dumnezeule al Puterilor, fericit e omul ce nădăjduieşte întru Tine» (Ps. 83, 13).

52. Cînd mintea zace în uimire, luminată de o prezenţă de netălmăcit şi de neînţeles, văzîndu-se pe Sine între Dumnezeu şi între cele dumnezeieşti[835], mănîncă,

---

rugăciune neîncetată, vede lumina nesfîrşită a lui Dumnezeu şi e răpită de ea de la toate cele din lume. Toate descrierile lui servesc explicării învăţăturii şi practicii isihaste. E o originală îmbinare de influenţă areopagitică şi de preocupare isihastă, sau viziunea intelectuală areopagitică e încălzită de o înfocată simţire în duh isihast. Numai în mintea golită de chipurile şi ideile lucrurilor poate găsi sălaş lumina dumnezeiască. Numai ea a redevenit transparentă pentru acea lumină şi aptă, prin nehotărnicirea redobîndită, să încapă nesfîrşirea dumnezeiască. Pentru aceasta a trebuit să iasă nu numai din chipurile mărginite ale lucrurilor, ci şi din mărginirea distanţelor de timp şi spaţiu, legate cu chipurile lucrurilor. Mintea eliberată astfel de toate chipurile, ideile şi dimensiunile spaţiale şi temporale mărginite, nu e numai golită şi deci revenită la adîncimea ei fără fund şi la lărgimea ei nehotărnicită, ci şi dezbrăcată de acoperămintele acelor chipuri, idei, dimensiuni şi împătimiri care o ţineau înăuntru unor margini şi piedici; iar prin aceasta a devenit străvezie. Expresia «minte goală» are ambele înţelesuri: golită şi dezbrăcată. În sensul acesta, mintea se înfăţişează lui Dumnezeu golită de orice alt conţinut şi neacoperită, sau străvezie şi deschisă, pentru a-L primi pe El; mai bine se întinde spre El, prin unica preocupare de El, manifestată în rugăciunea neîncetată adresată lui Iisus. Iar aceasta o face în ambianţa de simţire a inimii.

834. Uimirea e mai înaltă decît cunoştinţa, decît înţelegerea. Ea vede mai mult din realitatea lui Dumnezeu decît cunoştinţa sau înţelegerea, care o restrînge pe măsura cuprinderii ei mărginite.

835. Mintea «se vede pe sine între Dumnezeu şi cele dumnezeieşti», adică între Dăruitor şi daruri, privind aci la El, aci la ele, sau deodată şi la El şi la ele. Nu contemplă însuşirile dumnezeieşti în ele înseşi, ca

dacă se poate spune așa, roadele adevărate ale cunoștinței duhovnicești și stă sub lucrarea îndumnezeitoare și se bucură și sporește în dragoste, negrăind și nedesfășurînd nimic, nici înăuntru, nici în afară, ba nici măcar cugetînd, ci privind înțelegător [836] și unitar în lumina adevărului și a Duhului și făcînd din cele ce le vede un prilej de desfătare, fără trecere de la un lucru la altul.

53. Cînd fața minții, aplecîndu-se înăuntru inimii, vede lumina Duhului izvorînd din ea, într-o pururea țîșnire, atunci e vreme de a tăcea [837].

54. Cînd întreaga față înțelegătoare (a minții) vede pe Dumnezeu, mai bine zis, cînd întreaga minte ajunge înăuntru lui Dumnezeu, sau, ca să zic așa, cînd Dumnezeu vine în mintea întreagă, atunci e vremea potrivită de a tăcea [838].

55. Cînd mintea se înfățișează lui Dumnezeu privindu-L cu toată înțelegerea ei, datorită împărtășirii de Duhul, și se bucură de slava și strălucirea feței Lui, pe cît

---

lipsite de suportul lor personal. Ele au întreaga valoare numai dacă sînt daruri ale Persoanei dumnezeiești.

836. În acea stare mintea nu vorbește și nu desfășoară o cugetare discursivă, totuși privește înțelegător. E o înțelegere mai presus de cugetarea și de înțelegerea naturală.

837. Lumina iubirii dumnezeiești se comunică minții ca unui organ spiritual cunoscător prin inimă, care e organul spiritual al simțirii. Inima iubește, inima primește iubirea lui Dumnezeu. Dar o inimă avînd în ea înțelegerea minții. O inimă întunecată, oarbă, e purtată de vehemența unor simțiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Fața minții aplecată spre inimă e privirea minții. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens.

838. Atunci se întîlnesc, sau se sălășluiesc una în alta cele două fețe sau priviri, sau intenții iubitoare. Atunci mintea simte cu o supremă intensitate privirea sau intenția iubitoare a lui Dumnezeu, sau simte toată pulsația de iubire nesfîrșită a lui Dumnezeu, am zice a inimii Lui. Atunci e vremea a tăcea, pentru a nu destrăma acest farmec negrăit.

îi este îngăduit, se cade și e foarte potrivit să tacă și să privească în liniște și fără tulburare. Iar de se așterne în oricare fel vreun nor de întuneric între minte și Dumnezeu, aruncă în el, ca un foc năprasnic, luminos și arzător, un cuvînt scurt, dar din descoperirea dumnezeiască. În felul acesta, alungînd repede întunericul cu lumina, și ceața cu căldura, și luminînd totodată mintea și încălzind-o cu acest cuvînt, aceasta va izbuti iarăși să fie împreună cu Dumnezeu ca mai înainte și să privească frumusețea Lui și să se bucure, după cuviință, de El și să se înfrumusețeze cu ea și să pătimească, pentru a spune pe scurt, cele ce vin de la Dumnezeu, prin privirea înțelegătoare, odată cu primirea Duhului de viață făcător. În același timp va izbuti să se facă simplă și să se desfacă, în Duh și adevăr, adică în Dumnezeu, de toate, chiar și de cele din jurul lui Dumnezeu [839].

Acestea i se întîmplă, după cuviință, văzătorului. Dar cel lipit numai de făptuire, are nevoie de multe pînă să ajungă la această stare, nefiind încă unit cu sine și, prin sine, cu Dumnezeu. Deci nu e de mirare că acesta cîntă și grăiește în tot felul mult și des din cele dumnezeiești, înfricoșînd și alungînd, ca prin niște săgeți necontenite, pe cel ce ne dușmănește mult și ne războiește cu mînie. Dar îi va veni vremea și acestuia, dacă are răbdare, prin unda Duhului. Și anume atunci cînd lucirile în chip de

839. Autorul scrierii accentuează mereu că văzătorul se ridică pînă la intuirea lui Dumnezeu ca Persoană, că deci nu se oprește la contemplarea însușirilor Lui privite ca bunuri și valori în ele însești. Aceasta e filosofie și nu teologie. Desigur, Dumnezeu ca Persoană nu e lipsit de însușirile și de energiile Lui necreate. El e văzut ca Subiect al acestora, sau e văzut prin acestea. Dar e văzut în ele El însuși, nu sînt văzute sau contemplate numai ele. Și vederea Lui face mintea să uite de ele. Cînd vezi persoana iubită, vezi și bunătatea ei, dar uiți de bunătate, în privirea persoanei. Bunătatea e absorbită în persoană. În sensul acesta mintea trebuie deci să se desprindă și de contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu.

scînteiele multelor imne, cîntări și cuvinte dumnezeiești se vor împreuna într-o mare vîlvătaie [840 a]. Atunci îl va răpune și pe vrăjmaș mai ușor, rănindu-l de moarte, arzînd adică și sfîrtecînd, și mai bine zis alungînd întunericul lui, iar pe sine se va lumina și încălzi de acest foc, care îl va mișca spre dragostea dumnezeiască. Odată cu aceasta, va înălța către Dumnezeu în tăcere un imn al inimii și toată uimirea sa, arătîndu-și sie însuși minunile mai presus de fire ale multor taine. Căci, nu pe nedrept cei ce rabdă se fericesc de Domnul. De fapt, înaintînd vremea, ei vor moșteni, ca unii ce vor deveni blînzi, pămîntul duhovnicesc al făgăduinței (Matei 5, 5) în Hristos Domnul nostru.

56. Cînd mintea, învăluită de toate revărsările de lumină ale Duhului, e cuprinsă de amețeală și nu mai știe ce să facă și se vede pe sine întinzîndu-se și preschimbîndu-se după Cel nesfîrșit și nehotărnicit, e vremea de a tăcea.

57. Iar cînd se simte obosită de atotluminoasele vederi și voiește să le înșire în cuvinte, ca slăbind tăria pătimirii, să găsească puțină odihnă, e vremea potrivită de a grăi (Ecl. 3, 7), desigur, cuvinte scurte și potrivite iluminării dumnezeiești.

840 a. Faptele celor din etapa făptuirii au fost socotite în mișcarea isihastă, începînd cu Grigorie Sinaitul, mai ales ca cîntare și citire de cărți sfinte, spre deosebire de rugăciunea neîncetată a minții în inimă, socotită proprie văzătorilor, sau contemplativilor. Aceasta, pentru că făptuitorii erau și ei monahi, retrași din lume. Desigur, creștinii din lume sînt chemați și la faptele răbdării, slujirii și iubirii de oameni. Monahii alungă ispitele vrăjmașului mai ales prin cîntări și citiri. Dar cuvintele cîntate și citite trebuie rostite cu atîta căldură a credinței, încît scînteie-rile fierbinți și luminoase din fiecare din ele să crească într-o vîlvătaie neîntreruptă a dragostei față de Dumnezeu.

58. Cînd mintea, fugind prin mijlocul apelor, de faraon cel gîndit cu mintea, străbate noaptea sa în lumină de foc şi ziua sub acoperămînt de nor (Ieş. 13, 21)[840 b], e vreme de tăcere binecuvîntată şi de linişte. Căci atunci începe cu adevărat curăţirea sufletului. Iar cînd îi vine împotrivă cumplitul Amalic cel gîndit cu mintea şi neamurile ce-i urmează, împiedicîndu-i trecerea spre pămîntul făgăduinţei, atunci e vreme potrivită de a grăi; dar mintea trebuie să fie susţinută în aţintirea ei spre Dumnezeu de făptuirea înţelegătoare şi de contemplarea cuvenită, ca odinioară mîinile lui Moise de Aaron şi de Or (Ieş. 17, 12).

59. Cînd ţîşneşte în inimă din adîncul fără fund al izvorului dumnezeiesc şi din vederea înţelegătoare puterea duhovnicească, e vreme potrivită de a tăcea. Căci atunci se săvîrşeşte în chip negrăit slujba sfîntă şi închinarea minţii către Dumnezeu în Duh şi adevăr. Iar aceasta întru adevărată simţire înţelegătoare[841].

840b. Monahul scapă noaptea de vrăjmaşul nevăzut prin apa lacrimilor şi e condus spre ţara făgăduinţei unirii cu Dumnezeu prin focul rugăciunii, iar ziua e acoperit de harul smereniei, ca să nu fie biruit de slava deşartă.

841. Slujbei şi închinării văzute, aduse lui Dumnezeu trebuie să-i corespundă şi o slujbă (λατρεία) şi o închinare nevăzută şi fără cuvinte. Dar în orice slujbă adusă lui Dumnezeu se întîlneşte omul cu Dumnezeu. Deci şi în slujba lăuntrică adusă de minte în inimă are loc această întîlnire. Căci prin altarul inimii la care liturghiseşte mintea, ţîşneşte puterea duhovnicească din abisul dumnezeiesc. De ea e prinsă închinarea minţii şi oferită lui Dumnezeu. Ceea ce se săvîrşeşte e atît de copleşitor, că mintea simte nevoia să tacă. E o slujbă trăită de minte cu o intensă simţire înţelegătoare, aşa cum e sesizată slujba văzută de simţurile trupeşti. Mintea săvîrşind rugăciunea în inimă, trăieşte prin înţelegere o stare neîncetată de închinare. Ea e susţinută de «vederea» lui Dumnezeu şi de simţirea Lui, adică de sesizarea lui Dumnezeu prin minte, deosebită de sesizarea lucrurilor prin simţuri, dar tot aşa de vădită ca şi aceea.

60. Cînd, prin privirea înțelegătoare spre Dumnezeu, partea rațională a sufletului se umple de o uimire dumnezeiască, iar cea înțelegătoare de vedere, și peste tot sufletul se umple de bucurie, atunci e vreme de a tăcea. Căci mintea vede atunci cu bună simțire adevărul în chip concentrat și preamărește, închinîndu-se uimită, pe Dumnezeu care strălucește în ea [842].

61. Cei ce se închină lui Dumnezeu în chip potrivit Lui, în Duh și adevăr, și-I slujesc cum se cuvine, nu numai că nu se închină și nu slujesc într-un anumit loc, dar nici în cuvinte rostite. Căci precum simțirea înțelegătoare, înălțîndu-se în chip drept, nu mai vrea să se închine Celui necircumscris, căruia nu este loc de odihnă, într-un anumit loc, tot așa alipindu-se de ceea ce se cere pentru rămînerea în adevăr, în chip firesc nu mai suportă să se închine și să slujească Celui nesfîrșit, nehotărnicit, fără de început, fără chip, cu desăvîrșire simplu și, peste tot vorbind, mai presus de minte, în felurime de cuvinte și în rostiri hotărnicite. Cînd, adică, îi vine minții vremea să-i strălucească în chip unitar cunoștința adevărului dumnezeiesc din adierea și suflarea Duhului, în vreme ce se desface îndeobște de toate și iese deasupra sa, nu se mai scufundă numai în negrăire, ci și într-o neînțelegere binecuvîntată, ca una ce se îndeletnicește cu bucurie și cu uimire de cele ce sînt mai presus și de cuvînt și

842. Rațiunea, nemaiputînd funcționa, cade în uimire, iar înțelegerea devine «vedere». Rațiunea e însoțită de uimire și în judecățile ei, prin care descoperă noi laturi ale realității. Cu atît mai mult se umple de uimire cînd cunoaște întreg adevărul concentrat. Căci vede deodată în el toate laturile, pe care ar fi avut să le vadă pe rînd și separat. Mintea are și ea o «vedere», cum are trupul. Are și ea un simț sau simțirea unui văz, cum are trupul. Se afirmă mereu contactul minții cu Dumnezeu, nu deducerea Lui rațională de la distanță. Simțirea aceasta are nu numai sensul de percepere, ci și de sentiment, ca și simțirea trupului.

de minte, pe care ea le contemplă în lumina înțelegătoare, în chip nemișcat și fără schimbare, într-o ațintire fără ochi, ca una ce a ajuns, prin unire, mai presus de sine.

62. Mintea, luînd seama la ea însăși, trebuie să-și călăuzească cu luare aminte starea ei înțelegătoare, în mod chibzuit, înțelept și cu judecată. Și cînd se va simți pe sine contemplînd tainele simple și fără chip ale cunoașterii lui Dumnezeu, va trebui să se oprească îndată în liniște și în tăcere și uimire, dar nu departe de inima sa lucrată și iluminată de Duhul. Căci atunci e vremea nu numai de liniștire a tuturor simțirilor dinspre partea celor supuse simțurilor îndeobște, ci nu mai puțin de tăcere dinspre orice cuvîntare desfășurată. Ba, mai mult, e timpul atunci, pentru cei de pe treapta cunoașterii [843], să se dedea îndeletnicirii liniștii și neprivirii înțelegătoare [844]. Căci e nevoie de o nemișcare totală în simțuri, în cuvinte și înțelegeri, ca mintea să se lipească de Dumnezeu cel Unul și singur, dar întreit, liberă și într-o pornire directă, prin privirea unitară și unică la El. Prin aceasta va vedea, pe cît îi este îngăduit, nesfîrșitul, neînceputul, necuprinsul și, ca să spunem pe scurt, celelalte însușiri dumnezeiești, neschimbate și absolute (dezlegate de toate), și se va uni cu El, preschimbată prin contemplare și simplificată și devenită întreagă în chipul dumnezeiesc, cu ajutorul harului dumnezeiesc și plină de bucurie și de uimire. Iar fiindcă mintea ar vrea să stăruie în această stare, dacă s-ar putea, dar nu poate, fiind

843. Treapta cunoașterii e una cu treapta contemplării.

844. Există o liniște înțelegătoare spre deosebire de cea sensibilă, exterioară. Dar există și o neprivire înțelegătoare, spre deosebire de neprivirea sensibilă. Însă atît liniștea cît și neprivirea aceea au și un înțeles pozitiv. E o liniște și o neprivire care înțeleg mai mult decît tulburarea lăuntrică și decît privirea rațională, sau peste tot spirituală. Căci neprivirea aceea e produsă de o lumină copleșitoare. Și prin neprivire se simte mărimea acelei lumini.

schimbăcioasă și viețuind împreună cu cele schimbăcioase și legată cu trupul și cu lucrurile dimprejur, cînd cade trebuie să știe să nu se depărteze prea tare de vederea cea unitară și să nu grăiască mult, ci să spună puține și acestea din dumnezeieștile lumini, ca în felul acesta nu numai să se poată întoarce iarăși cu ușurință spre unirea mai presus de minte cu Dumnezeu, ci să simtă și mai vădită unirea, ba și mai statornică. Căci cu cît va păzi mintea mai mult adunarea în sine și nerăspîndirea, cu atît hrănirea din El o va aduce mai repede spre unirea dumnezeiască și se va uni cu străluciri mai vădite și mai rodnice, prin obișnuința neîncetată cu cele dumnezeiești [845].

63. Odată ce mintea s-a preschimbat, pătimind arătarea dumnezeiască prin vederea înțelegătoare, și e umbrită de lumina Celui necunoscut, care e dincolo de toată cunoștința, se face neîmpărțită, simplă și nehotărnicită, fiind luminată unitar ca într-un întuneric [846]. Ea contemplă atunci frumusețea cea nemărginită din pricina simplității covîrșitoare, cea fără chip pentru depășirea oricărui chip, cea fără început ca mai presus de orice început, necuprinsă, dar cuprinzînd în sine hotarele tutu-

845. Mintea nu poate sta tot timpul în extazul privirii lui Dumnezeu. Dar cînd cade din el trebuie să se ocupe cu cîntări și cu cuvinte dumnezeiești, pentru ca să poată reveni iarăși cu ușurință la acea stare de extaz.

846. Părutul paradox al «luminării în întuneric» se rezolvă, dacă ținem seama că acesta e întunericul unei prea mari lumini, sau «întunericul supraluminos», cum îi zice Dionisie Areopagitul. Întunericul acesta înseamnă și starea de nespecificare în forme, deci contemplarea nediferențiată a tuturor. De aceea mintea poate fi luminată plenar în acest «întuneric», care cuprinde toate sensurile, sau sensurile tuturor și infinit mai mult decît ele. Dar cele cuprinse concentrat nu se diferențiază în El însuși prin înțelegerea unei evoluții în sensul celei gîndite de Jacob Böhme. Ele se diferențiază numai ca lume creată, cînd vrea El să o creeze. În El e o altă deosebire actualizată din veci: aceea a Treimii Persoanelor.

ror și tot ce e hotărnicit, umplînd toate ca ceea ce e mai presus de plinătate și nesfîrșită [847]. Scurt vorbind, cînd mintea privind de sus, vede, în privirea Unului [848], toate, în temeiul negrăit al unei puteri înțelegătoare mai presus de înțelegere, e vremea de a tăcea și de a se desfăta tainic și mai presus de lume, sau, ca să zic așa, și fără vedere și fără grai, de împărtășirea de adevăr, printr-o pătrundere dumnezeiască în el. Iar cînd lipsesc cele zise din minte și vede în jurul ei împărțire, atunci e vremea de a grăi, adică de a grăi cele potrivite să ducă la tăcere. Căci e cu mult mai bună decît orice cuvînt tăcerea cea mai presus de cuvînt, care se zice foarte potrivit tăcerea la vremea ei, cum spune și Solomon, care o pune pe aceasta înainte: «Vremea este a tăcea» și apoi «Vremea este a grăi» (Ecl. 3, 7). De fapt cel mai bun lucru și de prima cinste este a păzi tăcerea la vremea ei. Iar de nu este încă aceasta de față și mintea încă nu se află în chip unitar în cele mai presus de cuvînt, să fie măcar lucrul al doilea, adică vorbirea la vreme, ca în felul acesta grăirea să fie înrudită cu tăcerea și aproape de ea. Astfel, precum tăcerea, așa și grăirea să fie la vreme și să se silească să vină la tăcere. Iar aceasta i se întîmplă celui ce grăiește și cugetă neîncetat la cele dumnezeiești și vede zidirea oglindind pe Ziditorul și povestind despre El. Aceasta înseamnă a grăi la vreme. Dar despre acestea trebuie să vorbim mai amănunțit.

---

847. Sîntem mereu în plină terminologie areopagitică. Numai în ceea ce e compus, există margini ale părților componente. În Cel absolut simplu nu e nici-o margine. Dumnezeu e fără chip, nu pentru că e uniform sau haotic, ci pentru că cuprinde în Sine virtual toate formele într-o armonie atît de desăvîrșită, încît formează o unitate atotsimplă. În Cel necuprins și nehotărnicit se cuprind și se copleșesc hotarele tuturor. El nu e incapabil să dea hotare celor ce le crează. În acest caz n-ar putea crea propriu-zis, ci haosului lui i-ar corespunde haosul emanațiilor.

848. Privind în Unul, mintea este într-o privire mai presus de privire a tuturor. De aceea le vede în El pe toate.

64. Cînd mintea, trecînd peste toate cele de aici și ridicîndu-se deasupra lor în chip firesc, îmbrățișează tăcerea, e vremea de a se desfăta de cele mai presus de lume și negrăite. Căci e vremea iluminării și a luminii înțelegătoare, a unirii minții și a vederii, a nehotărnicirii, a nesfîrșirii, a cunoștinței mai presus de fire și, scurt vorbind, vremea primirii înțelepciunii dumnezeiești și a împărtășirii de ea, prin care mintea se desăvîrșește în odihnă și în tăcere dinspre toate, dobîndind bucuria negrăită în uimire [849].

65. Cînd sufletul, îmbătîndu-se de simțirea adevărului ca dintr-un potir prea tare al harului, se simte ieșit din minte, să știe că e vremea de a tăcea.

66. Cînd dispoziția omului dinăuntru simte că trebuie să strige: «Doamne, cît s-au înmulțit cei ce mă necăjesc ! Mulți se scoală asupra mea »(Ps. 3, 2), atunci e vremea de a grăi; de a grăi cum se cuvine, nu lucruri deșarte, ci cuvinte măsurate, împotriva vrăjmașilor, așa cum trebuie [850].

67. Cînd lumina feței Domnului s-a însemnat peste suflet, încît se înfrumusețează prin aceasta și se umple

849. Uimirea e starea de înțelegere mai presus de înțelegere, împărtășire de cele mai presus de cuvînt, în tăcere. Ca atare ea nu e paralizarea minții, ci o stare de plinătate, sau de supraplinătate, o experiență a celor ce nu pot fi cunoscute de minte prin efort de cunoaștere și de înțelegere.

850. Potirul prea tare e vinul prea tare. E vinul prea tare al adevărului covîrșitor. El se numește vinul harului, pentru că adevărul e dat minții unită cu Dumnezeu nu prin efortul ei, ci prin har, sau ca un dar. Mintea se îmbată de acest adevăr covîrșitor, umplîndu-se de entuziasm. Acest adevăr nu e cunoscut în mod simplu intelectual, ci e simțit intens, căci mintea se scaldă în lumina Lui, care e totodată iubirea lui Dumnezeu.

de strălucire și curge pe el mirul veseliei dumnezeiești, e vremea de a tăcea.

68. Cînd vede ridicîndu-se asupra sa martori nedrepți, întrebîndu-l de cele ce nu le cunoaște și tulburîndu-l, e vremea de a grăi și anume de a răspunde împotrivă.

69. Binele cel mai înalt și, așa zicînd, cel mai din vîrf în toate cele ce sînt și în toate cele gîndite, este Dumnezeu. Iar în toate cele văzute, cel mai înalt și neasemănat mai bun după fire, este omul. Ba prin har e cu adevărat mai sus și decît îngerii. Deci mintea văzătorului, apropiindu-se prin cele foarte multe ce se află între Dumnezeu și oameni, de Cel mai presus de înțelegere, se umple de spaimă dacă n-a făcut încă din belșug experiența harului luminător [851]. Dar dacă a gustat, cum s-ar zice, din puterea duhovnicească ce lucrează în inimă, se înalță la cel mai înalt bine, la Dumnezeu, și intră în El, printr-un dar mai dumnezeiesc și privește în chip unitar și se umple de uimire, sălășluindu-se în tăcere în adîncul cel mai presus de minte. Iar aceasta este, cum ar zice cineva, cu adevărat chezășia primei odihne, al cărei model este odihna lui Dumnezeu de la creație (Fac. 2, 2—3) [852]. Iar de a doua odihnă, mai înaltă și mai luminată, al cărei chip este odihna rînduită pe seama poporului lui Dumnezeu (Evr. 4, 9), mintea se bucură întorcîndu-se de la Dumnezeu la sine însăși și cunoscîndu-se pe sine ca chip al prototipului (modelului) și pe toate cele dintre Dumnezeu și om, așa cum sînt. Căci atunci nu numai că străbate la

851. Între Dumnezeu și oameni sînt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecînd de toate se apropie omul de Dumnezeu.

852. În textul grec această odihnă e numită «sabatism», pentru că ziua șaptea, în care Dumnezeu s-a odihnit, se numește în evreiește Sabat.

cele mai presus de minte și de înțelegere, într-un chip corespunzător și în uimire minunată, ci se umple și de bucurie, nu de oricare, ci de cea duhovnicească, veselindu-se în tăcere de razele arătătoare de Dumnezeu și de lucrările îndumnezeitoare ce vin peste ea, și unindu-se cu Unitatea cea mai presus de fire a dumnezeirii, în Hristos Iisus [853].

70. Cînd mintea socotește că le-a înlăturat pe toate cele ce s-au făcut, ca și cînd n-ar fi, își înfățișează în chip negrăit pe Cel ce există cu adevărat, contemplîndu-L, mai presus de orice lucrare și unire înțelegătoare, în duh și adevăr, prin ridicarea nesfîrșită peste cele dumnezeiești aflate în legătură cu cele ce sînt [854]. Ea se face atunci unitară sau una, ca să spun așa, și prin această lumină, pune stăpînire pe ea, în chip negrăit, tăcerea. De asemenea se umple de dragoste și de bucurie, nu de o bucurie simplă, ci de desfătarea de cele pricinuite de lucrarea Duhului, de care au parte și îngerii.

853. Omul trecînd prin toate și ajungînd la Dumnezeu, dă de prima odihnă. Această primă odihnă este scufundarea în adîncul lui Dumnezeu, ca în Binele desăvîrșit și nesfîrșit. Ea are ca model odihna lui Dumnezeu de după crearea lumii, sau revenirea Lui în adîncul Său nesfîrșit din ieșirea în fapta creației. A doua odihnă e întoarcerea minții la sine, dar fără să iasă din Dumnezeu. E actul al doilea al odihnei. Dacă nu ia cunoștință de sine, mintea nu se poate bucura deplin de odihna în Dumnezeu. Se accentuează aci conservarea persoanei umane în unirea ei cu Dumnezeu. De aceea numai acum se bucură deplin de unirea cu Dumnezeu, predîndu-se acestei uniri în cea mai clară conștiință de sine.

854. Între Dumnezeu și oameni sînt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecînd de toate, omul se apropie de Dumnezeu. Mintea face abstracție ipotetică nu numai de toate cele create, ci depășește și gîndirea la însușirile ei energiile dumnezeiești de care sînt legate cele create, ațintindu-se la însuși Subiectul divin al lor. Dar aceasta nu este un act intelectual al omului, ci o vedere în Duh și adevăr, mai presus de orice lucrare și de orice unire cu însușirile și lucrările dumnezeiești.

71. Precum ești Tu, Doamne, necuprins după ființă de nimeni și de nici-o fire rațională și înțelegătoare, sau de nici-o cunoștință creată, nici măcar de cea heruvimică, ci ești în afară și mai presus, de nesfîrșite ori în chip nesfîrșit, de orice cunoștință, tot așa sînt, Stăpîne, și cele din jurul Tău, nesfîrșite și nehotărnicite. De aceea, printr-o nemăsurată purtare de grijă ai poruncit lui Moise, legiuitorul Vechiului Testament, să te vestească ca pe Cel ce ești și ca pe Cel ce Te-ai numit astfel. Și iarăși, Tu, Cel atotadevărat și singurul Adevăr Suprem, ai zis despre unii de-ai Tăi că Te-ai arătat lor, dar numele Tău nu l-ai descoperit. Căci este un nume neasemănat și mai presus de orice nume (Filip. 2, 9), din cele ce sînt nu numai pe pămînt, ci și în ceruri. Căci cei plini de lumina Ta Te înfățișează ca ființă, dar fără ceea ce e cuprins în ea. Te arată astfel mai presus de ființă și ca un suport (subiect) ce nu poate fi înțeles. Și te faci cunoscut, în chip vădit, mai presus de înțelegere și nesfîrșit necunoscut tuturor celor ce au putere să cunoască; și mai presus de ei.

Te faci văzut cîteodată cu desăvîrșire mai presus de timp, fără de început, ca fiind însăși viața fără margini, și scăpînd oricărei înțelegeri spațiale, pretutindeni de față deodată, mai presus de toate, ca Cel ce singur le-ai făcut toate împreună. Dar ești cuprinderea firilor înțelegătoare și locul lor nestrăbătut[855]. Și întreci iuțimea minții și gîndul ei, ca Cel ce ești mai presus de toate și

855. «Dumnezeu e cuprinderea (περιοχή) firilor raționale și locul lor nestrăbătut», sau neumblat. Ființele spirituale nu sînt într-un loc și cu atît mai puțin Dumnezeu. Și totuși Dumnezeu este «grădina» care le primește și «locul» neumblat, în care își au ele statornicia, cu toate că această «grădină» și acest «loc» sînt nemărginite. Altfel cine le-ar ține la un loc? S-ar risipi și desființa. Dumnezeu e infinit și totuși constituie pentru ele un «loc» și un «ținut», care le ține într-o legătură și le dă o «casă». Infinitatea lui Dumnezeu nu e un haos, ci un adînc bine întocmit și statornic și izvorîtor a toată buna întocmire, sau a tuturor structurilor.

mîna atotțiitoare a tuturor, într-un chip neînțeles. Nu ești supus hotarelor firii, fiind fără hotar. Căci ești, în chip mai presus de fire, necuprins nu numai după fire, ci și în cele naturale aflate în jurul Tău, ca Unul ce ești înțelepciune mai presus de înțelepciune, putere mai presus de putere, dragoste și bunătate mai presus de tot înțelesul dragostei și al bunătății.

Ce Te-ar putea numi pe Tine cineva? Lumină neapropiată ? Dar ești mai presus de lumină. Judecător ce cunoaște toate mai înainte de a se face ? Dar unde are un judecător acestea ? Deci ești cu mult mai presus de orice judecător. Să Te numim Făcător ? Dar ce fel de făcător ești Tu, care creezi printr-o singură înclinare a voinței multele și feluritele existențe materiale ? Dar ce să spunem de cele nemateriale ? O, ce adînc care întrece toate! Printr-o singură înclinare a Duhului sînt produse toate cele duhovnicești, care sînt de o singură fire, dar foarte multe după deosebirile de dispoziții, sau, dacă vrei, și de persoane. Iar aceasta e tot ce e mai minunat și ceea ce scapă prin covîrșirea ei oricărei înțelegeri a oricui care cugetă. Oare, acestea sînt proprii Făcătorului ? Nicidecum. Deci sînt mai presus de Făcător. Să Te numim Ziditor și Meșter ? Dar care ziditor zidește fără o temelie, fără nici-un fundament, măcar cel mai mic lucru, ca Tine, Stăpîne, pămîntul atît de întins, cu atîția munți și pietre și altfel de materii, întemeindu-l pe nimic (Iov 26, 7) și încă atît de sigur ? Sau care meșter aduce la existență din cele ce nu sînt nicidecum, și încă într-o clipă și numai cu cuvîntul și atît de multe și de mari lucruri, cum le-ai adus Tu la ființă ? Deci spunînd cineva că lucrurile Tale sînt ale unui ziditor sau meșter, va spune ceea ce se cuvine ? Nicidecum. Căci ești nesfîrșit mai presus de un ziditor și de un meșter, Dumnezeule !

Cine a văzut apoi, a auzit, sau a înfăptuit vreo astfel de iubire ca acea atotminunată, pe care, în bunătatea Ta, ne-ai arătat-o nouă, luînd firea noastră cu toate

cumplitele patimi îndurate pentru noi, mai presus de toate nădejdile ? Cei ce contemplă acest fapt, atîta cît se poate contempla prin har, intră în noianul larg deschis al dragostei și al minunatei purtări de grijă și ajung cu totul în afară de ei înșiși (în extaz), cuprinși la rîndul lor de o dragoste covîrșitoare față de Tine. Și nu știu cum să numească cu adevărat și în chip propriu cele ale acestei iconomii. Căci cele ce țin de întruparea Ta covîrșesc cu prisosință și mintea și cuvîntul și tot auzul și înțelegerea, Dumnezeule prea bune. Ești și Te numești Părinte al tuturor ? Dar întreci în părinție, în chip negrăit, orice minte, după cauză, stăpînire și purtare de grijă, sfătuire, îndelungă răbdare, îngăduință. Te numești Împărat ? Dar nu ești aceasta mai mult pentru vremea de acum și mai puțin pentru cea viitoare sau cea trecută. Și cum? În chip minunat, cu totul liber și simplu. Căci împărăția Ta este împărăția tuturor veacurilor la un loc, a timpului de față, a trecutului și a viitorului, iar stăpînirea Ta e în neam și în neam (Ps. 144, 13).

Astfel, în toate și în tot chipul ești așezat mai presus de toate în măsură nesfîrșită, fiind în mod simplu și liber dincolo de orice închipuire, întrecînd, ca să spun pe scurt, în chip nesfîrșit, toate, atît Tu, necuprinse Doamne, cît și cele din jurul Tău. Pe acestea închipuindu-și-le mintea, le are drept călăuză sufletească spre vederea (contemplarea) dorită a Ta. Și, primind în întregime insuflarea Duhului, pătrunde ca într-un întuneric tainic, neputîndu-Te vedea desăvîrșit din pricina nesfîrșirii și neapropierii slavei Tale. Și din această pricină îi odihnești cu o odihnă mai presus de lume, în chip negrăit, pe cei ce Te contemplă și Te iubesc pe Tine, minunîndu-se, — dar nepetrecînd nici cu totul în afară de vederea Ta — din care pricină îi odihnești iarăși pe ei [856], negrăitule, ne-

856. Dumnezeu îi odihnește pe cei ajunși în El și pentru că nu-L văd desăvîrșit, pentru că nu caută să iasă din El pentru altă aventură, plic-

înţelesule, nemărginitule, necuprinsule şi, scurt vorbind, atotnesfîrşitule, după fiinţă şi după lucrare. Amin.

72. Cînd mintea s-a depărtat de mulţimea de gînduri, scuturîndu-se de înţelesurile deosebite şi mult împărţite, şi se ridică deasupra cugetării împrăştiate, prin adierea şi împărtăşirea Sfîntului Duh, care o unifică şi suflă neîncetat şi într-o necontenită izvorîre (ἀείβλυτα) asupra inimii; cînd pătrunde în locurile dumnezeieşti [857] şi e străbătută şi întipărită de gîndurile despre Dumnezeu şi, într-o aţintire înţelegătoare, oglindeşte în chip unitar şi deodată şi cu dragoste toate cîte sînt în jurul lui Dumnezeu, atunci dobîndeşte, în chip vădit, odihna dumnezeiască, bucurîndu-se de o pace adîncă şi dumnezeiască şi de o odihnă sfîntă şi liniştită a inimii în Hristos Iisus, Domnul nostru [858].

---

tisiţi după ce au isprăvit să-L cunoască; dar şi pentru că nu sînt cu totul în afară de vederea Lui, fapt care i-ar îndemna la alte şi alte eforturi ca să ajungă la vederea Lui.

857. «Locurile dumnezeieşti». Fiecare înţeles dumnezeiesc e un loc, în care mintea se poate adînci, se poate stabiliza. Dar în acelaşi timp fiecare înţeles dumnezeiesc are diferite straturi, sau poate fi văzut împreună cu alte înţelesuri, care pot fi socotite tot atîtea «locuri». Astfel orice gînd despre Dumnezeu poate fi socotit în acelaşi timp mai multe «locuri» şi un singur «loc» dumnezeiesc. Dar aceste locuri sînt şi diferitele densităţi ale energiilor dumnezeieşti, sau ale prezenţei lui Dumnezeu prin ele, în care ajunge omul duhovnicesc prin experienţă. Aşa se împacă afirmarea din acest pasagiu că mintea trebuie să pătrundă «în locurile dumnezeieşti» cu afirmarea că trebuie să se unifice contemplînd deodată toate cele din jurul lui Dumnezeu.

858. Pacea, odihna, liniştea aceasta are două pricini: liniştirea din partea gîndurilor privitoare la viaţa în lume, care sînt tot atîtea griji (Heidegger), şi revărsarea în inimă a mîngîierii Duhului Sfînt, a plinătăţii Lui de iubire, care copleşeşte acele griji, dînd sufletului tot ce-i trebuie în chip nesfîrşit. Sufletul nu mai simte nevoia să caute altceva, să se gîndească la altceva, ca să se mîngîie. Aceasta nu e un sentiment de gol şi de oboseală, ci de plinătate.

73. Cînd mintea vorbeşte cu Dumnezeu şi se roagă, ca un fiu cu un tată prea iubitor şi, văzînd lumina lui Iisus, se veseleşte, copleşită şi uimită de dragostea dumnezeiască şi mai presus de fire, simţind limpede lucrarea Sfîntului Duh în inima sa; cînd voieşte să zboare în chip tainic şi mai presus de lume, mai sus decît descoperirile şi desăvîrşirile dumnezeieşti, atunci se opreşte cu adevărat de la toate lucrurile sale, ridicîndu-se mai presus de înţelegere, după ce a înţeles, şi se îndulceşte în chip minunat, odihnindu-se cu adevărat în pacea Duhului de viaţă făcător al lui Hristos [859].

74. «Dumnezeu s-a odihnit de toate lucrurile pe care a început să le facă» (Fac. 2, 3); dar numai după împlinirea (desfăşurarea) celor făcute în Cuvînt şi Duh. Tot aşa şi mintea cea după chipul lui Dumnezeu se odihneşte de toate lucrurile ei, pe care a început să le facă spre întregirea lumii gîndite (inteligibile) a virtuţii; dar numai după ce a cercetat şi a desăvîrşit statornic în Cuvîntul lui Dumnezeu şi în Duhul de viaţă făcător toată lumea şi înţelesurile din ea (inteligibilele) şi după ce s-a urcat de la acestea iarăşi, în Cuvîntul şi Duhul, la cele numite de unii după cele naturale şi s-a înălţat la vederile tainice, simple şi desfăcute de toate, ale cunoştinţei de Dumne-

859. Se descrie ceea ce se petrece în mintea isihaştilor, cînd prin rugăciunea către Iisus văd în inima lor lumina Lui. Isihaştii n-au descris mai amănunţit această experienţă a lor. Nici chiar Sf. Grigorie Palama, apărătorul lor, n-a făcut-o. Autorul nostru afirmă şi aci că atunci ei intră într-o linişte, într-o odihnă, într-o pace mai presus de orice înţelegere. Dar el accentuează şi aci că această odihnă, sau pace, sau linişte, nu o dă decît depăşirea contemplării însuşirilor sau energiilor lui Dumnezeu prin care se arată El; nu o dă decît depăşirea acestora prin întîlnirea cu Dumnezeu ca Subiectul acelor însuşiri şi energii. Mereu subliniază că persoana umană nu-şi poate găsi odihna decît în întîlnirea cu Dumnezeu cel personal.

zeu (ale teologiei)[860]. Căci ajungînd atunci în odihnă, gustă multă odihnă şi pace, cunoscînd adevărul înţelegerii[861], şi se îndumnezeieşte prin lumina cunoştinţei şi prin împărtăşirea Duhului de viaţă făcător în Hristos Iisus, Domnul nostru.

75. Odihnindu-se Dumnezeu, nu s-a odihnit de la toate lucrurile, ci numai de la cele ce a început să le facă. De la lucrurile fără de început şi necreate şi proprii Lui prin fire, nu s-a odihnit. Tot aşa şi mintea, prin imitarea Lui, după ce a cercetat în Cuvîntul dumnezeiesc şi în Duhul de viaţă făcător şi a străbătut creaţiunea vă-

860. Se afirmă din nou că mintea nu se odihneşte în contemplarea însuşirilor naturale ale lui Dumnezeu (infinitate, bunătate, dreptate, etc.), privite în ele înseşi. Acestea ca valori în sine au fost numite de unii (Aristotel) metafizice. Mintea nu se odihneşte decît după ridicarea deasupra lor în Subiectul dumnezeiesc al lor, în dragostea lui Dumnezeu cel personal. Pînă se preocupă de acele însuşiri naturale ale lui Dumnezeu, ea se desăvîrşeşte prin fapte în virtuţile prin care imită acele însuşiri dumnezeieşti. Dar odihna îi vine sufletului după ce se ridică dincolo de această străduinţă a făptuirii spre dobîndirea virtuţilor. Pînă mai are el ceva de făcut, nu se odihneşte. Odihna vine cînd el a terminat tot ce avea de făcut, ca un dar al Cuvîntului şi al Sfîntului Duh. Mai bine zis în Cuvîntul şi în Duhul Sfînt a lucrat spre desăvîrşirea sa în virtute şi tot în Cuvîntul şi în Duhul Sfînt găseşte odihna de această străduinţă. Căci în Cuvîntul şi în Duhul află tainele iubirii nesfîrşite a lui Dumnezeu, tainele simple, desfăcute de toate ale adevăratei cunoştinţe a lui Dumnezeu ca subiect. Căci ce e mai simplu, mai desfăcut de orice (mai absolut), decît experienţa iubirii persoanei, mai ales cînd ea e a Persoanei, sau a comuniunii personale supreme. În aceasta stă şi adevărata teologie, sau cunoaştere a lui Dumnezeu.

În felul acesta se poate spune că odihna lui Dumnezeu coincide cu odihna fiecărui suflet şi în chip general cu a tuturor fiinţelor umane ce se vor mîntui, la învierea obştească şi la judecata din urmă. Căci pînă ce lucrează sufletele în vederea acestei odihne, lucrează şi Dumnezeu în ele. «Jesus sera en agonie jusqu'à la fin du monde» (Pascal). O spune de altfel chiar autorul nostru în cap. următor.

861. Adevărul deplin real nu este obiect, ci subiect. Obiectul nu există pentru sine, ci pentru subiect. Prin subiect se luminează obiectul. Iar supremul Subiect e Dumnezeu.

zută, nu se odihnește de la lucrurile proprii firii ei, care n-au început și nu sfîrșesc, ci de la cele văzute, care încep și sfîrșesc. De aceea, odihnirea trupului întru nemișcare, odihnire ce însoțește pe cel ce s-a odihnit, e o stare opusă celei a minții. Căci dacă n-ar intra mintea într-o pururea mișcare, printr-o adiere necontenită și de viață făcătoare a Duhului, în contemplarea cunoscătoare a celor văzute, nu s-ar ști nici de există o odihnă înțelegătoare ce se întoarce într-o neîncetată mișcare și în chip unitar numai în jurul lui Dumnezeu și îndumnezeiește pe cel părtaș de ea într-o odihnă negrăită în Hristos [862].

76. «Nu te grăbi, zice Solomon, să scoți vreo vorbă înaintea feței Domnului; pentru că Dumnezeu este în cer, sus, iar tu ești pe pămînt, jos» (Ecl. 5, 1). Prin aceasta lămurește foarte înțelept și direct, care este vremea de a tăcea. Căci zice: fiindcă tu, măcar că ești jos pe pămînt, te afli înaintea feței Domnului Celui ce este în ceruri și te-a învrednicit de atîta har, încît tu, cel de jos, poți să cugeți și să privești cele de sus și, pătrunzînd în chip înțelegător în ele, să stai înaintea Domnului, nu te grăbi să scoți vreo vorbă; pentru că e vremea de a tăcea.

862. Mintea cercetează și străbate mai întîi creațiunea în Cuvîntul ipostatic și în Duhul dumnezeiesc personal, înțelegînd-o în Rațiunea și în Viața supremă, ca pricina ei. Dar după aceasta nu se odihnește, ci intră în împlinirea lucrurilor, care privesc desăvîrșirea ei, a lucrurilor «proprii firii» ei. Lucrurile acestea sînt în același timp lucrările lui Dumnezeu în ea, care nici nu încep, nici nu sfîrșesc. Prin aceasta intră și în contemplarea lucrurilor din lume, adică în vederea lor în Dumnezeu, sau a lui Dumnezeu în ele. Trupul se odihnește atunci. Dar nu se odihnește și mintea. Odihna trupului, egală cu nemișcarea, însoțește pe cel ce s-a odihnit de lucrurile lumii. Dar odihna minții e egală cu o mișcare neîncetată, deci nu stă în nemișcare, cum stă odihna trupului. Odihna nemișcată a trupului e deci contrară odihnei mobile a minții. Mișcarea neîncetată a minții în jurul lui Dumnezeu e ea însăși o dovadă a odihnei ei în Dumnezeu.

Năzuiește să te afli în chip înțelegător [863] sub lucrarea adevărului, în mod unitar și dumnezeiesc. Căci aceasta înseamnă a fi înaintea Domnului, cînd mintea contemplă cele multe din jurul lui Dumnezeu în chip unitar și printr-o privire simplă și unică în Dumnezeu [864]. Deci pătimind aceasta și stînd înaintea lui Dumnezeu, nu te grăbi să scoți vreo vorbă, dacă nu vrei să te cobori de bună voie și în chip nepriceput de acolo [865].

Dar s-ar putea spune și aceasta celor ce caută să explice înțelesul acestui cuvînt: A fost o vreme cînd firea omenească era neștirbită și, de aceea, pe drept cuvînt, departe de rele, fiind aproape de Dumnezeu, contemplînd pe Dumnezeu și desfătîndu-se cu veselie și cu uimire de slava frumuseții feței Lui, în strămoșul Adam, într-o desfătare nematerială, înțelegătoare, cerească și nestricăcioasă. Căci mult har s-a revărsat în sufletul primului om și mintea lui cea în chipul dumnezeiesc era plină pînă peste vîrf de multe vederi cunoscătoare și înălțări spre Dumnezeu, bucurîndu-se în raiul văzut de cel nevăzut (inteligibil), sau, ca să zic așa, de viața fericită, fiind unită desăvîrșit cu sine însăși și cu Dumnezeu și stăruind în

---

863. «Pătimind în chip înțelegător», «să te afli în chip înțelegător», adică nu trupește. Nu e vorba de înțelegerea acestei stări, deși ea nu e lipsită de o anumită înțelegere.

864. Aci autorul nostru explică ce este «fața lui Dumnezeu», de care a mai fost vorba în cap. 55. Această față este prezența lui Dumnezeu ca Persoană, intuită de minte prin lucrările și însușirile Lui. Mintea nu se oprește la acestea, socotindu-le de sine stătătoare. Ci vede prin ele în chip spiritual (înțelegător), sau simte prin ele pe Dumnezeu ca Persoană, privită în unitatea și simplitatea ei, spre deosebire de varietatea lucrărilor și însușirilor ei. Chiar cînd trăiești, prin toate manifestările unei persoane umane, subiectul lor, îl trăiești ca pe o realitate unitară și simplă, deși cînd începi să-l descrii, nu-ți ajung cuvintele.

865. Dacă începi să descrii experiența Subiectului dumnezeiesc, cobori din această experiență la vorbirea despre însușirile Lui. Un lucru asemănător are loc cînd începi să descrii subiectul semenului tău. Îndată ai ieșit din intuirea directă și intensă a realității lui.

sine și în Dumnezeu, precum se cuvine. Ea se afla, adică, într-o stare unificată și asemănătoare cu Dumnezeu și cu adevărat îndumnezeită. Și aceasta, cu tot dreptul, odată ce era făcută după chipul lui Dumnezeu. Iată pe scurt bunurile ce le avem de la Dumnezeu.

Dar aceasta n-o putea suferi diavolul blestemat, rănit de pizmă, care dușmănea norocul și slava noastră. Și de aceea, pierzătorul își da toată silința să ne amăgească și să ne lipsească de ceea ce nădăjduiam, prin sfaturi zise bune și prin aprinderea poftei noastre după o îndumnezeire mai înaltă decît cea pe care o aveam, clevetind, începătorul răutății, justețea poruncii lui Dumnezeu. Din amăgirea lui ne-a venit deci pierzarea jalnică și am fost scoși de la Dumnezeu și de la desfătarea dumnezeiască; din pricina ei am căzut în chip ticălos de la viețuirea duhovnicească și de la mintea unificată și deci de la contemplarea feței lui Dumnezeu și de la slăvirea și preschimbarea noastră prin raza frumuseții dumnezeiești. Iar aceasta ne-a adus la propovăduirea multor dumnezei despărțiți, în locul unei dumnezeiri întreit ipostatice, adică a celor ce nu sînt cu adevărat dumnezei, ci demoni amăgitori, pierzători și pizmași. Am pierdut deci pe Unul propriu-zis și viața și rînduiala unitară și ne-am rupt în multe și felurite părți; și puterea noastră înțelegătoare, ca și încordarea sau, mai bine zis, tăria ei a dispărut, nu fără pricină; și am căzut în adîncul unui rău nemăsurat și am ales, noi, cei ce sîntem chipurile lui Dumnezeu și vrednici de petrecerea cea de sus și cerească, să cugetăm cu nesocotință (Col. 3, 2).

Dar, dat fiind că nu sîntem neschimbăcioși și cu neputință de clintit, putem, din fericire, precum ne-am rostogolit de la slava cea multă la cea mai de jos necinste, să ne întoarcem iarăși și să căutăm în sus și să vedem fața atotînchinată a lui Dumnezeu. Nu o mai vedem de

atît de aproape ca mai înainte, ci mai de departe, dar o putem totuşi vedea şi putem pătimi strălucirea frumuseţii Lui.

Aşa, dumnezeiescul Moise şi toată ceata Proorocilor şi cei dinainte de ei, adică Avraam şi cei ca el, au văzut, pe cît era cu putinţă, foarte lămurit această frumuseţe şi s-au desfătat îndestulător de strălucirea ei. Dar, copleşiţi de slava Lui neapropiată, unii îşi plîngeau nevrednicia lor (Is. 6, 5), alţii se socoteau şi se numeau pe ei pămînt şi ţărînă (Fac. 18, 27); alţii iarăşi nici nu izbuteau să grăiască de mărimea covîrşitoare a slavei Celui văzut, ocărîndu-şi slăbiciunea şi zăbăvnicia la vorbă (Ieş. 4, 10). Şi alte multe stări fericite au pătimit în chip vrednic de laudă. De aceea, şi dumnezeiescul David, îndrăgostit de strălucirea frumuseţii feţei Domnului, strigă către Dumnezeu: «Cînd voi veni şi mă voi arăta feţei Dumnezeului meu ?» (Ps. 41, 2). Şi voind să arate starea de suflet în care a văzut faţa Domnului, zice: «Drepţii vor locui împreună cu faţa Ta» (Ps. 139, 14). Iar înfăţişînd cu înţelepciune tăria ce o dă sufletului faţa văzută a lui Dumnezeu, zice: «Întors-ai faţa Ta de la mine şi m-am tulburat» (Ps. 29, 7). Iar dacă întoarcerea feţei dumnezeieşti aduce spaimă, urmează că arătarea şi privirea ei aduce sufletului pacea duhovnicească.

Şi aceasta e un dar cu atît mai mare cu cît, după dragostea şi bucuria dumnezeiască, se arată harismele Duhului, sau roadele Lui, care-i înfăţişează pe cei ce vieţuiesc cu sfinţenie şi evlavie, ca umblînd în lumina feţei Domnului. De aceea zice: «Doamne, întru lumina feţei Tale vor umbla şi în numele Tău se vor veseli toată ziua» (Ps. 88, 16), se înţelege de veselia cea duhovnicească, dat fiind că Soarele înţelegător şi negrăit trimite în omul dinăuntru razele nepătate şi de viaţă făcătoare

ale Sale şi prin aceasta începe să strălucească în minte uimirea de cele mai presus de lume[866].

În acest timp, toată amintirea sufletului este ridicată de la pămînt şi e mutată la cer[867]. Iar omul se bucură şi saltă şi, cîntînd imne, se opreşte şi se veseleşte întru atîta bucurie, desfătare şi mulţumire, cum nu se poate spune, răspîndind fericit din sine strălucirea feţei Domnului. De aceea se roagă, pe de altă parte, lui Dumnezeu, zicînd: «Să nu întorci faţa Ta de la mine ca să nu mă asemăn celor ce se coboară în groapă» (Ps. 142, 7). Căci întoarcerea feţei Domnului de la om este pricină de întuneric, iar întoarcerea ei către el este pricina a toată lumina înţelegătoare, deci, pe drept cuvînt, şi a bucuriei duhovniceşti. Pentru aceea, zice şi despre sine: «Însemnatu-s-a peste mine lumina feţei Tale» şi adaugă : «Dat-ai veselie în inima mea» (Ps. 4, 6—7).

Mărturisind iarăşi că darul duhovnicesc al harului dumnezeiesc i-a venit din lumina feţei Domnului şi întrebîndu-se: cine sînt cei ce stau înaintea feţei Domnului şi se închină ei, răspunde: «Bogaţii (cu înţelegerea) din poporul lui Dumnezeu» (Ps. 44, 14), adică cei sfinţi şi oamenii lui Dumnezeu, care sînt mulţi, dar nu toţi. Căci nu toţi pot vedea faţa lui Dumnezeu şi petrece viaţa îngerească, pînă ce trăiesc pe pămînt. Pentru că le mai lipseşte mult pînă acolo. De aceasta au parte numai cei ce socotesc că se cade să I se slujească lui Dumnezeu cu înţelepciune dumnezeiască şi cu cunoştinţă şi că trebuie

866. Părinţii vorbesc în general de o «simţire a minţii», de «simţirea înţelegătoare». Cum am spus adeseori, ea înseamnă că înţelegerea sau mintea nu se raportă la cele dumnezeieşti de la distanţă, ci trăieşte în ambianţa lor, face experienţa lor. Acest lucru e spus aci, întrucît se afirmă că simţirea lui Dumnezeu din partea minţii, e pusă în lucrare de razele, sau de energiile Lui venite în minte sau în suflet.

867. Mintea nu-şi mai aminteşte de cele pămînteşti. Amintirea ei s-a mutat la cele cereşti. Şi-aduce aminte de toate experienţele anterioare ale lui Dumnezeu.

să I se aducă închinare în Duh şi adevăr. Numai aceştia s-ar putea numi, după cuviinţă, «bogaţii poporului lui Dumnezeu», ca unii ce sînt luminaţi de tainele multor vederi şi au drept bogăţie adîncul multei înţelepciuni şi al cunoştinţei dumnezeieşti şi duhovniceşti, pe care, după Pavel, nu o au mulţi (1 Cor. 8, 7). De aceea, zice minunatul David către Dumnezeu : «Iar feţei Tale i se vor închina bogaţii poporului».

Aceasta ştiind-o mai bine decît toţi Solomon, ca cel plin de înţelepciune mai mult decît toţi (3 Împ. 3, 12), şi care ne învaţă cu un dar deosebit, zice: «Nu te grăbi să scoţi cuvînt înaintea Domnului, că Dumnezeu e în cer sus şi tu pe pămînt jos» (Eccl. 5, 1). Cînd ajungi, adică, prin darul dumnezeiesc înaintea Domnului şi ai parte de o vedere dumnezeiască şi unitară, cînd se înalţă, adică, vederea minţii pînă acolo, e vreme de a tăcea. Deci, să nu te grăbeşti atunci să scoţi nici măcar un cuvînt, urmînd în chip deşert obişnuinţei de a vorbi, pentru că atunci nu e vremea de a grăi. Căci te faci şi tu dumnezeu, aflîndu-te încă pe pămînt, întrucît priveşti asemenea îngerilor faţa lui Dumnezeu Cel din cer.

De fapt şi îngerii, cum a zis Mîntuitorul, «văd pururea faţa Tatălui Celui din ceruri» (Matei 18, 10). De aceea, cînd auzi pe Solomon zicînd în alt loc: «Celor drepţi le izvorăşte pururea lumină din faţa Domnului» (Pilde 13, 9), gîndeşte că ei pătimesc aceasta asemenea îngerilor, prin harul dumnezeiesc, privind pururea faţa Domnului, din care se răspîndeşte lumina ca dintr-un izvor. Căci omul se face şi este un alt înger pe pămînt, ca să nu zic un alt dumnezeu, şi se întoarce la darul chipului prin harul Domnului. Astfel, făcîndu-te tu pe pămînt jos, ceea ce e Dumnezeu sus, adică dumnezeu, nu deşira acest lucru minunat prin cuvinte, nici nu trece de la un înţeles la altul, mişcîndu-ţi cugetarea, printr-o împărţire a înţelegerii, ci apropie-te unitar şi priveşte, ase-

menea lui Dumnezeu, fără ochi şi nemişcat, printr-o privire simplă şi unificată, desfătîndu-te de strălucirea neapropiată şi atotluminoasă ce izvorăşte din faţa Domnului.

Aceasta este starea cea mai înaltă şi mai rîvnită a minţii celor ce şi-o ţin îndreptată cu înţelepciune spre Dumnezeu, sau, cum s-ar zice, floarea curăţiei minţii. Aceasta e unitatea dorită a credinţei ce se înfăptuieşte în comuniunea Duhului; rodul prea slăvit al înţelepciunii îndumnezeitoare; temelia păcii duhovniceşti; cămara bucuriei neînchipuite; poarta dragostei lui Dumnezeu; odrasla iluminării; pricina izvorîrii din inimă a apelor nesecate ale Duhului; hrana adevărată a manei preînchipuite; desfătarea, creşterea şi preschimbarea sufletului; începutul tainelor şi descoperirilor dumnezeieşti şi negrăite; capătul unicului şi primului adevăr; înălţarea oricăror feluri de gînduri; păzirea tuturor cugetărilor; ridicarea mai presus de înţelegere; prilejul uimirii; prefacerea şi preschimbarea mai presus de minte a minţii în simplă, nehotărnicită, nesfîrşită, necuprinsă, într-o stare fără chip şi fără formă, fără calitate, nefelurită, fără cantitate, neatinsă şi mai presus de lume; restabilirea ei în întregime în chipul dumnezeiesc.

Deci, ajungînd la această stare şi aflîndu-te astfel sub lucrarea îndumnezeitoare a harului de oameni iubitor, să nu te grăbeşti să scoţi, din nepricepere, vreun cuvînt înaintea feţei Domnului. Că a Lui va fi slava unică şi simplă în vecii vecilor [868].

---

868. E aceeaşi întemeiere foarte convingătoare a necesităţii tăcerii în clipele cînd mintea se simte într-o relaţie nemijlocită cu Dumnezeu ca Persoană. Unitatea simplă, dar vie şi indefinit de bogată a oricărei persoane se ascunde cînd omul iese din vraja experienţei ei directe, susţinută de reciproca atenţie a celor doi. Cuvîntul destramă vraja, destramă realitatea cea mai esenţială, sau trăirea în ea, ca în basmele unde voinţa de a comunica în cuvinte altora taina persoanei iubite o face pe aceea să plece definitiv. Dar atunci se naşte întrebarea: în ce mai constă

77. Vrînd mintea să contemple cele ale înțelegerii (cele inteligibile) de deasupra sa, de nu va avea împreună lucrătoare spre aceasta, prin har, și inima sa, va vedea lucruri firave, neluminate și tulburi. De aceea, va fi lipsită și de plăcerea ei cea mai de căpetenie, chiar dacă i se va părea, din neștiință, că se îndulcește, pentru faptul că încă n-a gustat din aceea [869]. E așa cum celui ce mănîncă pîine de orz i se pare că se îndulcește, măcar că e departe de dulceața pricinuită de pîinea de grîu, pentru faptul că nu cunoaște gustul pîinii de grîu.

78. După unirea inimii cu înțelegerea, prin har, mintea vede fără amăgire în lumina duhovnicească și se întinde spre Bunul propriu dorit de ea, care este Dumnezeu. Ea se ridică atunci cu totul peste simțuri, adică se face din nou necolorată, fără calitate și nesupusă închipuirilor ce vin din cele supuse simțurilor [870].

importanța cuvîntului? Cuvîntul rostit e introducere la Cuvîntul-Persoană. Se poate vorbi pînă se ajunge la experiența nemijlocită a persoanei, la comuniunea directă cu ea. Dar odată ajunși acolo trebuie să tăcem. Trebuie să experiem cuvîntul-persoană în plinătatea lui prin tăcerea în care persoana noastră întreagă prinde, ca cuvînt atotcuprinzător, persoana cealaltă. Mulțimea de cuvinte ne ține într-o lume de coji fără viață, într-o aparentă realitate. Realitatea esențială e persoana. Dar în persoana noastră trăim numai chipul, chipul cel mai esențial al realității plenare și ultime care e Persoana dumnezeiască, mai bine zis comuniunea treimică de Persoane.

869. Dacă mintea nu e însoțită de inimă, nu face experiența lui Dumnezeu ca Persoană, căci mintea înclină mereu spre distingeri pentru a înțelege, sau e dusă de tendința de a afla lucruri de sine stătătoare, ca să le poată cuprinde deplin cu înțelegerea. Dar inima mă face să experiez că toate acestea sînt niște realități firave, inconsistente. Numai inima, ca cel mai total și mai intens organ al persoanei, experiază Persoana lui Dumnezeu. Și mintea numai prin inimă vede lumina, sau experiază iubirea Persoanei. Dar întîlnirea cu altă persoană, vine numai din voința aceleia, adică prin harul ei.

870. Unirea minții cu inima înseamnă și ieșirea ei din îngustările ce le produc chipurile și închipuirile celor sensibile, înseamnă ridicarea ei peste determinările ce i le dau simțurile lucrurilor. Căci în inimă găsește

79. Mintea, călăuzită de har spre contemplare, se hrăneşte cu adevărat pururea cu mană duhovnicească. Căci şi mana simţită, pe care o mînca Israel, avea o putere vrednică de preţuit, ca una ce hrănea şi îndulcea trupul; dar ce era ea, după fiinţă, nu se ştia. De aceea, se numea şi mană, cuvînt care arată firea ei necunoscută. Căci cuvîntul mană înseamnă : «Ce este aceasta ?» Pentru că iudeii, mîncînd ce vedeau şi necunoscînd fiinţa acestui lucru, se întrebau nedumeriţi : «Ce este aceasta ?». Tot aşa şi văzătorul, ieşind din sine spre sine cu mintea, se întreabă întotdeauna zicînd : ce este lucrul acesta, care veseleşte cînd e privit şi îngraşă mintea cînd e mîncat duhovniceşte, dar care întrece putinţa de a-l înţelege în sine, deoarece e dumnezeiesc şi mai presus de fire şi hrăneşte şi adapă mintea în chip minunat, dar scapă oricărei înţelegeri a minţii, nu numai fiindcă e necuprins, după fiinţă, ci şi nesfîrşit şi nehotărnicit [871 a].

80. Aş zice şi eu, cu tot dreptul, că trei sînt cele ce dau mărturie adevărului : zidirea, Scriptura şi Duhul. Căci prin Scriptură şi zidire, privite duhovniceşte, se contemplă adevărul cel Unul şi simplu, ca şi cel compus ce provine din El. Iar prin aceste trei mărturii, ajungînd mintea şi oprindu-se în cele două adevăruri [871 b], şi-a aflat, cu harul lui Hristos, calea. Căci prin adevărul cel simplu a aflat înălţimea şi adîncimea gîndită cu

o deschidere spre nesfîrşitul iubirii şi mintea cîştigă şi ea această nesfîrşire, dar aduce din partea ei o conştiinţă a acestei nesfîrşiri.

871 a. Ca şi mana care hrănea trupul în pustie, aşa şi Dumnezeu care hrăneşte mintea, nu poate fi înţeles în Sine. Mintea hrănindu-se cu El, se întreabă ce este Acesta ? Ea are pornirea să întrebe, căci ieşind din sinea împărţită şi înstrăinată, iese spre sinea adevărată şi prin ea în Dumnezeu, care e mai presus de înţelegere.

871 b. Cele două adevăruri sînt : adevărul simplu sau Unul, sau Dumnezeu ; şi adevărul multiplu, compus, creat de primul.

mintea (inteligibilă), ca şi lărgimea nesfîrşită, care, punînd-o în stare de uimire, o face să preamărească pe Dumnezeu plină de frică. Iar prin cel compus a aflat, pe lîngă cele pomenite, încă şi pacea inimii, dragostea şi bucuria, ceea ce o face să cînte cu iubire, copleşită de mirare. Dar omul are trebuinţă de un lung răstimp de vreme şi de multă osteneală şi răbdare, pentru ca, lepădînd în oarecare fel simţurile şi scoţînd cele supuse simţurilor din minte, să se ridice la cele gîndite cu mintea (inteligibile), în urma cărora străluceşte sufletului vederea adevărului.

Nu am zis că adevărul are nevoie pentru aflarea lui de unele ca acestea, cum sînt răstimpurile de vreme, sau osteneala şi răbdarea, pentru a fi cuprins, ci că omul are nevoie de ele. Aceasta, pentru că adevărul este unul şi simplu, măcar că se arată contemplaţiei (vederii) în chip îndoit, şi numai că nu strigă din toate părţile, mărturisindu-se pe sine celor ce voiesc să-l vadă. Dar omul fiind compus şi împletit cu simţurile, ba şi supus prefacerilor şi schimbării, se abate uneori de la sine şi se face el însuşi protivnic sieşi, fără să ştie, viclenindu-se din pricina părerii de sine şi îmbolnăvindu-se de necredinţă. Iar prin acestea trei, adică prin părere de sine, prin viclenie şi necredinţă, cade jalnic din adevărul mărturisit de cele trei de mai înainte : de Scriptură, de zidire şi de Duhul. De aceea, pentru ca să lepede cumplita părere de sine şi celelalte, are nevoie de cele de care am vorbit înainte că are trebuinţă [872].

---

872. Prin adevărul cel simplu, autorul înţelege pe Dumnezeu în Sine; iar prin cel compus, creaţia. Prin aceasta putem înţelege afirmaţia că primul adevăr face mintea să preamărească pe Dumnezeu cu frică; iar al doilea, cu iubire, datorită recunoştinţei pentru darul lumii făcut omului de Dumnezeu. Dar adevărul cel compus mai poate însemna şi faptul că noi nu cunoaştem pe Dumnezeu fără să ne cunoaştem şi pe noi înşine, fără să intre El în relaţie cu noi. În acest sens se poate înţelege expresia că adevărul în sine este simplu, dar în contemplaţia noastră se

Aceasta, pentru ca mintea, smerindu-se, să creadă cu simplitate şi astfel să cunoască îndată limpede din Scriptură şi din creaţiune întru Duhul, nu numai adevărul cel atotsimplu, ci şi pe cel compus ce provine din el, ba încă şi ceea ce o împiedica de la vederea adevărului şi o despărţea de bucuria de a-l avea.

Deci primul adevăr este Unul şi singur simplu prin fire. După el este cel compus ce provine din el pentru noi cei compuşi [873]. Iar sfîrşitul ultim şi cel mai bun al minţii noastre, spre care se străduieşte toată vieţuirea şi nevoinţa celor călăuziţi potrivit cu ţinta Duhului, este ca mintea goală să vadă şi să se bucure de strălucirea izvorîtă din adevărul prim şi unic şi din cel compus ce provine din el în chip minunat. Şi lucrul acesta nu s-ar putea împlini altfel, decît prin smerenie şi simplitate în credinţă, pe temeiul mărturiei Scripturii şi a creaţiunii întru Duhul [874].

---

arată îndoit. Dar cele două adevăruri, fiind în legătură, sînt în fond unul. Şi el ni se mărturiseşte din toate părţile. De aceea el nu e greu de aflat. Pe de altă parte însă, întrucît depinde de noi să-l recunoaştem, deci ca să fie aflat, sau recunoscut, dacă nu ne cunoaştem pe noi, nu-l cunoaştem nici pe el. Căci noi facem parte din creaţie şi numai împreună cu ea ne aflăm în legătură cu Dumnezeu, deci numai cunoscîndu-ne ca atare, îl cunoaştem pe El.

873. Pentru noi cei compuşi din suflet şi trup, Dumnezeu cel simplu s-a compus cu trupul.

874. Poate că autorul face o aluzie la 1 Ioan 5, 7—8: «Trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul şi Duhul. Şi aceşti trei una sînt. Şi trei sînt care mărturisesc pe pămînt: duhul, apa şi sîngele». Dar autorul nostru pune în locul treimii din urmă: creaţiunea, Scriptura şi Duhul. Oare nu s-ar putea înţelege prin apă creaţiunea, prin sînge Scriptura, care mărturiseşte pe Hristos cel întrupat? În orice caz creaţiunea, Scriptura şi Duhul alcătuiesc şi ele o unitate. Căci Scriptura nu poate fi despărţită de creaţiune, despre care mărturiseşte că e de la Dumnezeu, şi nici creaţiunea de Scriptură în care îşi găseşte înţelesul şi rostul. Iar amîndouă nu pot fi înţelese şi primite ca mărturii ale lui Dumnezeu, decît în Duhul.

Iar cînd mintea va oglindi în cele trei puteri ale sale adevărul, din cele trei mărturii arătate mai sus, încovoindu-se oarecum spre sine, se face cu mult mai smerită, mai simplă și credincioasă fără clintire. De aci urcă apoi cu pas vesel spre contemplarea (vederea) adevărului, de ale cărui raze se luminează mai limpede. Datorită acestora, întorcîndu-se iarăși în sine, pentru mărimea slavei văzută de ea, coboară la o stare și mai smerită și mai simplă, și e copleșită de uimire, sub puterea credinței. Și așa, repetînd și străbătînd mereu un fel de cerc dumnezeiesc, urcă prin credință, smerenie și simplitate la vederea adevărului ; iar strălucirea adevărului o face să coboare la și mai multă smerenie și să se facă și mai simplă în credință [875]. Și nu se oprește de la săvîrșirea acestui drum pînă «se mai spune astăzi» (Evr. 3, 13), contemplînd cu smerenie, cu simplitate și credință, prin mărturia Scripturii și a zidirii, adevărul în Duh, și întorcîndu-se iarăși de unde a pornit. În felul acesta, îndumnezeindu-se zi de zi prin har și fiind luminat de cele mai presus de minte și trăind o viață plină de toată bucuria în Hristos, Domnul nostru, omul gustă ca în arvună, bucuria de bunătățile veșnice viitoare.

81. Viața contemplativă se susține neștirbită și nepătată prin acestea trei : prin credință, prin împărtășirea vădită de Sfîntul Duh și prin înțelepciunea bunei

875. Prin smerenie urcă sufletul în lumina dumnezeiască, pentru că cel smerit, ne mai văzîndu-se pe sine, vede pe Dumnezeu. Dar lumina dumnezeiască face mintea să se smerească și mai mult, ca prin aceasta să vadă și mai multă lumină. E o întoarcere continuă în cerc, dar într-un cerc tot mai înalt, într-o spirală. Smerenia e mereu mai adîncă și înălțarea mereu mai înaltă. Sau din înălțarea tot mai înaltă nu lipsește smerenia tot mai adîncă și din smerenia tot mai adîncă, înălțarea tot mai înaltă. Adîncul și înălțimea coincid tot mai mult, într-o interioritate tot mai esențială a existenței create, unită cu viața dumnezeiască.

ştiinţe[876 a]. Căci contemplaţia este, ca să spunem printr-o definiţie, cunoştinţa celor de înţeles cu mintea în cele supuse simţurilor (a celor inteligibile în cele sensibile), iar uneori şi a celor inteligibile (cunoscute cu mintea) simple, despărţite de simţuri ; aceasta la cei înaintaţi. De aceea, e nevoie de credinţă[876 b]. «Căci de nu veţi crede, zice, nu veţi înţelege» (Is. 7, 9). De asemenea e nevoie de Duhul, pentru că «Duhul toate le cercetează, pînă şi adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10). De aceea, a zis dumnezeiescul Iov : «Suflarea Atotţiitorului este cea care mă învaţă pe mine» (Iov 33, 4).

Lucrarea dumnezeiască şi vie a Duhului, aprinzînd văpaie în inimă, ca să zic aşa, şi înviorînd-o în chip mai presus de lume, concentrează şi adună mintea la sine şi o împiedică de la orice împrăştiere, dîndu-i, pe lîngă seninătate şi multă mulţumire şi mîngîiere, încă şi dragoste dumnezeiască, spre a vedea uşor cele dumnezeieşti şi a se învîrti în jurul lor şi a-şi înfăţişa pe Dumnezeu într-un fel nou, precum şi a se bucura de El cu o iubire mare şi anevoie de purtat şi cu o veselie pe măsura ei[877].

876 a. Avem aci o altă treime. Creaţiunea şi Scriptura s-au concentrat în una : în ştiinţă. Iar Duhul apare ramificat în două : în împărtăşirea de Sine şi în credinţa pe care o produce.

876 b. Contemplaţia nu se opreşte la cele supuse simţurilor, ci vede prin ele cele cunoscute cu mintea. Dar acestea pe de o parte se «văd», pe de alta nu se pipăie, nu se ating. De aceea e nevoie de credinţă pentru recunoaşterea lor.

877. E o descriere a modului cum lucrează Duhul în om. El lucrează în primul rînd în inimă, căci inima e cel mai simţitor organ al omului. Lucrarea Duhului aprinde în aceasta dragostea lui Dumnezeu. Prin viaţa vibrantă la care trezeşte astfel inima, lucrarea Duhului adună mintea şi o uneşte cu inima, sau şi cu ea însăşi (cu lucrarea Duhului). Datorită atracţiei exercitate de această viaţă puternică a inimii, mintea nu se mai simte atrasă de lucrurile din afară, ci se umple şi ea de o bucurie şi de o dragoste de Dumnezeu, care, împreună cu simplitatea sau cu nehotărnicia

Dar e nevoie și de înțelepciune, cum am zis înainte. Pentru că «înțelepciunea, zice Scriptura, luminează fața omului» (Eccl. 8, 1). O luminează pentru că se mută ușor de la simțuri la înțelegere și de la cele supuse simțurilor la vederile cele înțelese și dumnezeiești și vede prin descoperire înțelegătoare cele negrăite. O luminează pentru că contemplă și vede în chip unitar pe Dumnezeu cel mai presus de ființă și pentru că se întipărește de El. «Fericit este omul, pe care-l povățuiești, Doamne, și prin legea Ta îl înveți pe el» (Ps. 93, 12). Căci acesta este cu adevărat înțelept, ajungînd prin povățuire la credință și învățînd din învățătura Duhului cele ascunse ale lui Dumnezeu. Mare lucru cu adevărat este omul înțelept, care umblă prin credință în unirea și în părtășia mai presus de fire cu Duhul.

Și cu adevărat trei sînt cei ce nu pot fi apucați și ținuți, cum zice cineva: Dumnezeu, îngerul și bărbatul înțelept [878], care e un alt înger străin pe pămînt, un supraveghetor al firii văzute [879] și un cunoscător tainic al lucrărilor, sau dacă ar vrea cineva să zică așa, al darurilor necreate dumnezeiești ce izvorăsc din Dumnezeu ; căci el își însușește în tot felul, printr-o vedere totală, asemenea îngerilor, cunoștința lui Dumnezeu.

---

pe care a cîștigat-o prin ieșirea din ingustările chipurilor din afară, o fac să vadă pe Dumnezeu intr-un fel nou, printr-o simțire proaspătă și nemijlocită.

878. Dumnezeu, ingerul și omul înțelept nu pot fi apucați (ἀκράτητα) și ținuți, căci sînt liberi și nehotărniciți. Nu sînt ca obiectele, sau ca animalele. Numai omul pătimaș poate fi apucat și dus de belciugul patimii ca animalele, de către cei dibaci.

879. Omul e supraveghetor al firii văzute, sau văzător conștient al ei (ἐπόπτης). Dacă există o lume văzută, e numai pentru că e omul ca subiect care să o poată vedea în chip conștient. Dar vederea ei este și înțelegere. Aceasta înseamnă că lumea e rațională, e o țesătură de rațiuni plasticizate pentru subiectul rațional care e omul, ca acesta să-și dea seama de Subiectul care a creat-o pe măsura rațiunii omului și să poarte prin ea un dialog recunoscător, un dialog al iubirii, cu El.

Așa este, ca să spunem pe scurt, cel înțelept în Duhul Sfînt prin credință, care, ca atare, e fericit.

De altfel, îmi ajunge fără îndoială, cele ce mi le spune Sfîntul Luca în Evanghelie — mie care socotesc că Domnul Iisus era liber de legea făpturilor — pentru a înfățișa puterea și lauda înțelepciunii și a harului. Căci acesta scrie că Iisus «sporea cu înțelepciunea, cu vîrsta și cu harul» (Luca 2, 52) și iarăși că «creștea și se întărea în Duhul» (Luca 2, 40), fiind plin de înțelepciune. Iar fiindcă m-am pornit să scriu și mai lămurit despre cele dinainte, aduc și ceea ce zice înțeleptul Solomon către Dumnezeu : «Cine a cercat urma celor din cer și sfatul Tău cine-l va cunoaște, de nu ai fi dat Tu înțelepciune și nu ai fi trimis pe Duhul Tău cel Sfînt dintru cele înalte ? Și așa s-au îndreptat cărările celor de pe pămînt și oamenii s-au învățat cele plăcute Ție și cu înțelepciunea Ta s-au mîntuit» (Înț. Sol. 9, 16—19). Vezi la cîtă putere ajunge înțelepciunea împreunată cu împărtășirea de Duhul ? Și cît de departe de mîntuire sare cel ce n-a dobîndit înțelepciune și Duh de la Dumnezeu, nici nu e călăuzit de cel înțelept și părtaș de Duhul ?

Dacă despre Mîntuitorul, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii (Col. 1, 19), s-au scris unele ca acestea, nu e greu de a înțelege de cîtă înțelepciune împreunată cu înrîurirea Duhului are nevoie tot neamul oamenilor și de cîtă milă, putere și sporire s-a învrednicit de la iubitorul de suflet Dumnezeu, înțeleptul în Duhul care cearcă urmele celor din ceruri și pășește spre cunoștința Celui Prea Înalt.

Deci după ce am înșirat atîtea despre omul văzător, se cuvine să ne ostenim și să vorbim și despre vedere în parte, pentru a hrăni cugetarea celui ce ascultă cu toată inima. Căci Dumnezeu poruncește tuturor celor cuvîntători să dăruiască din prisosul lor și celor ce sînt

mai jos și să se împărtășească cu evlavie de darurile duhovnicești mai înalte ale iluminării dumnezeiești spre a se apropia în Duh de comuniune și fără mîndrie de semenii lor și spre a le vorbi despre cele cunoscute cu mintea și despre Dumnezeu. În felul acesta nu numai că luminează cu tărie în biserica Dumnezeului celui viu învățătura cea dreaptă și nerătăcită, ci și fața cuvioasă și prea frumoasă a dragostei, care e semnul învățăceilor lui Hristos, strălucește neîncetat în inimile noastre, vărsată în noi prin Duhul Sfînt spre iubirea desăvîrșită și simplă a lui Dumnezeu și a oamenilor. Numai astfel putem trăi pe pămînt o viață cu chip îngeresc și cu adevărat fericită și prea plăcută, ca unii ce sîntem legați prin dragostea dumnezeiască și îndumnezeitoare de îndoită natură [880], «în care atîrnă toată legea și Proorocii» (Matei 22, 40) și decît care nu e nimic mai dulce sufletului, mai ales cînd ea își are izvorîrea în chip nemijlocit din vederea și cunoașterea lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești, adică din harul luminător [881].

Deci cel ce-și stabilește ca scop să urce bine și frumos la Dumnezeu spre a se uni cu El și a se îndumnezei prin El în chip desăvîrșit, sau cu alte cuvinte spre a se mîntui, odată ce fără a se îndumnezei mintea, omul nu se poate mîntui, cum spun cuvîntătorii de Dumnezeu, pe lîngă împlinirea poruncilor Domnului, cît e cu putință, se îndeletnicește și cu contemplarea cuvenită a făpturilor și a tuturor celor văzute, ca să nu-i fie făptuirea oarbă, adică despărțită de contemplare, nici con-

880. «Dragostea noastră e de îndoită natură», întrucît e și dumnezeiască, ca una ce e vărsată în noi de Duhul Sfînt, dar și omenească, ca una de care se aprinde și firea noastră omenească.

881. Dragostea izvorăște din cunoașterea lui Dumnezeu, pentru că această cunoaștere e vederea feței Lui iubitoare și nu o speculație despre El de la distanță. Dragostea față de tatăl izvorăște în copil din cunoașterea, sau din vederea feței iubitoare a tatălui.

templarea fără suflet, adică fără făptuire [882]. De aceea, el începe cu înțelepciunea rațiunii și a minții și cu sfînta știință a Scripturii, adică cu o plecare bună, să privească cu bun scop și cu rațiune la lumea celor supuse simțurilor, ca la un semn arătat al Ziditorului, nesfîrșit în putere și în înțelepciune. Așa se întîlnește, pe cît poate, cu cele nesfîrșite în putere și cu toată felurimea lor [883], și-și desfată și hrănește mintea în chip ascuns din cele ascunse. Și cu înaintarea vremii, ducînd o viață de liniște și fără tulburare și cugetînd numai la cele dumnezeiești, prin mijlocirea Scripturii și a lucrurilor văzute, își face drept îndeletnicire să privească, pe cît e cu putință, zidirea duhovnicește în conglăsuire cu Scriptura și chipurile (simboalele), în conglăsuire cu adevărul, printr-o vedere mai unitară.

Întîmplîndu-se aceasta, mintea, cu ajutorul Duhului celui închinat și a lucrării Lui, e ridicată la vederea și știința sfîntului adevăr, cum zice Marele Dionisie, adică la a doua sfîntă treaptă a contemplației, ca să vorbim în general, la vederile și înțelesurile dumnezeiești, adică la cele fără acoperăminte și fără chipuri [884].

Prin aceasta, mintea goală se apropie de cele inteligibile (de cele cunoscute prin cugetare) goale și, înde-

882. Expresia e o paralelă la expresia Sf. Iacob: «Credința fără fapte este moartă» (Iacob 2, 20). Contemplarea e slujba ochiului sufletesc al omului. Dar un om care vede fără dragoste, e un om rece, lipsit de suflet. De aceea el nu poate vedea realitatea deplină. Iar dragostea e rodul făptuirii. Deci fără făptuire nu se poate ajunge la vederea adevărată a lui Dumnezeu și a semenilor. Prin urmare nevoința nu constă într-o disprețuire a lumii, ci într-o înțelegere a ei în Dumnezeu.

883. Prin lucrurile lumii se întîlnește cu infinitele energii creatoare și proniatoare ale lui Dumnezeu.

884. Prima treaptă a contemplației sau a vederii sufletești în Duh constă în vederea celor dumnezeiești în chipurile lucrurilor. A doua constă în privirea celor dumnezeiești în ele înseși, fără acoperămintele și chipurile lucrurilor, întrucît acestea au fost copleșite de lucrarea mai puternică a Duhului Sfînt în minte.

letnicindu-se cît mai mult cu arătările dumnezeieşti prin curăţia sa şi prin întinderea spre Dumnezeu, primeşte în sine ca într-o oglindă strălucitoare, razele suprascînteietoare ale Soarelui cunoscut cu mintea.

Hrănită pe drum prin har iarăşi de bunurile ce i se împărtăşesc pe măsura ei [885], păşeşte ca pe o a treia treaptă, ridicîndu-se şi pătrunzînd mai unitar şi mai concentrat de la acele multe şi fericite vederi şi împărtăşiri dumnezeieşti, sau de la multa lor felurime, la dragostea negrăită a Unului neschimbat şi ascuns [886]. Căci pe această treaptă văzătorul se preface sub lucrarea Duhului iluminator, care îi aduce aminte şi îi ţine în minte tot adevărul, cu toată simţirea înţelegătoare, în foc şi în dragoste îndumnezeitoare, nesfîrşită şi din inimă, pentru Dumnezeu. Iar aceasta este, tot după Marele Dionisie, împărtăşirea îndumnezeită şi unitară de Unul însuşi, atît cît este cu putinţă.

Zburînd, deci, mintea purtătoare de Dumnezeu şi plină de gîndirea la El pe aceste trepte ale împărtăşirii de Unitatea întreit ipostatică, într-un chip de trei ori fericit [887], şi împărtăşindu-se în chip vădit şi arătat de

885. Hrănită, crescută, îngrăşată, sporită de darurile dumnezeieşti ce i se împărtăşesc, mintea păşeşte mai sus, pe a treia treaptă a vederii.

886. Se afirmă mereu întîlnirea cu Persoana dumnezeiască cea unitară şi simplă, dincolo de manifestările multiple ale ei. Aceasta e a treia şi ultima treaptă a contemplaţiei, sau a vederii. Ea e o întîlnire cu Dumnezeu în dragoste. Căci numai între persoană şi persoană se aprinde dragostea adevărată. Dar persoana, oricît ar fi de văzută şi oricît ne-am întîlni cu ea, rămîne în altfel ascunsă, ca centru al nesfîrşitei adîncimi a tuturor manifestărilor sale. Iar Persoana dumnezeiască e neschimbată în dragostea ei, în calitatea ei de centru unic al manifestărilor, spre deosebire de manifestările ei care se fac văzute şi se schimbă după trebuinţele celui care are nevoie de ele.

887. Unul cu care se întîlneşte mintea este întreit în ipostasuri, deci supraplin de viaţa iubirii. Iubirea face unitatea Lui, dar şi Treimea Lui. E un Unul viu, printr-o nemărginită iubire; de aceea e un Unul întreit în ipostasuri. Mintea împărtăşindu-se de El, se împărtăşeşte de această iubire unitară între cei Trei şi simte de aceea o unică şi totuşi întreită fericire.

beţia dumnezeiască de nesuportat a celor trei centre ale dragostei înflăcărate ce le scoate din ele [888] şi văzîndu-se pe sine rănită de iubire şi aprinsă în simţirea ei, se entuziasmează şi iese cu adevărat din sine, pătrunzînd cu faţa strălucitoare în tainele negrăite (apofatice) ale teologiei (ale cunoaşterii de Dumnezeu). Iar acolo se ospătează îmbelşugat, prin îmbrăţişări nevăzute, cu Cel neînceput şi nesfîrşit, necuprins şi în întregime netălmăcit şi atotneînţeles. Dar îşi înfăţişează totodată pe Dumnezeu ca pe un ocean nesfîrşit şi nemărginit al fiinţei ce scapă oricărui înţeles legat de timp şi de fire, după teologul amintit [889].

Aceasta este, cum mai zice Sfîntul Dionisie, ospăţul privirii ce hrăneşte înţelegător şi îndumnezeieşte pe tot cel ce se înalţă spre El, începînd de la contemplarea şi cunoaşterea lucrurilor, cum zice acest sfînt învăţător, acolo unde lămureşte sfintele simboale ale ierarhiei noastre. Dar şi Marele Vasile zice : «După ce trece cineva prin contemplare dincolo de frumuseţea celor vă-

---

Căci se umple de iubire fiască faţă de Tatăl, bucurîndu-se de simţirea fiască a Fiului faţă de Tatăl, dar şi de unirea între cei Trei şi între ea şi Dumnezeu în Duhul Sfînt.

888. Cu toate că mintea se împărtăşeşte de cele trei centre supreme ale dragostei, ea nu poate suporta revărsarea întregimii sau a fiinţei lor în ea. Iar dragostea lor e «nebună», cum zice textul (μανικῶν ἐρώτων), în sensul mărimii ei debordante. Căci numai această «nebună» dăruire de Sine, echivalentă cu ieşirea inflăcărată din Sine, a Celui ce e nesfîrşit, pentru bobul de nisip care e omul, explică întruparea şi răstignirea Fiului lui Dumnezeu pentru el.

889. Avem deci din nou o descriere entuziastă a vederii lui Dumnezeu, în care autorul uneşte în mod original expunerea abstractă a lui Dionisie Areopagitul cu simţirea înflăcărată a Sf. Simeon Noul Teolog. Prin aceasta el se apropie şi de descrierile sentimentale ale misticii occidentale, dar păstrează şi consistenţa teologică a lui Dionisie Areopagitul, ducînd mai departe încreştinarea unor teme neoplatonice prin accentuarea puternică a caracterului personal, sau mai bine zis tripersonal, deci iubitor, al Unului.

zute, înfățișîndu-se lui Dumnezeu însuși, a cărui vedere nu se poate arăta decît inimilor curate, înaintează la tainele mai înalte ale teologiei (ale cunoașterii lui Dumnezeu), putîndu-se face văzător». Și iarăși, pomenind cuvîntul lui David, care a grăit în Duh : «Dimineața voi sta înaintea Ta și mă vei vedea» (Ps. 5, 3), zice: «Cînd voi sta înaintea Ta și prin contemplarea cu mintea a celor din jurul Tău mă voi apropia, atunci voi primi lucrarea văzătoare prin luminarea cunoștinței».

Asemenea lucruri se pot auzi deopotrivă și de la Sfîntul Maxim, care arată cîtă sporire aduce contemplarea și cunoștința lui Dumnezeu prin Scriptură și prin creațiune și că de aici vine luminarea cunoștinței, prin care se produce fericita îndumnezeire. Desigur, acesta e un bun care și azi e rar și greu de aflat de isihaști (de cei ce se ocupă cu liniștirea), din lipsa celui ce învață prin experiență cu ajutorul harului, cum zice învățătorul cel mai înalt al liniștii, Sfîntul Isaac Sirul, în cuvîntul în care începe să vorbească despre simțirea duhovnicească și despre puterea văzătoare [890].

Zice, deci, Sfîntul Maxim : «Lumini îndumnezeitoare numim învățăturile sfinților, ca unele ce sădesc lumina cunoștinței și îndumnezeiesc pe cei ce le ascultă». El conglăsuiește în chip vădit cu Sfîntul Dionisie care zice : «Toate celelalte lumini îndumnezeitoare, cîte ni le-a dăruit, urmînd cuvintelor (evanghelice), predania ascunsă a învățătorilor noștri, le predăm și noi tainic altora». Iar în altă parte zice : «Cunoștința dumnezeiască pe cei ce și-o însușesc, pe cît e cu putință, îi ridică după puterile lor și-i unifică potrivit cu unitatea ei simplă». Și iarăși : «Toată strălucirea de lumină, pornită din Tatăl, venind la noi ca un dar bun, ne face să plutim întins iarăși în sus, ca o putere unificatoare și ne

890. Se pare că se referă la *Ep. IV*, ed. Nichifor Theotoke, Atena, 1895, unde e vorba și de cele trei trepte ale urcușului (p. 384).

întoarce spre unitatea și simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui care ne adună. «Căci din El și spre El sînt toate» (Rom. 11, 36). Bagi de seamă cum cel ce se face simplu, prin întoarcerea întinsă și înțeleaptă spre Dumnezeu, sau prin lucrare dumnezeiască, atunci cînd ajunge să contemple pe Dumnezeu, înălțîndu-se fie de la lucruri, fie de la Sfînta Scriptură, fie de la orice fel de simboale dumnezeiești, se unește cu Dumnezeu și se îndumnezeiește, ba nu numai atît, ci se și numește de-a dreptul dumnezeu ? «Căci toate, zice, cîte s-au întors, dintre ființele înțelegătoare și cuvîntătoare, cu toată puterea, spre unirea cu ascunzimea dumnezeiască începătoare, și se înalță, pe cît le este îngăduit, spre razele dumnezeiești ale ei în chip neînțeles, prin imitarea lui Dumnezeu, dacă se poate spune așa, se învrednicesc și de același nume cu Dumnezeu». De asemenea Marele Grigorie Teologul zice limpede despre om că e «animal cîrmuit aici de iconomia dumnezeiască spre a fi mutat în altă parte, iar sfîrșitul tainei este îndumnezeirea lui prin consimțirea cu Dumnezeu». Iar Sfîntul Maxim zice : «Chipul cugetat al dumnezeieștii Scripturi preface pe cei cunoscători, prin înțelepciune, spre îndumnezeire, prin schimbarea la față a Cuvîntului în ei, încît oglindesc cu fața descoperită slava Domnului» (2 Cor. 3, 18)[891]. Această viață contemplativă are nevoie de cele trei lucruri de care am pomenit înainte : de credință, de împărtășirea Duhului și de înțelepciunea bunei științe în Hristos Iisus, Domnul nostru.

891. Omul se îndumnezeiește prin schimbarea la față a lui Hristos în el, adică prin îndumnezeirea firii omenești a lui Hristos, unită cu firea lui și întipărită în ea. Atunci oglindește pe fața lui descoperită strălucirea umanității transfigurate a lui Hristos, devenită strălucire a lui. Atunci omul s-a făcut transparent pentru Hristos cel schimbat la față, sau îndumnezeit în umanitatea lui.

82. Viața contemplativă (văzătoare) în Duhul de viață făcător umple pe cel văzător în chip tainic de multe și minunate vederi cugetate cu mintea (inteligibile), pe care nu le contemplă în aceeași clipă și deodată, ci cu vremea și prin înțelepțire îndelungată, după o rînduială și în chip treptat. Acum îl auzi pe cel cu o astfel de viață zicînd că vede din prisosința liniștii și a depărtării de toate, afară de Dumnezeu : «Deosebit sînt eu pînă ce voi trece» (Ps. 140, 11). Altădată, că pentru întoarcerea cu cunoștința spre făpturi: «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doame, toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 34); sau : «Mireasma veșmintelor Tale, ca o mireasmă de cîmpie bogată, pe care ai binecuvîntat-o, Doamne» (Fac. 27, 27). Uneori această viață, făcîndu-l să privească mai întins și să urce suișuri cunoscute cu mintea (Ps. 83, 3), îl înduplecă să spună către Dumnezeu : «Umblu pe urma miresmei mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 1, 4) ; sau: «Înălța-Te-voi, Dumnezeul meu, Împăratul meu și voi binecuvînta numele Tău în veac și în veacul veacului» (Ps. 144, 1) ; sau : «Mare este Domnul și lăudat foarte și mărirea Lui nu are margine» (Ps. 144, 3) ; sau: «Minunată s-a făcut cunoștința Ta de către mine, întăritu-s-a, nu voi putea spre dînsa» (Ps. 138, 5). Iar în alt loc: Prea înalt ești Tu, Doamne, în veac și pomenirea Ta în neam și în neam» (Ps. 101, 12). Înălțatu-Te-ai foarte peste toți dumnezeii. Adică pregătește spre preamărirea lui Dumnezeu pe văzătorii ce se înalță spre El, prin vederea mai presus de fire. Alte dăți îi aduce la o vădită cunoaștere negrăită (apofatică), făcîndu-i să strige: «Nu este asemenea Ție între dumnezei, Doamne, și nu este nimic ca lucrurile Tale» (Ps. 85, 8). Și celor ce privesc duhovnicește «muntele cunoștinței» și «locul cel sfînt al lui Dumnezeu», le arată unde urcă și unde se opresc «cei nevinovați cu mîinile și curați la inimă» (Ps. 23, 4). Dar nu numai atît, ci acestora le dă să vadă

și suișuri pînă la ceruri și coborîșuri pînă în adîncuri (abisuri), adică tainele înalte și adînci. Uneori văzătorul se oprește minunîndu-se în preajma vederii feței Celui în Treime. Alteori zăbovește în contemplarea lui Iisus și a iconomiei întrupării și în privirea uimită a tainelor mai presus de fire ce urmează din ea.

Iar după toate aceste multe și fericite vederi, văzătorul ajuns luminat, e introdus, o, ce har, în chip minunat și în sînurile înseși ale lui Dumnezeu, unde-și găsește adevărata încetare de la toate și odihna negrăită și desfătarea duhovnicească și mai presus de fire (ca să nu zic beție) de bunătățile lui Dumnezeu și extazul dumnezeiesc (ieșirea dumnezeiască din sine) în sînurile acelea mai mult decît binecuvîntate, în a căror mare adîncime se ascund nenumărate taine dumnezeiești, de care se apropie îndestulător prin simțirea supraființei lui Dumnezeu [892]. Aceste sînuri le-a primit și Avraam ca moștenire de sus, căci și Dumnezeu însuși s-a făcut parte a lui Avraam, după cuvîntul : «Eu sînt Dumnezeul lui Avraam» (Fac. 26, 24). Deci, Dumnezeu, fiind în chip deosebit Dumnezeul lui Avraam, și sînurile lui Dumnezeu sînt sînuri ale lui Avraam (Luca 16, 22). Astfel, cine vrea să spună că viața văzătoare în Duh ridică pe cineva în sînurile lui Dumnezeu, sau în sînurile lui Avraam, spune că îl introduce în simplitatea deplină și într-o bucurie mai mult decît iubitoare, precum și că îl îndumnezeiește, îl face fericit și-l așează întru mulțumire și desfătare negrăită. Dar, aceasta numai dacă

892. Termenul «supraființa» (ὑπερουσιότης) lui Dumnezeu e folosit de Dionisie Areopagitul, pentru că «ființa», zice el, e un nume ce se dă lui Dumnezeu prin asemănarea cu ființa celor create și deci ne ține legați de gîndirea la aceasta. Această supraființă e dincolo de orice ieșire a lui Dumnezeu la noi ; e cu totul neînțeleasă. Totuși cel ce ajunge la privirea în adîncul de taine ale lui Dumnezeu, «simte» acea supraființă ; o simte ascunsă sub acel adînc de taine.

mintea lui s-a împărtăşit de înţelepciune şi se străduieşte cît mai mult să privească în sus, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

83. Dacă atît zidirea cît şi Scriptura s-au desfăşurat prin cuvîntul lui Dumnezeu şi, privite duhovniceşte, întăresc mintea şi toate puterile ei spre vederea şi înţelegerea lui Dumnezeu, odată ce inima e lucrată şi mişcată duhovniceşte, prea înţelept ne învaţă Proorocul David, spunîndu-ne într-un loc : «Cu cuvîntul Domnului se întăresc minţile (pe care aci le numeşte ceruri) şi cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32,6) ; iar în altul : «Plin e pămîntul (cugetat cu mintea, sau inima noastră) de mila Domnului» (Ps. 32, 5), adică de puterea, de lucrarea şi de mişcarea bine simţită şi vădită, mişcată de Duhul. Căci înainte de a simţi mintea în inimă lucrarea, puterea şi mişcarea (Duhului), nu numai că nu va agonisi tărie din cercetarea văzătoare şi duhovnicească a zidirii şi a dumnezeieştii Scripturi şi din aducerea raţiunilor din ele la o singură raţiune, ci o va copleşi şi o frică mare, ca nu cumva să se piardă umplîndu-se de năluciri [893]. De

893. Numai călăuzită de Duhul lui Dumnezeu, unit cu Cuvîntul, mintea nu se umple de idei greşite, sau de năluciri cu privire la înţelesul lor. Căci Cuvîntul lui Dumnezeu este totodată Raţiunea adevărată şi supremă. Cîte erezii nu s-au născut prin interpretarea subiectivă a Scripturii şi cîte explicări necreştine nu s-au dat lumii ? Ca şi Sf. Maxim Mărturisitorul, autorul scrierii de faţă vede atît în creaţiune cît şi în Scriptură raţiunile şi înţelesurile aceluiaşi Cuvînt al lui Dumnezeu, sau ale aceleiaşi unice şi supreme Raţiuni. In lucrurile lumii şi în faptele şi învăţăturile Scripturii ni se adresează cuvintele aceluiaşi unic Cuvînt personal ; prin raţiunile lor se vede aceeaşi unică Raţiune. Dar numai Duhul cel unit cu Cuvîntul ne ajută să vedem raţiunile zidirii şi Scripturii ca raţiuni ale aceluiaşi Cuvînt personal sau Raţiuni ipostatice ; adică raţiunea noastră personală, făcută după chipul Raţiunii personale supreme, poate judeca drept, în conformitate cu Raţiunea supremă, şi poate sesiza lucrurile şi învăţăturile Scripturii ca cuvinte reale ale Cuvîntului personal, numai pentru că Duhul Sfînt, ca Duh personal, întăreşte caracterul nostru per-

aceea, de voim să ne îndeletnicim cu contemplarea lui Dumnezeu din Scriptură şi zidire, spre a concentra în chip unitar multele raţiuni ale lucrurilor şi multele vederi (ale Scripturii) într-o singură raţiune şi într-un singur Duh şi a avea o singură vedere unitară, simplă şi fără chip în nehotărnicia, nesfîrşirea şi neîncepătoria ce ni se deschid în ele, să căutăm întîi să aflăm vistieria dinăuntru inimii noastre[894]. Şi să rugăm pe Dumnezeul cel sfînt să umple pămîntul nostru (lăuntric) de mila Lui. Şi atunci, cu toată puterea ce o vom avea, să dăm libertate minţii noastre să zboare, cum s-a zis, spre înţelegerea unitară, simplă, fără chip, veşnică, nesfîrşită şi nehotărnicită a lui Dumnezeu, într-o vedere ajutată de Cuvîntul şi de Duhul.

84. Cînd omul va fi străbătut drumul virtuţilor în cuget smerit, cu răbdare, nădejde şi credinţă şi cu simţiri drepte şi simple, puterea şi lucrarea de viaţă făcătoare şi pururea izvorîtoare a Duhului Sfînt va veni în inimă, luminînd puterile sufleteşti şi mişcîndu-le şi îndemnîndu-le potrivit cu firea lor. Ea va atrage atunci mintea ţinută în lucrare la sine şi se va uni cu ea degrabă şi în chip negrăit, încît mintea şi harul vor fi cu adevărat şi neîndoielnic un duh. Atunci mintea ajutată de suflarea harului, vine de la sine la vedere, punînd capăt în chip negrăit umblărilor şi rătăcirilor ei, prin lucrarea şi lumina Sfîntului şi de viaţă făcătorului Duh[895].

---

sonal, întărind în noi conştiinţa că ne aflăm, prin creaţiune şi Scriptură, într-o relaţie cu Persoana supremă a Cuvîntului.

894. Vistieria dinăuntru nostru sînt Duhul şi Cuvîntul lui Dumnezeu, primiţi la Botez (vezi Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în *Filoc. rom.* I), dar pe ei îi aflăm prin împrospătarea dialogului nostru cu Cuvîntul în Duhul, prin rugăciune.

895. A mai spus şi mai înainte că lucrarea Duhului atrage mintea la sine. Acum adaugă că lucrarea Duhului se va uni cu mintea atît de mult, încît se vor face un duh, şi că mintea ajutată de har vine de la sine la

Ea se mişcă atunci în descoperirile tainelor dumnezeieşti cunoscute cu mintea (inteligibile) şi ajunge să pătrundă în toată tăcerea şi liniştea, cu o privire proprie firii ei [896], în cele negrăite şi mai presus de fire.

Şi se adînceşte cu atît mai mult în privire şi e luată în stăpînire de Dumnezeu şi se înalţă pe cît poate spre vederea lui Dumnezeu, cu ştiinţa despre cele dumnezeieşti adunată din sfinte citiri, cu cît prisoseşte în smerenie, în rugăciune, sub lucrarea lui Dumnezeu întru Duhul Sfînt. Nu este atunci străin nici de lucrarea de teologhisire (de lucrarea de Dumnezeu cuvîntătoare), ci ajunge numaidecît şi la lucrarea aceasta şi nu suferă să nu cuvînteze despre Dumnezeu (să nu teologhisească) şi încă neîncetat. Dar fără darul ceresc pomenit şi fără Duhul, care suflă vădit, printr-o pururea mişcare, în inimă, toate cîte le vede mintea sînt, vai, nălucirile ei [897]. Şi toate cîte le grăieşte despre Dumnezeu sînt cuvinte de-

contemplare. «De la sine» înseamnă că lucrarea harului care s-a unit cu mintea, nu opreşte mişcarea spontană a minţii, ci o întăreşte. Dar o întăreşte spre vederea lui Dumnezeu. Spontaneitatea întărită a minţii înseamnă întărirea caracterului personal al omului. Persoana omului se întîlneşte în lucrarea sa, în care s-a întipărit şi pe care a întărit-o lucrarea Duhului, cu Duhul însuşi. Omul îşi însuşeşte lucrarea Duhului, Duhul îşi face proprie lucrarea omului, încît lucrează împreună ca un fel de unitate bipersonală. Lucrarea e una, dar teandrică, unitatea lucrătoare e una, dar bipersonală. Fiecare persoană şi lucrare e interpreta celeilalte. Prin persoana umană lucrează Persoana Duhului, dar fără ca persoana umană să înceteze de a lucra. Dimpotrivă, e făcută mai lucrătoare, dar lucrează lucrînd totodată Duhul prin ea, în lucrarea ei.

896. E «o privire proprie ei», în sensul că se cere după ea, nu în sensul că o poate săvîrşi cu puterile ei naturale.

897. Duhul garantează obiectivitatea vederii minţii, sau a înţelegerii drepte a raţiunilor lumii şi ale Scripturii şi deci şi dreapta teologhisire sau cuvîntare de Dumnezeu. Căci El ţine mintea pe linia dreptei judecăţi, fiind unit cu Cuvîntul, sau cu Raţiunea supremă, şi întărind pe văzător în calitatea lui adevărată de persoană. Contemplarea se face în tăcere. Dar după aceea ceea ce e contemplat e comunicat altora prin teologhisire, sau cuvîntare de Dumnezeu.

șarte ce se pierd în aer, netrezind cum trebuie simțirea sufletului [898]. Căci simțirea aceasta stă atunci numai sub înrîurirea cuvintelor ce vin din afară, din care se naște rătăcirea cea mai cumplită privitoare la lucrurile cele cugetate cu mintea (inteligibile) ; și grăirea de Dumnezeu însăși e lăturalnică, trecătoare și rea. Ea nu stă sub înrîurirea inimii lucrată de Duhul luminător, de la care vine adevărul unitar și neschimbat al celor cugetate cu mintea (inteligibile) și al grăirii de Dumnezeu (al teologiei adevărate). Căci în acela a cărui inimă, îndeobște vorbind, nu se află în chip vădit puterea de viață făcătoare și luminătoare a Duhului și lucrarea pururea izvorîtoare sau inspiratoare, de voiește cineva să zică așa, sau curgătoare, nu se află unirea înțelegătoare, ci mai degrabă dezbinare [899]; nici putere și statornicie, ci mai degrabă slăbiciune și nestatornicie ; nici lumină și vedere a adevărului, ci mai degrabă întuneric și plăsmuire deșartă de năluciri, și peste tot cale nesăbuită și rătăcitoare.

Pentru că în trei planuri sau pe trei căi poate umbla, după Părinți, mintea : pe calea firii, pe cea mai presus de fire și pe cea protivnică firii. Cînd vede ceva cugetat cu mintea (inteligibil) într-un lucru concret, vede după fire, dar cu lucrarea mai presus de fire a Duhului ; cînd vede în ipostas, dar nu într-un lucru concret, vede un drac sau un înger. Dacă mintea s-a unificat în parte și făclia Duhului luminează mai tare, vede în chip mai presus de fire și, desigur, neamăgitor. Iar cînd mintea, privind cele ce se văd, se împarte și se întunecă și puterea

898. Numai cuvintele celui în a cărui inimă suflă Duhul, sînt cuvinte pline de viață, de convingerea că prin ce spune prin ele se asigură viața ; de aceea numai ele trezesc în auzitor puternic și durabil simțirea sufletului.

899. Cel în a cărui inimă nu e Duhul, nu e unificat nici în el însuși, ci dezbinat, sfîșiat. Duhul Sfînt unifică, pentru că, fiind puternic și aducînd cu Sine viață nouă, atrage toate puterile sufletului la Sine.

ei de viață făcătoare se stinge, atunci vede ceva protivnic firii și vederea aceea e amăgitoare. De aceea, nu trebuie să ne întindem cu mintea spre vederea duhovnicească în ipostas, nici să credem în orice fel de vederi, pînă ce inima nu e înrîurită și mișcată de puterea Duhului Sfînt — potrivit cu cele zise înainte — dacă vrem să avem minte sănătoasă și înțeleaptă.

85. Unii, lucrînd înțelept, cearcă să-și tămăduiască fierbințeala patimilor cu roua cerească a harului. Despre aceștia s-a scris : «Roua cea de la Tine tămăduire este nouă» (Is. 26,19). Altora aceeași rouă, unindu-se cu un ajutor dumnezeiesc mai mare, li se preface în mană, sau într-un fel de pîine, dacă e primită cum se cuvine și cu vrednicie, cu frîngerea inimii smerite și cu apa lacrimilor și cu focul cunoștinței duhovnicești. Și așa li se face spre mîncare, după chipul mîncării îngerești. Despre aceștia s-a zis de multe ori cu bun temei : «Pîine îngerească a mîncat omul» (Ps. 77, 29). Dar sînt și unii a căror fire, după ce au înaintat, li se face și li se arată, într-un chip mai înalt, ea însăși mană. Aceștia sînt cei despre care zic Evangheliile : «Ce este născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6). Prima treaptă este a înțelepților ce se îndeletnicesc cu liniștirea (isihaști). Cea de după ea este a celor ce, pe lîngă cunoștința dumnezeiască, se și nevoiesc întru tăcere. Iar a treia (cea mai înaltă) este a celor ce s-au făcut cu totul simpli și s-au preschimbat în Hristos Iisus, Domnul nostru [900].

900. Despre cele trei trepte ale urcușului s-a vorbit și în cap. 81. Aci ele se descriu puțin diferit. Celor de pe prima treaptă harul li se face rouă tămăduitoare a fierbințelii patimilor. Celor de pe a doua, mana care, ca mîncare, îi ajută în creșterea duhovnicească, prin cunoașterea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Această treaptă are două etape. A doua etapă a ei este contemplarea acestor rațiuni în tăcere. Pe a treia treaptă harul se unește deplin cu omul, încît se face un duh cu el. Asimilarea omului cu harul a devenit completă. E ceea ce s-a spus și în cap. 84

86. Scăpînd mintea în chip înțelegător (inteligibil), prin har, de faraon și din Egipt și din ostenelile și necazurile de acolo, adică din viețuirea trupească ce ridică valurile pătimașe ale răutății amare și sărate, și ajungînd în pustie, adică la o viețuire izbăvită de egiptenii înțeleși cu mintea (inteligibili) și, scurt vorbind, pătimind în chip înțelegător (inteligibil) toate cele ce au venit atunci asupra evreilor în chip văzut, și izbăvindu-se de ele, mănîncă printr-o simțire sigură a sufletului, o mană înțeleasă cu mintea (inteligibilă) al cărei chip îl mînca atunci Israel în mod simțit. Iar după începutul (acestei viețuiri) se întîmplă că, așa cum pofteau aceia cărnurile văzute, să poftească și ea, datorită amintirii, jertfele înțelese cu mintea (inteligibile) ale egiptenilor într-un chip primejdios și nu mai puțin greșit [901]. Aceas-

și ce am încercat să explicăm la nota 895. Dar aci se precizează că omul devenit un duh cu harul, s-a făcut cu totul simplu și s-a preschimbat în Hristos. Tot ce am spus la nota 895 despre lucrarea lui devenită lucrarea Duhului, sau despre lucrarea Duhului devenită lucrare a omului, se poate aplica la raportul omului cu Hristos. Acela poate spune: «Nu mai viețuiesc eu, ci Hristos viețuiește în mine» (Gal. 3, 20). Hristos e în eul omului, în mod lucrător; omul e în Eul lui Hristos în mod lucrător. Sînt o unitate bipersonală. Starea de simplitate la care a ajuns omul nu înseamnă numai eliberarea minții lui de chipurile felurite ale lucrurilor, ci și umplerea ei întreagă de Hristos, nu numai ca gîndit de minte, ci și ca gînditor și lucrător în ea, fără ca prin aceasta să se anuleze gîndirea omului prin mintea și lucrarea Sa, ci potențîndu-se gîndirea și lucrarea lui. Căci Hristos gîndește cu gîndirea minții, făcută gîndirea Lui, și lucrează cu lucrarea voinței omenești, făcută lucrare a voinței Lui.

901. După ce mintea s-a eliberat de patimile păcătuirii amare și sărate (păcătuirea aduce amărăciune și gustul pișcător pe de o parte plăcut, pe de alta neplăcut al sării, spre deosebire de gustul delicat, subțire al viețuirii curate), mai e totuși urmărită de amintirea păcatelor și se simte atrasă să le încuviințeze din nou, ca pe niște jertfe aduse în mod spiritual zeilor-demoni, asemenea celor ale egiptenilor. Părinții și scriitorii bizantini nu foloseau pentru aceste experiențe termenul spiritual, cum se folosește în Occident, pentru că ei puneau un mare accent pe «minte» și pe conținuturile ei naturale sau mai presus de fire, adică

ta o face să cunoască o întoarcere a lui Dumnezeu de la sine, pînă ce prin rugăciunea căinţei îl face pe Dumnezeu iarăşi milostiv.

Şi aşa, dacă se hrăneşte cu mana în linişte, înaintînd vremea şi harul sporindu-şi înrîurirea şi puterea asupra ei, mintea îşi vede limpede, cum s-ar spune, trupul cel cugetat cu mintea (inteligibil) prefăcut în firea manei [902]. O astfel de minte ce mănîncă mană are o cumpănă duhovnicească şi nişte talgere (Lev. 19,35), de care folosindu-se la cîntărirea manei, nu adună mai multă decît îi este de trebuinţă pentru hrană în fiecare zi, ca nu cumva, întrecînd măsura, să se putrezească toată şi să se piardă, şi deodată cu ea să se piardă din lipsă de hrană şi mintea care nu ţine măsura.

Iar mintea care mănîncă mană se cunoaşte prin aceea că, nemîncînd nimic altceva, duce vădit o viaţă mai frumoasă decît tot cel ce mănîncă altceva, se înţelege în chip înţelegător (inteligibil). Şi aceasta, pentru că s-a preschimbat şi ea oarecum, prin obişnuinţa mîncării, în calitatea manei, ca să zicem aşa. Iar semnul acestui fapt este lipsa oricărei pofte de celelalte mîncări, pe care le poftea înainte, precum şi aceea că pretutindeni vrea să mănînce numai mană şi că s-a făcut prunc şi s-a lipit de cinstirea lui Dumnezeu. De altfel, nu e de mirare că cineva se preface în ceea ce mănîncă neîncetat şi poartă în sine vreme îndelungată.

Deci nici prefacerea minţii prin obişnuinţă în însuşirea manei nu este ceva nefiresc. Căci e foarte firesc ca o hrană necontenită şi neschimbată să prefacă în sine pe cel ce-l hrăneşte. Astfel, mintea nu numai că dobîn-

---

pe «inteligibile», pentru că de fapt de la minte începe ispita şi păcatul, sau depărtarea de ele.

902. «Trupul inteligibil», adică fiinţa minţii, se preface în firea manei sau în har. E ceea ce s-a spus şi în cap. 84 şi 85 şi s-a explicat la notele 895 şi 900.

dește treapta de înger, ci se face și părtașă de înfierea dumnezeiască, mutîndu-se cu dreptate de la slavă duhovnicească la altă slavă și nu numai privind la Unul, ci ea însăși făcîndu-se Unul și viețuind și împărtășindu-se mai presus de lume de El. Căci, ca să zic așa, împărtășindu-se de taine negrăite în chip dumnezeiesc și cu iubire de Dumnezeu întru Duhul Sfînt, se face în chip desăvîrșit ca cele văzute și preamărite, încît se vede și pe sine, ca prefăcută prin deprindere în însușirea manei. Această treaptă este cu mult mai înaltă și mai cinstită decît a celui ce se știe pe sine că mănîncă mană, dar nu s-a preschimbat pe sine însuși, prin deprindere, într-o însușire a manei. Prima stare o pătimește mintea la început, cînd se adună în ea însăși într-o unitate gîndită cu mintea. Iar a doua este arătarea lămurită a unei uniri mai vădite, a descoperirii unor taine ale cunoașterii și a desfacerii desăvîrșite de toate și a înțelegerii mai presus de simplitate.

87. Mintea este simplă prin fire, pentru că și Acela al cărui chip este, adică Dumnezeu, este simplu [903]. Iar fiind așa, îi place să și lucreze în mod simplu [904]. Căci

903. Mintea e simplă prin fire. Numai alipirea ei de suprafața lucrurilor mărginite, sau de suprafața mărginită a lucrurilor, alipire contrară năzuinței ei, o face felurită, adică o face să fie parcelată între chipurile care o ocupă, sau să treacă de la un chip mărginit la altul. Dealtfel însăși trebuința simțită de minte de a face asocieri între lucruri, de a le explica pe unele prin altele, arată tendința ei spre unitate, spre simplitate, spre dezmărginire. Mintea este simplă prin fire, deci nehotărnicită și capabilă să cuprindă toate, pentru că este chipul lui Dumnezeu, care e simplu prin excelență, ca nehotărnicit și atotcuprinzător prin Sine. Despre simplitatea minții și despre scufundarea ei în adîncul luminii dumnezeiești, sau întunericului supraluminos al lui Dumnezeu a vorbit mai înainte cu preferință Sf. Simeon Noul Teolog (în *Capete* II, 14, 16, 17, 18, în *Filoc. rom.* VI).

904. Minții îi place să lucreze în mod simplu, adică să cuprindă totul în chip nehotărnicit, să intre în relație cu Cel simplu, în care se cuprind toate în mod nediferențiat.

oricui îi place ceea ce i se potriveşte prin fire. Dar mintea se face şi felurită, însă nu din pricina sa, ci din pricina simţurilor şi a celor supuse simţurilor, prin care îi vin înţelegerile celor cunoscute cu mintea. Cînd însă îşi aşează raţiunea între ea însăşi şi între simţuri şi lucrurile supuse simţurilor şi aceasta cumpăneşte şi judecă cu pricepere, fără să facă simţurile mai tocite decît trebuie şi fără să acopere sau să dispreţuiască frumuseţile celor supuse simţurilor cu uşurinţă, sau să le laude în chip josnic, şi, deci, fără să pună autoritatea minţii sub ascultarea acestora cu nepăsare, ci dînd cu înţelepciune fiecăruia ce i se cuvine, atunci mintea se face îndată unitară şi simplă, restabilindu-se în firea ei [905]. Depărtîndu-se de cele împărţite, ea începe iarăşi să iubească pe cel Unul şi simplu şi să lucreze unitar şi simplu. Şi iubindu-L pe Acela, Îl caută şi căutîndu-L îşi poartă zborul mai presus de tot ce e compus, pînă ce află pe Cel cu adevărat şi propriu Unul şi simplu, care este Dumnezeu. Iar ajunsă aci, acum stă acoperită numai de aripile Lui, acum pluteşte în văzduh, desfătîndu-se cum se cuvine să se desfăteze mintea păzită şi purtată de Dumnezeu.

88. Ceaţa groasă, aşezată de patimi pe puterea străvăzătoare a sufletului, îl face să vadă altele decît pe Cel ce este. Dar, cînd prin rugăciunea deasă, prin împlinirea poruncilor şi prin înălţarea la vederea lui Dumnezeu, mintea înlătură cu ajutorul harului de la sine ceaţa groasă de care am pomenit, vede limpede că vede pe Dumnezeu [906], neavînd nevoie de nici-un tălmaci pentru

905. Se precizează aci că mintea e restabilită în simplitatea ei nehotărnicită nu prin dispreţuirea lucrurilor sensibile, ci prin descoperirea frumuseţii unitare din toate, prin depăşirea a ceea ce le desparte.

906. «Vede că vede pe Dumnezeu». E conştientă că vede pe Dumnezeu. Vederea pur şi simplu o au şi animalele. Dar omul e conştient

aceasta, cum n-are cineva nevoie de învăţător ca să vadă cu simţurile, de nu are ceva aşezat pe pupila ochiului, care o stinghereşte. Căci, precum lucrurile supuse simţurilor sînt legate cu simţurile, cînd acestea sînt sănătoase, aşa cele cugetate cu mintea, sînt familiare înţelegerilor curăţite de zgura patimilor, şi precum prin perceperea cu simţurile se naşte cunoaşterea lucrurilor supuse simţurilor, aşa din privirea înţelegătoare se naşte vederea celor cugetate cu mintea. Iar după ea urmează contemplarea fără chip, nehotărnicită, neînchipuită şi simplă a lui Dumnezeu, care, ţinînd mintea în stăpînirea ei, o face slobodă de toate cele supuse simţurilor şi cunoscute cu mintea (inteligibile), închizînd-o în adîncul nesfîrşitului, necuprinsului şi nehotărnicitului [907], copleşită de uimire, cum nu se poate arăta prin cuvînt.

89. O, Stăpîne, Cel ce eşti începutul şi atotţiitorul tuturor celor văzute şi gîndite ; Cel ce ai ca început lipsa de început, Necreatule ; ca hotar, nehotărnicia, Nesfîrşitule ; ca fire, ceea ce e mai presus de fire, Necuprinsule ; ca fiinţă, ceea ce e mai presus de fiinţă, Nefăcutule ; ca chip, lipsa de chip, Nevăzutule ; şi proprie, veşnicia, Nestricăciosule ; ca înfăţişare, lipsa de înfăţişare, Cel ce eşti fără urmă [908] ; ca loc, ceea ce nu se

că vede. Însă Dumnezeu nu poate fi văzut decît în mod conştient. El trezeşte şi întăreşte conştiinţa omului că se află în faţa Lui. Aşa cum Dumnezeu, nefăcînd pe om ca obiect, îl face prin libertatea Sa liber, aşa îl face prin conştiinţa Sa, conştient.

907. «Închiderea» minţii în adîncul infinitului, e un termen impropriu, folosit de nevoie în lipsa altuia mai bun. În infinitate şi nehotărnicie mintea se află la larg. Dar ea e totuşi închisă în adîncul acestora, încît nu mai poate ieşi, nu mai simte plăcerea să iasă în îngustime. E închis cineva în libertatea de afară, întrucît nu mai poate «ieşi» din ea, în temniţa îngustă.

908. Cel ce n-are nici-o înfăţişare, nu lasă nici-o urmă, cu ajutorul căreia s-ar putea spune unde a fost, sau unde este.

poate înconjura, Neînconjuratule; ca cuprindere, ceea ce e necuprins, Necuprinsule, Necercetatule ; ca cunoaștere și vedere, necunoscutul și nevăzutul, Neapropiatule și Neînțelesule ; ca cuvînt, ceea ce nu se poate povesti, Nepovestitule [909] ; ca tălmăcire, ceea ce nu se poate tălmăci, Negrăitule ; ca înțelegere, neînțelegerea, Neînțelesule ; și peste tot ca afirmare, negarea cea mai presus de toate, Cel ce ești mai presus de Dumnezeu [910]. Întreg ești minune, liniște, curaj, dragoste, dulceață, mulțumire și siguranță în toate, lipsă de griji și bucurii, Tu care ești singura slavă, împărăție, înțelepciune și putere ipostasiată [911]. De aceea, pricinuiești răpirea din toate cele văzute și oprirea de la toate cele gîndite în chip negrăit [912]. De aceea, în Tine, Dumnezeule negrăit, este

909. Dumnezeu e Cuvînt ce nu se poate spune deplin în cuvinte, cum, păstrînd proporțiile, și persoana omenească e cuvînt ce nu se poate exprima exact, fapt care ne silește să folosim cuvinte fără sfîrșit pentru a o descrie, dar totdeauna insuficient. Dumnezeu e Cuvîntul personal cuvîntător, care se revelează pe Sine prin cuvinte, dar nu se poate epuiza în manifestările și cuvintele Sale inteligibile, chiar dacă s-ar folosi de ele la infinit, așa cum e cazul, păstrînd proporțiile, și cu persoana omenească.

910. «Mai presus de Dumnezeu (ὑπέρθεος)». Termenul e luat iarăși de la Dionisie Areopagitul, pentru a arăta că Dumnezeu e mai presus de ceea ce socotim și numim noi Dumnezeu. De altfel toate numele ce le dăm lui Dumnezeu, trebuie, pe de altă parte, negate, întrucît Dumnezeu e mai presus de ceea ce exprimă ele în mod obișnuit, prin împrumutare de la creaturi ; sau trebuie pus înaintea lor cuvîntul «supra» sau «mai presus». Căci lui Dumnezu nu I se neagă bunătatea, infinitatea, ființa, pentru că ar fi lipsit de ele, ci pentru că le are într-un mod nu numai potențat, ci transcendent modului în care le au făpturile.

911. Toate însușirile lui Dumnezeu sînt ipostasiate, sau își au suportul într-un ipostas, într-un subiect suprem, în Persoană. Nimic din cele gîndite nu există în sine, ci în ipostas. Numai ipostasul e real prin sine. Însușirile și lucrările își au realitatea numai în ipostas.

912. În Persoana sau în comuniunea personală supremă e singura odihnă a gîndirii, pentru că singură ea mulțumește gîndirea și o face să găsească în ea infinitatea gîndită de ea. Mintea nu e mulțumită în gîndirea ei cu nimic ce nu e persoană, pentru că nimic nu este explicabil

odihna minunată a celor ce privesc prin împărtăşirea de Duhul Sfînt.

90. «Dumnezeirea, minunîndu-ne, e prin aceasta şi mai mult dorită. Şi fiind dorită, curăţeşte», zice Grigorie Teologul[913]. «Iar curăţind pe cei ce o doresc, îi îndumnezeieşte. Iar cu cei ajunşi astfel, vorbeşte cum ar vorbi cu casnicii Săi». Dar nu numai Dumnezeu face aşa, ci şi cei curăţiţi astfel se întreţin cu cele dumnezeieşti şi cu Dumnezeu, în Duh şi adevăr, cum s-ar întreţine cu cele familiare lor. De aceea, şi Teologul continuă : «Căci Dumnezeu se uneşte cu dumnezei şi se face cunoscut lor». Vezi minunea unirii ? Căci zice : «Dumnezeu se uneşte cu dumnezei». De fapt, dacă unirea se înfăptuieşte între cei ce simt la fel, e vădit că şi simţămintele şi bucuriile lor sînt aceleaşi. De aceea, mai zice şi că «se face cunoscut lor». Căci cei îndumnezeiţi şi ajunşi dumnezei prin har, trăiesc cu cele dumnezeieşti şi cu Dumnezeu ca cu cele familiare, şi le cunosc pe acelea, aşa cum contemplă Dumnezeu, într-un chip asemănător, pe cei ajunşi în chipul dumnezeiesc şi dumnezei, şi vorbeşte şi se uneşte cu ei, potrivit celor spuse. De aceea, adaugă marele Grigorie, nu fără rost, ci spre ştire : «Şi atîta e cunoscut Dumnezeu de cei curaţi şi de aceşti dumnezei, cît îi cunoaşte, în chip asemănător, Cel ce e prin fire Dumnezeu, pe dumnezeii prin lucrare»[914].

---

decît din persoană. Dar în persoană subiectul omenesc află nu numai odihna gîndirii, în acelaşi timp mereu hrănită de ea, ci şi odihna setei de iubire, mereu satisfăcută de ea.

913. Pe cei ce Îl doresc, îi curăţeşte de alipirea la cele inferioare, pentru că îi atrage spre El şi-i ţine alipiţi la El.

914. Atîta Îl cunosc pe Dumnezeu cei ajunşi dumnezei prin har, cît îi cunoaşte Dumnezeu pe ei. Căci Dumnezeu atîta se sălăşluieşte cu puterea Lui în ei, cît îi cunoaşte ; deci atîta îi împuterniceşte în cunoaşterea Lui de către El, cît se sălăşluieşte El în ei, prin faptul că îi cunoaşte.

Şi poţi să-ţi închipui cît, dacă judeci cum se cuvine. Mult sînt fericiţi cei ce se înalţă, precum se cuvine, spre vederile contemplaţiilor lui Dumnezeu, cu toată puterea sufletului şi cu pricepere duhovnicească. Căci îi vezi covîrşiţi de necuprinsul lui Dumnezeu, din pricina neînceputoriei, a nepătrunderii, a nehotărniciei, a veşniciei şi a nesfîrşirii din jurul Lui, uimiţi cu totul de minunea lui Dumnezeu mai presus de orice minune. Din pricina aceasta sufletul lor rămîne lipit cu dragostea «după Dumnezeu» (Ps. 62, 9) şi sînt cuprinşi de un dor de nesuportat de a contempla faţa dumnezeiască şi frumuseţea ei preamărită, topindu-se de fericirea pătimirii ei. Şi aşa se curăţă şi se îndumnezeiesc sub lucrarea dumnezeiască şi se fac în chipul lui Dumnezeu şi dumnezei şi se unesc întru cunoştinţă cu Dumnezeu.

Iar Dumnezeu, făcîndu-Se cunoscut celor îndumnezeiţi din prisosinţă, în urma darului mai presus de fire şi al îndumnezeirii lor şi al unirii dumnezeieşti, răpeşte în chip minunat cu frumuseţea Lui mai presus de frumuseţe, toată simţirea înţelegătoare şi toată dorinţa lor, încît îi ţine fermecaţi în jurul Său, ca pe nişte alţi îngeri, care cîntă într-o pornire nereţinută, aşa cum se cuvine : «Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor şi în mijloc va alege pe dumnezei» (Ps. 81, 1) ; şi : «Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit şi a chemat pămîntul (adică pe pămînteni), de la răsăriturile soarelui pînă la apusuri» (Ps. 49, 1) ; şi «Căpeteniile popoarelor s-au adunat la un loc cu Dumnezeul lui Avraam» (Ps. 46, 9); şi au stat împrejurul lui Dumnezeu cum stau «Serafimii împrejurul Lui» (Is. 6, 2), primind iluminările

---

Ei Îl cunosc pe Dumnezeu ca oameni, dar în măsura în care participă la El. Nu depăşesc în cunoaşterea lor calitatea lor de participanţi la Dumnezeu, pentru că nici Dumnezeu nu-i cunoaşte altfel decît în calitatea lor de participanţi la El. Dar cine poate înţelege totuşi înălţimea gradului său de participant la Dumnezeu, deci mărimea cunoaşterii lui de către Dumnezeu şi a cunoaşterii lui Dumnezeu de către el ?

dumnezeieşti ale tainelor mai presus de lume şi ţinîndu-se nedesfăcuţi de Dumnezeu Cel ce e mai presus de toate în chip nesfîrşit. Dacă, deci, cei curaţi cu inima sînt fericiţi, după spusa Domnului, fiindcă «vor vedea pe Dumnezeu» (Matei 5, 8), cum nu vor fi fericiţi văzătorii, care se curăţesc prin uimirea ce-i cuprinde din cunoaşterea lui Dumnezeu, înălţîndu-se prin sporire la treapta lui Dumnezeu ? Drept aceea, cei ce doresc fericirea, trebuie să pătimească îndumnezeirea şi să stea astfel nemişcaţi ca nişte Heruvimi în jurul lui Dumnezeu, să se ţină cu toată sîrguinţa de contemplaţie, de ştiinţă şi de făptuire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

91. Aş vrea să Te văd cît mai bine şi apoi să Te preamăresc, Făcătorule de viaţă, viaţa celor ce Te văd pe Tine, Doamne Dumnezeul meu. Dar voind, nu ştiu cum să grăiesc în chip vrednic de Tine ; cu adevărat nu pricep şi mă încurc. O, cît de propriu Te are mintea, Stăpîne, Făcătorule, Atotînţelepte. Numai văzîndu-te pe Tine, se bucură de pace şi de odihna proprie ei. Căci Te doreşte prin fire, tocmai întrucît e minte şi caută să se izbăvească de împrăştierea în cele de afară şi văzute, ca, liniştită din partea lor, să cugete la ea însăşi şi mai ales să înţeleagă şi să pătrundă cu agerime naturală cele mai înalte şi prin desăvîrşita ei lipsă de materie, să se lipească de cele mai tari. Prin raţiunea firească, ea tinde de la sine spre ceea ce e aşezat mai presus de toate şi e mai sus de tot ce e supus simţurilor.

Deci e vădit că, ajutată cum se cuvine de înrîurirea Duhului Sfînt, arătată în credinţă, înălţîndu-se, sau mai bine zis atrasă fiind, întrucît e minte, de către cele gîndite (inteligibile) din jurul Tău, ca de nişte rudenii, doreşte mult să Te vadă, cu toată rîvna sufletului. Căci ea pătimeşte aceste lucruri minunate şi fericite potrivit cu firea ei. Fiindcă, prin firea ei, ca una ce e înţelegă-

toare, e mai înaripată şi mai iute ca toate făpturile, iar cele gîndite (inteligibile) sînt în chip firesc dorite de ea ; ea are nevoie să le cugete şi să le înţeleagă, cum au nevoie vieţuitoarele îmbrăcate în simţuri de cele supuse simţurilor, ca să le mănînce. Căci pentru minte a cugeta şi a înţelege e acelaşi lucru ca pentru vieţuitoarele îmbrăcate în simţuri a mînca cele supuse simţurilor. Căci precum mintea trăieşte propriu-zis, creşte, se bucură şi se desfată prin înţelegere, aşa vieţuitoarele îmbrăcate în simţuri au acestea prin mîncare. Iar acestea le pătimeşte mintea prin aceea că lucrează, ceea ce înseamnă în chip covîrşitor că înţelege; şi aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd, prin bunătatea Ta duhovnicească, a ajuns în chip negrăit în Tine, dorinţa ei unindu-se cu farmecul slavei Tale. Căci acela care are o dorinţă după ceva, ce va gusta cînd se va împărtăşi de ceea ce îl atrage, mai ales dacă aceea e aşa cum eşti Tu şi dacă prin orînduirea Ta dorinţa lui se îndreaptă spre ceva aşa de mare cum eşti Tu ? Căci Tu, Împărate atotînţelepte, atotputernice, preabune, Doamne, zidind mintea ca o fiinţă înţelegătoare, ai făcut-o de aşa fel ca să se veselească cu prisosinţă de cele ale Tale, potrivit cu firea ei, şi să se împărtăşească în chip negrăit şi cu adîncă uimire de dragostea Ta dumnezeiască şi să Te iubească cu o plăcere nebunească şi cu un entuziasm beat.

Deci mintea, fiind zidită iubitoare la culme de frumuseţe şi de bunătate şi fiind prin fire iubitoare de acestea, are prin pronia dumnezeiască dorinţa de a înţelege pururea cele înalte şi de a pofti pe cele ce-i stau în faţă şi de a se bucura de mai înainte de cele mai bune. Iar odată cu aceasta Tu i Te arăţi în chip preaînţelept ca atare şi o răpeşti, făcînd să fie atrasă de dragostea vederii Tale şi să iasă din toate cu întreaga simţire a sufletului, pentru a rămîne numai cu Tine. Căci nu Te arăţi numai felurit, Tu cel preadulce, nici numai sim-

plu, nici numai cuprins, nici numai necuprins, nici numai înfricoşător, nici numai blînd, ci acum aşa, acum altfel ca, în felul acesta, mişcarea şi schimbarea minţii, trecînd de aici acolo, să nu aibă nici-o pricină de a se abate spre vreun lucru din cele ce sînt în afară de Tine, pentru varietate, chipurile, sau pentru simplitate, pentru dorinţa după ceea ce e necuprins, sau după ceea ce poate fi cuprins, pentru a găsi ceva înfricoşător, sau ceva blînd [915].

În general, Tu, fiind binele şi frumosul cel Unul în chip cuprinzător şi începătura mai presus de bine şi de frumos, care dă gustarea tuturor bunătăţilor şi frumuseţilor, mintea nu poate contempla, petrece şi nu se poate desfăta în chip deplin felurit decît în Tine. Căci Tu ai în Tine însuţi toate, în calitate de cauză, şi Te afli mai presus de toate, ca Ziditorul lor de nesfîrşite ori nesfîrşit mai presus de frumuseţe. Astfel, fiind Unul după fiinţă, Dumnezeule, Te faci văzut felurit după lucrări, pentru mulţimea lor, şi mare pentru mărimea lor.

Deci, chiar dacă Te laşi cuprins de unii, le apari iarăşi atotluminat şi covîrşitor. Căci, fiind după fiinţă cu totul necuprins, nu eşti cuprins deplin nici după lucrare şi putere. Pentru că cine a aflat măsura puterii Tale ? Iar înţelepciunea Ta cine a cunoscut-o ? Şi oceanul bunătăţii Tale cine l-a cercat ? Şi peste tot cine a priceput pînă la capăt ceva din ale Tale ? Măcar că, pe de altă parte, după toate acestea Te laşi în alt chip cuprins.

De fapt, mintea începînd contemplarea de la cele înţelese (inteligibile) din lucrurile văzute, urcă pe urmă

915. Deşi e simplu în Sine, dar Dumnezeu se arată minţii ca felurit, pentru că aceasta este, înainte de a ajunge la El, iubitoare de felurime. Prin cele felurite însă Dumnezeu o conduce spre El ca Unul. Dar în El ca Unul le găseşte pe toate.

la cele ce sînt una și necuprinse în jurul Tău, Mîntuitorule. Atrasă apoi de farmecul dulce și deplin a ceea ce cuprinde și mînată de iubirea ei de frumusețe și de bine, se grăbește cu toată sîrguința și rîvnește să urce pe cît se poate dincolo și de aceasta. Dar fiindcă nu izbutește să ajungă mai departe, cugetînd prin asemănare la ceea ce îi scapă fără doar și poate, ca la ceva ce e mai presus de toate, e cuprinsă de o mare dragoste și se îmbată nebunește de Tine și doruri arzătoare i se aprind în suflet, făcînd din ceea ce cuprinde din Tine o materie care întreține focul dragostei dumnezeiești pentru ceea ce nu cuprinde și din nepricepere merinde pentru o mai mare dragoste [916].

Căci, ceea ce se poate cuprinde din jurul Tău, Atotînțelepte, nu o farmecă mai mult decît o aprinde ceea ce scapă înțelegerii și e neajuns cunoașterii. Căci aceasta susține uimirea și îndeamnă la o dorire deosebită. Aș putea adăuga că aceea îndeamnă și la o căutare nu a ceea ce ești Tu după ființă, căci aceasta nu este nimănui în niciun fel cu putință de aflat, ci a necuprinsului puterii și lucrării ființiale și îndeobște contemplate și teologhisite în jurul Tău, care sînt, cum s-a spus, nesfîrșite din pricina mărimii și nepătrunse din pricina mulțimii lor. Căci în acestea, care sînt în jurul Tău, măcar că nu se poate ajunge la marginea lor, deoarece sînt nesfîrșite, dar celui ce se apropie prin curăție de Tine și-și pironește privirea la frumusețea Ta, îi este cu putință să ajungă la vederi mai limpezi și mai luminoase și să se îndumnezeiască pe măsura lor. De aceea, și aprinzi cu raza dragostei mintea care stăruie lîngă Tine cît este cu

916. Dragostea e rană pentru că face ființa să sufere de dorința de a se tămădui prin întîlnirea cu Cel iubit, prin împlinirea voii Lui. Și e în același timp foc, pentru că și focul se vrea potolit prin acea întîlnire. Dragostea e rană produsă de foc, sau însoțită de foc, pentru că e însoțită de temperatura care-și caută potolirea.

putință, luminînd-o tot mai mult și mai mult și introducînd-o în nepătrunse și tainice vederi mai presus de ceruri. O, Monadă (Unitate) prealăudată și Treime preaînchinată, adînc nepătruns de putere și înțelepciune ! Cum din această dragoste, ca de la un loc de plecare în zbor, ca de la o linie de pornire, introduci în atotdumnezeiescul întuneric din preajma Ta mintea care s-a curățit cum se cuvine, mutînd-o de la slavă la slavă, chiar dacă petrece adeseori înăuntru întunericului mai presus de lumină ? [917]. Eu nu știu, cum știi Tu : o introduci în întunericul în care a fost introdus Moise, sau este acela chipul acesteia, sau aceasta al aceluia ? Dar că acesta este un întuneric cugetat cu mintea (inteligibil) [918] și că în el se săvîrșesc în chip dumnezeiesc, mai presus de fire și negrăit, în ascunsul tainic al sufletului, tainele unirii și ale dragostei duhovnicești, o știu foarte limpede cei călăuziți de torța Duhului luminător.

92. Cine, văzîndu-te pe Tine, Doamne, Treime Sfîntă, nu se bucură de Cel ce este Împăratul și Stăpînul neîncetat și Dătătorul a tot binele și fericitul izvor al lor ? Și cine s-ar putea bucura cu o bucurie adevărată înainte de a vedea stăpînirea Ta atotțiitoare ? Desigur că nimeni în nici un fel. De aceea, cu adevărat fericiți sînt cei curați cu inima, că aceia Te vor vedea cu ochiul sufletului pe Tine cel ce le ești cea mai aleasă bucurie duhovnicească. Ei se bucură cu veselie și mulțumire multă și se umplu de dragoste copleșitoare, chiar dacă luptă adeseori cu strîmtorări trupești și pătimesc sub năvălirile drăcești. Căci lumina duhovnicească a frumu-

---

917. Sf. Simeon Noul Teolog spune în *Capete* II, 18 : «Mintea pururea mișcătoare ajunge nemișcată cînd e acoperită sub întunericul și lumina dumnezeiască». Termenul «întunericul supraluminos» am văzut că e de la Dionisie Areopagitul.

918. Un întuneric gîndit, nu sensibil ; un întuneric trăit de minte ca atare, nu de simțuri.

seții feței Tale, Doamne, e de nesfîrșite ori nesfîrșit deasupra oricărei apropieri a întristării lumești de cel ce e luminat prin har. De aceea, le umbli înainte întreg ca o dulceață ; întreg le ești poftă, dorință sfîntă și dragoste negrăită. De aceea, pe cei ce Te văd pe Tine, prin oarecare înțelegere, îi rănești cu săgețile mai presus de fire și de nesuportat ale dragostei Tale. Și, de aceea, aleargă «în urma Ta după mireasma mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 2, 5 ; 1, 4), cu o încordare puternică și neostenită, sufletele celor cărora Te faci văzut, Dumnezeule negrăit, și încearcă în tot chipul să Te atragă în ele înseși, biruite și topite în chip minunat de dorul Tău. De aceea Te au fără uitare în minte, atîrnînd de frumusețea Ta cea mai presus de fire. Mai bine zis, stăpînești neîncetat și duhovnicește inimile lor, ziua și noaptea, și somnul s-a depărtat de la pleoapele lor; și dulceața... ...Chiar dormind ele, «inima lor veghează» (Cînt. Cînt. 5, 2) veselindu-se, cum zice Proorocul, «în așternuturile lor» (Ps. 149, 5) ; și privesc și sînt deopotrivă stăpînite și nu știu ce să se facă ; nu pricep și-și ies din ele, din pricina strălucirii negrăite a feței Tale, din pricina mărimii slavei sfințeniei Tale, din pricina suișurilor Tale ce se orînduiesc în ele înseși și a descoperirilor Tale tainice, din pricina darurilor Tale ascunse, negrăite, atotfrumoase și atotbune ce sînt în jurul Tău, Părinte... Sprijinește, Doamne, pe cei ce locuiesc întru dreptate, împreună cu fața Ta (Ps. 139, 14).

A celui dintru Sfinţi Părintelui nostru SIMEON NOUL TEOLOG

Metoda sfintei rugăciuni şi atenţiuni[919]

Trei sînt felurile rugăciunii şi ale luării aminte prin care sufletul sau se înalţă, sau se coboară. Se înalţă dacă le întrebuinţează la timp potrivit, sau se coboară dacă le întrebuinţează fără socoteală, la vreme nepotrivită. Iar trezvia şi rugăciunea sînt legate între ele ca sufletul şi trupul : lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea lor se face în acest chip : întîi, trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor şi înainte mergător ; în urma ei, rugăciunea desfiinţează şi şterge îndată gîndurile rele, împiedicate de străjuitor, luarea aminte neputînd face singură acest lucru[920]. Acestea sînt deci poarta vieţii şi a morţii : luarea aminte şi rugăciunea. De o curăţim prin trezvie, ne îmbunătăţim ; iar de o întinăm prin lipsă de pază, ne înrăim.

---

919. Am tradus-o după textul originar, tipărit de J. Hausherr S. J., în : «Orientalia Christiana», nr. 36, iunie—iulie, 1937, p. 150—175 : *«La méthode d'oraison hésychaste»*, şi nu după textul neogrec din *Filocalia greacă,* care prelungeşte uneori textul originar prin multe explicări. Totuşi uneori ne-am folosit în traducere de explicările textului neogrec.

920. Cuvintele : luare aminte, trezvie, pază, străjuire au acelaşi înţeles. Deci luarea aminte sau trezvia se uneşte cu rugăciunea, în sensul că prima premerge celei din urmă. Ea opreşte gîndurile rele să pună stăpînire pe cugetare, dar de abia rugăciunea le desfiinţează propriu-zis.

Fiindcă am spus deci că luarea aminte și rugăciunea sînt de trei feluri, trebuie să înfățișăm însușirea fiecăruia din ele, ca cel ce vrea să dobîndească viața și să și-o desăvîrșească, să aleagă din aceste trei feluri care se deosebesc între ele, pe cel mai bun, ca nu cumva, ținînd din neștiință pe cel mai rău, să fie scos de la ceea ce e mai bun.

Despre primul fel de rugăciune

Însușirile primului fel de rugăciune sînt acestea: Cînd cineva face această rugăciune, își ridică mîinile și ochii împreună cu mintea la cer, iar mintea alcătuiește înțelesuri dumnezeiești și-și închipuiește frumuseți cerești, ierarhii de îngeri și corturi de-ale drepților și, simplu vorbind, toate cîte le-a auzit din Scripturi le adună în vremea rugăciunii în minte; el își stîrnește astfel sufletul la dragostea dumnezeiască, privind la cer, ba uneori vărsînd și lacrimi din ochi. Făcînd așa, se umflă dulce în inimă și se mîndrește și socotește că ceea ce i se întîmplă este o mîngîiere dumnezeiască. Drept aceea, se roagă să petreacă pururea într-o astfel de îndeletnicire.

Dar acestea sînt semne ale amăgirii. Căci binele nu e bine cînd nu se face bine. Unul ca acesta, chiar de se dedă unei vieți de cea mai deplină liniște, e cu neputință să nu-și iasă din minți. Iar dacă nu cade într-o astfel de patimă, totuși nu poate ajunge la dobîndirea virtuților și la nepătimire. Prin acest fel de luare aminte s-au amăgit cei ce văd lumini în chip simțit și miros bune miresme și aud glasuri și alte multe de acestea. Unii din ei au căzut cu totul în stăpînirea dracilor, fiind purtați din loc în loc și din țară în țară. Alții, necunoscînd pe cel ce se preface în înger al luminii și de aceea pri-

mindu-l, au fost amăgiţi de el şi au rămas neîndreptaţi pînă la sfîrşit, neprimind nici un sfat de la oameni. Unii şi-au pus mîinile asupra lor înşişi, şi s-au făcut sinucigaşi, fiind scoşi din minţi de înşelătorul. Iar alţii s-au aruncat în prăpăstii. În sfîrşit alţii s-au spînzurat. Şi cine ar putea spune toate felurile amăgirii diavolului ?

Din toate cele spuse, cel înţelept poate cunoaşte care este cîştigul născut din cea dintîi luare aminte. Iar dacă cineva nu cade în acestea, pentru că trăieşte în viaţa de obşte (acestea li se întîmplă deci pustnicilor), totuşi rămîne toată viaţa fără nici o sporire din ea [921].

Despre al doilea fel de rugăciune

Al doilea fel de rugăciune se face aşa : Mintea se retrage din cele supuse simţurilor, îşi păzeşte simţurile de cele din afară, şi-şi adună toate gîndurile, ca să nu umble după lucrurile deşarte; apoi aci face cercetarea gîndurilor, aci ia aminte la cererile ce le rosteşte cu gura către Dumnezeu, sau aci atrage la sine gîndurile

921. Această primă luare aminte merită acest nume întrucît e şi o concentrare la Dumnezeu. Dar ea este insuficientă, întrucît îşi închipuie cele cereşti după asemănarea celor pămînteşti. Ea le pune celor închipuite contururi limitative. Nu e vorba să nu se gîndească cel ce se roagă, la Hristos pe cruce, ci să nu-şi închipuie pe Hristos că i se arată acum în acelaşi mod nepnevmatizat ca pe cruce. Mintea trebuie să aibă mereu un conţinut. În viaţa pămîntească dacă nu se gîndeşte la Dumnezeu cel nemărginit, trece de la gînduri limitate, la alte gînduri limitate, pentru că are trebuinţă de lucrurile pe care le reprezintă. Dar în viaţa viitoare nu va mai avea lipsă de aceste lucruri. Acolo va putea să fie umplută numai de Dumnezeu. Dar dacă nu s-a obişnuit aici să gîndească pe nesfîrşitul Dumnezeu, prin pomenirea tot mai deasă a numelui lui Iisus, va fi golită de orice conţinut. Iar aceasta înseamnă o neputinţă de a scăpa de cea mai groaznică plictiseală. Orice clipă va fi ca o eternitate extrem de chinuitoare. Şi va şti că nu va scăpa niciciînd de acest gol, ca să poată gîndi la ceva.

robite (de diavol), aci, cuprinsă ea însăşi de patimă, începe să revină la sine cu silire. Dar unuia ce se luptă aşa, îi este cu neputinţă să cîştige pacea, sau să primească cununa biruinţei (2 Tim. 4, 8). Căci unul ca acesta se aseamănă omului ce se luptă noaptea, care aude glasurile vrăjmaşilor şi primeşte loviturile lor, dar nu poate vedea curat cine sînt, sau de unde au venit, sau cum şi pentru ce se bat, dat fiind întunericul din mintea sa, care îi pricinuieşte acest neajuns. Cel ce se luptă aşa, nu va scăpa de a fi zdrobit de către duşmanii inteligibili (gîndiţi cu mintea) ; el va suporta osteneala, dar de răsplată va fi păgubit. Căci furat de slava deşartă, el se făleşte că e cu luare aminte. Şi stăpînit şi batjocorit de ea, va dispreţui pe alţii, că nu sînt cu luare aminte şi se va mîndri faţă de ei şi se va da drept păstor al oilor, asemănîndu-se orbului care vrea să călăuzească pe orb (Matei 15, 18).

Acestea sînt însuşirile rugăciunii celei de a doua. Din ele, cel ce se sileşte poate să cunoască neajunsul ei. Această a doua rugăciune e mai bună decît cea dintîi, precum o noapte cu luna plină e mai bună decît o noapte fără stele şi fără lumină [922].

Despre al treilea fel de rugăciune

Vom începe să vorbim şi despre a treia rugăciune. Ea e un lucru străin (minunat) şi greu de tălmăcit. Iar pentru cei ce n-o cunosc, nu numai greu de înţeles, ci şi aproape de necrezut. E un lucru care nu se întîlneşte la mulţi. Căci socotesc că acest bun a fugit azi de la noi

922. Acesta nu mai rămîne alipit de chipurile celor din afară, pe care le urcă la cer, dar rămîne într-o luptă lăuntrică cu gîndurile. El nu cîştigă lupta, nu dobîndeşte pacea de gînduri, pentru că luptă singur, pentru că nu are ascultarea de altul priceput în această luptă.

împreună cu ascultarea. Pentru că ascultarea este aceea care, dezlipindu-l pe cel ce-o iubește de veacul rău de acum și desfăcîndu-l de patimi și de griji, îl face statornic și neobosit în urmărirea căii acesteia, mai ales dacă a găsit și un povățuitor neamăgitor. Căci ce lucruri vremelnice ar mai putea atrage mintea aceluia care a murit, prin ascultare, oricărei împătimiri față de lume și de trup ? Sau ce grijă ar mai putea stăpîni pe acela care a dat în seama lui Dumnezeu și a părintelui său duhovnicesc toată grija sufletului și a trupului și nu mai trăiește sieși, nici nu mai așteaptă o zi a plăcerilor sale? De aceea, ispitele puterilor răzvrătite, care trag mintea ca niște funii în nenumărate curse de gînduri, se rup și omul, ajuns liber, luptînd cu putere și pătrunzînd gîndurile vrăjmașilor, le alungă cu măiestrie și înalță rugăciuni din inimă curată. Aceasta este începutul adevăratei viețuiri călugărești. Cei ce nu încep astfel, se vor zdrobi în deșert.

Iar începutul rugăciunii a treia nu se face cu întinderea mîinilor și cu adunarea gîndurilor și cu chemarea ajutorului din cer. Căci acestea sînt, precum am spus, însușirile primei rugăciuni. Dar nu începe nici de la al doilea fel, în care mintea ia aminte la simțurile din afară, iar pe dușmanii dinăuntru nu-i observă. Fiindcă, unul ca acesta, cum am spus, e lovit, dar nu lovește, e rănit, dar nu rănește, e dus în robie fără să se poată apăra de cei ce-l robesc. Necontenit vrăjmașii îl lovesc din spate, dar mai ales din față și îl fac iubitor de slavă deșartă și plin de părerea de sine.

Deci tu, de voiești să începi această lucrare născătoare de lumină și plină de farmec, fă începutul de aici : după ascultarea cu de-amănuntul, pe care am zugrăvit-o mai înainte, trebuie să le faci toate cu conștiință. Căci

fără ascultare, nu există nici conştiinţă curată [923]. Iar conştiinţa aceasta trebuie să o păzeşti întîi faţă de Dumnezeu, apoi faţă de părintele tău duhovnicesc şi în al treilea rînd faţă de oameni şi de lucruri [924]. Faţă de Dumnezeu trebuie să-ţi păzeşti conştiinţa curată, ca toate cîte le ştii că nu slujesc Lui, să nu le faci ; faţă de Părintele tău, ca să le faci toate cîte ţi le spune potrivit scopului ce-l urmăreşte, neadăugînd şi netăind nimic; faţă de oameni trebuie să-ţi păzeşti conştiinţa, ca cele ce tu le urăşti, altuia să nu le faci ; iar faţă de lucruri trebuie să te fereşti de trecerea măsurii în tot ce faci : în mîncare, în băutură şi în îmbrăcăminte. Simplu grăind, toate să le faci ca în faţa lui Dumnezeu, ca să nu fii mustrat în vreo privinţă de conştiinţă.

Şi acum, după ce am limpezit şi lămurit adevărata luare aminte, vom vorbi, dacă voieşti, şi despre însuşirile ei. Luarea aminte şi rugăciunea adevărată şi neînşelătoare constă în aceea, ca mintea să păzească inima în vremea rugăciunii şi să se întoarcă neîncetat înăuntru ei şi din acel adînc să-şi înalţe cererile către Domnul. În felul acesta, gustînd mintea «că bun e Domnul» (Ps. 35, 9), nu mai vrea să iasă din locaşul inimii. Căci zice şi ea cu Apostolul : «Bine este nouă să fim aici» (Matei 17, 3). Şi cercetînd tot timpul locurile acelea, alungă cu lovituri aspre gîndurile semănate de vrăjmaşi. Celor ce nu cunosc acest fel de vieţuire, li se pare foarte aspru şi greu. Şi de fapt lucrul este înăbuşitor şi obositor nu numai pentru cei necercaţi, ci şi pentru cei ce au agonisit cercare adevărată, dar n-au gustat şi n-au

923. Neascultînd de un povăţuitor iscusit, nu-ţi dai seama de marginile puterilor tale, te suprapreţuieşti, n-are cine te face atent la scăderi şi greşeli ale tale.

924. Această conştiinţă e un fel de simţ al răspunderii faţă de oameni şi chiar faţă de lucruri şi de împrejurările ce-ţi sînt date, dar mai ales faţă de întrebuinţarea lor. Iar temeiul acestei răspunderi stă în răspunderea faţă de Dumnezeu.

făcut să treacă plăcerea ei în adîncul inimii [925]. Însă cei ce au gustat plăcerea ei şi au făcut să treacă dulceaţa ei în adîncul inimii [926], pot striga împreună cu Pavel : «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos ?» şi celelalte (Rom. 8, 35).

Căci Sfinţii noştri Părinţi, auzind pe Domnul zicînd : «Din inimă ies gîndurile rele, uciderile, preacurviile, furtişagurile, mărturiile mincioase, şi ele sînt cele ce spurcă pe om» (Matei 15, 19-20), şi îndemnul de a curăţi partea dinăuntru a paharului, ca şi partea din afară să se facă curată (Matei 23, 26), lăsînd orice altă lucrare a virtuţilor, şi-au îndreptat toată nevoinţa spre această pază a inimii, bine ştiind că odată cu ea dobîndesc toate celelalte virtuţi fără greutate, iar fără de ea nu poate stărui nici o virtute [927]. Pe aceasta unii dintre

925. N-au întipărit adînc în inima lor plăcerea rugăciunii şi obişnuinţa ei. Numai atunci ea se lucrează de la sine, fără oboseală.

926. «Gîrliciul, sau prăpastia inimii» (farynx) este adîncul sau abisul fără fund al inimii.

927. Luarea aminte e o trezvie a omului la sine însuşi. Dacă aceasta e permanentă, se evită toate păcatele şi omul face numai binele de toate felurile, adică se deprinde cu toate felurile de bine şi acestea sînt virtuţile. În fond acest al treilea fel al luării aminte şi al rugăciunii constă în căutarea sinei proprii şi a întîlnirii prin ea cu Dumnezeu şi în stăruirea în ele. E întîlnirea cu Dumnezeu prin conştiinţa de sine, iar această întîlnire e dialog cu Dumnezeu în rugăciune, dialog ce se petrece în acest abis (gîrliciu) nesfîrşit al sinei, sau al inimii. Numai în indefinitul nostru descoperit şi trăit în mod conştient ne întîlnim în mod conştient cu infinitul dumnezeiesc, trăim conştiinţa prezenţei Lui. Numai în abisul subiectului nostru, trăit conştient, ne putem întîlni cu abisul Subiectului dumnezeiesc, sau cu trăirea conştientă a Lui, într-o acută responsabilitate. Propriu-zis abisul subiectului nostru se actualizează în întîlnirea cu abisul Subiectului dumnezeiesc, care ne cheamă la răspundere, sau la conştiinţa de noi înşine. Dar abisul nostru, sau conştiinţa de noi înşine se poate şi închide prin faptul că mintea se strînge după forma lucrurilor mărginite. Căci atunci dispare şi conştiinţa prezenţei lui Dumnezeu cel nesfîrşit. Mintea noastră are tendinţa de a se întinde (ἀνατείνειν) spre nesfîrşitul, ca să se odihnească în el. Dar iese din finit propriu-zis în inima care se umple de conştiinţa prezenţei lui Dumnezeu. Autorul «Metodei» cere

Părinţi au numit-o «linişte a inimii», alţii «luare aminte», alţii «pază a inimii», unii «trezvie» şi «împotrivire în cuvînt» (faţă de vrăjmaşul), alţii «cercetarea gîndurilor şi paza minţii». Dar toţi îndeobşte şi-au lucrat pămîntul inimii lor şi prin aceasta au ajuns să se hrănească cu mana dumnezeiască. Despre ea zice Ecclesiastul: «Veseleşte-te, tinere, întru tinereţea ta şi umblă în căile inimii tale fără pată şi scoate întărîtarea de la inima ta» (Eccl. 11, 9); sau: «Dacă duhul stăpînitorului se ridică împotriva ta, să nu-ţi laşi locul tău» (Eccl. 10, 4). Zicînd «loc», a voit să arate inima, precum zice şi Domnul : «Din inimă ies gîndurile rele» (Matei 15, 19). Şi iarăşi: «Nu vă împrăştiaţi cu gîndurile» (Luca 12, 29); sau : «Strîmtă este poarta şi îngustă calea ce duce la viaţă» (Matei 7, 14); şi «Fericiţi cei săraci cu duhul» (Matei 5, 3), adică cei ce n-au în ei nici un gînd al veacului acesta. Iar Apostolul Petru zice : «Fiţi treji şi privegheaţi, că protivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutînd pe cineva să înghită» (1 Petru 5, 8). Pavel, la rîndul său, scrie foarte limpede către Efeseni, despre paza inimii : «Nu ne este lupta împotriva sîngelui şi a trupului» (Efes. 6, 12). Iar cîte au scris dumnezeieştii noştri Părinţi în scrierile lor despre paza inimii, e cunoscut celor ce le cercetează pe acestea cu osîrdie.

Înainte de toate însă trebuie să-ţi cîştigi trei lucruri şi aşa să porneşti spre ţinta căutată : lipsa de griji în privinţa lucrurilor neîndreptăţite şi îndreptăţite, adică moartea faţă de toate ; conştiinţa curată, păzindu-te ne-

---

să nu se rămînă la lucrarea virtuţilor, fără vederea infinitului dumnezeiesc, sau fără conştiinţa prezenţei lui, ci să se vadă acest infinit şi apoi virtuţile vor veni de la sine, din alipirea la Dumnezeu. Atunci virtuţile nu mai sînt agonisite cu greutate şi nu se mai pierd cu uşurinţă, ci se nasc cu uşurinţă şi devin statornice, căci sînt iradieri ale acestei conştiinţe a întîlnirii cu infinitul lui Dumnezeu, devenită iubire a noastră. Fără ea, care e în fond esenţa luării aminte, nu se pot deprinde virtuţile. Împrăştierile aduc şi greşelile.

osîndit de conştiinţa proprie ; şi neîmpătimirea, nelăsîndu-te atras de nimic din ce-i al veacului acesta, sau al trupului.

Apoi şezînd într-o chilie liniştită şi într-un colţ retras, ia aminte să faci ceea ce-ţi spun : închide uşa şi ridică-ţi mintea de la tot ce e deşert sau vremelnic. Apoi întoarce-ţi partea de jos a obrazului tău, sau barba ta spre pieptul tău, ca să iei aminte, cu mintea ta şi cu ochii tăi sensibili la tine însuţi. Şi ţine puţin şi respirarea ta, ca să ţii şi mintea şi să afli locul unde este inima ta şi acolo să fie în întregime şi mintea ta [928]. La început vei afla un întuneric şi o grosime de nestrăbătut. Dar stăruind şi făcînd acest lucru ziua şi noaptea, vei afla, o, minune, o bucurie nesfîrşită. Căci îndată ce află mintea locul inimii, vede ceea ce nu crede. Vede văzduhul ce se află în mijlocul inimii şi se vede pe sine în întregime luminoasă şi plină de puterea de deosebire. Şi de aci înainte, îndată ce mijeşte un gînd, încă înainte de a se alcătui şi de a lua chip îl izgoneşte cu

928. Aceasta e versiunea neogreacă a acestui pasagiu. Pasagiul din textul paleogrec, care nu credem că a fost normativ, ci a fost poate invenţia răuvoitoare a vreunui adversar al isihasmului (vezi *Introducerea* la *Nichifor din singurătate*, vol. VII în *Filoc. rom.)* sună astfel : «Apoi sprijineşte-ţi barba ta de pieptul tău şi mişcă ochiul tău sensibil împreună cu mintea spre mijlocul pîntecelui sau spre buric. Comprimă şi inspiraţia aerului prin nări, ca să nu respiri uşor şi cercetează cu gîndul înăuntru măruntaielor tale locul inimii, unde sînt sălăşluite toate puterile sufletului» Această recomandare n-a putut fi urmată, dată fiind contrazicerea din ea. Căci cum ar putea fi căutat locul inimii cu o minte îndreptată spre buric ? Logică e numai versiunea neogreacă. Poate aceasta a avut la bază un text paleogrec care nu s-a păstrat în multe exemplare, fiind compromis prin amănuntul cu buricul din altele. În orice caz textul neogrec e întreg un text oarecum explicativ al textului paleogrec. Acesta e explicat de cei ce au practicat această «Metodă». De aceea avem tot dreptul să credem că aşa a fost înţeleasă şi practicată «Metoda» şi în privinţa locului spre care trebuie să se concentreze privirea şi mintea celui ce practica această rugăciune.

chemarea lui Iisus Hristos şi-l face să se mistuie [929]. De acum mintea, în ciuda ei pe draci, ridică împotriva lor mînia cea după fire şi îi loveşte, izgonind pe aceşti vrăjmaşi cunoscuţi cu mintea (inteligibili-spirituali). Celelalte le vei învăţa, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin păzirea minţii, ţinînd pe Iisus în inimă. Căci şezi, zice, în chilia ta şi aceasta te va învăţa pe tine toate.

Întrebare: *Pentru ce primul şi al doilea fel de luare aminte nu pot desăvîrşi pe călugări?*

Răspuns: Pentru că nu le întrebuinţăm după ordinea lor. Ioan Scărarul le aseamănă pe acestea cu o scară, zicînd : «Unii micşorează patimile ; alţii cîntă şi petrec cea mai mare parte în aceasta ; alţii iarăşi stăruiesc în rugăciunea minţii; şi în sfîrşit, alţii îşi aţintesc privirea în adînc. După chipul stării, zice, trebuie făcut lucrul» [930]. Deci cei ce vor să păşească pe scară, nu calcă de sus în jos, ci de jos în sus şi întîi pun piciorul pe prima treaptă, apoi pe cea de după ea şi aşa mai departe pe toate. Aşa se poate ridica cineva de la pămînt şi înălţa la cer. Dacă vrem deci să ajungem la bărbatul desăvîrşit al plinătăţii lui Hristos, să începem să urcăm scara de la hrana vîrstelor copilăreşti, ca păşind treptat să ajungem şi la măsurile bărbatului şi bătrînilor. Deci cea dintîi vîrstă a vieţii călugăreşti stă în a micşora patimile. Acesta este lucrul începătorilor [931].

929. E vorba de un «văzduh» cunoscut cu mintea (inteligibil), sau spiritual. E deschiderea inimii în largul infinităţii dumnezeieşti. În această deschidere în largul infinităţii dumnezeieşti, sau a conştiinţei de prezenţa lui Dumnezeu, totul devine luminos pentru minte. Toate gîndurile referitoare la lucrurile vremelnice îşi pierd importanţa lor şi puterea de atracţie. Hristos chemat neîncetat e suveran în acest «văzduh».

930. P.G. 88, 1105 C.

931. Deci nu trebuie să se înceapă rugăciunea neîncetată a lui Iisus înainte de lucrarea curăţirii de patimi.

A doua treaptă și schimbare de vîrstă, care face pe cineva din băietan, tînăr duhovnicesc, este stăruința în cîntare. Căci, după potolirea și micșorarea patimilor, cîntarea se face dulce limbii și e luată în seamă de Dumnezeu, dat fiind că nu e cu putință a cînta Domnului în pămînt străin (Ps. 136, 5), adică într-o inimă pătimașă.

A treia treaptă și schimbare de vîrstă, care face dintr-un tînăr un bărbat duhovnicesc, este stăruința în rugăciune. Ea este a celor înaintați. Iar rugăciunea se deosebește de cîntare ca bărbatul desăvîrșit de tînărul și băietanul, ca trepte deosebite pe scara pe care pășim.

La acestea se adaugă a patra treaptă și schimbare de vîrstă duhovnicească. Ea este a bătrînului și celui albit la păr și constă în ațintirea neabătută a privirii, care este proprie celor desăvîrșiți. Aici calea s-a isprăvit și scara a luat sfîrșit.

Deci acestea fiind astfel orînduite și hotărîte de Duhul, nu e cu putință copilului să se facă bărbat și să urce la starea bătrînului albit altfel decît începînd de la prima treaptă, precum am zis, ca pășind bine prin cele patru trepte să se înalțe la desăvîrșire.

Iar începutul înaintării spre lumină pentru cel ce vrea să se renască duhovnicește este micșorarea patimilor, sau păzirea inimii. Căci altfel este cu neputință să se micșoreze patimile. În al doilea rînd vine stăruirea în cîntare. Căci patimile fiind domolite și micșorate prin împotrivirea inimii față de ele, dorința împăcării cu Dumnezeu aprinde mintea. Astfel mintea întărită izgonește prin loviturile trezviei gîndurile ce suflă la suprafața inimii. Și iarăși se dăruiește luării aminte și rugăciunii celei de a doua. În această vreme se dezlănțuie întărirea duhurilor și suflările patimilor tulbură adîncul fără fund (abisul) al inimii. Dar prin chemarea Domnului Iisus Hristos se mistuie și se topesc de acolo ca ceara. Însă ele tot nu se liniștesc, ci, scoase de acolo, aprind prin simțuri suprafața minții. De aci mintea le

scoate repede şi îndată simte pacea [932]. Dar să scape cu totul şi să nu mai trebuiască să lupte, este cu neputinţă. Căci acest lucru e propriu numai celui ce a ajuns la bărbatul desăvîrşit, care s-a retras cu totul din lume şi stăruie neîncetat în paza inimii. De la acestea cel ce ia aminte se înalţă treptat la înţelepciunea părului alb, sau la treapta vederii, lucru care e propriu celor desăvărşiţi.

Deci cel ce împlineşte acestea la vreme potrivită şi cu bună rînduială, poate, după alungarea patimilor din inimă, să stăruie şi în cîntare şi să se apere şi de gîndurile trezite prin simţuri şi de tulburarea de la suprafaţa minţii ; de asemenea poate să caute cu ochiul trupesc şi cu cel al minţii — pentru că şi de acesta e nevoie — la cer şi să facă o rugăciune curată întru tot adevărul [933]. Dar aceasta numai din cînd în cînd şi cîte puţin, din pricina vrăjmaşilor ce întind curse în văzduh.

Căci numai aceasta se cere de la noi, ca să fie inima noastră curăţită prin supraveghere. Fiindcă «de e ră-

932. Mintea încălzită de dorul lui Dumnezeu, nu mai acordă atenţie gîndurilor străine de El. Inima nu se mai îngustează prin plăcerea pentru lucrurile mărginite la care se referă aceste gînduri, ci se încălzeşte de dragostea lui Dumnezeu cel nesfîrşit şi îi cîntă cu foc. Dar încă n-a ajuns la vederea lui Dumnezeu cel infinit, la liniştea conştiinţei prezenţei Lui. Patima mărgineşte vederea în adîncimea fără sfîrşit a Lui. Căldura cîntării poate dezlănţui şi ea patimile care acoperă abisul inimii în care se vede nesfîrşirea dumnezeiască. Ele mai încearcă prin simţuri să tulbure mintea. Dar nu mai pot tulbura adîncul ei, ci numai suprafaţa ei şi pentru scurt timp. Dar chemarea numelui lui Iisus lărgeşte vederea. Căci prin umanitatea lui Iisus se poate privi în infinitatea dumnezeirii Lui.

933. După ce a ajuns cîte puţin la nepătimire şi prin aceasta la obişnuinţa privirii în adîncul fără fund al inimii şi prin ea în abisul dumnezeiesc, poate să se ocupe şi cu cîntarea şi poate căuta şi la înţelesurile lucrurilor, căci nu mai este ispitit de ele la rămînerea la ele, ca la singura realitate, deci la păcat. Dar a începe cu ele, înainte de dobîndirea nepătimirii, care îngustează mintea alipind-o la cele mărginite, înseamnă a face primul şi al doilea fel de rugăciune şi a fi ispitit la păcate, adică la alipirea de ele şi la uitarea lui Dumnezeu.

dăcina sfîntă, după Apostol, e vădit că vor fi și ramurile» (Rom. 11, 16) și rodul. Dar cel ce își ridică ochiul și mintea la cer și vrea să-și închipuie niscai lucruri gîndite cu mintea (inteligibile) în afară de modul în care am grăit, oglindește mai degrabă idoli decît adevăr. Căci cîtă vreme inima este necurată, a doua și prima luare aminte nu poate înainta. Fiindcă precum la zidirea unei case nu punem întîi acoperișul, apoi temelia (aceasta e cu neputință), ci dimpotrivă întîi temelia, apoi zidirea și la urmă acoperișul, așa trebuie să cugeți că e și în acestea. Căci întîi ne păzim inima și ne micșorăm patimile din ea și prin aceasta punem temelia duhovnicească a casei. Apoi respingem suflarea duhurilor rele, răscolită prin simțurile din afară, prin a doua luare aminte, și așa scăpînd repede de război, ridicăm zidurile peste temeliile casei duhovnicești. Apoi prin ațintirea noastră desăvîrșită spre Dumnezeu, sau prin retragerea noastră (în noi), întindem acoperișul casei și așa desăvîrșim casa duhovnicească în Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Din viaţa Cuviosului Părintelui nostru MAXIM CAVSOCALIVITUL[934]

Întîlnindu-se Sfîntul Grigorie Sinaitul cu Sfîntul Maxim şi stînd de vorbă cu el, între altele îi spuse şi aceasta: «Te rog, preacinstite părinte, să-mi spui : ţii rugăciunea minţii ?». Iar acela zîmbi puţin şi zise : «Nu vreau să-ţi ascund, cinstite părinte, minunea Născătoarei de Dumnezeu care s-a făcut cu mine. Eu, din tinereţea mea, am avut multă credinţă în Stăpîna mea, Născătoarea de Dumnezeu, şi am rugat-o cu lacrimi să-mi dea harul rugăciunii minţii. Într-una din zile mergînd la biserica ei, cum aveam obiceiul, o rugam iarăşi cu multă şi nemăsurată căldură a inimii mele. Şi acolo, cum sărutam cu dor sfînta ei icoană, îndată am simţit în pieptul meu şi în inima mea o căldură şi o flacără ce venea din sfînta icoană, care nu mă ardea, ci mă răcorea şi îndulcea şi aducea în sufletul meu o mare străpungere a inimii. De atunci, părinte, a început inima mea să zică înăuntru ei rugăciunea şi mintea mea să se îndulcească de pomenirea lui Iisus al meu şi a Născătoarei de Dumnezeu şi să fie totdeauna cu pomenirea lor. Şi, din acel timp, n-a mai lipsit rugăciunea din inima mea. Iartă-mă».

Iar Sfîntul Grigorie îi zise : «Spune-mi, sfinte, ai încercat vreodată în vreme ce ziceai rugăciunea «Doamne Iisuse Hristoase» ş.c., vreo prefacere dumnezeiască, vreun extaz, sau vreo ieşire, vreun rod al Sfîntului Duh ?». Şi

---

934. Din *Viaţa Sf. Maxim Cavsocalivitul,* scrisă de Teofan şi publicată de J. Halkin, în : «Analecata Bollandiana», tom. LIV, 1906, p. 25—112.

Sfîntul Maxim îi răspunse : «O, părinte, pentru aceea am mers în loc pustiu şi am dorit totdeauna liniştea, ca să mă bucur mai mult de rodul rugăciunii, care este o dragoste covîrşitoare de Dumnezeu şi o răpire a minţii la Domnul». Iar Sfîntul Grigorie îi zise : «Te rog, părinte, să-mi spui : le ai pe acestea de care grăieşti ?» Sfîntul Maxim zîmbi iarăşi şi-i zise : «Dă-mi să mînînc şi nu-mi cerceta amăgirea». Atunci Sfîntul Grigorie îi zise : «O, de aş avea şi eu această amăgire a ta, sfinte ! Dar te rog să-mi spui : În vremea în care e răpită mintea ta la Dumnezeu, ce vezi cu ochii înţelegerii ? [935] Şi, oare, poate mintea atunci să-şi înalţe, împreună cu inima, şi rugăciunea ?» Iar Sfîntul Maxim îi răspunse : «Nu poate, pentru că atunci cînd vine harul Sfîntului Duh în om, prin mijlocirea rugăciunii, încetează rugăciunea. Căci atunci mintea este luată în stăpînire întreagă de harul Sfîntului Duh şi nu mai poate să pună în lucrare puterile ei, ci rămîne în nelucrare şi se supune numai Sfîntului Duh şi unde voieşte Duhul Sfînt, acolo o duce, fie în văzduhul nematerial al luminii dumnezeieşti [936], fie la altă vedere de negrăit, sau adeseori la o grăire dumnezeiască. Scurt vorbind, precum voieşte Mîngîietorul, sau Duhul Sfînt, aşa mîngîie pe robii Săi. Precum îi trebuie fiecăruia, aşa îi dă şi harul Său.

Ceea ce zic, poate s-o vadă cineva limpede la prooroci şi la apostoli care s-au învrednicit să vadă atîtea vederi, măcar că oamenii rîdeau de ei şi îi socoteau rătăciţi şi beţi (Fapte 2, 13); Proorocul Isaia L-a văzut pe Domnul pe tron înalt şi ridicat şi pe serafimi în jurul Lui (Is. 6, 2). Protomartirul Ştefan «a văzut cerurile

935. E îmbinarea obişnuită gîndirii răsăritene între contactul duhovnicesc cu realitatea lui Dumnezeu şi între înţelegerea ei, între iluminarea de un sens al ei.

936. În ambianţa unei înţelegeri total duhovniceşti, care însă nu e numai subiectivă, ci e o prezenţă înţelegătoare şi înţeleasă, mai presus de înţelegere a lui Dumnezeu.

deschise şi pe Iisus Hristos la dreapta Tatălui» şi celelalte (Fapte 7, 56).

În acelaşi fel şi acum robii lui Hristos se învrednicesc să vadă felurite vederi, pe care unii nu le cred, nici nu le primesc în nici un fel că sînt adevărate, ci le socotesc amăgiri şi pe cei ce le văd amăgiţi. Eu mă minunez şi nu pricep, cum s-au împietrit oamenii aceştia şi au orbit cu sufletul, încît nu cred ceea ce a făgăduit nemincinosul Dumnezeu, prin proorocul Ioel, că le va da celor credincioşi, acolo unde zice : «Voi vărsa din harul Meu peste fiecare credincios şi peste robii şi peste roabele Mele» (Ioel 3,1—2). Este vorba de harul pe care l-a dat Domnul nostru şi îl dă şi acum şi îl va da pînă la sfîrşitul lumii, după făgăduinţa Sa, tuturor slugilor credincioase ale Sale. Iar cînd vine harul acesta al Duhului Sfînt peste fiecare, nu-i arată lucrurile obişnuite, nici cele ale lumii cunoscute cu simţurile, ci îi arată pe acelea pe care nu le-a văzut niciodată de la sine, nici nu şi le-a închipuit. Atunci, mintea acelui om învaţă de la Duhul Sfînt taine înalte şi ascunse, pe care, după dumnezeiescul Pavel, nu poate să le vadă ochiul trupesc al omului, nici minte de om nu le poate născoci de la sine (1 Cor. 2, 9). Şi, ca să înţelegi cum le vede mintea omului acestea, gîndeşte-te la ceea ce vreau să-ţi spun.

Ceara, cînd e departe de foc, e tare şi vîrtoasă ; iar dacă o arunci în foc, se topeşte şi în mijlocul flăcării se aprinde şi arde şi se face întreagă lumină şi aşa se sfîrşeşte întreagă în foc şi nu e chip să nu se topească în foc şi să nu se facă ca apa. Aşa şi mintea omului : cînd e singură, fără să se întîlnească cu Dumnezeu, înţelege cîte sînt în puterea ei. Dar cînd se apropie de focul dumnezeiesc şi de Duhul Sfînt, atunci e stăpînită cu totul de lumina dumnezeiască şi se face întreagă lumină şi în flacăra Preasfîntului Duh se aprinde şi se topeşte de în-

țelegerea Lui și nu mai e chip ca în focul dumnezeirii să înțeleagă ale sale și cele ce le vrea»[937].

Atunci îi zise Sfîntul Grigorie : «Dar sînt și altele asemănătoare, care sînt amăgiri». Iar marele Maxim îi răspunse : «Altele sînt semnele amăgirii și altele ale harului. Astfel, duhul rău al amăgirii, cînd se apropie de om, îi zăpăcește mintea și o sălbăticește; îi face inima aspră și o întunecă ; îi pricinuiește frică, temere și mîndrie ; îi înăsprește ochii, îi tulbură creierul, îi înfioară tot trupul ; îi iscă, prin nălucire, în fața ochilor o lumină care nu strălucește și nu e curată, ci roșie ; îi scoate mintea din frîu și o îndrăcește ; îl mișcă să spună cu gura cuvinte necuviincioase și hulitoare. Și cel ce vede acest duh al amăgirii de mai multe ori, se mînie și se umple de furie. El nu cunoaște deloc smerenia, nici plînsul și lacrima adevărată, ci totdeauna se laudă cu bunătățile lui ; e plin de slava deșartă și fără înfrînare și temere de Dumnezeu și totdeauna e stăpînit de patimi. Iar la urmă de tot își iese cu totul din minți și vine la pierzania deplină. Fie ca Domnul să ne izbăvească, prin rugăciunile tale, de această amăgire.

Iar semnele harului sînt acestea : Cînd vine la om harul Preasfîntului Duh, îi adună mintea și-l face să fie cu luare aminte și smerit, îi aduce aminte de moarte, de păcatele lui, de judecata viitoare și de osînda veșnică ; îi face sufletul de se frînge ușor, de plînge și se tînguiește ; îi face și ochii liniștiți și plini de lacrimi. Și cu cît se apropie mai mult de suflet, cu atît îl mîngîie mai tare prin sfintele patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos și prin nemărginita Lui iubire de oameni și-i prilejuiește minții vederi înalte și adevărate și anume : 1) cu privire la puterea necuprinsă a lui Dumnezeu, care

937. Chiar în relația de iubire cu altul, înțelegerea noastră e și topire a noastră și uitare de noi. Ne înțelegem pe noi și pe celălalt ca o unitate plină de căldură.

cu un singur cuvînt a adus toate din nefiinţă la fiinţă ; 2) cu privire la puterea nemărginită, care singură cîrmuieşte şi are grijă de toate ; 3) cu privire la necuprinsul Sfintei Treimi şi la noianul nestrăbătut al fiinţei dumnezeieşti şi celelalte. Atunci mintea omului parcă e răpită de acea lumină şi luminată de lumina cunoştinţei dumnezeieşti. Inima i se face senină şi blîndă şi dă la iveală roadele Sfîntului Duh : bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, compătimirea, iubirea, smerenia şi celelalte. Sufletul lui primeşte o bucurie de negrăit».

Auzind acestea Sfîntul Grigorie Sinaitul a rămas uimit şi se minuna de cele ce-i spunea dumnezeiescul Maxim şi nu-l mai numea om, ci înger pămîntesc.

DIN VIAŢA SFÎNTULUI GRIGORIE, Arhiepiscopul Salonicului, Făcătorul de minuni.

Că toţi creştinii îndeobşte trebuie să se roage neîncetat

Să nu socotească cineva, fraţii mei creştini, că numai cei sfinţiţi şi călugării sînt datori să se roage neîncetat şi totdeauna, şi nu şi mirenii. Nu, nu. Toţi creştinii îndeobşte sînt datori să se afle totdeauna în rugăciune. Căci Prea Sfîntul Filotei, patriarhul Constantinopolei, scrie în «Viaţa» Sfîntului Grigorie al Salonicului, că avea un frate iubit, numit Iov, om foarte simplu şi tare virtuos, cu care vorbind odată Sfîntul îi grăi şi despre rugăciune şi despre datoria fiecărui creştin de rînd să se nevoiască totdeauna la rugăciune şi să se roage neîncetat. Căci Apostolul Pavel porunceşte tuturor creştinilor îndeobşte: «Rugaţi-vă neîncetat» (1 Tes. 5, 17). La fel zice şi Proorocul David, măcar că era împărat şi avea toate grijile împărăţiei sale : «Văzutu-L-am pe Domnul înaintea mea pururea» (Ps. 15,8), adică Îl văd în chip înţelegător prin rugăciune pe Domnul totdeauna înaintea mea. Iar Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu învaţă pe toţi creştinii, spunîndu-le că trebuie să pomenim prin rugăciune numele lui Dumnezeu de mai multe ori decît răsuflăm.

Şi spunînd Sfîntul către prietenul său Iov acestea şi alte multe, îi mai spuse şi că trebuie să dăm şi noi as-

cultare îndemnurilor Sfinţilor ; şi că trebuie nu numai să ne rugăm totdeauna, ci să învăţăm şi pe toţi ceilalţi îndeobşte, călugări şi mireni, înţelepţi şi simpli, bărbaţi, femei şi copii, şi să-i îndemnăm să se roage neîncetat.

Auzind acestea, bătrînului aceluia Iov, i se păru un lucru nou şi a început să se împotrivească şi să spună că pentru a se ruga cineva totdeauna trebuie să fie dintre pustnici şi călugări, care sînt în afara lumii şi a grijilor din ea, şi nu dintre mirenii care au atîtea griji şi slujiri. Sfîntul îi dădu iarăşi şi alte mărturii şi dovezi cu neputinţă de respins, dar bătrînul Iov nu se lăsă înduplecat. Dumnezeiescul Grigorie, ocolind vorba multă şi cearta, tăcu şi plecă în chilia lui, ca şi bătrînul Iov. Dar mai pe urmă, cînd Iov se ruga în chilia lui singur, i se arătă înainte îngerul Domnului, trimis de Dumnezeu, care voieşte mîntuirea tuturor oamenilor; şi după ce-l mustră mult că s-a sfădit cu Sfîntul Grigorie şi i s-a împotrivit în lucruri vădite, de care atîrnă mîntuirea creştinilor, îi porunci din partea lui Dumnezeu să ia aminte bine în viitor şi să se păzească să nu mai spună ceva protivnic unui astfel de lucru prea folositor sufletului, pentru că se împotriveşte voii lui Dumnezeu; nici cu mintea să nu mai voiască să primească vreun gînd protivnic, sau să cugete altfel de cum i-a spus dumnezeiescul Grigorie. Atunci, acel prea simplu bătrîn Iov merse îndată la Sfîntul şi căzu la picioarele lui, cerînd iertare pentru împotrivirea lui şi-i dezvălui toate cîte i le-a spus îngerul Domnului.

Vedeţi, fraţii mei, cum sînt datori toţi creştinii îndeobşte, de la mic la mare, să spună totdeauna rugăciunea minţii : «Doamne Iisuse Hristoase, miluieşte-mă» şi să se obişnuiască totdeauna să o spună şi mintea şi inima lor ? Gîndiţi-vă cît Îl mulţumim pe Dumnezeu prin aceasta şi cît folos vine din aceasta, dacă a trimis, din marea Lui iubire de oameni, şi un înger din cer ca să ne

descopere, ca să nu mai avem nici-o îndoială despre aceasta.

Dar ce zic mirenii? «Noi sîntem prinşi în atîtea treburi şi griji ale lumii şi cum e cu putinţă să ne rugăm neîncetat?»

Eu le răspund că Dumnezeu nu ne-a poruncit nici-un lucru cu neputinţă de împlinit, ci ne-a poruncit numai acelea pe care putem să le facem. De aceea şi aceasta este cu putinţă să o împlinească fiecare: să caute cu osteneală mîntuirea sufletului său. Căci dacă ar fi cu neputinţă, ar fi cu neputinţă tuturor mirenilor îndeobşte şi nu s-ar afla atîţia şi atîţia care o împlinesc în lume. Dintre aceştia poate fi dat ca pildă şi acel minunat Constantin, tatăl Sfîntului Grigorie. Acesta, măcar că era în palatul împărătesc şi era numit tatăl şi învăţătorul împăratului Andronic şi se ocupa în fiecare zi cu treburile împărăteşti, pe lîngă cele ale casei sale, — căci era foarte bogat şi avea multe averi şi mulţi slujitori şi copii şi femeie —, totuşi era atît de nedespărţit de Dumnezeu şi atît de predat rugăciunii neîncetate a minţii, că de multe ori uita cele ce le vorbise împreună cu împăratul şi cu dregătorii din palat privitor la treburile împărăţiei şi întreba iarăşi o dată şi de două ori despre treburile acestea. De aceea, ceilalţi dregători, care nu ştiau pricina, se supărau şi îl osîndeau că uită aşa de repede şi supără pe împăratul, întrebîndu-l a doua oară. Dar împăratul, care ştia pricina, îl apăra şi zicea: «Constantin are gîndurile lui şi ele nu-l lasă să fie cu luare aminte la cuvintele noastre, care sînt vremelnice şi deşarte. Mintea binecuvîntatului şi fericitului Constantin este pironită de cele adevărate şi cereşti şi, de aceea, uită cele pămînteşti, pentru că toată atenţia lui este la rugăciune şi la Dumnezeu».

De aceea Constantin era respectat (cum zice Prea Fericitul Patriarh Filotei) şi foarte iubit de împăratul şi de toţi dregătorii împărăţiei, precum era iubit şi de Dum-

nezeu, și a fost învrednicit să facă și minuni. Căci suindu-se odată (zice Prea Sfîntul Filotei în «Viața» Sfîntului Grigorie, a fiului lui), într-o corabie cu toată familia ca să meargă mai sus de Galata la un pustnic, care se liniștea acolo, pentru rugăciune și binecuvîntare, pe drum a întrebat pe slujitorii săi dacă au luat ceva de mîncare ca să ducă lui Avva acela. Aceia îi spuseră că au uitat din pricina grabei și n-au luat nimic. Binecuvîntatul s-a întristat puțin, dar n-a spus nimic, ci mergînd înainte cu caicul și-a vîrît mîna sa în mare și cu rugăciunea tăcută a minții a rugat pe Dumnezeu, Stăpînul mării, să-i dea ceva de mîncare. Și, puțin după aceea (o, minunate fapte cu care slăvești Hristoase Împărate pe robii Tăi !) scoase mîna lui din mare, ținînd un pește foarte mare, pe care aruncîndu-l în corabie în fața slujitorilor săi, zise: «Iată a avut Domnul grijă de noi și de Avva, robul Său, și i-a trimis ceva de mîncare». Vedeți, frații mei, cu ce fel de slavă slăvește Iisus Hristos pe robii Săi, care sînt totdeauna cu El și cheamă totdeauna prea sfîntul și prea dulcele Lui nume ?

Dar dreptul și sfîntul acela Evdochim, nu era și el în Constantinopol și în palat și ocupat cu treburile împărătești? Nu se întîlnea cu împăratul și cu dregătorii palatului în atîtea griji și ocupații ? Cu toate acestea avea totdeauna rugăciunea minții nedespărțită de mintea lui (cum istorisește Simeon Metafrastul, în «Viața» lui). De aceea, de trei ori fericitul, măcar că se afla în lume și în cele lumești, trăia cu adevărat o viață îngerească și mai presus de lume și s-a învrednicit să ia de la Dătătorul de răsplată Dumnezeu și un sfîrșit fericit și dumnezeiesc.

Și alți mulți și nenumărați au fost în lume și s-au aflat în întregime dăruiți rugăciunii mîntuitoare a minții, precum ne spune istoria. Drept aceea, frații mei creștini, vă rog și eu împreună cu dumnezeiescul Gură de

Aur, pentru mîntuirea sufletului vostru, să nu nesocotiţi această datorie a rugăciunii. Urmaţi pilda celor de care v-am vorbit, pe cît puteţi. Şi dacă lucrul acesta vi se pare greu la început, fiţi siguri şi încredinţaţi, ca din partea Atotţiitorului Dumnezeu, că însuşi numele Domnului nostru Iisus Hristos, chemat neîncetat de noi, ne va uşura toate greutăţile şi cu vremea, cînd ne vom obişnui şi ne vom îndulci cu el, vom cunoaşte prin cercare că acest lucru nu e cu neputinţă, nici greu, ci cu putinţă şi uşor.

De aceea şi Sfîntul Pavel, care a ştiut mai bine decît noi folosul cel mare pe care-l aduce rugăciunea, ne-a îndemnat să ne rugăm neîncetat (1 Tes. 5, 17). N-a voit el să sfătuiască niciodată vreun lucru greu şi cu neputinţă, pe care nu l-am fi putut împlini, căci atunci ne-am fi arătat ca neascultători şi călcători ai poruncii lui şi drept urmare vrednici de osîndă. Ci scopul Apostolului, care a zis să ne rugăm neîncetat, a fost ca să ne rugăm cu mintea noastră, ceea ce este cu putinţă să facem totdeauna. Căci şi cînd facem un lucru de mînă şi cînd ne plimbăm şi cînd şedem şi cînd mîncăm şi cînd bem, totdeauna putem să ne rugăm cu mintea noastră şi să facem rugăciunea minţii bine plăcută lui Dumnezeu şi adevărată. Cu trupul putem să lucrăm şi cu sufletul să ne rugăm. Omul din afară poate să împlinească orice slujbă cu trupul şi omul dinăuntru poate să fie dăruit slujirii lui Dumnezeu şi să nu lipsească niciodată de la lucrul cel duhovnicesc al rugăciunii cu mintea. Căci aşa ne porunceşte Dumnezeu-Omul Iisus în Sfînta Evanghelie, zicînd : «Iar tu cînd te rogi, intră în cămara ta şi închizînd uşa ta, roagă-te Tatălui tău întru ascuns» (Matei 6,4). Cămara sufletului este trupul. Uşile fiinţei noastre sînt cele cinci simţuri. Sufletul intră în cămara lui, cînd mintea nu umblă de colo pînă colo în lucrurile lumii, ci stăruieşte în inima noastră. Şi simţurile noastre le închidem şi rămîn asigurate, cînd nu le lăsăm să se

alipească de lucrurile supuse lor și arătate. În felul acesta mintea rămîne liberă de orice împătimire lumească și se unește prin rugăciunea ascunsă a minții cu Dumnezeu Tatăl nostru. Și atunci zice: «Tatăl tău cel ce vede întru ascuns, îți va da ție la arătare» (Matei 6,6).

Dumnezeu, cunoscătorul celor ascunse, vede rugăciunea minții tale și o răsplătește cu daruri arătate și mari. Pentru că aceasta este rugăciunea adevărată și desăvîrșită și ea umple sufletul de harul dumnezeiesc și de darurile (harismele) duhovnicești. Căci cu cît închizi mirul mai mult în vas, cu atît vasul răspîndește mai multă mireasmă. Așa e și rugăciunea : cu cît o întipărești mai mult în inima ta, cu atît o umple mai mult de harul dumnezeiesc. Fericiți și norocoși sînt cei ce se obișnuiesc cu acest lucru ceresc, căci cu el biruiesc orice ispită de la dracii cei răi, precum și David a biruit pe îngîmfatul Goliat (1 Împ. 17, 51). Cu ea sting poftele fără rînduială ale trupului, precum și cei trei tineri au stins văpaia cuptorului (Dan. 7,25-26). Cu această lucrare a rugăciunii minții îmblînzesc patimile, precum și Daniel a îmblînzit leii sălbatici (Dan. 6,18 urm.). Cu ea coboară roua Sfîntului Duh în inima lor, precum a coborît Ilie ploaia în Carmel (3 Împ. 18,45).

Această rugăciune a minții este cea care urcă pînă la tronul lui Dumnezeu și se păstrează în cupe de aur ca să fie tămîiat cu ea Domnul, precum zice Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu în Apocalipsă: «Și douăzeci și patru de bătrîni au căzut înaintea Mielului, avînd fiecare alăute și cupe de aur pline de tămîie, care sînt rugăciunile Sfinților» (Apoc. 5,7). Această rugăciune a minții este o lumină care luminează totdeauna sufletul omului și aprinde inima lui cu flăcările iubirii lui Dumnezeu. Ea este o verigă care ține uniți și împreunați pe Dumnezeu și omul. O, har neasemănat al rugăciunii minții ! Ea face pe om să fie totdeauna în convorbire cu Dumnezeu. O, lucrare cu adevărat minunată și deosebită ! Să fii

deodată cu oamenii trupeşte şi să te afli cu Dumnezeu în chip înţelegător. Îngerii nu au glas material, ci cu mintea lor aduc lui Dumnezeu doxologia neîncetată. Aceasta este lucrarea lor. Ei îi este închinată toată fiinţa lor.

Deci şi tu, frate, cînd intri în cămara ta şi închizi uşa, sau cînd mintea ta nu sare de colo pînă colo, ci intră în inima ta şi simţurile tale sînt întărite, şi nu sînt pironite de lucrurile lumii acesteia, şi pe lîngă aceasta te rogi totdeauna cu mintea ta, te faci asemenea cu sfinţii îngeri ; şi Tatăl tău, care vede rugăciunea ta tainică, pe care o aduci în ascunsul inimii tale, te va răsplăti cu mari daruri (harisme) întru arătare. Şi ce bun mai mare şi mai bogat poţi să afli decît acesta, de a te afla, cum am spus, împreună cu Dumnezeu în chip înţelegător şi de a fi în convorbire neîncetată cu El ? Căci fără El nu poate să fie vreodată vreun om fericit nici aici, nici în cealaltă viaţă.

Drept aceea, frate, oricine ai fi, cînd iei în mîinile tale cartea aceasta şi, citind-o, vei cerca folosul ei în sufletul tău, te rog cu căldură, adu-ţi aminte să faci şi o rugăciune către Dumnezeu, cu un «Doamne miluieşte», pentru păcătosul suflet al aceluia care s-a ostenit cu această carte şi al aceluia care a cheltuit ca să o tipărească. Căci aceştia au mare nevoie de rugăciunea ta, ca să afle mila dumnezeiască pentru sufletul lor şi tu pentru al tău. Fie, fie! [938].

---

938. Tot acest cuvînt se vede că e scris de Nicodim Aghioritul care, împreună cu mitropolitul Macarie al Corintului, a întocmit colecţia *Filocaliei*. El cere rugăciunea cititorului pentru sine şi pentru Ioan Mavrocordat, unul din membrii familiei domnitoare a ţărilor române, care a suportat cheltuiala tipăririi primei ediţii a *Filocaliei* (Veneţia, 1782). E un cuvînt de încheiere al Filocaliei greceşti, alcătuit de Nicodim Aghioritul. El se foloseşte, pentru prima parte, de «Viaţa» Sfîntului Grigorie Palama scrisă de patriarhul Filotei de Constantinopole, ucenicul Sfîntului Grigorie Palama, dar redă şi extrasele din ea cu cuvintele sale.

DIN ISTORIA ISIHASMULUI
ÎN
ORTODOXIA ROMÂNĂ

Isihaştii sau sihaştrii şi rugăciunea lui Iisus în tradiţia ortodoxiei româneşti

Publicînd în traducere germană «Cele o sută de capete» ale lui Calist şi Ignatie Xanthopol, A. M. Ammann vorbeşte de rolul avut de isihaşti în Biserica greacă şi rusă [939]. El nu aminteşte însă nimic de existenţa isihasmului şi a spiritualităţii filocalice şi isihaste în viaţa ortodoxiei româneşti, desigur din lipsa de cunoştinţă a limbii române.

Dar, după Nil Sorschi (1433—1508), Ammann trebuie să treacă direct la isihasmul reînnoit în Rusia la sfîrşitul secolului XIX de către Paisie Velicicovschi. Pentru tot acest răstimp el spune doar în general că scrierile filocalice, care circulau în manuscrise la Athos, «nu erau străine de Răsăritul greco-slav».

Dar vorbind de renaşterea spiritualităţii filocalice în Rusia la sfîrşitul secolului XVIII, el observă : «*Nu e de mirare că Filocalia, îndată ce a fost tipărită la Veneţia (la 1792), şi-a luat drumul răspîndirii din Moldova,* din Principatul familiei Mavrocordat. Acolo trăia în mînăstirea Neamţ (Njamec-Kloster), nu departe de Tiraspol,

939. *Op. cit.*, p. 8. Lipsa cunoaşterii istoriei noastre îi face adeseori pe occidentali să pună românilor care merg în Apus întrebări de mare naivitate. După ce aceştia spun că sînt ortodocşi, aceia conchid : «Dacă sînteţi ortodocşi, sînteţi slavi, căci greci nu sînteţi, iar ortodoxie ştim că e numai greacă şi rusă (l'Orthodoxie gréco-russe)». Iar cînd românul ortodox precizează : «Nu sîntem slavi, ci latini ortodocşi», occidentalul întrează : «Dar ce a dat ortodoxia românească Ortodoxiei în general ? Nu se cunoaşte nici o contribuţie a ei la spiritualitatea ortodoxă».

călugărul Paisie Velicicovschi, care petrecuse mulţi ani în Athos. Acest rus cunoscător al limbii greceşti a tradus din cele 36 bucăţi ale Filocaliei greceşti, 24 în slavona bisericească, şi pe acestea le-a publicat sub titlul «Dobrotoliubie» în anul 1794, în patru părţi şi două volume în St. Petersburg». Ecoul mare pe care l-a avut ea, a făcut ca în 1857 să se publice într-o a doua ediţie, în şase volume. Din 1867 fostul episcop de Tambov şi Vladimir, devenit pustnic sub numele de Teofan Zăvorîtul, a început s-o publice într-o traducere rusă în cinci volume. Această operă a avut o imensă influenţă în spiritualitatea şi în teologia rusă [940].

Am vrea să explicăm puţin aci de ce *nu e de mirare* că Filocalia sau scrierile filocalice, şi-au luat drumul răspîndirii lor în Rusia tocmai din Moldova.

Lucrul acesta se explică din faptul că în ţările române isihasmul şi spiritualitatea filocalică în general s-a introdus încă din secolul XIV şi a rămas o realitate neîntreruptă în tot timpul următor, ca şi în Athos, datorită unei anumite existenţe de sine stătătoare pe care au putut-o păstra aceste ţări şi datorită legăturilor lor strînse cu muntele Athos. În secolul XVIII călugărul Paisie, venit de la Poltava, a găsit astfel în Moldova un monahism, care, prin numeroşi reprezentanţi ai lui, practica, în continuarea neîntreruptă a acestei tradiţii, o viaţă isihastă (de sihaştri), însufleţită de rugăciunea lui Iisus.

Tocmai datorită acestei existenţe de sine a ţărilor române şi unei dezvoltări a vieţii mînăstireşti, pe care au putut-o menţine ele, şi copierii bogate de manuscrise de spiritualitate ortodoxă, iar mai tîrziu tipăririi de cărţi cu acest conţinut, din care unele puteau fi trimise şi la celelalte popoare ortodoxe, s-a putut menţine neîncetat spiritualitatea Sfinţilor Părinţi în acest monahism. Aceasta, la rîndul ei, a făcut ca şi în creaţia teologică

940. *Op. cit.*, p. 8—10.

românească să se menţină linia veche patristică, printr-un Neagoe Basarab, prin Varlaam, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, în vreme ce teologia greacă şi rusă a oscilat între influenţa catolică şi cea protestantă (de ex. la greci, între tendinţa catolicizantă a lui Meletie Sirigul şi patriarhul Dositei al Ierusalimului şi cea protestantizantă a lui Ciril Lucaris, Mitrofan Critopol, Ioan Cariofil; iar la ruşi, între tendinţa catolicizantă a Şcolii de la Kiev, pînă la Petru cel Mare, şi între cea protestantizantă care începe de la Petru cel Mare prin Teofan Procopovici, pînă ce prin Dimitrie Cantemir începe să se descopere linia ortodoxă în spiritualitate, întărită apoi prin Vasile de la Poiana Mărului şi Paisie Velicicovschi, trăitori în Moldova, unde au venit foarte probabil după ce au aflat de monahismul acesteia prin Dimitrie Cantemir).

Mitropolitul Tit Simedrea a scos la iveală faptul că în jurul lui Grigorie Sinaitul, printre călugării de alte naţii ortodoxe, s-au aflat şi călugări români [941]. Istoricul român Răzvan Teodorescu zice: «Existenţa unui monahism românesc în perioada anterioară celei de a doua jumătăţi a sec. XIV, cu unele ecouri ale vieţii călugăreşti din Peninsula Balcanică, din centre de seamă, precum cel din Chalcidica (Athos), sau de mai aproape, precum cele de la Paroria şi Kelifarevo... poate fi bănuită cu temei, unele modeste schituri de lemn sau chiar de piatră, a căror amintire nu s-a păstrat, putînd aduna laolaltă, pe malul Dunării sau sub munte, în întinsele regiuni păduroase, sau cele colinare, pe călugării care, departe de oraşe..., îşi vor fi organizat existenţa după canoanele cinului monahal ortodox... înaintea apariţiei pri-

941. «*Monahismul în Ţara Românească înainte de 1370*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 7—8, p. 675. Vezi textele pe care se întemeiază mitrop. Tit Simedrea în *Filocalia românească*, vol. VII, la notele 113—119.

melor mînăstiri cunoscute documentar în Moldova și Muntenia» [942].

Existența monahilor în Țara Românească, alături de existența unui cler de mir înainte de așezarea la 1359 a primului mitropolit statornic la Curtea de Argeș, e atestată și în actul sinodal din Constantinopol [943a]. Carmen Laura Dumitrescu datează numai pictura unei biserici rupestre de lîngă Cîmpulung (Dîmbovița) ca fiind de pe la sfîrșitul secolului XIII [943b].

Pavel Chihaia pune începutul acestor mici așezări isihaste în legătură cu influența Școlii Sfîntului Teodosie, un ucenic bulgar al lui Grigorie Sinaitul, de la Kelifarevo (la 12 km. sud de Tîrnovo, în munți) [944].

Emil Turdeanu, deși mai critic în ce privește prezența unor români în jurul lui Grigorie Sinaitul la Paroria,

942. *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 219—220.

943 a. Tit Simedrea, *art. cit.*, p. 674.

943 b. *Biserica rupestră Corbii de Piatră, cel mai vechi ansamblu de pictură cunoscută astăzi în Țara Românească*, în rev. «Studii și cercetări de istoria artei», seria «Arta plastică», anul 1975, tom 22, p. 23 și 43. Se pare că peșterile săpate în stîncă în preajma ei, dincolo de rîu, atestă un isihasm sinait anterior celui din secolul XIV, căci acele peșteri imită peșterile de dincolo de rîu din fața mînăstirii întemeiate în 475 de Sf. Sava, la răsărit de Betleem (mînăstire care-i poartă numele) și unde petreceau încă din sec. V călugări besi sau traci (vezi Pr. D. Stăniloae, *Besii în mînăstirile din Orient*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976, nr. 5—6, p. 587—590).

944. Pavel Chihaia, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, București, 1975, în special capitolul: Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului (p. 240—255). Autorul vorbește de «întemeierea unor așezări monahale ortodoxe de la 1346 înaintea unor cuiburi isihaste, care fac pandant celor întemeiate de Nicodim, cîțiva ani mai tîrziu, la Vodița și Tismana olteană (să nu uităm că Nicodim este format la aceeași școală isihastă a lui Teodosie de la Kelifarevo — și Chihaia citează aci pe Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 219 — atît de importantă pentru începuturile monahismului românesc); acestea din urmă au fost întemeiate mai tîrziu și cu o altă organizare a vieții monahale, anume aceea cenobitică» (p. 247).

admite ca foarte probabilă prezența unor români la Kelifarevo, în jurul Sfîntului Teodosie, și ca deplin dovedită pătrunderea spiritualității acestui centru la nordul Dunării : «Tradiția culturală a Paroriei va pătrunde la nordul Dunării cîțiva ani mai tîrziu (după moartea lui Grigorie Sinaitul, întîmplată la 1346) prin intermediul unui alt centru isihast, mînăstirea de la Kelifarevo, întemeiată de Teodosie, ucenicul lui Grigorie Sinaitul, în apropiere de Tîrnovo. Vom vedea mai tîrziu care a fost rolul lui în formarea literaturii slave în Țările Române. Dar trebuie să spunem încă aci că datorită ucenicilor bulgari de la Paroria, cu Teodosie în frunte, datorită mai ales focarului de spiritualitate isihastă aprins la Kelifarevo, opera lui Grigorie Sinaitul a fost tradusă în bulgară și răspîndită apoi în nordul Dunării» [945].

Iar în altă parte, Emil Turdeanu menționează un loc din «Viața» Sfîntului Teodosie, scrisă de patriarhul Calist al Constantinopolului : «Îndată ce s-a așezat în locul muntos, numit vulgar Kelifarevo, vestea a zburat peste tot, mai repede ca pasărea, nu numai la poporul bulgar, ci și la sîrbi, unguri (cred că e vorba de românii ardeleni, aflați în Ungaria, n.n.) și români și chiar și la cei ce trăiesc în jurul Mesimbriei». Menționînd acest loc, Emil Turdeanu zice : «Popularitatea de care se bucura printre români are ceva șansă de a traduce realitatea»[946].

Spiritualitatea isihastă a venit, fără îndoială, și prin legăturile strînse ce le avea Țara Românească cu mînăstirea Cutlumuș din Sfîntul Munte. Ajutoarele date de voievodul Vladislav I pentru zidirea din nou a acestei mînăstiri sub stareţul Hariton, au făcut ca în această mînăstire să se așeze mai mulți călugări români tocmai în această perioadă în care isihasmul se afla în floare și

945. *La littérature bulgare au XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays danubiens*, Paris, 1947, p. 16.

946. *Op. cit.*, p. 36.

era sprijinit de patriarhii Calist şi Filotei, ucenicii Sfîntului Grigorie Palama, dintre care primul a trimis, la cererea voievodului Nicolae Alexandru Basarab, pe Iachint de Vicina ca prim Mitropolit al Ţării Româneşti. Aceşti călugări nu s-au închis definitiv în Athos. Ei veneau uneori acasă. Aşa au venit înainte de 1370, pentru că nu se puteau împăca cu viaţa de obşte de acolo, fiindcă în Ţara Românească duseseră o viaţă mai liniştită în micile schituri din ea. După ce voievodul Vladislav obţine, prin corespondenţă, de la stareţul Hariton al Cutlumuşului, îngăduinţa ca călugării plecaţi din Ţara Românească, să ducă o viaţă mai de sine, aceşti călugări se duc din nou în Cutlumuş şi unul din ei, Melchisedec, ajunge chiar egumenul mînăstirii (între 1370—1375). El fusese în ţară protopopul Mihai, deci era un om mai ridicat din punct de vedere cultural şi spiritual. Un altul era ieromonahul Iacob [947].

La 1372, însuşi stareţul Hariton din Cutlumuş e adus de voievodul Vladislav ca mitropolit la Curtea de Argeş, după moartea lui Iachint, întîmplată în acelaşi an. Dar, la 1376 Hariton se retrage din nou la Athos, ajungînd protos al Sfîntului Munte. În această calitate, la 1378, el dă călugărilor din Cutlumuş o seamă de sfaturi, care amintesc de învăţătura isihastă [948].

Un alt impuls de viaţă călugărească în duh isihast a venit în Ţara Românească prin Nicodim, întemeietorul mînăstirilor cu viaţă de obşte. E un «consens general asupra faptului că Nicodim a fost un adept al isihasmului» [949]. Aceasta are corespondenţă cu patriarhul Eftimie de Tîrnovo, un ucenic al Sfîntului Teodosie. Nicodim ce-

---

947. P. Lemerle, *Actes de Cutlumuş*, Paris, 1946, nr. 30—31. Despre aceşti călugări a se vedea la Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 246.

948. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 210, care citează pe P. Lemerle, *Actes de Cutlumus*, 1946, nr. 36, p. 134—138.

949. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 257.

rea răspuns lui Eftimie la anumite întrebări şi primea răspuns la ele [950]. Patriarhul Eftimie era prieten şi cu Antim, al treilea Mitropolit al Ţării Româneşti, grec din Constantinopol, căruia îi răspunde de asemenea la unele întrebări [951]. Patriarhul Eftimie a dat un şi mai mare avînt traducerilor de scrieri duhovniceşti din greceşte, fiind el însuşi un autor de scrieri proprii de caracter duhovnicesc. Scrierile lui au avut mare ecou în ţările româneşti. Viaţa Sfintei Paraschiva, scrisă de el, e redată de mitropolitul Varlaam în «Cartea de învăţătură» a sa, iar din «Panegiricul la Sfîntul Constantin şi Elena» scris de Eftimie, Neagoe Basarab ia multe pasagii în «Învăţăturile» sale [952].

În Moldova, începînd de la Alexandru cel Bun, care pune Mitropolia de la Suceava în legături cu Constantinopolul, se aduc operele unor autori isihaşti, ca Grigorie Sinaitul şi patriarhul Filotei, care se traduc aici în slavona bisericească [953].

Dar cu siguranţă că aceste scrieri isihaste — ca şi cele venite prin Kelifarevo —, deşi în traduceri slavone, nu au rămas fără o rodire în viaţa călugărească românească. Altfel nu s-ar fi simţit nevoia să fie copiate şi răspîndite în ţările române.

Roada lor o vedem de fapt în bogata răspîndire a tipului călugăresc de *sihastru*, răspîndit în aceste ţări. Cuvîntul «sihastru» este transcrierea românească a cuvîntului «isihast». Aşa cum patriarhul Calist e numit în manuscrisele româneşti «Calistru», aşa cuvîntul isihast

---

950. E. Norocel, *Sf. Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnovo şi legăturile lui cu ţările româneşti*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 565—570. Vezi şi Emil Turdeanu, *Op. cit.*

951. Emil Turdeanu, *Op. cit.*, p. 120. Eftimie cunoscuse pe Antim probabil cu ocazia însoţirii dascălului său Teodosie la Constantinopol, în ultimii ani ai vieţii acestuia.

952. Emil Turdeanu, *Op. cit.*, p. 96, 105—106.

953. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 341.

a devenit în rostirea românească «sihastru» (după *st* al unui cuvînt grecesc, românii au adăugat un *r*, poate și prin influența termenului grec ἡσυχαστήριον, loc de liniștire, devenit în limba românească : sihăstrie).

Aproape pretutindeni unde s-au înălțat mînăstiri mai mari, au existat prin împrejurimi unul sau mai mulți «sihaștri». Acești «sihaștri» locuiau de multe ori în chilii săpate în stînci, sau în bordeie de lemn. În cartea citată a lui Pavel Chihaia sînt date în fotografie ușile mai multor astfel de chilii în stînci din munții Buzăului. Lîngă mînăstirea Putna, într-o stîncă de deasupra unei văi din apropiere, dăinuiește pînă azi chilia lui Daniil Sihastru. Se poate presupune că Ștefan cel Mare a zidit mînăstirea Putna atras de acest loc prin viața ce o ducea în împrejurimi Daniil Sihastru, care era, după tradiție, duhovnicul lui. După ce acesta s-a retras în părțile Voronețului, Ștefan cel Mare a zidit și acolo o mînăstire, Voronețul, unde Daniil Sihastru e și înmormîntat [954]. La fel, lîngă Tismana se află chilia în stîncă unde se spune că ar fi petrecut uneori ca sihastru întemeietorul mînăstirii, Nicodim. Neculce, care ne spune că Voronețul a fost

954. Ion Neculce ne transmite o tradiție după care «Ștefan Vodă mergînd de la cetatea Neamțului în sus pe Moldova, a mers la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil și bătînd la ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară pînă își va isprăvi ruga ; și după ce și-a isprăvit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan Vodă și s-a spovedit Ștefan Vodă la dînsul și a întrebat Ștefan Vodă pe sihastru, ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii : închina-va țara la turci, sau ba ? Iar sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui ; *dar după ce va izbîndi, să facă o mînăstire acolo,* în numele Sfîntului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pe la Cernăuți și pe la Hotin și au strîns oaste fel de fel de oameni și a purces în jos. Iar turcii înțelegînd că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a se mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan Vodă îi urmări și îi bătu pînă i-au trecut Dunărea. Și întorcîndu-se înapoi Ștefan Vodă s-a apucat și a făcut mînăstirea Voronetzi și i-au pun bisericii hramul Sfîntului Gheorghe» (*O samă de cuvinte,* Ed. Cartea Românească, 1938, p. 12).

zidit de Ștefan cel Mare la îndemnul lui Daniil Sihastru, ne spune că și Alexandru Lăpușneanu a zidit Slatina la îndemnul unui alt sihastru [955].

Dar odată ce se zidea în apropiere o mînăstire, viața sihăstrească nu înceta în împrejurimile mai greu accesibile ale ei. Pe valea Putnei, nu departe de mînăstire, s-a înfiripat o «sihăstrie» pentru călugării care voiau să ducă o viață de liniște, închinată rugăciunii. «Sihăstria» aceasta a durat pînă la ocuparea Bucovinei de către Austria, mai precis pînă la Iosif II, care a desființat odată cu mînăstirile din Bucovina și această sihăstrie. Încă la 1776, în 10 ianuarie, Grigore Ghica Vodă acordă niște scutiri călugărilor «sihaștri» de la Putna [956]. Pocrovul e atestat încă de la 1691 cu numele de «Sihăstria Neamțului» (Ms. în Biblioteca Acad. Rom. nr. 1287). Numele acesta e atestat de un alt manuscris din Biblioteca Academiei Române cu nr. 1284. Manuscrisul cuprinde în traducere românească scrierea lui Agapie Landos «Mîntuirea păcătoșilor». Pahomie, episcop la Roman, dăruiește acest manuscris sihăstriei din muntele Chiriac, adică Pocrovului. Mai știm și de alte scrieri de literatură ascetică care circulau în românește chiar de la începutul sec. XVII. În Biblioteca Academiei Române sînt Paterice din sec. XVII (ms. nr. 1429 din anul 1676, nr. 3163 din 1706 etc.).

Mari sihaștri au viețuit în schitul Sihla și în jurul lui, zidit în apropierea mînăstirii Sihăstria de azi. Schitul propriu-zis a fost clădit la 1731, lîngă peștera Sfintei Teodora. Aceasta a viețuit mai înainte în peștera aflată în apropierea schitului Sihla de azi. Ea e cinstită pînă azi de evlavia poporului nostru ca o sfîntă pentru viața ei de sihastră desăvîrșită. După mai mulți ani de sihăs-

955. Ion Neculce, *Op. cit.*, p. 17.

956. În ms. la Bibl. Acad. Rom. 237, fila 451.

trie în munţii Buzăului, împreună cu alte trei surori de viaţă pustnicească, a petrecut vreo patruzeci de ani în peştera lîngă care s-a ridicat mai tîrziu schitul Sihla, loc vestit pentru sihaştrii ce-l locuiau încă din sec. XVII. Se spune de Cuvioasa Teodora că petrecea pururea cu rugăciunea lui Iisus pe buze şi în minte şi ducea o viaţă deosebit de aspră. Sihastru a fost şi Pavel, duhovnicul Cuvioasei Teodora[957].

Părintele Ioanichie Bălan, de la mînăstirea Bistriţa din Moldova, care a cercetat mulţi ani vieţile sihaştrilor români începînd din secolul XV, pînă în secolul XX, alcătuind mai multe volume cu descrierile lor, spune: «În tradiţia mînăstirii Tazlău (zidită la 1497), ca şi în cazul celorlalte mînăstiri, era obiceiul de a trăi în jurul lavrei numeroşi sihaştri. Aceştia erau dintre vieţuitorii mînăstirii cei mai întăriţi, care rîvneau o viaţă pustnicească singuratecă. Pentru aceasta erau obligaţi să petreacă primii ani în viaţa de obşte, pentru a deprinde tainele vieţii duhovniceşti. Cu binecuvîntare plecau apoi în munte, fie ca ucenici ai altor sihaştri bătrîni, fie singuri, sau cu alţi convieţuitori. Acolo ocupau una din peşterile libere, sau îşi construiau singuri bordeie de lemn, din piatră sau din pămînt. Fiecare dintre ei păstra legătura cu mînăstirea din care făcea parte. În fiecare sîmbătă coborau din munte, îşi primeau «tainul» acordat de egumen (pîine, pesmeţi, legume, fructe, sare), se mărturiseau la duhovnicul mînăstirii, a doua zi se împărtăşeau şi iarăşi se urcau la chiliile lor. Ocupaţia permanentă a sihaştrilor era sfînta rugăciune a lui Iisus»[958].

---

957. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătăţiţi din mînăstirile româneşti*, vol. I, p. 1—35, manuscris.

958. *Op. cit.*, p. 200. Marcus Bandinus, episcop catolic, venit într-o vizită pe la 1649, afirmă că «pădurile şi prăpăstiile din preajma mănăstirii (Neamţ) foiau de mulţimea sihaştrilor» (Analele Academiei Române, secţia istorică, seria a II-a, vol. XVI, 1893—1894, p. 242, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, Craiova, 1943, p. 4). La fel spune şi D. Cantemir că «munţii sînt plini de

«Bătrînii comunei Tazlău povestesc și astăzi cele auzite din gura înaintașilor lor, cum că acești sihaștri coborau în fiecare noapte la utrenie în mînăstire, iar după miezul nopții se urcau din nou către chiliile lor. Ei povestesc că acești venerabili sihaștri erau foarte cuvioși, se rugau neîncetat, citeau neîntrerupt Psaltirea, rosteau rugăciunea lui Iisus, făceau mii de mătănii pe noapte, privegheau și vorbeau numai de Dumnezeu» [959].

Sihaștrii aceștia au fost de fapt foarte populari în trecutul nostru. S-a recunoscut rolul lor în susținerea puterii de rezistență a poporului nostru în vremuri grele. Am amintit de Daniil Sihastru care a sfătuit pe Ștefan cel Mare, întărindu-l la luptă pentru apărarea Moldovei creștine într-un moment de descurajare. Ei nu erau niște recluși nepăsători de lume în sensul reclușilor din Occident, sau chiar din Muntele Athos. Ei ajutau în tot felul poporul în greutățile lui. Părintele Ioanichie Bălan spune : «Apoi sihaștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu mustrarea și cu îndemnul. Călugării, sihaștrii, pustnicii aceștia fugiți de lume, au iubit

---

călugări și pustnici care își jertfesc acolo în liniștea și singurătatea lui Dumnezeu viața smerită și singuratică» (în *Descrierea Moldovei,* Ed. Minerva, București, 1970, p. 195). Tot D. Cantemir spune că numai în țara de sus a Moldovei erau peste 200 de mînăstiri și aproape tot atîtea schituri. Iar Paul de Alep, însoțind pe patriarhul Macarie al Antiohiei în Moldova la 1652—1656, spune că numai în curtea mînăstirii Trei Ierarhi din Iași se aflau chilii cu peste 300 de asceți (în *Călători străini despre țările române,* vol. VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 481). Tot Paul de Alep spune că la strana dreaptă se cînta grecește, iar la cea stîngă românește (p. 63). Deci înainte de a se fi tipărit în românește toată Liturghia se cînta la strană românește și aceasta pare să fi fost o tradiție veche. Socotim foarte probabil că poporul a cîntat în limba sa în Biserică în mod neîntrerupt în continuarea unei tradiții pe care o avem atestată încă în sec. V (vezi : Pr. D. Stăniloae, *Besii în mînăstirile* din Orient, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 5—6, p. 583—590).

959. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 272.

cel mai mult oamenii, s-au rugat neîncetat pentru ei. Aceşti pribegi ai munţilor, aceşti prieteni ai Carpaţilor, aceşti locuitori ai codrilor au fost în acelaşi timp cei mai apropiaţi sfetnici ai voievozilor... Toţi voievozii au avut ca duhovnici şi sfetnici de taină călugări şi sihaştri. În ei aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le destăinuiau inima, sfatul lor îl păzeau cu sfinţenie, de la ei cereau rugăciune şi binecuvîntare, cînd plecau să-şi apere credinţa şi pămîntul strămoşesc»[960].

Popularitatea lor se vede şi de acolo că numele de sihastru, ca transcriere în limbaj popular românesc a numelui de isihast, a devenit şi a rămas în viaţa poporului nostru, cu întregul lui înţeles din secolul XIV, cînd s-a răspîndit din Sfîntul Munte, ca un nume familiar, dar şi ca o dovadă că modul isihast al călugăriei s-a practicat în tot trecutul nostru în văzul poporului. După cîte ştim, la nici un alt popor ortodox numele de sihastru n-a devenit atît de popular, nu s-a păstrat cu această largă şi populară rezonanţă, pentru că nici modul isihast al călugăriei nu s-a păstrat la fel.

Părintele Ioanichie Bălan a descris în lucrarea amintită viaţa mai multor sute de astfel de sihaştri mult veneraţi în viaţa poporului nostru. Firul lor s-a continuat neîntrerupt din secolul XIV pînă în timpurile noastre. Această descriere pune într-o lumină nouă, mai adîncă, de o impresionantă seriozitate rolul monahismului în trecutul nostru şi temeliile rezistenţei poporului nostru pe acest pămînt în furtuna unei istorii de neîncetate greutăţi, ca şi izvoarele spiritualităţii lui atît de înţelepte şi de echilibrate. Aceşti sihaştri ne-au ţinut prezenţi în munţii noştri alăturea cu ciobanii. În schiturile lor îşi găseau adăpost cei ce se refugiau în vremuri de grea cumpănă, voievozi, dar şi oameni din popor. Sihaştrii aceştia se recrutau dintre românii cre-

960. *Op. cit.*, p. 273.

dincioși de pe ambele laturi ale Carpaților și constituiau o formă de menținere a unității noastre ca popor în temeliile ei cele mai adînci.

Dăm numele cîtorva astfel de sihaștrii din toate secolele, după prezentarea lor de părintele Ioanichie Bălan.

Din secolul XV, părintele Ioanichie ne dă viața de sihastru a cuviosului Iosif. Acesta, în tinerețe, a înjghebat o mică sihăstrie românească, împreună cu cîțiva ucenici ai săi, în pustia Iordanului. Apoi, după căderea Constantinopolei, s-a retrs cu ucenicii săi în muntele din vestul mînăstirii Bistrița, unde și-au zidit chilii mici din lespezi de piatră, în tot muntele acela. «Ucenicii săi se numeau Simion, Metodie, Varnava, Petru, Gherman, Pir și Grecu. Domnitorul Moldovei, Bogdan cel Orb, le-a zidit la 1512 «schitul lui Iosif», care, mai tîrziu, s-a numit «Mînăstirea Bisericani». În secolul XVII, trăiau în jurul ei pînă la 400 de «schimnici» [961].

Unul din marii sihaștri a fost în secolul XV ieromonahul Sisoe. De origine din părțile Bucovinei, s-a făcut ucenicul lui Daniil Sihastru în jurul Voronețului. Apoi, cu binecuvîntarea lui Daniil Sihastrul, se retrage în Munții Rarăului, nevoindu-se mulți ani singur. Mai tîrziu, strîngînd cîțiva ucenici în jurul său, întemeiază «Sihăstria Rarăului», sau «Schitul lui Sisoe». Unii voievozi de după aceea, au zidit pe Rarău alte două «sihăstrii» [962].

Călugări de mare înfrînare au existat de timpuriu și în Transilvania, din care unii fie că se întorceau ca sihaștrii în locurile lor de origine din sihăstriile Moldovei, fie că se formau întîi în schiturile din Transilvania și apoi se duceau în munții Moldovei. Se știe, apoi, că mulți din sihaștrii din pădurile Moldovei se recrutau din ciobanii

961. Pr. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945, p. 52—53. La Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 233.

962. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 209.

transilvăneni, care își pășteau oile pe acolo[963]. În secolul XV, un mare nevoitor a fost cuviosul Ghelasie, starețul mînăstirii Rîmeț de la intrarea în Munții Apuseni. E o mînăstire care se crede că datează de pe la 1215 și e probabil că existența ei la cîțiva kilometri de Geoagiu de Sus a fost un factor hotărîtor pentru stabilirea unei episcopii românești la Geoagiu. Ghelasie a avut un mare rol în Transilvania, formînd numeroși călugări, apărători ai ortodoxiei[964].

Mulțimea de sihaștri care viețuiau în munții din împrejurimi au avut un rol hotărîtor și în întemeierea mînăstirii Agapia de către Petru Rareș la 1527, sau la 1542-1552, la poalele acestor munți. Părintele Ioanichie Bălan afirmă că încă cu cîteva sute de ani înainte viețuiau în acești munți mulți sihaștri. După «Condica Sfîntă» a mînăstirii Agapia ei erau mai ales ciobani transilvăneni.

Vîrfurile de munți din jurul Agapiei (Serghia, Pahomia, Eufrosin, Sihăstria) își au numele de la sihaștrii care au viețuit în ei. Pe unul din aceste vîrfuri exista și o sihăstrie. Mai jos erau chiliarchii care, spre deosebire de sihaștrii, aveau cîte o chiliuță. O mică așezare mînăstirească s-a ridicat în «Livada Părinților», unde se văd și azi temeliile bisericii și ale altor clădiri mai mici. Locul e numit pînă azi «Scaunele», probabil pentru că acolo dormeau două-trei ore pe noapte călugării, potrivit unei practici a schimnicilor de a nu dormi în pat, ci numai pe scaun.

Schitul mai vechi din «Livada Părinților» se mai numește pînă azi și «mînăstirea lui Agapie» de la un sihastru numit Agapie, care a urzit-o prin secolul XIV. Mai la vale, s-a zidit, prin secolul XV, schitul de pe muntele Eufrosin. În «Livada Părinților» s-au descoperit morminte cu sicrie făcute din butuci groși de stejar,

963. Nicolae Dărîngă, *Istoria mînăstirii Agapia*, 1908, p. 11.
964. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 483.

avînd în ele oseminte ale căror cranii sînt așezate pe o cărămidă, cum se înhumează călugării. Agapia din Deal, de azi, datează de după 1500. Ea poartă hramul «Schimbarea la față», care iarăși arată caracterul ei isihast, dat fiind că în învățătura isihastă se afirmă că toate nevoințele cu rugăciunea lui Iisus duc pe practicant la vederea luminii taborice.

Mînăstirea Agapia însăși, fie cea din «Livada Părinților», fie cea de pe muntele Eufrosin, fie una antecesoară actualei așezări, e testată încă din secolul XV. În arhiva mînăstirii Neamț se păstrează o hotărîre dată de Ilieș Vodă la 1437 într-un proces pe care mînăstirea Agapia îl avea pentru un teritoriu cu mînăstirea Neamț. La 1461 Arsenie, starețul Agapiei, avea un alt proces cu mînăstirea Neamțului. Tot așa, un alt stareț, Isaia, avea la 1480 un proces cu mînăstirea Secu [965].

Tot la îndemnul a doi sihaștri a fost întemeiată în a doua jumătate a secolului XVII, de Varlaam, mitropolitul Țării Românești, mînăstirea Turnu din județul Vîlcea. Acești pustnici se numeau Misail și Daniil și peșterile lor se văd pînă azi în ograda mînăstirii [966].

În munții din preajma mînăstirii Cozia se nevoiau alți sihaștri care au dat numele lor acelor locuri : Pîrăul lui Antim, Muntele lui Teofil, sau Teofila etc. [967].

Tradiția vieții sihăstrești se continuă la Tazlău și în secolul XVII. Într-un hrisov domnesc din 1617 sînt amintiți mai mulți călugări sihaștri din pădurile seculare din jurul acestei mînăstiri. Cel mai renumit dintre ei era Onufrie Sihastrul, care s-a nevoit aproape o ju-

---

965. Toate aceste știri despre mînăstirea Agapia sînt de la Nicolae Dărîngă, *Op. cit.*, p. 11—17.

966. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 355. În această mînăstire se reflectă tradiția din Athos. Călugării erau mari postitori și practicanți ai rugăciunii lui Iisus, petrecînd în desăvîrșită tăcere și ascultare.

967. *Ibidem*, p. 354.

mătate de veac în pădurea de pe «Dealul lui Onufrie». Tot pe acest «Deal» s-au nevoit şi urmaşii lui : Serafim Sihastrul şi Pavel Sihastrul. Pînă azi se văd ruinele vechilor chilii şi peşteri ale sihaştrilor de acolo [968].

O mulţime de pustnici s-au nevoit în peşterile de pe muntele Ceahlău. Exista acolo chiar un schit, numit «Schitul Sihastru», sau «Sihăstria Ceahlăului», întemeiată, după tradiţie, încă din vremea lui Bogdan Descălecătorul, apoi «Schitul lui Silvestru», întemeiat de pustnicul cu acelaşi nume, în secolul XVI. Într-o peşteră din Ceahlău se nevoia în secolul XVII pustnicul Vucol. Pînă azi ea se numeşte «Peştera lui Vucol». Mai sus în altă peşteră se nevoia în secolul XVI pustnicul Ghedeon, poate, cel mai vestit pustnic din Ceahlău. În afară de ei se mai pomenesc în secolele XVI—XVII încă alţi pustnici, care au dat nume unor poieni, unor pîraie, unor peşteri : Peştera lui Gherman, Poiana lui Ghenadie, Pîrăul lui Patapie, Pîrăul lui Nicandru, Pîrăul lui Bucur, Schitul Casiana etc. Ceahlăul era un adevărat Munte Athos românesc (I. Bălan, op. cit., p. 193 urm.).

Mulţi şi mari sihaştri au vieţuit şi în jurul Mînăstirii Secu. E de presupus că în primul rînd, pentru ei a tradus Varlaam în româneşte «Scara» Sfîntului Ioan Scărarul, pe cînd era călugăr la Secu, înainte de 1618, sau chiar înainte de 1602, pe cînd era elev la şcoala dascălului Dosoftei din schitul lui Zosim, anterior Mînăstirii Secu (A. I. Gonţa, Un aşezămînt de cultură de la Alexandru Lăpuşneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nestor Ureche, Schitul lui Zosim, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 1962, nr. 9-12, p. 694—712). Căci Scara e cel mai bun manual pentru isihaşti, sau sihaştri [969].

---

968. *Ibidem*, p. 272.

969. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Contribuţii ale tălmăcitorilor români la cunoaşterea «Scării» Sfîntului Ioan Scărarul*, în rev. «Studii teo-

O mărturie a extinsei vieţi călugăreşti de tip isihast în ţinutul Buzăului sînt numeroasele peşteri şi urmele unor tot atît de mici schituri din această regiune. Pavel Chihaia [970] a înşirat multe din aceste schituri, urmînd lui Alexandru Odobescu, lui B. Iorgulescu şi N. Stoicescu [971]. Astfel înşiră: bisericuţa Fundătura, atestată la 1679, Peştera lui Iosif, Schitul lui Agaton, mai vechi de 1521, cu o petşeră în faţa lui, unde se afla un altar, Schitul Alunişul (1649—1668), Chilia Fundul Peşterii, în care locuiau sihaştrii la 1782, Peştera lui Dionisie, deasupra Peşterii lui Iosif, mînăstirea Sfîntul Gheorghe, ctitorie a lui Mihai Viteazul, mînăstirea Pîrăul, aproape de Alunişul-Nucu, despre care un document din 1694 spune că la început fusese un «schitişor prost» (simplu), ca şi alte schitişoare ce se află împrejurul ei şi «se ţin de la dînsele călugăraşi sihaştri», dar că Matei Basarab o făcuse mînăstire de piatră, mama tuturor schitişoarelor de acolo.

În prima jumătate a secolului XVIII se nevoia într-o peşteră din apropiere de schitul Iezerul (jud. Vîlcea),

---

logice», seria II, anul XVI, nr. 3—4, martie-aprilie, 1964, p. 149—151. Despre sihaştrii din preajma mînăstirii Secu a se vedea la Ierod. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 254—258. Despre traducerea lui Varlaam a se vedea şi Pr. N. Şerbănescu, *La trei sute de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», 1957, nr. 10, p. 1015. Dar cele mai preţioase precizări le aduce Pandele Olteanu, în *Metoda filologiei comparate în studierea şi identificarea versiunii neo-greceşti a operei «Scara», tradusă de Mitropolitul Varlaam*, în Mitropolia Olteniei, 1970, nr. 5—6, p. 543—566.

970. *Op. cit.*, capit. 6: «Etapa Neagoe Basarab a complexului isihast din munţii Buzăului», p. 240—255.

971. B. Iorgulescu, «Dicţionar geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Buzău», Bucureşti, 1892, p. 53. N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I, Ţara Românească* (vol. 1 şi 2, Craiova, 1970). P. Chihaia a mai scris: *Un complex necunoscut de sihăstrii din munţii Buzăului din vremea lui Neagoe Basarab*, Bucureşti, 1973 şi: *Date noi despre bisericuţele rupestre din munţii Buzăului*, în rev. «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), nr. 5—6, p. 497—517.

pustnicul Antonie, de origine din Teiuş (Transilvania). Cînd episcopul Ilarion al Rîmnicului reface la 1714 schitul Iezerul, primeşte mult ajutor de la schimonahul Antonie [972].

Un călugăr de mare înfrînare şi neîncetată rugăciune a fost ieroschimonahul Irodion, stareţul mînăstirii Lainici, pe care însuşi Sfîntul Calinic, cînd era episcop la Rîmnic, şi l-a ales duhovnic. Slujea Sfînta Liturghie în fiecare zi şi totdeauna cu şiroaie de lacrimi pe obraz. Veneau la el zeci de mii de oameni de pe ambele laturi ale Carpaţilor, căci cunoştea gîndurile oamenilor şi săvîrşia vindecări minunate. Sfîntul Calinic l-a numit «Luceafărul de la Lainici». A trecut din lumea aceasta în 1910, la vîrsta de 95 de ani. O dovadă a sfinţeniei sale, e că i s-au găsit osemintele neputrezite în mormînt [973].

Nu mai vorbim de alţi călugări vestiţi pentru viaţa lor de rugăciune, pentru marea lor înfrînare, pentru darul cunoaşterii oamenilor şi al vindecărilor. Amintim doar de Ioanichie Moroiu, stareţul Mînăstirii Sihăstria († 1944) [974], de Vichentie Mălău din Mînăstirea Secu, care nu dormea decît trei ore pe noapte pe o laviţă fără aşternut; el avea rugăciunea neîncetată, făcea orice ascultare cu bucurie, spunînd că cine face ascultare cu dragoste «liturghie săvîrşeşte» ; gusta din mîncări, din apă, din vin, din fructe, din toate roadele pămîntului, după binecuvîntare, cu bucurie, ca dintr-o «împărtăşanie» († 1945) [975]; de Atanasie Păvălucă, venit pe la 1939 împreună cu fratele său Chiril (în viaţa civilă : Ioan şi Anania), de la Breţcu, în mînăstirea Neamţ, cu cele cinci sute de oi ale lor. Rămas la Neamţu, spre deosebire de fratele său Chiril, care a plecat în Sfîntul

---

972. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 443.

973. *Ibidem*, vol. II, p. 406.

974. *Ibidem*, p. 169 urm.

975. *Ibidem*, p. 244 urm.

Munte, unde muri tînăr, Atanasie Mălău a dus o viețuire de mare înfrînare, mîncînd toată viața o singură dată pe zi, pîine, legume și fructe, citind zilnic toată Psaltirea sau spunînd-o pe de rost, dormind numai șezînd în scaun două trei ore pe noapte, umblînd desculț vara și iarna, fiind un sîrguincios împlinitor al rugăciunii lui Iisus, nelăsîndu-și gîndurile să pornescă spre cele pămîntești ; cînd un frate îl întrebă ce faptă trebuie să facă pentru a se mîntui, părintele Atanasie îi spuse : «să ai pe Hristos în minte și ai să te mîntuiești». Întrebînd acela, în continuare : «Și cum pot să primesc pe Hristos în minte ?», părintele Atanasie i-a răspuns : «Prin neîncetata rugăciune și pază a minții. Zi mereu rugăciunea lui Iisus, fugi de oameni și nu te învoi cu mintea la nici un lucru rău». Toată viața a rămas cu oile prin pădure, nevrînd să-și ia o chilie în mînăstire nici măcar iarna, ci rămînînd totdeauna la stînă. Numai cînd a simțit că-i vine sfîrșitul s-a retras în mînăstire. A încetat din viață în 1955, în vîrstă de 78 de ani [976].

Pe lîngă aceștia mai amintim de cîțiva sihaștri din secolul XIX, care au avut un mare rol în viața monahismului ortodox, chiar dincolo de hotarele țării noastre.

Amintim între alții de Irinarh Roset, ucenicul schimonahului Iosif din preajma mînăstirii Văratec. După moartea părintelui său duhovnicesc, Irinarh s-a făcut sihastru în pădurile din jurul schitului Nechit (aproape de mînăstirea Neamț), unde a fost vreme de 12 ani mare lucrător al rugăciunii lui Iisus. Mai tîrziu fundează mînăstirea Horaița, apoi pleacă la muntele Tabor, unde trăiește 16 ani în desăvîrșită sihăstrie în peșterile din acel munte, iar la 1859 începe să zidească marea biserică ortodoxă de pe acel munte, care există și acum, ca singura biserică ortodoxă. Era căutat și acolo de

976. *Ibidem*, p. 321 urm.

multă lume, pentru rugăciunile lui care aduceau vindecări de boli grele. Toată viața a practicat rugăciunea lui Iisus, dar se ferea să afle cineva de aceasta[977]. În privința aceasta ucenicul lui, Nectarie, istorisește că întrebîndu-l odată : «Cinstite Părinte, mi-a spus bătrînul Gherasim, sihastrul de la Dălhăuți, că Sfinția ta ai rugăciunea minții», acela i-a răspuns : «Fiule, cu adevărat am avut-o puțină vreme, dar am lăsat-o. Căci pe cînd ședeam în pustia aceea 12 ani, mă rugam lui Dumnezeu și Prea Curatei Lui Maice, ca să-mi dăruiască și mie acest sfînt dar. Șezînd eu la rugăciune într-o noapte, la miezul nopții, de năprasnă s-a luminat chilia mea unde ședeam și m-a împresurat împrejur o văpaie de foc, dar nu mă ardea; și a început inima mea să spună tare : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul». Iar eu m-am înspăimîntat și m-am temut ca nu cumva să fie o înșelăciune drăcească. A doua zi m-am dus la duhovnicul meu, părintele Iosif (e vorba de schimonahul Iosif, duhovnicul mînăstirii Văratec), care avea rugăciunea minții (vom publica în acest volum : Metoda lui pentru rugăciunea lui Iisus) și a făcut și minuni, și m-am mărturisit. Iar el mi-a dat canon ca să nu dorm culcat în pat, ci șezînd în scaun și numai un ceas în 24 de ceasuri. Întorcîndu-mă în chilia mea, m-am ispitit ca să urmez după porunca duhovnicului meu, dar n-am putut. Atunci, văzînd eu că nu pot, m-am lăsat de rugăciune»[978].

Se vede și din această istorisire nota deosebită a spiritualității ortodoxe românești care, pe de o parte, afirmă necesitatea unei aspre nevoințe de pregătire prin despăti-

977. *Ibidem*, manuscris (fascicol).

978. A se vedea pe larg: «*Viața unui îmbunătățit călugăr român — Irinarh Rosel*», redată de arhimandritul Nectarie Banul și recenzată de C. Erbiceanu, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7, 1898, p. 740—791, La Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, manuscris (fascicol).

mire în vederea rugăciunii lui Iisus, pe de altă parte, recomandă o mare discreție, pentru ca nu cumva lucrătorul acestei rugăciuni să fie luat în stăpînire de slava deșartă care e o patimă ce întinează grav pe om.

Un alt mare sihastru român în secolul XIX a fost Nectarie proptopsaltul. El s-a pustnicit începînd de la anul 1845, vreme de 16 ani, într-o colibă din apropierea locului unde s-a clădit schitul Prodromul din Athos, la locul numit Vigla. Acolo a dus o viață de post, de priveghere și de lucrare tainică a rugăciunii lui Iisus. La anul 1862, după sfințirea bisericii schitului Prodromul, Cuviosul Nectarie s-a așezat în schit, unde moare în 1903. A fost, în vremea sa, cel mai vestit psalt din Sfîntul Munte. Cu el s-a pustnicit și a trăit apoi la Prodromul și fratele său Atanasie [979].

Un alt mare lucrător al rugăciunii lui Iisus a fost ieroschimonahul Iustin, plecat pe la 1810 din mînăstirea Neamț la Sfîntul Munte, cu ucenicii săi Patapie și Grigorie. Acolo a cumpărat de la mînăstirea Lavra locul numit «Vigla Ianicopolei» și a zidit 40 de chilii în jurul unei bisericuțe ce exista de mai înainte, adunînd în ele pe călugării români ce se nevoiau prin peșteri și prin alte mînăstiri. După 1820, Cuviosul Iustin s-a retras într-o peșteră, petrecînd în post, priveghere și în rugăciunea lui Iisus vreme de 20 de ani, pînă la sfîrșitul său în 1845 [980].

Forma de viețuire călugărească în mici schituri, potrivite unei practicări a rugăciunii lui Iisus într-un cadru de liniște, era, pînă în secolul XVIII, extinsă și în

979. Despre el a scris C. Ersiceanu în revista «Biserica Ortodoxă Română» 1899, p. 410.

980. *O călătorie la Sf. Munte*, de Pr. V. Nicolau, Ploiești, 1907, la Ierod. Ioanichie Bălan, ms. fascicol.

Transilvania, mai ales în sudul ei şi în părţile Bistriţei, la poalele Carpaţilor, de unde se făcea uşor comunicarea cu schiturile din sudul şi răsăritul Carpaţilor. Între Braşov şi Sibiu existau în secolul XVIII vreo 120 de astfel de mici schituri. Aceste schituri şi legăturile sihaştrilor din ele cu sihaştrii din schiturile din sudul şi răsăritul Carpaţilor a fost cea mai mare piedică în calea lăţirii uniatismului în Transilvania după 1700. Documentele austriece nu mai încetează să se plîngă de aceşti călugări care treceau graniţa de la sudul şi răsăritul Carpaţilor la nordul lor. De aceea, la ordinul curţii imperiale din Viena, generalul Bucov dărîmă cu tunurile schiturile din sudul şi răsăritul Transilvaniei [981].

Existenţa neîntreruptă a miilor de sihaştri şi a sutelor de schituleţe cu viaţă sihăstrească din codrii ţărilor române, deci şi din munţii Buzăului, explică de ce călugărul ucrainian Vasile vine la începutul secolului XVIII în acest ţinut şi se aşează în unul din aceste schituri, ca apoi să întemeieze unul propriu, căruia i se face stareţ. El afla aci o viaţă monahală mult mai intensă decît în ţara sa, care, după ce trecuse teologic printr-o accentuată influenţă catolică, se afla acum sub influenţa protestantă, fapt care adusese şi o răcire a vieţii monahale. Chiar despre Paisie care vine în aceeaşi regiune, după Vasile de la Poiana Mărului, J. Hidarin spune : «Stareţul Paisie a fost înnoitorul vieţii monahale ruseşti şi îndrumătorul şi educatorul ei în lecturile ascetice... Căci, în acea vreme, Rusia nu avea asemenea scrieri» [982].

Vasile, după 20 de ani petrecuţi la Dălhăuţi, unde exista o puternică viaţă sihăstrească, în care el s-a pu-

981. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a Românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu, 1918; vol. II, Sibiu 1931; St. Meteş, *Mînăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936.

982. La Diacon P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare* (Velicicovschi), *un desăvîrşit monah*, Bucureşti, 1975, p. 13, nota 41.

tut introduce, cum am văzut din viața lui Irinarh Roset, se așează la 1733 tocmai în regiunea atît de bogată în mici schituri din munții Buzăului, lîngă schiturile Trăisteni și Cîrnu, întemeind schitul de la Poiana Mărului, 40 km la apus de Rîmnicul Sărat. Era, de altfel, o tradiție mai veche ca monahi ruși să vină în mînăstirile din Moldova, unde puteau găsi mulțumirea unei vieți călugărești de mai mare adîncime duhovnicească [983].

Cu siguranță că Vasile de la Poiana Mărului a fost inspirat de practica sihăstrească sau isihastă a călugărilor din aceste schituri cînd a alcătuit acele «Cuvinte înainte» la Filotei Sinaitul, Isichie Sinaitul, Grigorie Sinaitul și Nil Sorschi. Se poate ca el să fi scris aceste «Cuvinte înainte» în slavonește. Dar avînd în obște călugări români pentru care le scria, ele vor fi fost traduse imediat în românește, sau probabil că le-a scris el însuși paralel în ambele limbi. Căci trăind zeci de ani între români, a putut învăța românește destul de bine ca să le scrie în românește sau atît în slavonește cît și în românește. Eventualitatea aceasta pare a fi întemeiată și pe faptul că limba românească a acestor traduceri e foarte greoaie.

Publicăm în acest volum «Cuvîntul înainte» la Sfîntul Grigorie [984] Sinaitul, pe care îl avem într-un text mai clar. De altfel, conținutul acestor «Cuvinte înainte» e foarte apropiat. Îl publicăm, mai mult pentru a pune în relief deosebirea între Vasile de la Poiana Mărului și ucenicul său Paisie și între textele alcătuite de români în ce privește condițiile ce se cer pentru practicarea rugăciunii lui Iisus. Cîtă vreme călugării români cer o pregătire

983. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 140.

984. Vezi unele manuscrise în care se găsesc «Cuvintele înainte» ale lui Vasile de la Poiana Mărului la nota 121 din vol. VII al *Filoc. rom.* «*Cuvîntarea înainte*» la Filotei Sinaitul se cuprinde, între altele, în ms. Bibl. Acad. Rom. 1141, f. 100 r—111 r și în ms. 1441, f. 6 r.—45.

prealabilă foarte serioasă înainte de practicarea acestei rugăciuni, Vasile și Paisie îi îndeamnă pe toți să înceapă practicarea ei direct.

La 1742 vine, tot în regiunea aceea monahală, călugărul ucrainean Platon, viitorul Paisie. El trecu prin Dălhăuți, care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său [985]. El prinsese dorul să vină în Moldova de la mitropolitul moldovean Antonie, refugiat în Rusia în timpul războiului ruso-turc (1735—1739), de la care află multe despre Moldova și bisericile sale [986].

Istoricul rus Cetfericov, care a scris viața lui Paisie, scrie despre starea monahismului românesc la sosirea lui Platon (Paisie) : «Platon intră pe pămîntul Moldovei cu simțămîntul celei mai mari bucurii și cu dragoste sinceră pentru el. El știa că aici înflorește monahismul, că aici vin din Rusia mulți asceți, care caută un adăpost pașnic și favorabil pentru viața singuratică și tăcută și el dorea din tot sufletul să se lipească de sihaștrii de

985. Diacon P. I. David, *Op. cit.*, p. 6, reproduce după : Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 5—6, p. 417—419, o frază în care se află și unele cuvinte ale lui Paisie : «Fratele Platon (Paisie) roagă pe cei doi călugări «moldovalahi» să-i îngăduie însoțirea înspre «țara părinților noștri... la binecuvîntata limbă și poporul moldovenesc...», p. 6. E unul din argumentele aduse de Diacon P. David pentru originea românească a lui Paisie, pe lîngă altele (născut în Poltava, unde se așezase D. Cantemir, împreună cu mulți români, din preotul Petru și preoteasa Ana, rudenii cu familia Bantăș, din care se trăgea și mama lui Dimitrie Cantemir ; făcut citeț în Pecerskaia Lavra de mitropolitul moldovean pribeag Antonie, devenit mitropolit de Cernigov ; tuns de acest mitropolit ca monah în mînăstirea Lubețki, care era un refugiu al călugărilor moldoveni și avea ca stareț pe Pahomie, tot un moldovean etc.).

986. Pr. Paul Mihail, *art. cit.*, p. 409, redă mărturisirea lui Paisie (Platon) că auzind pe mitrop. moldovean Antonie slujind Sf. Liturghie la Kiev în limba română, a prins dragoste de limba și de poporul din Moldova. Pr. Paul Mihail citează din «*Autobiografia lui Paisie*», publicată de St. Berechet, Iași, 1918, p. 13.

aici, să vieţuiască împreună cu ei în singurătate şi tăcere şi astfel să-şi realizeze visul său statornic din copilărie şi tinereţe. În vremea aceea, Moldova se prezenta ca unul din cele mai înfloritoare colţişoare ale lumii ortodoxe. În Orientul grec, Ortodoxia strîmtorată şi împilată de turci nu se putea bucura de libertatea trebuitoare. În Rusia viaţa monahală încerca o strîmtorare din partea guvernului»[987].

Despre Dălhăuţi, unde Platon (Paisie) se opri prima dată, Cetfericov spune: «Egumen al schitului era un ucenic al stareţului Vasile. Aici erau mulţi asceţi însemnaţi. Aşa era, bunăoară, părintele Rafail, care se îndeletnicea cu transcrierea cărţilor sfinte» (Cu mare probabilitate se transcriau şi în româneşte, căci călugării români nu le-ar fi putut folosi altfel pentru viaţa lor duhovnicească). «Un alt nevoitor era monahul Dosoftei, care locuia departe de schit, şi schimonahul Timoftei care era iscusit în convorbiri duhovniceşti şi în tîlcuirea cărţilor sfinte (trebuia să le tîlcuiască în româneşte, ca să înţeleagă călugării români). Aceşti doi monahi trăiau retraşi într-o vale adîncă». «Ei făcură asupra lui Paisie o profundă impresie». Aici descoperea Paisie vieţuirea isihastă.

Trecînd apoi la Trăisteni, «aici Platon (Paisie) auzi pentru prima dată pravila şi rugăciunile după rînduiala Sfîntului Munte Athos, săvîrşite cu mare evlavie şi cu frica lui Dumnezeu. În schit erau pînă la 20 monahi, care duceau o viaţă de obşte, şi vreo 15 pustnici care trăiau prin apropierea schitului, procurîndu-şi hrana şi îmbrăcămintea cu mîinile lor. Aici Platon (Paisie) întîlni mulţi sihaştri însemnaţi». Pe unul din ei se

---

987. *Paisie, stareţul mînăstirii Neamţul din Moldova*, trad. de Episc. Nicodim, Editura Mînăstirii Neamţ, 1933, p. 126—127.

așezau păsările pe umăr și-l însoțeau oriunde se ducea, pînă ce intra în biserică [988].

Venind la Trăisteni vestitul sihastru Onufrie de la schitul Cîrnu, Platon (Paisie) se duse cu el la Cîrnu, care se afla pe valea Buzăului în sus, în munți. Părintele Paul Mihail spune, folosind autobiografia lui Paisie: «Acolo, într-o chilie sihăstrească, Platon a înțeles tainele adevăratului monahism și ascetism, a înțeles și a simțit mai profund efectul binefăcător al rugăciunii» [989]. «Paisie cunoscu aici alți sihaștri de mare putere duhovnicească. Cunoscu pe ieromonahul Alexe, care le citea din scrierile Sfinților Părinți, tîlcuind sensul celor spuse. Cunoscu mai bine pe marele sihastru Onufrie, care viețuise înainte multă vreme în pustie, apoi în Ungrovlahia prin munții cei mari, iar acum trăia nu departe de numitul schit, într-o chilie singuratică». Îl vizită împreună cu alți călugări la chilia lui. «Drumul spre ea trecea prin păduri minunate, iar chilia lui se afla pe sprînceana unui munte, de unde se deschidea o priveliște fermecătoare asupra văilor, munților și vîlcelelor înconjurătoare, acoperite de păduri nestrăbătute... Bătrînul Onufrie își petrecea vremea în rugăciune, în citire, cîntări de psalmi și lucru de mînă, făcînd linguri, talere de lemn de tei cu mare iscusință. El era cu mare dar în a da sfaturi». «Cu părintele Alexe vorbea mult despre patimile trupești și sufletești și despre lupta cu gîndurile, cu dracii, despre ispitele lor neînchipuite, despre meșteșugurile lor». «Ascultînd aceste cuvinte ale bătrînului Onufrie, Platon (Paisie) se aprindea din ce în ce mai mult de dragostea de viață pustnicească» [990]. Iată unde și-a făcut Paisie ucenicia în viața isihastă.

---

988. *Op. cit.*, p. 140—141. Aci întîlni pe Onufrie care a murit în schitul Sihăstria Voronei și moaștele lui se păstrează în altar.

989. *Art. cit.*, rev. cit., p. 410.

990. Cetfericov, *Op. cit.*, p. 158—161.

Trecem peste activitatea lui Paisie la Athos şi apoi în Moldova, căci ar însemna să întindem prea mult expunerea aceasta. Nu inserăm în acest volum nici epistola lui despre rugăciunea minţii, deoarece ea a mai fost publicată [991]. Pe lîngă aceea, «învăţătura stareţului Paisie despre rugăciunea lui Iisus, ca şi învăţătura lui despre monahism, sînt strîns legate de învăţătura despre această rugăciune a dascălului şi părintelui său, a schimonahului Vasile» [992].

Despre Paisie s-a scris foarte mult şi în ruseşte şi în româneşte. Dar credem că o latură, asupra căreia ar trebui să se insiste mai mult, ar fi încadrarea lucrării duhovniceşti şi organizatorice a lui în ambianţa românească în care a trăit, arătîndu-se, pe lîngă ceea ce a dat el monahismului românesc, şi ceea ce a primit el, cu mult mai mult, de la acesta.

Ceea ce ni se pare că a adus el în monahismul românesc, nu e preocuparea de rugăciunea lui Iisus — căci, aceasta s-a menţinut mereu între miile de sihaştri din munţii ţărilor române —, ci o introducere a acestei rugăciuni în viaţa de obşte şi prin aceasta o înviorare a spiritualităţii isihaste în ea şi prin ea o înviorare a vieţii de obşte. Paisie a venit din Sfîntul Munte, cu o obşte româno-rusă preocupată de această rugăciune, şi la aceasta s-au adăugat şi unii călugări din Moldova. Dar încă Vasile de la Poiana Mărului afirma cu insistenţă că rugăciunea inimii nu e numai pentru sihaştri, ci şi pentru cei din viaţa de obşte. Dar oare nu e aceasta o influenţă a unui mod de practicare a acestei rugăciuni pe pămîntul românesc, care a luat o şi mai mare dezvoltare în mînăstirea Cernica ? Însă marea majoritate a si-

991. Despre rugăciunea lăuntrică sau a minţii, scriere a fericitului stareţ, schimonah şi arhimandrit Paisie Velicicovschi. Tradusă din slavoneşte, 1902. Ştirea o luăm de la Cetfericov, *Op. cit.*, p. 20. Locul publicării nu e dat, dar credem că el e Mînăstirea Neamţ.

992. Cetfericov, *Op. cit.*, p. 303.

haştrilor din ţările române au rămas şi mai departe în viaţa lor isihastă superioară.

Un al doilea lucru adus de Paisie a fost stimulentul dat celor din jurul lui pentru o traducere a scrierilor filocalice din limba greacă, traduceri dintre care cele mai multe erau mai curînd o revizuire a unor traduceri mai vechi în lumina textelor greceşti, revizuire făcută adesea, cînd era vorba de vechile traduceri slavone, nu numai după texte greceşti, ci şi după traduceri româneşti. Paisie însuşi a luat parte la această muncă de traducere [993]. Propriu-zis, contribuţia lui a fost nu atît una de înnoire sau de adîncire a vieţii duhovniceşti, ci mai mult una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire şi de difuzare a scrierilor duhovniceşti.

În orice caz, din întîlnirea între tradiţia românească sihăstrească de mare adîncime şi întroducerea ei în cadrul obştii mari prin Paisie, a răsărit echilibrata viaţă duhovnicească din mînăstirile Cernica şi Căldăruşani. Restauratorul Cernicăi şi iniţiatorul marelui elan de viaţă duhovnicească imprimată acesteia, a fost transilvăneanul Gheorghe, care a însoţit pe Paisie 24 de ani în Athos şi în Moldova şi se declară ucenicul lui [994].

Dar stareţul Gheorghe aduce în viaţa duhovnicească insuflată de el Cernicăi cîteva trăsături deosebite, care se resimt poate de nişte caracteristici ale sufletului românesc şi într-o mai mare măsură de necesităţile locale. El accentuează, mai mult decît Paisie, latura practică a vieţii duhovniceşti. Aceasta, nu numai pentru a ajuta pe monahi să-şi dobîndească în mod mai sigur desăvîrşirea nepătimirii, ci şi pentru a-i face folositori obştii mînăstireşti şi chiar altor oameni care au

993. Cetfericov spune că Paisie declară că el corecta traducerile slavone după traducerile româneşti şi din greceşte, *Op. cit.*, 288, 289.

994. Testamentul stareţului Gheorghe la: Casian Cernicanul, *Istoria sfintelor mînăstiri Cernica şi Căldăruşani*, Bucureşti, 1870, p. 36.

nevoie de ajutor. În acest sens Sfîntul Calinic, floarea cea mai aleasă a spiritualității cernicane, unește în profilul lui duhovnicesc, în mod uimitor, rugăciunea și înfrînarea cea mai severă, pe de o parte, cu ascultarea cea mai deplină în obște și cu grija de săraci, iar pe de altă parte, cu activitatea de ctitor și ziditor de biserici. El cere în *Povățuirile* lui scrise, în primul rînd, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și fapte de smerenie, de ascultare, dar mai spune și că «rugăciunea lui Iisus să o avem neîncetat în gură, în minte și inimă» [995]. Am putea spune că avem aci o «spiritualitate integrală».

Înfrînarea, ascultarea și smerenia nu sînt numai niște valori ale desăvîrșirii individuale, ci și valori creatoare de bună comuniune și frățietate. Călugării trebuie să fie și în privința aceasta soli cu fapta ai Împărăției lui Dumnezeu, Împărăție a comuniunii desăvîrșite. Și mai ales în aceasta se verifică forța reală a amintitelor valori. Dacă sihaștrii individuali sau sihăstriile, ca mici grupuri, promovează mai mult concentrarea minții în unirea cu Dumnezeu, prin Cernica, spiritualitatea filocalică își actualiza forța ei de coeziune frățească între oamenii duhovnicești.

De aceea, starețul Gheorghe dă ca o altă normă pentru obștea sa, ca niciodată numărul monahilor din ea să nu treacă de 103, pentru ca îndrumătorii ei duhovnicești să poată lucra neîntrerupt la desăvîrșirea fiecărui membru și pentru ca să se facă posibilă realizarea unei frățietăți concrete între toți membrii ei. Aplicarea spiritualității isihaste pe plan de obște o promovase și Paisie. Dar el nu pusese o limită numărului membrilor în mînăstire. Starețul Gheorghe manifestă totodată un spirit realist în privința rugăciunii inimii. În «Testamentul» său el cere călugărului din obște să nu creadă

995. La Economul D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie la Cernica și Căldărușani*, București, p. 139.

că poate vedea rodind în el «degrabă», «simplu și în scurtă vreme lucrarea minții». Noi sîntem, zice el, încă oameni pătimași, nu ca membrii obștii părintelui Paisie. Și pînă nu ne curățim de patimi, nu putem înfăptui lucrarea rugăciunii în inimă [996]. Aceasta nu însemna, desigur, o interzicere a rugăciunii lui Iisus. Am văzut că Sfîntul Calinic cere călugărilor să aibă neîncetat în gură, în minte și în inimă rugăciunea lui Iisus. Prin «lucrarea minții» starețul Gheorghe înțelege o scufundare totală și neîntreruptă în contemplarea lui Dumnezeu și în unirea cu El, așa cum o înțelegeau Părinții de demult și cum o practicau unii din sihaștrii din peșterile și micile sihăstrii din trecutul românesc, nu simpla rugăciune a lui Iisus (pomenirea deasă a numelui Lui), care se poate face la diferite nivele de concentrare [997]. Starețul Gheorghe avertiza împotriva părerii despre ajungerea rapidă la desăvîrșirea trăirii în Dumnezeu, atrăgînd atenția la pericolul înșelăciunilor la care este expus cel ce pornește la această lucrare fără o îndelungată întărire în starea de nepătimire.

În felul acesta, starețul Gheorghe și urmașii lui la conducerea Cernicăi voiesc să se realizeze un echilibru între străduința de înfăptuire a frățietății între toți membrii obștii și străduința de reală desăvîrșire.

Tot pentru realizarea unei frățietăți cît mai întărite în obște starețul Gheorghe recomandă evitarea tuturor manifestărilor individualiste în obște, punînd cel mai mare preț pe ascultare, apoi pe spovedania de două ori

996. Vezi la Casian Cernicanul, *Op. cit.*, p. 55, *Scara* VII, din «Testament».

997. A se vedea *«Cele o sută de capete» ale lui Calist și Ignatie Xanthopol*, cap. 53. Iar Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între rugăciunea lui Iisus pe care o pot săvîrși toți și cea văzătoare pe care puțini o pot (Înainte cuvîntare la Filotei Sinaitul).

pe săptămînă la duhovnicul indicat fiecăruia de stareţ şi pe împărtăşirea o dată pe lună [998].

Vom da în acest volum, pentru ilustrarea acestui duh întăritor de obşte, cîteva extrase din «Testamentul» stareţului Gheorghe.

Rugăciunea lui Iisus însăşi şi-a găsit în această voinţă de încadrare a călugărului în viaţa de obşte şi în viaţa de rugăciune a Bisericii în general, cu evitarea oricărui duh individualist, o încadrare a ei în rugăciunile şi în *Laudele* celelalte ale Bisericii. Rugăciunea lui Iisus nu trebuie să facă pe monah să se dezintereseze de conţinutul rugăciunilor cultului public al Bisericii. Prin încadrarea rugăciunii lui Iisus în aceste rugăciuni de obşte ale Bisericii, înseşi aceste rugăciuni sînt ferite de pericolul unei rostiri mecanice formale a lor, umplîndu-se de luarea aminte la conţinutul lor şi de căldura duhovnicească ce rezultă din aceasta.

Vom da pentru ilustrarea acestui fel de a face rugăciunea lui Iisus, mai ales de către începători, două metode ale ei, alcătuite, una de schimonahul Iosif (ms. din Biblioteca Acad. Rom. 1441, f 2 r.—4 v.) şi alta de un monah necunoscut, foarte probabil din Cernica, întrucît pomeneşte pe stareţii Paisie şi Gheorghe ca dascăli ai săi. Ea face parte dintr-o expunere mai largă despre starea monahismului din ţările române şi din Sfîntul Munte, de unde se vede că autorul a vieţuit mult şi în Athos (ms. din Biblioteca Acad. Rom. 1841, de la f 19 r.). Aceste metode nu înviorează numai celelalte rugăciuni ale Bisericii cerute monahului în pravila lor zilnică, ci prin ele devine şi rugăciunea lui Iisus o parte din pravila obligatorie zilnică a monahului. Desigur, aceasta nu înseamnă că monahul nu poate spune şi în cealaltă vreme (în timpul diferitelor ascultări, la masă, înainte de adormire etc.) această rugăciune. Dimpotrivă, acest

998. La Casian Cernicanul, *Op. cit.*, p. 40.

lucru i se recomandă în toate textele duhovnicești românești.

De asemenea, aceasta nu înseamnă că nu pot face această rugăciune și mirenii care n-au vreme să împlinească toată pravila călugărească a rugăciunilor.

Mai amintim că schimonahul Iosif, autorul unuia din aceste «Metode» a fost el însuși un om de mare experiență în practicarea rugăciunii lui Iisus. El este identic cu ieroschimonahul Iosif și duhovnicul mînăstirii Văratec, cu a cărui binecuvîntare stareța acelei mînăstiri, Nazaria, schimnică din Brașov, a copiat la 1811 manuscrisul nr. 500 din acea mînăstire, cuprinzînd scrierea *Despre rugăciune* a patriarhului Calist. El a fost «unul din cei mai vestiți sihaștri» în muntele Pocrovului, din părțile Neamțului, la care alergau creștinii din toate părțile să se spovedească. El a ajutat la zidirea mînăstirii Văratec, avea darul cuvîntului și al vindecării bolnavilor, avînd și mai mulți ucenici vestiți, ca Irinarh Roset, ziditorul bisericii de pe Tabor [999].

În sfîrșit, mai inserăm în acest volum un cuvînt despre condițiile prealabile ce se cer pentru rugăciunea lui Iisus, cuvînt pe care l-am găsit în biblioteca Episcopiei Romanului, sub nr. 41, scris la 1823. Scrierea poartă numele «Alăută duhovnicească și trîmbiță cerească». Ea nu dă numele autorului, dar părintele Ilie Cleopa de la mînăstirea Sihăstria a afirmat că există o tradiție potrivit căreia această scriere ar fi fost alcătuită de un nepot al starețului Neonil de la Neamț (în prima jumătate a secolului XIX). În această scriere e și mai apăsat pus accentul pe curățirea de patimi ca o condiție a rugăciunii lui Iisus. Ea cere să nu se apuce cineva de această rugăciune înainte de a se curăți de pornirea spre agoniselile trupești. Dacă amintitul Calist Catafygiotul cerea

999. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 365—366.

lepădarea de gîndurile lucrurilor pentru ca sinea devenită una să se poată concentra întreagă la Unul și să se poată uni cu El, știut fiind că de gîndurile lucrurilor nu se poate curăți cineva atîta timp cît le dorește, scrierea aceasta cere curățirea de însăși această dorire de agonisire a celor vremelnice.

Se poate socoti că prin aceasta se urmărește o și mai mare întărire a vieții de obște. Căci în timp ce călugărul ce duce ca sihastru o viață de sine mai are de obicei cîteva lucruri ale sale, cel ce împlinește în chip desăvîrșit condițiile vieții de obște nu mai are nimic al său : nici mîncare, nici haină, nici inițiativă pentru un lucru sau altul. Tot pentru întărirea vieții de obște, «Alăuta duhovnicească» cere spovedania deasă. Fără aceasta nu se poate realiza cu adevărat o rugăciune curată a lui Iisus, căci lipsește smerenia și conștiința păcătoșeniei, făcîndu-și loc slava deșartă, sau părerea că s-a ajuns la desăvîrșire prin această rugăciune. Numai însoțită de spovedania deasă rugăciunea lui Iisus încetează de a fi un factor care încurajează o viață de sine, am zice individuală.

Cuvînt înainte sau călăuză

Celor ce vor voi să citească această carte a Sfîntului Grigorie Sinaitul şi să nu greşească în privinţa a ceea ce este în ea. S-a făcut şi alcătuit din sfintele scrieri cele de Duhul Sfînt insuflate, de Preacuviosul schimonah Vasile de la Poiana Mărului din Ţara Românească[1000].

Mulţi, citind această carte a Sfîntului Grigorie Sinaitul şi neavînd cercarea lucrării minţii, greșesc în înțelegerea cea dreaptă a ei, socotind că această lucrare a fost proprie numai bărbaţilor celor sfinţi și fără de patimă. De aceea, ţinîndu-se de obiceiul de acum, adică numai de citirea şi cîntarea psalmilor, a troparelor şi a canoanelor, săvîrşesc numai rugăciunea cea din afară. Ei nu înţeleg că acest fel de rugăciune cîntată ne-au dat-o Părinţii numai pînă la o vreme, pentru neputinţa şi pruncia minţii noastre. Aceasta, pentru ca deprinzîndu-ne prin citire şi cîntare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem pînă la sfîrşit în aceasta. Căci ce este mai copilăresc decît aceasta ? Pentru că citind şi cîntînd numai cu buzele rugăciunea cea din afară, rămînem la o părere bucuroasă de noi înşine, socotind că facem un lucru mare şi mîngîindu-ne numai cu numărul (adică cu cît facem), iar prin aceasta hrănim pe fariseul dinăuntru.

Dar Sfinţii Părinţi luîndu-ne de la aceste neputinţe ale prunciei noastre, ca pe nişte prunci de la sînul celei

---

1000. Ms. Acad. Rom. 1621, f. 87 r—99 v. Îndreptat după textul din manuscrisul Ghenoiu.

ce ne hrănește cu lapte, ne arată treapta coborîtă a acestei lucrări, asemănînd cîntarea cu glas, cu graiul limbilor (al păgînilor). Căci zice acest sfînt : Cîntarea noastră se cade a fi îngerească, după cum ne este și viețuirea, iar nu trupească sau, să zic, păgînească. Căci cîntarea cu glas și cu strigare a fost dată pentru lenevirea și pentru nedestoinicia noastră, ca să ne ridice la rugăciunea adevărată. Iar roada cîntării din afară a arătat-o Sfîntul Simeon Cuvîntătorul de Dumnezeu în chipul rugăciunii însoțite de a doua luare aminte. El zice : «Iar a doua luare aminte este aceasta : Cînd mintea se strînge din cele cunoscute cu simțurile și păzește simțurile de cele din afară, adunîndu-se în gîndurile ei, umblă în acestea în chip deșert, uitînd de cele din afară. Căci uneori își cercetează gîndurile, alteori dă atenție cererilor ce le rostește către Dumnezeu, și uneori trage spre sine gîndurile cele robite (de demoni), alteori, cuprinsă de vreo patimă, începe iarăși să revină cu silire la sine. Și nu-i este cu putință celui ce luptă în acest fel, să dobîndească pace cîndva, sau să ia cununile biruinței. Căci unul ca acesta este asemenea celui ce luptă noaptea, care aude glasurile dușmanilor și primește rănile de la ei, dar nu poate vedea limpede cine sînt ei, sau de unde vin, sau cum lovesc și pentru ce, pentru că întunericul pricinuiește minții această neputință. Cel ce se luptă astfel, nu va putea scăpa să fie zdrobit de cei de alt neam. Osteneala o suportă, dar de plată este păgubit. Ba e furat și de slava deșartă, ca unul ce se socotește că e cu luare aminte ; și e biruit și batjocorit de ea. Pe lîngă aceea mai și disprețuiește pe alții, ca pe unii ce nu sînt ca el și se dă pe sine păstor oilor, asemănîndu-se orbului care făgăduiește să povățuiască pe orbi» [1001].

1001. «Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni», socotită aci pe nedrept a Sf. Simeon Noul Teolog. A fost publicată în textul paleogrec și în trad. franceză de J. Hausherr în «Orientalia Christian», 1927, vol. IX, nr. 36,

Dar cum putem păzi mintea? Urmînd-o în simţirea celor din afară, sau adunînd-o din ele, care o risipesc prin ele, cînd caută spre lucrurile supuse simţurilor? Văzul privind cele frumoase, sau necuvenite, auzul auzind cele netede sau colţuroase, mirosul mirosind cele bine sau rău mirositoare, gustul gustînd cele dulci sau amare, pipăitul pipăind cele moi sau tari, pornesc şi aleargă după ele ca după frunzele purtate de vînt, iar mintea, amestecîndu-se cu ele, cugetă la lucrările lor. Este cu putinţă a scăpa astfel de gîndurile cele de-a dreapta, sau de-a stînga? Nicidecum şi niciodată. Deci dacă simţurile din afară nu pot opri mintea de la gînduri, trebuie ca mintea să fugă din simţuri în vremea rugăciunii, înăuntru în inimă, şi să stea acolo surdă şi mută la toate gîndurile. Căci de se goleşte cineva numai de vedere, de auzire şi de vorbire, dobîndeşte oarecare linişte de patimi şi de gîndurile cele rele. Dar cu mult mai mult se va îndulci de odihna de gîndurile cele rele şi va gusta bucuria cea duhovnicească, care se pricinuieşte prin rugăciunea minţii şi prin luarea aminte, cînd va depărta mintea şi de la cele cinci simţuri din afară şi o va încuia în cămara cea dinăuntru şi firească, sau în pustie [1002]. Căci precum sabia cea cu două tăişuri, oriîncotro o vei întoarce, taie cu ascuţişul ei cele ce se nimeresc în preajma ei, tot aşa lucrează şi rugăciunea lui Iisus: uneori fiind întoarsă spre

sub titlul: «Le méthode d'oraison hésychaste». Paragraful citat e la p. 134—135.

1002. Pustia din afară e un chip al lăuntrului golit de orice gînduri. Numai aşa se poate mintea concentra exclusiv spre Dumnezeu; sau poate face o rugăciune curată. Dar trebuie observat că năzuind spre această golire de gînduri, omul duhovnicesc nu vrea să devină indiferent. Prin aceasta el dobîndeşte din unirea cu Hristos o covîrşitoare bunătate şi iubire curată faţă de toţi şi de toate. Propriu-zis el se goleşte numai de atitudinile pătimaşe, egoiste faţă de oameni şi lucruri, nu de orice atitudine. Se recomandă să nu se mai vadă toate în ele însele, deci dispersate, ci unite cu Dumnezeu.

gîndurile cele rele și spre patimi, alteori spre păcat, spre aducerea aminte de moarte și de muncile veșnice[1003].

Iar de va voi cineva, fără această rugăciune, numai cu rugăciunea cea cîntată și cu simțurile cele din afară și cu împotrivirea cea din afară, să surpe atacurile vrăjmașilor și să se împotrivească oricărei patimi, sau gînd viclean, acela va fi biruit degrabă și de multe ori. Căci diavolul, aci îl biruiește pe cel ce i se împotrivește, aci i se supune, făcîndu-se că e biruit de împotrivirea aceluia. Prin aceasta își bate joc de el, făcîndu-l să se aplece spre slava deșartă și spre neatenție și făcîndu-l să se socotească păstor oilor și învățător.

Cunoscînd aceasta, Sfîntul Isihie zice: «Nu poate mintea noastră să biruiască prin sine singură nălucirile diavolești. Să nu nădăjduiască niciodată că va putea face aceasta. Căci (vrăjmașii) sînt foarte vicleni și se prefac a se supune. Și așa te împiedică cu slava cea deșartă. Dar nu suportă nici un ceas să se împotrivească chemării lui Iisus Hristos» (Isihie I, 24 ; Filoc. rom. IV, p. 46). Și iarăși : «Vezi să nu te asemeni lui Israil celui de demult, ca să fi dat vrăjmașilor celor gîndiți cu mintea. Că acela fiind izbăvit de egipteni prin Dumnezeul tuturor, și-a născocit sieși, ca ajutor, idol de lut. Iar prin idol de lut să înțelegi mintea noastră cea neputincioasă, care cînd cheamă pe Iisus Hristos împotriva duhurilor celor viclene, ușor le izgonește și cu știință măiastră biruiește atacurile nevăzute ale vrăjmașului. Dar cînd se bizuiește pe sine însăși, fără socoteală, se sfarmă ca lăstunul ce se rostogolește» (Isihie I, 25—26; *Filoc. rom.* IV, p. 47).

1003. S-ar părea că e o contrazicere între recomandarea ca mintea să fie golită pentru a se face rugăciunea curată, și afirmarea că rugăciunea aceasta însăși produce această golire, tăind orice conținut din ea pentru a săvîrși rugăciunea curată. De fapt, golirea minții începe prin rugăciune și pe măsură ce înaintează spre starea de rugăciune curată, golește mintea mai deplin de alte conținuturi. Se cere numai ca omul să nu se împace cu o conviețuire continuă între rugăciune și alte gînduri.

Ajunge aceasta pentru a cunoaște puterea și măsura lucrării minții și a lucrării celei din afară, adică a rugăciunii și a cîntării din afară.

Dar să nu socotești, binecredinciosule cititor, că luîndu-ne pe noi Sfinții Părinți de la multa cîntare din afară și poruncindu-ne să ne deprindem cu lucrarea minții, nesocotesc psalmii și canoanele (troparele). Să nu fie aceasta. Căci acestea sînt date de Duhul Sfînt Sfintei Biserici, întru care se săvîrșește toată lucrarea de sfințire prin hirotonie și toată taina iconomiei lui Dumnezeu Cuvîntul pînă la a doua venire a Lui, în care se cuprinde și învierea noastră. Și nu este ceva omenesc în rînduiala bisericească, ci toate sînt ale darului lui Dumnezeu, neprimind nici un adaos de la vrednicia noastră și nici o împuținare pentru păcatele noastre.

Dar cuvîntul nostru nu se ocupă cu rînduielile Bisericii, ci cu pravila și viețuirea cea deosebită a fiecărui călugăr, care prin silință și prin dreptatea inimii s-a deprins a dobîndi darul Sfîntului Duh, nu prin simplele cuvinte ale Psalmilor (fără luare aminte), cîntate numai cu buzele și cu limba [1004].

Căci zice Apostolul : «Voiesc a zice cinci cuvinte cu mintea mea, decît zeci de mii cu limba» (1 Cor. 14, 10). Deci se cade, mai întîi, a ne curăți mintea și inima cu cinci cuvinte de acest fel, zicînd întru adîncul inimii : «Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă», și așa a ne urca la cîntarea înțelegătoare. Deoarece tot cel începător și încă pătimaș poate săvîrși cu înțelegerea această rugăciune întru păzirea inimii. Iar cîntarea nicidecum

1004. Ca și Teolipt al Filadelfiei, Vasile de la Poiana Mărului recunoaște însemnătatea Bisericii. În ea primim harul, cu ajutorul căruia dezvoltăm viața noastră în Hristos, care ne duce spre înviere. Totuși el consideră rugăciunea inimii ca ceva deosebit, deci oarecum în afară de ceea ce se săvîrșește în Biserică. Această viziune întrucîtva dualistă e depășită de «Metodele» românești ale rugăciunii lui Iisus.

nu o poate, pînă ce nu va curăţi, mai întîi, mintea cu această rugăciune[1005]. Pentru aceasta Sfîntul Grigorie Sinaitul, cercînd cu de-amănuntul şi cercetînd vieţile şi scrierile şi experienţa cea duhovnicească a tuturor Sfinţilor mai mult decît toţi, prin Duhul Sfînt ce locuia într-însul, cere să se pună toată silinţa pentru rugăciune. Iar Sfîntul Simeon, Arhiepiscopul Salonicului, avînd acelaşi Duh şi dar, porunceşte arhiereilor, preoţilor, călugărilor şi tuturor mirenilor şi-i sfătuieşte să zică şi să unească cu răsuflarea în toată vremea şi în tot ceasul această sfinţită rugăciune. El zice împreună cu Apostolul: «Nu este altă armă mai tare nici în cer, nici pe pămînt ca numele lui Iisus Hristos».

Şi să ştii şi aceasta, cel ce rîvneşti această sfinţită lucrare a minţii, că nu numai în pustie, sau în singurătatea sihăstrească au fost învăţători şi cei mai mulţi săvîrşitori ai acestei sfinţite lucrări. Ci mai mult în lavrele cele mari, care se aflau în mijlocul oraşelor. E de mirare cum sfinţitul patriarh Fotie, fiind ridicat la patriarhie din dregătoria boierească şi nefiind călugăr, s-a deprins cu această treaptă, adică cu această lucrare a minţii[1006]. Şi atîta a sporit încît faţa lui strălucea ca a lui Moise, din darul Sfîntului Duh ce se afla într-însul, zice Simeon Tesaloniceanul. El mărturiseşte că acela a alcătuit şi o

1005. Avem aci o altă ordine decît la stareţul Gheorghe. La cel din urmă e întîi cîntarea şi apoi rugăciunea inimii (ca şi la Sf. Grigorie Sinaitul şi la ceilalţi Părinţi vechi). La Vasile de la Poiana Mărului e întîi rugăciunea lui Iisus şi apoi cîntarea. De fapt amîndouă au diferite trepte. Cu cît urcă cineva în săvîrşirea mai duhovnicească a rugăciunii lui Iisus, cu atît rosteşte sau cîntă mai duhovniceşte şi celelalte rugăciuni. În orice caz ele trebuie îmbinate pentru ca credinciosul să rămînă pe de o parte în Biserică, pe de alta pentru a se înduhovnici în mod treptat.

1006. De aci se vede iarăşi că Vasile de la Poiana Mărului nu vede o contrazicere între rugăciunea neîncetată unită cu golirea minţii de gînduri (rele) şi mulţimea de preocupări legate de înalta păstorire patriarhicească a sufletelor. Facerea binelui merge mînă în mînă cu rugăciunea. Binele izvorăşte din rugăciune, căci prin el se face voia lui Dumnezeu.

carte despre această lucrare a minții, cu toată înțelepciunea filosofică. Mai zice că și Sfinții patriarhi ai Constantinopolei Ioan Gură de Aur și Ignatie și Calist au scris cărți despre această lucrare. Oare nu-ți ajung acestea, o, iubitorule de Hristos cititor, ca lepădînd toată îndoiala, să începi să te deprinzi cu luarea aminte a minții ? De vei zice : nu sînt în viața singuratică, ce folos vei avea ? Doar Sfîntul patriarh Calist s-a deprins cu lucrarea minții în Lavra cea mare a Athosului, slujind la bucătărie. Iar de te îndoiești pe motiv că nu ești în pustie adîncă, a doua pildă a atenției inimii îți este Sfîntul episcop Fotie. Și iarăși de te vei lenevi în trezvia inimii pe motiv de ascultare, spunînd că ai de împlinit o ascultare, te vei face de rîs. Căci nici pustia, nici viața singuratică nu duce atîta spre sporire această lucrare, ca ascultarea cu înțelegere, zice Sfîntul Grigorie Sinaitul.

Iar de te temi de partea din dreapta (de păcatul prin prisosire într-o virtute, n.n.), pe motiv că nu ai învățător, în privința aceasta însuși Domnul îți poruncește să înveți din Sfînta Scriptură, zicînd : «Cercetați Scripturile și într-însele veți avea viața veșnică» (Ioan 5, 39).

Iar de tragi la stînga, tulburîndu-te că nu ai loc de tăcere, și întru aceasta te întărește Sfîntul Petru Damaschinul zicînd : «Aceasta este începutul mîntuirii omului, să-și lase voia și înțelegerea sa și să-și facă proprie voia și înțelegerea lui Dumnezeu. Atunci nu se va afla în toată zidirea lucru, sau început, sau loc, care să-l poată împiedica».

Iar de te împiedici și mai mult, aflînd pricini spre aceasta în multe cuvinte ale Sfîntului Grigorie Sinaitul, care zice multe despre înșelăciunea ce se ivește în această lucrare, însuși acest Sfînt te îndreptează zicînd : «Nu se cade să ne temem, sau să ne îndoim a chema pe Dumnezeu. Căci chiar de s-au abătut vreunii, fiind vătămați la minte, înțelege că au pătimit aceasta din pricină că

au voit să lucreze după voia lor și din înălțarea cugetului. Căci cel ce caută pe Dumnezeu cu supunere, cu întrebare și cu smerită cugetare, niciodată nu se va vătăma, din harul lui Hristos, care voiește «ca tot omul să se mântuiască» (1 Tim. 2, 4)[1007]. Pentru că cel ce viețuiește drept și fără prihană, ferindu-se de plăcerea sa și de înălțarea minții, de s-ar ridica toate taberele drăcești asupra lui și mii de ispite, va rămîne nevătămat, au zis Părinții. Dar cel ce umblă după rînduiala proprie și după sfatul său, cade în înșelăciune. Iar de se poticnește careva de piatra scrierii (prin cele scrise despre înșelăciune), spre oprirea lucrării minții, acesta să știe despre sine că întoarce cele de sus în jos și cele de jos în sus. Căci nu spre oprirea acestei lucrări, ci ca să ne ferească de înșelăciune, ne arată Sfinții Părinți pricinile prin care ne vine înșelăciunea. De aceea poruncește Sfîntul Grigorie Sinaitul să nu se teamă, nici să se îndoiască cei ce se deprind cu rugăciunea. El înfățișează două pricini ale înșelăciunii : lucrarea după rînduiala proprie și înălțarea cugetării[1008].

Voind Sfinții Părinți să rămînem nevinovați de acestea, ne poruncesc că cercetăm sfintele scrieri ca să ne îndreptăm prin ele. «Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sfîntul Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareț bun cu cuvîntul și cu lucrul, după chipul Sfinților Părinți, cunoscînd bine scrierile Părinților, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învățăturile și îndrumările Sfinților Părinți și a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul și fapta cea bună». Deci se cade ca și noi, citind scrierile, să păzim această măsură și această rînduială și să nu ocolim învățătura și îndrumarea acestora, cum fac aceia care, ne-

1007. Despre înșelăciune și alte pricini. *Filoc. gr.* vol. IV, p. 87, ed. 3.

1008. Sînt patimile mîndriei opuse ascultării și smeritei cugetări. Cea dintîi e mîndria manifestată în afară, a doua e mîndria cultivată înăuntru sufletului.

avînd cercarea lucrării minții și socotindu-se a judeca drept, se înfățișează sau, mai bine zis, se dau pe ei înșiși, ca știind ce fac, chiar cînd se depărtează cu trei motive de deprinderea acestei sfințite lucrări.

Cel dintîi e că lasă această lucrare numai sfinților bărbați fără patimă, socotind că numai acestora li se potrivește ea, nu și celor pătimași. Cel de al doilea e împuținarea aproape totală a învățătorilor în acest fel de viețuire, sau cale. Iar cel de al treilea e înșelăciunea care se ivește chiar în această lucrare.

Motivul cel dintîi al acestora este nefolositor și nedrept. Căci încă treapta cea dintîi a călugărilor începători este datoare să împuțineze patimile prin trezvia minții și paza inimii, care este rugăciunea minții ce se cuvine celor făptuitori [1009]. Cel de al doilea este lipsit de judecată și de îndreptățire. Căci, precum s-a spus mai sus, în locul învățătorului avem scrierile ca învățător, cînd nu se află învățător. Iar cel de al treilea este cel prin care cineva se face el însuși piedică sieși. Căci citind anume cu gînd de a se înșela, se împiedică el însuși în scrieri, înțelegîndu-le strîmb. Pentru că, în loc de a primi scrierile spre păzirea sa și spre cunoașterea înșelăciunii, le află și le primește ca pricină a fugii de lucrarea minții. E ca și cum oarecare dintre mai marii ostașilor, fiind înștiințat de cineva că dușmanul lui îi pîndește calea vrînd să-l biruiască cu înșelăciune, așteptîndu-l pe ascuns, neputînd face cu el război la arătare, el ca un nepriceput, în loc de a descoperi acestea și de a da pe față pîndirea acestuia ca să-l biruiască, se înfricoșează și fuge făcîn-

1009. Deci, după Vasile de la Poiana Mărului, există o rugăciune a minții, care trebuie săvîrșită chiar de călugării din treapta făptuirii. E o rugăciune a minții pe măsura lor și acomodată treptei lor de curățire a patimilor și de lucrare a virtuților. Ea însăși ajută la împuținarea patimilor și la înaintarea spre trepte mai înalte ale rugăciunii minții, pînă la rugăciunea atotcurată de gînduri și de patimi.

du-se de ocară între oameni, dar mai vîrtos înaintea împăratului său și a sfetnicilor lui.

Iar de te temi de acest fel de lucrare și deprindere numai din firea și prostia inimii tale, cu mult mai vîrtos mă tem și eu pentru tine. Căci nu trebuie să te ferești să mergi în pădure din pricina unor basme prostești, sau din teama de lup. Pentru că numai de Dumnezeu trebuie să te temi, nu să fugi din frică, sau să te lepezi de El. Cu adevărat această lucrare cere frică și cutremur, zdrobirea inimii și smerenie și multă cercetare a sfintelor scrieri, dar nu fugă și lepădare, nici îndrăzneală, nici lucrare după plăcerea proprie. Căci zice: «Cel îndrăzneț și nebăgător de seamă, vrînd mai mult decît este vrednic și decît e în stare, aleargă cu trufie spre ceea ce voiește, vrînd să ajungă înainte de vreme». Și iarăși: «De-și închipuie cineva că va ajunge ușor la cele înalte, și-a agonisit poftire diavolească, iar nu adevărul. Iar pe acesta lesne îl vînează diavolul cu cursele sale, ca pe o slugă a lui».

Și de ce să rîvnim sporirea neîncetată a minții în rugăciunea de care de-abia de se învrednicește unul din zeci de mii, cum zice Sf. Isaac ? Destul ne este nouă, păcătoșilor și neputincioșilor, să cunoaștem măcar urma liniștii minții, care este rugăciunea cea lucrătoare a minții, cu care se izgonesc din inimă adăugirile vrăjmașului și gîndurile cele rele și care este a călugărilor începători și a celor pătimași și prin care se înalță cineva la rugăciunea cea văzătoare (contemplativă) și duhovnicească, de va voi Dumnezeu. Și nu trebuie să slăbim din pricina aceasta, căci nu se învrednicesc mulți de rugăciunea cea văzătoare [1010]. Dar aceasta nu pentru că e ne-

1010. Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între lucrarea minții și rugăciunea văzătoare sau contemplativă, care e a celor nepătimași. El cunoaște scrierea lui Calist Patriarhul și a lui Calist Catafygiotul. Prin aceste explicări Vasile de la Poiana Mărului se apropie de spiritualitatea Cernicăi, care socotind lucrarea minții (considerată de ea rugă-

dreptate la Dumnezeu. Ci trebuie numai să nu ne lenevim să mergem pe calea care duce spre această sfințită rugăciune, adică să nu ne lenevim a ne împotrivi, prin lucrarea rugăciunii minții, amăgirilor și patimilor și gîndurilor rele. Căci înaintînd pe calea aceasta a sfinților, ne vom învrednici părții lor, chiar de nu vom dobîndi aici desăvîrșirea, zice Sfîntul Isaac și alți mulți sfinți.

Dar și acest lucru este vrednic de mirare și înfricoșător: Cum cineva, cunoscînd scrierile, nu face cercarea (experiența) lor? Iar alții necunoscîndu-le, nici întrebînd, îndrăznesc să se apropie cu înțelegerea de luarea aminte a minții ? Ba mai spun că luarea aminte și rugăciunea trebuie să lucreze în partea poftitoare și zic că această parte se află în mijlocul pîntecelui și nu al inimii.

Iar aceasta este cea dintîi și mai voită dintre înșelăciuni[1011]. Căci nu numai că rugăciunea și luarea aminte nu trebuie să fie făcute în această parte, ci nici căldura care vine de la partea poftitoare la inimă nu trebuie nicidecum a o primi. Iar cînd se vorbește de mijlocul pîntecelui, înțelege inima, după cum zice Sf. Teofilact. Iar inima nu are locul ei nici în buric, nici în mijlocul pîntecelui, ci în partea stîngă a pieptului[1012].

---

ciunea văzătoare) greu de atins de călugării nedeplin curățiți de patimi, le cere totuși, în general, și lor rugăciunea lui Iisus. Numai «Alăuta duhovnicească» pare mai radical neîncrezătoare în posibilitatea rugăciunii lui Iisus înainte de curățirea de pofta agoniselilor vremelnice.

1011. Avem aci dovada că în tradiția românească și rusă (dar și în cea greacă, cum arată textul neogrec al «Metodei sfintei rugăciuni și atenției»), s-a combătut acuza inventată de adversarii, probabil catolicizanți ai isihasmului (vezi nota 19 de la *Metoda* lui Nichifor din singurătate, în vol. VII din *Filoc. rom.)*, că isihaștii își îndreptau privirea spre mijlocul pîntecelui. Prin aceasta au fost opriți întotdeauna mulți să înceapă practicarea rugăciunii lui Iisus.

1012. În «Cuvînt înainte» la Filotei Sinaitul, Vasile de la Poiana Mărului insistă mai mult ca mintea să caute deasupra inimii ca un împărat, *nu în partea dreaptă a ei spre piept, nici în josul ei, ca să nu trezească* nici fierbințeala mîniei în piept, nici fierbințeala poftei din josul

Căci așa sînt așezate cele trei părți ale sufletului: partea rațională (cuvîntătoare) în piept, partea mîniei sau a rîvnirii în inimă [1013], iar partea poftitoare în buric [1014]. La aceasta are și diavolul lesne intrare, după cum zice Iov : «O umple de bale și o înfierbîntă, ca lipitorile și broaștele în balta cea noroioasă, hrănindu-se și îndulcindu-se cu sărătura poftei». De aceea, Sfîntul Grigorie Sinaitul zice : «E mare nevoie a se ajunge la adevărul vădit și a fi curat de cele protivnice darului. Că mai ales în începători s-a deprins diavolul să dea înșelăciunii lui chipul adevărului, dînd vicleșugurilor lui înfățișări duhovnicești, adică le înlocuiește pe unele cu altele.

Această înlocuire o face și în mijlocul pîntecelui, aducînd în locul căldurii firești, arderea sa, iar în locul veseliei (firești), bucurie dobitocească» (Filocalia greacă, ed. III, vol. IV, p. 76).

Dar socotesc firesc ca lucrătorul să știe și aceasta : arderea sau căldura care iese de la mijloc (de la mijlocul

inimii. Dar ceea ce e nou la Vasile e că el cere ca mintea să nu caute nici în mijlocul inimii, ci deasupra ei, pentru că, după el, inima e sediul rațiunii și deci, dacă mintea ar căuta spre acel mijloc, mintea sau rațiunea ar rămîne in ea însăși, într-o pură raționalitate. Mintea trebuie să caute să ajungă deasupra sa și să se stăpînească pe ea însăși ca un împărat. Omul trebuie să caute să ajungă chiar și deasupra sa, adică să se ridice mai presus de sine spre Dumnezeu, spre adevărul personal infinit, să intre în relație cu El, depășindu-se pe sine, așa cum i-o cere firea. Dar pentru aceasta trebuie să rămînă aproape de însuși centrul ei, de inimă, căci numai prin ea poate urca mai presus de ea. Ideea că inima e centrul cugetării se justifică cu faptul că ea e centrul vital al organismului, deci și al cugetării care dirijează omul întreg. În inimă și totuși, prin inimă, deasupra inimii sale, acolo trebuie să fie omul.

1013. Mînia sau rîvnirea, energia sufletului. E puterea lui. De aceea e văzută corespunzînd cu pieptul, unde se concentrează puterea fizică.

1014. Partea poftitoare se arată în moliciunea trupului, în extrema lui pasivitate. Dacă e condusă de cugetare și de tărie, devine un sentiment care se alipește cu dragoste de cele cu adevărat tari și înalte, de Dumnezeu, sau caută spre El. Altfel o ia razna, sau e făcută roaba celui rău, a celor tari în mod aparent și trecător.

pîntecelui, n.n.) la inimă, uneori iese singură de la sine în chip firesc, fără gînduri de desfrînare. «Şi aceasta nu este înşelăciune, ci vădirea firii», zice Sf. Calist Patriarhul. «Iar de socoteşte cineva că şi ea este din dar, şi nu din fire, aceasta este cu adevărat înşelăciune»[1015]. Şi iarăşi zice acelaşi : «De ce fel sînt acestea, nu trebuie să se îngrijească cel ce se nevoieşte, ci să le respingă».

Dar alteori diavolul însuşi amestecă arderea sa cu pofta noastră şi prin aceasta trage mintea la gînduri de desfrînare. Iar aceasta este negreşit înşelăciune.

Iar de se încălzeşte tot trupul, dar mintea este curată şi lipsită de patimă, încît pătrunde în adîncul inimii, începînd şi săvîrşind rugăciunea în inimă, să se ştie că aceasta este cu adevărat din har,* iar nu din înşelăciune.

Dar se întîmplă unora dintre nevoitori nu puţină împiedicare şi neputinţă trupească în această sfinţită lucrare. Căci neputînd ţine cu măsură şi cu hotărîre ostenelile şi posturile cele mai presus de fire ce le împlineau sfinţii, li se pare că nu le este lor cu putinţă a începe, fără acestea, lucrarea minţii. Ferindu-i de această păgubire, prin măsura ce le-o rînduieşte, Marele Vasile învaţă astfel zicînd : «Înfrînarea se rînduieşte potrivit puterii trupeşti a fiecăruia». Cu adevărat şi de aceasta mi se pare că se cuvine să se ţină seama, ca nu cumva, zdrobind cu înfrînarea cea fără măsură puterea trupească, să facem trupul sleit şi neputincios spre sporirea (duhovnicească). Căci trebuie să o avem pe aceasta lucrătoare şi nicidecum să o slăbim cu lipsa de măsură. Pentru că,

1015. Sînt în trup călduri şi călduri. Sînt călduri ale rugăciunii curate, cînd simţirea e luată în slujba ei, şi sînt călduri ale firii, cînd simţirea nu e ridicată spre ceva mai înalt de ceea ce satisface firea în mod trecător. Dar sînt şi călduri stîrnite de porniri mai prejos de fire, călduri ale urii, ale poftelor nemăsurate, contrare firii, călduri ale dezordinii în viaţa individuală şi socială. Ele înaripează păcatul, pornirea spre rău. Atunci puterile trupeşti şi sufleteşti sînt aprinse de draci ca centre personale ale răului, mai rele decît poate fi omul.

dar ar fi fost bine să slăbim cu trupurile și să zacem abia vii, negreșit așa ne-ar fi făcut Domnul de la început. Dar de vreme ce ne-a făcut așa cum ne-a făcut, greșesc cei ce nu păzesc precum este ceea ce a fost făcut.

Postitorul să păzească, deci, numai binecredincioșia, ca să nu se încuibeze răutatea în suflet din pricina lenevirii ; ca să nu slăbească trezvia minții și ridicarea cugetării cu dinadinsul spre Dumnezeu ; ca să nu se întunece sfințirea cea duhovnicească și luminarea care se ivește din ea în suflet. Căci de vor crește bunătățile amintite, nu vor avea patimile vreme a se scula asupra trupului. Pentru că sufletul îndeletnicindu-se cu cele de sus, nu dă vreme trupului spre trezirea patimilor. De aceea, odată ce se produce această stare în suflet, nu se mai deosebește întru nimic cel ce mănîncă anumite bucate de cel ce nu le mănîncă. Ba unul ca acesta a ținut nu numai postul, ci și înfrînarea cea de totdeauna. Și are lauda pentru grija și luarea aminte cea aleasă, arătată trupului. Căci viața cea cu măsură nu înfierbîntă poftele. Aceasta o spune și Sfîntul Isaac Sirul : «Trupul cel neputincios de-l vei sili peste măsură, aduce sufletului tulburare peste tulburare». Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Văzut-am pe dușmanul acesta (adică pîntecele) odihnit și dînd trezvie sufletului». Și iarăși: «Văzutu-l-am pe acesta topit de post și totuși plin de păcat, ca să nu ne nădăjduim spre noi, ci spre Dumnezeu cel viu». Cu aceasta se potrivește și întîmplarea pe care o istorisește Preacuviosul Nicon, zicînd: «În acele vremuri se afla un bătrîn singur în pustie, care nu văzuse oameni de treizeci de ani și nu mîncase nici pîine, ci numai rădăcini; dar a spus că în toți anii aceia era supărat foarte de dracul desfrînării. Și au socotit Părinții că nici trufia, nici hrana n-a fost pricina războiului aceluia, ci faptul că bătrînul nu era deprins cu trezvia minții și cu lupta împotriva amăgirilor vrăjmașilor».

Pentru aceea zice și Sfîntul Maxim: «Dă trupului cele după putere și întoarce toată nevoința ta spre lucrarea minții». Și iarăși, Sfîntul Diadoh zice: «Postul are laudă în sine, dar nu la Dumnezeu». Căci este lucrător și orînduiește bine pe cei ce-l voiesc cu întreaga ființă. Deci nu se cade nevoitorilor binecredincioși a se trufi pentru el, ci să vadă ținta cugetării noastre în credința în Dumnezeu. «Căci meșterii nici unui meșteșug nu se laudă vreodată cu uneltele lor, ca și cum ele ar fi sfîrșitul meșteșugului lor, ci așteaptă fiecare să isprăvească lucrul cu ajutorul lor, ca din el să arate cu adevărat meșteșugul lor» (Cap. 47 ; Filoc. rom. I, p. 352—353).

Dar avînd o stare potrivită pentru primirea unui anumit fel de hrană, nu-ți pune toată silința și nădejdea numai în post. Ci postind cu măsură și după puterea ta, silește-te în lucrarea minții. De ai putere să te îndestulezi numai cu pîine și apă, bine este. Căci zice: «Nu întăresc celelalte bucate trupul, cum îl întăresc pîinea și apa. Dar să nu-ți pară că împlinești vreo faptă bună, postind astfel, ci nădăjduiește a cîștiga din post întreaga cumpătare. Și așa îți va fi postul cu înțelegere», zice Sf. Dorofteî.

Iar de ești neputincios, Sfîntul Grigorie Sinaitul îți poruncește să mănînci o litră de pîine și să bei pe zi, adică în zilele cele dezlegate, trei sau patru pahare de vin, sau de apă, dacă vrei să afli pe Dumnezeu; și să primești cîte puțin din toate cele dulci ce se vor afla, ca să scapi de înălțarea cu cugetul și să nu te scîrbești de cele bune făcute de Dumnezeu, ci să-I mulțumești Lui pentru toate. Aceasta este judecata celor pricepuți.

Căci de te îndoiești de mîntuirea ta, fiindcă mănînci din toate bucatele cele dulci și bei puținteI vin, aceasta vine din necredința și neputința cugetului. Iar împărtășirea de bucate fără de păcat și potrivit cu voia lui Dumnezeu se poate afla în trei stări ale sufletului: în înfrînare, în îndestulare și în săturare. Înfrînarea înseamnă

a fi încă flămînd cînd te scoli de la masă; îndestularea înseamnă a nu fi nici flămînd, nici îngreunat; săturarea, a se îngreuna puţintel.

Iar a mînca după săturare e uşă a îndrăcirii pîntecelui, prin care intră desfrînarea. Socotindu-le acestea, alege-ţi ceea ce se cade după puterea ta, netrecînd peste aceste stări. Căci şi aceasta aparţine celor desăvîrşiţi, cum zice Apostolul, adică a flămînzi şi a se sătura şi a le putea pe toate.

Acestea ţi s-au arătat, o, iubitorule al lucrării şi al luării aminte a minţii, numai din cuvintele Sfinţilor Părinţi celor mari : care este măsura înfrînării şi postul cel cu socoteală ; şi cum se cuvine a se nevoi cineva întru luarea aminte. Deci auzind acestea, nu se cade a ne depărta de la lucrarea minţii, ci a ne sili întru aceasta cu toată sîrguinţa, rugînd pe Domnul nostru Iisus Hristos, să ne fie ajutor şi Învăţător întru aceasta. Căruia se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, în vecii vecilor. Amin.

Din sfaturile stareţului GHEORGHE de la Cernica

1. «Deci, prin chibzuire nesmintită, căutaţi după moartea mea în partea dreaptă a sînului meu duhovnicesc, ceea ce înseamnă scăparea minţii din robia cugetelor, că poate veţi afla şi o răclişoară scumpă, închipuind *curăţenia inimii* cea nefurată de gînd. Şi, deschizînd-o pe ea, arăta-se-va şi alta de lut, zugrăvită, adică *biruinţa asupra deznădăjduirii,* cu multe feluri de trude prin acest trup de pămînt. Sfărîmînd-o şi pe aceea, va da dintr-însa trei pietricele de mult preţ, care se tîlcuiesc *cîştigul celor trei părţi ale pocăitului suflet, prin care şi pe Sfînta Treime O proslăvesc,* slujinlu-I eu de la naşterea mea.

Şi iată, întru numele Tatălui, pildă m-am făcut între voi prin rodul dragostei, iubindu-vă pe toţi deopotrivă. Întru numele Fiului m-am supus de bunăvoie sub picioarele tuturor, ca să pot vîna prin răbdare sufletele voastre ; întru numele Duhului Sfînt n-am lăsat simţurile a zbura peste hotarele firii, întrucît şi de voi mi s-a făcut milă încălzindu-vă lîngă bucuria inimii şi îndreptîndu-vă spre limanul mîntuirii» [1016].

1016. E un pasaj din «Testamentul stareţului Gheorghe», publicat de Casian Cernicanul în «*Istoriile mînăstirilor Cernica şi Căldăruşani*» (p. 30—31). El le lasă călugărilor din obştea sa moştenire pilda sa întipărită în cea mai intimă parte a fiinţei sale, pe care ei nu o pot însă descoperi decît prin propria lor înţelepciune. Această moştenire este *curăţia inimii.* Dar ea are la bază *biruinţa asupra deznădăjduirii,* dobîndită cu multe trude ale trupului. După el, toate nevoinţele duc la cîştigarea nădejdii şi din fermitatea nădejdii creşte curăţia inimii care-şi pune toată nădejdea, ri-

2. «Iarăși, cu darul blîndeţelor adaug a porunci celor purtători de cruce ai mei fii sufletești, în ce chip să fiţi ca niște îngeri în trup, neplecîndu-vă la deșertăciuni mincinoase, nici la răsfăţări neastîmpărate, sau la plimbări nepotrivite darului vostru, după cuvîntul ce-l zice vasul alegerii : «Că deși toate îmi sînt slobode, dar nu toate îmi sînt de folos» (1 Cor. 6, 12). Drept aceea și bunul obicei și podoaba chipului să fie tocmite după urmarea cea dreaptă, precum am zis, asemănîndu-vă celor tineri prea cuvioși Sfinţi, care au fost de o vîrstă cu voi întru firea omenească. Deci pildă de fericită răbdare să luaţi de la Acacie cel întocmai cu mucenicii. Pildă de curată supunere să luaţi de la Dosoftei cel cu totul fără de răutate. Și pildă de smerită înţelepciune să luaţi de la Zaharia cel mult pătimitor. Dar să căutăm și la cea împotrivă rea voire, căreia îi urmează pierzarea și osîndirea, dacă vrem să scăpăm de căderea lui Esau, a lui Gheezi și a lui Iuda. Căci scris este : «Slujiţi Domnului cu frică și vă bucuraţi Lui cu cutremur».

Că de veţi petrece zilele vieţii cu luare aminte și nu întru nebăgare de seamă, cu adevărat nu se va atinge

dicată din deznădejdea tuturor nădejdilor dezamăgite în cete vremelnice, în Dumnezeu, piatra ultimă și de nesfărîmat a vieţii noastre. Iar mai adînc decît acestea se află cele trei pietricele de mult preţ, sau cele trei puteri ale sufletului curăţite cu puterea dragostei venită din Sfînta Treime: cugetarea, pofta și mînia. Ele s-au curăţit slujind numai Sfintei Treimi. Propriu-zis, piatra de la temelia fiinţei noastre, umplută de nădejde și de curăţie, are trei laturi : Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Din puterea Tatălui, stareţul Gheorghe a putut iubi pe toţi din obște în mod egal, cum și Tatăl îi iubește pe toţi, fiind tuturor Tată ; din puterea Fiului a răbdat toate de la toţi, ca pe toţi să-i cîștige ; din puterea Sfîntului Duh a rămas apropiat de toţi, în comuniune cu ei, ca să-i conducă pe toţi împreună spre mîntuire. E o teologie spirituală care pune Sfînta Treime la baza unităţii întreite a sufletului și a comuniunii, care face din Sfînta Treime izvorul puterii de reunificare a sufletului întreit și a comuniunii celei strînse între persoanele care nu se confundă și nu se stînjenesc în dezvoltarea lor. Armonia treimică e văzută ca baza strădaniilor pentru refacerea armoniei sufletești și sociale.

de voi nici toată meșteșugirea diavolească. Căci să știți, fiii mei, cum că zavistia, pizmuirea, lăcomia, vicleșugul, mînia, pomenirea răului și trufia, încă de la alcătuirea lumii nu știu să cinstească prea plăcuta lui Dumnezeu sporire și mai vîrtos a celor de sub ascultare, ci rămîn ca niște săgeți înfipte întru același blestem al strămoșeștii neascultări.

Iar întru nevoințele frățimii voastre se va proslăvi iubitorul de oameni Dumnezeu și veți moșteni pacea care întoarce iarăși la podoaba cea după fire pe cei ce se află cu mintea întreagă. Prin ele vă faceți și multora oglindă spre îndreptare și vă veți bucura întru lumina celor vii»[1017].

3. «Deci această treaptă a scării să o socotiți a fi porunca cea mai cuprinzătoare. Căci întru ea se reazimă toată începătura mîntuirii monahilor : *cinstiți supunerea unul către altul întocmai ca suflarea.* Însă nu dintr-un interes neblagoslovit de Dumnezeu, ci numai spre folosul aproapelui, ca să împliniți și dragostea cea hotărîtă din lege»[1018].

1017. Din «Testamentul...» la Casian Cernicanul, *op. cit.*, p. 31—32.

1018. Din «Testamentul...», *op. cit.*, p. 36 Din tot «Testamentul starețului Gheorghe» rezultă că el vedea dragostea ca factorul principal al coeziunii, al comuniunii (pentru călugări : a obștii) ca cea mai cuprinzătoare virtute. Tot pentru înfăptuirea unei comuniuni în iubire, care nu stînjenește diferențele personale și etnice, ci le folosește pe acestea pentru întărirea comuniunii în primul rînd în unități mai mici, starețul Gheorghe dă și dispoziția ca în obștea lui să nu fie decît călugări români, nu și de altă nație ca în obștea lui Paisie.

Tipicul sfintei rugăciuni cea cu mintea, precum de la PĂRINTELE IOSIF s-a primit. Scris la 1810[1019]

După ce se sună clopoțelul de sculare, îndată să te scoli făcînd trei închinăciuni pînă la pămînt. Începe pentru rugăciune: «Slavă Ție Dumnezeul nostru...», «Împărate ceresc...», Sfinte Dumnezeule...» și, după «Tatăl nostru...», troparele treimice: adică patru tropare: «Sculîndu-ne din somn». Apoi: «Veniți să ne închinăm...», de trei ori, și Psalmul 50: «Miluiește-mă Dumnezeule...», «Cred într-unul Dumnezeu...». Apoi: «Născătoare de Dumnezeu Fecioară...», «Botezătorul lui Hristos..., rugați-vă pentru noi», «Sub milostivirea ta...», apoi «Cade-se să te fericim...» și faci otpustul. Apoi începi mărturisirea cuprinzătoare a tuturor păcatelor, apoi: «Slăbește, lasă...», «Și pe cei ce ne urăsc...» și 50 de metanii mari, sau pe care le ai de la duhovnicul tău părinte.

După acestea, strînge toate simțurile tale, pleacă-ți capul pe umărul stîng. Apoi închide gura ta și pune două

1019. Ms. în Bibl. Acad. Rom. 1441, f. 2 r—4 r. E sigur că autorul este identic cu ieroschimonahul Iosif, duhovnicul mînăstirii Văratec, cu a cărui binecuvîntare, stareța Văratecului a scris, la începutul sec. XVIII, manuscrisul mînăstirii Văratec, cuprinzînd «Raiul» patriarhului Calist, numerotat ca o scriere independentă, spre deosebire de textul din *Filocalia greacă*, ce este numerotat ca parte integrantă a scrierii în 14 capete «Despre rugăciune». A se vedea ceva despre viața lui în acest volum mai înainte, la sfîrșitul art. «Isihaștii sau sihaștrii în tradiția ortodoxiei românești».

degete de la mîna dreaptă la piept în partea stîngă, mai sus de inimă [1020]. Şi tragi o dată răsuflarea pe nas încetişor, în adîncul pieptului [1021]. Şi acolo zi : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezu, miluieşte-mă». Şi să nu umbli cu mintea după răsuflarea nasului. Ci acolo în adîncul inimii să umbrească zicînd prea doritul nume. Nici să-ţi închipui inima, nici altceva [1022]. Şi aşa zici numai un sfert de ceas, neîngreunînd mintea, fiindcă eşti nou începător.

Apoi mergi la Utrenie şi acolo aflînd un locşor, ţine numitele degete peste dulamă, iar acolo capul nu-l pleca, să nu te priceapă cineva. Şi acolo să zici cu mintea un sfert de ceas, iar cu gura să nu slăbeşti, o, frăţiorul meu [1023].

1020. Cerînd închiderea gurii, autorul recomandă implicit ca cuvintele rugăciunii să se spună mai mult cu gîndul (desigur, de la o anumită treaptă de deprindere a ei, în sus). Apoi prin degetul pus deasupra inimii, privirea e ajutată să se concentreze exact la locul unde începe inima. Legătura între trup şi suflet e folosită şi mai mult pentru realizarea unor acte şi stări în suflet, produse cu ajutorul unor organe ale trupului. În special, prin concentrarea privirii trupeşti spre locul unde începe inima de carne, se realizează o concentrare a minţii, sau a cugetării, spre inima spirituală a omului.

1021. Se cere ca aerul să nu se tragă zgomotos, ci lin şi cîte puţin, pentru a uşura desprinderea cugetării de cele materiale, ba chiar şi de acest act al respiraţiei.

1022. Deşi capul trupesc e concentrat spre locul inimii de carne, mintea nu trebuie să-şi producă închipuirea inimii de carne. Ea trebuie să se îndrepte spre inima spirituală, spre centrul spiritual al fiinţei umane, spre sinea proprie. Numai această inimă spirituală are o deschidere spre infinitul dumnezeiesc, spre care trebuie să privească şi mintea îndreptată spre această inimă spirituală.

1023. E mai uşor să ţii cuvintele cu gura decît cu mintea. Pentru că la ţinerea lor cu mintea se cere o mai mare concentrare. De aceea, chiar cînd nu se mai poate ţine mintea concentrată la aceste cuvinte, trebuie să se continue măcar rostirea lor cu gura, care cere o mai puţin încordată concentrare. Iar mintea trebuie slobozită de bună voie din această maximă concentrare, înainte de a se lăsa ea însăşi, fără voie, de ea, din pricina oboselii.

Şi după săvîrşirea Utreniei, venind la chilie, citeşte icoasele Maicii Domnului şi ce mai ştii. Şi de vei voi, dă voie somnului puţin. Şi cum te vei deştepta, îndată începi icoasele. Şi iarăşi te rogi cu mintea un sfert de ceas. Şi în vremea Proscomidiei iarăşi un sfert de ceas. Apoi la ceasul al optulea, iarăşi un sfert de ceas. După Pavecerniţă, un sfert de ceas. Apoi mai citeşte ce mai ştii şi te culci. Şi aşa, în fiecare zi de cîte cinci ori. Însă ascultările cele ale soborului să nu le treci cu vederea, chiar de vei scăpa vremile arătate, crezînd că în ascultare este mîntuirea. Şi mergînd la ascultare, cu tăcerea să te învredniceşti şi cu prostimea (cu simplitatea). Şi aşa tot cîte puţin înveţi mintea, neîngreunînd-o [1024].

Dar şi cînd vei zice cu limba, tot să umbreşti cu mintea peste prestolul inimii [1025].

Aşa să urmezi pururea şi nimic să nu te despartă de dragostea lui Hristos, nici necazul, nici scîrba. I proci (şi celelalte).

Ghervasie monahul

1024. Metoda aceasta nu cere numai o repetare identică a rugăciunii, ci arată şi modul cum se poate progresa spre Dumnezeu, sau la mai multă rugăciune cu mintea, sau la o mai adîncă concentrare în ea. După cît ştim, e singura metodă care arată aceasta.

1025. Mintea poate privi prin deschizătura inimii sau a indefinitului sinei proprii, nesfîrşitul dumnezeiesc, chiar dacă nu se rostesc cuvintele rugăciunii. Limba nu e lăsată să spună aceste cuvinte fără nici o participare a conştiinţei.

Rînduiala cea bună a vieţii de sine

Rînduiala cea bună luată din aşezămîntul Sfinţilor Părinţi, cum se cuvine călugărului celui ce e în afară de viaţa de obşte (şi petrece de sine), întru luarea aminte a petrece precum şi cei de demult Părinţi au petrecut[1026].

«Pune toată silinţa, o, călugăre, ca noaptea să nu dormi mai mult de trei ceasuri sau, fiind iarnă, cel mult patru. Şi îndată deşteptîndu-te din somn, să-ţi speli ochii cu apă rece şi, începînd după obicei, slăveşte pe Dumnezeu, zicînd: «Tatăl nostru...», troparele: «Sculîndu-ne din somn...» şi cele două rugăciuni: «Din somn sculîndu-ne...» şi «Slavă Ţie Împărate...». Apoi lasă ectenia şi apucă-te de canon, făcînd mai întîi şapte mătănii mari, apoi închinăciunile.

Iar aceste mătănii mari, în Sfîntul Munte, celui ce are schima mare, noaptea şi ziua 120. Deci faci şapte mătănii mari, cu genunchii la pămînt, stînd după fiecare drept în picioare şi zicînd sfînta rugăciune a lui Iisus la fieştecare cruce, adică «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul», şoptind-o

1026. Ms. în Bibl. Acad. Rom. 1841, f. 119 r—154 v. Urmează în continuare o descriere a situaţiei mînăstirilor din Ţara Românească şi din Sfîntul Munte. Aceeaşi mînă a copiat, în acelaşi manuscris, înainte de această scriere, scrierea lui Calist Tilicude, «*Cuvînt pentru iscusirea liniştii*» (f. 102 v—118 v), dat mai înainte în acest volum. La sfîrşitul «Cuvîntului» lui Tilicude, e scris: «Acest cuvînt s-a scris de mine smeritul de la părintele schimonah George, frate de călugărie. Cumpărat de Iachint (ceva indescifrabil), ieroschimonah de la Robaia, prin Agiou Pavlou (în greceşte), 1818.

cu gura sau cu gîndul. De se va putea, ține și suflarea nărilor pînă se isprăvește cuvîntul rugăciunii. Zi cuvintele și cu mintea și nu gîndi nicăirea fără numai la cuvinte și căutînd unde se află inima omului.

Asemenea și închinăciuni fă 12 pînă la pămînt, stînd după fiecare drept în picioare și plecîndu-te pînă să dai cu mîna de pămînt, tot cu această sfîntă rugăciune a Domnului nostru Iisus Hristos, spusă cu mare smerenie și cu lacrimi de se va putea, neuitînd-o, sau tulburare avînd, sau zgomot.

Apoi șezi puțin, dînd inimii pace, cum s-a zis. Și apoi începe Polunoșnița, cei șase psalmi, «Dumnezeu este Domnul» cu tropare. Apoi începe Psaltirea, citind totdeauna două catisme. De te simți întru slăbiciune, poți să șezi jos. Așijderea și de la Sedelne.

După aceasta zi: «Miluiește-mă Dumnezeule» și citește și un canon, oricare vei voi. De vei putea să citești: luni al îngerilor, marți al Botezătorului, miercuri al Maicii Domnului, joi al Sfinților Apostoli, vineri al Cinstitei Cruci, sîmbătă al tuturor Sfinților și duminică al Domnului, foarte bună orînduială va fi. Că țin minte că această orînduială o au Părinții cei singuratici și în Sf. Munte al Atonului. După canon, citește ceea ce îți place mai mult, cu stihurile: «Toată suflarea», cîte trei psalmi și Slavoslovia, apoi al treilea ceas, și isprăvește.

De este iarnă, apucă-te apoi de lucrul mîinilor și nu te lăsa somnului, că mult folos vei cunoaște, stînd după cetanie și luînd aminte la tine. Iar dacă foarte tare te-ar cuprinde slăbiciunea, poți să te odihnești puțin, fiindcă nopțile sînt mari atunci. Iar dacă este vară, după citire negreșit să nu dormi.

Și de este luni, miercuri și vineri, rabdă lucrînd întru luarea aminte a inimii pînă ce va veni ceasul al șaptelea, sau măcar negreșit al șaselea. Și apoi sculîndu-te citește Ceasurile cu Fericirile, Apostolul: «Fraților, roada Duhu-

lui este dragostea, bucuria, pacea» și celelalte (din Epistola către Galateni), apoi Evanghelia de la Luca: «Zis-a Domnul pilda aceasta: un judecător oarecare era care de Dumnezeu nu se temea și de oameni nu se rușina». Apoi: «Bine voi cuvînta pe Domnul, înălța-Te-voi, Dumnezeul meu», «Cade-se cu adevărat» și otpustul.

Iar unii dintre Părinți, după cum am văzut și am auzit, cum și prin cercare am ispitit, după ce se scoală din somn și se liniștesc puțin cu luare aminte a inimii și cu gîndul la «Doamne Iisuse Hristoase», sculîndu-se încep închinăciunile și după fieștecare sută fac cîte 12 mătănii mari. Apoi se liniștesc. După aceea citesc Miezonoptica și Utrenia. Și se liniștesc. Apoi iarăși închinăciuni după fieștecare sută de mătănii. Astfel făcînd și tu liniștește-te apoi; cînd se va putea, să fie chilia ta întunecată, cu perdea. De te sminteşte cineva prin vedere, poți să închizi ochii pentru a nu vedea pe nimeni și pentru ca să poți ține gîndul și mintea la cuvintele rugăciunii deasupra inimii. Și, mai pe deasupra, fă să nu umble mintea în vraiștea gîndurilor, sau, și mai mult, inima. Nu lua aminte nicidecum nici să gîndești la ceva. Că chiar dacă ar fi bun, tot nu e bun. Trebuie silită să nu gîndească decît la «Doamne Iisuse care ești pretutindeni și toate le împlinești». Nici vreo nălucire, fie mică sau mare, sau lumină, sau foc, sau glas, sau bubuit, sau chip de orice ar fi, văzînd sau auzind, să nu crezi. Nici lua aminte la unele ca acestea, de se vor întîmpla vreodată. Că acestea sînt păreri și minciuni. Socotesc într-o oarecare măsură din cercarea mea că am cunoscut aceasta. Dar am avut despre acestea și cuvinte cu unele persoane, care au văzut lucruri și năluciri mari în față și le-au cercat cu auzul. Căci cei ce se liniștesc cu mintea și cu trupul, pînă ce nu vor trece prin aceste mincinoase păreri, nu pot veni nici la adevărata bună sporire.

Și să nu se teamă nici într-un chip nici de spaima ce apare în somn, sau de sunet, ori de strigarea pe nume.

Iar în izbîndiri de vise nicidecum să nu creadă, sau să ia aminte. Nici să nu gîndească la ele cum au fost, bune sau rele. Că din încrederea în multe ca acestea, vine omul la părere și se strică. Dar mi se pare, după cum spun Sfinții, că este de folos și spre spor ca trecînd prin aceste pricini și întîmplări, de care nu te vei putea dumiri, să ai povățuire și îndreptare, că fără adevărata călăuzire mulți pier. Iar neavînd de la cine să le descoperi, lăsîndu-te în mila lui Dumnezeu, ține-te de rugăciune numai, fie că dormi, fie că ești treaz, fie că mănînci, fie că bei, fie că faci oricare alt lucru.

Că ea te va învăța toate și-ți va fi de folos, pînă ce ai să vezi.

Iar după ce te vei scula și pînă la vremea prînzului măcar, cu nimenea să nu ai vorbă și însoțire. Iar de nu vei fi singur, ci vei avea măcar ucenic, de cu seară vei rîndui ce va trebui, că foarte mult folosește orice lucru de nevoie. Că așa ni se poruncește, ca întîi să dăm lui Dumnezeu cele ale noastre în gîndire și apoi să rînduim și să gîndim și cele pentru trup, sau altă trebuință oarecare. Iar acestea le vei putea săvîrși cînd nu vei fi cu nimeni, fără de grijă. Căci le vei arunca la spate, fiind biserică cerească și omenească. Toate trebuie puse mai înainte în rînduială și apoi a fi fără grijă. Ca să nu mai ai grijă, nici poruncă de la vreun om, decît numai de cele de trebuință. Ci să te faci loc de liniștire și să fii fără glas și la sfătuire. Astfel cei iscusiți în acestea, avînd Sfînta Scriptură de față, se urcă la cele mai bune ca să aibă viața veșnică.

Iar după otpustul ceasului, primește hrana cea obișnuită, după rînduiala Sfinților Părinți, cu toată fereala, păzind întru aceste trei zile a mînca o dată pe zi, nedezlegînd la vin și untdelemn. Iar marțea și joia de vei mînca de două ori cu înfrînare, nu păcătuiești, măcar și puțin vin bînd și puțin untdelemn punînd în fiertură. Iar vinul

să fie amestecat cu apă trei pahare, iar neamestecat două pahare. Iar paharul să fie de opt dramuri, iar mai mult nu. Iar de vei hotărî ca în aceste zile numai o dată să te împărtășești de hrană, mult folos vei cunoaște și întru starea în picioare în timpul nopților vei spori.

Iar sîmbăta și duminica cu cuviință este și cu datorie a mînca de două ori, împărtășindu-te de toate cele slobode cu înfrînare, întru slava lui Dumnezeu pentru întărirea trupului. Iar în zilele cele dezlegate e îngăduit a mînca de toate pînă la brînză și untdelemn și pește și vin cu măsură, iar mai mult nimic. Că prisosurile nu sînt ale celor ce se nevoiesc, nici vor ajunge celor ce doresc, ci sînt ale celor din afară, care trăiesc încă numai cu nădejdea și nu știu în ce cale se află. Iar de vor căuta cu durere, li se va descoperi cu mila lui Dumnezeu.

Iar după ce vei prînzi în zilele postirii și în celelalte, de este vară, nu te lăsa somnului, ci silește-te pe tine, prin lucrul mîinilor, a-i sta împotrivă. Iar dacă ai cunoaște că e de trebuință a te odihni, pogoară-te puțin împreună cu slăbiciunea trupului, un ceas, și iarăși sculîndu-te, ia aminte la tine, și iarăși te apucă de rugăciune, rostind-o pe aceasta de trei sute de ori, și după fieștecare sută făcînd cîte 12 mătănii, cum s-a arătat. Că după dormire omul e mai liniștit cu mintea și cu trupul decît totdeauna, pînă nu apucă alte gînduri a intra în inimă și în minte, din multele învăluieli ale lumii. Și aceasta s-a cunoscut prin cercare. Deci ia aminte și lucrează de este vreme. Iar viind ceasul al noulea, sculîndu-te, citește-l pe acesta și Vecernia împreună cu un canon al Maicii Domnului. Și sfîrșind, liniștește-te cu toată luarea aminte, avînd în această vreme chilia ta pe cît se poate întunecoasă și nevorbind în această vreme cu nimenea. Și dîndu-te pe tine la rugăciune curată, rabdă rugîndu-te cu trezvie pînă la al doilea ceas spre ziua cealaltă (la ora 7 seara). Apoi, sculîndu-te citește Pavecernița și icoasele Maicii Domnului și ale Sfîntului din acea zi. Apoi, iarăși,

te apucă de luarea aminte, ţinînd rugăciunea pînă la ceasul culcării şi aşa culcîndu-te, odihneşte-te precum s-a arătat la început.

La toate acestea, frate, sileşte-te întru starea în picioare, noaptea la priveghere. Că prin aceasta s-au dezbrăcat Părinţii de omul cel vechi şi au văzut pe Dumnezeu. Iar la priveghere adaugă trezvia şi de trezvie lipeşte rugăciunea lui Iisus. Şi după ce vei zăbovi întru acest lucru, o vei înţelege pe aceasta şi va gusta sufletul tău din pomul vieţii.

Iar acestea tu nu le vei putea săvîrşi de nu te vei înjuga cu pomenirea morţii tale, în tot ceasul.

Iar cei care au ajuns întru sporire şi nu se supără de multe asupreli (ispite), am văzut că şi în adunare de fraţi, sau la vreme de nevoie şi în oraş, sau în casă liniştită, pot a se linişti. Iar în singurătate şi în linişte, mai mult se ajutorează decît în adunare. Pentru că în adunare se pot păzi mai uşor cei mai fără patimi şi puternici. Dar nici acelora nu le e prea de folos. Ci o primesc aceasta numai de se va întîmpla cu oarecare vestire de la Dumnezeu, pentru oarecare trebuinţă a obştii. Dar maica acestora e străinătatea şi liniştea. Şi ele nu sînt legate de un loc. Ci le poţi afla oriunde vei putea mai cu înlesnire a împlini acestea şi a te ruga. Căci de te rogi, eşti biserică fără toată îndoiala. Însă şi în singurătate să nu şezi singur, fără un însoţitor, adică fără vecin; ca să nu pătimeşti ieşire din minte, ci în doi şi în trei fraţi, care se zice cale împărătească. Deci fii şi acolo în obşte. Căci aceasta este mărturisită şi aleasă de Sfinţii Părinţi, după cum aleasă este şi în Muntele cel sfînt al Atonului. Căci şi acolo este vrăjmaşul şi au fost văzători vieţuitori în linişte. De acolo se învaţă cum calea împărătească este cea în doi şi în trei. Ei au şi un stareţ şi povăţuitor, trăind în cîte două trei chilii şi avînd biserică sub un acoperiş şi avînd toate împreună. Ei au timpuri de adunare de obşte

după voia celui mai mare; și rugăciunea și mîncarea de obște și îmbrăcămintea și somnul, și alte lucruri de nevoie cu povățuire și cu blagoslovenie. Și așa pot a spori cu darul lui Dumnezeu. Iar singur nu e lăsat nimeni a ședea, fie el departe, sau aproape. E foarte oprit a fi unul despărțit și de sine în toate. Căci e un lucru smintitor și pricinuitor de cădere cînd în dreapta, cînd în stînga, aducînd patimi sufletești și trupești, după cum am văzut și cum este știut celor cunoscători. Sînt iarăși unii care sînt singuri. Locuința lor se zice colibă și e fără biserică. Dar au o încăpere tot cîte doi. Dar sînt și de aceia care, după ce au stat mai înainte cîte doi, acum se află cîte unul, în colibă, sau în peșteră, sau în vreo crăpătură. Dar numai după ce s-au povățuit în obște cu frații, sau în pustie, viind la sporire cu sfatul și cu știința altor cuvioși părinți, au îndrăznit și îndrăznesc acum a ședea singuri și a se lupta cu patimile și cu dracii, după cum am și văzut. Dar rar se află de aceia care s-au lepădat de toată îngrijirea trupească și a lumii și, ajungînd la sporire, și-au aruncat toată nădejdea către Dumnezeu, pe care Îl doresc.

Iar cei ce sînt cu patimi să nu îndrăznească a se lupta deosebit, la singurătate, cu dracii, că se omoară de către aceia. Ci se cade a ne sili la acestea, în calea împărătească, și unde ne va ajuta locul datori sîntem a ne sili pentru mîntuirea sufletului nostru. Și așa, fără nici o cădere vom petrece rămășița vieții noastre. Și cei ce doresc mîngîierea cea de la Domnul, prea lesne o vor cîștiga. A căruia să fie slava în veci. Amin».

Urmează o lungă descriere a vieții monahale din Athos și din Țara Românească. Vorbește de datinile românești la Athos. Spune că sînt români mulți la Athos, mai ales la

Cutlumuș, care are ca metoh Slatina din episcopia Argeșului. Dar «mai mulți călugări greci sînt în țara noastră». «Și numai în Sfîntul Munte și în Țara Românească sînt rînduieli bune, iar în alte părți, slabe și rele și în toată țara turcească e greu atît bisericilor cît și credincioșilor».

Vorbește cu admirație de Cuviosul George și de Cuviosul Paisie. Amîndoi au avut ucenici mulți, cum se văd și acum. Autorul se socotește un om prost pe lîngă ei (f. 155 v—156 v.).

E o scriere foarte interesantă și pentru istoria Țării Românești.

Alăută duhovnicească și trîmbiță cerească[1027]

Această mică cărticică se numește alăută duhovnicească și trîmbiță cerească, care trîmbițînd în urechile credincioșilor aprinde și învăpăiază inimile lor spre dragostea lui Dumnezeu și-i face pe ei a fi sîrguitori și a împlini și cu lucrul cele ce sînt scrise întru dînsa. Iar prin lucrarea aceasta li se face lor suire la Împărăția cerului. Și cei ce au dragoste către Dumnezeu și Îl iubesc pe El din toată inima lor, foarte se folosesc de cele ce sînt scrise în cărticica aceasta și se silesc și cu lucrul a împlini cele scrise. Iar cei ce au dragoste spre agoniselile cele vremelnice și sînt iubitori de slava lumii acesteia deșarte, nu numai că nu se folosesc, ci încă și basme pe acestea le numesc și își rîd de ele. Dar prin acest rîs își pricinuiesc ei singuri nemîngîiată plîngere în ziua înfricoșată a judecății.

Aceasta, din dragostea lui Dumnezeu, spre o mai adevărată încredințare, o mărturisește și Cleopa întru mergerea la Emaus cea împreună cu Luca, cînd zicea : «Au doară nu era inima noastră arzînd cînd ne grăia nouă pe cale ?» (Luca 24, 32). Cine are urechi de auzit să audă.

1027. Ms. în Bibl. Episcopiei Romanului, nr. 41. Însemnare : 1823. F. 1 r. — f. 40 v. Cuprinde numai această scriere. După părintele arhim. Cleopa de la mînăstirea Sihăstria, autorul ar fi un nepot al stareţului Neonil de la Neamț, în prima jumătate a secolului XIX. Dacă Calist Catafygiotul dă ca ultim ajutor pentru concentrarea minții unitatea lui Dumnezeu, scrierea aceasta cere, pentru aceasta, eliberarea de grija agoniselilor celor vremelnice. Numai așa se poate elibera mintea de gîndurile limitate care o împart și o îngustează.

Şi auzul urechilor lor să fie pricinuitor de aprindere a inimilor lor spre dragostea lui Dumnezeu.

Deci mulţi sînt cei care doresc această duhovnicească şi mîngîietoare lucrare a minţii, adică rugăciunea lui Iisus. Dar ei socotesc că o vor cîştiga numai cu isteţimea lor, adică cu isteţimea firii şi cu meşteşugul (metoda) acela cu care au arătat şi au învăţat Sfinţii Părinţi cum să stea la rugăciune cei ce se nevoiesc.

Bun este meşteşugul pe care ni-l învaţă Sfinţii Părinţi. Dar de nu vom cîştiga smerita cugetare şi umilinţa, în locul iscusinţei celei fireşti, meşteşugul acela cu care s-au nevoit Sfinţii Părinţi, nimic nu ne ajută. Pentru că această mîngîiere a inimii şi lucrare a minţii nu e spre nimic altceva decît numai spre a se aprinde şi a se învăpăia inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Şi aceasta din ce se naşte ? Numai şi numai din smerita cugetare. Iar din smerita cugetare se naşte şi umilinţa (străpungerea inimii). Iar umilinţa aprinde şi învăpăiază inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Şi cei ce au cîştigat dragostea lui Dumnezeu, au scos din mintea lor toate cîştigurile şi agoniselile veacului acestuia şi toate frumuseţile acestei lumi deşarte le socotesc cu totul urîte.

Deci dacă se va slobozi mintea de cîştigurile şi de agoniselile veacului acesta şi vede ca urîte toate frumuseţile lumii acesteia deşarte, atunci văzîndu-se pe sine slobodă şi dat fiind că ea este din fire lucrătoare, nu poate să şadă deşartă, ci aleargă la Ziditorul său, adică la prea bunul Dumnezeu ; şi de Dînsul se lipeşte şi pe El Îl doreşte şi cu El de-a pururea vorbeşte, şi şezînd şi în somn dormind. Şi, în scurt a zice, toată mîngîierea ei duhovnicească dintru aceasta se naşte, adică din smerita cugetare şi din neiubirea de agoniseală a celor vremelnice şi din neiubirea celor frumoase ale lumii acesteia deşarte. Dintru acestea se naşte fierbinţeala inimii, din-

tru acestea se porneşte inima cu săltare la rugăciunea cu suspinuri. Iar dacă cineva va iubi agoniselile cele vremelnice şi împodobirea hainelor şi va căuta şi rugăciunea, sîrguindu-se să o afle pe ea, unul ca acesta în zadar se osteneşte. Pentru că acestea, adică agoniselile cele vremelnice şi stricăcioase sînt mărăcinii, sau spinii, care, după ce a căzut sămînţa sămănătorului între ei, răsărind nu o lasă pe ea să crească, ci o îneacă.

Aşa fac grijile vieţii acesteia vremelnice: îneacă şi sting scînteiuţa care este aprinsă în inima omului spre dragostea de Dumnezeu şi o fac pe ea cu totul rece. Şi este un lucru cu totul jalnic, şi vrednic de nemîngîiată plîngere ca, pentru puţină mîngîiere ameţitoare şi vremelnică, să ne lipsim de chemarea noastră cea frumoasă şi de patria noastră. Că însăşi gura Domnului grăieşte, zicînd: «Nu puteţi să slujiţi la doi domni, prentru că ori pe unul veţi iubi şi pe celălalt îl veţi urî, sau de unul vă veţi lipi şi de celălalt nu veţi griji : nu puteţi sluji lui Dumnezeu şi lui mamona» (Matei 6,24).

Şi iarăşi Mieluşelul lui Dumnezeu a rugat pe Părintele Său, zicînd: «Părinte, dă-le lor să fie una cu Noi, că şi Noi una sîntem» (Ioan 17, 21), adică una să fim în dragoste, după cuvîntul Apostolului care zicea : «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea Domnului ? Oare foamea, sau golătatea, sau sabia, sau celelalte?» (Rom. 8, 35). Să ne gîndim la un tînăr care, împrietenindu-se cu o tînără şi îndulcindu-se de puţină mîngîiere, se aprinde şi se învăpăiază cu inima de multa dragoste faţă de ea şi-i dă ei toate simţirile şi-şi cheltuieşte toată înţelepciunea cu ea, încît şi-a pierdut mintea şi a ajuns ca un nebun, şi nu-i mai pasă de ruşine şi se poartă cu neorînduială şi toată gîndirea şi cugetarea lui doresc ziua şi noaptea faţa ei. În zadar binevoitorii lui, văzîndu-l, îşi arată părerea de rău de el şi-l sfătuiesc, zicîndu-i să se depărteze de acea faţă, că-i este pierzătoare de suflet şi

stricătoare de minte. El nu numai că nu primeşte sfătuirea lor, ca să se depărteze de ea, ci voieşte mai bine să-şi plece capul sub tăiere de sabie decît să se despartă de dragostea acelei fete. Dar dacă cei lipsiţi de minte se dau pentru puţină mîngîiere amăgitoare şi pentru dragostea cea pierzătoare de suflet pînă şi la tăierea de sabie şi la moarte, ce vom zice de cei ce s-au împrietenit cu Dumnezeu şi ale căror inimi s-au aprins şi s-au învăpăiat de dragostea Lui ? Toate simţirile şi toate cugetările acestora s-au tocit şi au fost omorîte faţă de toate frumuseţile lumii acesteia şi mintea lor s-a luminat cu totul şi se îndulceşte de dragostea Domnului celui nemărginit de frumos. Iar de frumuseţile veacului acesta nu numai că nu sînt biruiţi, ci şi vederea lor le este neplăcută. Iar de li s-ar întîmpla să li se aducă de către viclenii draci chiar numai în minte dulceaţa celor vremelnice, ei nu numai că nu le primesc pe acestea în mintea lor, ci se îngreţoşează de ele.

Dar cei ce le iubesc pe acestea, adică dulceţile şi agoniselile cele vremelnice şi amăgitoare şi îndrăznesc a începe să se silească la rugăciunea cea tainică, folosindu-se de meşteşugul de care au auzit, ca, odată cu suflarea, să bage aerul înăuntru şi să-l scoată afară, adică să bage, prin acel meşteşug, răceala şi să scoată căldura, sîrguindu-se cu multă osteneală şi cu toată silinţa să afle locul inimii lor, să ştie că toată silinţa şi osteneala lor este în zadar. Căci pînă cînd mintea lor va fi întunecată de grijile vieţii acesteia, pînă atuncea şi suflarea aceea pe care o forţează nevoitorii cu meşteşug (cu metodă) suflă în inimă ca şi cum ar sufla un foale în nişte cărbuni stinşi.

Deci numai după ce mintea s-a izbăvit din robia grijii vieţii acesteia, are nevoie inima de meşteşugul acela al suflării; şi numai atunci suflarea aceea încălzeşte şi aprinde scînteiuţa aceea spre dragostea lui Dumnezeu.

Iar semnul dragostei lui Dumnezeu cel adevărat este acesta: smerita cugetare şi dragostea cea cu milostivire faţă de toţi oamenii şi faţă de toată zidirea lui Dumnezeu şi desăvîrşita neagonisire a celor vremelnice [1028]. Pentru că cei care au urît agoniselile şi toate frumuseţile veacului acesta vremelnic şi toate cele amăgitoare ale lumii acesteia, prin dreapta socoteală şi cu bună adeverire, în chip desăvîrşit s-au îndrăgit de Dumnezeu şi s-au învrednicit de mila Lui, încît de aci înainte ei nu mai au dragoste faţă de nimic din cele frumoase ale lumii acesteia. Căci ei se îndestulează cu dragostea Domnului celui nemărginit în frumuseţe. Iar de cele de trebuinţă ale firii omeneşti nu numai că nu se îngrijesc, ci simt şi o neplăcere faţă de ele şi socotesc că sînt de prisos, pentru că au cunoscut că toate sînt vremelnice şi amăgitoare şi împiedică mîntuirea sufletului.

Cuvinte adunate din sfintele scrieri

În ce priveşte rugăciunea lui Iisus şi pe cei ce voiesc a începe această sfîntă rugăciune, mai întîi se cuvine a păzi lucrarea sfintelor porunci şi a fi fără griji şi fără de gînduri şi fără de păreri; se mai cuvine a avea dragoste frăţească şi nepătimaşă deopotrivă către tot sufletul şi către Dumnezeu din tot sufletul; apoi a avea smerita înţelepciune şi a fi paşnici cu oamenii şi cu toată zidirea lui Dumnezeu; în sfîrşit să ne curăţim de patimi şi de mîndrie şi în locul mîndriei să ne îmbrăcăm cu smerenie şi cu toate faptele cele bune. Şi abia după ce vom împlini cu lucrul toate cele mai sus zise, să îndrăznim a începe şi a zice şi rugăciunea lui Iisus. Iar rugăciunea lui Iisus se cuvine a o păzi aşa cum zic Sfinţii Părinţi:

1028. Deci nu se cere ura lumii, ci renunţarea la pornirea spre agonisirea egoistă a lucrurilor lumii.

cu mintea deasupra inimii, privind în inimă cu mintea și nemaigîndind sau cugetînd atunci la nimic, ci numai cuvintele rugăciunii ținîndu-le și zicîndu-le, adică: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Sfîntul Grigorie Sinaitul, cercînd cu de-amănuntul și cercetînd viețile și scrierile și meșteșugul (metoda) cel duhovnicesc al tuturor Sfinților mai mult decît toți, prin Sfîntul Duh ce locuia întru dînsul, rînduiește, adică învață cu prea luminată înțelepciune, că se cuvine a pune toată silința pentru rugăciunea cea tainică. Iar Sfîntul Simeon, Arhiepiscopul Solunului (Salonicului), avînd același duh și dar, poruncește, sfătuiește și îndeamnă la această sfîntă lucrare a minții pe arhierei, pe preoți și pe călugări și încă și pe toți mirenii [1029]. Dar îi și înfricoșează pe cei ce încep această sfîntă lucrare cu neluare aminte și fără de sfătuire. Dar mai vîrtos cei ce au rîvnă spre această lucrare a minții, dar sînt iubitori și de dragostea cea pătimașă față de oarecare persoane, dragoste pricinuitoare de stricăciune și pierzătoare de suflet, unii ca aceștia de se bucură, socotind că au primit oarecare mîngîiere duhovnicească, în zadar se bucură. Căci aceasta este o adevărată înșelăciune, iar nu bucurie sau bucurie duhovnicească. Căci ce putere are întunericul de a se împărtăși cu lumina? Unii ca aceștia de nu se vor trezi și nu se vor pocăi, nu numai că cu nimic nu se folosesc din osteneala lor, ci încă și ieșire din minte pătimesc. Drept aceea, de multă trezvie și luare aminte au nevoie cei ce au început această sfîntă și duhovnicească lucrare

1029. *Împotriva tuturor ereziilor*, cap. 296, P.G. 155, 544—548. Sînt citați aici Sfîntul Grigorie Sinaitul și Simeon Tesaloniceanul, aproape cu aceleași cuvinte ca și în «Cuvîntul înainte» al lui Vasile de la Poiana Mărului, la Grigorie Sinaitul, dar nu pentru a scoate pentru toți un îndemn la rugăciunea lui Iisus, ci pentru a-i opri de la ea înainte de despătimire. E o voință de a corecta pe Vasile de la Poiana Mărului.

Autorul «Alăutei» cunoaște bine scrierile lui Vasile de la Poiana Mărului.

a minții, ca nu cumva meșteșugind-o simplu și oricum, să-și cîștige lor undiță și să se facă pradă de vînare vicleenilor draci.

Dar acestea nu s-au scris spre descurajarea lucrătorilor celor de pe treapta făptuirii, adică a noilor începători, ci s-au scris mai vîrtos spre întărirea și iscusirea lor, ca totdeauna și în toate zilele să-și cerce lucrul lor prin citirea sfintelor scrieri și prin sfătuirea cea duhovnicească, să vadă de merg bine sau nu.

Pentru că nu este cu putință a nu se fura ceea ce este bun de cele rele. Pentru că înșelăciunea se împletește pe lucrarea minții, cum se împletește vîscul pe copaci. Căci vrăjmașul nu încetează a plăsmui înăuntru celor firești ale mijlocului cele părute duhovnicești, precum voiește a aduce în locul căldurii celei duhovnicești înfierbîntarea sa și în locul bucuriei plăcerea deșartă; și dulceața spurcată se silește a face să se socotească a sa înșelăciune ca o lucrare a darului.

Rugăciunea cea curată se arată în căldura inimii, la care se pornește inima cu săltare în vremea rugăciunii. Pe aceasta Sfîntul Isaac Sirul o numește rugăciunea inimii (inimelnică). Deci bună este rugăciunea aceea care e însoțită cu fierbințeala inimii și se face cu săltare din inimă. Dar odată cu acestea e nevoie ca și mintea să fie lucrătoare; și să fie păzită și suflarea. Căci dacă inima, din mîngîierea a ceea ce vine în ea, se va porni cu săltare la rugăciune, dar mintea se va afla în convorbire cu gîndurile, sau cu cugetele, lesne se va întîmpla, precum s-a spus, furarea a ceea ce e bun de către cele rele. Pentru că vrăjmașul nu încetează a se sîrgui ca în locul darului cei începători să primească înșelăciunea lui. Drept aceea se cuvine ca, împreună cu rugăciunea care vine din mîngîierea aceea în inimă, adică din puterea căldurii inimii, ce se întreține cu suflarea, să fie și mintea lucrătoare.

Întrebare: *Cum și în ce chip să fie mintea lucrătoare?*

Răspuns: Așa precum au spus Sfinții Părinți: mintea să păzească luarea aminte deasupra inimii și nimic să nu gîndească sau să cugete atunci, ci numai cuvintele rugăciunii să le țină și să le spună, adică: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca să se scufunde mintea în adîncul inimii, iar nu în partea poftitoare. Că singura lucrare neînșelătoare a celor ce au început de curînd această rugăciune este să înceapă a o săvîrși cu mintea în inimă. Dar mult uneltitorul și zavistnicul și vicleanul diavol se silește în tot chipul să înșele pe cei ce au început de curînd rugăciunea. Însă mai ales în două chipuri se sîrguiește a-i înșela, adică să le vrăjească (împrilostească) mintea prin năluciri și să-i facă să desfrîneze prin partea poftitoare. Iar pe cei de la mijloc și pe cei desăvîrșiți voiește ca prin neascultare să-i arunce în prăpastia părerii de sine și a mîndriei. Drept aceea, ca să nu fii înșelat, ține foarte tare ascultarea și smerenia. Și nu numai că nu te vei înșela, ci și toate măiestriile și mrejele vrăjmașului le vei sfărîma și toate taberele viclenilor draci, pe goană le vei pune cu puterea lui Hristos.

Deci cînd vei simți durere, sau mișcare, sau fierbințeală de-a dreapta, sau în piept, sau sub piept, sau sub inimă, sau la cap, sau în frunte, sau între ochi, sau la urechi, sau la mînă, sau la spate, sau la picioare, nicidecum la unele din acestea să nu gîndești, ci numai la cuvintele rugăciunii să privească mintea ta, deasupra inimii, unde ți-am arătat. Căci după cum zice Sfîntul Diadoh, pe cît se lucrează poruncile și darul se înmulțește.

Întrebare: *Și prin ce se lucrează poruncile și se înmulțește darul?*

Răspuns: Numai și numai prin credința cea adevărată și neîndoielnică, după cuvîntul Domnului, care a

zis lui Petru: «Puţin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?» (Matei 14, 31). Nu i-a zis: necredinciosule, ci: puţin credinciosule, pentru că mulţi se văd a fi credincioşi, dar răciţi şi puţin credincioşi.

Dar cînd şi în ce vreme a zis aceasta Domnul, pentru îndoiala şi pentru necredinţa lui Petru? Atunci cînd, văzînd Petru din corabie pe Domnul, venind pe mare ca pe uscat, i se părea că este o nălucă şi a strigat zicînd: «Doamne, de eşti Tu, porunceşte-mi să vin la Tine», iar Domnul a zis către dînsul: «Eu sînt, vino la Mine». Şi sărind Petru din corabie mergea pe mare ca pe uscat, dar văzînd vînt tare şi valurile mării ridicîndu-se şi înălţîndu-se, iar el aflîndu-se cu credinţa împuţinată, se afunda şi pentru îndoiala şi împuţinarea credinţei lui striga către Domnul, zicînd: «Doamne, nu mă lăsa, că pier». Atunci Domnul, apucîndu-l de mînă, a zis: «Puţin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?».

Aşa se întîmplă şi acum cu cei ce au început a călători călătoria cea duhovnicească, adică rugăciunea lui Iisus, dar pentru împuţinarea credinţei lor se îndoiesc pe cale şi nu înaintează, pentru că toată mintea şi gîndirea lor şi grija lor o au pironită spre agoniselile acestea vremelnice şi putrede şi mai vîrtos sînt biruiţi de slava lumii celei deşarte; iar de lucrarea sfintelor porunci nu au nici o grijă. Iar aceasta li se întîmplă pentru împuţinarea credinţei. Pentru aceasta sînt biruiţi de slava cea deşartă şi încep a se îngriji de agoniselile cele vremelnice. Iar mai vîrtos cei ce s-au învrednicit de mîngîierea cea duhovnicească, de se vor afla întru împuţinarea credinţei, lesne se vor învoi cu gîndurile şi cu cugetele cele necuviincioase, care spurcă şi întinează mintea. Unii ca aceştia, chiar dacă s-au învrednicit de mîngîierea cea duhovnicească şi socotesc că umblă pe cale, se rătăcesc pe o cale neumblată. Pentru că mare păcat este a se învoi cineva cu cugetele şi cu gîndurile cele necuvioase. Şi

precum pruncul cel mic, nehrănindu-se de doică, nu poate să trăiască, ci moare, așa nu este cu putință a fi cineva rob păcatului și a călători cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu urăște păcatul.

Căci pentru păcatul unui om căzură în moarte într-o clipeală douăzeci și cinci de mii din fiii lui Israel, celui întîi născut al lui Dumnezeu. Oare nu era hărăzit de la Dumnezeu norodului acela adică fiilor lui Israel să meargă în pămîntul făgăduinței? Dar pentru necredința și învîrtoșarea inimii și pentru necurăția lor, au umblat patruzeci de ani rătăcind în pustie, pe locuri neumblate și nu pe cale. Și nu numai că nu s-au învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, dar nici măcar a-l vedea nu s-au învrednicit. Numai Moise l-a văzut cînd era aproape de adormire, adică atunci cînd era să se ducă din viață. Atunci, Domnul i-a zis lui Moise: «Încredințează pe norodul acesta lui Iisus al lui Navi, că tu vei adormi». Și iarăși a zis Dumnezeu lui Moise: «Pămîntul făgăduinței iată-l, vezi-l, dar nici tu nu vei intra în el, pentru că nu M-ai cinstit înaintea fiilor lui Israel și n-ai lovit piatra pentru curgerea apei cu toiagul tău, după porunca pe care ți-am poruncit-o Eu, ci ai lovit-o cu trufie și cu mînie» (Numeri 20, 12).

Vedeți, iubiților, cîtă depărtare se face de la Dumnezeu pentru nelucrarea poruncilor? Moise, căruia îi strălucea fața mai mult decît soarele (Ieșire 34, 29), încît fiii lui Israel nu puteau să caute la fața lui pentru strălucirea darului Prea Sfîntului Duh ce lucra întru el, pentru o poruncă ce i-a părut mică, nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței. Dar depărtarea de la Dumnezeu nu s-a zis pentru Moise, căci Moise era plin de credință și de darul Celui Prea Înalt. Ea s-a zis pentru necredința și învîrtoșarea inimii norodului celui ce, după ce a intrat în pustie, cîrtea și bîrfea împotriva lui Moise. De aceea nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, dar nici a-l vedea nu s-a învrednicit,

ci a umblat rătăcind pe locuri neumblate şi nu pe cale, după cuvîntul Domnului, care a zis: «M-am jurat întru mînia Mea că nu vor intra întru odihna Mea» (Numeri 14, 23).

Aşa e şi cu cei ce îndrăznesc a începe rugăciunea lui Iisus. De se vor afla întru împuţinarea credinţei, adică de vor fi puţin credincioşi, puţină purtare de grijă vor avea pentru lucrarea sfintei rugăciuni, dar multă silinţă şi sîrguinţă au pentru lucrurile şi agoniselile cele pămînteşti şi vremelnice. Unii ca aceştia, chiar dacă li se pare a călători bine, se rătăcesc pe locuri neumblate şi nu umblă pe cale. Dar însăşi gura Domnului grăieşte zicînd: «Nu vă îngrijiţi ce veţi mînca şi ce veţi bea şi cu ce vă veţi îmbrăca. Vedeţi pasările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici în jitniţe nu adună şi Tatăl vostru cel ceresc le hrăneşte pe ele. Ci căutaţi mai întîi Împărăţia cerului şi toate celelalte se vor adăuga vouă» (Matei 6, 31—33).

Deci cei ce s-au sfinţit lui Dumnezeu, încă de aici, dacă vor să se aplece de la rugăciune puţin cîte puţin spre cugetele pămînteşti, care spurcă şi întunecă mintea, şi se vor învoi cu ele, vor vedea pe Dumnezeu îndepărtîndu-se de la ei şi vor rămîne de batjocura vrăjmaşilor, adică a vicleniIor draci. Că şi Samson cel tare şi osebit între oameni mai mult decît toţi, şi sfinţit lui Dumnezeu din pîntecele maicii sale, cel învrednicit de multă putere şi de mari minuni şi vestit încă mai înainte de naştere prin înger, ca şi Ioan, fiul lui Zaharia, oare nu pentru că şi-a pîngărit sfinţitele sale mădulare prin aplecarea spre păcătuire, adică spre desfrînare, s-a depărtat Dumnezeu de la el şi l-a lăsat pe el pe seama vrăjmaşilor lui?

Vedeţi, iubiţilor, cîtă stricăciune se face dintru împuţinarea credinţei, şi sufletească şi trupească? Dintru aceasta vine lenevirea spre lucrarea sfintelor porunci, dintru aceasta aplecarea spre păcătuire, dintru aceasta

vine iubirea de agoniselile cele pămîntești și de slava lumii celei deșarte. Deci, de sîntem iubitori de cele duhovnicești, să nu fim iubitori de agoniselile cele vremelnice, care sînt stricăcioase și pierzătoare de suflet, ci să fim sîrguitori și iubitori de lucrul lui Dumnezeu, slujindu-I Lui și cinstindu-L pe El prin lucrarea sfintelor Lui porunci și, din zi în zi, să sporim prin credință și prin smerită cugetare în dorul cel către El. Căci aceasta este calea cea adevărată și neînșelătoare.

Deci fierbințeala se naște din rugăciune, dar vine și de la draci și de la fire. Cea de la fire se naște atunci cînd cineva are vreo rudenie, aflată în depărtare, pe care dorește să o vadă și nu are nici o înlesnire să o vadă. Dar se naște și cînd cineva are o dragoste pătimașă pentru oarecare față (persoană). Aceasta e o dragoste stricăcioasă și pierzătoare de suflet. Ea se naște cînd dorește să se întîlnească cu acea față și nu are nici o înlesnire a se întîlni cu ea. Acest fel de fierbințeală se naște și la cei iubitori de arginți care urmăresc împlinirea dorinței lor de a agonisi aur și argint. Aceasta este, după cuvîntul dumnezeiescului Apostol Pavel, rădăcina a toată răutatea. Acest lucru este jalnic și vrednic de nemîngîiată plîngere. Fiindcă această patimă pe mulți i-a aruncat în prăpastia pierzării. Dar și acum sînt aici dintre aceia ce sînt biruiți de această patimă și aud prea bine aceste înfricoșate cuvinte. Dar ce fac? Ei se mulțumesc să cugete cu inima lor, zicînd: Cine știe, poate nu va fi așa precum se aud aceste înfricoșate cuvinte; poate va fi altminteri. Și nu numai că nu se pocăiesc, ci încă și pe cei ce atîrnă de ei îi asupresc și-i necăjesc, făcînd economie, ca să-și păstreze aurul și argintul, ca nu cumva să cheltuiască din el. Și din acestea li se pricinuiește lor a nu crede cu inima și a nu înțelege cu mintea, numai și numai din împuținarea credinței lor. Că și Iuda cel răucredincios auzea înfricoșatele cuvinte ale Domnului

şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care zicea că mai bine ar fi fost omului acela, care avea să vîndă pe Fiul Omului pentru agonisirea argintului, să nu se fi născut, dar nu le înţelegea, nici nu le credea cu inima, avînd mintea întunecată cu turbarea iubirii de argint. Şi aşa n-a înţeles pînă cînd nu şi-a agonisit lui şi spînzurare şi pogorîre în prăpastia iadului.

Aşa şi în vremea de acum, cei întunecaţi la minte cu turbarea agoniselii, aud şi ei prea bine aceste înfricoşate cuvinte, dar întunecarea minţii lor nu-i lasă să înţeleagă, sau să se pocăiască, ci se şi sîrguiesc să-i asuprească şi să-i necăjească pe cei mai mici. Unii ca aceştia agonisesc loru-şi pogorîrea în prăpastia pierzării. Iar pe cei ce înţeleg şi cred cu inima şi se pocăiesc cu adevărată pocăinţă, precum a primit Domnul pe vameşul şi pe desfrînata şi pe fiul cel risipitor şi i-a îmbrăţişat pe ei, aşa îi primeşte şi pe ei şi-i îmbrăţişează şi în ceata drepţilor îi rînduieşte. Căci ştie Domnul şi pe desfrînata care s-a pocăit cu adevărat să o facă mai curată decît pe o fecioară. Dar nu face aşa pe cei ce prelungesc nepocăinţa, zicînd că ne vom pocăi mîine, sau poimîine. Că mulţi sînt în iad dintre cei ce zic că ne vom pocăi mîine sau poimîine, pentru că noi nu ştim ziua sau ceasul ducerii noastre din viaţă.

Iar dulceaţa se naşte din rugăciune. Dar vine şi de la doftorii cei amari, adică de la vicleniii draci. Cea de la draci pricinuieşte tulburare, iar cea din rugăciune aduce pace şi smerenie.

Iar fierbinţeala cea din rugăciune şi cu zdrobire dintru adîncul inimii aduce suspine şi izvorăşte din ochi, ca din nişte şipote, şiroaie de lacrimi pentru dragostea şi dorul cel către Dumnezeu. Şi atunci şi mintea cu mare putere strigă: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă». Şi pe toţi oamenii îi vede înaintea sa ca pe îngerii lui Dumnezeu. Iar pe sine se vede praf

și cenușă și îi vine a se tăvăli pe sub picioarele tuturor oamenilor pentru dragostea Domnului. Ba, de multe ori, îi vine a se și ascunde de către vederea oamenilor.

Cei ce au ajuns la măsurile acestea, s-au învrednicit și de mila lui Dumnezeu, adică de rugăciunea cea adevărată și neîncetată. Ea se lucrează atunci de-a pururea cu mintea în inimă; se lucrează fie tăcînd el, fie dormind. Iar mai vîrtos cînd se deșteaptă din somn, o află lucrîndu-se cu foarte mare liniște și nici un cugețel nu se atinge de minte, ci numai cuvintele rugăciunii se lucrează cu dulceață în inimă. Dar această sfîntă lucrare a minții vine, precum s-a zis mai sus, încă de la început, dar numai odată cu lucrarea sfintelor porunci și a tuturor faptelor. Ei îi ajută însă mult și străinătatea.

Întrebare: *Cum și în ce chip este străinătatea aceea?*

Răspuns: Străinătatea este așa că oriunde se va afla lucrătorul (poruncilor), fie la liniște, sau între prieteni, sau în orice loc va avea viețuirea, să se aibă pe sine ca un nemernic (străin) și mai micul tuturor. Căci zice Sfîntul Calist Patriarhul, că mai mult decît în toate înțelesurile, dator este să fie (cel ce se liniștește) rîvnitor în a înțelege cele duhovnicești. E dator mai ales la început ca luarea aminte a minții lui să nu fie, în ceasul rugăciunii, nici la jumătatea inimii, nici în josul ei, ci să păzească mintea deasupra inimii.

Aceste dumnezeiești cuvinte ce sînt adunate din sfintele scrieri, s-au scris în grai simplu, și cu simplitate, ca să fie lesne de înțeles și pruncilor celor mici. Pentru că multe sînt noianurile învățăturii dumnezeiești, dar cu anevoie de înțeles de prunci, adică de începători. Pentru că noii începători sînt ca pruncii cei mici, care, în micile și slabele lor mînușițe, în loc de pește, primesc șarpe și în loc de pîine, cărbuni de foc, neștiind ce fac. Cu adevărat nou-începătorii sînt asemenea pruncilor celor mici

şi cu atît mai vîrtos cei ce nu iau aminte la sfintele scrieri şi nu au nici sfătuire duhovnicească. Acest fel de lucrători, în loc de cele bune, primesc cele rele şi în loc de dar, înşelăciune. Ba se şi bucură, neştiind ce fac şi socotind că primesc dar. De aceea, această sfîntă lucrare a minţii are nevoie de multă sfătuire duhovnicească şi de citirea cu multă luare aminte a sfintelor scrieri, nu de agoniselile şi lucrurile vremelnice, ca să nu ne înşelăm. Pentru că vrăjmaşul nu încetează a se sîrgui să ne înşele nu numai pe noi începătorii, sau pe cei de la mijloc, ci şi pe cei desăvîrşiţi. Căci stăpînitorul lumii acesteia caută nu numai pe unul sau pe doi să-i piarză, ci se sîrguieşte, răcnind ca un leu, să înghită pe toată lumea.

Dar, precum s-a zis mai sus, smerenia, ascultarea şi mărturisirea dreaptă sfărîmă toate înşelăciunile şi mrejele vrăjmaşului. Mai ales o face aceasta smerenia, după cuvîntul sfinţilor îngeri, pe care l-au zis către Sfîntul Grigorie, ucenicul Sfîntului Vasile cel Nou, atunci cînd a fost răpit întru vedenie pînă la sfînta cetate a Ierusalimului de sus. Acolo, Sfîntul Grigorie a văzut cum, după soboare de drepţi ce au venit şi s-au rînduit în sfînta cetate, a mai venit şi un sobor mare de mireni şi s-a rînduit şi acesta în sfînta cetate. După acesta, mai veni şi un soboraş mic de călugări şi se rîndui în muncile cele veşnice. Iar Sfîntul Grigorie, fiindu-i cam ruşine pentru cinul călugăresc ce se numeşte neam sfînt, căutînd către sfinţii îngeri ce-l purtau — că erau doi: unul îl ducea de o subsoară şi celălalt de cealaltă — a zis lor: «Ce poate fi lucrul acesta, domnii mei, că soborul cel mare de mireni se rîndui în sfînta cetate, iar soboraşul acesta mic de călugări se rîndui în muncile veşnice?». Atunci răspunseră sfinţii îngeri zicînd: «Fiule, la vremea aceea de apoi, tot neamul călugăresc şi duhovnicesc se va porni spre pierzare». Şi iarăşi a îndrăznit Sfîntul Grigorie a întreba pe sfinţii îngeri, zicînd: «Dacă-i aşa, domnii mei,

apoi cine se va mîntui?». I-au răspuns sfinţii îngeri: «Cel ce va iubi sărăcia de bună voia sa şi goana şi smerenia, acela se va mîntui».

Deci, iubitorilor de Hristos, să ne sîrguim şi noi a iubi smerenia şi sărăcia cea de bunăvoie şi a fi goniţi. Că şi Domnul nostru Iisus Hristos, cînd s-a pogorît pe pămînt şi cu oamenii a petrecut din dragostea pentru noi, multă smerenie a arătat şi sărăcie de bunăvoie a primit şi de cei cu arme şi cu puşti fiind gonit, nu s-a tăinuit şi bătăi şi scuipări a primit şi cu moarte de ocară pe cruce a fost răstignit şi omorît şi prin vărsarea sfîntului şi scumpului Său Sînge şi prin slăvita Lui înviere cea de a treia zi a dăruit înviere şi bucurie la toată lumea. Deci dacă Domnul, Izbăvitorul şi Mîntuitorul nostru, a primit a pătimi toate acestea de voia Sa şi din blestemul strămoşului Adam cel prin călcarea poruncii a binevoit a ne mîntui, apoi cu cît mai vîrtos ni se cuvine nouă păcătoşilor a ne smeri şi toate durerile şi scîrbele aici în veacul acesta a le primi şi a le pătimi pentru dragostea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Celui prea dulce şi de oameni iubitor. Făcînd aşa ne vom izbăvi de pierzarea aceea de care au spus sfinţii îngeri şi de muncile veşnice şi ne vom învrednici de Împărăţia cerului. Iar aceasta să o facem, ştiind că toate cele de aici sînt schimbăcioase şi nestatornice şi viaţa noastră puţină este, iar zilele noastre degrabă trec, ca umbra norului înaintea soarelui şi ca floarea cîmpului. Deci văzîndu-le noi pe acestea că toate cu adevărat aşa sînt, cu multă zdrobire dintru adîncul inimii să rugăm pe Milostivul Dumnezeu, să ne dea umilinţă şi vreme de pocăinţă. Că acum este vremea pocăinţei, acum este vremea a lucra poruncile, acum este vremea a ne smeri, acum este vremea plîngerii. Deci să plîngem acuma, ca să nu plîngem atuncea, adică acolo unde nu foloseşte plîngerea sau lacrimile. Căci însăşi gura Domnului grăieşte zicînd: «Fericiţi sîn-

teţi cei ce plîngeţi acum, că veţi rîde». Dar nu numai cu dumnezeiasca Sa gură ne-a învăţat, ci şi cu lucrul ne-a arătat, că treizeci şi trei de ani pe pămînt a petrecut şi cu oamenii a vieţuit şi niciodată nimenea dintre oameni rîzînd nu L-a văzut, dar plîngînd de multe ori. Şi pentru ce plîngea Mieluşelul lui Dumnezeu, Cel ce este din fiinţa fără de păcat şi pentru noi s-a făcut om fără de păcat? Căci plîngea Iubitorul de oameni! Şi pentru ce plîngea, fără de păcat fiind ? Numai şi numai pentru noi păcătoşii, arătîndu-ne cu lucrul, că se cuvine a ne smeri şi a plînge pentru păcatele noastre şi a dori lumea de acolo. Căci aici pe pămînt străini ne aflăm.

Deci să ne silim cu sîrguinţă şi să ieşim din pămîntul străin şi să mergem la patria noastră cu cucernicie şi cu smerenie şi cu cinstire de Dumnezeu. Adică, să-L cinstim pe Dumnezeu prin lucrarea sfintelor Lui porunci, ca să fim şi noi următori dumnezeieştilor Părinţi celor de demult, care prin lucrarea sfintelor şi de viaţă dătătoarelor Lui porunci ziua şi noaptea cu smerenie şi cu multă dragoste au slujit Domnului şi au călătorit pe calea cea strîmtă. Căci însăşi gura Domnului a zis că «strîmtă este calea care duce la Împărăţia cerească şi largă este cea care duce la pierzare» (Matei 7, 13—14). Cu adevărat largă este calea care duce la pierzare, dar numai pînă duce la pierzare este largă, căci după ce a intrat acolo, vai şi iar vai. Cine va putea să spună strîmtorarea şi plîngerea şi scrîşnirea dinţilor care este acolo? De aceea, tot credinciosul şi creştinul cel pravoslavnic auzind de aceste înfricoşate munci, nu este cu putinţă a nu se umili şi a nu plînge cu multă zdrobire dintru adîncul inimii.

Asemenea şi calea cea strîmtă este strîmtă pînă ce duce la Împărăţie. Căci după ce s-a învrednicit cineva a intra acolo, cine ar putea spune desfătarea şi mîngîierea care este acolo şi bucuria cea neasemănată şi ne-

pricepută de mintea omenească a celor ce s-au învrednicit a vedea frumusețea îngerilor celor străluciți și luminați și mirosul florilor raiului, celor cu duhovnicească mireasmă ?

Fie ca prin rugăciunile sfinților îngeri și a tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu să fim și noi, păcătoșii, ocrotiți și feriți de mrejele și cursele vrăjmașilor. Iar cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și Prea Sfintei Stăpînei noastre Fecioara Maria, să ne învrednicim de mila Fiului său, a Domnului nostru Iisus Hristos, Cuvîntul Tatălui, Căruia se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Prea Sfîntul și Bunul și de viață făcătorul Duhul Său, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Să mai facem puțină descoperire despre norodul care nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, ci a umblat rătăcind în locuri neumblate și nu pe cale. Acesta, calea cetății de locuit n-a aflat și se sfîrșeau sufletele lor într-înșii, flămînzind și însetînd. Căci norodul acela nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței măcar că Dumnezeu l-a trecut cu minuni Marea Roșie prin toiagul lui Moise și l-a dus în pustie, izbăvindu-l de robia lui Faraon. El nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, ci nici a-l vedea pe el nu s-au învrednicit, ci le-au rămas oasele lor în pustie, după cuvîntul Domnului care a zis: «M-am jurat întru mînia Mea să nu intre întru odihna Mea, pentru necredința și invîrtoșarea inimii lor» (Num. 12, 7).

Numai doi din norodul acela s-au învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, adică Iisus al lui Navi și Halev, fiul lui Aaron. Aceștia au băgat poporul în pămîntul pe care l-a dat Dumnezeu lor, adică norodului ce se sporise după ce a intrat în pustie, că erau patruzeci de mii cu numărul celor sporiți.

Şi a grăit Dumnezeu lui Moise, zicînd: «Ia toiagul tău şi adună adunarea, tu şi Aaron, fratele tău, şi grăiţi lîngă piatră înaintea lor şi va da piatra apele sale şi veţi scoate apă din piatră şi veţi adăpa adunarea şi dobitoacele lor». Şi a luat Moise toiagul dinaintea Domnului (Num. 20, 8). Însă patruzeci de mii au fost numai dintr-un neam, iar din toate neamurile au fost şase sute de mii cu cei sporiţi ai lor. Deci au adunat Moise şi Aaron, fratele său, poporul înaintea pietrei şi a zis către ei : «Ascultaţi-mă, voi cei neascultători ! Au doară din piatră voi scoate vouă apă ?» Şi ridicînd Moise mîna sa, a lovit piatra cu toiagul său de trei ori şi a ieşit apă multă şi a băut adunarea şi dobitoacele lor. Şi a zis Dumnezeu către Moise şi către Aaron, fratele său : «Pentru că nu aţi crezut şi pentru că prin necredinţa voastră nu M-aţi cinstit, adică nu aţi voit să mă sfinţiţi înaintea fiilor lui Israel, nu veţi băga voi adunarea în pămîntul, pe care Eu l-am dat lor». Şi norodul acesta a fost povăţuit, cu ajutorul şi cu bunăvoirea lui Dumnezeu, de Iisus al lui Navi şi de Halev, în pămîntul făgăduinţei.

Iar după ce le-a dat Dumnezeu în stăpînire cetatea, a poruncit lui Iisus al lui Navi ca pe toţi cei ce locuiau în cetate, să-i taie cu sabia. Şi s-a împlinit porunca Domnului, că pe toţi de la mic la mare i-a tăiat cu sabia. Iar pe împăratul cetăţii, adică pe stăpînitorul pămîntului aceluia, a poruncit Dumnezeu să-l spînzure pe lemn. Şi s-a împlinit porunca cu lucrul, că l-au spînzurat pe un lemn. Iar pe Iisus al lui Navi, pentru credinţa şi curăţenia inimii lui, l-a proslăvit Dumnezeu a fi stăpînitorul cetăţii şi a tot pămîntul acela.

Iar acestea nu s-au scris pentru altceva, ci numai şi numai pentru aceasta, ca să înţelegem şi să vedem luminos cît iubeşte şi întăreşte şi învredniceşte Dumnezeu pe cei ce iubesc poruncile Lui şi le lucrează pe ele. Şi iarăşi,

cît urăşte şi pedepseşte Dumnezeu pe cei neoredincioşi şi nesupuşi poruncilor Lui. Căci pentru nelucrarea poruncilor, pedepsire şi pogorîre în iad se face, precum s-a făcut şi pentru acest împărat al cetăţii din pămîntul făgăduinţei, pe care Dumnezeu l-a pedepsit prin Iisus al lui Navi.

Aşa şi în vremea de acum, pe cei necredincioşi şi nesupuşi poruncilor lui Dumnezeu, chiar dacă li se fac, poate, toate deplin şi după voia lor mînîncă şi beau, îi aşteaptă pedeapsa lui Dumnezeu şi pogorîrea la iad, precum de demult, în ziua ispitirii, ispititorii lui Dumnezeu mîncau şi beau dar, pe cînd mîncarea se afla încă în gura lor, s-a suit mînia lui Dumnezeu peste ei şi a ucis pe cei mai mulţi ai lor. Iar pe cei ce iubesc poruncile lui Dumnezeu şi le lucrează, îi aşteaptă suirea la Ierusalimul cel de sus şi mîngîierea cea necuprinsă de mintea omenească.

Fericit este călugărul care a murit lumii acesteia, că viu este lumii celei de acolo. Iar călugărul care încă n-a murit lumii acesteia, mort este lumii celei de acolo şi viu muncilor celor veşnice, unde nu este răsuflare sau alinare de mulţimea durerilor celor de acolo. Călugărul este cel ce de toate s-a despărţit şi cu toate s-a împreunat, adică s-a despărţit de cele vremelnice şi s-a împreunat cu cele veşnice.

Fericiţi sînt tinerii călugăraşi, care din pruncie s-au afierosit pe ei a fi ostaşi ai Împăratului Hristos. Fericiţi cei ce au păzit întreaga feciorie, că aceia sînt pîrga bine primită a Mielului lui Dumnezeu şi ei sînt mai aproape decît toţi de scaunul dumnezeirii. Fericiţi sînt şi cei bătrîni, ba şi cei ce au avut însoţire şi au lăsat soţiile şi pe fiii lor şi au urmat Sfintei Evanghelii, că şi aceia feciorelnici vor fi şi locaşuri ale Prea Sfîntului Duh, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstitului şi îngerescului chip, prin care darul Celui Prea

Înalt să ne umbrească și să ne păzească de toată răutatea celui ce se numește răutate în veci.

Fericit este călugărul care s-a asemănat turturelului, care și-a pierdut soția. Căci după pierderea soției sale, de multă jale și mîhnire, nu mai bea apă limpede, ci mai întîi o tulbură și apoi o bea ; nici pe ramură verde nu mai cîntă, ci șade pe crenguță uscată tînguindu-se și jelind pe dorita sa soție. Călugărul care este adevărat călugăr, asemenea este acestei jalnice și tînguitoare turturele, pentru că el după ce s-a îmbrăcat cu cinstitul și îngerescul chip de-a pururea se află arzînd cu inima lui și dorind cu multă jale pe Cel despre care și Filip striga cu mare glas, zicînd : «Veniți și vedeți că am aflat pe Cel dorit, adică pe Mielușelul lui Dumnezeu, Mîntuitorul sufletelor noastre». (Ioan 1, 46, după înțeles). Iar din cele vremelnice ale veacului acesta de nimic nu se bucură, nici se mîngîie, știind că toate sînt schimbăcioase și nestatornice, ci mai vîrtos se mîhnește pentru păcatele sale; că omul măcar numai o zi de ar fi pe pămînt, nu este cu putință să fie fără de păcat (Iov 14, 5). Și nici un păcătos nu poate merge spre Cel dorit de nu-și va spăla păcatele sale prin pocăința și prin mărturisirea cea adevărată.

Iar despre milostivirea lui Dumnezeu, știm că din pricina ei fugea Iona-proorocul de la fața Domnului și nu voia să propovăduiască cetății Ninive pierzarea ei, căci zicea : «Doamne, știu că ești milostiv și văzînd plîngerea și lacrimile lor Te vei milostivi spre ei și nu vei pierde cetatea, ci le vei ierta păcatele, și propovăduirea mea va rămîne mincinoasă» (Iona 4, 3). Că plîngerea și lacrimile nu numai că izbăvesc de moarte pe cei ce plîng, ci și locașuri ale Prea Sfîntului Duh îi fac pe ei, precum și pe Sfinții cei mari care cu curgerile lacrimilor nerodirea pustiului o au lucrat și cu suspinurile cele dintru adînc

au făcut-o să rodească osteneli însutite, luminînd toată lumea cu strălucirea minunilor.

Al Sfîntului Nil, cap. 90 : «Chiar dacă ți se pare că ești cu Dumnezeu, păzește-te de dracul curviei, că este foarte înșelător și cît se poate de pizmaș și voiește să fie mai iute ca mișcarea și trezvia minții tale, ca să o smulgă și de la Dumnezeu cînd stă lîngă El cu evlavie și cu frică» (Evagrie, *Despre rugăciune* 90 ; Filoc. rom. I, p. 85).

Tot al aceluiași, cap. 91 : «Dacă te îngrijești de rugăciunea cea curată, pregătește-te împotriva năvălirii dracilor și rabdă cu bărbăție bătăile lor. Căci ca fiarele sălbatice vor năvăli asupra ta și tot trupul îl vor răni» (Ibid. p. 86).

Iar cei puțin credincioși se înfricoșează, auzind de venirea viclenilor draci și de ranele cele de la ei, dar stau la îndoială dacă trebuie să se îndeletnicească cu rugăciunea. Dar cei bine credincioși nu numai că nu stau la îndoială și nu se înfricoșează de năvălirile și rănirile viclenilor draci, ci cu și mai mare bucurie se într-armează asupra lor îndeletnicindu-se cu rugăciunea curată și toate taberele lor le pun pe goană și le alungă cu puterea lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul cel prea milostiv. Iar călugărul prin rugăciunea cea curată deopotrivă cu îngerii se face.

Rugăciunea cea curată este căldura inimii și dacă căldura inimii va fi adevărată și neînșelătoare, semnul neînșelăciunii acesta este: că toată mintea o adună acolo unde este căldura, adică întru adîncul inimii. Dar dacă căldura va fi adusă în inimă de viclenii draci, mintea nu este lucrătoare, adică nu se adună în inimă, ci e purtată ca o oarbă pretutindeni, prin toate nimicurile. Să înțeleagă, deci, fiecare că acesta este semnul înșelăciunii, că mintea este nelucrătoare.

Iar acestea nu s-au scris spre descurajarea celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunea inimii (inimelnică), ci s-au scris spre deprinderea și folosul lor, adică pentru a se sili să-și facă și mintea lucrătoare, ca să o adune acolo unde este căldura, adică întru adîncul inimii.

Dreptul care are și înțelepciune este asemenea lui Dumnezeu. Și semnul înțelepciunii acesta este : că înțeleptul este sfetnic bun tuturor. Înțeleptul nu grăiește niciodată cu asprime, nici nu se iuțește, ci toate cuvintele lui sînt line și cu bună primire și veselesc inima celor ce le aud pe ele. Înțeleptul chiar de va fi în treaptă (înaltă), nu se trufește nici nu se mîndrește, ci și mai mult se smerește, urmînd Mielușelului lui Dumnezeu, Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, silindu-se a împlini poruncile Lui. Dreptul cel înțelept, chiar de se va afla în treapta de judecător, nu crede îndată cele ce i se spun, nici nu hotărăște cu grabă pedeapsa celor pîrîți, nici grăbire nu rînduiește la pedeapsă, ci mai întîi cu mare înțelepciune și cu bună luare aminte cercetează, ca luminos, adică cu bună adeverire, să afle pricina și, după ce a aflat-o pe ea, cu bună rînduială pune la cale judecata, păzind cuvintele Domnului care a zis : «Cu ce judecată veți judeca, cu aceea veți fi și voi judecați și cu ce măsură veți măsura, cu aceea și vouă se va măsura» (Matei 7, 1—2) ; asemenea păzind și cuvintele Apostolului care zice : «De a căzut cineva în greșeală, voi cei duhovnicești îndreptați pe unul ca acesta cu duhul blîndeților» (Gal. 6, 1). Și așa înțeleptul care se află în treaptă de stăpînire, toate lucrurile sale le face cu bună socotință și cu mare înțelepciune, silindu-se și sîrguindu-se a se face plăcut Stăpînului a toată zidirea, adică Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Dreptul nu se teme de ceea ce aude rău (de sine) și nu se tulbură, nici se scîrbește de orice i se va grăi împotri-

vă, ci zice : De s-ar ridica împotriva mea tabără, nu se va înfricoşa inima mea ; de s-ar scula asupra mea război. întru aceasta eu nădăjduiesc : «Una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta, ca să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieţii mele». Zis-a prea fericitul Petru Damaschin : Ce se cuvine a face celui ce este biruit de orice fel de patimă ? Se cuvine unuia ca acesta cu mare sîrguinţă a se împotrivi ei, dacă voieşte să scape de muncile cele veşnice şi de mînia focului celui nestins şi să se învrednicească de mila lui Dumnezeu. Să vorbim, de pildă, despre patima curviei. Dacă cineva este ispitit de oarecare faţă (pesoană), se cuvine unuia ca acesta a se depărta cu totul de acea faţă, de vorbirea cu ea, de petrecerea cu ea, de atingerea hainelor, ba şi de mirosul ei. Că în toate acestea, de nu se va păzi cineva, săvîrşeşte patima şi preacurvia sa şi se face locaş al dracilor. Iar acest lucru este jalnic şi vrednic de nemîngîiată plîngere pentru întunecarea minţii ce-o aduce unora ca aceştia, că nu-şi aduc aminte de gîndul ce l-au cugetat atunci cînd au ieşit din lumea cea deşartă şi au pornit în această călătorie duhovnicească şi vieţuire îngerească, că nu-şi aduc aminte de osîrdia ce-o aveau cînd au intrat pe poarta mînăstirii în vremea venirii lor în ea, că nu-şi aduc aminte de făgăduinţa aceea ce au făgăduit la primirea cinstitului şi îngerescului chip. Căci unii dintre cei ce sînt biruiţi de acea patimă sînt şi acum aici de faţă şi aud prea bine de înfricoşatele acele munci. Iar pentru cei ce se pocăiesc nu numai că toate cetele cereşti se bucură, ci încă şi Domnul îi aşteaptă cu braţele deschise, primindu-i şi îmbrăţişîndu-i. Dar pe cei ce petrec cu nebăgare de seamă şi nu se pocăiesc, îi aşteaptă pogorîrea în prăpăstiile iadului şi viermii cei neadormiţi.

Zis-a prea fericitul patriarh, Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Omul care va greşi şi va păcătui înaintea lui Dum-

nezeu, iar mai pe urmă, căindu-se şi îngreţoşîndu-se de păcatele sale, le va părăsi şi va înceta de a mai păcătui înaintea lui Dumnezeu şi va începe a se pocăi cu multă înfricoşare şi cu foame şi cu sete şi cu plîngere şi cu vărsarea lacrimilor de toate zilele, veştejindu-şi trupul său şi uscîndu-şi oasele sale, unul ca acesta nimic nu se va folosi de ostenelile sale pînă cînd nu-şi va spune şi nu-şi va mărturisi toate păcatele sale duhovnicescului său părinte, ca să ia de la dînsul dezlegare şi iertare de păcatele sale. Pentru că acestuia i s-a dat putere a lega şi a dezlega şi a ierta păcatele oamenilor, precum zice şi Domnul: «Întîi spune-ţi şi-ţi mărturiseşte tu toate păcatele tale şi apoi vei lua îndreptare şi iertare şi uşurare de sarcina cea grea a păcatelor tale».

Dar cel ce se numeşte răutate străveche, vrăjmaşul nostru diavolul, ştiind că prin spunerea şi mărturisirea păcatelor la părintele său duhovnicesc, ia omul dezlegare şi iertare şi uşurare de sarcina cea grea a păcatelor sale, foarte se sileşte şi se nevoieşte ca să smintească şi să orbească şi nicidecum să nu lase pe om, nici măcar cu gîndul să gîndească la mărturisire. De aceea mulţi au ieşit din această lume amăgitoare fără mărturisire şi fără dezlegarea şi iertarea lor, pentru cele ce au păcătuit întru petrecerea vieţii acesteia vremelnice. Iar acesta este un lucru prea înfricoşat, foarte jalnic şi vrednic de nemîngîiată plîngere. Căci din pricina acestei despărţiri fără rînduială şi cu durere de lumea aceasta, nu-şi cîştigă nici cît de puţină uşurare de sarcina cea grea a păcatelor sale.

Iar pe cei ce mărturisesc cu adevărat şi se pocăiesc cu multă osîrdie şi canonul ce li s-a dat de părintele lor duhovnicesc îl păzesc bine, în vremea plecării lor din lumea aceasta amăgitoare, adică la darea sufletului, îngerii îi întîmpină făcîndu-le mîngîiere şi prea slăvită cinste,

primindu-i cu multă dragoste și bucurîndu-se și veselindu-se de ei ca de niște doriți prieteni ai lor și cu multă dragoste călătorind împreună cu ei la Ierusalimul cel de sus. Cu ale căror rugăciuni fie să ne învrednicim și noi, păcătoșii, de acea prea slăvită fericire și sfîntă mîngîiere. Amin.

Fericite sînt tinerele călugărițe, care din pruncie s-au afierosit pe ele a fi mirese ale Împăratului Hristos. Fericite sînt cele ce în toate zilele și în toate ceasurile își împodobesc și-și înfrumusețează fețele lor, spălîndu-le cu lacrimile ochilor lor, jelind și dorind pe Mirele lor cel ceresc. Fericite sînt și cele bătrîne, sau și cele ce au avut însoțire și au lăsat pe fiii lor și pe soții lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și ele vor fi fecioare și mirese ale lui Hristos, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstitului și îngerescului chip. Fie ca darul Lui prea înalt să le umbrească și să le păzească de toată răutatea celui ce se numește răutatea cea veche.

CUPRINS

Lector : ŞTEFAN GANCEANU
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Coli de tipar 40,50 format 1/16 din 61×86. Dat la cules la 25 X 1978. Bun de tipar 15 I 1979. Apărut 1979.
Comanda nr. 416

EDITURA ŞI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMANE